

POLITIEK EN CULTUUR

Mentens misdaden

Duits opdringen in de EEG

Stakingsrecht ambtenaren

De Koning steunt Suharto

Alex de Leeuw over geschiedenis

39ste jaargang 1/1979

Menten, collaboratie en anti-fascistische strijd	H. Geleijnse	1
De macht in Europa	M. Braun	14
De strijd om het stakingsrecht van ambtenaren	C. Vecht	19
De Koning, stut van Suharto	J. Morriën	27
Alex de Leeuw over geschiedschrijving		34
Medewerkers aan dit nummer		33
PARTIJDOCUMENT		
Organiseert de actie tegen Bestek '81		
Oproep partijbestuur CPN		43

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
 Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
 De abonnementsprijs is f 23,50 per jaar,
 losse nummer f 2,75
 Studentenabonnement f 15, — per jaar

Ons gironummer is 447416, Gem. giro: P 1527
 Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
 zenden aan de administratie p/a Pegasus.
 Alle correspondentie over de inhoud aan de
 redactie van P. en C., Prinsengracht 473,
 Amsterdam-C., tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Menten, collaboratie en anti- fascistische strijd

Het onderstaande artikel werd geschreven vóór de schandelijke beslissing van de Haagse Rechtbank van 4 december 1978 om Menten in vrijheid te stellen, een beslissing die inmiddels in brede kring felle protesten heeft opgeroepen.

Vrijlating van Menten vond plaats, alhoewel onomstotelijk is vastgesteld dat Menten in 1941 heeft deelgenomen aan een massaexecutie op joodse burgers in Polen en zich derhalve heeft schuldig gemaakt aan oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.

In het artikel wordt er op gewezen dat reeds het arrest van de Hoge Raad juridisch onhoudbaar was en schadelijk voor het aanzien van de Nederlandse rechtspraak. In versterkte mate is dit het geval met deze invrijheidstelling, die indruist tegen het rechtsgevoel en in strijd is met de internationale verdragen van de anti-Hitler-coalitie inzake de vervolging en berechting van oorlogsmisdadigers. Het gewraakte vonnis plaatst tegelijk een levensgroot vraagteken bij de 'onafhankelijkheid' van de rechterlijke macht in haar totaliteit.

Juist de zaak-Menten laat zien dat van een grote verscheidenheid van optreden binnen de rechterlijke macht sprake is.

De uitspraak van de Haagse Rechtbank kan tot geen andere conclusie leiden dan dat de bescherming van Menten voortduurt.

Het proces Menten is in 1976 echter afgedwongen tegen de stroom in door het optreden van de bevolking, door de druk van de belangrijke anti-fascistische krachten die in ons land aanwezig zijn. Een zelfde optreden kan er ook toe leiden dat het recht alsnog zijn loop krijgt en het Haagse vonnis wordt vernietigd.

De stroom van onthullingen, de chantage waar Menten in de jaren na de oorlog zegt zich van te hebben bediend, de manipulaties met stukken uit geheime dossiers, maken het eens te meer noodzakelijk dat de beerput rond de bescherming van Menten eindelijk wordt geopend, en dit zonder aanzien des persoons. In een sfeer van chantage en geheime dossiers kunnen democratie en recht niet gedijen.

Er is in ons land na de oorlog geen strafzaak te noemen die zoveel belangstelling heeft gewekt en zoveel discussie heeft losgemaakt als de zaak-Menten. In brede kring heerst grote verontwaardiging over het feit dat een multi-miljonair die al direct na de oorlog werd verdacht van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid, door bescherming jarenlang aan berechting kon ontkomen. Het opsporingsbeleid ten aanzien van nazi-misdadigers en het zuiveringsbeleid van opeenvolgende na-oorlogse regeringen is daardoor nadrukkelijk opnieuw aan de orde gesteld.

Door de zaak-Menten kwam immers aan het licht dat in Nederland nog steeds collaborateurs met het Hitler-fascisme en hun beschermers zetelen in de top van het maatschappelijk leven en daarmee een gevaar vormen voor de democratie en een steunpunt voor hernieuwd machtsstreven van de Duitse Bondsrepubliek.

Tegelijkertijd is de zaak-Menten echter tot een kristallisatiepunt geworden van allen die daartegen in het geweer willen komen: mensen die de verschrikkingen van het fascisme bewust hebben meegemaakt en daartegen hebben gestreden maar ook vele jongeren.

Verlangd wordt dat nu eindelijk na 33 jaar recht wordt gedaan. Geëist wordt ook dat over de bescherming volledige opening van zaken wordt gegeven. De onderste steen moet boven komen. Dat is

nodig voor een juiste, ook politieke beoordeling van het verleden, maar vooral om daaruit conclusies te trekken voor de toekomst.

De gebeurtenissen van de afgelopen dertig jaar rondom de zaak-Menten maken duidelijk dat recht en openheid niet op een presenteerblaadje verschijnen. Daarvoor is de waakzaamheid en het optreden van de bevolking beslissend.

Het proces-Menten is niet het logische gevolg van een consequent opsporing- en vervolgingsbeleid van justitie. Het is afgedwongen door de belangrijke anti-fascistische krachten die in ons land maar ook daarbuiten aanwezig zijn. Alleen dat maakt het proces reeds tot een gebeurtenis van bijzonder belang.

Naar aanleiding van een veiling van kunstschaten die zich in het bezit van Menten bevinden kwamen in juni 1976 opnieuw beschuldigingen over het oorlogsverleden van Menten naar voren. Het ging daarbij om reeds uit 1950 daterende bewijsstukken en getuigenverklaringen over Mentens aandeel in massa-executies op joodse burgers in Polen gedurende de Duitse bezetting.

Ondanks de ernst van deze beschuldigingen stak de Nederlandse justitie aanvankelijk geen vinger uit. Menten kreeg in november 1976 zelfs de gelegenheid aan arrestatie te ontkomen en naar Zwitserland te vluchten.

De minister van Justitie, Van Agt (CDA) werd door de enorme verontwaardiging hierover onder de bevolking en door het optreden van het parlement gedwongen de uitlevering van Menten te bewerkstelligen.

Onder zware druk van de meerderheid van de Tweede Kamer, en met name door het optreden van de CPN-fractie dat op iedereen grote indruk maakte, moest Van Agt toezeggen, dat er een 'onafhankelijke, objectieve studie' zou komen naar het vervolgingsbeleid in de zaak-Menten sedert 1945.

Daarin zou de vraag beantwoord moeten worden wie Menten meer dan dertig jaar lang de hand boven het hoofd hebben gehouden en waarom.

Bescherming

Dat Menten is beschermd is inmiddels o.a. door een commissie van onderzoek onomstotelijk bevestigd.

Zoals alles in de zaak-Menten ging overigens ook de instelling van deze commissie met grote moeilijkheden en de meest vreemdsoortige wendingen gepaard. Verschillende onderzoekers die door Van Agt werden benaderd moesten om uiteenlopende redenen afhaken. Zo weigerde de Leidse hoogleraar Van Gunsteren de

opdracht wegens de beperkingen die Van Agt aan de commissie wilde opleggen.

Van Agt wilde garantie dat hij en niemand anders de controle zou houden op het onderzoek en vooral op wat daarvan in de openbaarheid zou komen. Uiteindelijk werd een commissie ingesteld onder voorzitterschap van prof. dr. I. Schöffers.

Uit het derde interim-rapport van deze commissie, dat in juli 1978 verscheen, blijkt duidelijk dat Menten in de periode 1945-1955 door belangrijke rechtse politici van met name de KVP is beschermd en dat alles is gedaan om te voorkomen dat de zaak nog ooit zou worden opgerakeld.

Een korte schets van de gang van zaken geeft dit aan.

Onmiddellijk na de bevrijding — op 6 mei 1945 — kreeg Menten door de Binnenlandse Strijdkrachten van de gemeente Bloemendaal reeds huisarrest opgelegd. Dit hield verband met reeds tijdens de oorlog tegen Menten ingebrachte beschuldigingen over zijn oorlogsverleden in Polen.

In april 1946 werd een gerechtelijk vooronderzoek geopend. In 1948 werd een dagvaarding uitgebracht, waaruit blijkt dat Menten toen nog niet werd vervolgd wegens deelname aan massa-executies. Op 9 december 1948 werd hij bij verstek (hij was ontvlucht uit de luxe Ursula-kliniek waar hij een voorkeursbehandeling kreeg) door het Bijzonder Gerechtshof te Amsterdam veroordeeld wegens het optreden in vreemde krijgsmacht en hulpverlening aan de vijand. Van kunstroof — hij was in 1943 met drie treinwagons vol kunstschaten vanuit Polen in Nederland gearriveerd — werd hij vrijgesproken.

In een verzetsprocedure voor hetzelfde Hof werd hij — inmiddels weer gearresteerd en aanwezig — alleen veroordeeld voor hulpverlening aan de vijand. De Bijzondere Raad van Cassatie verlaagde op 9 november 1949 de gevangenisstraf tot 8 maanden, waarna Menten door aftrek van voorarrest onmiddellijk op vrije voeten kwam.

De commissie-Schöffers stelt, dat dit hele proces zich 'zoals bijna alle aspecten in de zaak-Menten (kenmerkte) door incidenten en curieuze voorvallen'. Dat is ongetwijfeld erg zwak uitgedrukt. Wat zich heeft voltrokken is weinig anders dan een schandaal. Uit wat tot op heden over de bescherming naar boven is gekomen moet worden geconcludeerd dat we hier te maken hebben met een zeer diepe, stinkende beerput.

Menten blijkt na de oorlog de steun van tal van rechtse ministers en Kamerleden te hebben gehad, vooral van de KVP en de CHU. Deze bescherming vond plaats onder verschillende zgn. rooms-rode coalitie-regeringen, waarvan Drees (PvdA) minister-president was.

Zo kreeg Menten in 1949 de directe steun van de toenmalige minister van Justitie Van Maarseveen (KVP) die de openbare aanklager — zij het zonder direct resultaat — opdracht gaf de onmiddellijke invrijheidstelling van Menten te eisen.

Aan dit optreden zullen de nauwe connecties van Menten met de oud-voorzitter van de Tweede Kamer, Kortenhorst (KVP), die optrad als een van zijn verdedigers, niet vreemd zijn geweest.

Later, op 7 februari 1951, drong Kortenhorst in een brief aan Van Maarseveen aan op 'eerherstel' voor de 'veel geplaagde Nederlander' Menten en op beëindiging van elke strafvervolging. In het parlement spande vooral het CHU-kamerlid Reijers zich openlijk in voor de bescherming en schadeloostelling van Menten.

Uitkering geweigerd

Uit het bovengenoemde interim-rapport blijkt dat deze en andere beschermers ook de hand hebben gehad in het wegwerken van de beschuldigingen van massa-moord, die in die periode inmiddels via uitleveringsverzoeken vanuit Polen en Israël waren binnengekomen.

Volgens de commissie-Schöffner was de reactie van de verantwoordelijke ministers van meet af aan, dat Menten niet moest worden uitgeleverd. Het ging er alleen om met welke argumenten dit zou moeten gebeuren.

Als kapstok werd daarbij gebruikt, 'dat het niet aanging een Nederlander uit te leveren aan een staat, waarin... de rechtspleging niet beantwoordt aan de fundamentele rechtsbeginselen'.

Op deze wijze werd met de internationale verdragen inzake de uitlevering en berechting van oorlogsmisdadigers de hand gelicht. Het anti-communisme werd daarvoor als dekmantel gebruikt.

De commissie-Schöffner bezondigt zich in haar rapport vervolgens aan hetzelfde anti-communisme, wanneer zij stelt: 'Met dit beeld van een nieuw communistisch Polen, definitief achter het IJzeren Gordijn verdwenen, voor ogen of althans in het hoofd, was een voornemen aan zulk een staat niemand uit te leveren, begrijpelijk'. 1)

Bij de afwijzing van het Poolse uitleveringsverzoek en bij het opstellen van de argumentatie daarvoor blijkt van een directe samenwerking tussen de toenmalige minister van Justitie Struycken (KVP) en Mentens advocaten, kamervoorzitter Kortenhorst en mr. Coebergh, sprake te zijn geweest.

Zo werd het geheime advies inzake de uitlevering van Menten van de Rechtbank van Haarlem tegen alle regels in door Struycken aan Kortenhorst toegezonden. Bovendien wijzigde Struycken op

aandrang van Mentens advocaten de argumentatie. Zo liet minister Struycken, die later werd benoemd tot lid van de Raad van State, het schrijven van de officiële reactie van de Nederlandse regering op het Poolse verzoek in feite aan Menten en zijn raadslieden over. Volgens de commissie gaven verschillende ambtenaren in februari 1952, al dan niet pro forma, de voorkeur aan het argument dat het Poolse verzoek werd afgewezen omdat men in Nederland zelf de beschuldigingen van massamoord in het Poolse Urycz in 1941 wilde onderzoeken.

Dit wekte de woede op van Menten en zijn beschermers. Onder invloed hiervan koos Struycken voor het argument 'ne bis in idem', wat inhoudt dat iemand niet tweemaal voor hetzelfde feit kan worden vervolgd. Dat feit zou dan moeten zijn, het treden in vreemde krijgsdienst, waarvoor Menten was vrijgesproken. De beschermers wilden hiermee bereiken, dat Menten niet zou worden uitgeleverd aan Polen of Israël en ook niet meer in Nederland voor oorlogsmisdrijven zou worden vervolgd.

Het is duidelijk dat dat een volstrekt ondeugdelijk argument was en dat het recht hiermee werd verkracht. Bij de beschuldigingen om massamoord ging het om geheel nieuwe feiten. Daarvoor had Menten niet terecht gestaan.

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat dit argument in het nieuwe proces weer herhaaldelijk is opgedoken.

Zo zijn er overigens meer parallellen. Opnieuw traden ook beschermers naar voren waaronder de Amsterdamse hoogleraar Rüter, die eerder was opgetreden voor de vrijlating van de Drie van Breda. Ook bedienden Menten en zijn beschermers zich weer van hetzelfde anti-communisme als in de periode 1948-1952. De Sowjet-Unie en Polen werden belasterd, getuigen uit die landen werden beschimpt en als onbetrouwbaar gekwalificeerd. Ieder die Menten een strobreed in de weg legde, werd evenals dat rond 1950 het geval was uitgescholden en met processen bedreigd.

Met kracht van argumenten werden de opvattingen van Menten en zijn hooggeleerde beschermers onder meer bestreden door de Werkgroep Recht en Openheid in de zaak-Menten, een werkgroep van voornamelijk jonge juristen. Via bulletins verschaftte de werkgroep uitgebreid informatie over het proces en het onderzoek en leverde zij op de gang van zaken commentaar. Zij riep op tot waakzaamheid om te bevorderen dat eindelijk recht zou worden gedaan en trad op voor het openen van de geheime archieven over Mentens bescherming. De werkgroep ontving daarbij grote instemming en ook financiële steun vanuit organisaties van het voormalig verzet en oorlogsslachtoffers en van vele andere anti-fascisten.

Op 14 december 1977 werd Menten door de Bijzondere Strafkamer van de Amsterdamse Rechtbank schuldig bevonden. In een proces, waarvoor tientallen getuigen uit o.m. de Sowjet-Unie, Polen, Israël, de Verenigde Staten, Zweden en uit ons eigen land waren gehoord en dat in totaal 25 openbare zittingen in beslag had genomen, werd hij tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld. De officier van justitie had levenslang geëist.

De Rechtbank achtte bewezen dat 'Menten in juli 1941 in Podhorodce... ongeveer twintig à dertig personen van het leven heeft beroofd door hen dood te schieten, althans door na op hen geschoten te hebben hen levend door anderen te doen begraven'. Dit vonnis is zonder twijfel van historische betekenis.

Het bevestigt, dat de rechtsregels inzake de vervolging en berechting van misdaden tegen de vrede, van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid, waarvoor verjaring is uitgesloten, een wezenlijk bestanddeel vormen van de Nederlandse rechtsorde. Kernpunt daarbij is de stipte en loyale uitvoering van de internationale verdragen die na de Tweede Wereldoorlog tussen de landen van de anti-Hitler-coalitie zijn gesloten en waarin de nederlaag van Nazi-Duitsland onomwonden juridisch wordt bevestigd. Deze verdragen vormen ook de uitdrukking van de vastbeslotenheid van de desbetreffende volkeren dat fascisme nooit meer getolereerd kan worden en bij de wortels moet worden uitgeroeid.

Het vonnis betekent ook een veroordeling van de beschermers en met name van de eerdergenoemde politici van de KVP. Het bevestigt tevens de juistheid van het optreden van de bevolking en het belang van niet aflatende anti-fascistische strijd.

Dit neemt niet weg, dat er bij de behandeling voor de Amsterdamse Rechtbank en bij het vonnis enige kanttekeningen moeten worden geplaatst.

De tenlastelegging sprak over massa-executies in Podhorodce en Urycz, terwijl de mogelijke deelname van Menten aan de professorenmoord in Lemberg en aan executies in andere plaatsen zoals bv. Shodnitza er niet in waren opgenomen. Bovendien beperkt de veroordeling zich tot de massamoord in Podhorodce. 'Urycz' werd niet bewezen geacht. De argumenten daarvoor zijn zeer onbevredigend en zwak.

Daarnaast bleef ook confiscatie van de omvangrijke bezittingen achterwege, terwijl confiscatie in het Bijzonder Strafrecht zonder problemen mogelijk is en in deze zaak zeer op z'n plaats zou zijn.

Tegenover de grote instemming die de veroordeling van Menten alom kreeg staat de enorme verontwaardiging in binnen- en buitenland over de uitspraak van de Hoge Raad, een half jaar later, in mei 1978. De Hoge Raad, het hoogste Nederlandse rechtscollege, besloot het Amsterdamse vonnis wegens 'vormfouten' te vernietigen en de zaak voor nieuwe behandeling te verwijzen naar de Rechtbank in 's Gravenhage.

In haar vijfde bulletin 2) komt de werkgroep Recht en Openheid in de zaak-Menten tot de conclusie dat dit arrest de toets van juridische kritiek niet kan doorstaan en volstrekt onhoudbaar is.

De Hoge Raad blijkt op geen enkele wijze rekening te hebben gehouden met het feit dat het Bijzondere Strafrecht, dat hier van toepassing is, een soepele behandeling van vormfouten kent. Bovendien blijken de 'vormfouten' vooral betrekking te hebben op de massa-executies in Urycz, waarvoor Menten vrijgesproken blijft. Wat door de HR voorts wordt aangemerkt als de belangrijkste 'vormfout' blijkt in het geheel geen vormfout te zijn maar hooguit 'schending' van een nog niet bestaande rechtsregel. Het kaartenhuis van de HR berust namelijk op het oordeel dat door de Rechtbank met onvoldoende motieven afwijzend is gereageerd op een bewering van Menten dat hij in 1952 in een persoonlijk gesprek met de toenmalige minister van Justitie Donker (PvdA) gehoord zou hebben dat hij niet verder zou worden vervolgd.

Door verschillende juristen is er op gewezen, dat ook al zou minister Donker een dergelijke toezegging hebben gedaan, daar juridisch geen enkele betekenis aan kan worden toegekend.

Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijk arrest bijzonder schadelijk is voor het aanzien van de Nederlandse rechtspraak. De indruk dat de bescherming van Menten voortduurt wordt er bepaald niet mee weggenomen.

Dat is zeker het geval indien vergelijkingen worden getrokken met de zaak-Looijen. Deze werd op z'n werk gearresteerd en kort daarna in 1976 door de Rechtbank te Roermond wegens oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid (hij was kampbeul in het concentratiekamp Bobruisk) tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Het proces duurde twee dagen.

Het recht eist dat de zaak-Menten thans snel en naar behoren wordt afgehandeld en dat de zg. vormfouten worden hersteld. De zaak mag niet langer slepende worden gehouden.

Daarnaast blijft het van groot belang dat volledige openheid wordt gegeven over de bescherming die Menten heeft genoten.

De onderste steen kan echter onmogelijk boven komen, indien

talrijke dossiers over de Duitse bezetting, over collaboratie en bescherming gesloten blijven. Dat geldt bv. het archief van de familie Kortenhorst. De commissie-Schöffer, aan wie de toegang tot dit archief werd geweigerd, verklaarde dat zij hierin geïnteresseerd was i.v.m. de relatie tussen de zaak-Menten en de perszuivering (Kortenhorst was na de oorlog ook verdediger van De Telegraaf, welk blad zich tijdens het eerste proces nadrukkelijk achter Menten opstelde) en de financiële administratie. Beweerd is dat Kortenhorst voor zijn goede diensten f 200.000 van Menten heeft ontvangen.

Bij het archief-Kortenhorst is niet alleen de weigerachtigheid van zijn erfgenamen aan de orde. Tot op heden is de regering (eerst Den Uyl, nu Van Agt) niet bereid geweest dit open te breken, iets wat wel in haar macht ligt. Sterker nog. Aan de sluiting van het archief is door de regering Den Uyl-Van Agt meegewerkt.

Het gaat hierbij om stukken die zich in het Algemeen Rijksarchief bevinden. Op 29 november 1976 — dus ná het Kamerdebat van 18 november 1976 waarop Van Agt toezegde dat de onderste steen zou boven komen — werd door de Rijksarchivaris een door Kortenhorst jr. opgestelde acte ondertekend, waarin werd bepaald dat voor raadpleging van deze stukken tot 1990 toestemming van de familie Kortenhorst is vereist. Voor een dergelijke daad is de regering zonder twijfel verantwoordelijk.

Doofpot-sfeer

Deze feiten versterken de sfeer van doofpotactiviteiten rondom de zaak-Menten en stellen het waarom van de bescherming opnieuw met nadruk aan de orde. Hieromtrent zijn in de discussie en onlangs in verklaringen voor de Haagse Rechtbank tal van suggesties naar voren gekomen. Gewezen is op de kennis die Menten dankzij zijn goede contacten met hooggeplaatste Nazi's droeg van het oorlogsverleden van figuren, die in het politieke en maatschappelijke leven na de oorlog een belangrijke rol speelden. Gewezen is ook op de geweldige rijkdom van Menten, op oliebelangen en de relaties van Menten met de SHELL. Al deze zaken zullen moeten worden uitgespit.

Een onderzoek naar die bescherming is echter ondeugdelijk wanneer daarbij niet wordt betrokken dat degenen die in de periode 1945-1955 optraden als beschermers van Menten en zijn 'rehabilitatie' nastreefden, ook uit waren op de beëindiging van de Bijzondere Rechtspleging en op gratiëring van veroordeelde

oorlogsmisdadigers.

De top van de KVP, onder aanvoering van Romme en Kortenhorst, ging tegelijkertijd voorop in het aanwakkeren van de Koude Oorlog, eiste grote offers van de werkende bevolking en trad op voor de herbewapening van West-Duitsland, zulks in strijd met de verdragen van Potsdam.

In die politiek paste de vervolging van Duitse oorlogsmisdadigers en Nederlandse collaborateurs niet meer. De oorlog en de lessen daaruit, de hoge tradities van het verzet, moesten uit het licht van de bevolking verdwijnen.

In die situatie konden collaborateurs wederom centrale plaatsen in het maatschappelijke en politieke leven gaan innemen en konden honderden oorlogsmisdadigers vrijuit gaan.

Na de oorlog eiste alleen de CPN dat er schoon schip zou worden gemaakt. Strenge zuivering aan de top van het staatsapparaat werd verlangd, de arrestatie en berechting van alle grote collaborateurs en de zwaarste straffen voor de verantwoordelijke leiders van de NSB en de Duitse oorlogsmisdadigers. Deze standpunten vonden kort na de oorlog grote instemming.

Vooraf door de Koude Oorlog, het van bovenaf gedirigeerde anti-communisme en huichelachtige campagnes van barmhartigheid werden daarna voor deze opvattingen steeds grotere barrières opgeworpen.

Na de opheffing van de Bijzondere Raad van Cassatie op 1 januari 1952 traden de koude oorlogsfanaten er voor op om ook 'de resten van een vervelend stuk geschiedenis' te laten verdwijnen. Talrijke gratiëringen vonden plaats, veroordeelde nazi-misdadigers werden op vrije voeten gesteld. Het sluitstuk moest in 1972 de vrijlating worden van de Drie van Breda. Tegen deze plannen van de rechtse regering-Biesheuvel brak echter een storm van protest los. Vooral de CPN keerde zich fel tegen de vrijlating en wees er op dat Biesheuvel (AR) en Van Agt (KVP) met dit plan in het voetspoor traden van allerlei lieden die sinds de bevrijding al hebben gepoogd de resultaten van de Tweede Wereldoorlog, de nederlaag van het Duitse fascisme ongedaan te maken.

Voor het eerst sedert de oorlog kwam ook een eenheid van optreden tot stand van de organisaties van voormalige verzetsstrijders en oud-gevangenen. Deze spraken zich met grote nadruk tegen vrijlating uit.

De protesten, die hun hoogtepunt vonden in een massale herdenking van de Februari-staking, vonden hun weerslag in de debatten in de Tweede Kamer. De Kamer sprak zich met grote meerderheid uit tegen collectieve gratiëring. De regering moest verklaren deze uitspraak te zullen eerbiedigen.

Hiermee werd ook de pressie vanuit West-Duitsland vóór vrijlating van de hand gewezen. Deze pressie kwam niet alleen tot uiting in activiteiten van oud- en neo-nazi's, maar ook in het optreden van Duitse ministers. Daaronder bevond zich de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Scheel, die vond dat de Drie van Breda beschouwd moesten worden als 'krijgsgevangenen'. Van deze Scheel — thans president van de Bondsrepubliek — is onlangs bekend geworden dat hij in de oorlog lid is geweest van de Nazi-partij.

Ommekeer

Na 1972 is er onmiskenbaar een ommekeer in de ontwikkeling gekomen.

Terwijl in de periode tussen 1952 en 1972 oorlogsmisdadigers voornamelijk werden vrijgelaten, vonden daarna weer opsporingen en processen plaats. Vooral de zaak-Menten maakt daarbij duidelijk dat de tijd van bescherming nu voorbij moet zijn en dat de Augias-stal van collaboratie alsnog moet worden gereinigd.

De discussie over de wijze waarop de Bijzondere Rechtspleging na de oorlog ten uitvoer is gelegd, is opgelaaid. De vraag komt daarbij aan de orde waarom met de internationale verdragen de hand is gelicht.

De recente ontdekking, door burgers, van een aantal voortvluchtige oorlogsmisdadigers die zich in de Bondsrepubliek schuil houden en vooral de ervaringen rondom de zaak-Menten leidden tot hernieuwde aandrang op de regering om nu eindelijk de opsporing van oorlogsmisdadigers en andere collaborateurs ter hand te nemen.

De minister van Justitie, De Ruiters, moest de Kamer toezeggen dat hij alles zou doen 'om te bevorderen, dat terzake van de laatste nog gesignaleerd staande oorlogsmisdadigers en andere politieke delinquenten recht zal worden gedaan. De slachtoffers van de verschrikkingen van de bezetting en zij die daartegen in verzet zijn gekomen hebben daar recht op'. 3)

Uit de mededelingen van minister De Ruiters aan de Kamer blijkt, dat uitlevering van de meeste voortvluchtige oorlogsmisdadigers, zoals bv. Bruins, strandt op de houding van de Duitse regering. Deze bedient zich daarbij o.a. van het zgn Führerlass uit 1943, dat aan niet-Duitsers die bv. in dienst traden van de SS de Duitse nationaliteit in het vooruitzicht stelt. Dat deze lieden zich op dit moment in de Bondsrepubliek het meeste thuis en veilig voelen is op zich reeds zorgwekkend en geeft reden tot grote waakzaamheid.

Van een Nederlandse regering kan een passieve houding in deze kwestie niet getolereerd worden, zoals in de Kamer door de communistische fractie ook nadrukkelijk is gesteld. De Duitse Bondsrepubliek dient gedwongen te worden aan de opsporing en berechting van nazi-misdadigers mee te werken. Dit zal ook een van de zaken zijn die in het Europees Parlement aan de orde dienen te komen. Alleen al daarom is het van groot belang dat een Nederlandse communist daar deel van zal uitmaken.

Diepe wortels

De betekenis van de zaak-Menten beperkt zich niet tot ons land. Ook internationaal heeft de zaak grote aandacht gekregen, in Europa maar ook ver daarbuiten. De anti-fascistische en democratische beweging die in Nederland rond deze zaak op gang is gekomen heeft ook in internationaal verband de strijd tegen fascistische en autoritaire stromingen, met name die in de Bondsrepubliek doen opbloeien.

Een vergelijking dringt zich daarbij op met de vredesbeweging. Zo heeft immers ook de actie tegen de Neutronenbom zoals deze in tal van landen wordt gevoerd, vanuit ons land belangrijke impulsen gekregen.

Verheugend is dat de opleving van anti-fascistische strijd ook in de Bondsrepubliek zelf doorwerkt. Zo vinden daar thans protestacties plaats tegen de verjaring van oorlogsmisdaden, waaraan ook vele jongeren deelnemen. Aangedrongen wordt op een wetswijziging, waardoor de oorlogsmisdaden in de Bondsrepubliek niet op 31 december 1979 zullen verjaren.

Deze acties vallen samen met een toenemende discussie over de anti-democratische beroepsverboden. Van diverse kanten, o.a. vanuit de vakbeweging, wordt er op aangedrongen dat aan de politieke discriminatie van communisten en andere progressieve mensen een eind wordt gemaakt. Evenzo wordt geëist dat paal en perk wordt gesteld aan het openlijk optreden van neo-nazi's en de verkoop van nazi-propaganda.

Een andere conclusie welke mijns inziens uit het voorgaande getrokken kan worden is, dat de anti-fascistische gezindheid onder ons volk diepe wortels heeft gekregen. De beste tradities van het verzet, de strijd voor de vrede, democratie en nationale onafhankelijkheid, zijn overgedragen op een jongere generatie. En dat is voor de toekomst van ons land van buitengewoon groot belang. Het biedt ook het perspectief dat met succes pogingen om ons land politiek, economisch en juridisch ondergeschikt te maken

aan de Bondsrepubliek kunnen worden afgeslagen en dat gebroken kan worden met de op de CDU/CSU georiënteerde politiek van de CDA-top.

Diezelfde conclusie kan eveneens worden getrokken uit de affaire-Aantjes en de vanzelfsprekende afschuw waarmee ook vele jongeren bij het horen van het nieuws over het SS-lidmaatschap van Aantjes reageerden: zo'n figuur hoort in het parlement niet thuis.

De zaak-Menten en de affaire-Aantjes geven aan dat de tijden veranderd zijn. Terwijl het na de oorlog nog mogelijk was dat een figuur als Kortenhorst kon worden gekozen tot Kamervoorzitter en werd gehandhaafd ondanks zijn rol in de zaak Menten, dat iemand als De Quay, die als leider van de Nederlandse Unie in de eerste oorlogsjaren verregaande 'samenwerking' met de Duitse bezetters voorstond, in 1959 minister-president werd, moest Aantjes in 1978 vertrekken. Terwijl de zaak-Menten omstreeks 1950 in de doofpot werd gestopt, werd in 1976 door het optreden van de bevolking een proces en een onderzoek afgedwongen. Uit deze verandering kan worden opgemaakt dat de democratische beweging in ons land zich heeft verdiept en versterkt.

De Drie van Breda, de zaak-Menten en, nu onlangs, de affaire-Aantjes behoren ongetwijfeld tot de belangrijkste politieke kwesties van de laatste jaren.

Bij al deze zaken speelde het oorlogsverleden, de Duitse kwestie en de doofpot-politiek van de KVP-, CHU- en ARP-top een grote rol. In al die gevallen is ook het optreden van communisten binnen en buiten het parlement van grote betekenis geweest.

Gebleken is daarbij dat de rol die de CPN in het verzet speelde geen verleden tijd is, maar een actuele betekenis heeft. Gezien haar eervol verleden, gezien de standpunten die de CPN tijdens en na de oorlog heeft ingenomen met betrekking tot de berechting van nazi-misdaden en de behandeling van collaborateurs en haar houding tegenover de herbewapening van de Bondsrepubliek, kan de CPN met groeiende autoriteit in deze vraagstukken optreden.

Steeds opnieuw blijkt zij daarin ook verenigend te werken en belangrijke democratische krachten in ons land te kunnen losmaken.

HANS GELEIJNSE

NOTEN

- 1) Derde Interim-rapport van de Commissie van Onderzoek inzake Menten, 'De beschuldigingen van massamoord tegen P. N. Menten in Nederland 1945-1955', pag. 58.
- 2) Vijfde informatiebulletin, dd. september 1978, van de Werkgroep Recht en Openheid in de zaak-Menten, secr. mr. H. Geleijnse, Haagweg 297, Breda, gironummer 3796800.
- 3) Brief van de minister van Justitie aan de voorzitter van de Tweede Kamer, dd. 11 oktober 1978, no. 15 322.

De macht in Europa

De campagne voor de Europese verkiezingen is begonnen.

De burgerlijke partijen zijn uit het dilemma gekomen of ze nu geweldenaren of personen van de 'tweede garnituur' op de kandidatenlijsten zouden zetten.

Naar de scholen zijn bijdetijdse affiches gestuurd voor de bijdetijdse jeugd van boven de 18, waarop de morele keus wordt voorgelegd om te kiezen voor zichzelf of voor 'samen'. Daarna wordt verteld dat kiezen voor 'samen' hetzelfde is als kiezen voor de Europese gemeenschap. Als dwingende reden waarom de jeugd voor de EEG moet zijn wordt tenslotte, nog steeds op dezelfde affiches, opgegeven: 'Dat je een andere taal spreekt wil nog niet zeggen, dat je elkaar niets te vertellen hebt of elkaar niet kunt verstaan.'

Voorts is ontdekt dat 50 procent van het Europese stemvolk van de vrouwelijke sexe is. En het is de burgerlijke propagandamachine niet ontgaan dat vrouwen nog zo het een en ander willen dat nog lang niet is gerealiseerd. 'Hier ligt een kans voor de vrouw', luidt dan ook de opgewekte kop van een van de Europese propagandablaadjes, in het kader van de komende Europese verkiezingen speciaal uitgegeven voor vrouwen. 1) Ook het hoofd van het voorlichtingsbureau van de Europese Commissie in Den Haag wordt er helemaal uitgelaten van. Hij schrijft naar aanleiding van enkele studiedagen voor vrouwen over Europese verkiezingen: 'De vrouwen en hun organisaties zijn overal in het land zeer in de weer. De heren mogen wel uitkijken. Straks zijn ze in Europa ineens de macht kwijt.' 2) Kunnen we dit laatste zonder verdere discussie voegen bij dat onderdeel van oplichterij dat ook wel kiezersbedrog wordt genoemd, of zou iemand zich nog laten wijsmaken dat de man dit soort kinderachtige flauwekul zelf gelooft?

Het wordt nu tijd om de volgende vraag te stellen. Is dit nu allemaal zo belangrijk? Moeten we ons over deze verschijnselen nu echt zo opwinden?

Ja, dat moet. Want altijd al, de gehele geschiedenis van het Verenigd Europa-project door, is er over 'de macht in Europa' door gladde politici gemystificeerd, of is er gewoon rechtuit over gelogen. Wat is er waar van de — trotse — beweringen dat het Verenigd Europa een democratisch Europa is, als de mensen die ter stembus gaan niet eerlijk en terzake worden ingelicht, maar met een kleeft propaganda worden bewerkt die zo is afgekeken van de reclame voor Unilever-boter en Philips-transistorradiootjes?

Wij communisten hebben het steeds gezegd en we zeggen het

weer: de democratie is hier ten zeerste in het geding. Terwijl de Europese volkeren wordt voorgehouden dat er nationale zeggenschap moet worden ingeleverd ten dienste van de Europese 'eenheid' en de Europese 'gemeenschap', rollen de machtigen der aarde vechtend over de straten van de Euromarkt.

Woorden en werkgelegenheid

Toen de Europese gemeenschap voor kolen en staal (EKSG) in het begin van de vijftiger jaren werd opgericht, werd betoogd dat het om de welvaart in Europa ging en om het in toom houden van het machtige West-Duitsland. In werkelijkheid ging het in hoofdzaak om imperialistische wedijver tussen Frankrijk en de Bondsrepubliek. Het lidmaatschap van de kleinere landen waaronder Nederland, diende voor een belangrijk gedeelte als alibi om dit gevecht tussen kapitalisten onderling het aanzien te geven van een verenigd Europa waar de mensen warm voor konden lopen. Al heel snel na de oprichting ging de staalproductie van de Bondsrepubliek met sprongen vooruit, in tegenstelling tot die van bijvoorbeeld Frankrijk. En in 1978 wordt in de EEG-saneringsplannen voor de staalsector de lijn doorgetrokken van concentratie van machtsposities in handen van de Westduitse supermonopolies. Ten koste van onze nationale industrie, van ons werk.

Toen in diezelfde tijd gepoogd werd een Europese defensiegemeenschap (EDG) op te richten werd betoogd dat het ging om de gezamenlijke veiligheid van West-Europa tegenover het zogenaamde agressieve communisme. In werkelijkheid was het de — in Europese kwesties steeds op de achtergrond zeer aanwezige — 'bondgenoot' Amerika, te doen om de Europese volkeren mee te slepen in een bijzonder gevaarlijk en smerig avontuur. 'Om te vechten zijn er mensen nodig en wapens. Amerika levert de wapens en Europa de mensen', zo verklaarde de toenmalige NAVO-opperbevelhebber Eisenhower in 1951 op bezoek in Parijs. 3) En een invloedrijk Amerikaans congreslid zei het nog minder tactisch: 'Voor de komende oorlog moet Amerika de uitrusting leveren voor de soldaten van andere landen, en die landen hun jongens laten sturen naar de algemene slachting, want dan hoeven wij onze jongens niet te sturen.' 4) Een van de argumenten voor dit, door massale protesten tegengehouden Europese leger, was opnieuw dat de Bondsrepubliek hiermee in toom gehouden kon worden. En weer was het dit land dat zou profiteren op politiek, militair en economisch gebied.

Bij de oprichting van de EEG in 1957 ging het om het scheppen van

één grote economische markt, waarin geen handelsbarrières meer zouden zijn. Ook toen was het weer de welvaart voor iedereen waarmee het afgeven van nationale beslissingsmacht aan een Europese autoriteit werd verkocht. In de werkelijkheid heeft de Euromarkt de kapitalistische concentratie-tendens versterkt, waarbij wederom — het wordt eentonig — de Westduitse concerns hebben geprofiteerd. De mogelijkheid voor de lidstaten om een eigen economische politiek te voeren werd verkleind. Zo kijkt Nederland nu, vóór het beslist over de belangrijke economische en politieke vraagstukken, eerst naar hoe Helmut Schmidt het zich gedacht had.

De CPN, de enige partij in Nederland die de werking van het kapitalisme kent en bestrijdt, heeft er altijd voor gewaarschuwd dat het uit handen geven van de politieke zeggingsmacht aan een boven-nationale Europese autoriteit altijd politieke netto-winst oplevert voor de Westduitse Bondsrepubliek. 'Europese eenheid' is in de kapitalistische werkelijkheid Europese disciplinerend rond de generale staf van de Westduitse heersende klasse, waarbij de bevolking van West-Europa op de lange termijn alleen maar te verliezen heeft. Zo is het ook met het jongste Europese offensief om de lidstaten in een monetair gareel te krijgen, en een Europese munteenheid te creëren die ten gunste van de Westduitse concurrentiepositie de macht van de dollar moet aanvechten.

Het EMS

De propaganda voor dit Europees monetair stelsel (EMS) verschilt op een belangrijk onderdeel met die voor de eerdere Europese projecten. Er wordt nu niet meer betoogd dat het gaat om de Bondsrepubliek in toom te houden. Het is namelijk precies andersom, en dat springt iedereen in het oog. Het ANP bijvoorbeeld zegt dit keer maar gewoon dat het monetaire plan moet zorgen voor stabiele verhoudingen in West-Europa. Dat klinkt óók goed in crisistijd.

De Franse president Giscard 'd Estaing en bondskanselier Schmidt hebben het plan gelanceerd. In de NRC, de burgerlijke krant die de meeste Europese analyses in zijn kolommen doet, schrijft de columnist hierover: 'Dat Europese handelen moet (...) onder Duitse regie geschieden. Maar de regisseur laat Frankrijk de hoofdrol spelen, want hij is zich ervan bewust dat een Duits optreden nog altijd latente gevoelens en openlijke weerstand zou kunnen wekken.' 5). In dezelfde krant schrijft een correspondent, dat Schmidt van mening is dat de buurlanden West-Duitsland

langer aan Buchenwald en Auschwitz zullen blijven herinneren naarmate het zich in welvaartspeil verder van de Europese landen verwijdert. Ook hij betoogt vervolgens dat het partnerschap met Frankrijk 'een moreel alibi (is) om met meer nadruk dan voorheen een Duits sociaal-economisch stempel op Europa te drukken. Zonder zo'n moreel alibi blijven machtspolitieke signalen vanuit Duitsland verdacht, niemand is daar meer van doordrongen dan de huidige bondskanselier zelf'. 6)

Het is bij dit nieuwe monetaire stelsel heel duidelijk dat het de Europese bestuursstructuur van het Verdrag van Rome aan zijn laars lapt en zelf los staat van de EEG. Dit is geen nieuw verschijnsel. Nemen we bijvoorbeeld de Slang, het wisselkoersarrangement waarbij zoveel lidstaten afhaakten omdat ze de Bondsrepubliek niet bij konden benen. De oud-Europese commissaris Lardinois zei hier eens over: 'Het is een dwaze toestand: sommige landen die geen lid zijn van de gemeenschap hebben een betere toegang tot markten van de gemeenschap dan bepaalde lidstaten. Voor industriële produkten is het op het ogenblik belangrijker te horen tot het Slangarrangement dan lid te zijn van de EEG.' 7)

Dit is nu precies de 'Europese eenheid' zoals West-Duitsland die het beste uitkomt.

Hoe technisch het monetaire plan ook lijkt, de politieke implicaties zijn van enorme betekenis. Het stimuleren en afremmen van de nationale economie in respectievelijk slechte en goede tijden, zou hiermee een Europese aangelegenheid worden. Met het beetje controle dat Den Haag heeft over de uitleenactiviteiten van de banken zou hetzelfde gebeuren. Een samenwerking in de geldsfeer werkt, omdat het conjunctuurbeleid een centraal onderdeel van de economische politiek is, dððr op beslissingen over nul-, min- of pluslijn, over koopkrachtinjecties of niet, en over bezuinigen of niet bezuinigen.

De kern van het plan is dat iedere deelnemersstaat de inflatie zal moeten bestrijden op de Westduitse manier. Wie een hogere inflatie heeft dan in het EMS als grens wordt gesteld, krijgt druk te verduren van buiten af om zijn munt te steunen door middel van belastingverhogingen, loonmatiging en bezuiniging op de gemeenschapsvoorzieningen. De Engelse Financial Times schreef: 'Toetreding tot de EMS van Engeland is het handvat om de vakbonden discipline in de loononderhandelingen op te leggen'. 8) Als een deelnemersstaat uit de boot zou dreigen te vallen (de armere landen Engeland, Italië en Ierland die niet voor niets niet mee willen doen het eerst) is er een gemeenschappelijk ondersteuningsfonds. Om steun uit dit fonds te krijgen, en dit is heel belangrijk, worden voorwaarden gesteld. De geschiedenis van

de Europese eenheid herhaalt zich steeds. Zoals er bij de EDG sprake was van het inzetten van het Europese leger bij wat genoemd werd 'binnenlandse onlusten', zo is er in dit plan voorzien in een Europees ingrijpen bij pogingen om een nationaal beleid te voeren ter bescherming van nationale industrieën en ter beperking van kapitaalexport.

De imperialisten vechten om de macht in Europa. Zoals gezegd, de netto-winnaar van dit gevecht is de rijkste kapitalistische staat van West-Europa. En wie zich zonder protest neerlegt bij de bevelen van Helmut Schmidt versterkt die machtspositie. Zoals bijvoorbeeld in Nederland de ontwerpers van Bestek '81, dat precies past in de Westduitse disciplineringspolitiek.

Maar de medaille heeft een keerzijde. Want in Europa woont een arbeidersklasse die sinds haar bestaan òók aan (nationale en internationale) machtsvorming doet.

Nu het de Europese heersende klasse uitkomt om de nationale parlementaire democratie terzijde te schuiven, heeft zij tot taak die te verdedigen. Ze heeft ervaring opgedaan in de strijd voor het vestigen van die parlementaire democratie aan het eind van de vorige en het begin van deze eeuw. En ook in de strijd tegen de Nederlandse heersende klasse die, als het geluid van de arbeidende klasse te zeer doorklinkt in het parlement, zich van on-democratische methodes gaat bedienen. Zoals zij in beide gevallen bondgenoten had en heeft, zal zij ook bondgenoten hebben bij het verdedigen van de nationale beslissingsmacht tegenover de internationaal georganiseerde, maar tegelijkertijd ook verdeelde bourgeoisie.

De CPN was de eerste Nederlandse partij die een kandidaat stelde voor de Europese verkiezingen, en dat is tekenend voor haar vaste wil om het geluid van de Nederlandse arbeidersklasse in het Europese parlement te laten horen. De leus 'Breng een Nederlandse communist in het Europese parlement', betekent dat de CPN zich ook daar in zal zetten voor de strijd tegen buitenlandse overheersing op het politieke, sociale en economische front. Haar campagne voor de Europese verkiezingen, in samenwerking met de communistische partijen van de andere EEG-landen, zal bestaan uit het eerlijk inlichten van de mensen over — heel kort gezegd — het volgende:

Wat op nationale schaal in alle EEG-landen door de arbeidersklasse en alle democratische en vredeskrachten aan positiefs is bevochten, hoe dit te verdedigen tegenover de internationale kapitaals-machten, en met welke alternatieven een ander Europa opgebouwd kan worden.

Noten pag. 26

MARIANNE BRAUN

De strijd om het stakingsrecht van ambtenaren

Op donderdag 22 juni 1978 is er in ons land gestaakt — gestaakt door ambtenaren. Geen openbaar vervoer in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Groningen; geen afhandeling van de post op de postkantoren van de drie eerstgenoemde steden. In Amsterdam lieten personeelsleden van de reinigingsdienst en publieke werken het werk rusten. In vele steden vonden demonstraties plaats tijdens welke tienduizenden ambtenaren de regering duidelijk maakten dat zij de door haar beraamde aanval op hun salaris niet wensten te accepteren.

Wat was de 'dubbele' betekenis die aan deze ambtenarenacties tegen het 'dubbel pakken' kan worden toegeschreven? Ten eerste beten de ambtenaren de spits af in de strijd tegen Bestek '81, de bezuinigingsnota van het kabinet-Van Agt. Ten tweede maakten de verontwaardigde ambtenaren door het hanteren van het stakingswapen duidelijk, dat het sinds 1903 bestaande strafrechtelijke stakings-verbod voor 'overheidsdienaren' in de praktijk achterhaald is en dan ook zo snel mogelijk dient te verdwijnen. Over de verwickelingen rond het stakingsrecht, maar in het bijzonder dat van ambtenaren, gaat dit artikel.

Spoorwegstaking

De invoering van het thans nog steeds van kracht zijnde strafrechtelijke stakingsverbod voor ambtenaren is het reactionaire antwoord geweest van de bourgeoisie op de eerste spoorwegstaking van 1903. Op 8 januari van dat jaar brak in de Amsterdamse haven, bij het Blauwhoedenveem, een staking uit met als inzet: de erkenning van de bonden. Op 26 januari weigerde het spoorwegpersoneel uit solidariteit met de havenstaking werk voor het Blauwhoedenveem te verrichten. Die weigering bleek echter een vonk in het kruitvat van de bij de spoorwegmensen zelf opgehoopte onvrede te zijn. De staking breidde zich spoedig uit over het voltallig spoorwegpersoneel: op 29 januari was de staking al een feit op het Amsterdamse Centraal Station.

De in paniek geraakte bourgeoisie reageerde echter snel. Reeds op 5 februari kondigde het confessionele ministerie Kuyper zijn beruchte 'worgwetten' aan. Deze behelsden een strafrechtelijk

stakingverbod voor ambtenaren met als één van de grofste sancties: verlies van staatsburgerschap en het instellen van een militaire spoorwegbrigade. Het op 20 februari tegen deze worgwetten opgerichte Comité van Verweer tekende fel protest aan tegen de regeringsplannen en riep vlak voor het Kamerdebat zelfs op tot een nieuwe algemene staking (de tweede spoorwegstaking van 5 en 6 april 1903).

Door de toegenomen repressie liep deze staking echter op een mislukking uit, waarna een Kamermeerderheid op 11 april aan Kuypers' worgwetten zijn goedkeuring hechtte. Bij de spoorwegen vielen niet minder dan 1600 ontslagen en bij het Amsterdamse gemeentepersoneel 300.

In het wetboek van strafrecht werd een artikel opgenomen (art. 358 bis) dat zegt dat 'de ambtenaar of enig in openbaar spoorwegverkeer voortdurend of tijdelijk werkzaam gesteld persoon (...) die, met het oogmerk om in de uitoefening eener openbare dienst of in het openbaar spoorwegverkeer stremming te veroorzaken of te doen voortduren, nalaat of (...) weigert werkzaamheden te verrichten, waartoe hij zich uitdrukkelijk of uit kracht van zijn dienstbetrekking heeft verbonden, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden.'

Werkweigering door twee of meer personen wordt zelfs gestraft (art. 358 ter) met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar. En volgens artikel 380 kunnen diegenen die zich aan genoemde 'misdrijven' schuldig maken daarenboven ook nog uit een aantal rechten worden ontzet zoals het recht om bepaalde ambten te bekleden (beroepsverbod), het recht om in militaire dienst te gaan en ook het actief en passief kiesrecht.

Worgwetten

Kuypers worgwetten hebben een zwaar stempel gedrukt op het verloop van de klassenstrijd in Nederland. Als men de Nederlandse geschiedenis nagaat dan is het opvallend dat ambtenaren — zeker in vergelijking tot werknemers in het particuliere bedrijfsleven — maar bitter weinig gestaakt hebben. Toch hebben sinds 1903 ambtenaren wel degelijk naar het stakingswapen gegrepen. Als de nood aan de man is, blijkt het leven sterker dan de leer. Zo hebben er voor de Tweede Wereldoorlog ambtenarenstakingen plaatsgevonden bij het munitiebedrijf Hembrug (1907) en deden veel ambtenaren mee aan de grote staking tegen de anti-revolutiewet in

1920.

Hoe riskant het echter was om zich als ambtenaar op het stakingspad te begeven, leert een gerechtelijk vonnis uit 1918. Tijdens een openbare vergadering in dit revolutiejaar had een spreker alle arbeiders opgeroepen het werk neer te leggen waarbij hij zijn appèl ook tot 'de arbeiders in gemeentedienst' richtte. Het kwam de moedige spreker op een gevangenisstraf van vijf weken te staan...

Moed kenmerkte ook het optreden van ambtenaren in de periode 1940-1945. Ambtenaren behoorden tot de stakers van het eerste uur tijdens de Februaristaking van 1941 en met de spoorwegstakingen van 1943 leverden zij een belangrijk aandeel aan het uiteindelijk ten val brengen van de nazi-heerschappij.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog is de Nederlandse arbeidersklasse op een ongekend scherpe wijze beknot in zijn stakingsrecht. Onder invloed van de koude oorlog en pogingen de sociaal-economische verhoudingen in een corporatief keurslijf te persen, werd staken als een onrechtmatige daad beschouwd en als zodanig tegemoet getreden. In een tijd dat praktisch iedere staking in het particuliere bedrijfsleven al via de rechtelijke inmenging ten nadele van de stakers beëindigd werd, was van enig ambtenarenstakingsrecht helemaal geen sprake. Ook in die periode zien we echter hoe ambtenaren in weerwil van de bestaande knevelwetten en ondanks de tegenwerking in die tijd volstrekt aan de leiband van de staat lopende rechtse vakbondsbestuurders, grijpen naar het stakingswapen. Eén der bekendste stakingen uit deze donkere periode was de staking van het Amsterdamse overheidspersoneel van 1955.

De staking van het Amsterdamse overheidspersoneel

In het begin van de jaren vijftig zijn de ambtenarensalarissen beduidend achterop geraakt bij de ook al niet vette lonen die in het particuliere bedrijfsleven werden verdiend. De regering-Drees wil alleen de middelbare en hogere ambtenaren een salaris-aanpassing geven, iets wat aanvankelijk door de bonden van overheids-personeel niet wordt geaccepteerd. Na langdurige onderhandel-ingen gaan de NVV-bonden echter door de knieën, hierin niet gevolgd door de vier overige centrales van overheids-personeel. In die situatie gaan in april 1955 4000 Amsterdamse gemeente-ambtenaren in staking zonder dat enige 'erkende' vakorganisaties hen steunt.

De regering poogt de staking aanvankelijk te breken door soldaten in te schakelen bij het openbaar vervoer en bij het ophalen van

vuil. Dit wakkert de solidariteit onder de bevolking echter alleen maar aan, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de sympathie-staking van het personeel van de technische dienst van het GVB, dat te kennen gaf het werk niet eerder te zullen hervatten voordat de militairen de bussen voorgoed hadden verlaten. Daarop besluit de regering de worgwetten van Kuypers uit de kast te halen. 'In het jaar 1955 worden in Amsterdam mensen van huis gehaald door de politie, in een cel gestopt en aan verhoor onderworpen. Deze mensen zijn stakers van het Amsterdamse overheidsperoneel. In hun machteloze woede hebben de vijanden der arbeiders de Worgwetten van Abraham Kuypers uit de stof der oudheid opgediept en wilden zij, 52 jaar na het ontstaan dezer wetten, deze van toepassing brengen op de gemeente-arbeiders van Amsterdam', zo lezen we in een brochure over deze staking, geschreven door de Gezamenlijke Commissies van het personeel dat aan de staking deelnam. Uiteindelijk werden Kuypers worgwetten toch niet op de stakers toegepast. Als belangrijkste reden hiervoor werd aangevoerd dat de leiders van de staking toch reeds ontslag was aangezegd: Door het Amsterdamse gemeentebestuur werden 62 van de ruim 4000 stakers zonder pardon de laan uitgestuurd.

De gebeurtenissen rond de staking van het Amsterdamse overheidsperoneel hebben voor de ambtenaren ongeveer dezelfde uitwerking gehad als het beruchte Panhonlibco-arrest (1960) voor de werknemers in het particuliere bedrijfsleven. In beide gevallen vormden de rechterlijke uitspraken absolute dieptepunten op het gebied van het stakingsrecht, maar vormden zij voor de arbeidersbeweging tevens de bekende druppel die de emmer deed overlopen.

Anti-stakingswet

Met betrekking tot werknemers in het particuliere bedrijfsleven komt in de jaren na 'Panhonlibco' een ontwikkeling op gang waarbij het gebruik van het stakingswapen steeds meer als een rechtmatige zaak beschouwd gaat worden. De bonden gaan optreden tegen rechterlijke willekeur en eisen een wettelijke erkenning van het stakingsrecht. De arbeiders staken de geleide loonpolitiek omver, en eisen erkenning van de gewijzigde krachtsverhoudingen.

In die situatie komt de rechtse regering-De Jong inzake het stakingsrecht met een uiterst geraffineerd antwoord. Het kabinet laat in 1969 een wetsontwerp het licht zien — dat de geschiedenis in zal gaan als 'de anti-stakingswet' — dat het recht om te staken

weliswaar in principe erkent, maar tegelijk zoveel procedure-regeltjes bevat dat er in vergelijking tot de oude toestand nauwelijks iets gewonnen lijkt.

Dat dit geen loze bewering is, mag blijken uit de stakingsvonnissen die na het verschijnen van de anti-stakingswet en met een beroep op het bewuste wetsontwerp zijn uitgevaardigd. Zes van de tien na 1970 door een rechter behandelde stakingen werden met een beroep op deze nog niet eens bestaande anti-stakingswet onrechtmatig verklaard.

Overigens leidde dit ertoe dat de FNV en de bij haar aangesloten bonden, na een aanvankelijk positief oordeel over het wetsontwerp, de anti-stakingswet als onaanvaardbaar gingen beschouwen. Een standpuntswijziging waartoe het optreden van de CPN en de activiteiten van het direct na verschijning van de anti-stakingswet opgerichte Comité tegen de anti-stakingswet (bestaande uit vakbondskaderleden en leden van actiecomités) veel heeft bijgedragen.

Dankzij het groeiende protest tegen het gevaarlijke wetsontwerp is het nadien geen enkele regering gelukt om de anti-stakingswet door de Kamer te krijgen. Hiertoe werden op een gegeven moment dan ook niet eens meer pogingen gedaan. Maar ook kwam het niet tot intrekking van het beruchte wetsontwerp. Ook het kabinet-Van Agt heeft tot op heden nagelaten aan deze eis van de arbeidersbeweging gehoor te geven. Hierdoor is een situatie geschapen waarbij de anti-stakingswet nog steeds als een soort zwaard van Damocles boven iedere nieuw uitgebroken staking hangt.

Europees Sociaal Handvest

Met betrekking tot het stakingsverbod voor ambtenaren zien we in de loop van de jaren zestig steeds meer stemmen opgaan om dit verbod in ieder geval uit het Wetboek van Strafrecht te halen. De overheid zou kunnen volstaan met 'andere haar ten dienste staande middelen', zo oordelen regeringskringen. Men denkt daarbij aan gebruikmaking van tuchtmaatregelen zoals ontslag. Op 3 november 1970 wordt een wetsontwerp ingediend dat voorziet in intrekking van de artikelen 358 bis tot en met quater uit het Wetboek van Strafrecht. Op 21 maart 1974 neemt de Tweede Kamer dit wetsontwerp aan. Op 7 mei van dat jaar brengt de Eerste Kamer een voorlopig verslag uit. Maar... tot op de dag van vandaag heeft de regering daar geen memorie van antwoord op uitgebracht. Het uit 1903 stammende strafrechtelijke stakingsverbod voor ambtenaren is anno 1978 dan ook nog steeds van kracht.

Het tot op heden voortbestaan van deze krankzinnige situatie heeft alles te maken met de perikelen rond de ratificatie van het zogeheten Europees Sociaal Handvest. Dit Handvest, dat het stakingsrecht van zowel particuliere werknemers als ambtenaren erkent, werd reeds op 18 oktober 1961 door de Nederlandse regering ondertekend. Het zou echter tot 31 oktober 1978 duren voordat dit Handvest door een besluit van de Eerste Kamer werd geratificeerd. Die ratificatie gebeurde echter niet volledig. Bij het erkennen van het recht om te staken werd door een rechtse Kamermeerderheid voor ambtenaren een uitzondering gemaakt. Die uitzonderingen zou volgens de regering van kracht moeten blijven zolang er in ons land nog geen 'wettelijke regeling' van het ambtenaren-stakingsrecht bestaat. Tegelijk kondigde de regering aan dat zij 'nog vóór 1 januari aanstaande' met een concept-wettelijke regeling zou komen. Tot zolang diende artikel 6 lid 4 van het Europees Sociaal Handvest nog een tijdje in de ijskast te staan.

Waar sprake is van het toepassen van bewuste verdragings-technieken, zitten de nodige adders onder het gras. Een poging tot ontleding dezer diertjes begint bij de vaststelling dat ratificatie van het Europees Sociaal Handvest voor de Nederlandse situatie een grote vooruitgang is.

Over de betekenis van het Europees Sociaal Handvest zei Marcus Bakker namens de CPN in de Tweede Kamer dit: 'Het stakingsrecht wordt overal steeds meer als een onvervreemdbaar recht beschouwd en Nederland is op dat punt na de Tweede Wereldoorlog een achtergebleven land gebleven. Het stakingsrecht dient te bestaan, omdat het nu eenmaal een laatste middel is voor onzelfstandige beroepsbeoefenaren, voor arbeiders en andere werknemers in een maatschappij die het bezit en de macht van het kapitaal tot uitgangspunt heeft'.

'Op een moment dat men dit middel van de arbeider wegneemt, tast men in wezen het recht op organisatie en daarmee het recht op vrije meningsuiting aan. Het is goed dit nog eens te onderstrepen omdat dit een land is waarin velen vaak de mond zeer vol hebben over mensenrechten, terwijl dit fundamentele mensenrecht vaak en op een geniepige wijze werd aangevochten. Voor de arbeidersbeweging moet de aanvaarding van het Europees Sociaal Handvest de inhoud hebben dat aan het aanvechten een einde komt.'

Wantrouwen

Wat is echter de specifieke achtergrond van het voor ambtenaren

een uitzondering maken bij de ratificatie van het Europees Sociaal Handvest? Die achtergrond is niet zo moeilijk te raden als men de uit oeverloze besprekingen bestaande voorgeschiedenis van deze kwestie kent.

Zo vonden de achtereenvolgende regeringen die zich met deze materie bezighielden, nu eens dat erkenning van het stakingsrecht voor ambtenaren zou botsen met het feit dat ambtenaren in ons parlementaire stelsel geen recht op vrije onderhandelingen hebben. Zo meenden deze regeringen dan weer dat sommige groepen ambtenaren in ieder geval geen stakingsrecht dienden te krijgen. Hierbij werd en wordt (!) gedacht aan uitzonderingsclausules voor politie-personeel en brandweerlieden, of in het algemeen aan functies waarbij de openbare orde en veiligheid in het geding zijn. Ratificatie van het Handvest zonder dat er een wettelijke regeling voor het stakingsrecht voor ambtenaren was, zou, aldus een laatste 'argument' vanuit regeringskringen, een juridisch vacuüm doen ontstaan.

Met al deze 'argumenten' werd echter maar één doel beoogd: **Het zo ver mogelijk vooruitschuiven van erkenning van het stakingsrecht voor ambtenaren uit vrees voor acties tegen het sinds 1975 gevoerde beleid van bezuinigingen op de collectieve sector.** De regering-Van Agt is dus thans bezig met een poging om de door ambtenaren bevochten maatschappelijke erkenning van hun recht op staken in te dammen met een wetsontwerp dat dit stakingsrecht aan allerlei bepalingen en regeltjes bindt. Hier wordt onmiddellijk een vergelijking opgeroepen met de eerder aangehaalde geschiedenis van de anti-stakingswet. We hebben beschreven hoe na de omstreden uitspraak van de Hoge Raad in 1960 in de Panhonlibco-zaak ('een staking is in beginsel onrechtmatig tenzij er naar de heersende rechtsovertuiging in redelijkheid niet van de betreffende werknemers verwacht kan worden dat zij hun werkzaamheden hervatten') een in omvang groeiende beweging op gang kwam tegen rechtelijke willekeur én voor een wettelijke regeling van het stakingsrecht. Dit leidde er, zoals we gezien hebben, toe, dat in 1972 een wetsontwerp het licht zag dat uitging van de stelling dat staken in beginsel wel rechtmatig was maar dat vervolgens een serie uitzonderingsclausules noemde, welke van het stakingsrecht in de praktijk niet veel over liet. Het met de ene hand geven en met de andere hand nemen, wat het wezen van de anti-stakingswet was, verschilt niet of nauwelijks van de intenties waarmee de huidige regering bezig is een wettelijk stakingsrecht voor ambtenaren in elkaar te knutselen. In een tijd dat particuliere werknemers nog altijd voor de rechter gesleept kunnen worden (denk aan de bemanningsleden van het MS

Tropwind) en dat de anti-stakingswet nog steeds niet is ingetrokken, lijkt enig wantrouwen ten opzichte van het nakende 'stakingsrecht' voor ambtenaren bepaald niet misplaatst.

CONSTANT VECHT

Naschrift

Dit artikel werd medio november geschreven. Dat verklaart waarom geen melding wordt gemaakt van de allerlaatste ontwikkelingen op 'stakingsrecht-gebied'.

Tot deze allerlaatste ontwikkelingen behoren: de ambtenarenstakingen van begin december tegen het beleid van Wiegel en Van Agt, en de Algemene beschouwingen in de Eerste Kamer waar premie. Van Agt op vragen van CPN-kamerlid Cees IJmker antwoordde dat de anti-stakingswet, nu het Europees Sociaal Handvest binnenkort zal worden geratificeerd (het wachten is op publicatie in het staatsblad), dan eindelijk zal worden ingetrokken.

Noten bij DE MACHT IN EUROPA

1. Europa '79, uitgave van de Europese Beweging in Nederland, april 1978.
Dat er van die vrouwenwensen ongeveer niets is begrepen kunnen we zien aan de tevreden constatering in dit blaadje dat de vrouw zich 'meer mans' is gaan voelen, en aan het valselijk reduceren van het wensenpakket tot één punt: het zitting nemen van meer vrouwen in het Europees parlement. Een verklaring van het verschijnsel dat er zo weinig vrouwen zitten in alle vertegenwoordigende lichamen wordt niet gegeven. Of het moet de verzuchting zijn dat er 'wel degelijk een gebrek aan belangstelling van de zijde van de vrouwen' is. Gesteld wordt: 'Bij de kandidaatstellingen van de toekomstige parlementariërs moet in de eerste plaats worden gelet op bekwaamheden. Er zijn wel degelijk ook bekwame vrouwen.(!) Zij moeten de kans nemen.'
2. Hollands Dagboek, door Henry Faas. NRC, 30 sept. 1978
3. Geciteerd in: Harry Politt, Communist Policy for Peace, negotiate now! Uitgave van de Engelse Communistische partij, 1951, blz. 6
4. Idem
5. NRC, 29 sept. 1978
6. NRC, 1 dec. 1978
7. NRC, 18 okt. 1975
8. Geciteerd in De Waarheid, 9 nov. 1978

De Koning, stut van Suharto

In het ene jaar dat minister De Koning (CDA) nu zetelt op het ministerie dat geheel ten onrechte al vele kabinetten lang met de naam 'ontwikkelingssamenwerking' wordt aangeduid, heeft hij evenals zijn voorgangers al heel wat reisjes naar het buitenland gemaakt. Dat ligt in de aard van zijn werk, dat er immers op is gericht in Azië, Afrika en Latijns-Amerika de belangen van de Nederlandse concerns (kapitaal- en goederenexport) te behartigen, onder het uiten van woorden van deernis en medeleven met het lot van de arme bevolking in die gebieden.

Deze reizen zijn dan ook onderdeel van een keiharde neo-koloniale politiek, waarover men veelal meer verneemt vanuit het bezochte land dan via verklaringen, die de minister in eigen land pleegt af te leggen. Dat is in het bijzonder het geval met betrekking tot zijn recente bezoek aan Indonesië, waar hij uitvoerige besprekingen met generaal Suharto en een vijftiental (!) afzonderlijke ministers heeft gevoerd over politieke en economische problemen.

De voortdurende kredieten en schenkingen van de Nederlandse regeringen aan de generaalsklik in Indonesië stuiten immers op een toenemend verzet, omdat aan de hand van feiten kan worden aangetoond dat de gelden slechts moeten dienen om de faciliteiten voor buitenlandse concerns te verbeteren en verder voor een groot deel in de zakken van de corrupte generaals en ambtenaren verdwijnen.

De Koning móet zich wel rekenschap geven van dit verzet in Nederland en zijn uitspraken hier en in Djakarta getuigen door hun verschil in beklemtoning daarvan.

In het blad **Internationale Spectator** liet hij na thuiskomst weten: 'Ik heb de indruk, dat Indonesië langzaam maar zeker op de goede weg is bij de ontwikkeling van dit aan potentiële hulpbronnen zo rijke land. Ik ben bepaald onder de indruk gekomen van de manier waarop de Indonesische regering zijn financiën onder controle houdt en van haar selectieve investeringsbeleid.'

Volgens **Indonesia News**, het informatiebulletin van de Indonesische ambassade, sprak hij in Djakarta echter over 'de schitterende vooruitzichten voor Indonesië' en, aldus dit blad: 'Hij verklaarde, dat hij het probleem van de corruptie niet met de Indonesische regering had opgenomen, maar dat hij wist, dat de Indonesische regering haar uiterste best doet om die te bestrijden. Hij zag grote mogelijkheden voor de investering van Nederlands kapitaal in projecten buiten Java.'

Vele Djakartagangers

De Koning was trouwens niet de enige vertegenwoordiger van een kapitalistische staat, die het afgelopen half jaar Indonesië bezocht. Er zijn heel wat Djakartagangers geweest, die voor investeringen kwamen pleiten en de 'speciale houding' van hun land tot Indonesië ter sprake brachten. Onder hen was de Amerikaanse vice-president Mondale. Hij verklaarde, dat Indonesië en de Verenigde Staten 'als staten van de Pacific' een fundamenteel belang hebben bij consultaties en samenwerking, die de 'veiligheid en welvaart van alle landen in dit grote en vitale gebied zullen handhaven' en noemde samenwerking 'belangrijker dan ooit'. Mondale deed toezeggingen voor militaire leveranties en stelde 30 miljoen dollar ter beschikking voor elektrificatie op het platteland. Japanse, Westduitse en Franse ministers spraken tijdens hun bezoeken eveneens over militaire samenwerking en over investeringen. Dat was aan de vooravond van een conferentie, die in november in Brussel is gehouden tussen de ministers van Buitenlandse Zaken van de EEG en van de ASEAN (Associatie van Zuid-Oostaziatische staten — Indonesië, Filipijnen, Thailand, Singapore en Maleisië).

De Koning had tijdens zijn bezoek al gesproken over de mogelijke rol, die Nederland zou kunnen spelen bij de bevordering van de Indonesische export naar Europa. Hij heeft al meerdere keren verklaard, dat de EEG — via het verdrag van Lomé — teveel is gericht op Afrika en Latijns-Amerika en daarbij op de wenselijkheid van een 'Europese Aziëpolitiek' gewezen.

In de Bondsrepubliek werd grote aandacht aan de EEG-ASEAN-besprekingen besteed. Die Welt schreef: 'De Bondsrepubliek ziet in Zuidoost-Azië een potentiële economische partner; zij heeft de grondstoffen uit de ASEAN-landen nodig en wil daarom met de Zuidoost-Aziëgroep vaste betrekkingen vestigen.' Minister van Buitenlandse Zaken, Genscher, ontving na afloop van de conferentie in Brussel vier ASEAN-ministers in Bonn.

De ASEAN bestaat sinds 1967, maar begint pas de laatste jaren aan betekenis te winnen. Indonesië is potentieel het belangrijkste land van de vijf en generaal Suharto verklaarde ASEAN tot een van de belangrijkste peilers van de buitenlandse politiek. Getracht wordt dan ook het secretariaat blijvend naar Indonesië te krijgen. Dit wordt echter door de andere ASEAN-landen en de westelijke investeerders met terughoudendheid gezien. Zij beschouwen de situatie daar niet als stabiel en opvallend is, dat veel wereldconcerns er de voorkeur aangeven hun hoofdkantoor in Singapore te vestigen en van daaruit hun activiteiten in Indonesië te leiden.

Militairen als ambassadeur

De afgelopen tijd is nog duidelijker geworden, dat Suharto er ondanks zijn wrede terreur nooit in is geslaagd de vrijheidsstrijd volledig te vernietigen. Zijn zogenaamde herverkiezing tot president in 1978 is gepaard gegaan met massale protestdemonstraties van studenten in de universiteitssteden, maar ook met demonstraties en lijdelijk verzet van andere bevolkingsgroepen elders.

De vraag, die thans in westelijke hoofdsteden wordt gesteld is of Suharto, die zich al vaker naast een bruto onderdrukker ook een sluw tacticus toonde, in staat zal zijn een groep van profiterende generaals nauwer rond zich heen te sluiten en zich met steun vanuit het buitenland nog langere tijd te handhaven.

Er hebben in de generaalsstop tal van verschuivingen plaatsgevonden, enerzijds gericht op het wegpromoveren van lastig geworden generaals, anderzijds op het verder centraliseren van Suharto's macht. Van een grotere deelname van burgers in het machtsapparaat in binnen- en buitenland is geen sprake en zelfs zijn geen vertegenwoordigers van de in het schijnparlement aanwezige politieke groeperingen in het kabinet opgenomen. Zo zijn in september zeven nieuwe ambassadeurs benoemd, die allen op één of andere wijze (generaals-majoor en vice-admiraals) verbonden zijn aan de strijdkrachten.

In Nederland is als nieuweling generaal-majoor Sumpno Bayajati gearriveerd en als aanbeveling wordt hem van Indonesische zijde meegegeven dat bij van 1961 tot 1965 militair attaché is geweest 'en lange tijd inlichtingenwerk heeft gedaan'. Na 1965 kreeg hij de functie van 'coördinator bij de militaire industrie'. Zijn credo blijkt al uit de ambassade-informatie: 'De kritiek op Indonesië over corruptie, schending van mensenrechten en beschuldigingen dat het volk zucht onder het juk van een militair dictatuur, stoelen naar zijn mening op gebrek aan inzicht en aan kennis over de achtergrond van Indonesië.'

Elke kritiek op de situatie in Indonesië wordt trouwens toch door de generaalsklik afgedaan als 'twijfelachtige visie', gebaseerd op 'oppervlakkige kennis en gissingen'. Dat kan echter niet wegnemen, dat ondanks de dreiging met verschijningsverbod, Indonesische kranten kritische opmerkingen over de toestand publiceren. De Suhartoklik ziet zich daardoor gedwongen tot politiek gemanoeuvreren en doet dat onder andere door gesol met de nagedachtenis van de door Suharto afgezette president Sukarno. Oud-president Sukarno zou 'in ere worden hersteld' en de generaals lieten zelfs een eerste steen leggen voor de bouw van een

monument.

De familie Sukarno, van wie vooral de zoon Guntur naar buiten optreedt, heeft laten weten daar van de zijde van Suharto geen prijs op te stellen. Zij wenst niet in de door het regime opgezette val te lopen, want de woorden over 'eerherstel' blijven slechts lippendienst. Geschriften met redevoeringen en artikelen van Sukarno uit de periode 1959-,65 mogen niet in herdruk worden uitgegeven en verspreiding van eerdere edities blijft verboden.

De nieuwe situatie biedt echter somstijds openingen. Tegen de wil van het regime vond in Djakarta een bijeenkomst plaats ter nagedachtenis van Sukarno, waar vele oud-PNI-leden, onder hen ook die nog maar net uit een gevangenis waren, aan deelnamen.

Anti-communisme

Nu zijn positie steeds meer raakt aangetast, heeft Suharto ook weer nadrukkelijk naar het wapen van het anti-communisme gegrepen. Hij liet een boekje publiceren ('Witboek over de 30-september-beweging') dat het vervalste beeld over de Indonesische Communistische Partij (PKI) en de gebeurtenissen van september 1965 nieuw leven zou moeten inblazen. Er rijzen in Indonesië echter steeds meer vragen over de rol van Suharto zelf in die dagen, die vooral tijdens het proces tegen kolonel Latief (midden 1978) in een dubieus en dubbelzinnig daglicht werd geplaatst. De tekst van Latiefs verdediging is niet in zijn volle omvang tot de pers doorgedrongen, maar zij is toch in breder kring bekend geworden.

Suharto tracht nu met de oude lasterverhalen over de PKI de aandacht van zijn eigen rol af te leiden, de illegale communistische partij in een isolement te houden en daardoor de gehele oppositionele beweging te treffen. Al ruim dertien jaar heeft Suharto geschermd met 'het gevaar van het communisme', maar de communisten slagen erin, ondanks de grote moeilijkheden, activiteiten te ontplooiën en zijn nadrukkelijk op het politieke toneel aanwezig.

De ontevredenheid in Indonesië richt zich op de uitverkoop van de rijkdommen aan buitenlands kapitaal en de vestiging van enkele grootindustrieën, die ten koste van de eigen inheemse kleine industrie gaat. De generaalsgroep roemt juist het feit, dat zij buitenlandse investeringen zo ruim mogelijk maakt. Nog onlangs herinnerde de minister van Economische Zaken, prof. Widjojo, aan 'de wet op de buitenlandse investeringen van 1967', die hij 'het grote keerpunt' en de 'breuk met het verleden' noemde. Tot nu toe zijn buitenlandse investeringen tot een bedrag van 6,6 miljard

dollars voor 700 projecten goedgekeurd. Japan heeft hierin met 37 procent het grootste aandeel, gevolgd door de Verenigde Staten met 11 procent. Nederland behoort onder de Europese landen tot de belangrijkste investeerders. De buitenlandse investeringen geschieden vooral in de oliewinning en op dat gebied is het Amerikaanse concern Caltex het grootste. Het is zelfs zo, dat de olieproductie voor 92 procent en de andere industrie voor 93 procent wordt beheerst door het buitenlandse kapitaal.

De publikaties van de studenten (o.a. Witboek van Bandung) richtten zich vorig jaar tegen deze buitenlandse invloed en zij vertolkten daarmee de gevoelens van de meerderheid der bevolking. In de generaalstop bestaat grote verontrusting over de houding van de studenten, omdat velen van hen over enkele jaren maatschappelijke functies zullen moeten gaan bekleden. Er wordt nu een uitweg gezocht door het propageren van een 'nationale dialoog inzake de participatie van de jeugd', de normalisatie van het leven op de campus en een 'regeneratie', dat wil zeggen een nieuwe taakverdeling, in 1982. Maar zo een poging tot dialoog in Djakarta mislukte doordat de jongeren zich niet de les wilden laten lezen en het legerblad Berita Joeda meende daarop, dat het vraagstuk van de 'regeneratie' maar niet meer ter discussie moest worden gesteld.

Jongeren verklaren bitter, dat het Suharo-regime op een aantal punten op de eerste plaats staat in Midden-Azië: het heeft de meeste politieke gevangenen (tienduizenden), de ergste werkloosheid (40.000.000) en het grootste percentage analfabeten (65 tot 70 procent van de bevolking).

Het platteland

Onder het bewind van Suharto is het levenspeil enorm verslechterd. Het blad Merdeka heeft, alweer enige tijd geleden, berekend dat van de 140 miljoen Indonesiërs 33 miljoen tot de armen moeten worden gerekend, dat er 10 miljoen verwaarloosde kinderen zijn, terwijl 35 miljoen mensen aan ondervoeding lijden. De gevolgen daarvan zijn merkbaar in de slumps van de grote steden, maar vooral ook op het platteland, waar in 58.000 tot 60.000 dessa's driekwart van de bevolking woont, die afhankelijk is van de agrarische productie. Het zijn vooral landbouwers, plantagearbeiders, veehouders en kleine vissers en het ontbreekt hun gezinnen aan voldoende voedsel en kleding. De feodale landheren hebben in 1965 de militaire dictatuur bejubeld en hun greep op de dessa via het militaire apparaat versterkt. Landbouwwetten uit

1960, die een beperkte verdeling van de grond en een betere regeling van de oogstverdeling inhielden, werden buiten werking gesteld, ofschoon niet afgeschaft of herroepen. Die wetten waren nog maar op beperkte schaal verwezenlijkt en op het platteland kwam juist in het begin der zestiger jaren een beweging op gang om de grondverdeling door te voeren. Daar waar die had plaats gehad werd de grond na 1965 aan de landheren teruggegeven; er is sindsdien een verdere concentratie aan grondbezit geweest. Zij is een rem op de agrarische ontwikkeling en opmerkelijk is nu dat de laatste tijd, met het oog op de desolate toestand, van sommige kanten aan die landbouwwetten van 1960 wordt herinnerd en wordt gezegd, dat doorvoering de situatie op het platteland zou kunnen verbeteren. Er wordt gewezen naar de Philippijnen, waar een beperkte grondhervorming gaande is. Suharto moet er niets van hebben — hij heeft indertijd duizenden boerenkaders laten vermoorden en de progressieve boerenorganisaties verboden. De tegenstellingen op het platteland verscherpen zich echter en botsingen zijn onontkoombaar.

Het regime probeert een uitweg te zoeken in transmigratie, het overbrengen van landbouwers van het dichtbevolkte Java naar de buitengewesten. Het wordt daarin warm bijgevallen door de Nederlandse minister De Koning. In zijn begroting voor 1979 merkt hij op, dat transmigratie een belangrijk instrument blijft voor de ontwikkeling van de andere eilanden dan Java. Hij is tijdens zijn Indonesiëbezoek naar enkele transmigratieprojecten gegaan en trok vergelijkingen met de Nederlandse transmigratieplannen voor de oorlog in Indonesië.

IGGI in mei

Alles wijst uit, dat de 'allerarmsten', op wie de ontwikkelingshulp zich heet te richten, nog armer worden. De Koning sluit daarvoor echter de ogen. In een interview met het NOVIB-blad 'Onze Wereld' (december) zegt hij nogal onthullend: 'Mijn beeld over Indonesië is gebaseerd op een vrij constante stroom van cijfers, waarin de cijfers van de Wereldbank een belangrijke rol spelen. De Wereldbank (van McNamara, -red.) heeft een goede naam en ik heb geen enkele aanleiding om die cijfers in twijfel te trekken. Die geven aan, dat er, overigens heel langzaam, enige verbetering komt.'

Het is de Wereldbank, die ook altijd de belangrijkste rapporten voor de IGGI-conferenties maakt, welke over de kredietverlening aan het Suhartobewind moeten beslissen. De Koning is begonnen

met de voorbereiding van een nieuwe conferentie, die in april of mei zal worden gehouden. Zij krijgt bijzondere betekenis na de devaluatie van de rupiah ten opzichte van de dollar met 33 procent. De IGGI-leningen werden in dollars berekend, het regime ontvangt zijn olie-royalties in dollars en de invloed van de devaluatie is nog niet geheel te overzien. Ze geeft in ieder geval een verdere opwaartse druk op het prijspeil en de armoede zal groeien. In Indonesië gaan thans stemmen op zich niet langer op de dollar, maar op de Yen te gaan oriënteren — een kwestie, die op de IGGI aan de orde zal kunnen komen.

JOOP MORRIËN

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

H. Geleijnse, jurist, secretaris van de Werkgroep Recht en Openheid in de zaak-Menten, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het Brabantse districtsbestuur van de CPN;

M. Braun, medewerkster aan het IPSO, studeert politieke en sociale wetenschappen;

C. Vecht, redacteur-sociaal bij dagblad De Waarheid;

J. Morriën, redacteur van dagblad De Waarheid;

R. Metz, beeldend kunstenaar, ontwerper van de omslag.

In september 1937 schreef mr. A. S. de Leeuw in Politiek en Cultuur een artikel „De onvoltooide theorie van Jan Romein”, waarin hij zijn waardevolle gedachten over geschiedschrijving op een indrukwekkende wijze verwoordde.

De redactie van P en C heeft dit stuk na 41 jaar nog eens af willen drukken, niet alleen omdat het een genoeg is het te lezen, maar vooral ook omdat het volledig past tussen alles wat geschreven is en wordt over het 60-jarig bestaan van de CPN.

Alex de Leeuw over geschiedschrijving

I

De nieuwe bundel van J. Romein, die onder de titel „Het onvoltooid verleden” verschenen is, legt getuigenis af van de veelzijdige kennis en de ruime belangstelling van dezen historicus 1). Wij vinden hier opstellen en studies, zowel over de ondergang van het Romeinse rijk, als over de kunst van het Byzantijnse; omtrent het dagelijkse leven in de Middeleeuwen en de geschiedenis van Nederland; over de cultuur van de Sowjet-Unie en het ontstaan van het Communistisch Manifest van Marx en Engels. Zij bevatten een interessante en leerrijke lectuur, in het algemeen ook voor de niet-specialisten geschikt, — al is een opstel, zoals dat over „het ontstaan van het oriëntalisme in Nederland”, naar onze mening toch eer op de belangstelling van den vakman dan op den „algemene lezer” berekend.

Belangwekkend en actueel is het stuk over de oud-germaanse kunst, met zijn fraaie illustraties. Ziehier het beeld, dat het geeft van de Germaanse groten in de eeuwen van de volksverhuizing:

„Trotse heersers over hun volk — als de adelaren op hun gespen, maar sluw, geslepen — als hun kleurige edelgesteenten, wanneer het erom ging, te machtige mededingers uit de weg te ruimen, en kruiperig wreed — als hun aziatische draakslangen en roofvogelpaarden, waar zij hun wraak vreesden of de gunst zochten van den Keizer te Byzantium... Heerszucht, list, wreedheid en vleierij: karaktertrekken, die voorzeker bij het ideale beeld der oude Germanen slecht passen, maar die volkomen begrijpelijk worden in alleenheersers, wier heiligste traditiën teruggingen tot het half-

Aziatische Rijk aan de kusten van de Zwarte Zee''.

Dat is nog eens wat anders dan de „edele Germanen'', die elk nummer van „Volk en Vaderland'' ons tegenwoordig opdringt! En dan te moeten vernemen, dat de oud-germaanse cultuur helemaal niet „nordisch'' was, niet uit het Noorden kwam, maar uit de richting van Constantinopel en Zuid-Rusland...

Intussen is het niet onze bedoeling, de bijzondere onderwerpen, waaraan de meeste van deze opstellen gewijd zijn, te bespreken. En wij zouden met een aanbeveling kunnen volstaan, ware het niet, dat Romein zich ook aan onderzoeken van meer algemene, theoretische aard heeft gewaagd, die niet alleen tot nadenken, maar ook tot critiek prikkelen. Hij doet dat o.m. in een discussie met den meest gevierden onder de Nederlandse burgerlijke historici, professor J. Huizinga. In zijn bespreking van diens „Cultuurhistorische Verkenningen'' (1929) schrijft Romein:

„Prof. H. is in zijn lengend leven al zo vaak geprezen, dat schr. dezès zich gerechtigd acht, zijn lof voor het grootste der hier gebundelde artikelen te verzwijgen en uitsluitend zijn critiek erop te laten horen, die hem, juist door die veelgeprezenheid, te noodzakelijker voorkomt.''

Wij zeggen op onze beurt, dat de verdienste van Romein als historie-schrijver, ook in dit tijdschrift, reeds meer dan eens uiteengezet werden, en dat wij ons daarom althans willen beperken tot een critische bespreking van sommige van de in zijn „Onvoltooid verleden'' meer geschetste dan uitgewerkte theoretische opvattingen.

II

Romein worstelt in dit boek met het probleem van de objectiviteit van onze historische kennis. Kennen wij het verleden, zoals het werkelijk geweest is? Of hebben wij er alleen een subjectieve voorstelling van? Ten aanzien van deze kernvraag neigt Romein, in dit boek althans, tot een ver-gedreven subjectivisme. Wij citeren:

„Wat wij van het verleden kennen, is slechts een beeld ervan in de menselijke geest. En waar deze niet is een eenmalig gegeven, maar een veranderend proces, verandert dus ook het beeld van het verleden, naarmate die geest verandert...

Elke generatie schrijft de geschiedenis opnieuw, elke tijd, elke klasse, en zelfs elke groep heeft haar eigen beeld van het verleden.''

Dat is uit de „inleiding''. En verderop, in de critiek op Huizinga: „De geschiedenis'' krijgt pas zin door haar beoefening...(68) het

onvermijdelijk subjectieve in elke geschiedschrijving...(72) geen enkele historische conceptie kan objectief zijn''(83)

Voorals die laatste uitspraak — geen enkele historische conceptie kan objectief zijn — lijkt wel heel radicaal; en het zou als Romeins laatste woord in deze materie te beschouwen zijn, konden we niet ook uitlatingen van hem aanhalen, waarin hij voor de beoefening der geschiedenis toch weer een objectief doordringen in het verleden, zoals het werkelijk geweest is, poogt te redden. „Ofschoon wij voor ons geneigd zijn een objectieve kennis der historie althans in theorie en bij benadering voor mogelijk te houden''... zo lezen wij in „De lage landen'' (7). Van de geest, die uit deze woorden spreekt, kunnen wij in Romeins laatste werk weinig of niets terugvinden.

Dit is niet de enige tegenstrijdigheid. Zo wordt op bladzijde 86 het begrip „ontwikkeling'' in de geschiedenis eenvoudig gelijkgesteld met „verandering'' zonder meer, zonder bepaalde strekking of richting, — terwijl het gehele eerste opstel als „bijdrage tot het ontwikkelingsbegrip in de geschiedenis'' tot bedoeling heeft om aan het begrip „ontwikkeling'', in de vorm van „voortuitgang'', een concrete inhoud te geven!

Naar ons gevoelen legt dit boek getuigenis af van wat wij het zwevende in Romeins theoretische lijn zouden willen noemen. Hij komt niet tot een vast-omlijnd resultaat, niet tot een voltooide theoretische conceptie. Daarom kan hij ook niet geheel het verwijt ontgaan, dat hij zelf tot zijn leermeester richt:

„Huizinga heeft zich hier in een „clair-obscur'' (half-duister) teruggetrokken, alle scherp-omlijnde, strenge opvattingen prijsgevend en daarmee het recht op leiderschap verbeurend...'' (99).

III

Kan de geschiedenis ons objectieve kennis geven? Een absoluut-volledige en vlekkeloze kennis van het verleden is natuurlijk niet mogelijk; het gaat hier naar de Marxistische opvatting om een benaderen, een gedeeltelijke kennis, die daarom niet minder objectief is en in de breedte en de diepte groeiën kan, — juist als bij andere wetenschappen. Bezitten wij zulk een kennis van het verleden?

Wat is de geschiedenis eigenlijk? Met welk doel houden wij ons met het verleden bezig? Die vraag hebben zowel Huizinga als Romein zich gesteld; en de eerste beantwoordt haar als volgt: „Geschiedenis is de geestelijke vorm, waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden''.

Romein onderwerpt deze definitie aan zijn critiek; zijn slotsom is een nieuwe definitie, die in wezen toch maar weinig van haar voorbeeld afwijkt:

„Geschied-beoefening is de vorm, waarin een cultuur haar heden tracht te verstaan, door zich rekenschap te geven van het haar toegankelijke verleden” (77).

Wij laten het vele, dat over beide definities te zeggen zou zijn, terzijde, om voor één punt aandacht te vragen. Huizinga geeft het vak, dat hij beoefent, tot taak: het verleden te doorgronden; Romein: om door middel van het verleden het heden te verstaan. Maar hoe staat het met de toekomst? Hebben de ervaring, de kennis en studie van het verleden niet te allen tijde in de eerste plaats gediend om de toekomst te vormen? Waarom anders heeft de mens aller tijden zich (hetzij in naïeve of wetenschappelijke vorm) met de geschiedenis bezig gehouden, dan om er lessen uit te trekken, — als men dat woord niet in zijn schoolse zin wil verstaan?

De mensheid ligt niet 's-nachts wakker om peinzend uit te roepen: ach, wist ik slechts, wie in het jaar 811 bisschop in Utrecht is geweest! Dat doen alleen enkele specialisten. En het komt ons voor, dat zowel de definitie van Huizinga, als die van Romein naar de lamp van de studeerkamer rieken; en dat zij niet voldoende rekening houden met de praktische betekenis — groot, niet te overschatten, onvervangbaar — die de kennis van het verleden altijd voor het praktische leven, voor de maatschappelijke daad, voor de politiek in het bijzonder, heeft gehad.

Waarom bestudeerden de revolutionairen van het eind der XVIIIe eeuw de geschiedenis van de oude Romeinse republiek? Om er lessen uit te putten voor de jonge Franse; daaraan verandert ook het feit niets, dat zij die geschiedenis van Rome dikwijls verkeerd hebben begrepen en averechts toegepast.

Waarom verdiepen wij ons, om een ander voorbeeld te noemen, in de geschiedenis van de arbeidersbeweging? Niet alleen, of in de eerste plaats, uit belangstelling in het verleden op zich zelf, — maar om uit de ervaring te leren, om fouten te vermijden en omwegen af te snijden. En zo is het altijd geweest, met de naïefste kroniek, maar ook met den geleerdsten professor. Romein geeft er zelf de belangwekkendste voorbeelden van, hoe de in schijn „reinste” geschied-schrijving over lang-geleden tijdperken niettemin praktische betekenis of zelfs politieke bedoelingen heeft gehad.

Natuurlijk geldt voor den beoefenaar der geschiedenis (en dat is niet alleen de vakman maar ook de belangstellende) iets dergelijks, als wat Struik zo terecht in het Juli-nummer van dit tijdschrift van

den wiskundige schreef:

„De noodzaak om te werken met grote getallen leidt tot een trots op eigen bedrevenheid, tot de ontwikkeling van een bekwaamheid, die behagen schept in het rekenen om zich zelfs wil en in het zoeken naar onpractische vraagstukken, om de macht der methode te beproeven”.

Ook de beoefening van de geschiedenis leidt tot een belangstelling in het verleden om-zijn-zelfs-wil; om van de trots des vakmans en het zoeken naar onpractische en ver-afgelegen vraagstukken maar te zwijgen. Het is de gewone ontwikkeling van een ideologie, die een zekere, doch alleen relatieve zelfstandigheid verkrijgt. Het is ook de groei van een specialisten-dom, met zijn onmisbare voordelen en niet-te-onderschatten nadelen. Maar dat neemt niet weg, dat de beoefening van de geschiedenis fundamenteel uit praktische behoeften voortkomt en praktisch nut heeft; meer dan dat: als wapen in de maatschappelijke strijd wordt gebruikt. Geschiedenis is ervaring, en uit ervaring leert men. Dat is het in de grond van de zaak, waarom de mens het buiten de kennis van zijn verleden niet kan stellen.

Ziet Romein dit niet ook? Hij schrijft terecht: „De grote geschiedschrijving is strijdmiddel, of toch strijdbaar getuigenis, geen spel”. Juiste woorden, waarop hij evenwel laat volgen: „Zeg me niet, dat dit eenzijdig is; ik weet het en ik wil het zo: de ware eenzijdigheid beseft zichzelf als de alzijdigheid” (97). Wat voor verontschuldiging is er nodig, als men het onbetwistbare feit constateert, dat de geschiedschrijving altijd strijdmiddel is geweest, en geen spel of antiquarische nieuwsgierigheid, en wat voor „eenzijdigheid” kan daarin schuilen?

IV

Maakt men ernst met dit inzicht, dat de beoefening van de geschiedenis, de kennis van het verleden een praktisch doel en praktische betekenis hebben, dan werpt dit, vergissen wij ons niet, ook licht op het vraagstuk, dat Romein niet loslaat. Want als men uit het verleden wil leren, dan moet men het kennen, zoals het geweest is. Willen wij leren verstaan, hoe het verleden van een land of een klasse zich in hun heden geldend maakt, dan hebben wij de feiten nodig, en geen roman. Juist, wanneer het geschiedkundige onderzoek materiaal heeft aan te dragen voor de praktische activiteit, juist dat is de hoogst-bereikbare objectiviteit dubbel noodzakelijk, — precies zoals een ingenieur, die een dijk aanlegt, of een architect, wanneer hij een huis bouwt, zo juist mogelijke

gegevens en berekeningen nodig hebben, op de kans af, dat het hele gevaarte bij de eerste storm in elkaar zakt.

Om tot ons voorbeeld terug te keren: als wij uit de geschiedenis b.v. van de Nederlandse arbeidersbeweging conclusies willen trekken die voor onze praktijk enige waarde zullen hebben, dan moeten wij die geschiedenis kennen, zoals ze werkelijk is geweest en niet een of ander fantasiebeeld. Want gaan wij op dat laatste af en gedragen wij ons ernaar, dan zal onze praktijk een mislukking zijn. De praktijk zou dan de theorie weerleggen. Hier kan men nu de tegenwerping maken: is het dan niet waar, dat „elke generatie, elke tijd, elke klasse, en zelfs elke groep” haar eigen beeld van het verleden, haar eigen geschiedschrijving heeft? Het is volkomen waar; het behoort zelfs tot het a.b.c. van het Marxisme. Maar men zou verkeerd doen (en zeker niet in de geest van Marx), hieruit sceptische of subjectivistische conclusies te trekken en met Pilatus te vragen: wat is waarheid?

Er bestaat een burgerlijke en een proletarische geschiedschrijving, — ook een socialistische en een katholieke, zoals Huizinga zegt, en ze zijn onderling zeer verschillend. Maar daaruit volgt nog lang niet, dat er voor ieder dier geschiedschrijvingen ook een eigen „waarheid” bestaat, zodat men de ene niet boven de andere zou kunnen stellen in objectiviteit. Wij verdedigen de stelling, dat de proletarische geschiedschrijving in beginsel juister, objectiever is, de werkelijkheid dichter benadert, dan de burgerlijke. En waarom is dit zo?

Omdat de klasse-positie van den, in burgerlijke opvattingen bevangen geleerde hem beperkingen oplegt, geestelijke oogkleppen, waarvan hij, die zich op het standpunt van het proletariaat stelt, bevrijd is, — met het gevolg, dat hij meer, beter en objectiever kan zien en onderscheiden.

Wat is het, dat men van het burgerlijke standpunt niet zien kan en mag? Het is de noodzakelijke ondergang van de eigen klasse, de eigen klasse-maatschappij, en meer nog: de overwinning van het proletariaat, de komst van het socialisme. En dat maakt ook blind voor al de historische feiten, die op deze ondergang en deze overwinning wijzen.

Wij nemen een voorbeeld uit de Marxistische economie, die immers ook een historische wetenschap is. Omdat Marx zich op het standpunt van het proletariaat stelde, kon hij in het verleden en het heden van het kapitalisme al de feiten en tendenties onderscheiden, die naar de noodzakelijke ondergang van dit stelsel wezen. De burgerlijke economie verloor haar onbevangenheid met de opkomst van het proletariaat als zelfstandige en revolutionaire macht, zoals Marx o.a. in het voorwoord bij de tweede uitgave van

zijn hoofdwerk heeft uiteengezet. De Marxistische economie bouwde op de klassieke burgerlijke economie voort en overwon haar tegelijkertijd. Zij kon, juist door haar klasse-standpunt, objectiever, wetenschappelijker zijn dan haar voorgangsters, — terwijl ook een Adam Smith of Ricardo, van hun burgerlijk klasse-standpunt uit, de economische werkelijkheid reeds in zekere mate, binnen bepaalde grenzen, hadden benaderd.

Of om tot het gebied van de geschiedenis in engere zin terug te keren: hebben de historie-schrijvers van vroeger eeuwen zich niet meestal tot de geschiedenis van koningen en veldheren, gevechten en hof-intriges beperkt, en kwam hun klasse-standpunt daarin niet tot uitdrukking? Het was — de weinige uitzonderingen daargelaten — een geschiedenis van en voor de hogere standen'. Het opkomen van een proletarische wetenschap heeft tot gevolg gehad, dat voor het eerst een nauwlettende studie werd gewijd aan de economische en sociale levensomstandigheden van de grote massa. Ook dit betekent — Romein zal het toegeven, en misschien ook Huizinga — een vooruitgang in de zin van een grotere objectiviteit bij de kennis van het verleden.

Wij spreken ook van „objectiviteit” als een eigenschap van de onderzoekende geest. Wat is daaronder te verstaan? Wij zouden die objectiviteit willen definiëren als de bereidheid om onaangename waarheden te erkennen. (Aangename waarheden te zien, is geen kunst.) Maar een geest, moedig genoeg om de feiten van heden en verleden nuchter onder de ogen te zien zonder zich illusies te maken, en in overeenstemming daarmee te handelen, — die is bij voorkeur te vinden onder de vertegenwoordigers van een klasse die zeker kan zijn van haar historische toekomst, en die daarom geen tijdelijke nederlagen of tegenslagen behoeft te duchten. „Wij drinken moed genoeg uit naakte waarheid”, dichtte Henriëtte Roland Holst eens — lang, lang is het geleden... Maar wij zijn zelf aanwezig in ons onderzoek, schrijft Romein; het is toch altijd de persoon van den onderzoeker, zijn subjectiviteit, die het resultaat beïnvloedt. Maar dat behoeft de objectiviteit van het onderzoek niet te schaden, als de onderzoeker bekwaam en waarheidlievend is. Een tegengestelde opvatting past alleen in die filosofie, volgens welke het menselijke kenvermogen niet een open venster op een buitenwereld, maar een doodlopend slop is, waarin de geest voor altijd en onherroepelijk binnen zijn eigen grenzen gebannen blijft. Maar verwerpt Romein in zijn Inleiding deze vorm van „idealistische” filosofie dan niet?

Ook de man-van-de-wetenschap staat, bewust of onbewust, op een klasse-standpunt en in dienst van een klasse-belang; maar dit behoeft niet tot misleiding, zelfbedrog of bekrompenheid, — het

kan ook tot grotere objectiviteit leiden, indien zijn klasse belang heeft bij de waarheid.

V

Wij hebben de geschiedenis een practische wetenschap genoemd. Zij staat niet op zichzelf, is niet zich zelf haar eigen doel, maar voldoet aan een behoefte van het maatschappelijke leven, zoals ook andere wetenschappen dat doen. Maar andere wetenschappen laten zich toetsen aan de hand van de practijk. Is dat ook met de geschiedenis mogelijk, hoewel immers het voorwerp van haar onderzoek voorbij is, in het verleden ligt? Tot op zekere hoogte, ja. Zo lezen wij bij Romein b.v. over de theorie van prof. Geyl, dat België en Nederland bij elkaar behoren en dat de scheuring in de XVIe eeuw „een betrekkelijk toevallige gebeurtenis” was. Hoe kunnen wij de juistheid van die theorie contrôleren? Door een naarstig onderzoek van documenten en gebeurtenissen uit vervlogen eeuwen, ongetwijfeld. Maar de toekomst heeft hier ook een woord mee te spreken. De theorie van Geyl is er een, waarvan de practische betekenis voor de hand ligt. Uit de theorie over het bijeen-behoren van de beide „lage landen” kan en zal men politieke conclusies trekken; deze zullen hun rol spelen in de politieke strijd, zij zullen daarin overwinnen — of verliezen.

Niet slechts de feiten van het verleden pleiten voor of tegen de theorie van prof. Geyl; ook de verdere ontwikkeling van de verhouding tussen Nederland en België zal aan het licht brengen, of zij inderdaad zo nauw bijeen behoren, als hij meent. Zo kan de practijk de historische theorie bevestigen, of weerleggen. De geschiedenis van de toekomst werpt licht op de geschiedenis van het verleden en historische theoriën worden, evenals andere, aan de practijk getoetst op hun geldigheid.

Romein heeft naar onze mening te snel het standpunt prijsgegeven, dat ook de geschiedenis ons echte kennis kan geven, hoewel dan geen absolute of volmaakte, en dat ook op haar gebied een groei in objectiviteit en waarheid mogelijk is. In plaats daarvan stelt hij geen eigen theorie, maar een aantal vingerwijzingen, suggesties, uitspraken, gedeeltelijk met elkaar in strijd en die geen geheel vormen. Als hij het doel van zijn boek aangeeft met het woord van den Belgischen historicus Pirenne: „L'essentiel est de faire réfléchir” — „het komt er op aan, tot nadenken te bewegen”, dan is hij daarin zeker geslaagd; maar dat nadenken moest, wat ons betreft, in een critiek op de voornaamste strekking van „Het onvoltooid verleden” uitloopen.

Wij hebben slechts de uiterste omtrekken aangegeven van een vraagstuk, dat een veel uitvoeriger bespreking zou verdienen dan hier mogelijk is, en willen alleen nog aanstippen, waarom het juist nu van zoveel belang is, op het objectieve in onze kennis en wetenschap de klemtoon te leggen. Huizinga citeert een merkwaardig en profetisch woord van Goethe: „Alle tijdperken, die naar achteruitgang en verwording neigen, zijn subjectief, daarentegen hebben alle voorwaartsschrijdende tijdperken een objectieve richting”.

Zo ooit, dan geldt dat voor onze tijd van het ondergaande kapitalisme en voor de heersende klasse van dit tijdperk. Zij geven zich inderdaad over aan het „subjectieve” in zijn uiterste vorm, tot aan de fascistische „mythe”, die van de bewuste leugen niet meer te onderscheiden is. Tot gedrochtelijke verschijningen heeft dit geleid in de landen, waar de grondslagen van het kapitalisme het diepst zijn aangetast en waar een heersende klasse naar de fascistische dictatuur grijpt om zich met het uiterste van geweld en bedrog staande te houden.

Nazi-Duitsland! Daar predikt Alfred Rosenberg „de mythe van de XXe eeuw” voor elk schoolkind, en het irrationele viert hoogtij op de plaats van de wetenschap. Het fascisme is de meest geconcentreerde vorm van kapitalistische reactie en het heeft volkomen opgeruimd met het ideaal van kritische kennis en objectieve waarheid, dat ook dat van de burgerlijke wetenschap is geweest (en nóg, in haar beste vertegenwoordigers) en dat ook de arbeidersklasse niet kan missen.

De arbeidersklasse, die „voorwaarts wil schrijden” en die in haar ontzagwekkende taak om deze kapitalistische chaos tot een socialistische orde om te scheppen, de moed tot objectiviteit nodig heeft en kan bezitten.

Mr. A. S. DE LEEUW

NOOT

- 1) Jan Romein, „Het onvoltooid verleden”, *Kultuurhistorische Studies*. Amsterdam, Querido 1937.

Oproep partijbestuur CPN

Organiseert de actie tegen Bestek '81

In het hele land tekent zich een groeiende protestbeweging af tegen Bestek '81, die haar resultaten al begint af te werpen. Desondanks probeert de regering Van Agt-Wiegel — ter wille van winsten en bewapeningsuitgaven — haar afbraakplannen door te zetten. Er wordt nu haast gezet achter het doorvoeren van de kern van de bezuinigingsoperatie, nl. de korting op de sociale uitkeringen en de salarissen van het overheids personeel. Deze maatregelen vormen een steun in de rug van de ondernemers die weigeren om de eisen van de werkers voor loon en werk, in te willigen. De actie tegen de regeringsplannen gaat nu een beslissende fase in.

Met zijn afbraakplannen heeft het kabinet brede lagen van de bevolking tegen zich in het harnas gejaagd. De ambtenaren beten de spits af met hun stakingsacties tegen aantasting van de trend. Werkers in de maatschappelijke en medische dienstverlening en in het onderwijs, gehandicapten en sociaal gesteunden, vrouwen, studenten, werkende en werkloze jongeren en soldaten trokken de straat op om hun afkeer van het regeringsbeleid kenbaar te maken. Reeds moest onder druk van verzet het plan tot invoering van een eigen risico van *f* 100,— voor ziekenfondsverzekerden worden ingetrokken. Op vakbondsvergaderingen hebben de werkers elke aantasting van de koopkracht ondubbelzinnig van de hand gewezen. De noodzaak tot strijd voor loonsverhoging en verkorting van de arbeidstijd is aan de orde gesteld. De geest van twijfel en toegeven bij enkelen in de leiding van de vakbeweging is teruggewezen.

Met verdachtmaking en intimidatie probeert de regering haar wankelende positie te verhullen en het verzet de kop in te drukken. Autoritair wordt opgetreden tegen iedereen die voor z'n rechten opkomt. Met een vals beroep op solidariteit wil men de ene groep tegen de andere uitspelen. Offers worden gevraagd — naar het heet ter wille van de werkgelegenheid en de laagstbetaalden. Aan het uitdragen van dit soort opvattingen maken ook leiders van de PvdA

zich schuldig. Zij doen daarmee afbreuk aan de eensgezinde verdediging van levenspeil en sociale en culturele voorzieningen.

Elk offer — of het nu ten koste gaat van de lonen, de uitkeringen of de voorzieningen — dient echter om de concernwinsten te spekken en om de opgevoerde bewapeningsuitgaven te financieren. De recente, geldverslindende aankoop van de omstreden Lockheed-vliegtuigen is tekenend voor deze politiek.

Dáárvoor heeft de regering het geld bestemd dat door de bezuinigingsoperatie uit de bevolking geperst moet worden.

Dáárvoor eist de regering offers, en wil ze op korte termijn een reeks van maatregelen doordrukken.

Het is de hoogste tijd om het afwijzend oordeel over Bestek '81 door daadwerkelijke actie nog meer kracht bij te zetten. Om die te organiseren zijn actieleidingen nodig waarin georganiseerden en ongeorganiseerden, communisten en socialisten, mensen van verschillende geloofs- en levensovertuiging eensgezind samenwerken.

Verenigt u in hechte onderlinge solidariteit tegen Bestek '81. Voor een andere politiek in ons land.

Dat is het perspectief van een nationale beweging tegen Bestek '81, waartoe het initiatief is genomen door vele honderden uit actiecomitees, vakbeweging en andere belangenorganisaties onder het motto: 'Bestek '81 moet van de baan. Zo kan een krachtenbundeling tot stand worden gebracht van allen die zich de laatste tijd hebben laten gelden in het verzet tegen de regeringspolitiek. Daarbij is de inzet:

- Handhaving van de koopkracht en verdediging van het levenspeil;
- Doeltreffende bestrijding van de werkloosheid;
- Uitbreiding van sociale, culturele en medische voorzieningen;
- Aanpakken van de superwinsten en verlaging van de bewapeningsuitgaven.

Het kabinet-Van Agt is hardnekkig in zijn doelstellingen van afbraak. In de volhardende strijd die nodig zal zijn, is de CPN een onmisbare factor als organisator van strijd voor de belangen van de bevolking. Tegen Van Agt-Wiegel hebben communisten steeds het initiatief tot actie genomen en ze zullen dat blijven doen.

Lid worden van de CPN betekent versterking van de strijd tegen Bestek '81 en voor een vooruitstrevende politiek.

**BESTEK '81 MOET VAN DE BAAN.
DIT KAN DOOR EENSGEZINDE STRIJD.**

Het partijbestuur van de CPN

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Wat beweegt de werkers in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening

In de strijd tegen Bestek '81 nemen de acties van de werkers in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening een belangrijke plaats in.

Eind oktober vorig jaar culmineerden ze in een actieweek, waarbij tienduizenden werkers, patiënten en cliënten betrokken waren. Op 28 oktober werd de actieweek afgesloten met een demonstratie in Amsterdam, die o.a. toegesproken werd door een ziekenfonds-directeur uit Den Haag en een spreekster namens de ABVA. De omvang van de acties was indrukwekkend. De regering kon er niet omheen en moest enkele concessies doen, die als zodanig nog niet veel zoden aan de dijk zetten, maar inspirerend werken tot voortzetting en nog verdere uitbreiding van de strijd. Met name de opschorting van de invoering van het 'eigen risico' in het ziekenfonds, geeft aan dat aan Bestek '81 wel degelijk door vastberaden strijd een halt toe te roepen is.

Vóór 1974 was de gezondheidszorg een politiek onbesproken gebied, waar confessionele bestuurders en politici vrijwel zonder tegenspraak, laat staan overleg, de scepter zwaaiden.

Het feit dat de gezondheidszorg voor het overgrote deel gefinancierd wordt vanuit de sociale (Ziekenfonds en AWBZ) en particuliere ziektekostenverzekeringen, bracht met zich mee dat de overheid zich niet bemoeide met het beleid. Wel werden jaarlijks de financiële grenzen aangegeven door de vaststelling van de premies voor Ziekenfonds en AWBZ. Vooral in de jaren van de geleide loonpolitiek werd op die manier vanuit sociaal-economisch oogpunt bepaald tot hoever verbeteringen en uitbreiding van de voorzieningen mogelijk waren.

Halverwege de jaren zestig werden de teugels wat gevierd. Het verstrekkingenpakket van het ziekenfonds werd uitgebreid en in 1968 werd de AWBZ ingevoerd waaruit met name de langdurige verpleging en verzorging in verpleeghuizen en instellingen voor zwakzinnigenzorg en psychiatrie gefinancierd ging worden. Het bouwbeleid werd versoepeld. Zo kwam een forse groei tot stand: tal van nieuwe ziekenhuizen en verpleeghuizen werden gebouwd, het aantal bedden (plaatsen) steeg aanzienlijk. Dit leidde weer tot een sterke groei van het personeel.

Voorzieningen als de gezinszorg, het algemeen maatschappelijk werk en het gecoördineerd bejaardenwerk (maatschappelijke dienstverlening) kregen in dezelfde tijd een professionele basis, hetgeen ook hier de stoot gaf tot een enorme groei.

Deze uitbreiding van voorzieningen vond wel plaats op kosten van de overheid (CRM). De argumentatie hiervoor was dat de zelfstandigheid van de bejaarden bevorderd moest worden zodat het aantal bejaarden in verzorgingshuizen (bejaardenhuizen) beperkt zou kunnen blijven. De weinig planmatige groei van de voorzieningen leidde in korte tijd tot een geweldige groei van de uitgaven, reden waarom onder de regering-De Jong de eerste bezuinigingen werden doorgevoerd (bouwstop voor ziekenhuizen).

Staatssecretaris Hendriks

In 1974 veranderde op slag het zo vreedzame ziekenhuiswereldje in een strijdtoneel. De aanleiding was de door staatssecretaris Hendriks opgelegde personeelsstop, die voor alle intramurale voorzieningen (ziekenhuizen etc.) gold. Het was de aanleiding, maar zeker niet de belangrijkste oorzaak, van spontane acties onder ziekenhuispersoneel in het hele land. In een reeks van plaatsen werden actiecomités opgericht die in februari 1974 werden overkoepeld door de oprichting van het LAK, landelijk actiecomité gezondheidszorg. De acties richtten zich in de eerste plaats tegen de personeelsstop, maar ook tegen de door Hendriks aange-

kondigde sanering van het aantal ziekenhuisbedden met maar liefst 30%! (doorvoering 4 promiel-norm, d.w.z. 4 ziekenhuisbedden per 1000 inwoners). Beide maatregelen van Hendriks, direct afgekondigd in het eerste zittingsjaar van het kabinet-Den Uyl en warm toegejuicht door vrijwel alle politieke partijen, uitgezonderd de CPN, kwamen zeer hard, zeg maar schokkend aan in de gezondheidszorg.

De in de volgende zittingsjaren van het kabinet-Den Uyl afgekondigde bezuinigingen bij de wijkverpleging, de gezinsverzorging, het algemeen maatschappelijk werk en het gecoördineerd bejaardenwerk, nu overgenomen en verhevigd door de regering van Wiegel en Van Agt, leidden elk afzonderlijk tot stormen van woede en protest, en tot de oprichting van nieuwe actiegroepen en de oproep tot nieuwe acties. Zo ontstonden na elkaar het LOVEL, landelijk overleg van eerste-lijnswerkers, de landelijke actiegroep wijkverpleging, het landelijk werkerscontact van het algemeen maatschappelijk werk, de landelijke actiegroep gezinszorg, Pet met de Zet (beweging in de zwakzinnigenzorg), landelijke actiegroep bejaardenwerk en vele, uiteenlopend samengestelde plaatselijke en regionale actie-overlevormen. Ook het landelijk overleg van wijkgezondheidscentra deed mee aan diverse acties.

Eenheid voor kwaliteit

Het tegenhouden van de bezuinigingen is uiteraard de directe aanleiding tot de acties en het oprichten van actiegroepen. Maar op de achtergrond speelt veel meer mee.

In de eerste plaats is dat de grote drang tot verandering, verbetering en vernieuwing van de medische en sociale hulpverlening. In de tweede plaats de rechtspositie, de werkomstandigheden en de organisatie van het werk.

In vroeger jaren was de medische en sociale hulpverlening afgestemd op de leniging van zichtbare, grote noden. Bij de geneeskunde ging het om gevaarlijke infectieziekten, die opgespoord, behandeld en voorkomen moesten worden; een vrij duidelijke zaak. Het sociale werk hield zich bezig met zgn. zwak sociale gezinnen. Tegenwoordig wordt de hulpverlening geconfronteerd met zeer uiteenlopende klachten en problemen. Bovendien zijn deze vaak veel ingewikkelder dan vroeger. Lichamelijke klachten blijken samen te hangen of zelfs veroorzaakt te worden door psychische moeilijkheden, die op hun beurt weer samenhangen met maatschappelijke problemen, verslavingen,

relatieproblemen enz.

Het uitroeien van de meest gevaarlijke infectieziekten, het vrijwel volledig terugdringen van de kindersterfte en het bereikbaar maken van de voorzieningen voor alle lagen van de bevolking heeft — in tegenstelling tot de hooggespannen verwachtingen — niet geleid tot een verbetering van de volksgezondheid en het welzijn. De geestelijke en lichamelijke gezondheidstoestand lijkt daarentegen wel te verslechteren, hoewel dit moeilijk met cijfers te staven is. Bij de meeste instellingen neemt het aantal cliënten/patiënten toe. De zgn. hulpvraag stijgt.

Vervreemding

De oorzaken hiervan zijn gelegen in de sterke vervreemdingsverschijnselen, waardoor het monopoliekapitalisme heden ten dage gekenmerkt wordt. Hoevelen ervaren hun werk niet als volstrekt zinloos? En hoevelen hebben niet enorme emotionele moeite met de werkloosheid, de sterke opvoering van wapenning, met oorlogsdreiging, het onvermogen de woningnood op te lossen, de ernstige milieuvervuiling; allemaal zaken die men niet begrijpt, waar men geen greep op krijgt?

Veel mensen voelen zich een nummer, hebben het idee dat ze volstrekt onbelangrijk zijn en dat hun leven bepaald wordt door voor hen onzichtbare maatschappelijke krachten. De kapitalistische reclame, de kledingindustrie, de radio- en tv-programma's, de geïllustreerde weekbladen dragen bij aan de vervlakking, het uitwissen van de unieke persoonlijkheid die ieder mens is en het creatieve denkvermogen dat ieder mens tot zijn beschikking heeft. De onbegrepen frustraties en spanningen leiden tot nervositeit en tot gewoontes als te veel eten en roken of tot ernstige verslavingen. Werkloosheid, problemen in de woonsituatie, afgekeurd zijn, jong zijn zonder perspectief, de intense spanningen van het hoge produktietempo en de zware geestelijke belasting op de werkplek, tasten de gezondheid verder aan, met als gevolg: maagklachten, rugpijn, hoofdpijn, hoge bloeddruk, slapeloosheid, psychische verwarring. Hierop dient de sociaal-medische hulpverlening een antwoord te vinden. Deze slachtoffers van het maatschappelijk systeem moeten geholpen worden. Vaak is dat niet gemakkelijk. Samenwerking is vereist tussen werkers op medisch gebied (bijv. artsen en verpleegkundigen) en sociale hulpverlening (bijv. maatschappelijk werk en psychologen). De geestelijke gezondheidszorg dient op geheel andere leest geschoeid te worden, nu steeds meer onderkend wordt hoe belangrijk, ja zelfs doorslaggevend

maatschappelijke problemen zijn bij het psychisch in de knoei raken van mensen.

Deze inhoudelijke vernieuwing, die in de gehele gezondheidszorg noodzakelijk is, vereist diepgaande veranderingen. Veranderingen in de manier van werken (het is niet meer alleen de arts die de behandeling bepaalt), democratisering, samenwerking tussen instellingen en werkers van verschillende disciplines, een planmatige aanpak van het beleid, vooral op plaatselijk en regionaal niveau, en een verschuiving van het zwaartepunt van de specialistische voorzieningen naar de eerste lijn, de wijkgezondheidszorg waar medische en sociale werkers gezamenlijk een integrale hulpverlening kunnen bieden!

De maatregelen die hiervoor nodig zijn, zoals democratiseringswetgeving, planningswetgeving, verlegging van geldstromen enz., kunnen we van deze regering volstrekt niet verwachten, aangezien zij al haar energie steekt in het doorvoeren van bezuinigingsmaatregelen. Voor zover er nog sprake is van nieuwe wetgeving, is deze geheel gericht op het scheppen van kaders om nog meer te kunnen bezuinigen, o.a. door de overheid een veel grotere mate van zeggenschap te geven binnen de particuliere instellingen. Bovendien laat de bezuinigingspolitiek vrijwel geen ruimte voor discussie en overleg, of voor experimenten met nieuwe manieren van werken, maar werpt ze de werkers terug op het — achterhaalde — minimumprogramma van het lenigen van de grootste zichtbare noden.

Het ergste is wel, dat de regeringsmaatregelen gericht zijn op inkrimping van de medische en sociale hulpverlening, terwijl nu juist uitbreiding zo dringend nodig is (overigens mede met het oog op de sterke vergrijzing van de bevolking; een gegeven waar door de regering op geen enkele wijze in haar beleid rekening mee wordt gehouden). Zo staat voor de ziekenhuissector een sanering met 30% van de ziekenhuisbedden op stapel. De gezinszorg ondergaat momenteel al een inkrimping met gemiddeld 20%. Het algemeen maatschappelijk werk heeft 120 formatieplaatsen moeten inleveren in 1 ½ jaar tijd. De verzorgingshuizen (bejaardenhuizen) hebben te maken met een personeelstop, terwijl de verzorgingsbehoefte van de bewoners stijgt doordat er zwaarder geselecteerd wordt. Bovendien moeten 40.000 plaatsen in verzorgingshuizen afgestoten worden.

Overconsumptie

De argumentatie hiervoor is nogal simpel: we moeten met alles wat minder doen, dus ook met de gezondheidszorg.

Hiermee wordt gesuggereerd dat de gezondheidszorgvoorzieningen een stuk luxe zouden omvatten, waar gemakkelijk het mes in gezet kan worden. Zo wordt gezegd dat het maatschappelijk werk zich maar weer speciaal moet richten op de 'zwakke groepen' en dat ook de gezinszorg beperkt moet blijven tot de noodgevallen: mensen die geen familie of bureu hebben die dag en nacht voor hen klaar kunnen staan. Ziekenhuisopnames mogen alleen voor 'echte' zieke mensen. Opname op sociale indicatie (slechte behuizing, geen goede verzorging thuis, grote afstanden) is uit den boze. Ook het bezoek aan huisartsen, specialisten, fysiotherapeuten en apothekers moet maar flink afgeremd worden; daarvoor had de regering het plan tot invoering van een eigen risico bedacht.

Het is echter duidelijk dat de kwaliteit van de hulpverlening nu al achteruit gaat en dat juist de zogenaamd sociaal zwakke groepen, zoals bijv. de bejaarden, hiervan de dupe worden. Wie wat geld heeft te bieden, komt altijd wel aan zijn trekken. Degenen die weinig geld hebben zijn veelal juist sterk aangewezen op de medische en sociale voorzieningen, door hun werk- en leefomstandigheden of door hun leeftijd. En zij kunnen zich geen particuliere dokters of privé-adviseurs veroorloven. Dit tekent het a-sociale karakter van het beleid van de regering. Het is hetzelfde a-sociale sfeertje van de armenzorg en de liefdadigheid waar bepaalde lieden in het CDA zo'n hang naar hebben. Ook in de miljoenennota komen we dit idee diverse malen tegen: dat het zo mooi is om voor elkaar klaar te staan en dat de mensen zich meer verantwoordelijk voor elkaar moeten voelen. Nu, dat mag zo wezen, maar om verschillende redenen is dat tegenwoordig niet meer mogelijk. Een belangrijke reden is de afstand tussen kinderen en ouders. Een andere, m.i. ook zeer legitieme reden is dat vrouwen er geen zin meer in hebben om hun leven geheel te wijden aan het verzorgen van anderen (kinderen, ouders, bureu), maar dat zij ook tijd voor zichzelf willen hebben, en in veel gevallen ook willen werken (als dit al niet een keiharde financiële noodzaak is). Heel wat hulpbehoevende mensen, zoals gehandicapten en bejaarden, stellen helemaal geen prijs op liefdadigheid en opoffering, aangezien dat hun afhankelijkheid vergroot en zij zich snel schuldig voelen. Dat is het grote nut van professionele hulpverlening: dat mensen te allen tijde recht hebben om geholpen te worden. Hulpverlening — een recht, geen gunst — is een actieus bij de gezinsverzorging.

Uiteraard wordt de sterke toename van de medische en sociale hulpvraag ontkend door de bezuinigers. Men maakt zich geen zorgen over de verslechterende gezondheidssituatie, maar wel over

de 'overconsumptie', die men wil afremmen door het afstoten van voorzieningen en door het heffen van bijbetalingen. Dat is de manier waarop de rechtse partijen een sociale voorziening als de gezondheidszorg benaderen in een tijd van economische crisis, wanneer men zo min mogelijk geld wil onttrekken aan de winsten van het bedrijfsleven en de banken. Aan werkende, gezonde mensen geen gebrek, dus waarom veel geld steken in gezondheidsvoorzieningen?

De klok wordt zo voor jaren teruggedraaid: minimale voorzieningen van overheidswege, aangevuld met wat schamel liefdadigheidswerk (vrijwilligers) en met een onterecht beroep op (huis)vrouwen om in te springen waar gaten vallen.

Het is dan ook begrijpelijk dat de eis tot behoud en verbetering van de kwaliteit van het werk, die eigenlijk zoveel omvat, voorop staat in alle acties, en dat dat het punt is waarop werkers van verschillende politieke opvattingen en vak- en beroepsorganisaties elkaar vinden in actiegroepen.

Overbelaste werksituatie

Door de bezuinigingen kunnen de werkers niet meer die hulp bieden die ze wensen te bieden. Vaak is echter hun idealisme en opofferingsgezindheid zo groot dat ze zichzelf tot slachtoffer maken van de bezuinigingen door voor twee te gaan werken. Het aantal malen dat — betaald of onbetaald — vele uren overwerk wordt verricht, koffie- of theepauzes of lunchpauzes worden afgebroken, te vaak achtereen avond- en nachtdiensten worden gedraaid, moet gigantisch zijn. Het gevolg hiervan is dat de werksituatie volkomen overspannen is geworden. Het werk is geïntensiveerd, het tempo is opgevoerd, omdat er evenveel, nee zelfs meer mensen geholpen moeten worden, maar er is niet meer personeel.

In feite was er al veel langer een groot personeelstekort ten gevolge van de overgang van de ouderwetse liefdadigheidssituatie (waarin mensen vaak overdag en 's avonds werkten naar het voorbeeld van nonnen en diakonessen) naar een 'modern' arbeidsklimaat met een normale acht-urige werkdag, die overigens pas in 1975 tot stand kwam, een normaal aantal vakantiedagen, vakbondsfaciliteiten, vergadertijd voor ondernemingsraadswerk, cursussen in werktijd etc. Toen dan ook in december 1973 de personeelsstap door Hendriks werd afgekondigd, sloeg de vlam in de pan en kwamen alle frustraties over de overbelaste werksituatie, de te grote verantwoordelijkheid voor jonge leerlingen, het gebrek aan tijd

voor overleg en voor een beter contact met de patiënten, naar boven in felle en massale acties. Toen de personeelsstop ingetrokken werd kwam enige verruiming van de personeelsbezetting tot stand. Door een aantal factoren is echter sindsdien het personeelstekort opnieuw een groot probleem geworden.

Momenteel worden dan ook in diverse instellingen acties gevoerd voor verruiming van de personeelsnormen, die echter als gevolg van de 1%-operatie en van Bestek '81 bevroren zijn.

Ook bij de wijkverpleging, het algemeen maatschappelijk werk en de gezinszorg heersen grote personeelstekorten, voornamelijk als gevolg van de recente bezuinigingen, waardoor resp. een personeelsstop, een vacaturestop en een inkrimping met gemiddeld 20% doorgevoerd werden. In deze sectoren wordt overwerk nog niet eens gehonoreerd; er is (nog) geen CAO. Ook werk buiten kantooruren zoals vergaderingen wordt niet gehonoreerd.

Slechte rechtspositie, typerend voor werkende vrouw

Als overblijfsel uit de tijd dat de hulpverlening volledig liefdadigheidswerk was — waar slechts een bescheiden vergoeding op zijn plaats was — zijn er de slechte arbeidsvoorwaarden en de lage lonen voor het overgrote deel van de werkers. Het inkomen van Jan Modaal behoort hier tot de betere inkomens, het gros zit er onder. Dit komt ook doordat er zeer veel jongeren in de ziekenhuissector werkzaam zijn en er dus veel jeugdlonen betaald worden. Bij de gezinszorg wordt door de helpsters het minimumloon verdiend.

In de ziekenhuissector bestaan toeslagen voor overwerk en onregelmatig werk. Deze zijn vaak veel lager dan die welke in de industrie betaald worden. Een vergelijking tussen de continuwerkers in de industrie en verpleegkundigen valt dan ook volledig in het nadeel van de laatsten uit.

Buiten de ziekenhuissector bestaan geen CAO's.

Deze slechte rechtsposities zijn typerend voor vrouwelijke werkers. De meerderheid van de werkende vrouwen werkt in de gezondheidszorg en het welzijnswerk.

De vele opleidingen in werktijd — een soort leerlingensstelsel — betekenen voor veel meisjes een mogelijkheid om toch wat verder te komen als van hen wordt verwacht dat ze geld gaan verdienen, of als ze te weinig vooropleiding hebben om een HBO-opleiding te kunnen gaan volgen.

Het gros van de vrouwelijke beroepskrachten blijft slechts enkele jaren werkzaam in haar beroep. Enerzijds is dit een gevolg van de

zware werkomstandigheden, die in het algemeen niet lang vol te houden zijn. Anderzijds hangt dit samen met de maatschappelijke positie van de vrouw in Nederland die, zodra zij trouwde, geacht werd op te houden met werken. Tegenwoordig is het krijgen van kinderen meestal de reden. De gezondheidszorg is dan ook totaal niet ingesteld (ook niet bereid?) om gehuwde vrouwen aan te trekken: part-time arbeid is zeer dun gezaaid en kinderopvang is vrijwel niet aanwezig. Het lijkt erop alsof directies en besturen nog steeds gefixeerd zijn op het ouderwetse ideaalbeeld van de verpleegster, die ongetrouwd bleef om zich geheel in te kunnen zetten voor haar beroep, vaak zelfs genoeg nam met een kleine kamer binnen het ziekenhuis en aldus dag en nacht beschikbaar was.

Langzaam begint er een kentering te komen. De werkers in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening — ook steeds meer mannen kiezen deze beroepen — komen steeds meer tot het inzicht dat zij recht hebben op normale arbeidsomstandigheden en een redelijk salaris. Men wordt zich bewust van zijn positie als werker, hetgeen tevens resulteert in een toenemende organisatiegraad. Ook bij de gezinsverzorging zien we dit klassebewustzijn groeien in de strijd tegen de invoering van de zgn. alpha-hulp, het betaalde vrijwilligerswerk.

Overigens is het vrijwilligerswerk een obstakel waar vrijwel alle werkers in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening mee geconfronteerd worden. Vrijwilligers, meestal iets oudere gehuwde vrouwen die graag iets willen doen naast de huishouding, worden gebruikt (misbruikt?) om het streven naar een betere rechtspositie bij voorbaat de kop in te drukken en om de eis van personeelsuitbreiding op een goedkope manier af te doen. Vrijwilligerswerk heeft natuurlijk ook te maken met de reactionaire opvattingen van de confessionelen en liberalen over het karakter van de hulpverlening. Déprofessionalisering wordt als beleidsdoel in de miljoenennota aangegeven. Men beweert dat door de professionalisering van de hulpverlening waardevolle, traditionele waarden in de 'samenleving' om zeep geholpen worden. Alsof het niet juist de afbrekende regeringspolitiek is, die het idealisme van vele werkers kapot maakt doordat ze hun ideeën niet kunnen verwezenlijken. En alsof het zo'n mooie, traditionele waarde is om oude mensen ziek en onverzorgd thuis te laten liggen en moederziel alleen te laten sterven?

Maar de ontwikkelingen zijn al te ver om nog teruggedraaid te kunnen worden. De werkers in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening hebben ingezien dat zij zich moeten organiseren en strijd moeten leveren om hun positie te

verbeteren. En zij weten dat zij daarbij op steun moeten en kunnen rekenen van de arbeidersbeweging, nu de zo moeizaam verworven voorzieningen, die voor de werkenden, maar vooral voor de niet werkenden zo'n grote betekenis hebben, met afbraak bedreigd worden.

CILIA GALESLOOT

Geraadpleegde literatuur bij UNIE VAN UTRECHT 400 JAAR

- Prof. dr. J. Presser, De tachtigjarige oorlog
J. en A. Romein, De Lage Landen bij de zee
Dr. H. A. Enno van Gelder, Van beeldenstorm tot pacificatie
E. Kuttner, Het hongerjaar 1566
V. Barbour, Het Amsterdamse kapitalisme in de zeventiende eeuw
Redevoeringen uitgesproken bij de herdenking van het sluiten van de Unie van Utrecht (1929)
H. J. L. Vonhoff, De historische betekenis van de Unie van Utrecht (in: Handboek Herdenking Unie van Utrecht 1979).

Unie van Utrecht 400 jaar

Grondslag van de Nederlandse staat

Deze weken wordt herdacht dat vierhonderd jaar geleden de Unie van Utrecht werd gesloten. Op 23 januari 1579 verenigden een aantal Noordnederlandse gewesten (provincies) zich in de strijd tegen Filips II, koning van Spanje en heer van de 'lage landen bider see'. De Unie van Utrecht was een defensief verbond, geen bewuste onafhankelijkheidsverklaring, zoals bijvoorbeeld de Amerikaanse Declaration of Independence. In het vervolg van de geschiedenis zou echter op het gebied van de Unie van Utrecht een staatkundige eenheid groeien, die beschouwd kan worden als de grondslag voor de huidige nationale zelfstandigheid van ons land.

Middeleeuwse maatschappij in ontbinding

De Unie van Utrecht markeert een moment in de langlopende strijd vanuit de Nederlanden tegen Filips II. Met de naam Nederlandse opstand of Nederlandse revolutie wordt dat verzet het best getypeerd.

Het gaat hier niet alleen om een strijd tegen een dictatoriaal regerend vorst, maar om één van de eerste burgerlijke revoluties in Europa. Uit de Nederlandse revolutie groeit de Republiek der Verenigde Nederlanden, waarin de grote burgerij volledig overheerst en waar de voorwaarden voor het ontplooiën van zeer winstgevendende handels- en nijverheidsactiviteiten zeer gunstig zijn.

De zestiende eeuw, waarin de Nederlandse opstand zich afspeelt, is de eeuw van de grote hervormingen. De middeleeuwse, feodale maatschappij, waar het grondbezit bepalend is voor iemands plaats in de samenleving, raakt in ontbinding. Met schokken dienen zich elementen aan van een nieuwe sociale orde, waarin niet langer de landbouw, maar handel en nijverheid centraal zullen staan. Het gaat hier overigens om een langdurig proces, dat zich in verschillende streken en gebieden van Europa ongelijk voltrekt en dat pas in de loop van de negentiende eeuw, na de Franse Revolutie, zal leiden tot de uiteindelijke overwinning van de burgerij, de klasse van de handelaren en ondernemers.

In de agrarische maatschappij van de middeleeuwen waren adel en

kerk nog overheersend. De positie van de adel was gebaseerd op (groot)grondbezit en de horigheid van miljoenen daarop werkende boeren. Ook de kerk bezat zeer veel grond. Bovendien had deze een belangrijke ideologische functie. Met haar leer en praktijken hield zij de armen en ontevredenen op hun plaats en verzoende hen met hun harde lot, in afwachting van een beter leven na de dood. De kerk was als enige ook in staat om een politiek-ideologische samenhang en eenheid te brengen in het staatkundig en economisch sterk versnipperde Europa.

Rond 1500 verandert er echter veel. Weliswaar werkt nog steeds het overgrote deel van de bevolking in de landbouw, maar een groeiend deel van de mensen houdt zich bezig met handel en nijverheid. De Portugezen en Spanjaarden hebben vaarwegen naar Indië en Amerika ontdekt, hetgeen een stoot geeft aan de handel, waarvan het centrum zich mede onder invloed van de ontdekkingen verplaatst naar het noorden van Europa. Het geld gaat een steeds belangrijker rol spelen in het handelsverkeer. Er ontstaan kapitalistische vormen van groothandel en bankwezen. In de mijnbouw, de metaalnijverheid en in onze gebieden vooral de textielnijverheid (Vlaanderen, Leiden) worden kapitalistische produktiemethoden toegepast.

De nieuwe maatschappelijke krachten, die hiermee hun intrede doen, worden in hun vooruitgang geremd door de lasten die de parasiterende adel en kerk hen opleggen. Nu zijn er tegen kerk en adel de gehele middeleeuwen door opstanden geweest, vooral van boeren, maar in de zestiende eeuw krijgt die oppositie een vaart en kracht die tot dan toe ongekend was. Adel en kerk zullen uiteindelijk hun overheersende posities verliezen. De noodzaak tot verandering drijft de burgerij op, terwijl dat verzet gedeeld en verhevigd wordt door de boeren en het arme proletariaat van de groeiende steden.

De kerkhervorming

De godsdienst speelt in deze een belangrijke rol; niet direkt als oorzaak van het verzet, wel als uitings- en organisatievorm. In de strijd tegen overleefde en zwaardrukkende feodale instellingen wordt voor argumentatie en legitimatie van het verzet teruggesproken op het oorspronkelijke Christendom, zoals men dat kent uit de bijbel. Luther, Calvijn, Zwingli, Thomas Münzer en andere kerkhervormers weten miljoenen te boeien doordat zij met hun, onderling verschillende, aanvallen op de katholieke kerk, houvast bieden aan de krachten van de nieuwe oppositie.

In een maatschappij die nog niet zover is ontwikkeld dat men zonder geloof kan, streeft men naar een puur, niet ontaard en voor machtsmisbruik benut Christendom. Grote kerkelijke bezittingen, hoge belastingen en een goed leven voor de geestelijkheid zijn daarbij ongewenst. Geen wonder dat burgers en arme lieden in die dagen zich herkennen in de pleidooien voor soberheid. Overigens voelen miljoenen zich geïnspireerd door de hervormers, zonder dat er dan al sprake is van aparte kerken waarin de massa's zich verenigen. Tijdens de Nederlandse opstand is naar schatting nog geen vijf procent van de bevolking gereformeerd, maar zeer vele anderen delen wel de kritiek op de officiële kerk.

Economisch centrum

In de Nederlanden, d.w.z. het gebied thans gevormd door Nederland, België en Luxemburg, vinden voorhoedegevechten van die vroeg-burgerlijke revolutie plaats. De lage landen zijn zeer belangrijk geworden nadat het centrum van de handel zich van het Middellandse Zeegebied heeft verplaatst naar het noorden van Europa.

Antwerpen is in de eerste helft van de zestiende eeuw de grootste en belangrijkste havenstad van Europa geworden. Ook andere Zuid-Nederlandse steden komen tot bloei: Gent, Brugge en Yperen zijn belangrijk als centra van de lakenindustrie. In het noorden van de Nederlanden is de economische ontwikkeling minder sterk, al zijn er ook hier belangrijke handelssteden als Middelburg, Dordrecht en Kampen, terwijl Amsterdam in opkomst is.

Vooraf in het zuiden ontstaat een klasse van rijke handelaren, bankiers en 'drapeniers' (ondernemers in de textielnijverheid). De massa in de steden profiteert van die economische vooruitgang echter geenszins. De armoede is immens. De lonen zijn laag, terwijl de koopkracht daalt door voortdurende stijging van de levensmiddelenprijzen. Kinder- en vrouwenarbeid komt veelvuldig voor. Op het platteland is de toestand anders, maar voor de bevolking evenmin gunstig. Geen wonder dat er regelmatig opstandjes, sabotage en diefstal voorkomen. De honger van de bevolking zal een belangrijke rol spelen in de strijd in de zestiende jaren van de zestiende eeuw.

Belastingen en inquisitie

Die strijd richt zich tegen Filips II — hoewel officieel tegen zijn

slechte raadgevers. De bourgondische Habsburgers, het geslacht waartoe Filips behoort, zijn er door huwelijken, erfenissen en oorlogen in geslaagd heer van bijna alle Nederlandse gewesten afzonderlijk te worden. Filips en zijn voorgangers zijn er op uit van die gebieden één, centraal vanuit Brussel geleide staat te maken. Daartoe vormen zij een centraal bestuurs- en ambtenaren-apparaat (Staten Generaal, Raad van State, Rekenkamer) waarbij niet langer alleen lieden van adel belangrijke functies krijgen. De adel voelt zich hierdoor aangetast in haar historische rechten, terwijl de gewesten hun vrijheden en voorrechten eveneens bedreigd zien. De ontevredenheid over dit beleid wordt versterkt door dat met name onder Filips de belastingdruk toeneemt. De Bourgondische vorsten houden er een grote en prachtige hofhouding op na en, ondanks de permanente afwezigheid van Filips, die in Spanje was gaan wonen, is de hofhouding van de landvoogd(es) in Brussel niet minder duur geworden. Filips heeft echter vooral veel geld nodig voor zijn oorlog met de Franse koning. De Bourgondiërs beschikken over staande legers. Hun troepen worden dus niet langer gevormd op grond van de feodale verplichtingen van hun leenmannen om de leenheer ten tijde van nood bij te staan. Filips' leger bestaat uit huursoldaten. De kosten van deze legers moeten door de bevolking worden opgebracht ('ruitergeld'), al hebben dergelijke 'eigen' legers menigmaal opstanden van diezelfde bevolking onderdrukt. De militaire operaties van Filips, toentertijd de machtigste vorst van Europa, kosten steeds meer, vooral ook omdat er sprake is van een geweldige geldontwaarding, als gevolg van de aanvoer van vele scheepsladingen goud en zilver uit Amerika.

Aankankelijk kan Filips nog lenen (o.a. in Antwerpen tegen 20 procent rente!), maar zijn kredietwaardigheid slinkt steeds meer. Dan verlangt hij meer belasting. Een stelsel van vaste belastingen is er nog niet: de vorst vraagt een bepaald bedrag voor een zekere periode ('bede'), hetgeen de Staten-Generaal wel toe moet staan, al wordt er op afgedongen of een politieke concessie in ruil gevraagd.

Deze belastingen worden door de Staten-Generaal afgewenteld op de staten van de afzonderlijke gewesten en door deze weer op de bevolking van steden en het platteland. Adel en geestelijkheid betalen per traditie weinig of niets. Door zijn politiek roept Filips dus de tegenstand op van adel en burgerij, van rijk en arm. Slechts de kerk staat achter hem en hij benut die dan ook voor eigen politieke doeleinden, met name tegen de groeiende oppositie.

Het opkomend protestantisme en het sociale verzet worden hardvochtig onderdrukt. De 'Inquisitie', de strenge kerkelijke rechtbank, treedt op basis van 's konings beruchte 'placcaten' mee-

dogenloos op tegen iedereen die ketter is of lijkt. Er vinden razzia's plaats en honderden belanden op het schavot of op de brandstapel. Toch blijft de onrust van het protestantisme. De 'hagepreken' groeien in aantal en omvang. 'Het calvinisme volgt het spoor van de industrialisatie', aldus luidt een bekende constatering van de Belgische historicus Pirenne.

De opstand

De ontevredenheid onder de bezitlozen wordt niet in de laatste plaats veroorzaakt door het voedselgebrek. Vooral in het 'hongerjaar' 1565-1566. Er is dan een strenge winter en een slechte graanoogst. Als dan ook nog de aanvoer van graan uit het Oostzeegebied iets stokt, is er onmiddellijk sprake van grote prijsstijgingen. Graanhandelaren grijpen ieder dreigend of werkelijk tekort aan om voorraden te vormen en zo drijven zij de prijzen flink op, in afwachting van speculatiewinsten.

In dit 'hongerjaar' vloeit het volksverzet samen met dat van adel en burgerij, al is er geen sprake van één front. In feite begint nu de Nederlandse opstand. De hoge adel (Egmont, Hoorne en Willem van Oranje) stelt een aantal zeer gematigde eisen, maar onthoudt zich van enige actie. Personen van lage adel bieden na overleg en overeenkomst met vooraanstaande burgers een verzoekschrift ('smeekschrift') aan de plaatsvervangster van Filips, Margaretha van Parma, waarin om verzachting van de placcaten en opheffing van de Inquisitie wordt gevraagd. Filips wijst alles af.

In een reeks zuidelijke steden en later ook in noordelijke, barsten dan beeldenstormen los. Kerkelijke bezittingen worden aangevallen en geplunderd door landloze boeren en werkloze handwerkslieden. Hiermee komt het volksverzet tot uiting, al is van een aantal plaatsen bekend dat rijke burgers de 'stormers' een daggeld verschaffen, mogelijk om aanvallen op hun eigen bezit (graanvoorraden!) af te keren.

Een paar weken raast deze beeldenstorm, dan grijpt het Spaanse gezag hardhandig in. Overigens met troepen, die geleid worden door Nederlandse adel: Oranje is bijvoorbeeld verantwoordelijk voor het neerslaan van het oproer in Vlaanderen.

Filips zendt daarop de 'ijzeren' hertog van Alva. Deze maakt zich snel gevreesd. Hij voert een stelsel van vaste belastingen in (o.a. de 'tiende penning', een belasting van tien procent op alle handel in roerende goederen). Tegen kettters en andere opposanten treedt hij met zijn Raad van Beroerten ('Bloedraad' genoemd in de volksmond) uiterst wreed op.

Veel lieden van lage adel en veel calvinisten vluchten, onder andere naar zee, waar zij de 'watergeuzen' worden. Willem van Oranje verdwijnt naar Duitsland, van waaruit hij drie maal zonder al te veel resultaat invasielegertjes naar de Nederlanden stuurt. Het eerste ontmoet hij de Spanjaarden in de Slag bij Heiligerlee: het 'officiële' begin van de Tachtigjarige Oorlog in 1568.

Het tij voor de opstand keert als de geuzen op 1 april 1572 Den Briel innemen bij verrassing. Hierna worden tal van steden ook 'geus'. Alva reageert op een vreselijke manier: zijn leger herovert een groot deel van het noorden, daarbij bloedbaden aanrichtend in Zutphen, Naarden en Haarlem. Maar bij Alkmaar begint de victorie: de Spanjaarden lopen vast en worden teruggedrongen. In de Nederlandse gewesten is men algemeen de verschrikkingen van de oorlog zat, ook omdat de Spanjaarden bij hun moorden en plunderen weinig onderscheid maken tussen tegen- en medestanders. Zo kan in 1576 de Pacificatie van Gent worden getekend. Alle gewesten verlangen daarbij het vertrek van de Spaanse troepen en vrijheid van godsdienst. De zuidelijke gewesten Henegouwen en Artois worden door de handige Spaanse landvoogd Parma echter weer losgeweekt van de rest en zij sluiten in 1579 de Unie van Atrecht, waarbij ze zich weer verzoenen met de Spanjaarden.

De Unie

Een aantal noordelijke gewesten (Holland, Zeeland, Utrecht, de Groningse ommelanden en het graafschap Zutphen) sluiten zich op 23 januari 1579 aaneen in de Unie van Utrecht. Later komen andere gewesten (Overijssel, de rest van Gelderland, Friesland, Drenthe) en een aantal Zuidnederlandse steden (Antwerpen, Gent, Brugge, Breda, Venlo, Yperen, Mechelen en Lier) erbij.

Filips wordt in de Unie van Utrecht niet afgezworen. Het is een defensief verbond 'nyet omme hem van de voorsz. generaal Unie, bij de Pacificatie tot Ghendt gemaectt, te scheyden, maer om dezelve noch meer te stercken ende hem selven te versien jegen alle inconvenienten,...'. In 26 artikelen maakt men afspraken over de strijd tegen de Spanjaarden 'als ware men eene provincie'. Men komt overeen als gewesten geen afzonderlijke vredes of bondgenootschappen aan te gaan. Tot bestand of tot vrede kan slechts met eenparigheid van stemmen beslist worden. Wat betreft het hete hangijzer van de religie wordt bepaald dat in Holland en Zeeland het calvinisme zal overheersen, terwijl er in de overige (nog katholieke) gewesten vrijheid van godsdienst zal zijn. De praktijk zal overigens later in alle Unie-gewesten anti-rooms worden.

Een volledige eenheid wordt het noorden hiermee allerminst. Van Oldenbarneveldt zal later klagen dat de Verenigde Nederlanden 'nyet sijn één Republique, maer seven verscheyde Provinciën, hebbende elcx hare verscheijdene forme van regeeringe, nyets gemeen hebbende met malcanderen dan alleen 't gunt bij contract totte gemeente defensie gelooft is'.

Geen volledige eenheid dus, maar wel is de scheiding tussen de noordelijke en zuidelijke Nederlanden vrij definitief. Na 1600 wordt het gebied bezuiden de grote rivieren veroverd en daarmee ontstaan in grote lijnen de huidige grenzen van ons land.

Van een onafhankelijkheidsverklaring ten opzichte van Filips II is bij de Unie nog geen sprake. Zo'n zwaarwegende en in die tijd niet eerder vertoonde stap, zet men pas in 1581 bij het 'Placcaat van Verlatinghe', waarin de Spaanse koning openlijk als tiran wordt aangemerkt en men het recht op keuze van een andere vorst voor zich opeist. Eerst zoekt men nog steun bij de Engelse koningin en de Franse koning, maar die vreemde banden worden al snel geslaakt. De Republiek gaat daarop geheel zelfstandig haar weg. Na het sluiten van de Unie gaat men militair nog een moeilijke tijd tegemoet, maar bij het tot stand komen van het Twaalfjarig Bestand in 1609 is de Republiek in feite onaantastbaar geworden en is de zelfstandigheid onherroepelijk. Pas in 1648 echter wordt de vrede met de Spaanse koning getekend.

'Gouden eeuw'

Op basis van de Unie van Utrecht functioneert de Republiek tot 1795. De Unie gaf een kader voor samenwerking, waarbij Holland als rijkste gewest overigens overheerste. In de zeventiende eeuw kan de Republiek volop profiteren van de zelfstandigheid en van het verdwijnen van de Spaanse lasten. Het noorden bloeit op, vooral ook als gevolg van de bezetting van het zuiden door Spanjaarden, waar handig op wordt ingespeeld onder andere door een jarenlange blokkade van Antwerpen.

De zeventiende eeuw is de 'gouden eeuw'. Economisch, politiek en cultureel bereikt vooral de Hollandse burgerij haar hoogtepunt. De visserij, scheepvaart en de nijverheid zijn machtiger dan die van welk concurrerend land ook. Hollands kapitaal financiert koningen, oorlogen en ondernemingen in heel Europa. De Amsterdamse Beurs (opgericht in 1608), de Wisselbank (1609) en de Bank van Lening (1614) zijn belangrijke financiële instellingen. Bankiers-families als De Geer en Trip hebben meer invloed dan menig vorst in Europa.

Vanuit Indië worden grote kapitalen weggesleept door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC, 1602), waarbij — zo citeert Marx een Engels auteur — 'de geschiedenis van het Hollandse koloniale beheer een niet te overtreffen beeld van verraad, omkoperij, sluipmoord en laagheid onthult'. De bevolking in eigen land profiteert evenmin, want de 'gouden eeuw' is voor de handwerkslieden, de bezitlozen, de plattelandsbevolking een tijd van doffe ellende, armoede en uitzichtloosheid. Dat is de keerzijde van de rijkdom en van de cultuurbloei bij Rembrandt, Vondel, Hooft, Huygens, Hugo de Groot en anderen.

Nationale onafhankelijkheid

In de achttiende eeuw raakt de Republiek haar voosprong kwijt. Tijdens de Franse bezetting (1795-1813) wordt ons land de Bataafse Republiek en later het Koninkrijk Holland. De autonomie van de gewesten wordt dan hardhandig onderdrukt en Nederland krijgt voor het eerst een volledige eenheid. Nadien maakt het zuiden kortstondig (tot 1839) deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden, maar de tegenstellingen zijn te groot en de belangen te uiteenlopend om opnieuw samen te kunnen gaan. Het zelfstandige Koninkrijk België ontstaat dan.

Na de Unie van Utrecht zijn noord en zuid dus eigenlijk voor goed gescheiden. In die zin is de Unie de grondslag van de Nederlandse staat. In die Nederlandse staat ontwikkelt zich in de negentiende eeuw de arbeidersklasse, die — hoewel internationaal gericht — op de meest benarde momenten opkomt voor nationale onafhankelijkheid en democratische rechten als voorwaarden in de strijd voor sociale vooruitgang. De grote burgerij, die eens voorop ging in de strijd voor zelfstandigheid blijkt nu bereid om nationale soevereiniteit te verkwanselen. Daarom is een herdenking van de Unie van Utrecht zinvol. Zeker in een jaar waarin voor het eerst Europese verkiezingen in scène worden gezet als onderdeel van het voortdurend proberen, de zelfstandigheid van ons land te ondergraven.

RUUD SOETER

De CPN en de vakbeweging in de 60-er en 70-er jaren I

In diverse artikelen over de geschiedenis van de CPN zijn reeds verschillende perioden van die 60 jaar belicht.

Daarbij is uiteraard ook de vakbondspolitiek aan de orde gekomen. In de bijdragen van Chris Smit (P. en C., okt. '78) wordt o.a. de situatie in de 30-er jaren besproken.

In het verslag van het symposium '60 jaar CPN', 18 nov. '78 in Amsterdam, staat in de uiteenzetting van Gijs Schreuders een hoofdstuk 'Vakbondspolitiek', waarin o.a. gewezen wordt op: '...de aanzet die in de 60-er jaren werd gegeven voor een coalitiepolitiek, die pas op het laatste congres tot volle wasdom kon komen.'

Die laatste 18 jaar van de 60-jarige CPN, met de tegenwoordig al 'legendarische' 60-er jaren (maar met de wellicht nog veel ingrijpender 70-er jaren!) zijn zeker ook ten aanzien van de ontwikkelingen in de vakbondspolitiek inderdaad speciale aandacht waard.

Enige jaren geleden is over de gang van zaken na de 2e wereldoorlog een studie-bijdrage gepubliceerd, waarin een overzicht wordt gegeven tot begin 1960. ('Om de vakbondseenheid', P. en C., nov. '74.)

Stroomversnelling

Vanaf begin 1960 is de strijd om de vakbondseenheid van de ene stroomversnelling in de andere gekomen.

De door Marx en Lenin beschreven economische wetten van het kapitalisme: **de concentratie tot steeds grotere ondernemingen**, dus de ontwikkeling van multinationale concerns, en de door de steeds scherpere concurrentiestrijd veroorzaakte **ongelijkmatige ontwikkeling**, werken op volle toeren.

De concentratie tot steeds grotere ondernemingen komt in deze periode tot uiting in tal van ingrijpende fusies en het opslokken van bedrijven door grote concerns of door de vorming van nieuwe. Op zichzelf al grote concerns zoals de Algemene Kunstzijde Unie (AKU) en de Koninklijke Zout-Organon vormen met o.a. de reeds tientallen jaren bestaande Ketjenbedrijven in A'dam-Noord een nieuw mammoet-concern, de AKZO.

Grote metaalbedrijven zoals 'Werkspoor', 'Stork-motoren', 'Bronswerk' en tal van andere machinefabrieken werden tot één groot 'VMF' concern gemaakt, met directe verbindingen met Westduitse kapitaalskringen.

Dit proces voltrekt zich in praktisch elke bedrijfstak, van levensmiddelen tot kantoorbehoeften, van aardolie tot medicijnen. De arbeidsproductiviteit wordt tot ongekende hoogte opgevoerd. Een kolossale winstestroom vloeit naar de bankkasten — of beter gezegd naar de talloze bankpaleizen, die als paddestoelen uit de grond verrijzen, terwijl ook bij dit bankwezen zelf een groot-scheepse concentratie plaats vindt met de vorming van mammoetbanken die een steeds grotere machtspositie gaan innemen op letterlijk elk gebied van het bedrijfsleven en alles wat daarmee te maken heeft. Moderne roofovervallers van de grote kapitaalbezitters. De economische wet van de ongelijkmatige ontwikkeling treedt het scherpst naar voren in de veranderende machtsposities in de kapitalistische wereld, door de groei van de Westduitse industriële macht en de invloed hiervan in de Westeuropese politieke verhoudingen. Dat gebeurt hoofdzakelijk onder de vlag van de vorming van de z.g. Europese Economische Gemeenschap, de EEG, met zijn verschillende bestuursvormen voor visserij, landbouw, kolen en staal.

De EEG-politiek heeft voor het Nederlandse bedrijfsleven, voor de werkgelegenheid, voor de positie van de mensen in loondienst, dus voor de vakbeweging in ons land, ingrijpende gevolgen. Ons land is als het ware het exercitieterrein geworden van die botsingen der tegenstellingen van de wereldomvattende concerns; concerns die vanuit Nederland zelf, vanuit de USA en vanuit West-Duitsland worden gedreven.

Aan dit proces van stroomversnellingen en de inwerking hierop van de georganiseerde krachten van de arbeidersbeweging dienen de gebeurtenissen en de ervaringen van de 60-er en 70-er jaren te worden getoetst.

Gebeurtenissen en ervaringen, die ook in geheel nieuwe vormen van actie en strijd aan de dag treden.

De oproep destijds van het buitengewoon congres van de EVC in januari 1960, waar besloten werd tot omvorming tot 'Centrum voor eenheid in de klassenstrijd', had tot gevolg dat de NVV-bedrijfsbonden versterkt werden met duizenden nieuwe, meestal ook zeer strijdbare leden. Vele honderden CPN-leden werden actieve NVV bondsleden en velen van hen werden al snel in de afdelingsbesturen of tot kaderleden gekozen. Zij inspireerden anderen tot grotere activiteiten.

Door de NVV-ers werden, tezamen met de nog zeer vele ongeorganiseerde werkers in de bedrijven, initiatieven genomen voor de inwilliging van de steeds krachtiger door de mensen in de bedrijven zelf gestelde eisen. De stortvloed van nieuwe mogelijkheden om de eenheidspolitiek in de praktijk te brengen bleek vaak heel andere eisen aan de mensen te stellen dan in de periode van de ergste koude-oorlog toestanden het geval was.

De veelzijdige betekenis van de loonstrijd

In dit proces van de 60-er jaren heeft de loonstrijd zo mogelijk een nog grotere rol gespeeld dan in de voorgaande perioden. De hefboom om tot andere toestanden in de Nederlandse vakbeweging te komen bleek juist die loonstrijd.

De verstarring die zich van de leiding van de vakbeweging had meester gemaakt, had n.l. ook tot gevolg dat de lonen en andere arbeidsvoorwaarden steeds verder achter waren gebleven bij de ontwikkeling, in het bijzonder ten opzichte van de sterk toegenomen arbeidsproductiviteit. De ernstige stagnatie werd door werkers zelf doorbroken, in de eerste plaats door de actie 'op de werkvloer' zoals dat destijds werd uitgedrukt, voor onmiddellijke verbetering van de inhoud van het loonzakje.

Het jarenlang sterk stagnerende werken van de vakbonden in z.g. Unie-verband, werd in het bijzonder via de afdelingen van de NVV-bedrijfsbonden verbroken door de druk van de in de bedrijven en op bouwobjecten gestelde looneisen.

Dat z.g. Unie-verband bestond uit het aan de top van de bonden altijd samen optreden van de NVV-leiding met de hoofdbesturen van het katholieke vakverbond, het NKV en de protestant-christelijke organisatie, het CNV. Deze drieledige Unie-samenwerking had er voortdurend toe geleid dat er voor de NVV-hoofdbestuurders een soort alibi ter beschikking was om onder de besluiten tot actie-voeren uit te komen: de zich tegen actie verzettende CNV-hoofdbestuurders en de NKV-bestuurders, die vaak de rol van z.g. tussenfiguur innamen. In de bedrijven zelf, 'op de werkvloer', was er een geheel andere toestand. Daar werd echt samengewerkt, onderling overlegd, ook met de vele nog ongeorganiseerde collega's.

De bedrijfskranten, uitgegeven door de CPN, vervulden een waardevolle rol bij het tot stand brengen van de eenheid, zowel de eenheid van actie, als het versterken van de georganiseerde kracht, het tot stand brengen van één vakbond voor alle mensen van het personeel van het betreffende bedrijf, welke politieke of geloofs-

opvatting de mensen persoonlijk ook mochten hebben. Het is vooral deze loonstrijd die in de 60-er jaren grote veranderingen te weeg bracht.

Actie en eenheid

In de jaren 1960, 1961 en 1962 vonden grote en succesvolle stakingsacties plaats, in het bijzonder op de bouwobjecten in Amsterdam en in de grote havens, voor belangrijke CAO verbeteringen. Dat werkte stimulerend voor het gehele land, omdat het duidelijke loonverschil een doorslaggevend argument is waar geen ondernemer of passieve vakbondsbestuurder tegenop kan.

In 1963 volgde daarop de inderdaad unieke strijd in de grote metaalbedrijven, te beginnen op de ADM, de Amsterdamse Droogdok Maatschappij. Op dat bedrijf vond de doorbraak plaats toen de toenmalige directeur Toomson op een nogal opzienbarende wijze via de TV, de radio en de pers verklaarde het hem door het ondernemersverbond opgelegde standpunt, n.l. niet in te gaan op de eisen van het personeel, te doorbeken en bereid was het verlangde dubbeltje per uur meer direct uit te betalen. Een treffend voorbeeld van de hier eerder genoemde onderlinge tegenstellingen tussen de ondernemers en de ongelijkmatige ontwikkeling door de verscherpte concurrentiestrijd-strijd. Deze doorbraak kreeg het bekende domino-effect en zou ook voor de verdere ontwikkeling van de loonstrijd in de volgende jaren van betekenis zijn. Dit proces van de loonstrijd werkte verder door, ook in het politieke leven van ons land.

De Communistische Partij stelt de loonstrijd niet alleen onafgebroken aan de orde omdat die strijd onmisbaar is om voor al die mensen, die alle winsten tot stand brengen, een stuk van de door henzelf tot stand gebrachte waarde te veroveren, maar ook omdat in die loonstrijd **de klasseverhoudingen** van de maatschappij waarin wij leven duidelijk worden.

De praktijk heeft onweerlegbaar aangetoond dat elke verbetering van de inhoud van het loonzakje alleen tot stand komt door strijd van de mensen zelf en dat juist in die strijd in versterkte mate het proces van bewustwording plaats vindt. Bewustwording van de klasseverhoudingen, die van beslissende betekenis is om ook politieke veranderingen in ons land tot stand te brengen. Dat blijkt duidelijk uit het verdere verloop van de gebeurtenissen en ervaringen in de 60-er en 70-er jaren.

In deze periode van vernieuwde strijd voor de eenheid in de

vakbeweging lieten ook de tegenstanders van de eenheid zich niet onbetuigd.

Met het anti-communisme dat in de 50-er jaren in de NVV-bonden zoveel schade heeft aangericht en dat de hoofdoorzaak was van de verstarring en stagnatie in de vakbeweging in ons land, werd opnieuw geprobeerd de positieve ontwikkeling naar meer eenheid tegen te gaan. Nog steeds werd een communisten-verbod gehanteerd, waarbij vooraanstaande en strijdbare werkers in de bedrijven en instellingen verhinderd worden lid te zijn van de NVV-bonden. Maar het proces van bewustwording was ook door de ban-bliksems van een aantal hoofdbestuurders niet meer tegen te houden.

Door de eenheidspolitiek, die juist in de loonstrijd voor steeds meer mensen tastbaar werd in het loonzakje en in andere verbeteringen, werd het inschrijven van communisten in de NVV-bonden als vanzelfsprekend op de bedrijven doorgevoerd. Eerst nog oogluikend, maar alras ook officieel, met congresbesluiten, werden de communisten-verboden opgeheven.

Het is beslist niet toevallig dat dit het eerst bij een der toenmalige industriële bonden van het NVV plaatsvond. Dat gebeurde door het congresbesluit van de toen nog als aparte bond functionerende ABC-bedrijfsbond, waarbij de strijd van het Ketjen-personeel en de verkiezing van een groot aantal communisten in de ondernemingsraad een belangrijke invloed uitoefende. Dat was in het najaar van 1969. Het duurde nog tot december 1972 dat ook het NVV **verbondsbestuur**, per officieel congresbesluit, dit standpunt voor alle aangesloten bonden doorvoerde.

Grote bewegingen

Daarbij is een factor van grote betekenis ongetwijfeld geweest de gang van zaken bij de **eerste algemene staking in ons land**, uitgeroepen door het NVV in december 1970. Die staking was gericht tegen de beruchte loon-stop-wet van minister Roolvink. De stakingsoproep werd door de NVV-leiding onder voorzitterschap van W. Kloos op een voor de mensen in de bedrijven ongunstig tijdstip gedaan, n.l. op **vrijdag** werd bekend gemaakt dat op de daarop volgende **maandag** van 11 tot 12 uur overal het werk stil zou liggen.

Op de bedrijven zelf kon er, gezien de zaterdag en zondag, praktisch geen voorbereiding meer getroffen worden. Daardoor werden de vakbondskaderleden extra zwaar belast om de mensen te bereiken en te mobiliseren. De afdelingen van de CPN en in het

bijzonder het dagblad De Waarheid hebben in die dagen een waarlijk grootste medewerking geleverd voor het bereiken van de mensen. Deze eerste algemene staking in ons land werd inderdaad een overweldigend succes en veegde in feite de beruchte Roolvink-loonwet van de kaart.

Daartoe droeg in het bijzonder ook de ongekend massale strijd van de Nederlandse bouwvakkers bij. In Den Haag vond in 1968 de grootste demonstratie van bouwvakarbeiders plaats die ons land waarschijnlijk ooit gekend heeft. Circa 50.000 werkers van de bouwobjecten uit het gehele land marcheerden daar over het Binnenhof en eisten het heengaan van Roolvink met zijn verfoeide loonpolitiek. Met het intreden van de 70-er jaren voltrok zich in deze loonstrijd ook nog een apart soort stroomversnelling.

In de 60-er jaren waren de looneisen in de voorbereiding van de CAO-vernieuwingen niet zo ingrijpend geweest, getuige de 10 cent per uur méér bij de ADM. Tegen het einde van de vakantieperiode van 1970, half september, kwamen er heel andere geluiden vanaf 'de werkvloer' of 'van de plaats van de arbeid' zoals dat toen in vakbondsbestuurderskringen werd genoemd. Met nog zo'n 16 weken vóór de CAO-vernieuwing per 1 januari voor de boeg trokken de metaalbewerkers in het Rijnmondgebied de conclusie dat hun zeker zo'n *f* 25,— per week tekort was gedaan en dat er daarom nog voordat de voorbereidingen van de nieuwe CAO werden begonnen, 16 maal *f* 25,— = *f* 400,— moest worden uitbetaald. Daarmee werd de befaamde '*f* 400,— actie' ontketend, die als een ware vloedgolf over het hele land spoelde en praktisch geen enkel bedrijf onberoerd liet. In de ene bedrijfstak na 'de andere moesten de directies zwichten voor de voorbeeldige eensgezinde stakingsacties van complete personen en werd tot uitbetaling overgegaan. De verhoging, soms *f* 400,— incens, elders met *f* 25,— per week of met toeslagen per maand, werd uiteindelijk ook in de nieuwe CAO's vastgelegd.

De noodzaak van actie-comité's

Deze befaamde *f* 400,— actie bracht ook een sprongwijze ontwikkeling van het optreden met actiecomité's met zich mee. Lange tijd werd er in de vakbeweging vanuit de topleiding zeer hardnekkig en letterlijk alles gedaan wat maar mogelijk was (soms ook het onmogelijke!) om het vormen van actiecomité's op de bedrijven tegen te houden. Daarbij werd vooral geprobeerd een scheiding te maken tussen de in de vakbonden georganiseerden en de nog vele ongeorganiseerde personeelsleden. De communisten

daarentegen gaan uit van een klassestandpunt en dat houdt in dat juist een **gezamenlijk** optreden van georganiseerden en ongeorganiseerden de eerste voorwaarde is voor succes. Eenheid van de werkers in de bedrijven is het sterkste wapen, waar geen ondernemer tegen op kan. Dat bleek ook in de unieke f 400,— actie. Overal werden actiecomité's en actieleidingen uit het hele personeel gevormd. Vaak werden bestaande ondernemingsraden in snel tempo omgebouwd tot actieleidingen, wat in de praktijk meestal ook de stakingsleiding werd. Alles ging in een razend snel tempo en de stakingen waren dan ook massaal en over het hele land verspreid. Naast het algemene succes in de vorm van het uitbetalen van de f 400,— was de in deze strijd tot stand gekomen praktisch algemene erkenning van het nodig hebben van actiecomité's eveneens een belangrijk resultaat.

Wat de voorstanders van actiecomité's altijd met zoveel nadruk gezegd hadden werd met sprekende cijfers bevestigd; de vakbondsposities werden aanmerkelijk versterkt. Duizenden nieuwe leden werden gewonnen voor de vakbonden en vanaf die tijd wordt de noodzaak van het hebben van actiecomité's door steeds bredere lagen in de bevolking onderschreven. De gebeurtenissen en ervaringen in de 70-er jaren hebben dit jaar na jaar in versterkte mate bevestigd. In de huidige tijd in de strijd tegen Bestek '81 is het eigenlijk al een vanzelfsprekende zaak geworden dat er overal actiecomité's gevormd worden om een zo'n groot mogelijke bundeling van krachten tot stand te brengen.

CAREL VAN DILLEN

Het slot van dit artikel zal verschijnen in het maart-nummer van P & C.

Jan Terlouw en het komijnekaas-dilemma

D'66 is nijver bezig, zich weer wat in het nieuws te wroeten. Het recept dat daarbij wordt gehanteerd is vrij simpel. Men gaat op een aantal, nogal spectaculaire punten, vrij ver met het kabinet-Van Agt en met CDA en VVD mee. Dat verlost ministers en fractievoorzitters van de regeringspartijen (Lubbers in de Tweede, Haya van Someren in de Eerste Kamer) tot welwillende klopjes op de schouderstellingen van D'66. Parlementaire journalisten, altijd op zoek naar iets dat de routine van het Binnenhof doorbreekt, begeven zich in spitsvondige speculaties over de zes tot tien verschillende mogelijkheden die voor politiek Nederland uit deze ontwikkelingen zouden kunnen voortvloeien — waarop dan Jan Terlouw, de fractievoorzitter van D'66 himself, de pers te woord gaat staan om te schetsen hoe enerzijds dit, anderzijds dat, beiderzijds dit en dat wil of niet wil.

Terlouw doet in die verhalen wat afstandelijker tegenover het CDA dan tegenover de PvdA, herinnert er aan dat Van Agt hem destijds niet bij de kabinetsvorming wilde betrekken en Den Uyl wel, zegt dat samengaan met de PvdA in een nieuwe regering de 'eerste optie' is, maar sluit zeer nadrukkelijk de tweede, minder gewenste optie, d.w.z. een kabinet met het CDA — en de VVD — niet uit. Zijn correcties op de toenaderingspogingen vanuit het regeringskamp zijn geen echte correcties. Dat heeft Wiegel ook wel begrepen toen hij de oud-staatssecretaris Zeevalking, Kamerlid van D'66, onlangs tot burgemeester van Rijswijk benoemde.

Wiegel, Van Agt, Lubbers en Haya van Someren hebben natuurlijk hun reden voor de betoonde vriendelijkheid. Die reden is dat D'66 in de geest, en gedeeltelijk ook in feite, Bestek '81 steunt.

De grondgedachte van Bestek '81, het sociaal-economisch plan van het kabinet Van Agt, is dat een bedrag van vele miljarden per jaar naar de bedrijven moet worden overgeheveld ter versterking van hun winstpositie. Dat geld komt beschikbaar doordat de overheid minder uitgeeft aan ambtenarensalarissen en voorzieningen, doordat de sociale uitkeringen beperkt worden en doordat de lonen op de nullijn worden gehouden, zodat de produktiviteitstoename geheel naar de onderneming kan vloeien. D'66 steunt deze visie.

Het biedt op onderdelen plannen aan die enigszins van die der regering verschillen, maar over het te bereiken doel bestaat geen

meningsverschil. Zo gaat de regering een reusachtig bedrag voor haar operatie verwerven door de kinderbijslag voor 16- en 17-jarigen te halveren en door de, toch al bevroren, toelage voor de eerste baby tot 50% terug te brengen. D'66 stelde hier het plan tegenover om **alle** kinderbijslagen gedurende drie jaar te bevriezen, d.w.z. niet meer met de index te laten stijgen. Men had uitgerekend dat op die wijze hetzelfde bedrag te verdienen zou zijn. Het 'redelijk alternatief' was niet om het geld elders te halen, om de winsten te beperken, maar om óók de kinderbijslag aan te snijden — zij het ietwat anders.

Soortgelijke manipulaties heeft men D'66 kunnen zien bedrijven bij de ambtenarsalarissen (D'66 is de meest verwoede aanklager van de salarissen en voorzieningen van ambtenaren die te vinden is) en bij de half-procent-verlagingen van de sociale uitkeringen.

Alle beetjes helpen

Op het vlak van de buitenlandse-militaire politiek is de positie niet anders. D'66 drijft fanatiek naar een Europees monetair fonds, waarvan in het vorige nummer van P. en C. de betekenis door Marianne Braun geschetst is. Het is de meest Europese partij van alle Europeanen. In het debat over de vervanging van de Neptune-vliegtuigen van de Marine-Luchtvaart-Dienst bestreed het de aankoop van Amerikaanse Orions niet uit een oogpunt van toenemende bewapeningswedloop en van groeiend gevaar van een kernoorlog, maar het bepleitte ver-gaande onderhandelingen met de Franse regering over het veel duurder Atlantic-toestel — omdat dat een 'Europees' toestel zou zijn.

Het verbaast niet, dat bij deze opstelling van D'66 de regering het ene maal iets van haar overneemt, een andere keer de afwijzing vergezeld doet gaan van uitvoerige loftuitingen voor de grondige, diepdoordachte, verantwoorde enz. wijze waarop de alternatieven zijn uitgewerkt. Het gaat die regering tenslotte om de kniekers voor het bedrijfsleven; en als D'66 bereid is mee te roepen dat er offers gebracht moeten worden en bereid is ze uit de zelfde groepen te halen als de regering doet, welaan dan zijn dat in het parlement weer 8 stemmen erbij voor die koers. Met dezelfde plichtplegingen wordt ook de Staatkundig Gereformeerde Partij van Abma en Van Dis bejegend. Dat zijn ook drie stemmen in de Tweede Kamer en bij een formele regeringsmeerderheid van 77 zetels op de 150 helpen alle beetjes.

In het politieke spectrum is D'66 door deze opstelling op een merkwaardige plaats terecht gekomen. Zij die eens het hele

parlementaire stelsel zeiden te willen opblazen, zijn nu beland in wat men, niet erg nauwkeurig, als het 'midden' pleegt aan te duiden; een plekje ergens tussen PvdA en CDA. D'66's successen, in de vorm van aangenomen moties, bestaan voornamelijk hierin, dat het af en toe de steun van het CDA krijgt, soms zelfs van CDA en VVD samen, die zich op die wijze met een schijn van progressiviteit kleden. De arrogantie waarmee D'66 zich vertoont en optreedt is daarom geheel misplaatst. Op elk moment dat het parlementair op een onderdeelje wat bereikt, is dat omdat het CDA en de VVD, Van Agt en Wiegel, er belang bij hebben. Meer dan welke politieke groep ook, is D'66 aldus de gevangene van het kabinet Van Agt-Wiegel.

Deze miezeringe functie, het leveren van een alibi voor een rechts kabinet, het afzwakken van de aanvallen die vanuit het volk op Bestek '81 worden gedaan, is wel heel iets anders dan de wapperende vaandels waarmee D'66 ruim tien jaar geleden de politiek introk. Voor de nauwkeurige toeschouwer was er ook toen het feitelijk rechtse, door de ex-VVD-er Gruyters opgestelde program, maar het werd aardig weggewerkt achter de jeugdige allure van Van Mierlo c.s. en het lawaaierige gedoe over staatkundige hervormingen.

Thans zijn de D'66-ers al zo jong niet meer en Gruyters' hervormingsideeën zijn naar de rommelzolder gebracht.

Over is het 'redelijk alternatief' zoals hierboven beschreven — en niet op de verkiezingsborden te vinden —, terwijl in dit geval Fyffes tot Chiquita geworden is doordat Van Mierlo geruild is voor Terlouw.

Er moeten mensen zijn die zich afvragen wat dit nu allemaal inhoudelijk betekent, wat er schuil gaat achter het makkelijke reclamewerk, welke denkbeelden hier nu in werkelijkheid door een achtmansfractie in het parlement vertegenwoordigd worden. Wat is het perspectief dat men stelt, wat is de gedachte die daarachter steekt? Waarom is D'66 zo alternatief en hoe is het dat?

Voor al die benieuwden heeft Jan Terlouw dan nu een boek geschreven. Het heet 'De Derde Kamer' en daar staat op de omslag bij: Roman.

Politieke literatuur

Er bestaan in Nederland weinig romans of andere vormen van belletrie die de politiek als hoofdthema of als voornaamste achtergrond hebben. De arbeidersbeweging, de bezetting hebben

enkele auteurs geïnspireerd, maar hun aantal is beperkt. Over de centra van politieke activiteit als parlement, regering en regeringsapparaat is stellig veel gefantaseerd, maar zelden in boekvorm. Trouwens, ook andere, nog belangrijker brandpunten van het maatschappelijk leven als de toppen van het bedrijfs- en bankwezen worden ten onzent door de schone letteren niet of nauwelijks bestreken. Dat alles niet omdat er, zeker nu, geen belangstelling voor zou zijn.

Mulisch' 'Rattenkoning' haalde destijds een hoge oplage, Theun de Vries' 'Meisje met het rode haar' en 'Februari' zijn door velen gelezen en herlezen. Nederland heeft echter geen traditie op dit terrein, zomin als het er een heeft op het gebied van de (politieke) biografie en autobiografie. Het een lijkt het ander op te roepen, zo zou men uit Engelstalige literatuur kunnen concluderen.

Een aantal verklaringen voor dit verschijnsel is wel aan te geven, maar dat zou hier te ver voeren. Het ziet er naar uit dat een nieuwe generatie op dit punt een ban gaat doorbreken, gezien de veelheid van studies over politieke onderwerpen die begint los te komen. Dit alles was eigenlijk om Terlouw te verontschuldigen, als hij literair gesproken een brandhout-boek geschreven heeft. 'De Derde Kamer' is geen roman maar een twee-dimensionale, d.w.z. diepte-loze politieke verhandeling in vertelvorm. De dialoog is geen dialoog, maar een uitwisseling van al dan niet beknopte politieke verhandelingen, de onderlinge verhoudingen tussen de personen in het boek zijn schimmig en de opgevoerde figuren trouwens ook. Ieder effect wordt bereikt met oversimpele jongensboek-trucjes die, als Terlouw terecht geroemd is voor zijn kinderboeken, blijkbaar als onbruikbaar overgebleven waren van eerder schrijfbedrijf.

Kortom, de pakkende voordracht die de heren Van Kooten en De Bie voor de VPRO-televisie aan het boek gewijd hebben deed het geheel recht.

Nu is dit stuk geen boekbespreking, maar een beschouwing over D'66, inhoudende een poging om aan de hand van Terlouws boek iets gewaar te worden van het elders niet te vinden achtergronddenken van zijn partij. Het helpt daarbij ook wel, zij het stellig niet in de zin die Terlouw prefereert. Maar dan moet de lezer natuurlijk eerst weten waar het over gaat.

Wijk zonder melkboer

Wel, het gaat over de D'66-fractie in de Tweede Kamer. Ze heet niet zo, maar dat is van geen belang. Die fractie dan moddert steeds maar in de parlementaire tredmolen voort, tot een der leden

voorstelt om de gezamenlijke groep op een samenhangend probleem te zetten — en daarin zijn zin krijgt. Zo komt het dat de fractie de gevolgen gaat onderzoeken van het verdwijnen van de huis-aan-huis-bezorging van melk in een Utrechtse wijk.

Men zet daartoe een typisch eerstejaars-sociologisch onderzoek op bij alleenstaande mannen, vrouwen en bejaarden — en wat men dan al niet meemaakt! De fractievoorzitter, breedgeschouderd en een idool van de vrouwen, springt in het water om een kind te redden terwijl drommen sullige Utrechtenaren toekijken. Eén fractielid ruikt door een brievenbus dat binnen een oude man dood ligt, een andere bespioneert een winkeliertje, valt 's avonds binnen om te ontdekken dat de man huisgestookte jenever verkoopt — en schrijft dan een cheque van duizend gulden uit om de arme wroeter een beter winkelassortissement te laten kopen; één, met een knorrige vrouw, knoopt een praat-liefde-relatie aan met een beeldschone vrouw wier echtgenoot elders is en die prachtige schilderijen maakt — op zijn benieuwde vraag waar zij al haar modellen vandaan haalt: allemaal zelfportretten. Maar net als de relatie vieselijk dreigt te worden, onthult de schilderes dat ze binnenkort zal sterven aan een bloedziekte — hetgeen ze ook doet, het fractielid met zijn melkboeren-onderzoek en zijn knorrige vrouw achterlatend. En dan niet te vergeten die wiskunde-dame, die bij een brand een kanarie in een boom ziet zitten, van de werkster uit het afbrandende huis, die net naast haar staat, hoort dat het de kanarie-des-huizes is, daaruit concludeert dat de brand moedwillig is aangestoken en vervolgens met de brandstichter, een zwendelaar, oplichter en halve gangster, een vurige relatie aangaat — nog wel de eerste in haar veertigjarige leven. Die relatie zal uiteindelijk de oplossing bieden voor het hoofdprobleem van het boek, het komijnekaas-dilemma.

Want de man van de knorrige vrouw komt een vreselijk feit op het spoor. Een partij vergiftigde komijnekaas is door een gewetenloze tussenhandelaar aan kleine winkeliers verkocht en de dood van velen dreigt. De schurk echter ontdekt dat de D'66-er hem door heeft en stopt diens dochttertje in een leegstaande kelder. En nu moet de fractie kiezen: de komijnekaasvergiftiging bekend maken en aldus velen, ook kinderen, het leven sparen of de mensen maar raak laten vreten en het leven van het dochttertje redden. Hoe zal dat aflopen?

Wel, ziedaar het boek. Van het bovenstaande is niets gelogen of verzonnen, ik zweer het. Maar wat biedt het ons nu aan inzichten over het denken en doen van D'66? Heel enkele.

Het eerste, eigenlijk geheel niet verrassende, is: D'66 bestaat niet, het is een spookpartij die alleen een parlamentsfractie en hier en

daar een raadslid heeft. Dat blijkt niet alleen uit het feit dat de geschetste fractie volstrekt willekeurig ergens zijn tenten opslaat, zonder enig overleg met wie dan ook; het blijkt evenzeer dat als die tenten opgeslagen zijn, natuurlijk in een café, zoiets als een plaatselijke afdeling in de vierde stad van het land niet eens ter sprake komt. Utrechtse D'66-ers om kinderen uit de sloot te halen, aan brievenbussen te ruiken of aan komijnekaas te sterven zijn niet voorhanden; het laatste is natuurlijk prettig, omdat het ongewenste beïnvloeding van de tobvende fractie voorkomt. Maar nog sterker blijkt het niet-bestaan van D'66 uit de probleemstelling.

In een andere politieke groep neemt bijvoorbeeld het verdwijnen van de middenstand een plaats in binnen een totaal-visie op de politiek, men kent de effecten min of meer, men kent de relatie tot andere problemen, al heeft iedere partij daarover haar eigen opvattingen en program. Bij D'66 neemt men vrij willekeurig een bepaald probleem en gaat daar een totaal-visie omheen bouwen — omdat die nog niet bestaat. D'66 heet tegenwoordig niet pragmatisch te zijn, maar Terlouw's onderwerpkeuze is behalve stuntelig en amateuristisch, het pragmatisme ten top.

Een zij-opmerking; al wat D'66 over emancipatie van de vrouw naar voren brengt is, als men het boek mag geloven, volslagen nep. De fractieleider ontleent zijn voornaamste betekenis aan zijn aantrekkingskracht op vrouwen; of de knorrige vrouw van het fractielid reden voor haar ontstemming heeft, wordt niet onthuld. Een van de vrouwelijke fractieleden verslingert zich aan een gewetenloze onderwereldfiguur en mist impliciet ieder normaal onderscheidingsvermogen. De episode in het boek over de jonge onderwijzer die zijn werk heeft opgegeven omdat hij zoveel beter geschikt is voor het huishouden dan zijn vrouw, is een karikatuur van het emancipatieprobleem.

Eenzaamheid

Komen we aan datgene wat tenslotte de uitkomst moet zijn van het Utrechtse amateur-sociologische onderzoek: De politieke conclusies. Wel, op dat punt maakt Terlouw het zich makkelijk: Er zijn geen conclusies. De een geeft een duizendje aan de zwart verkopende drankhandelaar, de ander zit sprakeloos en hulpeloos de verhalen van een gescheiden vrouw aan te horen.

Er komt een dag dat men toch conclusies moet trekken en die luiden dan: Eenzaamheid, dat is wat de toestand van de mensen kenmerkt.

Een citaat:

We hebben het stuk van Herman met de samenvatting van de vorige periode', zegt Arend. 'Voorlopige conclusie: de mensen vereenzamen in een steeds volmaaktere technocratie en bureaucratie. Alleen diegenen die aanleg hebben om een tandwielletje te zijn in een perfecte machine, zijn gelukkig'.

De anderen knikken.

'Ik stel voor', gaat Arend verder, 'dat we van nu af werken vanuit deze hypothese. Met andere woorden, bij ons verdere onderzoek gaan we na of het verdwijnen van de kleine middenstander inderdaad een facet is van een vereenzamingsproces dat de mensen eigenlijk niet willen, maar dat zich automatisch lijkt te voltrekken'.

'En wat we er aan kunnen doen', zegt José.

'Ja, precies. Ik heb er tijdens het kerstreces een beetje over nagedacht. De moderne industriestaat isoleert blijkbaar de burgers die samen zo'n staat vormen. De technocratie verstoort initiatieven. Het verdwijnen van de kleine middenstander is meer een symptoom dan oorzaak van de vereenzaming. Met andere woorden, het zou niet echt een oplossing zijn als we de middenstander hielpen om het hoofd boven water te houden, met subsidies of zo. Er moet meer gebeuren. Er moet iets wezenlijks gebeuren. Ik denk dat het beleid moet veranderen op vele fronten: onderwijs, industriepolitiek, recreatie, natuurbeheer, emancipatie, nou ja, ga maar door. We moeten ons tot taak stellen, lijkt mij, om in de komende tijd dat andersgerichte beleid te formuleren'.

De fractieleden zijn het met hun voorzitter eens.

Eén conclusie dus: de kleine middenstander, waar het allemaal mee begon, kan verder barsten, want hem subsidiëren helpt toch niets voor de Grote Problemen. Het help niet tegen de Eenzaamheid; DIE moet worden opgelost.

In werkelijkheid, al neemt hij de schijn van het tegendeel aan, maakt Terlouw zich van het probleem van de eenzaamheid even makkelijk af als hij dat met de kleine middenstand gedaan heeft. De mens is een sociaal wezen, een wezen dat zichzelf is door zijn contacten met de medemens. Maar die contacten worden altijd bedreigd of verbroken en de eenzaamheid, als echte of als potentiële aanwezigheid, is daardoor deel van het mens-zijn.

Er is altijd de eenzaamheid geweest veroorzaakt door ziekte of dood. Er was en is de eenzaamheid van aan willekeur overgeleverden en van verlatenen. Niet voor niets is het bijbelse woord van Christus aan het kruis 'Heer, Heer, waarom hebt gij mij

verlaten' in de loop van eeuwen op zoveel lippen geweest, als uitdrukking van eigen verlatenheid.

Het kapitalisme heeft, in zekere zin, aan bestaande eenzaamheid toegevoegd en ontnomen.

Eensdeels ontrukte het mensen aan vertrouwde gemeenschappen en werkzaamheden; anderdeels bracht het hen samen in nieuwe verbanden en saamhorigheid. Het schiep het nieuwe begrip solidariteit bij zijn slachtoffers.

Het moderne kapitalisme doet hetzelfde. Het leidt tot wereldomvattende banden in de bestrijding van zijn onmenselijkheid. Het verenigt, tegen zich, miljoenen van eertijds alleenstaanden — maar tegelijkertijd isoleert het in de metropolissen vele anderen, òf door ze buiten het maatschappelijk proces te stoten, òf door ze binnen dat proces tegen elkaar op te jagen.

Strijd tegen het kapitalisme heft niet de eenzaamheid of de eenzaamheidsdreiging voor elk individu op. Maar het is wel de oorlogsverklaring aan de sociale vereenzaming, het vuilniszakkenstelsel waaraan de mens in de kapitalistisch maatschappij onderworpen is. Wat Jan Terlouw niet begrijpt is, dat tegenover de alleenstaande mensen die zijn gefantaseerde fractie overdag in een buurt thuis aantrof, die anderen staan die niet thuis waren en die noodzakelijkerwijs op hun werk het alleenstaan afbreken omdat ze elkaar nodig hebben. Zal zijn literaire fractie dat in haar vervolgstudie ontdekken? Wel, we komen het niet te weten want inmiddels is het komijnekaas-dilemma aangebroken.

Komijnekaas en vergaderen

Daar zitten ze dan, de acht, voor de keus: het ANP waarschuwen dat de kaas vergiftigd is, of hun mond houden tot het dochttertje is vrijgekomen en de schurk 'm naar het buitenland heeft kunnen smeren.

Zich tot de politie, of zelfs tot de regering wenden — het komt niet in ze op. Alleen het ANP telt en dat is ook wel erg begrijpelijk. Zowel de sprong van de fractieleider in het water als het ruiken van de gestorven bejaarde was prompt aan de kranten doorgegeven. In dat opzicht blijft D'66 zichzelf, te Den Haag of te boek.

Daar zitten ze en wat doen ze? Vergaderen. Urenlang. Met pauzes. En met complete redevoeringen. Ondertussen eten mensen die uit de tweede ploeg komen al een avondbroodje met komijnekaas, maar daar staan ze niet bij stil. 's Morgens om een uur of zeven, acht zal het echte toetasten beginnen en een vlugge computergeest

in het gezelschap heeft het waarschijnlijke aantal slachtoffers van het ontbijt op drie vastgesteld. Drie onbekenden of het dochtertje — wat zullen ze kiezen? Uiteindelijk staken de stemmen. Er komt zelfs een dramatisch moment, waarop een van de groep die vóór het waarschuwen van het ANP heeft gestemd, schriftelijk zijn ontslag als Kamerlid vastlegt en dan zijn stem verandert. Wat hij als volksvertegenwoordiger niet kon, doet hij als individu (dat hij op dat ogenblik al niet meer zou mogen stemmen doet er niet toe). De ochtend gloort, besluiteloosheid en wanhoop en dan... de uitkomst. Want de kersverse minnares van de zwendelaar van de kanarie heeft 's avonds tevoren deze vriend in het diepste geheim opgebeld, om hem te vragen of hij niet via zijn onderwereld-connecties kan ontdekken waar de kleine zit — en ja hoor! Als ze hem op het beslissende moment belt, ligt de kleine bij hem op de divan. Vreugde alom, aan de telefoon! Even later rijden de luidsprekerauto's door Utrecht om de mensen te bezweren, toch vooral geen komijnekaas te eten. Einde.

Gijzeling

En daarmee heeft dan Jan Terlouw andermaal als een voetbal een probleem het veld opgeschopt dat een ietwat zorgvuldiger behandeling zou vragen, ook in wat dan een roman wordt genoemd. Het is het gijzelaars-dilemma.

Ook dat is niet speciaal van deze tijd, hoe spectaculair recente gijzelingen in ons land dan wel zijn geweest. Nu we toch al even met de bijbel bezig zijn geweest — wat anders dan een gijzelaarsprobleem was dat van Abraham, die door de oud-testamentaire God werd opgevorderd om zijn zoon Isaak om zetje te helpen? De overlevering heeft onze eigen Jan van Schaffelaar in het gijzelaars-dilemma geplaatst.

Gijzeling heeft de meest monsterachtige vormen aangenomen toen de nazi's heersten. Om Terlouw even voor te lichten: één vorm was, dat de bezetters dreigden bij iedere verzetsdaad een aantal door hen opgesloten gijzelaars dood te schieten. De wegen staan nog vol met kleine gedenktekens op plaatsen, waar dat gebeurde. De gijzeling is een vorm van naakte, niets ontziende machts-uitoefening, het is de uiterste anti-democratie. Daarom ook is het probleem van gijzeling en terrorisme een democratisch vraagstuk bij uitstek, de oplossing daarvan is politiek gesproken de vernietiging van een on-democratisch, op willekeur gebaseerd maatschappij-systeem dat gijzeling als machtsmiddel voortbrengt. Het wezen van de strijd tegen gijzelmethodes moet daarom zijn democratische

machtvorming, mobilisatie van democratische krachten — een proces zoals dat op dit ogenblik in Italië en Spanje gaande is. Natuurlijk komt Terlouw daar met zijn komijnekaas-dilemma helemaal niet aan toe. Hij maakt van het probleem een karikatuur en roept tenslotte de onderwereld te hulp om het voor de door D'66 verpersoonlijkte nette, maar besluiteloze burgerij op te lossen. De gangster wordt beloond met een nacht bij zijn verbindingsvrouw — tot lof der emancipatie.

Ziedaar dan D'66, getekend door schrijver-fractievoorzitter Jan Terlouw. Ieder kan oordelen, daarvoor heeft hij zijn boek ten slotte geschreven.

Dat het knullig in elkaar zit — ach, het is het minste bezwaar. Dat het een karikatuur maakt van zeer wezenlijke vraagstukken — dat kan men minder snel vergeven. Het onthult echter veel, onder andere hoe men in feite een Bestek '81-politiek kan verdedigen en daar dan een vroom gezicht bij zetten.

Maar dat is dan ook goed-vaderlandse traditie.

MARCUS BAKKER

De laatste jaren zijn, met name door de uitgeverij Pegasus, talrijke her-uitgaven verzorgd van werken van Marx, Engels en Lenin.

Kennismeming van deze boeken is voor iedereen die zich wil verdiepen in vraagstukken en positiekeuze van de arbeidersklasse en haar organisaties van groot belang.

De redactie van Politiek en Cultuur heeft daarom het initiatief genomen, in dit tijdschrift een aantal van deze geschriften te introduceren. Verschillende medewerkers hebben zich bereid verklaard, hierbij te helpen.

De rij wordt geopend door onderstaande bijdrage van Gerard Maas.

Aantekeningen bij de 'Kritiek op het program van Gotha'

In mei 1863 werd in Duitsland de Algemene Duitse Arbeidersvereniging opgericht. Voorzitter daarvan werd Ferdinand Lassalle. Deze vereniging had vanaf het begin duidelijke opportunistische grondslagen.

In augustus 1869 werd in hetzelfde land in het plaatsje Eisenach de Sociaal-Democratische Partij opgericht. De oprichters waren o.a. Bracke, Bebel en Liebknecht, die betrekkingen hadden met de Eerste Internationale. Deze Sociaal-Democratische Arbeiderspartij stond in beslissende vraagstukken op marxistische grondslag.

Na de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 ontstond de Duitse eenheidsstaat. Marx en Engels ondersteunden de pogingen om de beide Duitse arbeiderspartijen te verenigen. Dit gebeurde in mei 1875 in het stadje Gotha. Door de leiders van beide partijen was een program samengesteld waarop de beide partijen zich verenigden; het program van Gotha.

Marx kreeg dit program in handen en hij schreef daarover zijn beroemde kritiek. Door verschillende omstandigheden werd deze kritiek eerst in 1891 gepubliceerd. Op het congres in Gotha kwam de kritiek in het geheel niet aan de orde.

De 'Kritiek op het program van Gotha'* is wat zijn betekenis voor de internationale arbeidersbeweging betreft, dikwijls vergeleken met het evenzeer beroemde Communistisch Manifest. Beide

geschriften zijn tot op heden van hoge actuele waarde. Het is voor alle communisten in de wereld van groot belang, beide publikaties steeds weer te bestuderen. Wij zullen proberen de betekenis van de 'Kritiek op het program van Gotha' in korte trekken voor de tijd waarin wij nu leven aan te geven.

Van verstrekkende betekenis

Marx laat in zijn kritiek op het program geen steen op de andere. Vlijmscherp maakt hij duidelijk dat dit program is gebaseerd op beginselloosheid, op opportunisme en onwetenschappelijkheid. Zijn kritiek richt zich op politiek-economische vraagstukken, zoals ze in het program worden behandeld, op vraagstukken van democratie en in het bijzonder op de overgangsfase van kapitalisme naar socialisme en communisme. Vooral deze laatste beschouwingen zijn van verstrekkende betekenis geweest. Het was Lenin die de opvattingen van Marx betreffende de overgangsfasen verder heeft uitgewerkt in zijn bekende boeken als 'Staat en revolutie' en de 'Proletarische revolutie en de renegaat Kautsky'.

Marx stelde nl. in zijn kritiek de bekende analyse: 'Tussen de kapitalistische en communistische maatschappij ligt de periode van de revolutionaire verandering van de ene in de andere. Daarmee komt ook een politieke overgangperiode overeen, waarin de staat niets anders kan zijn dan de revolutionaire dictatuur van het proletariaat.'

Van deze stelling uitgaande, bereidden Lenin en de bolsjewiki de Oktober-revolutie van 1917 voor. Zoals bekend hebben Lenin en de zijnen haar ook in praktijk gebracht. In de tijd waarin wij nu leven is deze stelling, nl. het vraagstuk van de overgangsfase, het vraagstuk van de verwerkelijking van het socialisme, van zeer actuele betekenis. De communisten in de kapitalistische landen strijden voor uitbreiding en verdieping van democratie, van democratische machtsvorming voor de overgrote meerderheid van de bevolking, de werkende bevolking. Iedere communistische partij heeft tot taak een zo concreet mogelijk program ten aanzien daarvan uit te werken. Maar dan niet volgens het program van Gotha, dat Marx in dit verband karakteriseerde met de volgende woorden: 'Maar het gehele program is, in weerwil van al het democratische klokgelui, door en door verpest door het onderdanengelooft van de lassalleaanse sekte aan de staat of, wat niet beter is, door het democratische wondergelooft, of het is veeleer een compromis tussen deze soorten van wondergelooft, die beiden evenver van het socialisme verwijderd zijn.'

Ijzeren loonwet

Het program van Gotha bevat onjuiste opvattingen over de maatschappelijke ontwikkeling en het moest wel leiden tot dienstbaarheid aan het kapitalisme. In het program gaat men uit van de stelling van Lassalle, nl. dat in de kapitalistische maatschappij een 'ijzeren' loonwet geldt, waaraan niet te tornen valt. Marx toont in zijn kritiek opnieuw aan, welk een onwetenschappelijk standpunt hier wordt ingenomen en welk een fatale uitwerking dat voor de strijd van de arbeidersklasse moet hebben. Twintig jaar eerder had Marx in zijn werk 'Loon, prijs en winst' het vraagstuk van de lonen al uit de doeken gedaan.

In zijn brief aan Bebel (18-28 maart 1875) wijst Engels erop dat Marx in 'Het Kapitaal' reeds uitvoerig heeft aangetoond, dat 'de wetten die het arbeidsloon regelen zeer gecompliceerd zijn, dat al naar de verhoudingen nu eens dit dan weer dat de overhand heeft, dat zij dus geenszins van ijzer, maar integendeel zeer elastisch zijn en dat men zich in het geheel niet zo maar met een paar woorden van de zaak kan afmaken als Lassalle zich verbeeldde'.

Volgens Lassalle, en volgens het van zijn opvattingen uitgaande program van Gotha, staat de arbeidersklasse machteloos t.a.v. de vaststelling van de lonen. In dit verband is echter de praktijk sterker dan deze leer gebleken. De arbeidersklasse heeft zich van de lassalleaanse opvattingen steeds minder iets aangetrokken. De klassenstrijd is door de loon- en salaristekkers steeds vinniger gestreden, zowel in tijden van hoogconjunctuur als in tijden van crisis, voor verhoging en of behoud van hun lonen en salarissen. Zij hebben wat dat betreft de aanwijzingen van Marx goed begrepen, die in het reeds genoemde werk 'Loon, prijs en winst' t.a.v. het verzet van de arbeidersklasse tegen de aanvallen van het kapitaal schreef: 'Wanneer zij dat niet zou doen, zij tot een eenvormige massa van weerstandsloze hongerlijders zou worden verlaagd, voor wie geen redding meer bestaat.'

Tegenover de loonpolitiek van de huidige regering en ook van de rechtse sociaal-democratische leiders eist daarom terecht de CPN in deze tijd handhaving van de koopkracht.

Het opportunisme

Dat het program van Gotha zo beginselloos was, gevuld met zoveel frasen, ligt volgens Marx aan het toegeven van de Duitse sociaal-democraten, zoals Wilhelm Liebknecht, aan het opportunisme van de vereniging van Lassalle en diens opvolgers. In zijn brief aan

Wilhelm Bracke schreef Marx op 5 mei 1875: 'Iedere stap van een werkelijke beweging is belangrijker dan een dozijn programs. Als men dus niet — en de tijdsomstandigheden lieten dit niet toe — **boven** het program van Eisenach kon uitgaan, had men eenvoudig een overeenkomst voor actie tegen de gemeenschappelijke vijand moeten sluiten.'

De Duitse sociaal-democraten maakten echter met de lassalleanen wel een program. Een opportunistisch program. Op later gehouden congressen, zoals die van Halle (1891) en Erfuhr (1892) werden wel veel opportunistische uitgangspunten overboord geworpen, maar opportunistische achtergronden bleven in de Duitse Sociaal-Democratische Partij bestaan. Dit had zijn uitwerking in andere sociaal-democratische partijen, ook in ons land, omdat vele jaren de Duitse sociaal-democratie toonaangevend was, ook in de IIe Internationale.

Dit opportunisme leidde in het begin van deze eeuw tot revisionisme (Bernstein), dat een herziening van de revolutionaire theorie voorstond en het leidde tot reformistische opvattingen over alle belangrijke vraagstukken. Het revisionisme leidde tot het verzaken van de socialistische internationale plichten bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Na de Oktoberrevolutie in Rusland gingen de rechte leidingen van de sociaal-democratie verder op het hellende vlak van het opportunisme, door zich tegen de ontwikkeling in de Sowjet-Unie te keren, waarmee zij in het vaarwater terecht kwamen van de heersende kapitalistische klasse. Zij werden anti-communisten en dit leidde ertoe dat in Duitsland het fascisme de kans kreeg aan de macht te komen.

In de Tweede Wereldoorlog verdween, ook in ons land, de sociaal-democratische partij als partij van het anti-fascistische strijdtoneel, om na deze oorlog in de eerste regeringen weer op te duiken en, in Nederland bijvoorbeeld, voor de koloniale bourgeoisie oorlogsacties tegen de bevrijdingsbeweging in Indonesië te voeren.

Het opportunistisch verval is voortgeschreden in de tijd van de hoogconjunctuur, toen de democratisch-socialistische leiders den volke verkondigden dat het tijdperk van het volks-kapitalisme was aangebroken, de klassenstrijd en de klassentegenstellingen tot het verleden behoorden.

Terwijl thans de kapitalistische wereld in een diepgaande economische en politieke crisis verkeert, kunnen de reformistische leiders van de Duitse SPD, evenals die van de PvdA, geen ander antwoord daarop bedenken dan 'meer winst is meer werk', en dus als alternatief te stellen dat de inkomens van de werkende bevolking gematigd en genivelleerd moeten worden, terwijl de welvaart-verslindende en onrustbarende bewapeningswedloop zijn

gang kan gaan.
De geest van Lassalle is nog steeds aanwezig.

Vakbeweging

In de door Marx geschreven 'Kritiek op het program van Gotha' is in de her-uitgave daarvan door Pegasus ook een aantal daarop betrekking hebbende brieven opgenomen. Wij noemden reeds de brief van Marx aan Bracke en de brief van Engels aan Bebel. In laatstgenoemde brief schreef Engels, dat hoewel de leiders van de sociaal-democratische partij de lassalleanen in theorie honderdmaal de baas zijn, zij toch tegen de laatsten in politieke slimheid niet zijn opgewassen: 'De eerlijken zijn weer eens gruwelijk door de niet-eerlijken in de luren gelegd.' Engels wees in dit verband op het wel zeer sektarische program-punt, dat tegenover de arbeidersklasse alle andere klassen slechts één reactionaire massa zouden vormen. Verder gaande wijst Engels erop, dat eveneens het principe van het internationalisme werd verloochend en voorts dat in het program geen enkele opvatting te vinden was over de betekenis van de vakbeweging. 'En dit is een belangrijk punt', schrijft Engels, 'want dit is de eigenlijke klasse-organisatie van het proletariaat, waarin het zijn dagelijkse strijd tegen het kapitaal uitvecht, waarin het zich schoolt en die heden ten dage bij de ergste reactie (zoals nu in Parijs) gewoonweg niet meer kapot te krijgen is.'

Engels noemt het program een stap terug t.a.v. het program dat de Duitse sociaal-democratie in Eisenach had gemaakt. 'Weerzinwekkende onzin,' stelt hij verderop in zijn brief vast.

Wij hebben slechts enkele opvattingen van Marx en Engels over het program van Gotha aangestipt, hiertoe gedwongen door het kort bestek waarin wij dat moesten doen. Het zijn uitermate belangrijke vraagstukken, die voor de strijd van de communistische partijen voor het heden van grote betekenis zijn. Bestudering van deze vraagstukken bevordert het kritisch denken t.a.v. de eigen beweging en in het bijzonder om de politieke fraseologie, waarvan de leiders van de huidige sociaal-democratie zich bedienen, door te kunnen prikken. Marx leert ons dat een juist klassestandpunt noodzakelijk is om de hele rim-ram-ideologie waarmee het kapitalistische systeem zich staande tracht te houden, te kunnen verklaren.

GERARD MAAS

*) K. Marx, 'Kritiek op het program van Gotha', Pegasus, f 4,75.

Natie en Nationale Onafhankelijkheid

Het zopas verschenen boek 'Natie en Nationale onafhankelijkheid' is een belangwekkende inleiding tot de vele aspecten van het nationale vraagstuk. 1) In deze historisch-kritische beschouwing geeft Joop Morriën een inzicht in de verschillende opvattingen die binnen de arbeidersbeweging over het vraagstuk van de natie bestaan en die hun invloed op de praktische strijd hebben en hebben gehad.

Hij schetst het ontstaan van naties, het verschil tussen het nationalisme van een onderdrukte en een onderdrukkende natie en zet uiteen wat men onder het begrip natie dient te verstaan.

Op wereldschaal is het proces van natievorming nog lang niet voltooid. De kapitalistische Europese mogendheden die in voorbije eeuwen in Zuid-Amerika, Azië en Afrika koloniën veroverden, lieten deze onontwikkeld. De staatkundige grenzen werden willekeurig getrokken. Ze werden bepaald door de koloniale krachtsverhoudingen, niet in overeenstemming met de natuurlijke gesteldheid, historische tradities en volkerensamenstelling. Economische achterlijkheid, uitbuiting en wrede politieke onderdrukking hebben natievorming afgeremd en verhinderd.

Het recht op zelfbeschikking

In de anti-koloniale strijd vindt het proces van natievorming plaats, dat bij de volledige overwinning op de buitenlandse imperialistische overheersers en het inheemse feodalisme tot echte nationale zelfstandigheid leidt.

Lenin noemde eens de houding ten opzichte van de imperialistische oorlog en het recht van de koloniale volkeren op zelfbeschikking; een toetssteen voor het socialist zijn. Hij bepleitte het zelfbeschikkingsrecht van de natie, tot afscheiding aan toe. Met de overwinning van de Oktoberrevolutie kwam de praktische oplossing van het nationale vraagstuk aan de orde. Het oude tsarenrijk was een ware volkerengevangenis geweest en de jonge Sowjetmacht werd met het nationale en nationaliteitenvraagstuk in zijn volle omvang geconfronteerd.

Het Centraal Comité van de CPSU gaf een bijzondere commissie onder leiding van Stalin opdracht voorstellen ter voorbereiding van de vereniging van de Sowjet-staten uit te werken. Interessant is

in dit verband, dat er over de vorm van deze vereniging korte tijd tegengestelde opvattingen bestonden tussen Lenin en Stalin. Stalin stelde zich op het standpunt, dat de onafhankelijke Sowjet-republieken, voorzien van autonome rechten, tot de Russische Federatieve Republiek moesten toetreden en de staatsorganen van de gehele Unie zouden moeten erkennen. Lenin verzette zich tegen dit plan. Hij schreef o.a. hierover: 'Wij beschouwen ons en de Oekraïense Socialistische Republiek en andere als gelijkgerechtigden en wij zullen gezamenlijk en op voet van gelijkheid met hen tot de nieuwe Unie, tot de Nieuwe Federatie, de 'Unie van Sowjet-republieken van Europa en Azië toetreden.'

Teruggaand tot in het verleden, toont de schrijver aan dat het streven naar nationale zelfstandigheid en nationale ontplooiing ook in het heden een stimulerende kracht is in de strijd voor maatschappelijke verandering, voor het socialisme. Hetgeen zich niet beperkt tot de strijd van de onderdrukte koloniale volkeren.

De arbeidersklasse en de natie

Als deel van de natie kan de arbeidersklasse niet onverschillig staan ten opzichte van de nationale onafhankelijkheid. Immers, de natie is een historische en een economisch-sociale realiteit en derhalve een wezenlijk kenmerk van de situatie, waarin de arbeidersklasse en haar bondgenoten hun strijd voeren. Pas aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, onder de dreiging van het fascistische Duitsland, is het probleem van de eigen natie, haar verdediging en haar voortbestaan in volle omvang binnen de gezichtskring van de Nederlandse arbeidersbeweging geraakt. Het in de strijd tegen de fascistische onderdrukking gevormde nationale bewustzijn is gelukkig nog springlevend, ook bij de generatie die deze tijd niet zelf beleefde.

Dat bleek rond de mogelijke vrijlating van de 'Drie van Breda' en de zaak-Menten.

Parallel daarmee loopt de campagne die stelt, dat de problemen slechts in Europees of in wereldverband op te lossen zijn. Het nationale bewustzijn zou verdrongen moeten worden door 'Europees denken'. Men doet het voorkomen alsof de natie, en zéker zelfstandige naties, overleefd zouden zijn. Sommigen spreken over het vormen van een 'Europese Natie'. De oude theorieën die de sociaal-democraat K. Kautsky in 1909 verkondigde, worden weer opgepoetst. Hij meende dat de groei van internationale kartels en de internationalisering van het kapitaal de hoop wettigden op het behoud van de vrede tussen de volkeren. Soortgelijke theorieën

worden thans vertolkt door prof. Tinbergen en prof. Van der Doel. In ruil voor een 'Verenigd Europa' willen ze de nationale zeggenschap overhevelen naar supra-nationale organen. Daarbij wordt vergeten dat zulk een Europa een kapitalistisch 'verenigd' Europa zal zijn, met alle bestaande tegenstellingen tussen kapitaal en arbeid, tussen sterke kapitalistische landen en kleine naties wier belangen met voeten worden getreden.

De verdediging van de nationale belangen

In dit kapitalistische Europa hebben de arbeiders tot taak, zowel de klassebelangen als de werkelijk nationale belangen te verdedigen. Zij mogen zich niet laten verlammen of tot machteloosheid laten veroordelen, hetgeen een schadelijke bijwerking is van deze theorieën. De erkenning en de waardering van het nationale, is volledig in overeenstemming met het internationalisme, het 'Proletariërs aller landen, verenigt U', dat door de geschiedenis heen het kenteken van de socialistische arbeidersbeweging is geweest en gebleven. Juist in deze tijd zijn de sociale en politieke belangen van de arbeiders nauw verbonden met de verdediging van de nationale onafhankelijkheid. Niet voor niets wordt uit Bonn het luidst geroepen dat het afgelopen moet zijn met de 'Klein-Staaterei', hetgeen de betekenis van het nationale vraagstuk extra bevestigt.

'De crisisverschijnselen in onze maatschappij, het feit dat de belangen van de grote meerderheid van de natie worden opgeofferd aan de belangen en winsthonger van het grote kapitaal, hebben ertoe geleid dat de strijd voor verbetering van het levenspeil en voor het afdwingen van structurele veranderingen in de maatschappij nauw verbonden zijn met de strijd voor nationale onafhankelijkheid, vrede en veiligheid.

Het optreden van de Nederlandse na-oorlogse regeringen, het aanvaarden van de dictaten van de NAVO en vanuit de EEG, hebben geleid tot vergaande ondergeschiktheid van ons land aan het Amerikaanse en Westduitse imperialisme en tot het opgeven van een belangrijk deel van de Nederlandse soevereiniteit. Alles echter wat de economische en politieke afhankelijkheid van ons land van de Verenigde Staten, West-Duitsland of welke buitenlandse mogendheid vergroot, is een obstakel op de weg naar nationale ontplooiing.

De verdediging van de nationale onafhankelijkheid van ons land wordt steeds meer het centrale vraagstuk voor de gehele

arbeidersbeweging en haar vooruitstrevende bondgenoten', zo concludeert de schrijver.

De in deze bespreking aangerode onderwerpen vormen slechts een klein gedeelte van de behandelde stof in dit met veel feiten geïllustreerde boek, dat helpt de gecompliceerde wereld van vandaag te doorzien.

ANNIE VAN OMMEREN-AVERINK

NOOT

1) 'Natie en Nationale Onafhankelijkheid', Uitgave van Pegasus, f 10,75.

'L'URSS et nous'

EEN FRANSE STUDIE OVER DE SOWJET-UNIE

Wanneer communisten en in het algemeen progressieve mensen hun koers uitzetten, kunnen ze het niet stellen zonder een goed inzicht in de omstandigheden waarin zij zich bewegen. In dat verband stellen zij ook vragen met betrekking tot de Sowjet-Unie. Wat is de positie van dat land in Europa en op wereldschaal in de internationale verhoudingen? In welke richting ontwikkelt zich de Sowjet-Unie zelf?

Het zijn deze en dergelijke vragen, die aan de orde komen in het onlangs in Frankrijk verschenen boek 'L'URSS et nous'*) (De Sowjet-Unie en wij). Het vertrekpunt van de schrijvers van dit boek wordt intussen niet alleen gevormd door deze vragen. Van de auteurs geldt, dat zij om zo te zeggen een emotionele band met de Sowjet-Unie hebben. Zij komen er vaak, maken studie van het land, hebben er vrienden en 'houden van dit volk en dit land'.

Het is een liefde, die een zekere blindheid heeft veroorzaakt, een zekere vereenzelviging met de Sowjet-Unie — ook politiek — in die zin, dat het onderscheid tussen de eigen strijd en de ontwikkeling van de Sowjet-staat vervaagde. Nu in Frankrijk zelf het machtsvraagstuk actueel is en de communisten daar doende zijn hun opvattingen te concretiseren en hun weg naar het socialisme uit te werken, dringt zich de noodzaak op om ook ontwikkelingen in de Sowjet-Unie op hun eigen waarde te taxeren.

De auteurs van 'L'URSS et nous' pleiten nu voor een onderzoek van het socialisme in de Sowjet-Unie vanuit zijn eigen ontwikkelingsvoorwaarden en 'in zijn werkelijke beweging'. Zij willen een geschiedschrijving van de Sowjet-Unie, die dat land niet hanteert als voorbeeld voor anderen of omgekeerd met vreemde maatstaven het socialisme daar de maat neemt en dus tegelijkertijd de les leest. Dat laatste betekent niet, dat zij niet willen oordelen. Maar het gaat hun dan om een historisch oordeel, een oordeel over de oorzaak van verschijnselen en de uitwerking daarvan op de ontwikkeling van het socialisme in de Sowjet-Unie en een oordeel over de betekenis van het socialisme in de Sowjet-Unie 'in de universele ontwikkeling naar het socialisme'.

Nu zijn er met betrekking tot de benadering van het socialisme in de Sowjet-Unie belangrijke verschillen. Zo verscheen in ons land al in 1967 het boek 'De Oktober-Revolutie toen en nu', waarin een benadering werd uitgewerkt van de geschiedenis van de Sowjet-Unie vanuit — klassiek uitgedrukt — de 'werkelijke veronder-

stellingen' ervan. Dit brengt ook met zich mee, dat het formuleren van een eigen politiek nu niet overal noodzakelijkerwijs verbonden is met een nieuwe bezinning op het socialisme in de Sowjet-Unie. Maar men behoeft niet per se met hetzelfde probleem te zitten als de Franse schrijvers van dit boek, om met belangstelling te volgen hoe zij zich de studie van het socialisme in de Sowjet-Unie voorstellen.

Leidend motief van het boek is de gedachte, dat de geschiedenis met de Oktober-Revolutie niet ophield. De tijd stond niet stil. Op het eerste gezicht is dat een waarheid als een koe. Maar wat betekent het precies? De geschiedenis wordt voortgestuwd door de elkaar opjagende ontwikkeling van produktiekrachten en produktieverhoudingen. Aan dat proces komt met de omverwerping van de burgerlijke produktieverhoudingen geen einde. Ook de nieuwe eigendomsverhoudingen, de organisatie van het arbeidsproces enzovoort, dragen een eindig karakter. Met de verdere groei van de produktiekrachten gaan ook deze structuren op allerlei plekken knellen. Zij moeten verder ontwikkeld worden om een verdere groei van de produktiekrachten mogelijk te maken. Ook de geschiedenis van het socialisme voltrekt zich in een proces, waarin telkens spanningen, tegenstrijdigheden, tot ontwikkeling komen en overwonnen worden. De richting waarin het ontwikkelingsproces van het socialisme in de Sowjet-Unie verloopt, is er, aldus de schrijvers, een van versterking van de positie van de arbeidersklasse en, daarmee onlosmakelijk verbonden, van versterking en uitbreiding van de democratie. De auteurs poneren in dit verband de stelling, dat de verschijnselen van stagnatie en verspilling in de Sowjet-economie voortkomen uit het feit dat de oude beheersvormen overleefd zijn en dat zij alleen overwonnen kunnen worden door vergroting van de directe zeggenschap van de arbeiders.

Deze opvatting van de ontwikkeling van het socialisme, die de schrijvers stellen tegenover het begrip 'harmonieuze ontwikkeling', dat in de Sowjet-Unie zelf wel wordt gehanteerd, maakt het nu mogelijk om 'negatieve verschijnselen', om het zo maar samen te vatten, niet te zien als afwijkingen van een rechte lijn, van een soort historische gulden middenweg, als fouten dus, maar als momenten in een dialectisch ontwikkelingsproces.

In de denktrant van de 'fouten' worden deze verschijnselen gebagatelliseerd en als toevalligheden gezien. Er is geen behoefte aan een accurate kennis van de feiten daaromtrent, omdat de kennis van de afwijkingen ten aanzien van de voortgang van het socialisme zelf geen verklarende waarde heeft.

Intussen kan deze gedachtengang een averechtse uitwerking

hebben: als dwang en onderdrukking fouten zijn, die in het socialisme zo maar gemaakt hebben kunnen worden, dan kunnen ze telkens weer gemaakt worden. Juist deze opvatting biedt aanknopingspunten voor wie deze fouten wil verabsoluteren en er het zicht op de ontwikkeling van het socialisme zelf in de Sowjet-Unie mee wil belemmeren. De schrijvers van het Franse boek willen wél weten wat er precies gebeurd is. Zo vindt men in hun boek een in zijn ingetogenheid werkelijk huiveringwekkende balans van het aantal slachtoffers van de dwangmaatregelen tijdens de collectivisatie van de landbouw en van de repressie in de steden in de jaren dertig en daarna.

Hun stelling is, dat het hier gaat om uitvloeisels van een 'ideologisch compromis' met de nieuwe, van het platteland gerecruteerde, lagen van de arbeidersklasse. Ze geven daarmee tegelijkertijd de historische grenzen aan. Naarmate immers de arbeidersklasse voor een groter deel zichzelf reproduceert, moet deze politiek terrein verliezen.

Het gaat de schrijvers er dus niet om om eens uit te pakken, maar om zoals zij zeggen de tegenstrijdigheden van de Sowjet-maatschappij te leren kennen. Alleen daaruit namelijk kan men ook een inzicht krijgen in de mogelijkheden tot vooruitgang.

Vooraf om deze echt historische benadering is 'L'URSS et nous' een boeiend boek. Veel meer dan een proeve van een methode is het echter niet. Waar het op de dingen zelf ingaat, draagt het zoals de auteurs zelf ook zeggen, een sterk hypothetisch karakter. Het boek is bovendien niet erg tegemoetkomend jegens die lezers, die zich nog geen beeld van de thematiek hebben gevormd.

KEES BAKKER

NOOT

*) Alexandre Adler, Francis Cohen, Maurice Decaillot, Claude Frioux, Leon Robel, L'URSS et nous. Parijs, Editions Sociales, 1978. 223 blz. Prijs: f 27,90.

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

- C. Galesloot, arts, lid van het partijbestuur van de CPN, voorzitter van het landelijk actiecomité gezondheidszorg;
R. Soeter, student en leraar geschiedenis, lid van het districtsbestuur van de CPN in Utrecht;
C. van Dillen, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het Amsterdamse districtsbestuur van de CPN;
M. Bakker, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, lid van de Tweede Kamer;
G. Maas, schrijver van o.m. Kroniek van de februaristaking, Ter dood veroordeeld en Tijgers in tanks, was lid van het partijbestuur van de CPN, van de gemeenteraad van Zaandam en van de Provinciale Staten van Noord-Holland;
A. van Ommeren-Averink, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het districtsbestuur van de CPN in Kennemerland, lid van het hoofdbestuur van de NVB;
K. Bakker, documentalist bij dagblad De Waarheid.

Felicities CPN aan KPБ

De CPN heeft na de algemene verkiezingen in België een felicitatie-telegram gestuurd naar de Belgische communistische partij. De tekst hiervan luidt:

„Aan het partijbestuur van de communistische partij van België.
Van harte gelukgewenst met de verkiezingsresultaten van uw partij.
We wensen jullie verder veel succes toe in de strijd voor vrede, democratie en de belangen van de werkers.
Namens het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland
Henk Hoekstra, voorzitter.”

Uit De Waarheid van 19 december 1978

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

RINUS HAKS, lijstaanvoerder van de CPN bij de komende verkiezingen voor het Europese parlement, hield op 16 januari jl. een lezing voor doctoraal studenten van de vakgroep Politicologie van de Vrije Universiteit van Amsterdam over het onderwerp 'CPN en Eurocommunisme'.

Wij drukken hier een groot deel van deze inleiding af.

CPN en Eurocommunisme

Laat ik voorop stellen dat wij de discussie in de internationale communistische beweging over het Eurocommunisme — hoezeer ook de interpretaties daar uiteenlopen en hoe heftig ook soms de polemieken, die in de rijen van de communisten en tussen partijen plaats vinden — een zeer positieve zaak vinden.

Wij vinden haar zelfs heel erg gunstig voor de internationale communistische beweging, die per slot van rekening — historisch gemeten — in een korte spanne tijds tot een wereldbeweging is uitgegroeid en voor grote nieuwe opgaven staat in de strijd voor vrede, democratie en socialisme.

Wij juichen ook de grote en bijzondere belangstelling toe, die bij andere democraten en vredelievende mensen voor het nieuwe, dat in de politiek en in het denken van een aantal communistische partijen — bij de ene sterker dan bij de andere — zichtbaar is.

Dat is ook begrijpelijk, omdat velen zich met ons geplaatst weten tegenover het monopolie-kapitaal en aanvoelen, dat de diepgaande gedachtewisseling bij de communisten henzelf direct raakt en voor de eigen toekomst van groot gewicht is.

Er groeit besef dat een aantal communistische partijen, waaronder de CPN, vanuit hun communistische maatschappij-visie bezig is een antwoord te vinden op de thans ontstane situatie in het kapitalisme.

Vastgesteld kan worden dat de discussie over vele nieuwe vraagstukken in onze internationale beweging van tijd tot tijd leidt tot spanningen, wrijvingen en verdachtmakingen ook en somtijds verloopt met horten en stoten. Maar daar behoeven we ook niet van op te kijken.

Het marxisme, de marxistische theorie, is in beweging.

En dat moet ook, omdat de communisten de maatschappij willen veranderen.

Wil de theorie niet verstenen in dogmatiek, dan hebben we ons bezig te houden met nieuwe ontwikkelingen, dan hebben we veel en voortdurend te analyseren en dan hebben we daaruit ook conclusies te trekken.

De communistische beweging ziet zich duidelijk geplaatst voor een groot aantal nieuwe vraagstukken en praat daarover in alle openbaarheid.

Het zou ook niet anders kunnen, omdat het gaat om ernstige en reële problemen, waar de massa's mee geconfronteerd worden.

Het gaat over hùn zaken en hùn toekomst en het antwoord dat de communisten daarop formuleren, is ook hùn zaak.

Wij zien dit alles in elk geval als een verrijking en als een belangrijke stap vooruit.

Eurocommunisme

Ik vind het te simpeltjes op deze noodzakelijke ontwikkeling alleen het etiket Eurocommunisme te plakken — een etikettering die dan naar believen als aanbeveling of als verdachtmaking wordt gebruikt.

De term Eurocommunisme is niet door communisten bedacht. Het is een wat vaag begrip, waar we eigenlijk niet voldoende mee uit de voeten komen en dat niet dekt die enorme uitdaging voor de

communistiche beweging om aan te geven welke eigen, originele wegen vanuit — in dit geval — onze eigen Nederlandse verhoudingen met zijn eigen historische ontwikkeling, processen en ervaringen, gegaan moeten worden.

Het kan een soort regionalisering aangeven, wat om twee redenen mijns inziens onjuist is.

Allereerst is het communisme een wereldbeweging; met grote verscheidenheid, maar tegelijk een internationale kracht.

In de tweede plaats zijn de verschillen tussen de landen ook in West-Europa zodanig, dat hier geen nieuw soort model of dogma gemaakt mag worden.

Ik kom hier straks nog kort op terug.

Deze opmerkingen maak ik in polemieken met mensen, die het etiket Eurocommunisme gebruiken om het voor te stellen alsof communistische partijen in West-Europa plotseling een nieuw 'euro-centrum' zouden kunnen krijgen, of het nu in Straatsburg, Brussel of voor mijn part Rome is.

Iets dat noch de PCI, noch de PCF, noch wij als CPN voorstaan.

Het etiket wordt ook ten onrechte gebruikt voor aanvallen op de politiek van communistische partijen in Zuid-Europa.

Het wordt dan voorgesteld alsof het tot doel heeft om de communistische partijen van de kapitalistische landen te plaatsen tegenover die van socialistische landen.

Anderen beweren dat het hier gaat om een vorm van anti-sowjetisme, met als doel het werkelijke socialisme zoals dat wordt genoemd, aan te vallen en landen die een nieuwe maatschappij hebben gevormd, in het bijzonder de Sowjet-Unie, omlaag te halen.

Weer anderen achten zich geroepen op te treden als beschermers van de zuiverheid van het Marxisme-Leninisme en menen zichzelf in een positie te kunnen plaatsen, daar alleen het inzicht in te bezitten.

Dat zijn misvattingen.

Op deze wijze de discussie over Eurocommunisme tegemoet treden wil zeggen, dat bij voorbaat de absolute noodzaak afgeremd wordt om meningen te vormen over het vinden van eigen wegen naar het socialisme en het verder ontwikkelen van eigen politiek en stellingname.

Dan wordt het zoeken naar originele wegen in de strijd voor het socialisme niet gezien als een verdieping van de ervaring van de communistische beweging, maar omdat het anders is dan het bestaande, als kritiek op het bestaande afgedaan.

Dat bewijst eens te meer hoe fout het is, te vervallen in schema's en modellen.

Laat ons dus niet teveel staren naar het etiket Eurocommunisme, maar ons vooral bepalen tot de politieke en maatschappelijke zaken waar het om gaat en hoe wij die zelf zien.

De feitelijke toestand is, dat een aantal communistische partijen in West-Europa, maar ook die van Japan b.v., partijen die in hoogontwikkelde, geïndustrialiseerde, kapitalistische landen werken, met een aantal gelijksoortige problemen te maken hebben.

Zij komen, onafhankelijk van elkaar en terwijl zij werken in verschillende landen met eigen specifieke verhoudingen, met een aantal gelijkgerichte denkbeelden.

Zij moeten eigen en oorspronkelijke wegen naar het socialisme in eigen land formuleren en hebben daarbij gemeen — oog in oog met de crisis van het kapitalisme — de noodzaak om de democratie te verdedigen en te strijden voor de volle expansie van de democratie, van de vrijheden, van de rechten, zowel de collectieve als de individuele.

Dat geldt ook voor de CPN.

Als aan de hand hiervan u en anderen dat kenmerkend vinden voor het begrip Eurocommunisme, dan heb ik daar niet de minste moeite mee of bezwaar tegen.

Maar nogmaals, zou er met de term Eurocommunisme bedoeld worden om — nadat op de Berlijnse conferentie van communistische en arbeiderspartijen in 1976 voor eens en voor altijd is afgerekend met het idee van een centrum in de internationale communistische beweging — nu te streven naar regionale centra, als een Europees centrum, of een Aziatisch centrum of een Latijnsamerikaans centrum, dan zeggen wij: Nee.

Dat wijzen wij af. Dat kan ook niet meer.

Daaraan zullen zowel onze opposenten als ook sommige communisten zelf moeten wennen.

In deze context en binnen deze begrenzing vind ik dat Jean Kanapa van de Franse Communistische Partij in France Nouvelle van 18 september 1978 een positieve omschrijving gaf van het begrip Eurocommunisme, waar hij verwees naar het bestaan van een **gemeenschappelijke** noemer voor de **onafhankelijke** pogingen van een aantal communistische partijen om een creatieve politiek uit te werken, die stipt aan de omstandigheden en noden van het eigen land beantwoordt.

Enkele elementen die hierbij een rol spelen zijn:

1. dat de democratie een belangrijk terrein van de klassenstrijd en van de revolutionaire strijd voor de verandering van de maatschappij is geworden en
2. dat er een groot onderscheid is tussen de wegen en vormen, die gevonden moeten worden in bijvoorbeeld ons land om het

socialisme tot stand te brengen, in vergelijking met die in de socialistische landen.

Tegen deze achtergrond wil ik dan uiteenzetten, hoe wij als CPN staan tegenover vraagstukken als socialisme, democratie, de verhouding tot de Sowjet-Unie, de verhouding tot de sociaal-democratie en de Europese politiek.

Crisis en bewapening

Het voornaamste kenmerk van de huidige toestand is — en vanuit deze situatie spreken en handelen we — de voortwoekerende crisis binnen het kapitalisme met al zijn fnuikende gevolgen voor de werkende bevolking in ons land.

Wij hebben de overtuiging dat de grote vraagstukken die daardoor aan de orde zijn, zowel sociaal, economisch, politiek als maatschappelijk, niet opgelost kunnen worden door Carter, of om dichter bij huis te blijven niet door Van Agt en Wiegel — en ook niet door Den Uyl.

Dat de toestand gespannen en geladen is, kan iedereen voelen.

Er is sprake van een allesomvattende crisis, die alle kanten van ons maatschappelijke systeem raakt en waarbij vele illusies, die hebben bestaan, zijn ingestort.

Zo werd de bevestiging van de almacht van de multinationals binnen het kapitalisme in de afgelopen na-oorlogse periode voorgesteld als een stap op de weg naar het socialisme in ons land.

Zo werd ook in die tijd de explosieve ontwikkeling van de industrie met de vraag naar arbeidskracht uitgelegd als de overwinning op crisis en werkloosheid.

Het blijkt allemaal niet waar te zijn.

Dat dwingt velen tot een heroriëntering, ook omdat zij, net zoals wij, vaststellen dat de crisis de structuur van de kapitalistische maatschappij zelf aan de orde stelt.

Immers, de monopolies en de staat zitten in hetzelfde systeem van overheersing aan elkaar geklonken, beide worden door de crisis geteisterd en de drang om een uitweg te zoeken in autoritaire oplossingen neemt daardoor toe.

De machthebbers en de politieke formaties die zich ondergeschikt gemaakt hebben aan het kapitalisme, kunnen ons land niet uit de crisis halen en de werkloosheid oplossen, want aan de bron daarvan ligt juist de heerschappij van de kleine groep van steenrijken. Hun filosofie wordt bepaald door de winsten en de bewapening, die juist de oorzaak zijn van de crisis.

Met Bestek '81 bijvoorbeeld gaat het er om op kosten van de

bevolking, de produktie gericht te houden op winsten en bewapening.

Alleen het socialisme kan de produktie afstemmen op de behoeften.

Onmiddellijk met de crisis samenhangend ontwikkelt zich een grote krachtmeting, die als inzet heeft: òf de terugkeer naar de koude oorlog, naar nieuwe stappen in de atoombewapening met haar niet te overziene risico's, òf het voortgaan op de afgedwongen weg naar ontspanning, vermindering van de bewapening en het intomen van het atoomgevaar.

Het gaat dus om twee grote vraagstukken, te weten een uitweg uit de crisis en het doorbreken van de tovercirkel van de bewapeningspolitiek.

Uit deze toestand ontstaat de noodzaak, de dwang voor de communisten, om nieuwe wegen aan te geven.

Democratische machtsvorming

Daarbij gaat het naar onze mening om diepgaande democratische hervormingen van de maatschappij en het scheppen daardoor van de voorwaarden voor een democratische transformatie van onze maatschappij in een socialistische samenleving.

Het is onze overtuiging, dat de Nederlandse weg naar het socialisme een vraagstuk is van alle mensen, die de huidige maatschappelijke verhoudingen willen doorbreken en niet in de catastrofes gestort willen worden die het kapitalisme in zijn verloederling met zich brengt.

Het is een zaak van allen en bepaald niet alleen van ons communisten of van de CPN.

Het is de eigen zaak van de mensen in ons land. Dat geldt voor de weg erheen, voor de wijze van verwezenlijken en dat geldt voor het socialisme zelf.

De CPN streeft naar coalities en bondgenootschappen voor dit doel. Zij zelf is hierin een onmisbare factor, zoals het afgelopen jaar nog zo duidelijk onderstreept is door haar initiatief-nemende rol in de maatschappelijke acties van de bevolking.

Als we spreken over de democratie moet er trouwens aan herinnerd worden, hoe de heersende klasse de koude oorlog gevoerd heeft voor de — mislukte — doelstelling de CPN uit te schakelen en hoe zij aldus het politieke leven vergiftigde.

Tegenover de toenemende macht van de kapitalistische staat stellen wij de strijd voor meer democratische verworvenheden.

Dat wil zeggen, dat wij van mening zijn, dat socialisme in

Nederland tot stand moet komen door de volledige ontplooiing van de democratie — alzijdig, op alle terreinen van het politieke, sociale, economische, maatschappelijke en culturele leven.

Er wordt de laatste tijd veel gestoeid met het begrip dictatuur van het proletariaat — een begrip voor de leidende rol van de arbeidersklasse bij de opbouw van het socialisme, dat in het spraakgebruik en in het denken ook van vele voorstanders van het socialisme, is vervormd tot het denken in termen van een één-partij-staat.

Ik wil in dit verband opmerken dat wij als CPN dat begrip niet hanteren. Enerzijds door de vele vervalsingen en karikaturen die er van werden gemaakt, met onvoldoende tegenspraak — anderzijds omdat het niet duidelijk weerspiegelt, wat wij werkelijk voorstaan in het socialisme, namelijk de macht van de mensen, minus de monopolies en het grote kapitaal.

Zij immers hebben de macht en daaraan moet een einde gemaakt worden door de massa van de bevolking zelf, in zijn veelzijdige samenstelling en langs de weg van democratische machtsvorming en strijd.

Een einde maken aan de ongebreidelde heerschappij van de concerns zal natuurlijk in de directiekamers van Philips of de Amro-bank worden uitgelegd — daar kun je vergif op innemen — als dictatuur.

Ik kan in dit verband niet voorbij gaan aan het feit, dat Den Uyl kortgeleden in de Haagse Post heeft gezegd dat dictatuur van het proletariaat is terug te vinden in het 'activisme', dat allerwege onder de mensen baan breekt.

Volgens hem legt in het 'activisme' een minderheid zijn wil op aan een meerderheid.

Zo simpel is dat volgens Euro-socialisten blijkbaar.

Maar waar heeft Den Uyl het dan over en waar richt hij zich tegen? Hij richt zich tegen het verzet dat is opgestoken tegen Bestek '81, het optreden van de mensen tegen de bezuinigingen. Hij richt zich tegen het opkomen voor loon en werk en tegen de strijd van al diegenen die opkomen voor bescherming van verworven rechten.

Het was beter geweest als Den Uyl het 'activisme' had geanalyseerd van de multinationals, die nu al vele tientallen jaren lang hun wil — als kleine minderheid — opleggen aan de bevolking in ons land en over de grenzen heen.

Daar moet het over gaan en niet de mensen voor aap zetten die zich teweer stellen.

Er wordt tegenwoordig ook door anderen dan de communisten met de grootste vrijmoedigheid gesproken over de brute macht van de monopolies, over hun bloeddorstig optreden via terreur-regiems en

over hun uitplunderingspolitiek. Het dringt zelfs door voor de televisie — als het b.v. gaat over Latijns-Amerika.

Kerken steunen opstandige bewegingen en revolutionaire bevrijdingsbewegingen.

Dat is goed en dat hoort ook zo. De werkelijkheid mag niet verbloemd worden.

Maar als het er om gaat de macht van diezelfde multinationals hier in ons eigen land aan te pakken, dan is het voor Den Uyl ineens 'verfoeilijk activisme'; dan mag je wel wat tegen de multinationals zeggen, maar er niet veel tegen doen.

Onze opvatting is dat de strijd voor de democratie, onlosmakelijk verbonden is met de strijd voor hervormingen in socialistische zin en samenvalt met de strijd voor het socialisme in Nederland.

Daartoe is machtsvorming nodig in brede bondgenootschappen, in brede allianties. Op ons laatste partijcongres van een jaar geleden, hebben wij dat de politiek van coalitie-vorming genoemd.

Deze democratische machtsvorming is nodig omdat onze weg naar het socialisme een vreedzame weg is.

Toch gaan we er ook daarbij vanuit, dat het grote kapitaal niet zonder meer en zonder slag of stoot de macht zal overdragen.

Om die macht teniet te doen is een niet aflatende, volhardende en in grote eenheid, breed ontwikkelde strijd van de massa's nodig.

Wij willen voortbouwen op de bestaande verworvenheden van de parlementaire democratie, die niet in de laatste plaats de vrucht zijn van de strijd van de werkers in ons land.

Wij denken dat de uitbreiding van de zeggenschap op allerlei gebieden, de grondslag zal leggen om die op langere termijn vast te leggen in wetten en maatregelen van regering en parlement, tot onteigening van de monopolies en de grote banken.

Voor ons als CPN is socialisme in ons land onverbrekkelijk verbonden met de uitbreiding van de collectieve en individuele rechten, met vrijheid van meningsuiting, godsdienstvrijheid en stakingsrecht.

Voor ons houdt het in een meer-partijstelsel, onafhankelijke rechtspraak, zelfstandige vakbonden en onderscheid in functies tussen partijen en de staat.

De weg van democratische strijd naar het socialisme is voor ons niet voorbij als de hegemonie van het grote kapitaal is gebroken.

Integendeel — dat wat nodig is om er te komen is ook nodig voor het socialisme zelf.

Alle maatschappelijke systemen, ook het socialisme, zijn onderhevig aan ontwikkelingsprocessen.

Socialisme zelf betekent niet perfectie.

De ervaringen in socialistische landen hebben aangetoond dat het

geen statische zaak mag zijn.

Het is in mijn ogen volstrekt fout om te beweren, dat daar waar geen perfectie bestaat in de socialistische landen, er dus geen socialisme bestaat of het socialistisch karakter in twijfel moet worden getrokken. Het is evenzeer onjuist om te zeggen: dit is het reële socialisme en dus kan het geen onderwerp van kritiek zijn.

Het gaat om een ontwikkelingsproces.

Maar dat neemt niet weg dat er een verschil bestaat tussen ons en kameraden in verschillende socialistische landen over het functioneren van de democratie in het socialisme.

Daarmee kom ik op de verhouding met de Sowjet-Unie en andere socialistische landen.

Verhouding tot socialistische landen

Het zoeken van eigen wegen en vormen richt zich niet tegen socialistische landen. Dat is nonsens.

Het richt zich tegen het monopolie-kapitaal.

Het is wel anders, dat is duidelijk.

Onze onderstreping daarvan vloeit voort uit het gegeven, dat er geen model bestaat voor het socialisme.

De wegen daar naar toe zijn in de Sowjet-Unie anders gegaan dan in Cuba, in Vietnam weer anders dan in Joegoslavië.

Bij de beoordeling van de omstandigheden in Westeuropese landen is het volstrekt duidelijk dat Italië niet gelijk is aan de Bondsrepubliek en dat onze verhoudingen niet gelijk zijn aan de Spaanse.

Er kan geen recept worden uitgeschreven dat geldig is voor de strijd in al deze landen.

Maar tegelijkertijd zijn er ook veel overeenkomsten, zijn er gemeenschappelijke problemen, die in dezelfde richting gaan en daar wordt over nagedacht in de Communistische Partijen van die landen.

Maar ook in Oost-Europa staat het denken niet stil.

Onze Hongaarse kameraden hebben op een conferentie in Sofia kortgeleden gezegd, dat het socialisme geen cliché verdraagt en dat een van de ervaringen van het bestaande socialisme is, dat in de loop van de opbouw van een nieuwe maatschappij de algemene wetmatigheden zo moeten worden toegepast, dat men op vereiste wijze rekening houdt met de nationale en historische trekken van het betreffende land. Wanneer hetzij de algemene wetten, hetzij de nationale bijzonderheden worden genegeerd, leidt dit vroeger of later tot een ramp.

Dat is een juistere zienswijze, dan die welke het bestaande socialisme als een ideaal-systeem schildert, dat geen interne tegenstellingen en onopgeloste problemen zou kennen.

Er zijn in de Sowjet-Unie en in een aantal socialistische landen tal van onopgeloste problemen en vraagstukken en te bekritisieren kanten.

Ernstige fouten en niet minder ernstige gebeurtenissen zijn niet weg te wissen en werken nog door.

De vele tegenstrijdigheden zijn er.

Dat vast te stellen kan niets afdoen aan de geweldige betekenis voor de mensheid van de Oktober-revolutie.

Het betekent evenmin afstand nemen van verworvenheden van het socialisme of het kleineren van de geweldige uitwerking, die dat heeft gehad in de bestrijding van het kapitalisme in de wereld.

Het gaat hier om het begin van een wereldwijde verandering.

Als wij onze doelstellingen formuleren en essenties onderstrepen, dan geven wij aan — welbewust — dat onze weg en onze inhoud van het socialisme een eigen karakter moet hebben. Het gaat om de erkenning van de verscheidenheid, die er bestaat en nog lange tijd zal bestaan.

Dat neemt niet weg dat wij als CPN de overtuiging hebben dat de ontwikkelingsprocessen die gaande zijn in socialistische landen, de strijd ook die er is om de massa's in die landen zelf te betrekken bij de oplossing van vraagstukken en problemen — het kan immers niet zonder hen en over hun hoofden heen plaatsvinden — zullen leiden tot de verdere ontplooiing van het socialisme daar.

Wij zijn van mening dat de verscheidenheid, die wij aangeven, niet tot verarming en verdere verdeeldheid leidt, maar tot een nieuwe bloei van socialistische denkbeelden en nieuwe perspectieven opent voor het socialisme in kapitalistische landen.

De politiek van de CPN steunt op de eigen verantwoordelijkheid tegenover de eigen bevolking.

Het volstrekt autonoom je politiek bepalen en volstrekt autonoom handelen, zijn hoekstenen in de opvattingen en het optreden van de partij — en dat bepaald niet sinds gisteren!

Waarmee ik niet wil zeggen, dat bij ons vroeger ook niet gedacht is in schema's of modellen.

Internationale solidariteit

In onze internationale oriëntering gaan we er van uit dat op basis van de autonomie van de Communistische Partijen — die is juist een vereiste daarvoor — gewerkt moet worden aan het herstel van

de eenheid in de communistische beweging, op basis van gemeenschappelijke actie en op basis van de erkenning van de verscheidenheid. Het gaat om eenheid in verscheidenheid.

Het behoeft geen betoog, dat internationale solidariteit van de werkers over de grenzen heen onmisbaar is.

Dat geldt voor de Communistische Partijen in de kapitalistische landen, waar zij zich geplaatst zien tegenover de multinationals, die over de grenzen heen werken.

Om de vrede te bewaren — een van de beslissende voorwaarden om de verandering van de maatschappij langs democratische weg te bereiken — om de agressieve politiek van het militair-industriële complex, met het aanjagen van de bewapening en de stuitende gevolgen daarvan het hoofd te bieden en vrede en veiligheid voor de mensen tot stand te brengen, is internationale solidariteit nodig en is die met de socialistische landen van beslissende betekenis.

Het gaan van eigen wegen is niet los te koppelen van internationale solidariteit, maar dan op een nieuwe wijze, met afwijzing van een centrum.

Wij en ook andere Communistische Partijen, ontwikkelen op een breed vlak internationale relaties met alle andere Communistische Partijen, gericht op gemeenschappelijke actie.

Wij vinden dat nodig en komen daar voor op, hebben initiatieven genomen tot herstel van normale betrekkingen, die òf lange jaren niet bestonden, òf op een laag pitje sudderden, omdat wij gemeenschappelijk optreden met andere Communistische Partijen — zowel uit de kapitalistische landen als uit de socialistische landen — voor vrede, tegen de atoombewapening, tegen de neo-koloniale politiek, die wij van doorslaggevend belang vinden, juist voor de toekomst van ons eigen land en voor de levensbelangen van eigen bevolking. Het gaat er om normale betrekkingen, met erkenning en bespreekbaar -zijn van meningsverschillen, om te zetten in actie en gemeenschappelijke strijd. En die zeer gunstige ontwikkeling is voor een ieder zichtbaar.

Communisten en sociaal-democraten

Tenslotte de verhouding tussen ons en de sociaal-democratie en enkele opvattingen die bij leidende kringen in de sociaal-democratie met betrekking tot het Eurocommunisme en Europa een rol spelen.

Het zijn mijns inziens tegenstanders van bijvoorbeeld de Italiaanse Communistische Partij, die haar politiek beschimpen als een

variant van de sociaal-democratie.

Natuurlijk houden in vele sociaal-democratische partijen leidende mensen zich bezig met de nieuwe stappen die in verschillende Communistische Partijen worden gezet.

Daarbij is zonneklaar dat zij illusies koesteren dat de communistische beweging kan worden geregionaliseerd, naar beeld en gelijkenis van het Euro-socialisme, dat een leidende rol aanvaardt van de Westduitse SPD, dat het 'model-Duitsland' wil opleggen als EEG-model aan anderen en de arbeidersbeweging in de afzonderlijke landen wil inpassen in een kapitalistisch Europa, een Europa van de multi-nationals.

Wij hebben daarmee te maken; wat zijn dan onze voornaamste opvattingen als we spreken over de verhouding met de sociaal-democratie?

Ten eerste: Wij staan niet de onderlinge strijd voor, maar zijn voor gemeenschappelijk optreden van communisten en socialisten en ook van de beide partijen.

Sociaal-democratische partijen hebben in programma's sommige wenselijkheden geformuleerd, die een dergelijk optreden ook mogelijk maken.

Op het gebied van de sociale wetgeving en hervormingen op verschillende punten hebben zij, evenals wij, bijdragen.

Maar de ervaring heeft aangetoond — en dat wordt vooral de laatste jaren steeds duidelijker — dat zij hun politiek afstemmen op het accepteren van het kapitalisme, van de ongestuurde consumptie en produktie, hoe daar ook door leden en bestuurders tegen wordt gefulmineerd.

De leidende kringen in de sociaal-democratie menen de zaken te kunnen regelen binnen de logica van het kapitalisme.

Dat is de essentie van onze kritiek.

Het handelen van de leidende mensen in de PvdA b.v. laat zich samenvatten als een politiek van versobering en van matiging en het beslissen **over** de mensen inplaats van **met** de mensen. Zij denken uit wat goed voor je is; de kracht en de macht van de mensen in actie wordt welbewust uitgeschakeld, dit gesteund door en begeleid met ideologische ontmanteling.

Waar leidt dat toe?

In een uitgave van de Wiardi Beckman Stichting concludeert Van Thijn dat de matigingspolitiek die zij geaccepteerd hadden, in samenhang moest worden gezien met de vier maatschappijhervormende maatregelen.

Maar zijn conclusie is, dat het beleid van de regering-Den Uyl wel de matigingspolitiek heeft doorgevoerd, maar dat de maatschappijhervormingen 'achter' zijn gebleven. De economische terugslag,

zegt hij, kan daarvoor niet als excuus worden aangevoerd.

Van mijn kant dan geen commentaar op de vraag, wàt die voorstellen tot hervormingen feitelijk inhielden.

Duisenberg aan het woord laten is beter. Hij sprak voor 20 top-ondernemers over het VAD en concludeerde dat al het gepraat over zo een 'fondsje' toch een lachertje is.

Van Thijn zegt verder, dat 'het bedrijfsleven' een tegenkracht vormde, maar gezien het beleid dat gevoerd is, was daarvoor geen reden. Hij verwijst dan naar de steun die het kabinet-Den Uyl op grote schaal aan het bedrijfsleven heeft gegeven.

De toenmalige minister-president zelf vond, dat er best te praten viel met de leiders van het bedrijfsleven en de conclusie van Van Thijn is dan, dat men de volgende keer beter z'n best moet doen om meer begrip bij de ondernemers te verwerven.

Deze schildering bevestigt dat de sociaal-democratische partij, noch in de oppositie, noch in de regering boven de begrenzing van het kapitalisme uitkomt.

Doordat zij de heerschappij van het grote kapitaal in tact laat, kan ze ook geen werkelijke oplossing bieden voor de crisis en leidt ze — of men dat nu wil of niet — de werkende bevolking in het slop.

En van het een komt dan het ander.

Dan vindt men ook dat de lonen op en onder de nullijn moeten, terwille van de rendementen voor het bedrijfsleven.

Dan kunnen er miljarden worden bezuinigd op de staatsbegroting ten koste van de mensen, alleen anders en wel of niet minder dan Van Agt en Wiegel willen.

Dan vindt men ook dat reorganisatie en sanering van bedrijven, naar de dictaten van de EEG-commissie, onvermijdelijk is.

En dan komt ook de bewapeningspolitiek en de atoompolitiek in een ander licht te staan.

Het is een objectief gegeven dat, wanneer sociaal-democraten zich niet willen onderwerpen aan de rechtse krachten in de maatschappij, zij samenwerking met de communisten niet mogen schuwen.

De PvdA heeft verklaard, dat in een Europees parlement ook niet altijd te willen doen — die samenwerking schuwen.

Maar hoe valt dat te rijmen met het optreden van een rabiante anti-communist als Vondeling? Hoe kan men Europees willen samenwerken en hier anti-communisme bedrijven?

Of het tot een progressieve eenheid kan komen zal toch allereerst afhangen van de kracht, van de positie van de communisten.

Ik maak hier geen verkiezingspropaganda, maar dit politieke feit speelt een grote rol bij de komende Europese verkiezingen.

Tot slot de kwestie van de Europese politiek, zoals dat wordt genoemd bij de discussies over het Eurocommunisme.

Moeten de Communistische Partijen hun krachten samenvoegen in de kapitalistische landen van Europa?

Ja, en dat zowel in het te verkiezen Europese parlement als vooral daarbuiten, voor de belangen van de mensen en de vraagstukken die ook in Westeupees verband een rol spelen, als vredesstrijd, anti-monopoliepolitiek, crisisbestrijding, bescherming van de democratie, veilig stellen van nationale belangen.

Sommigen zeggen tegen ons: Jullie bestrijden een reeks van EEG-maatregelen, jullie zijn tegen de Europese integratie en toch nemen jullie deel aan de verkiezingen. Hoe kan dat nou, want jullie zijn toch niet Europees gezind?

De vraag is, wat wordt verstaan onder 'Europese gezindheid'.

Het kernpunt bij de Europese integratie is het machtsstreven van het militair-industrieel complex van de Bondsrepubliek en de bezegeling van de hegemonie van West-Duitsland in West-Europa.

Een punt dat in de hele Euro-propaganda wordt weggefrommeld.

Wij zijn tegen het model-Strauss als we over West-Europa spreken en wensen daarom ook ten aanzien van het Europese parlement de zaken niet over te laten aan het CDA.

Den Uyl heeft zich in een vergadering van partijleiders akkoord verklaard met het Duitse model van Schmidt en zich daarmee lijnrecht geplaatst tegenover het eigen PvdA-program.

De lijstaanvoerder van de PvdA, Vondeling, maakt er geen enkel geheim van dat hij tegen het 'enge nationalisme' is dat opgang maakt, vooral bij jonge mensen in de PvdA.

Hij is tegen de 'klein-staterij' (een echt Nederlandse uitdrukking!), hetgeen wel extra bevestigt wat hij al eerder heeft betoogd, nl. dat hij er voorstander van is om van West-Europa een soort grote Bondsrepubliek te maken, met Nederland als deelstaat.

Wanneer wij opkomen voor de absolute bescherming van ons eigen parlement in alle vraagstukken, is er dan iets mis met onze 'Europese' gezindheid?

Als wij opkomen tegen elk Duits model, zijn wij dan anti-Europees?

Nee, dat zijn we niet, wij zijn ook niet anti-Duits, maar wij zijn tegen de overheersing van het Duitse kapitaal en tegen die van de multinationals, die de parlementaire democratie op nationale schaal als een hindernis ondervinden.

'Europese gezindheid' zien als het volgen van Westduitse voorschriften en dictaten, werpt eerder een licht op hen die dat be-

pleiten dan op ons.

Als men dat onder Europa verstaat en daarvoor Euro-socialisten, Euro-liberalen, Euro-meubelen en ook Eurocommunisten wil charteren, dan is men bij de CPN aan het verkeerde kantoor.

Onze gezindheid uit zich in ons optreden voor de mensen, ook in Westeupees verband, omdat we een gemeenschappelijke tegenstander hebben.

Als wij opkomen voor een Europa zonder neutronenbom, dan is dat een betere maatstaf van onze Europese gezindheid.

En de volstreekte overeenstemming tussen de CPN en de Franse en Italiaanse Communistische Partij bijvoorbeeld over de hoofdvraagstukken, geeft tegelijkertijd aan dat de internationale solidariteit zich krachtig zal ontwikkelen. Dat is ook een niet geringe kwestie, als de vooruitzichten voor een eigen Nederlandse weg naar het socialisme, zoals hier in grote lijnen door mij is geschetst, gezien moet worden.

RINUS HAKS

'Kernenergie in de VS is een krijgsgevangene, die slechts af en toe — en dan altijd onder bewaking — de gevangenis mag verlaten voor een wandeling'. 1)

Kernenergie en atoombewapening in de VS

Met de ontdekking rond de eeuwwisseling van het verschijnsel 'radio-activiteit' is het tijdperk van de kernenergie begonnen. De atoomkern blijkt een immense hoeveelheid energie te huisvesten, die onder bepaalde omstandigheden kan vrijkomen. Spoedig realiseren wetenschappers zich wat hiervan de mogelijkheden zijn. Al in 1922 waarschuwt prof. Vernadsky (USSR):

'De tijd is niet meer veraf dat de mensheid kernenergie zal beheersen, een krachtbron die de mogelijkheid verschaft om het leven naar wens te vormen. Dit kan gebeuren in de komende jaren; het kan ook nog een eeuw duren. Eén ding is echter zeker het zal komen. Zal de mensheid in staat zijn om deze krachtbron aan te wenden ten bate van een ieder, in plaats van zichzelf ermee te vernietigen? Is de mens voldoende ontwikkeld om te kunnen werken met deze energie, die de wetenschap onvermijdelijk aan hem zal geven' 2)

Inmiddels zijn er 57 jaren verstreken en is deze krachtbron tot ontwikkeling gebracht, zowel in de socialistische landen als elders. Dit artikel gaat in op de ontwikkeling zoals die in het kapitalistische deel van de wereld heeft plaatsgevonden. De historie van de kernenergie in de Sowjet-Unie zou een apart artikel vergen.

De discussie in ons land volgt in grote trekken haar tegenhanger in de Verenigde Staten en Engeland. Wat betreft de vreedzame toepassingen van kernenergie is dat in de burgerlijke pers in eerste instantie een nogal technische discussie over veiligheidsaspecten van de diverse installaties (reactoren, afval-opslag enz.). Dit heeft vooral te maken met het feit dat dit (in hoofdzaak Amerikaanse) debat is aangezwengeld door direct betrokken wetenschappers die verontrust raken over de risico's en over de militaire aspecten. Met name dit laatste is een element dat onze partij voordurend aan de orde heeft gesteld, veelal in relatie met zorgwekkende

ontwikkelingen in de Bondsrepubliek ('Kalkar', 'Almelo', 'Brokdorf'). De laatste jaren als de 'maatschappelijke aanvaardbaarheid van kernenergie'.

De regering-Van Agt heeft kortgeleden aangekondigd van overheidswege zo'n discussie te willen opzetten met het oog op de besluitvorming rond de te bouwen elektriciteits-centrales en de afval-opslag. De taak van de partij zal daarbij onder meer zijn het verschaffen van een juist perspectief op deze kwestie. Dit artikel wil daartoe een bijdrage vormen.

Daarom wordt allereerst ingegaan op de geschiedenis: op welke wijze ontwikkelt het beheersen van de energie van de atoomkern zich van een eerste toevallige ontdekking tot de vernietiging van twee Japanse steden in augustus 1945? Deze vraag is niet alleen van een macaber historisch belang, doch verschaft tevens een inzicht in de wijze waarop in het kapitalisme zulke projecten worden aangepakt. Het blijkt mede te leiden tot de vorming van het zogeheten militair-industrieel complex, waaraan men gerust het voorvoegsel 'wetenschappelijk' kan toevoegen. Het valt niet te vermijden om hierbij in enig technisch jargon te vervallen.

Vervolgens wordt ingegaan op de wijze waarop daarna in de VS de civiele toepassingen worden ontwikkeld op basis van de militaire voorgeschiedenis, en de consequenties daarvan voor de huidige situatie.

De zeer specifieke gang van zaken in de Bondsrepubliek passeert de revue in een volgend artikel.

Historie

Sinds het einde van de vorige eeuw hebben wetenschappers met veel inventiviteit de problemen van een merkwaardig metaal, uranium, bestudeerd. De maatschappij ervaart daarvan lange tijd vrijwel niets (uitgezonderd de tijdelijke 'rage' van bestraling met radiumbronnen in de geneeskunde, wat is uitgegroeid tot een zeer winstgevende industrie).

De studies vinden plaats in tal van landen en langzamerhand ontstaat in de dertiger jaren een compleet beeld van de mogelijkheden van dat uranium.

Sedert het werk van het echtpaar Curie aan het begin van deze eeuw, is bekend dat de twee soorten uraniumkernen vervallen tot andere elementen waarbij kleine fragmenten uit de kern wegvliegen. Dat proces verloopt echter zeer traag — er zijn miljarden jaren nodig om alle uraniumkernen te laten vervallen

(dat is terzijde — de oorzaak ervan, dat een aanzienlijke hoeveelheid van dit metaal de evolutie tot nu toe heeft overleefd).

Aan het einde van de dertiger jaren blijkt tot grote verbazing van de onderzoekers dat het mogelijk is de natuur een handje te helpen: beschieting van uranium door kleine deeltjes (neutronen) resulteert in een letterlijke splijting van de getroffen kern. Deze valt uiteen in een tweetal ongeveer even zware restanten plus nog wat 'splinters': er komen enkele neutronen vrij. Juist dit laatste opent de mogelijkheid tot kernwapens en kernenergie. Immers, de bij een eerste splijting vrijkomende splinters kunnen weer dienen om naburige uraniumkernen te splijten, waardoor opnieuw neutronen vrijkomen, enz.: de kettingreactie.

In een aantal landen (Duitsland, Frankrijk, Engeland, de Sowjet-Unie, de Verenigde Staten, Japan) realiseert men zich terdege de mogelijke consequenties van deze ontdekking en ontwikkelt de militaire belangstelling zich snel. Het tijdperk van het stille, versplinterde laboratoriumwerk op dit terrein nadert zijn einde.

Alles hangt af van de hoeveelheid splinters die vrijkomen bij de kernsplijting. Als dit aantal te klein is, dan zal een kettingreactie al spoedig 'uitdoven' wegens gebrek aan neutronen. Het koortsachtig speurwerk om dit getal te meten vindt plaats in 1939/1940, valt dus toevallig samen met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De militaire geheimhouding begint dan de uitwisseling van resultaten tussen de diverse laboratoria te verstoren.

Van een aantal landen (Engeland en de VS) is bekend dat al direct regeringsinstanties in het leven worden geroepen om de militaire mogelijkheden te bezien, en tevens een raming van de benodigde materialen te maken. In de andere in de oorlog betrokken landen is het waarschijnlijk net zo verlopen. In ieder geval staat eind 1941 voor zowel de Duitsers als de Geallieerden vast dat de aanmaak van kernwapens via uraniumsplijting tot de reële mogelijkheden behoort. De hoeveelheid onopgeloste problemen is echter immens groot, en bovendien heeft men hierbij installaties nodig waarvan de kosten enorm zijn.

In Engeland is de situatie ook nog zo, dat een groot deel van de eigen wetenschappers is ingeschakeld bij andere takken van de oorlogsindustrie die voor het overleven essentieel zijn (radar!). In de zomer van 1941 beëindigt de betrokken Britse overheidsinstantie haar werk. Men is van mening, dat een kernwapen weliswaar mogelijk is, doch dat alleen de Verenigde Staten dit karwei aankunnen: het Amerikaanse grondgebied wordt niet door oorlogshandelingen getroffen en de VS kunnen beschikken over de

benodigde hoeveelheden materiaal, installaties en personeel (waarbij het dan vaak om uit bezette of fascistische Europese landen gevluchte wetenschappers gaat!). Het is dan 'uiteraard' zo geregeld, dat de Sowjet-Unie geheel buiten deze plannen wordt gehouden.

Eind 1941 valt na 'Pearl Harbor' de Amerikaanse beslissing om de aanmaak van kernwapens te hand te nemen. In augustus 1942 start het zogenaamde MANHATTAN-project;

'een project dat in het diepste geheim een nog niet eerder vertoonde gigantische concentratie van staat, industrie en wetenschap behelsde. In totaal werd aan onderzoeks- en ontwikkelings (O&O) werk zo'n 4 miljard dollar uitgegeven, wat omvangrijker was dan alle tot dat moment gedane O&O-uitgaven. De systematische vermilitarisering van een deel van het wetenschappelijk onderzoek vond hiermee haar belangrijkste bruggehoofd op weg naar de tot stand koming van het zgn. militair-industrieel kompleks. Voor het eerst in de geschiedenis werd met de 'succesvolle' voltooiing van het project bewezen dat het mogelijk was complexe wetenschappelijke projecten, met inbegrip van fundamenteel onderzoek, in vergaande mate te plannen. Voor het eerst ontvingen grote concerns omvangrijke staatsfondsen ter financiering van hun activiteiten en werd hun winstrisico via administratieve maatregelen opgeheven. Voor het eerst ook verkregen vertegenwoordigers uit de wetenschappelijke wereld (het 'scientific establishment') als regeringsadviseurs een grote politieke invloed. Het bezit van atoomwapens, kerntechnische know-how en een kerntechnische infrastructuur (organisatorische vervlechting van staat, industrie en wetenschap, die nieuwe grootschalige onderzoeksinstituten) legden de basis voor zowel de Amerikaanse imperialistische suprematie als voor de ontwikkeling van civiele kernreactoren.' 3)

Reeds bij de aanvang van het Manhattan-project is men in de VS bekend met het feit, dat naast uranium nog een ander metaal geschikt is voor kernwapens: plutonium. Eind 1940 wordt met behulp van één der grootste deeltjesversnellers van dat moment ontdekt, dat beschieting van een uraniumsoort resulteert in enkele kernreacties waardoor na enige tijd plutonium ontstaat. Dit materiaal bestaat niet in natuurlijke vorm op aarde; het kan slechts kunstmatig worden aangemaakt in bv. kerncentrales. Het voordeel van plutonium boven uranium is gelegen in het feit dat voor een bom minder plutonium nodig is.

In het Manhattan-project wordt vervolgens aan beide bommen gewerkt. Dat houdt in de noodzaak om zowel verrijkingsinstallaties

voor de gewenste uraniumsoort te bouwen, als kerncentrales plus opwerkingsfabriek voor het plutonium. Deze dubbel-strategie leidt uiteindelijk na drie jaar tot het 'gewenste' resultaat: één proef-explosie in een Amerikaanse woestijn om zeker te weten dat de theorie klopt, en twee kernwapens op Japanse steden.

In feite is het een kleine speling van de natuur dat er net voldoende 'splinters' in de vorm van neutronen vrijkomen bij de splijting van uranium en plutonium om daarmee kernwapens en kernenergie mogelijk te maken. Voor zover we nu weten, zijn er geen **fundamentele** natuurwetten die de hoge 'splinterproductie' teweeg brengen. Het had evengoed minder kunnen zijn. En een aantal ermee samenhangende problemen (bewapeningswedloop, proliferatie) zouden andere, kleinere dimensies hebben.

In feite is tot voor onze eeuw de invloed van 'kernsplijting' nauwelijks merkbaar op aarde. Het is wel zo dat er natuurlijke radio-activiteit aanwezig is, die onder meer zorgt voor de warmte-productie in het binnenste van onze planeet. Dat is echter meer een overblijfsel van een ander tijdperk:

'het zijn de laatste sintels van de kosmische explosie waarbij de zonnestelsels zijn gevormd.' 4)

Naoorlogse uitbouw

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft het Manhattan-project dus een drietal kernwapens opgeleverd, alsmede de technieken om er nog meer te maken. Toch kampt men met ernstige problemen.

Voor de uranium-bom is hoogverrijkt uranium nodig. De gehanteerde verrijkmingsmethoden werken niet erg bevredigend, en het zal tot enkele jaren na de oorlog duren voordat één der procédés (nl. gasdiffusie) voldoende geperfectioneerd is om op grote schaal bommateriaal te kunnen produceren. 6)

Terzijde zij opgemerkt dat een concurrerende methode uit die tijd was: de ultra-centrifuge, waarmee van 1940 tot 1943 is geëxperimenteerd in de VS. De technologie om zulke snel roterende trommels te produceren is dan echter niet voldoende bekend, en men stopt er voorlopig mee. Na de oorlog wordt in een aantal landen (waaronder de Bondsrepubliek) hieraan verder gewerkt, echter op een — naar later bleek — dood spoor. Pas aan het eind van de vijftiger jaren vindt een doorbraak plaats, en worden de moderne ontwerpen uitgewerkt. 7) Toch is het gevolg van de commerciële en militaire geheimhouding dat de Amerikaanse

trommels momenteel zo'n tien maal efficiënter draaien dan hun Almelose URENCO-concurrenten. 8)

Ook de plutoniumproductie voor de plutoniumbom verkeert in ernstige moeilijkheden, aangezien de daarvoor functionerende kernreactoren om technische redenen deels buiten werking moeten worden gesteld. 6)

Het gevolg van dit alles is hoogst merkwaardig: tot 1950 beschikken de Verenigde Staten slechts over een zeer kleine voorraad kernwapens, die bovendien nogal lomp van ontwerp zijn en alleen met zeer grote vliegtuigen naar hun doelwit kunnen worden gevlogen.

De Amerikaanse regeringskringen verkeren in de stellige overtuiging dat het nog jaren zal duren voordat de Sowjet-Unie tot een kernwapentest in staat is. De ontwikkeling gaat echter veel sneller en in augustus 1949 explodeert het eerste kernwapen van de Sowjet-Unie. Het is welbekend dat in de daarop ontketende Amerikaanse hysterie de beslissing is doorgedrukt om de waterstofbom te gaan ontwikkelen. Minder bekend is het, dat tevens de productie van 'gewone' kernwapens krachtdadig wordt aangepakt (1950). Er worden drie grote gasdiffusiefabrieken gebouwd, veertien plutonium-producerende reactoren komen tot stand, allerhande 'efficiënte' bomontwerpen worden uitgedacht enz. De eerste kernwapens werden nog door topwetenschappers in elkaar gezet — nu komt de lopende band op gang.

Naast kernwapens blijkt vervolgens het militaire apparaat ook geïnteresseerd te zijn in een snelle ontwikkeling van een (kleine) nucleaire krachtbron (die daarom op **verrijkt** uranium moet werken), voor de voortstuwing van onderzeeboten en ten behoeve van vooruitgeschoven militaire bases. Het militair-industrieel complex heeft een standaard-oplossing voor zo'n probleem: enkele grote tot dit complex behorende concerns (m.n. General Electric en Westinghouse) krijgen hiertoe een overheidsbestelling. Deze krachtbron kan echter ook relatief eenvoudig worden verwerkt tot een civiele kernenergiecentrale. Vanuit deze concerns wordt dan ook druk uitgeoefend op de overheid om vervolgens snel met 'gewone' kernenergie van start te gaan. De ontwikkelingen gaan nu zeer snel: in 1951:

'werden de tot op dat moment geheime nucleaire gegevens ter beschikking gesteld van de zeven grootste chemische en de vijf grootste elektrotechnische concerns. De AEC (de betrokken overheidsinstantie) trok zich terug en liet de ontwikkeling van civiele reaktoren verder over aan 'het spel der economische krachten', hetgeen in de praktijk betekende: aan General Electric en

Westinghouse, omdat de bij hun met behulp van AEC-gelden ten behoeve van de bovengenoemde militaire toepassingen ontworpen Licht Water Reaktor (LWR) de hoogste kans op een snelle en goedkope realisering bood.' 3)

Dit machtige industriële complex met zijn vertakkingen in het overheidsapparaat ziet de kans schoon om als eerste op de internationale markt te komen. Daarbij wordt gretig gebruik gemaakt van het feit dat de drie uit de grond gestampde militaire verrijkingsfabrieken reeds in overproduktie beginnen te komen (druk van de uranium-mijnbouw-ondernemingen is zeker debet aan de snelle uitbouw). De overheid biedt dientengevolge uit haar overschotten tegen een lage prijs verrijkt uranium aan op de civiele markt om zo de fabrieken aan de gang te houden. Bovendien wordt doorgedrukt dat de overheid het bij de kerncentrales als afval vrijkomende plutonium tegen hoge prijzen zal afnemen, teneinde dit bij haar voorraad voor plutonium-bommen te voegen. Op deze wijze wordt op kunstmatige wijze de met verrijkt uranium werkende LWR voordelig gemaakt ten opzichte van andere reactor-typen, zoals de zwaar-water-reactor, die in Canada is ontwikkeld (CANDU-reactor). Die werkt met natuurlijk, dus onverrijkt uranium, en bespaart daarmee de verrijkingskosten. Echter, het verrijkt uranium wordt door de Amerikaanse overheid tegen lage prijzen aangeboden.

Voor alle soorten reactoren geldt verder nog dat zich in de 'opgebrande' reactorstaven nog bruikbaar uranium en nieuw gevormd plutonium bevinden. Uit energetisch oogpunt is het voordelig om dit terug te winnen (via een zgn. opwerkingsfabriek). In de vijftiger jaren (en in feite nog steeds) is dit een onderontwikkelde en bovendien zeer kostbare techniek. De reactor-kopers staan niet voor dit dilemma wanneer zij zich Amerikaanse lichtwaterreactoren aanschaffen: de AEC koopt het plutonium immers op.

Terzijde zij nog opgemerkt dat het momenteel in zwang zijnde procédé voor de opwerking afkomstig is uit het Manhattan-project, waar het voor de bommen noodzakelijk was om het uranium en het plutonium apart uit het afval af te scheiden. In principe is dat voor reactorbrandstof niet noodzakelijk en kan men toe met een mengsel van deze splijtbare stoffen. Daarmee zou de verspreiding van kernwapens via de civiele kernenergie op zijn minst worden bemoeilijkt. Echter, de nu bestaande fabrieken werken met het 'militaire' proces; de zoveelste complicatie ten gevolge van de militaire voorsprong.

Halverwege de vijftiger jaren begint de grote concurrentiestrijd: 'de vanuit het militaire programma gekreëerde nukleaire infrastructuur (kennis, organisaties, productie-ervaringen, financiële en

technologische capaciteiten) en de goedkope verkrijgbaarheid van verrijkt uranium leverden de Amerikaanse concerns een aantrekkelijke basis om het internationale strijdperk te betreden. Het werd tijd voor het afkondigen van het 'Atoms for Peace' programma (pres. Eisenhower kondigde dit programma voor vreedzame toepassing van kernenergie in 1954 aan in een redevoering voor de Verenigde Naties, w.b.). De Amerikaanse infiltratie in de buitenlandse kernenergieontwikkeling liet dan ook niet lang op zich wachten. Deze infiltratie had zowel een economisch als een militair aspect. Via het goedkope uranium blokkeerde men de alternatieve, op natuurlijk uranium gebaseerde reaktorontwikkelingen; via het doorgeven van de daardoor noodzakelijke — maar in het buitenland nog niet aanwezige — LWR know-how, onder andere via licentie-overeenkomsten, kregen de Amerikaanse concerns vaste voet onder de grond, met name in de BRD, maar b.v. ook in Frankrijk. De economische kant van de Amerikaanse infiltratie bestond daarnaast ook uit het aanbieden van lange-termijn-kontrakten voor de levering van verrijkt uranium, het opschorten van betalingsverplichtingen ten aanzien van dit uranium, het verlenen van lange-termijn-kredieten en onderzoekssubsidies bij afname van Amerikaanse reactoren. De Amerikaanse infiltratie werd vooral gericht op de Bondsrepubliek.' 3)

Het bedoelde militaire aspect is het volgende:

'via aanbiedingen in de economische sfeer werd nl. tegelijkertijd getracht de controle over de produktie van het voor de LWR noodzakelijke, maar strategisch zo belangrijke, verrijkt uranium te behouden. Deze politiek heeft wat betreft de BRD stand kunnen houden totdat dit land samen met Nederland en Groot-Brittannië begon met de verdere ontwikkeling van het ultracentrifuge procédé (wat o.a. geleid heeft tot de omstrede proeffabriek in Almelo).' 3

Voor een complete beschrijving van de verdere ontwikkeling ontbreekt uiteraard de ruimte. Een weergave van de gang van zaken in Engeland en Frankrijk zou veel interessante nuances boven water brengen, maar het verandert toch weinig aan het hierboven beschreven algemene beeld.

De 'vliegende start' van kernenergie blijkt direct verbonden met de totstandkoming van het militair-industrieel complex en het merendeel van de civiele toepassingen stoelt pal op militaire projecten, met alle problemen van dien.

De (Amerikaanse) overheid is hierbij de taak toebedeeld om met staatsgelden de grote concerns te ondersteunen; een groot deel van de kosten en de (bestralings) risico's wordt op deze wijze op de bevolking afgewenteld.

De criteria voor de ontwikkeling van de nucleaire industrie en de verkoop van haar produkten (reactoren enz.) zijn in hoofdzaak economisch en militair van aard, terwijl de veiligheids- en gezondheidsaspecten (ook die welke op lange termijn gaan spelen) slechts van secundair belang blijken bij de besluitvorming.

Juist dit samenspel van economische en militaire motieven leidt ertoe, dat de kernenergie inzet is van een omvangrijke imperialistische machtsstrijd tussen de belangrijkste kapitalistische landen — de strijd tussen de VS en de BRD om de grote Braziliaanse order, de Amerikaanse nucleaire verkooppolitiek in het Midden-Oosten waarbij zowel aan Egypte als aan Israël wordt geleverd, enz. Zo tekent ook hier de voor deze fase van het kapitalisme kenmerkende tegenstelling zich af : die tussen enerzijds antimonopolistische groepen en anderzijds de in de kernenergie werkzame multinationals (waartoe ook de grote olie-concerns behoren!) plus de ermee verbonden delen van het uitvoerende overheidsapparaat.

WOUTER BIESIOT

NOTEN:

- 1) J. Allan: *Atomic Energy and Society*, Moscou, 1950.
- 2) Geciteerd door V. S. Emelyanov (SU) in een artikel in het verslag van de 27ste Pugwash-conferentie, München, 1977.
- 3) H. Schenk: *De Bondsrepubliek en kernenergie — een politiek-economische analyse*, Tijdschrift voor Politieke Economie, 2de jrg., no. 1 (juni 1978).
- 4) V. F. Weisskopf, *Physics Today*, 31ste jrg., no. 7 (juli 1978), p. 30.
- 5) Tijdschrift voor Politieke Economie, 2de jrg., no. 1 (juni 1978), getiteld: 'Aardgas, olie, kernenergie en de staat' met een drietal artikelen inclusief vele literatuurverwijzingen.
- 6) S. Novick, *Environment*, 16e jrg., no. 6 (juli 1976), blz. 10.
- 7) P. Boskma c.s., *Uraniumverrijking*, Boerderijcahier 7501, uitgave TH Twente, Enschede, 1975.
- 8) D. R. Olander, *Scientific American*, aug. 1978, blz. 27.

In aansluiting op het in februari gepubliceerde eerste deel volgt hier het slot van het artikel van Carel van Dillen.

De CPN en de vakbeweging in de 60-er en 70-er jaren II

De 'vrije lijsten' bij ondernemingsraadverkiezingen

Bij de gang van zaken in de 60-er en het begin van de 70-er jaren zijn ook de ervaringen bij ondernemingsraadverkiezingen met de zogenoemde vrije lijsten van veel belang geweest voor het doorvoeren van de eenheidspolitiek in de vakbeweging.

In de hier geschetste ontwikkeling in de 60-er jaren vonden ook de ondernemingsraadverkiezingen in een veranderde situatie plaats. Het begrip 'vrije lijst' dateerde uiteraard al van veel eerdere datum. In de 50-er jaren (de wet op de ondernemingsraden dateert van 1950) was met het bestaan van de EVC een wat uitzonderlijke situatie ontstaan.

Het formeel voor de wet niet erkennen van de EVC (over vakbondsdemocratie in ons land gesproken!), waardoor deze niet als vakorganisatie aan ondernemingsraadsverkiezingen mocht deelnemen, leidde er toe dat, om toch personeelsvertegenwoordigers van de niet bij de erkende vakbonden aangesloten personeelsleden in de ondernemingsraad te kunnen kiezen, aparte z.g. vrije lijsten moesten worden ingediend. In de praktijk betekende dit dat er, gezien de machtspositie van de bij de EVC aangesloten bedrijfsorganisaties, EVC-lijsten werden opgesteld, al dan niet op basis van een eenheidsprogram, in samenwerking met ongeorganiseerde personeelsleden en meestal ook in overleg met leden van de z.g. erkende bonden.

Bij het samenstellen van de ondernemingsraden, die dus wettelijk verplicht zijn, speelden deze 'vrije' EVC-lijsten in een reeks van bedrijven een belangrijke rol. Aan de hand van de uitgebrachte stemmen bleek n.l. dat vele leden van de wel erkende vakorganisaties toch op deze 'vrije' EVC-lijsten hun stem uitbrachten. Met de veranderde situatie in de jaren 60, met de omvorming van de EVC tot 'Centrum voor eenheid in de klassenstrijd' ontstond er

als het ware een overgangstoestand. De weigering van de NVV-leiding om de op de voorgrond tredende strijd bare EVC-leden toe te laten als lid van de betreffende NVV-bedrijfsbond, had tot gevolg dat deze voor de belangen van het personeel optredende collega's **niet** in de ondernemingsraad dreigden te worden gekozen. Dit was de periode dat de strijd voor eenheid in de vakbeweging in een nieuw stadium was gekomen en tegelijkertijd zo krachtig mogelijk voor de eisen van het personeel moest worden opgekomen. In zulke situaties was het uitkomen van een 'vrije lijst', waarop de meest bekwame en strijd bare personeelsleden zich op een duidelijk program verenigden en tegelijkertijd zich nadrukkelijk uitspraken over de noodzaak van de eenheid in de vakbeweging, op zichzelf al een belangrijk stuk strijd. Temeer omdat in tal van bedrijven op deze wijze ook vele vakbondsleden zich uitspraken voor zo'n **program van eenheid** en noodzakelijke verbeteringen. In de bedrijven werden het dan ook **eenheidslijsten** genoemd.

De beweging die rondom dergelijke ondernemingsraadverkiezingen in gang werd gezet heeft een belangrijke bijdrage geleverd in het uiteindelijk opruimen van verdeeldheid en anti-communisme. Op basis van het opgestelde program van verbeteringen werden in tal van bedrijven belangrijke resultaten geboekt die van grote invloed waren voor het tot stand brengen van betere CAO's. De hier geschetste ontwikkelingen in die periode hadden daarmee het effect van een soort etappe-overwinningen in de strijd voor de eenheid.

Het eensgezinde optreden in de bedrijven en nu ook in de ondernemingsraden dwong als het ware ook het toetreden af van deze z.g. vrije lijstvertegenwoordigers tot de NVV-bonden. Dat leidde vervolgens weer tot de mogelijkheid van veranderingen van de samenstelling van de kandidatenlijsten van de NVV-bonden bij de volgende ondernemingsraadverkiezingen. Het ligt voor de hand dat dit vaak met de nodige felle strijd gepaard ging en dat het meestal pas na vastberaden en volhardend volhouden tot stand kwam. Langs deze weg van etappe-overwinningen heeft het verschijnsel van de 'vrije lijsten' zijn afronding gekregen.

In 1972 vond de laatste van dit soort 'vrije lijst'-verkiezingen plaats bij een belangrijk bedrijf, n.l. de NDSM in Amsterdam-Noord. Onmiddellijk na de verkiezingen traden alle 'vrije lijst'-vertegenwoordigers toe tot de Industriebond-NVV.

De strijd tegen bedrijfssluitingen

Kenmerkend voor de 70-er jaren zijn verder de zich snel uitbreidende acties tegen bedrijfssluitingen.

De grote kartonstaking eind 1969 heeft in meer dan één opzicht baanbrekend werk verricht, ook wat betreft de strijd tegen bedrijfs-sluitingen. Hier werd een treffend voorbeeld geleverd hoe de strijd voor de noodzakelijke loonsverhoging en andere verbeteringen samen kan gaan met de acties tegen de plannen om de karton-bedrijven te sluiten. De CPN gaf hierover de brochure uit: 'De vijf weken van strokarton'. De actie leverde een belangrijke bijdrage aan de grondslag voor de Groningse Volks Congressen. In de massale volksbeweging rekenden plaatselijke afdelingen van de vak-beweging af met de negatieve houding van een aantal hoofd-bestuurders van de vakbonden en sloegen daarmee nieuwe wegen van samenwerking met de overgrote meerderheid van de bevolking in.

Nieuwe wegen werden ingeslagen ook in de strijd van de Zaanse bevolking tegen de sluiting van 'Verblifa'. Van internationale betekenis werd de grote en succesvolle actie bij AKZO-Breda in 1972. Hier werd, in een meer dan 5 maanden durende strijd, gesteund door een waarlijk nationale en zelfs tot ver over de grenzen betoonde massale solidariteit, dit reuzenconcern tot de terugtocht gedwongen. De CPN gaf over dit unieke stuk strijd de brochure uit 'Een mammoet op zijn knieën', waarin het overtuigend bewijs werd geleverd hoe het in 1965 door de CPN opgestelde program: Samen tegen de monopolies' door de ge-zamenlijk gevoerde actie van alle anti-monopolie-groeperingen in de praktijk werd bevestigd. Ook hier hebben de plaatselijke vak-bondsafdelingen en de sedert kort gevormde bedrijfsledengroepen van de vakbonden op de bedrijven de passieve en soms ook negatieve houding van hoofdbestuurders doorbroken.

De strijd tegen bedrijfssluitingen heeft intussen een dusdanige omvang en betekenis aangenomen, zoals bv. blijkt in de massa-actie voor het behoud van de scheepsbouw, dat die in het korte bestek van dit artikel niet tot zijn recht kan komen.

Dat is ook het geval met een aantal andere ontwikkelingen in het kader van de vakbondspolitiek in ons land.

Zo loopt als een rode draad door alle gebeurtenissen en ervaringen van de 60-er en 70-er jaren de nimmer aflatende strijd voor het **stakingsrecht**. Voor de vakbeweging uiteraard **een levensrecht** en voor alle anti-monopoliekrachten van vitaal belang.

In het januarinumnummer 1979 van P. en C. is hieraan uitgebreid aandacht besteed.

Verder is in het decembernummr 1978 van P. en C. een publikatie verschenen over de ingrijpende veranderingen die hebben plaats-gevonden wat betreft de positie en vooral het actief optreden van het overheidspersoneel. Een ontwikkeling die niet alleen de ABVA,

de NVV-bond voor overheidspersoneel, tot de grootste vakbond in ons land heeft gemaakt, maar die vooral voor de komende periode voor de gehele vakbeweging en ook voor de nog niet georganiseerde mensen in loondienst verstrekkende gevolgen kan hebben.

Nieuwe ontwikkelingen naar versterking van de eenheid in de vakbeweging komen ook tot uiting in verder gevorderde fusie-voor-bereidingen tussen het NVV en het NKV, die geleid hebben tot het al enige jaren functioneren van een federatievorm, de FNV.

Een fusie waaraan zoveel belangrijke facetten zitten dat ook dit in het kader van dit artikel niet tot zijn recht zou komen en een nadere behandeling behoeft.

Het zal daarom nodig zijn op deze laatst genoemde gebeurtenissen en ontwikkelingen, in het bijzonder van de laatste 5, 6 jaar, in een meer uitgebreide vorm terug te komen.

Trouwens, ook aan het achterblijven van de vakbeweging in de strijd tegen de levensgevaarlijke bewapeningspolitiek en het niet of nog zeer onvoldoende deelnemen van de vakbeweging aan de wereldomvattende massabeweging tegen de neutronenbom, een zaak van leven en dood voor de komende tijd, kan niet zonder meer voorbijgegaan worden.

Voortgekomen uit dezelfde bron...

Met de hier geschetste gebeurtenissen en ervaringen in de 60-er en 70-er jaren wordt bevestigd, hoe juist het Marxistisch-Leninistische uitgangspunt is dat de vakbeweging principieel een **klasseorganisatie** is, voortgekomen uit en geworteld in de, in het modern-kapitalistische tijdperk ontstane, arbeidersklasse. Opgericht met maar één doel: de belangenbehartiging van die arbeidersklasse, dus de belangen van alle mensen in loondienst.

De hedendaagse arbeidersklasse in ons land is uitgegroeid tot verreweg de grootste bevolkingsgroep en daarmee een onuitputtelijke bron van initiatieven, ideeën en inspiratie.

Bijna 5 miljoen mensen in ons land zijn in loondienst en met hun gezinnen vormen zij de overgrote meerderheid van de bevolking.

Daardoor is, juist vanuit democratisch oogpunt gezien, het tot ont-plooiing brengen van een democratische vakbondspolitiek van doorslaggevend belang voor de politieke koers die in ons land gevaren wordt.

Een politiek van uitbreiding van de democratische rechten van de overgrote meerderheid van de bevolking, of een politiek van aantasting en afbraak van de democratische rechten, met alle gevolgen van dien — dat is de inzet.

De strijd tegen Bestek '81

De klassenverhoudingen in ons land zijn in beweging. (Zie P. en C. september 1978.) Er treden ingrijpende verschuivingen en veranderingen op in de samenstelling van de Nederlandse arbeidersklasse. (Zie de bijlage bij de congresstellingen van het 26ste congres van de CPN, deel II.)

Dit alles komt ook tot uiting in de mogelijkheden tot samenbundeling van al die krachten die zich teweer stellen tegen Bestek '81, het plan vol bedrog en bedreiging door de huidige regering Van Agt/Wiegel.

De 60-er en 70-er jaren kenmerken zich door het totstandkomen van een bepaalde ommekeer in de vakbondspolitiek in ons land die destijds leidde tot de val van het rechtse kabinet-Biesheuvel, het laatste kabinet waar de KVP nog de lakens uitdeelde.

Daarna was het alleen nog maar mogelijk met een politieke goocheltruc, de vorming van een CDA, terug te komen.

Met het laatste jaar van de jaren '70, 1979, is de strijd van de democratische krachten van ons land tegen diegenen die de klok terug willen draaien, in een nieuw en kritiek stadium gekomen. Het stadium waarin het er op aan komt dat de volledige kracht van de vakbeweging tot gelding wordt gebracht.

Aan de massale acties tegen Bestek '81 nemen thans organisaties en actiegroepen deel uit vrijwel alle lagen van de bevolking; jongeren, studenten, werklozenbelangenorganisaties, vrouwenorganisaties, soldatenvakbonden, maatschappelijk werkers, gezondheidszorg, invaliden, de mensen die zijn aangewezen op uitkeringen van sociale wetgeving; allemaal organisaties en groeperingen met raakvlakken en vaak rechtstreeks verbonden met de vakbeweging.

Het samen optrekken en elkaar steunen van al deze krachten tegen Bestek '81, dat is wat beoogd wordt door de initiatiefgroep 'Bestek '81 moet van de baan', waarvan uiteraard ook tal van vakbondsfunctionarissen deel uitmaken.

Op zo'n samenbundeling van krachten moet de rechtse politiek van het kabinet Van Agt-Wiegel onherroepelijk stuk lopen.

Op het 26ste congres van de CPN vorig jaar stond centraal: 'Voor een doorbraak naar een nieuwe coalitie, voor eenheid van actie'. De thans plaatsvindende coördinatie van alle anti-Bestek '81-krachten maakt de mogelijkheden voor een doorbraak naar zo'n nieuwe coalitie al meer zichtbaar.

CAREL VAN DILLEN

Brieven over het historisch materialisme

Door de uitgeverij Pegasus is opnieuw een aantal belangrijke brieven van Marx en Engels gepubliceerd, onder de titel 'Brieven over het historisch materialisme'. (65 blz., geb. f 8,—.)

Om twee redenen is deze uitgave van groot belang.

Marx en Engels behandelen in deze brieven op een heldere wijze een aantal theoretische problemen, waar de toen nog jonge arbeidersbeweging mee worstelde.

Dezelfde onderwerpen die Marx en Engels in hun brieven aan de orde stelden, zoals de overgang van het feodalisme naar het kapitalisme, de toepassing van de materialistische denkwijze op concrete historische processen, maar vooral ook dat wat veelal aangeduid wordt als de relatie tussen basis en bovenbouw, nemen op dit ogenblik in vele debatten over het historisch materialisme een centrale plaats in.

Daarnaast ligt de betekenis van deze brieven vooral in het feit, dat zij een noodzakelijke aanvulling en verduidelijking vormen van bekende geschriften van Marx en Engels over het historisch materialisme, zoals de 'Duitse ideologie' met de thesen over Feuerbach, de 'Anti-Duhring' en 'Ludwig Feuerbach en het einde van de klassieke Duitse filosofie'.

Deze uitgave verschijnt in een tijd dat, zoals gezegd, de belangstelling voor het filosofische werk van Marx en Engels weer sterk toeneemt.

De huidige belangstelling is vooral gericht op zeer concrete en actuele thema's, die onderwerp zijn van vinnige debatten en uitgebreid onderzoek, overal waar naar alternatieven gezocht wordt voor de rechtse crisispolitiek die in de kapitalistische landen wordt doorgevoerd.

Voorbeelden zijn de discussies over de staat, de ontwikkeling van de democratie en de invloed van de ideologie.

Ook in Nederland blijken bij dergelijke discussies, zoals die onder andere op de universiteiten en in de vakbeweging gevoerd worden, de inzichten van het marxisme-leninisme onmisbaar — vooral omdat dit, in tegenstelling tot vele burgerlijke theorieën, de crisis en haar gevolgen niet als een soort natuurverschijnsel afschildert, maar aantoont hoe de arbeidersbeweging door actief ingrijpen, door samenwerking en machtsvorming, de maatschappelijke verhoudingen radicaal kan wijzigen.

Hoe groot de aantrekkingskracht van het Marxisme-Leninisme is blijkt uit de wijze, waarop vooraanstaande politieke leiders en publicisten hun achterban van het gedachtengoed van het wetenschappelijk socialisme pogen af te schermen, door het op een uiterst grove wijze te vervalsen en te vulgariseren.

De brieven over het historisch materialisme vallen eigenlijk in 2 delen uiteen. In de eerste 4 brieven, geschreven in de periode 1846—1873, worden de hoofdelementen van het historisch materialisme uiteengezet en afgezet tegen de ideeën van uiteenlopende denkers en tijdgenoten van Marx en Engels, als Proudhon, Darwin, Hobbes en anderen.

In de brieven die in de periode 1890—1894 door Engels zijn geschreven, staat met name de relatie basis-bovenbouw centraal; d.w.z. de vraag, in hoeverre de politieke, juridische, filosofische, religieuze en artistieke ontwikkeling uiteindelijk berust op de economische ontwikkeling.

Leidraad

In de periode na 1840 maakten Marx en Engels zich los van de ideologische invloed van de radicale democraten en hun theoretische grondslag: de filosofie van Hegel.

Met name Marx legde de basis voor het historisch materialisme, door de dialectische filosofie van Hegel te verbinden met een materialistische zienswijze.

In de brief aan Annenkow bestrijdt Marx de ideeën van Proudhon en met name de Hegeliaanse opvattingen die daarin verwerkt zijn, volgens welke de geschiedenis het produkt is van de ideeën van enkele geniale denkers. Daartegenover stelt Marx dat niet zozeer dat wat zich afspeelt in het hoofd van enkele denkers bepalend is voor de loop van de geschiedenis, maar het handelen van de mensen zelf. Dat handelen wordt in de eerste plaats bepaald door de maatschappelijke betrekkingen die de mensen aangaan bij de produktie van hun materiële goederen.

'De heer Proudhon heeft zodoende, hoofdzakelijk uit gebrek aan historische kennis, niet bemerkt dat de mensen, doordat ze hun produktiekrachten ontwikkelen, d.w.z. doordat ze leven, bepaalde verhoudingen tot elkaar ontwikkelen en dat de aard van deze verhoudingen noodzakelijk verandert met de verandering en de groei van deze produktiekrachten. Hij heeft niet gezien dat de economische categorieën abstracties van deze werkelijke verhoudingen zijn, dat ze slechts waarheden zijn als deze verhoudingen bestaan.' (Pagina 13 en 14.)

Door de verwijzing naar de economische ontwikkeling als grondslag van de maatschappelijke verhoudingen en als hevel voor maatschappelijke verandering, wijst Marx ook de kracht aan die bij uitstek in staat is, mits georganiseerd optredend, deze hevel te hanteren, nl. de arbeidersklasse.

In de tweede plaats bestrijdt Marx het schematische karakter van het denken van Proudhon, alsof het bij het socialisme gaat om het toepassen van enkele slimme formules van geleerden, die de werkende massa's maar uit te voeren hebben.

Door de burgerlijke verhoudingen als concurrentie, monopolie en arbeidsdeling te bevriezen in theorieën en gedachtenconstructies met een eeuwigheidskarakter, verdwijnt tevens het perspectief van verandering van deze verhoudingen.

Engels zegt dan ook terecht in één van zijn brieven: 'Onze geschiedenisopvatting is echter voor alles een leidraad bij de studie, geen hefboom voor constructies in de trant van de Hegelianen.'

Geen dogma's

De strijd tegen de pogingen om het wetenschappelijk socialisme tot een systeem van dogma's, schema's en natuurwetten te doen verstarren heeft Marx en Engels voortdurend beziggehouden. Niet alleen Proudhon moest het daarbij ontgelden, evenzeer Dühring en vele anderen. Deze strijd noodzaakte hen, tegen de idealistische opvatting in, grote nadruk te leggen op de materiële grondslag van het denken. 'Wij moesten tegenover de tegenstanders, de nadruk leggen op het door hen ontketende hoofdbeginsel en wij hadden niet de tijd, plaats en gelegenheid om de overige, bij de wisselwerking betrokken momenten tot hun recht te laten komen' (pagina 37).

Op het moment dat binnen de jonge arbeidersbeweging in Engeland en Duitsland het reformisme veld won, zag men hoe reformisten van allerlei slag deze nadruk uitlegden c.q. verdraaiden tot de simpele formule: de basis bepaalt de bovenbouw — waaruit weer gemakkelijk de conclusie getrokken kon worden dat de politieke, parlementaire en ideologische strijd van de arbeidersbeweging van ondergeschikt belang zou zijn.

Het is deze opvatting die Engels aan het eind van de negentiende eeuw ten felste heeft bestreden, evenals overigens andere vulgariserings van het historisch materialisme. Engels voelde zeer goed de gevaren van de reformistische verdraaiingen aan. Dat bracht hem tot de volgende uitroep: 'Of waarom strijden wij dan voor de politieke dictatuur van het proletariaat, wanneer de

politieke macht economisch machteloos is? De macht (d.w.z. de staatsmacht) is ook een economische potentie.' (pagina 45).

In de brieven, die elkaar aanvullen, werkt Engels z'n opvatting over de relatie tussen economische ontwikkeling en de ontwikkeling van politieke ideeën, ideologieën, recht en cultuur verder uit, zorgvuldig ervoor wakend zelf niet in schema's te vervallen. Hij houdt vast aan zijn inzicht dat de economische verhoudingen, hoezeer ook beïnvloed door de politieke en ideologische verhoudingen, uiteindelijk een beslissende invloed uitoefenen op het verloop van de geschiedenis.

Hij wijst er echter op dat deze beïnvloeding vaak indirect plaatsvindt, over allerlei schijven, op verschillende manieren, niet altijd voorspelbaar en reagerend op de economische ontwikkeling. Als voorbeeld wordt gegeven de ontwikkeling van de staat, die binnen bepaalde grenzen een eigen ontwikkeling doormaakt welke, naarmate de staatsmacht zich uitbreidt, van grotere betekenis wordt. Op die ontwikkeling van de staat drukt de klassenstrijd en de daarmee verbonden ideologische strijd z'n stempel, maar ook spelen traditionele politieke invloeden een rol.

Bovendien vindt er een actieve wederzijdse beïnvloeding plaats tussen het optreden van de staat en de ontwikkeling van politieke ideeën en ideologieën, veranderingen in de sfeer van het recht en de cultuur.

Daarnaast onderstreept Engels dat met name de staatsmacht actief de economische ontwikkeling in een bepaalde richting kan stuwen en andere richtingen kan afsnijden.

De analyses van Marx en Engels zijn uiterst belangrijk voor de problemen waar de arbeidersbeweging in de kapitalistische wereld nu mee te maken heeft.

Met de ontwikkeling van de macht van de monopolies als overheersende politieke en economische factor is de rol van de staat op de voorgrond komen te staan. Als gevolg van de machtsontplooiing van de arbeidersbeweging is met name de politieke en ideologische strijd in hevigheid toegenomen, waarbij rechts van nieuwe beïnvloedingsmiddelen (televisie) gebruik maakt.

Dit onderstreept nog eens de hartekreet die Engels in verschillende brieven slaakt: de noodzaak om het gedachtegoed van de socialistische theorie op een vruchtbare wijze toe te passen en verder te ontwikkelen aan de hand van concreet historisch onderzoek, zonder gehinderd te worden door schema's en dogma's die anderen ons aan pogen te praten.

DICK OUDENAMPSEN

Opnieuw verschenen: Johan Visschers Geschiedenis van de Nederlandse Arbeidersbeweging

Ongeveer 40 jaar na het verschijnen van Johan Visschers 'Geschiedenis van de Nederlandse Arbeidersbeweging' is het boekje bij uitgeverij Pegasus opnieuw uitgegeven.

Als ondertitel staat op het boekje: 'oude beweging'. Daarmee wordt aangegeven dat het hier handelt om de eerste ontwikkeling van het industriële kapitalisme en om de eerste vormen van strijd en organisatie van het nog schaars aanwezige industrieproletariaat, alsmede de strijd van de veenarbeiders en landarbeiders.

De schrijver

Eerst iets over Johan Visscher, geen onbekende in de Nederlandse arbeidersbeweging van voor de Tweede Wereldoorlog. Reeds in 1909, na de afscheiding van de SDP (later Communistische Partij) van de SDAP werd Johan Visscher voorgedragen om mee te werken in de programcommissie van de SDP. Sam de Wolff deed het voorstel Johan Visscher te betrekken in dat werk, met het oog op het koloniale vraagstuk. Samen met Wijnkoop, Gorter, De Wolff, Ravesteyn en Manoury werd hij in de commissie voor het opstellen van een beginsel- en strijdprogram gekozen, zo lezen we in de Socialistische Opstellen van Jan Saks.

Zelf leerde ik hem omstreeks 1935 kennen, tijdens m'n werkzaamheden voor de MAS (Marxistische Arbeiders School). Naast de 2 avonden per week 'oppassen' in de leeszaal, waar zowel kranten als brochures en boeken gelezen en geleend konden worden, deed ik enig administratief werk voor Johan. Elke zondagmorgen gaf hij scholing aan wie dat maar wilde. Er kwamen er die het Marxisme bestudeerden als hobby, en die zeer uitgebreid discussieerden, er kwamen ook mensen die aan de strijd deelnamen en daarbij over meer theoretische kennis wilden kunnen beschikken.

In eerste instantie hield ik bij, wie er kwamen; een ieder moest 5 cent betalen, bovendien kon er scholingsmateriaal gekocht worden en dat werd soms wekelijks met kleine bedragen betaald.

Na enige weken maande Johan me, zelf ook aan de scholing deel te

nemen. Voor mij was het tot dat moment alleen een soort hoorcollege. Hoe weinig ik er toen van snapte, maar vooral hoe serieus hij zijn taak opvatte, mag blijken uit het volgende: Hij behandelde een hoofdstuk uit 'Loon, prijs en winst', waarna we op papier moesten uitwerken wat behandeld was. Onder mijn opstel schreef hij: 'Wat je opgeschreven hebt is juist, maar je hebt het niet bewezen.'

Nu, na 43 jaar ben ik dat nog niet vergeten, zo'n indruk heeft die opmerking toen op me gemaakt.

Of hij toen al met z'n boekje bezig was weet ik niet. Hij was altijd zo ernstig, een praatje zomaar maakte je niet zo gauw met hem. Hij deed me een beetje aan Domela Nieuwenhuis denken met z'n lange grijze haren.

Het begin

In zijn boekje zien we echter dat zijn opvattingen hemelsbreed verschillen van die van Domela, wiens verkeerde inzichten hij haarscherp weet aan te geven. Het boekje geeft een goed inzicht van de remmende werking van het handelskapitalisme, waarbij Koning Willem I en directe omgeving het monopolie bezaten; hoe de woeker en koloniale roof de top verrijkten, terwijl de rest van het land werd geteisterd door armoe en werkloosheid bij gebrek aan verdere ontwikkeling van de industrie, die in de ons omringende landen al wel plaats vond; hoe de Leidse lakenindustrie in verval raakt en het volk verpauperde.

Hier en daar werd de strijd al ontwikkeld, door o.a. de veenarbeiders en de landarbeiders.

Het boekje laat tevens zien de samenhang die er bestaat tussen het ontstaan van de eerste industrietakken en de opkomst van de eerste vormen van strijdorganisatie. De eerste vakverenigingen (het Algemeen Werklieden Verbond, van liberale opzet), gericht tegen de ongebreidelde macht van het handels- en woekerkapitaal. Het ontstaan van de Sociaal-Democratische Bond, het politieke ongeduld van de leiders en de onderschatting van het belang van de strijd voor de verdediging van de directe belangen in die eerste periode van de SDB. De strijd voor het algemeen kiesrecht werd door de bond gevoerd, met de gedachte dat de arbeiders via een meerderheid in het parlement alle macht zouden kunnen veroveren. Toen dit ideaal onbereikbaar bleek leidde dat tot het verwerpen van de strijd en tot anarchisme.

De barensweeën van de strijdorganisaties van de arbeidersklasse zijn bepaald niet pijnloos verlopen.

Johan Visscher steekt niet onder stoelen of banken dat gebrek aan ontwikkeling en inzichten in eigen situatie de strijd van de arbeidersbeweging lange tijd heeft bemoeilijkt.

Pegasus heeft er goed aan gedaan, dit boekje opnieuw te laten verschijnen. Vooral voor hen, die zo graag zeggen dat alles in Nederland eerst 50 jaar later gebeurt dan overal elders in Europa, is het goed te lezen wat hiervan destijds de oorzaak was — om te beseffen dat Nederland **nu** tot de hoogst ontwikkelde kapitalistische landen behoort en over een sterke, zij het nog verdeelde, arbeidersbeweging beschikt.

Johan Visscher schrijft hier uiteraard niet over, zijn boekje eindigt waar de SDAP in 1894 zijn intrede doet in de arbeidersbeweging. Voor die zich een beeld wil vormen van de vroegste strijd van de werkers in ons land, een interessant boekje.

HANNA MOLIN

Over de koude oorlog

Anet Bleich en Max van Weezel, journalisten bij respectievelijk de Groene Amsterdammer en Vrij Nederland, hebben hun politicologie-studie afgesloten met een gezamenlijke scriptie die een boek is geworden: 'Ga dan zelf naar Siberië!!!', ofwel 'Linkse intellectuelen en de koude oorlog'. (SUA, f 25,—.)

Het gaat niet alleen over die koude oorlog. Er is wat vooroorlogse geschiedenis, met name over de moeizame pogingen om tot anti-fascistische eenheid te komen. Er wordt een beeld gegeven van het kunstenaars- en intellectuelenverzet onder de nazi's — en over het tekortschieten, in het bijzonder bij docenten aan de Amsterdamse universiteit.

Maar de hoofdmoot is koude oorlog, een uitvoerig gedocumenteerd relaas over de ijslaag welke die legde op vrijwel het hele maatschappelijke, en dus ook intellectuele, leven.

De schrijvers kritiseren de houding van de CPN in die tijd, met name waar die soms een automatisch partijtrekken was voor iedere daad van de Sowjet-Unie. Die kritiek heeft de CPN al lang geleden ook op zichzelf gebracht. Zij brengen ook, in ruime mate, woorden en daden van de PvdA en haar leiders, die van een verziekt anti-communisme getuigen — en waar nooit openhartig zelfonderzoek op gevolgd is.

Terecht leggen de beide auteurs de hoofdverantwoordelijkheid voor de koude oorlog bij Amerika en zijn volgelingen; toch krijgt men de indruk, dat ze niet volledig beseffen hoe bruut de gewetensdwang in die tijd werd gehanteerd, in de VS zelf (McCarthy) en in de satellietlanden. Ook de inzet — wel of niet een derde (atoom-)wereldoorlog — onderschatten ze. Misschien dat de recente Churchill-onthullingen ze de ogen meer geopend hebben.

Juist dat kardinale punt echter, de vredeskwestie, geeft de invalshoek aan voor een goed begrip van de communistische houding. De CPN werd, ook al maakte ze haar fouten, gedreven door haar alles overheersende gevoel van **verantwoordelijkheid**.

Dat is nog zo. En daarom kan men niet, zoals de beide schrijvers doen, maar zo eventjes aan het eind verkondigen dat diezelfde CPN nu voortaan dit of dat moet doen — onder meer haar organisatievorm wijzigen. Die is ingegeven door dat zelfde gevoel

van verantwoordelijkheid, dat niet strookt met een doe-maar-raak-mentaliteit in een arbeiderspartij.

De schrijvers zullen weten dat veel journalistiek boven alles vrijblijvend is. Communistische politiek is dat nu juist niet.

M.B.

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

R. Haks, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland;

W. Biesiot, fysisch, wetenschappelijk medewerker aan de Rijks Universiteit van Groningen;

C. van Dillen, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het Amsterdamse districtsbestuur van de CPN;

D. Oudenampsen, socioloog, medewerker van de CPN-fractie in de Tweede Kamer;

H. Molin, medewerkster van het maandblad Vrouwen.

Verklaring van PCF en CPN

VOOR GEMEENSCHAPPELIJKE DOELEINDEN

Op dinsdag 6 februari 1979 heeft in Parijs een ontmoeting plaats gehad van delegaties van de Communistische Partij van Nederland en de Franse Communistische Partij met het oog op de verkiezingen voor het Europese parlement, die in de maand juni worden gehouden.

De autonome uitwerking en toepassing van hun politiek, die rekening houdt met de eigen omstandigheden van elk land, gaat voor de beide partijen samen met het stellen van gemeenschappelijke doeleinden en met de internationale solidariteit om deze in de actie te verwezenlijken.

De EEG — waarvan Nederland en Frankrijk al meer dan twintig jaar deel uitmaken — is niet in staat een antwoord te geven op de vraagstukken van de crisis, die de volksmassa's in onze beide landen treft en heeft de problemen slechts verergerd. Het aantal werklozen heeft in de EEG-landen de zes miljoen overschreden. In het bijzonder treft de werkloosheid de jeugd en de vrouwen. In de industrie zijn hele bedrijfstakken opgeofferd. De landbouwbedrijven worden bij duizenden vernietigd. De levensomstandigheden van de werkers van hoofd en hand worden slechter, terwijl de winsten en de voorrechten van de multi-nationale concerns groter worden. De Europese integratie heeft vooral gediend om de versterking van de economische en politieke macht van het West-Duitse grootkapitaal te camoufleren.

De twee partijen zijn van mening, dat in elk land de uitweg uit de crisis gevonden moet worden door een breed en eensgezind optreden, dat in staat is een democratisch, anti-monopolistisch en nationaal alternatief af te dwingen.

De campagne voor de verkiezingen van het Europese parlement zal een belangrijke gebeurtenis zijn in het politieke leven van Nederland en Frankrijk. De twee partijen zijn vastbesloten om deze gelegenheid te benutten voor de ontplooiing van de massa-strijd en om in de actie allen te verenigen, die bereid zijn zich te verzetten tegen een politiek, die strijdig is met de vitale belangen van het Franse en Nederlandse volk.

Het gaat erom de eisen voor sociale vooruitgang te realiseren — met name op het gebied van de werkgelegenheid, de vermindering van de werktijd en de verbetering van de arbeidsomstandigheden, van het levenspeil en de sociale voorzieningen.

Het gaat erom alle democratische rechten en fundamentele vrijheden te waarborgen en uit te breiden. De regeringen van de huidige EEG gebruiken de supra-nationale integratie om hun aanvallen tegen de nationale onafhankelijkheid en de democratie nog verder uit te breiden; het gaat erom het recht van elk volk om zelf over zijn aangelegenheden te beslissen en de rechten van de nationale parlementen te verdedigen.

De twee partijen treden beide op voor de versterking van de vrede. Zij bestrijden vastbesloten elke militaire integratie, die zou leiden tot de vorming van een Europees leger en de Duitse Bondsrepubliek toegang tot de kernbewapening zou verschaffen.

Het is dringend geboden de bewapeningswedloop stop te zetten en te verhinderen dat er een nieuwe verscherping intreedt door de aanmaak van nieuwe wapens tot massa-vernietiging, zoals de neutronenbom.

Het is dringend geboden om te komen tot de volledige toepassing van het Akkoord van Helsinki en om concrete stappen te doen naar de opheffing van de tegenover elkaar staande blokken.

Het is dringend geboden een eind te maken aan elk neo-kolonialisme en tussen alle landen samenwerking tot stand te brengen op voet van gelijkheid.

De Franse Communistische Partij en de Communistische Partij van Nederland zijn overeengekomen gemeenschappelijke initiatieven te nemen teneinde de solidariteit van de bevolking van beide landen te versterken in de strijd tegen het Europa van het grootkapitaal, voor de verdediging van de belangen van de volksmassa's van de twee landen.

Naarmate méér werkers, democraten en patriotten — wie de nationale onafhankelijkheid en soevereiniteit ter harte gaan — hun steun geven aan de communisten, zal de communistische vertegenwoordiging in het Europese parlement sterker zijn; des te beter kunnen de eisen en de democratische aspiraties van de volken van Frankrijk en Nederland worden verdedigd en des te doeltreffender zal de strijd zijn om voort te gaan op de weg van een Europa van sociale vooruitgang, vrede en democratie.

Aan de ontmoeting van de delegaties van de CPN en de PCF hebben deel genomen: voor de Franse Communistische Partij: Maxime Gremetz, lid van het politiek bureau, Jacques Denis, lid van het centraal comité, Roger Trugnan, lid van de afdeling buitenlandse politiek. Van de kant van de Communistische Partij van Nederland: Jaap Wolff en Karel Hoogkamp, leden van het dagelijks bestuur en Jan de Boo, lid van het partijbestuur.

Uit De Waarheid van woensdag 7 februari 1979.

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN was op 10 en 11 februari in Amsterdam bijeen ter bespreking van

1. Europese verkiezingen.
2. Het Waarheid-festival.
3. Conclusies inzake ontwikkelingen in de internationale communistische beweging en de activiteiten van de CPN daarin.
4. Werkzaamheden van de commissie voor een nieuw partij-program.

— Over het optreden van de CPN in de Europese verkiezingen van 7 juni a.s. werd een inleiding gehouden door Rinus Haks. Het partijbestuur besloot zich tot de bevolking te wenden met een oproep waarin de motieven en doelstellingen van onze partij bij deze verkiezingen worden uiteengezet. De tekst van dit manifest zal in De Waarheid worden gepubliceerd.

Het PB besprak voorts de aanpak van de verkiezingscampagne, die een grote inspanning zal vergen van alle communisten om de kracht en kwaliteit waarover de partij beschikt ten volle te benutten om successen te behalen.

— Een uiteenzetting van de voorbereidingen van het Waarheid-festival werd in het partijbestuur gegeven door Joop Ijsberg. In De Waarheid van 12 februari treft u de oproep van het partijbestuur voor het Waarheid-festival aan.

— De bespreking van het derde agendapunt betreffende de ontwikkelingen in de internationale communistische beweging en de activiteiten van de CPN daarin, werd ingeleid met een rede van de voorzitter van het partijbestuur, Henk Hoekstra. In een interview met onze krant zal Henk Hoekstra de conclusies over dit onderwerp uiteenzetten. Het interview zal worden gepubliceerd in De Waarheid.

— Tenslotte deed Jaap Wolff namens de commissie die door het partijbestuur is belast met de voorbereiding van een ontwerp voor een nieuwe partijprogram mededeling over de voortgang van de werkzaamheden van de commissie. Na een volgende zitting van het partijbestuur in de loop van maart zal de commissie een eerste discussiestuk over een belangrijk onderdeel van het nieuwe program — de vraagstukken van de democratie — aan de partij voorleggen.

Amsterdam, 11 februari 1979

Uit De Waarheid van maandag 12 februari 1979.

20 mei Waarheid-festival

OPROEP VAN HET PARTIJBESTUUR VAN DE CPN

Op 20 mei a.s. zal in Amsterdam opnieuw het Waarheidfestival plaatsvinden.

Het zal een grote politieke manifestatie met een feestelijk karakter worden, georganiseerd rondom het dagblad van de Communistische Partij.

De bijeenkomst wordt tevens de afsluiting van de viering van de zestigste verjaardag van de CPN, waarbij reeds vele duizenden overal in het land haar onvervangbare betekenis hebben onderstreept.

De Waarheid, die dankzij de inspanning van velen precies dertig jaar geleden voor het eerst na de nazi-plunderingen in de Tweede Wereldoorlog weer van eigen persen rolde, neemt sinds jaar en dag een unieke plaats in bij de progressieve, vredelievende en democratische mensen in het land. Ze is onmisbaar in een tijd dat de voorlichtingsmedia steeds meer gelijkgeschakeld worden voor de politiek van NAVO en grootkapitaal, waarin alle inspanning gericht wordt op het murw en dadenloos maken van de massa der bevolking.

De bijeenkomst van 20 mei zal een groot treffen worden van allen die zich tegen deze funeste geestesdwang verzetten: de strijders tegen neutronenbom en atoombewapening; zij die actie voeren tegen Bestek '81 en de politiek van materiële en geestelijke afbraak van het kabinet-Van Agt-Wiegel; de strijders voor nationale zelfstandigheid en anti-fascisten, die vrijlating van oorlogsmisdadigers afwijzen en internationale solidariteit plaatsen tegenover knechting door de multinationals.

Het Partijbestuur van de Communistische Partij roept hen allen op, deze manifestatie tot de hunne te maken en haar te doen worden tot een machtige uitspraak voor een nieuwe politiek in ons land, een politiek van vrede, democratie en vooruitgang.

Het roept allen, die in verleden en heden door hun offer en inzet een bijdrage hebben geleverd tot de versterking van De Waarheid en verdediging ervan tegen de felle aanvallen waaraan ze onderworpen is geweest, op om aan deze feestelijke en strijdbare bijeenkomst rond **hun** krant deel te nemen.

Het roept de hele partij op, in de voorbereiding van het Festival

vele nieuwe abonnees op De Waarheid te werven en met volle kracht aan de slag te gaan voor het inschrijven van vele duizenden deelnemers aan wat tevens de grootste politieke manifestatie in Nederland van dit voorjaar zal moeten worden.

Amsterdam, 10 februari 1979

Uit De Waarheid van 12 februari 1979

Kiest communisten in het Europees parlement

Bij de Europese verkiezingen van 7 juni a.s. zijn de communisten de voornaamste politieke kracht voor een Europa van vrede, sociale vooruitgang en democratie.

Communisten kiezen in het Europese parlement betekent: de actiefste verdedigers ondersteunen van de belangen van de bevolking van in de EEG-landen.

Of het nu is in Italië of Engeland, West-Duitsland of Frankrijk, België, of hier in ons eigen land — overal zijn het de communisten die initiatief nemen in de strijd voor vernieuwing van de maatschappij. Zij voeren de gemeenschappelijke strijd tegen het wapenkapitaal en de multi-nationals.

Daarom zijn de communisten juist bij deze verkiezingen zo'n grote en onmisbare factor.

Want hoe treden de andere politieke krachten op in de EEG?

De christen-democraten en liberalen willen de EEG als een kapitalistische super-staat, waarin de nationale zeggenschap teniet is gedaan terwille van de multi-nationals en de banken.

De sociaal-democraten hebben geen enkel antwoord op de crisis die de EEG-landen teistert, maar keren zich in de landen waar zij regeren juist tegen de eisen van de werkers. Zo doorkruiste de SPD van Helmut Schmidt de strijd voor de 35-urige werkweek in de Westduitse staalindustrie. In Engeland treedt de Labour-regering op als stakingsbreker tegen de machtige acties voor lotsverbetering van de laagstbetaalden.

Verandering is nodig. Anders blijft de Europese Gemeenschap het

jachtterrein van een handvol grote concerns. Anders worden de kleine landen onder het dictaat gesteld van de groten, vooral van de Duitse Bondsrepubliek.

Anders dreigt de EEG een arsenaal te worden van vernietigingswapens.

Anders blijft de EEG het instrument waarmee de concerns de derde wereld neo-koloniaal uitplunderen.

Het antwoord hierop is volgens de communisten **de solidariteit** van de volkeren.

Daarom: versterkt de communistische fractie in het Europees parlement.

U, Nederlandse kiezers, kunt dit doen door uw stem uit te brengen op de lijst van de CPN, aangevoerd door Rinus Haks.

Een Europa zonder neutronenbom

In ons land heeft de beweging tegen de neutronenbom een grote kracht ontwikkeld. Door het initiatief van de communisten, samen met anderen, is het gekomen tot massaal verzet tegen dit verschrikkelijke vernietigingswapen, dat een nieuwe stap zou betekenen in de atoomwedloop. De hele wereld weet:

Nederland is tegen de N-bom.

Juist bij de Europese verkiezingen zal het erom gaan dit verzet tot uiting te brengen.

De N-bom is immers door Amerika vooral bestemd voor gebruik in Europa. Men maakt daar geen geheim van.

Europa mag geen atoomslagveld worden!

Vertaal uw afkeer van de gruwelijke plannen tot invoering van de neutronenbom daarom in een stem op de Communistische Partij.

De communisten strijden consequent voor de ontspanning tussen West en Oost. De ontspanning wordt bedreigd door de opvoering van de bewapening, zoals de NAVO deze eist. Ons land moet zelfstandig bijdragen tot de vermindering van oorlogsspanningen, door verlaging van de militaire uitgaven, het afwijzen van Europese bewapeningsprogramma's en van een Europese kernmacht, het verwijderen van atoomwapens. Voor het vreedzaam samenleven van de volkeren in geheel Europa moet strikt de hand worden gehouden aan het akkoord van Helsinki over veiligheid en samenwerking in Europa.

Steun het voorstel van de CPN voor een Europese landenconferentie over het gevaar van de tactische atoomwapens, met deelname van alle staten die het Akkoord van Helsinki ondertekend hebben.

Tegenover het Europa van de concerns...

Door te stemmen op de communisten spreekt u zich bij de Europese verkiezingen uit voor solidariteit in de strijd van arbeiders, studenten, boeren en middestanders — van allen die getroffen worden door de kapitalistische crisis.

Deze crisis heeft in de EEG-landen reeds geleid tot een werkloosheid van negen miljoen mensen, van wie ruim zes miljoen officieel geregistreerd.

Bijna de helft van het gigantische werklozenleger bestaat uit jongeren, soms net van beroepsscholen of universiteiten, die hun toekomstmogelijkheden bedreigd zien.

Rampzalig is de toestand op het gebied van de werkloosheid voor de vrouwen, die zoveel vals gefleem van de leidende EEG-politici te horen krijgen, maar in de praktijk aan voortdurende discriminatie op vele gebieden blootstaan.

De sociale politiek van de EEG (waarover de PvdA oud-defensie-minister Vredeling als Europees commissaris aanstelde) is **a-sociaal**. Ons land heeft gevolgen van de zogenaamde sociale politiek van de EEG leren kennen.

Naar Westduits voorbeeld is het bezuinigingsprogram Bestek '81 opgesteld met het doel de winsten te spekken op kosten van de lonen en sociale, culturele en medische voorzieningen.

Op eis van de EEG is een afbraakpolitiek doorgevoerd van belangrijke takken van de industrie. De mijnen werden gesloten. De scheepsbouw wordt afgebroken. De staalindustrie moet zich richten naar de magnaten van Rijn en Ruhr. De textielindustrie is in 'Europees verband' naar de rand van de afgrond gevoerd. Sociale rechten die de Nederlandse arbeidersklasse zich in lange strijd verworven heeft, dreigen naar beneden te worden 'genivelleerd' — zij moeten zich richten naar het laagste peil in de EEG.

Eenzelfde nivellering naar beneden dreigt in het onderwijs, met name op het gebied van de universitaire studieduur, en in de gezondheidszorg.

De kapitalistische politiek van de EEG is het resultaat van de oppermacht die de grote multi-nationale ondernemingen uitoefenen.

Voor hen is de EEG een terrein van vrijbuitelij, halsafsnijderij en winstbejag.

Het gevolg is chaos.

Op het gebied van de landbouw, veehouderij, visserij en transport, met hoge prijzen voor de consument, boter- en vleesbergen en liquidatie van duizenden zelfstandige bedrijven.

Op het gebied van het milieu, waar de belangen van de bevolking

botsen met die van de concerns. Ongehinderd gebruiken zij rivieren en zeeën voor het dumpen van afval.

Op het gebied van de energiepolitiek, waar de concerns grote winsten verwachten van atoomcentrales, terwijl de bevolking de risico's mag nemen. Zo heeft men de zoutlagen onder Groningen en Drente bestemd tot opslagplaats van radio-actief afval.

De huidige EEG-politiek kent slechts één wet: de wet van de winst.

...het Europa van de sociale vooruitgang

Om deze kapitalistische Europa-politiek te doorbreken is versterking nodig van de positie van de communisten, die verenigd optreden in de actie.

De communisten geven in eigen land en op Europese schaal een strijdbaar antwoord op de crisis.

Bij de Europese verkiezingen treedt de CPN op

- voor behoud en verdediging van de koopkracht
- voor volledige werkgelegenheid; voor verkorting van werktijd, voor invoering van een 35-urige werkweek, verlenging van de vakanties, verbod op massa-ontslag, verbetering van de ploegendiensten, verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd
- speciale investeringsprogramma's voor de achtergestelde regio's zoals in Nederland: Groningen, Drente, Limburg; tegen de militarisering van deze gebieden
- voor de verdediging van de positie van Rotterdam als wereldhaven
- voor behoud van de scheepsbouw en verdediging van de havenfunctie van Amsterdam
- geen aantasting van sociale voorzieningen
- bescherming van de rechten en belangen van minderheids-groepen
- voor internationale samenwerking ter bescherming van het milieu, zoals effectieve maatregelen tegen de Rijnvervuiling
- voor een energiepolitiek zonder concern-willekeur, met brede democratische controle; tegen UCN en 'Kalkar'
- voor het recht op onderwijs en werk voor alle jongeren

De CPN treedt op voor onderlinge solidariteit in de strijd tegen de crisis en voor maatschappelijke hervormingen.

Eenheid tegen Duitse overheersing in de EEG

De Europese samenwerking tot dusver is vooral een dekmantel

geweest voor de economische en politieke machtsvergroting van de Duitse Bondsrepubliek.

De gevaarlijke retoriek van de Westduitse CDU-CSU ('Vrijheid of socialisme') maar ook van de zusterpartij van de PvdA, de SPD ('Duitsland voor Europa') keert zich tegen de progressieve krachten in West-Duitsland en tegen de buurstaten van de Bondsrepubliek. Niet in de laatste plaats tegen ons land. Met het optreden van Vondeling als lijsttrekker maakt de PvdA zich ondergeschikt aan de politiek van Schmidt.

De communisten verdedigen bij de Europese verkiezingen de Nederlandse zelfstandigheid.

Vruchtbare internationale samenwerking kan alleen op die basis bestaan.

Samenwerking ja — dictaten van de groten NEE.

Samenwerking vereist gelijkwaardigheid. Maar het gaat steeds meer de richting uit van een super-staat op kosten van de bevoegdheden van het Nederlandse parlement.

Tegenover het Europa van de beroepsverboden, de uitsluitingen, de aantasting van de persoonlijke levenssfeer, komen de communisten op voor de democratische rechten.

Om de nationale zelfstandigheid van Nederland — met zoveel offers tegen de nazi-bezitters in de Tweede Wereldoorlog verdedigd en heroverd — te beschermen treden de communisten bij de Europese verkiezingen op

- tegen de vorming van een politiek en militaire unie
- voor eigen Nederlandse stappen op het gebied van vrede en veiligheid
- tegen de ongecontroleerde macht van de EEG-bureaucratie, die miljarden opslokt
- voor handelsverkeer naar alle zijden
- tegen het Europees monetair stelsel dat ons land vastklinkt aan de D-mark

Bij de Europese verkiezingen gaat het om democratische machtsvorming

Er mogen geen supra-nationale belemmeringen worden opgeworpen tegen de democratische strijd voor zeggenschap in bedrijven, onderwijs, buurten en instellingen.

In Europees verband moet juist stelling worden genomen tegen de anti-democratische en autoritaire machtsuitoefening van het grootkapitaal.

Met alle kracht moet de door de Westduitse leidende kringen

verlangde verjaring van oorlogsmisdaden van de nazi-beulen worden afgewezen; zij moeten worden vervolgd en bestraft.

Geen bescherming van oorlogsmisdadigers

Geen plaats voor militarisme, rassenwaan en neo-fascisme!

Ruim baan voor de democratische initiatieven van de massa in de strijd voor sociale gerechtigheid, bevrijding van de vrouw, voor loon en werk.

De CPN uw vertrouwen waard

De CPN is uw vertrouwen waard. Zij laat nooit verstek gaan in de strijd voor uw belangen. Talloze Nederlanders zijn het op hoofdpunten met haar eens. In het optreden tegen de vrijlating van Menten. In de beweging tegen de neutronenbom. Bij de actie tegen bedrijfssluitingen en sociale afbraak. In de beweging tegen de regering-Van Agt-Wiegel en Bestek '81.

Versterking van de CPN is de doeltreffendste bijdrage tot een brede samenbundeling van vooruitstrevende krachten — in Nederland en Europa.

Versterking van de CPN is tevens een verzwakking van de posities van de regering-Van Agt. Dit kabinet voert in de Europese politiek de orders van enkele multi-nationals uit en loopt in de pas met degenen die Europa het 'model-Duitsland' willen opdringen.

Daarom: versterkt de CPN!

Wij doen een beroep op U:

Breng een Nederlandse communist in het Europese parlement.

Besef, dat hiervoor grote inspanning en veel stemmen nodig zijn.

Breng op 7 juni a.s. uw stem uit op Rinus Haks, lijsttrekker van de CPN bij de Europese verkiezingen.

Uit De Waarheid van vrijdag 16 februari

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

De groei zal voortgaan

CONCLUSIES INZAKE ONTWIKKELINGEN IN DE INTERNATIONALE COMMUNISTISCHE BEWEGING EN DE ACTIVITEITEN VAN DE CPN DAARIN

Het partijbestuur van de CPN besprak in zijn zitting van 10 en 11 februari conclusies inzake ontwikkelingen in de internationale communistische beweging en de activiteiten van de CPN daarin.

De voorzitter van het partijbestuur, Henk Hoekstra, hield daarover een inleidende rede. In een interview met *De Waarheid* — gepubliceerd op zaterdag 17 februari — gaf Henk Hoekstra een uitvoerige toelichting.

Het is vanzelfsprekend dat belangrijke elementen uit die toelichting ook in dit artikel, dat gebaseerd is op deze rede, terugkeren. Sinds de zitting van het partijbestuur zijn enkele gebeurtenissen meer op de voorgrond gekomen — aspecten daarvan krijgen dan ook extra aandacht.

Alvorens conclusies te trekken inzake ontwikkelingen in de internationale communistische beweging en de activiteiten van de CPN daarin is het nodig van enkele uitgangspunten uit te gaan.

Allereerst: hoe is de globale toestand in de internationale communistische beweging?

In de tweede plaats gaat het erom te zien wat de CPN zelf verder aan activiteiten kan ontwikkelen. De vraag staat hierbij: heeft onze partij een eigen inbreng?

Op deze vraag kunnen we al direct een positief antwoord geven — vanuit onze eigen ervaringen en vanuit ons eigen standpunt. Dit wordt mede bepaald door de kwaliteit van ons werk, op nationale en internationale schaal.

Van erg groot gewicht zijn daarbij:

- het 26-ste partijcongres, de voorbereiding tot dit congres en de resultaten, de uitkomst van ons congres;
- de actie tegen de neutronenbom en de internationale omvang daarvan;
- onze ideeën over de bestrijding van de crisis, onder meer neergelegd in het plan tot crisisbestrijding van het IPSO;
- de ervaring, dat zeer veel contacten gewenst worden; er is een wederzijdse behoefte van communistische partijen om van elkaars standpunten en opvattingen kennis te nemen.

Welk uitgangspunt

Bij het antwoord geven op de vraag wat de voornaamste conclusies inzake de toestand in de internationale communistische beweging zijn, is het nodig voorop te stellen wáár onze partij vanuit gaat, om te geraken tot een analyse, die vruchtbaar is en toekomst heeft.

We moeten uitgaan van de groei van de internationale communistische beweging, en dat deze groei zich zal voortzetten. Dat is niet voor iedereen in de internationale communistische beweging vanzelfsprekend, en zeker niet voor hen die daarbuiten staan — de tegenstanders van de communistische beweging.

Natuurlijk is het zo, dat uit de zeer uiteenlopende omstandigheden, waaronder communistische partijen overal in de wereld moeten werken, meningsverschillen, verschillen in benadering van bepaalde vraagstukken, voortkomen. Dat betekent, zoals wel wordt gezegd, 'dat meningsverschillen objectief bepaald worden'. Er is sprake van een zekere vooruitgang, een doorbreking van verstarring, wanneer hiervan wordt uitgegaan. Zeker als het gaat om communisten, die in zo'n verstarring verstrikt zaten en redeneerden in de trant van 'er mogen geen meningsverschillen zijn en dus

erkennen we ze niet'. Of wanneer een partij of een groep partijen zich het recht zou aanmeten te oordelen en standpunten te veroordelen, die afwijken van de 'gangbare'.

Maar duidelijk is dat niet alle verschillen van opvatting voortkomen uit alleen maar het werken onder uiteenlopende omstandigheden. Vastgesteld kan worden, dat de internationale communistische beweging is gegroeid, en dat daarmee totaal nieuwe vraagstukken zijn opgedoemd. Vraagstukken, die niet met dogmatische opvattingen en benaderingen gesmoord mogen worden.

Bijvoorbeeld het vraagstuk van de diverse wegen, die naar het socialisme leiden en de rol van de communistische partijen daarin. Het vraagstuk van nieuwe bondgenootschappen, nationaal en internationaal, in de huidige tijd, die gekenmerkt wordt door ernstige crises van het monopoliekapitaal.

Het gaat ook over partij-organisatie. Voorts zijn er met dit alles samenhangende ideologische vraagstukken aan de orde. Het gaat erom hoe deze vraagstukken worden benaderd. Vanuit een defensieve positie of vanuit de groei van de internationale communistische beweging? Dat vergt een diepgaande studie en de durf om verschijnselen tot in de diepte, tot in de kern, te onderzoeken. Ook om ontwikkelingen, die daarmee verband houden, aan de orde te stellen en de massa erbij te betrekken.

Er is in dit opzicht een groot verschil met — bijvoorbeeld — de bourgeoisie. Zij bevindt zich in een proces van afkalving, van diepe neergang, zij verliest de greep op het wereldgebeuren. Een groot verschil is er ook met de sociaal-democratie. Zij is voornamelijk 'Westeuropees' en kent daarom niet die problemen, waarmee de internationale communistische beweging te maken heeft. Dat de sociaal-democratie zelf zich hoe langer meer tot slachtoffer maakt van het grote kapitaal is duidelijk zichtbaar. Engeland — en de houding van de leiders van de Labourpartij — is daar op dit moment een sprekend voorbeeld van. Daarom is het zo belangrijk voor de CPN zelf en voor de internationale communistische beweging de vraagstukken goed te situeren temidden van een groeiende internationale beweging, opgestuwd door massastrijd. En dan moet zij ook opstaan voor nieuwe ervaringen.

Het gaat hierbij niet alleen om zaken, die een rol spelen in de verhoudingen tussen communistische en arbeiderspartijen onderling. Er zijn ook vraagstukken in het geding, die discussies teweegbrengen — een gisting — binnen de communistische partijen. Ook in onze partij wordt diep nagedacht en gediscussieerd.

Het is duidelijk, dat de tegenstanders van de communistische beweging hun eigen doeleinden najagen en proberen de discussie

te vervalsen, daarin te infiltreren en partijen te scheuren of uit elkaar te drijven.

Eenheid van optreden versterken

Over die discussies tussen communistische en arbeiderspartijen geldt voor ons als uitgangspunt, dat zij noodzakelijk is en positief beoordeeld moet worden, mits de discussie leidt tot verwerking van ervaringen en inzichten, en versterking van eenheid van optreden tegen de hoofdtegenstander — het imperialisme —, voor vrede en voor socialisme. Een andere voorwaarde moet zijn, dat zij een directe binding moet hebben met de strijdende massa's, zij moeten erbij betrokken zijn.

Een belangrijk punt is ook, dat nu vrijwel algemeen aanvaard wordt dat de tijd van ex-communicatie in de internationale communistische beweging voorbij moet zijn.

Grote betekenis heeft de Berlijnse Conferentie van communistische en arbeiderspartijen van Europa (juni 1976) gehad. Vooral ook omdat dit voor de CPN een startpunt kon zijn voor versterking van onze internationale activiteiten — na een periode van verkramping in deze activiteiten — door ons 26-ste partijcongres.

In Berlijn werd op een volkomen juiste wijze de autonomie van communistische partijen geformuleerd. Dat was een mijlpaal, alhoewel nog niet alle problemen zijn opgelost en we moeten blijven waken tegen terugval tot oude methodes en praktijken in de relaties tussen communistische partijen. Het gaat vooral hierom: dat de autonomie van partijen juist volstrekt duidelijk kan en moet leiden tot het zuiver formuleren van gemeenschappelijke standpunten in de strijd voor vrede, voor democratie, in de strijd tegen de multi-nationals. Dat hierbij enige stagnatie optreedt, behoeft geen reden te zijn tot pessimisme. We verkeren in een onvermijdelijk stadium in de ontwikkeling van de betrekkingen in de communistische beweging, die nieuwe ongekende problemen te behandelen heeft. Er zijn nieuwe impulsen nodig en daarvoor draagt elke communistische partij mede-verantwoordelijkheid.

Wanneer wij spreken over stagnatie, dan heeft dit ook betrekking op de somtijds wat stroeve wijze van het onderhouden en verder ontwikkelen van betrekkingen. In de internationale communistische beweging worden zakelijke afspraken soms bemoeilijkt door bureaucratische methodes, die met prestige-overwegingen te maken hebben. Anderzijds speelt ook een rol het handhaven van oude methodes binnen een soort 'centrale' (z.g. 'wereldverbonden' van vakbeweging, jeugd en vrouwen). Zonder ook maar iets af te

doen aan de rol en de betekenis die deze bewegingen hebben gespeeld, is hier ook sprake van een soort centralisatie, die feitelijk overleefd is en waarbij ook geen actieve invloed op de progressieve beweging in de wereld wordt uitgeoefend.

De laatste tijd is duidelijk geworden, dat de autonomie van communistische partijen soms ook dusdanig wordt geïnterpreteerd, dat er als het ware geen enkele vorm van samenwerking meer mogelijk zou zijn.

Als we nu komen tot conclusies over onze activiteiten, dan zijn we tot een afronding gekomen inzake de normalisatie van betrekkingen, waarbij wij er steeds van zijn uitgegaan dat het niet alleen bij normalisatie tussen autonome en gelijkwaardige partijen kan blijven, maar dat, uitgaan daarvan, het belangrijkste is te komen tot gezamenlijk optreden in hoofdvraagstukken. De internationale dimensie van de strijd tegen nieuwe aanzetten in de atoombewapening zou niet mogelijk zijn geweest als de communisten in de Europese landen niet hadden samengewerkt.

Een ander belangrijk resultaat van de ontwikkeling van betrekkingen is geweest, dat we daardoor een zeker beeld hebben gekregen van de inzichten van andere communistische partijen, in het bijzonder van de partijen in Europa, en van de situaties waaronder die partijen optreden.

In de voor ons liggende periode zal het vooral van veel belang zijn onze activiteiten te richten op de verdere uitbouw van de bilaterale betrekkingen. En op kortere termijn geldt dat met het oog op de verkiezingen van het Europese parlement. Juist omdat de communisten in de landen van West-Europa een grote en belangrijke factor vertegenwoordigden, is het nodig dat de communistische partijen — bij alle verscheidenheid — komen tot gemeenschappelijke doelstellingen. Hoe nuttig een gemeenschappelijke verklaring van de communistische partijen van de negen EEG-landen ten aanzien van de Europese verkiezingen ook is, het belangrijkste blijft dat de partijen hun directe samenwerking versterken. In dit verband zijn de contacten en het overleg met de PCF en de PCI van groot gewicht. Soortgelijke contacten vinden plaats met andere communistische partijen. Dit alles past in het raam van een verdere ontwikkeling van een stelsel van bilaterale betrekkingen.

Vooralsnog lijkt een multilaterale conferentie van communistische partijen, zoals destijds in Berlijn, niet nuttig. Dat sluit overleg van multilaterale aard natuurlijk niet uit, maar dat moet dan wel het resultaat zijn van een gegroeid vertrouwen, vooral van meer inzicht en kennisname van vraagstukken en probleemstellingen van

communistiche partijen. Ongetwijfeld zijn er wel overlegsituaties mogelijk over concrete vraagstukken, die dan een studiekarakter kunnen hebben en waarbij een rol is weggelegd voor de wetenschappelijke instituten van de communistische partijen. Hoewel ook hier de leidingen van communistische partijen aan de slag moeten.

Betekenis strijd in de kapitalistische landen

Wij hebben in de afgelopen periode onze zienswijze tijdens die vele contacten met leidingen van andere communistische partijen naar voren gebracht, in het bijzonder ten aanzien van actuele vraagstukken die in de strijd, die er gevoerd wordt, van grote betekenis zijn.

Vooral gaat het hierbij om de betekenis, die gehecht moet worden aan de strijd in de kapitalistische landen voor vrede en voor socialisme, en dus aan de rol van de communistische partijen in die landen. Wanneer wij spreken over de strijd voor de vrede dan gaat het vooral om de uitkomst van de strijd in de kapitalistische landen, gebruikmakend van de veranderde machtsverhoudingen in de wereld, om een oorlogsconfrontatie te voorkomen en waarbij gunstige voorwaarden ontstaan voor de strijd voor de vrede en voor het socialisme. Dat is een belangrijk vraagstuk, dat vele diepgaande consequenties heeft.

Daarover is onzerzijds al eerder besproken.

Min of meer daarmee verbonden zijn de discussies over onder meer Euro-communisme. Zeker speelt hier de oriëntatie van partijen op het eigen land mee. En het vraagstuk om vanuit de positie van autonomie deel te nemen aan de internationale strijd voor gemeenschappelijke doeleinden. Dus niet omgekeerd, dat wil zeggen van een soort van verplichting (elders vastgesteld) die de strijd in eigen land zou moeten bepalen. Hierbij is dus de benadering van de kwestie van internationale solidariteit aan de orde. Het gaat om veel meer dan alleen maar een woordenspel, waarmee alleen maar uiterst belangrijke internationale vraagstukken, die de communistische beweging in haar geheel raken, verhuld zouden worden. Om slechts enkele daarmee samenhangende zaken aan te duiden:

Er bestaat onder de huidige internationale machtsverhoudingen een soort van status quo. Hoe ver — en hoe — zal onder die omstandigheden solidariteit gestalte krijgen, wanneer strijd voor democratie en socialisme in een kapitalistisch land tot ingrijpende veranderingen in dat land zou leiden? Wat zal het antwoord zijn,

als, zoals veelvuldig voorkomt, de Verenigde Staten dreigen met zelfs militair ingrijpen en dat al doen bij democratische omvormingen? Zou dat niet het gevaar van een militaire confrontatie inhouden? En wat dan? Dit ingewikkelde probleem is niet alleen theoretisch van aard of verafliggend, voor 'het geval dat' volkeren de weg naar het socialisme zouden inslaan. In feite is immers nu overal de discussie gaande over de verschillende wegen die naar het socialisme leiden. Het is ongetwijfeld een zeer belangrijk vraagstuk, dat om bestudering vraagt omdat het niet onder ogen zien van dit alles aarzelingen tot stand kan brengen bij de praktische solidariteit — onder de huidige machtsverhoudingen — tussen strijders voor het socialisme. De enige manier om de problemen van deze tijd te beheersen is om ze 'bespreekbaar te maken'. Er is niets onbehoorlijks aan wiens overwegingen dan ook in de internationale communistische beweging. We kunnen hierbij toch niet uitgaan van een 'bevoren', eeuwig voortdurende, toestand, omdat juist de ontwikkelingen binnen het imperialisme zèlf de grootste schokken teweegbrengen en de massabeweging voor vernieuwing van de maatschappij onstuimig zal dóórbreken.

De huidige crisis van het kapitalisme vraagt en vereist democratische oplossingen en brengt massa's en haar bondgenoten in beweging. De weg naar het socialisme ligt niet in een confrontatie tussen Oost en West, maar zij moet en kan het resultaat zijn van de strijd in de landen zelf.

Het is goed dat er in elk geval nu een begin is gemaakt met discussie over de rol en de betekenis van de communistische partijen in de kapitalistische landen. Zeker is, dat hieruit meer coördinatie en gemeenschappelijk optreden moet voortvloeien, maar ook kennisverzameling.

Het is nu zo, dat elke partij afzonderlijk aan het zoeken is en kennis vergaart. Bijvoorbeeld over de ontwikkelingen binnen het imperialisme, zijn crisisverschijnselen, de gevolgen daarvan voor de werkers. Men kan denken aan een soort 'kennis-bank', waarvan een ieder, zo gewenst, gebruik kan maken. In dat verband is ook een inventarisatie van verworven strijdervaringen, en de verwerking daarvan, zo belangrijk.

Er is nog een geheel ander belangrijk vraagstuk: de strijd van de volkeren in de 'derde wereld' en de solidariteit met die strijd.

Voor de CPN zijn daarbij van de allergrootste betekenis de ontwikkelingen in Indonesië, uitgaande van de diep gewortelde solidariteit die wij koesteren voor onze broederpartij, de PKI. Zowel op ons partijcongres als daarna hebben wij van onze kant onderstreept, dat het noodzakelijk is die solidariteit verder te

versterken.

Het is duidelijk, dat bij het bezien van de strijd in de 'derde wereld' natuurlijk ook de verhouding tot China (en de gebeurtenissen in dat land) aan de orde zijn, zo ook de verhoudingen tussen China en de Sowjet-Unie, en — zoals de recente ontwikkelingen uitwijzen — die tussen China en Vietnam. Onze partij heeft indertijd duidelijk afstand genomen van het optreden van Chroestjow, bij het begin van de breuk in de verhouding tussen de CPSU en de Cp van China. Doch de standpunten die door Chinese woordvoerders worden geuit en die zich keren tegen de strijders voor de vrede, tegen onze strijd, en die de NAVO-krachten aanmoedigen, wijzen wij vierkant van de hand. Deze kritische houding volgen wij ook, zolang deze schadelijke lijn wordt aangehouden, die zich ook richt tegen herstel van de eenheid in de internationale communistische beweging.

Er is natuurlijk na de agressie van China ten aanzien van Vietnam een zeer ernstige verscherping opgetreden. Wij hebben terecht onmiddellijk veroordelend op deze agressiedaad gereageerd. Hiermee stellen de Chinese leiders zich op tegenover hen, die een brede solidariteit hebben met het Vietnamese volk in de strijd tegen het Amerikaanse imperialisme, welke een historische overwinning heeft opgeleverd, maar waarvan de wonden nog lang niet zijn geheeld. Het is zo, dat deze daad van agressie ook volstrekt strijdig is met onze ideeën voor de strijd voor de vrede, nationale onafhankelijkheid en socialisme.

De laatste tijd is er sprake van stromingen in China, die een uitweg zouden zoeken uit de verstarring, die ten tijde van Mao was ontstaan. Het is echter duidelijk dat de huidige lijn van de Chinese leiders alleen maar kan leiden tot afkeer bij de vredesstrijders, waarbij de Chinese leiders **zichzelf** afwenden van de strijders voor vrede en voor nationale onafhankelijkheid. Maar wij geloven ook — en de ontwikkelingen op alle continenten laten dat zien — dat de strijd en de opvattingen van de communisten in de 'derde wereld' en de solidariteit daarmee invloed kan uitoefenen op brandende vraagstukken van deze tijd.

Oriëntatie

Wanneer wij naar onze uitgangspunten terugkeren, dan moet nogmaals onderlijnd worden dat de groei van de internationale communistische beweging zich zal voortzetten, in een wereld waarin de krachten van het imperialisme steeds vaker voor onoplosbare problemen worden geplaatst en steeds minder bij machte zijn

de strijd voor vooruitgang in te dammen of tegen te werken. Wie had enkele jaren geleden nog kunnen denken, dat — om een voorbeeld te noemen — de volksbeweging in Iran zo zou doorbreken, dat een van de grootste vazallen van het Amerikaanse imperialisme zou worden afgezet en weggejaagd? Niemand zal kunnen ontkennen, dat ook van de resultaten van de massabeweging in Iran inspirerende invloed zal uitgaan naar alle landen, waar de volkeren nog onder het koloniale of neo-koloniale juk onder onmenselijke omstandigheden moeten leven. In de strijd voor vrede, democratie en socialisme treden de communisten in alle landen onder geheel eigen omstandigheden, overeenkomstig de tradities van hun landen, op. Dat zich in die strijd en temidden van een internationale communistische beweging, die zich steeds meer uitbreidt, tal van problemen voordoen, is onontkoombaar. Ook wij worden niet gespaard voor spanningen, die er in de internationale communistische beweging optreden, maar we zijn niet alleen communisten om strijd tegen kapitalisme en kolonialisme te voeren, doch ook om nieuwe problemen die daarbij opdoemen, te onderkennen. Problemen, die vaak samenhangen met overblijfselen van dit kolonialistisch en kapitalistisch verleden.

Het gaat er bij de discussie in de internationale communistische beweging om, nieuwe wegen te zoeken voor een versterkte eenheid, nieuwe uitgangspunten te vinden, waarbij zeker niet ervaringen, in het verleden opgedaan, overboord mogen worden gegooid. Wanneer onze partij zich in de komende tijd vooral richt op het verder stelselmatig ontwikkelen van vooral bilaterale contacten met communistische partijen, dan speelt dit zoeken naar nieuwe eenheid — voor gemeenschappelijk optreden en voor gezamenlijke doeleinden — een hele belangrijke rol.

We hebben al tal van nuttige ervaringen opgedaan en zoals gezegd, we zullen er mee voortgaan.

Daardoor ook zullen we nog meer inzicht verwerven in deze 'groei-problemen' van de internationale communistische beweging. Deze problemen bestaan en het zou weinig zinvol zijn eraan voorbij te gaan. Als we deze conclusie inzake de ontwikkelingen in de internationale communistische beweging trekken, dan ligt hierin tevens duidelijk onze oriëntatie opgesloten en de richting, die onze partij voor wat betreft het verder ontwikkelen van haar internationale activiteiten heeft gekozen en in de toekomst zal volgen.

HENK HOEKSTRA

Kabinet-Van Agt verklaart het oordeelsvermogen van vrouwen ondeugdelijk

Het kabinet-Van Agt heeft bij de indiening van zijn wetsontwerp 'afbreking zwangerschap' gevraagd, dit los van de meningsverschillen uit het verleden, op eigen merites te beoordelen.

Die beoordeling is inmiddels al van vele kanten gegeven en bleek vernietigend.

In dit artikel zal het ontwerp Ginjaar-De Ruiters beoordeeld worden uitgaande van de eisen die gesteld moeten worden aan een goede abortusregeling. Daarbij zal blijken dat juist de indieners het kwalijke verleden niet laten rusten. Dit 'nieuwe' ontwerp is namelijk al even slecht als de slechtste voorstellen uit het verleden en zelfs doortrapper. Hiermee wordt een zeer schadelijke praktijk voortgezet waarbij het abortusvraagstuk wordt misbruikt voor grove machtspolitiek.

Wat is nieuw?

Het voorstel-Ginjaar-De Ruiters werd gelanceerd als een verrassende nieuwe en originele constructie, waarin de opvattingen van CDA en VVD op wonderlijk harmonieuze wijze tot elkaar zouden zijn gekomen. De strekking van het ontwerp blijkt echter absoluut niet nieuw. De harmonie waarin CDA- en VVD-top elkaar gevonden hebben, moet te danken zijn aan de, langzaam spreekwoordelijke, buigzaamheid van de VVD in deze zaak.

Het meest originele van het voorgestelde ontwerp is, om te beginnen dat de abortus in het Wetboek van Strafrecht blijft — en hoe.

De arts die een zwangerschap afbreekt wordt strafrechtelijk vervolgd en bedreigd met gevangenisstraffen van viereneenhalf tot vijftien jaar — op precies dezelfde wijze als de onbevoegde aborterende kwakzalver — indien de zwangerschapsafbreking *niet* heeft plaats gevonden in een kliniek of ziekenhuis met een *erkenning* volgens de nieuwe wet.

Een kliniek verliest de erkenning, welke door de minister van Volksgezondheid wordt ingetrokken, 'indien de voorschriften gesteld bij of krachtens deze wet (. . .) zijn overtreden'.

Welke zijn nu deze voorschriften?

Wij geven hier een overzicht van de voornaamste.

1. Een zwangerschap van langer dan 13 weken mag alleen in een ziekenhuis behandeld worden en dus niet langer in de daarvoor gespecialiseerde klinieken (b.v. Bloemenhove).

2. Een zwangerschap mag niet eerder afgebroken worden dan na vijf wachtdagen. Alleen bij dreigend gevaar voor leven of de gezondheid van de vrouw mag hiervan afgeweken worden.

In de toelichting staat dat het strikte karakter van dit voorschrift *'de consequentie moet zijn van een van de hoofdgedachten van het wetsontwerp, te weten de bescherming van ongeboren menselijk leven'*. Maar het is vooral een opzet die hulp aan buitenlandse vrouwen moet bemoeilijken.

3. Omtrent de aard van de hulpverlening aan de vrouw die om abortus verzoekt, stelt de wetstekst (art. 5.2.a.): zij *'wordt bijgestaan in het bijzonder door het verstrekken van verantwoorde voorlichting over andere oplossingen van haar noodsituatie dan het afbreken van de zwangerschap'*.

4. Aan de behandelende arts wordt door de wet (art. 5.2.b.) bevolen geen zwangerschap te onderbreken voor hij *'zich ervan vergewist (heeft) dat de noodsituatie van de vrouw niet op andere wijze kan worden beëindigd'*.

5. Tenslotte wordt een (anonieme) registratie verplicht gesteld onder de dreiging van nog weer aparte gevangenisstraffen of boetes en wordt de verplichting opgelegd de inspecteur van het staatstoezicht op de volksgezondheid 'alle gevraagde inlichtingen' te verstrekken 'die hij redelijkerwijs voor de uitoefening van zijn taak met betrekking tot deze wet behoeft'.

De hoofdgedachten van het wetsontwerp blijken dus:

- 'bescherming van het ongeboren leven';
- de vrouw moet zo mogelijk genoopt worden de zwangerschap uit te dragen;
- de arts mag geen abortus uitvoeren tenzij er geen andere oplossing is.

Principieel komt de strekking van dit wetsontwerp dus overeen met het oude ontwerp Stuyt-Van Agt van VVD en CDA en het eveneens ingetrokken ontwerp Van Schaik-Gardeniers-Van Leeuwen van ARP en KVP, waarin ook abortus werd afgewezen behalve in noodgevallen, het zogenaamde 'nee, tenzij'-standpunt.

Zie de inleiding van de Memorie van Toelichting: 'Wij (Ginjaar en

De Ruiters) zien de afbreking van ongeboren leven als een zo ernstige maatregel, dat ze alleen kan worden aanvaard, indien de nood van de vrouw haar onontkoombaar maakt.'

Hierna echter komt inderdaad een nieuwe aanpak naar voren.

Het ontwerp geeft géén wettelijke normen waaraan getoetst moet worden. Want, aldus de indieners, 'dit zou niet waarborgen — en kan ook niet waarborgen — dat de wet op dit punt inderdaad naar de letter en hetgeen hier nog meer van belang is naar de geest wordt nageleefd'. (M.v.T., blz. 16).

Dus men wijkt af van de genoemde oude voorstellen die wel normen stellen om 'de geest' daarvan langs andere weg beter te bereiken.

Namelijk: 'het normatieve van het wetsontwerp komt dus niet tot uitdrukking in een stelsel van moeilijk te controleren verboden en geboden van algemene inhoud maar in een complex van voorzieningen die een zorgvuldige besluitvorming, voorafgaande aan een eventuele zwangerschapsafbreking, moeten waarborgen.'

CDA-fractievoorzitter Lubbers noemde deze nieuwe 'normatieve' aanpak een verandering 'om op meer effectieve wijze het ongeboren leven te kunnen beschermen'. (De Tijd, 8 dec. 1978).

Een wet om abortus tegen te gaan

Een nauwgezette studie van de tekst van het wetsontwerp met inbegrip van de door de indieners daarop gegeven toelichting leert zodoende dat de strekking van het wetsontwerp is, het zoveel mogelijk tegengaan van abortus.

Zou dit ontwerp van kracht worden, wat door een zo krachtig mogelijk verzet tot iedere prijs verhinderd moet worden, dan zou het een funeste uitwerking hebben.

Maar ook al het indienen ervan is schadelijk en laakbaar.

Het presenteren van een dergelijk ontwerp vormt een bruskering van de morele opvattingen van een brede meerderheid van ons volk en bovenal van het streven naar bevrijding en zelfbeschikking van de vrouw.

Dit ontwerp wil in de bekende stijl van Van Agt een éézijdige norm 'abortus is ongeoorloofd' aan de Nederlandse bevolking opdringen, door ingrijpen in de beslissingsbevoegdheid van de vrouw en door ingrijpen in de hulpverlening door strafrechtelijke bedreiging van medici.

Merkwaardig genoeg ontbreekt iedere poging om de verheffing van deze norm boven alle andere te rechtvaardigen. Brutaal weg staat in de Memorie van Toelichting: 'Zoveel is sinds 1970 over het

abortusvraagstuk gezegd, dat naar onze mening thans veel onuitgesproken kan blijven', en dan volgt de zinsnede dat het ontwerp op zijn eigen merites moet worden beoordeeld.

Dat is, zoals gezegd, de stijl van optreden die wij rond de abortus reeds vele malen te zien hebben gekregen.

Met een beroep op bepaalde ethische opvattingen worden alle andere opvattingen eenvoudig genegeerd en dus feitelijk waardeloos verklaard.

Het gaat hier om het opeisen van een ethische en morele superioriteit ten einde langs deze weg zijn wil aan anderen op te leggen. Een opzichzelf respectabel standpunt betreffende de waarde van het ontkiemende menselijke leven, wordt verwerpelijk gehanteerd. De aanmatiging andermans zedenmeester te kunnen uithangen is onverdragelijk, omdat ze inbreuk maakt op de democratische rechten en vrijheden van velen.

Te meer is dit zo, als men er blijk van geeft belangrijke morele aspecten van de in het geding zijnde vraagstukken in het geheel niet doordacht te hebben.

Zo ziet men bijvoorbeeld de CDA-minister De Ruiter in een weekblad-interview op een stuitend onnozele wijze reclame maken voor het 'weggeven van kinderen', het zogenaamde 'afstand' doen.

Wie zo praat, weet niet waarover hij spreekt en is de laatste om anderen lessen te leren of regels op te leggen.

De in het wetsontwerp gehanteerd moraal, waarbij men met een beroep op het ongebooren leven het vrije beschikkingsrecht van de vrouw wil doorkruisen, verklaart de vrouw in feite onmondig en onvolwaardig.

Door het indienen van dit wetsontwerp geven de indieners er blijk van het zedelijk oordeelsvermogen van vrouwen ondeugdelijk te achten.

Dat is dan: terug naar de middeleeuwen.

En dan gaat het niet om het ventileren van een dom vooroordeel door een CDA- of VVD-kopstuk. Het gaat hier om een voorstel deze achterlijkheid tot wet en dus tot openbare norm te verheffen.

Het is begrijpelijk, dat dat ook in kerkelijke kring tot verzet moet leiden. Zo werd een voorstel aan de Raad van Kerken zich tegen abortus uit te spreken getorpedeerd door het optreden van de werkgroep 'Vrouw in kerk en samenleving'. Een van de woordvoersters van deze groep, gespecialiseerd in ethische vraagstukken, dr. Heleen Dupuis, schreef: 'Een ongewenst zwangere vrouw denkt niet in termen van solidariteit met het zwakke, ongebooren leven. Zij is zwanger van een vrucht die zich buiten haar wil en ondanks haar bedoelingen in haar lichaam heeft genesteld. Voor die vrucht kan zij geen solidariteit opbrengen, omdat die vrucht geen mens en

zeker niet haar kind is. Zij is alleen 'over tijd' en verkeert in een situatie die zij niet wenst en niet bedoelt. Nu kan men als samenleving of als kerk gaan zeggen: WIJ voelen en hebben die verantwoordelijkheid wel, en WIJ hebben eerbied voor het leven. Maar die verantwoordelijkheid moet dan wel door de vrouw in kwestie worden opgebracht; zij draait op voor het moreel besef van anderen.' Dr. Dupuis vindt het absurd, dat 'een groep mensen aangeeft zich verantwoordelijk te voelen — maar alle consequenties daarvan door een ander laat dragen'. De moraal kent geen ander voorbeeld dan zo'n absurditeit, schrijft zij.

Onzuivere poppenkast

Het nieuwe abortus-ontwerp staat op gespannen voet met de taak van de overheid, voorwaarden te scheppen voor een optimale geneeskundige en maatschappelijke dienstverlening.

Het kabinet-Van Agt matigt zich aan regels te stellen voor een 'zorgvuldige hulpverlening' bij zwangerschapsafbreking (art. 5.1.). Maar de centrale voorschriften die uitgedacht zijn verstoren slechts een ordelijk, doeltreffende en kwalitatief hoogwaardige hulp. Het ontwerp is een gevaar voor het in deze sector bereikte peil van gezondheidszorg.

Zonder dat één enkel serieus medisch argument wordt gegeven, wordt het verboden gevorderde zwangerschappen in gespecialiseerde klinieken af te breken, die de beste behandelingsresultaten ter wereld hebben.

De vijf dagen wachttijd is een schadelijke kwelling voor vrouwen in nood, welke volgens de schijnheilige formulering van het ontwerp juist 'zorgvuldig' zouden moeten worden behandeld.

Het opdringen van andere 'oplossingen', bijvoorbeeld het fameuze CDA-ideaal van 'afstand' doen, is al evenzeer een schadelijke kwelling.

Het idee de behandelende artsen te dwingen aan deze onzuivere poppenkast mee te doen ter wille van het behoud van de vergunning van de kliniek waarin zij werken, kan niet anders worden gekwalificeerd dan als een ernstige belemmering van adequate, dus goede, medische zorg. Toegewijd medisch handelen, hulpverlening in nood, wordt in de war geschopt door de willekeurige en ondeskundige bedenksels, die de vrucht zijn van politieke koe-handel.

Zo wordt een ernstig precedent geschapen. Als een regering willens en wetens het niveau van medische zorg wil verlagen omdat dat toevallig om andere redenen politiek goed lijkt uit te komen, welk een

fnuikende en ontmoedigende uitwerking kan dat niet hebben op al diegenen van wier inzet de kwaliteit van de totale zorgverlening afhankelijk is. Hier wordt gesuggereerd, ter wille van andere belangen op de kwaliteit van de medische zorg en maatschappelijke zorg af te dingen.

De medische abortushulp in ons land behoort tot de beste ter wereld. Wat bezielt een VVD-minister van milieuhygiëne dat in de waagschaal te stellen?

Deze minister, Ginjaar, presenteert het verder het ontwerp, ter wille van de kiezers, samen te vatten als: 'de vrouw beslist'.

Mogelijk meent hij dat te kunnen beweren door een cynische benadering van zijn eigen 'zorgvuldige' en 'normatieve' voorschriften.

Uiteraard zal in de praktijk van dit hele kunstmatige gedoe niets terecht komen. Het is trouwens algemeen bekend, dat het afbreken van zwangerschappen door wettelijke voorschriften niet of nauwelijks beïnvloed wordt. Wat wel beïnvloed wordt zijn de omstandigheden waaronder de ingrepen plaats vinden.

Daarom houden de rooskleurige verhalen, dat met behulp van 'de grote leugen' toch alles door kan gaan, geen stand.

Zwangerschapsafbreking onder de aanwijzingen van deze nieuwe wet brengt geestelijke schade toe aan de vrouwen die behandeld moeten worden en mogelijk ook — bij de late abortus uitgevoerd in een ziekenhuis waar men ervaring mist — lichamelijke schade.

Dat zou al genoeg zijn om het ontwerp naar de prullenbak te verwijzen. Maar er is nog meer. Het nieuwe wetsontwerp is doortrapt in elkaar gezet. Het opent veel grotere mogelijkheden, dan onder de huidige omstandigheden bestaan, voor politici van het type CDA-Van Agt om politieke crises uit te lokken over de abortushulpverlening.

Als een toekomstige CDA-minister van Volksgezondheid strikte toepassing van deze wet zou willen afdwingen, dan blijven vele vrouwen ongehouden en zullen vele klinieken hun vergunning kunnen kwijtraken. Dat zou tot gevolg kunnen hebben dat de werkelijke hulpverlening weer naar de illegaliteit of het buitenland zou worden teruggedrongen.

Over de intenties van de CDA-top hoeft men niet te twijfelen. Lubbers (in De Tijd van 8 dec. 1979): *'Als je honderd uit honderd gevallen aborteert (registratie wordt met strafrechtelijke sancties verplicht gesteld in abortusklinieken, AdL) dan maak je een lachertje van de wet. Dat zal zijn effecten moeten hebben op het verlenen van de vergunning.'*!!!

Hieruit blijkt dat het ontwerp een moralistisch opgetuigde politieke

tijdbom is. Dat stelt de eis van snelle en doeltreffende demontage ervan.

Dit wetsontwerp betekent een enorme achteruitgang vergeleken bij de bestaande situatie. Het is alleen een sta-in-de-weg voor een goede wettelijke regeling.

Een behoorlijke wettelijke regeling van de abortushulpverlening moet uitgaan van de omstandigheden zoals die door de maatschappelijke ontwikkeling gegroeid zijn.

Wie tegen deze maatschappelijke ontwikkeling probeert in te gaan, lokt conflicten uit, maar het feitelijk terug draaien van zaken is onmogelijk gebleken.

Wie zich tegen de abortushulpverlening keert vindt een zeer krachtige en eensgezinde vrouwenbeweging op zijn weg, bijvoorbeeld voor de Bloemenhovekliniek.

Van Agt kan wel proberen hemel en aarde te bewegen, inclusief bisschoppen, om het ongeboren leven te beschermen, feitelijke invloed daarop heeft hij als minister of partijleider niet. Alleen misschien als gezinshoofd.

Toen er nog *géén* sprake was van vrije medische zwangerschaps-onderbreking vonden in ons land méér abortussen bij Nederlandse vrouwen plaats dan nu: in de illegaliteit, met alle gevaren en alle ellende van dien. Zelfs onder die omstandigheden hebben de banvloeken van de KVP-leiding natuurlijk geen feitelijke invloed gehad op het afbreken van ongewenste zwangerschappen.

Wie oproept het ongeboren leven te respecteren neemt een respectabel standpunt in. Wie daarbij echter zijn ogen sluit voor de werkelijkheid — dat is het onvervreemdbare recht van de vrouw op zelfbeschikking met inbegrip van het zelf bepalen van het gewenste kindertal, of wie probeert die werkelijkheid met hulp van het Wetboek van Strafrecht en uitgedachte andere dwangwetten, naar zijn hand te zetten — die verliest het recht op respect.

Gezien de uit en te na gebleken onmogelijkheid voor de wetgever invloed te hebben op het lot van ongewenste zwangerschappen, is het steeds maar politiek doordrammen over deze kwestie slechts verklaarbaar uit de behoefte morele argumenten te misbruiken voor machtspolitiek zonder meer. Dat houdt dus ook in dat de eerlijke morele gevoelens van gewone gelovige mensen eenvoudig worden misbruikt voor heel andere doeleinden.

Van Agt heeft zijn 'ethisch reveil' gehanteerd als zo'n instrument voor machtspolitiek. Maar er is zeker in ons land sprake van het opbloeien van ethisch denken. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de geweldige beweging tegen de neutronenbom en de kernbewapening waarbij zeer veel christelijke mensen gedreven door hoge over-

wegingen zich hebben ingezet. Dit is een ontwikkeling van zeer grote betekenis nu en voor de toekomst van ons land.

Het nu lanceren van dit onmogelijke en onzuivere wetsontwerp over zwangerschapsonderbreking steekt daarbij schril af. Het vertroebelt slechts de waardevolle discussies die moeten plaatsvinden tussen mensen van verschillende opvattingen over morele vraagstukken op het gebied van leven en dood, vrede en veiligheid, democratie en vooruitgang.

Deze verstoring komt van de kant van een regering die het juist vertikt de lessen te trekken uit het brede morele verzet in ons land tegen de levensbedreigende NAVO-kernbewapeningswedloop.

Abortus in driestromenland

In de praktijk zijn de problemen rond de hulpverlening bij ongewenste zwangerschap reeds voorbeeldig opgelost. Daarover is geen misverstand mogelijk. De vrouwen-emancipatiebeweging heeft hierbij in korte tijd ontzettend veel bereikt. Onder invloed daarvan is een passende hulpverleningsorganisatie tot stand gekomen. Dit kon ook bij de bestaande wet.

Deze verbiedt namelijk abortus niet, als deze volgens de regelen van de geneeskunst geschiedt. Ook in de toelichting op dit wetsontwerp kan dat niet verduisterd worden. Daar moet worden erkend dat, onder de huidige wet, de arts die een zwangerschap afbreekt 'omdat hij deed wat medisch gezien wenselijk was, niet wederrechtelijk heeft gehandeld'.

Wat nodig is, is dus een praktische aanpassing van de strafwet aan de gegroeide maatschappelijke praktijk — zoals dat op zo veel andere gebieden ook steeds moet gebeuren.

Nodig is een verandering van artikel 251 *bis* van het Strafwetboek, waarin staat dat hij die aborteert wordt gestraft. Hieraan dient te worden toegevoegd — uitgaande van de situatie zoals die nu reeds lang bestaat — dat deze bepaling niet van toepassing is op medisch bevoegden. Kwakzalverij moet strafbaar blijven.

Er is in ons land een brede meerderheid voor legalisering van de bestaande praktijk van zwangerschapsonderbreking, die zich ook reeds in de Tweede Kamer gemanifesteerd heeft.

De verantwoordelijkheid voor het voortgaan van een onverkwikkelijke strijd hierover ligt bij de CDA-leiding die klaarblijkelijk deze zaak als middel voor machtspolitiek wil behouden.

Evenzeer daarvoor verantwoordelijk is de VVD die hiervoor nu de mogelijkheden geeft.

In de periode van de kabinetsformatie is echter gebleken dat ook de

PvdA en D'66 deze onwaarachtige machtsclaim van de CDA niet hebben afgewezen.

In het toen door de PvdA en D'66 met de CDA gesloten regeerakkoord*) werd in feite aan de CDA-top de macht gegeven een goede abortusregeling tegen te houden tijdens de zittingsperiode van het nimmer tot stand gekomen kabinet-Den Uyl. Daartegen werd toen terecht massaal stelling genomen.

Ter opfrissing van de herinnering is het ook goed hier nog eens te wijzen op het feit, dat het toenmalige PvdA-VVD-ontwerp van Lamberts, Roethof/Geurtsen en Veder-Smit, tot aan de behandeling in de Tweede Kamer, heel dubbelzinnig was over het beslissingsrecht van de vrouw. Pas nadat de CPN-fractie daarover ondubbelzinnige uitspraken had gevraagd, tijdens de debatten, werden afdoende toezeggingen gedaan waardoor het ontwerp acceptabel werd. Het feit, dat de stemmen van onze fractie voor het behalen van een parlementaire meerderheid door de indieners onontbeerlijk werden geacht, is aan deze ontwikkeling natuurlijk niet vreemd.

Zoals bekend werd dit ontwerp na het aannemen ervan door de Tweede Kamer, alsnog neergehaald door de VVD-Eerste Kamerfractie onder inspiratie van Haya van Someren.

Zo is in de praktijk bitter genoeg gebleken, dat drie-stromenland geen vruchtbare grond is voor een afdoende wettelijke regeling van het recht van de vrouw op abortus bij ongewenste zwangerschap. Het op tafel komen van dit nieuwe onoorbare ontwerp zal een nieuwe stimulans geven aan de strijd voor de rechten van de vrouw. De krachten zijn ruimschoots voorhanden om dit erbarmelijke stuk weg te vagen en een deugdelijke abortusregeling af te dwingen.

De vastberaden verlangens van 'Wij vrouwen eisen' wijzen daarbij de weg: Abortus uit het Wetboek van Strafrecht, abortus in het ziekenfondspakket, de VROUW BESLIST!

ANDRÉ DE LEEUW

NOOT

*) Conclusies inzake de Abortuswetgeving ten behoeve van het regeerakkoord B.5 'Het kabinet (bedoeld werd toen nog een PvdA-CDA-D'66-regering) zal besluiten met betrekking tot het contraseign (van een door de Kamer aanvaard ontwerp) nemen in het licht van het advies van de Raad van State en *de gebleken opvattingen over dit vraagstuk bij de partijen wier geestverwanten in het kabinet zitting hebben* alsmede in het besef dat een herziening van de wettelijke regeling noodzakelijk is.'

Bijlage I van het verslag van Veringa en Den Uyl inzake hun informatie-werkzaamheden d.d. 8 okt. 1977.

De Waarheid, een investering van generaties

Op 1 september 1978 werd De Waarheid uitgebreid van zes naar acht pagina's per dag. Daarbij veranderde de krant niet alleen van omvang, maar tegelijkertijd ook van uiterlijk. De uitbreiding maakte het mogelijk de inhoud veelzijdiger te maken en daarmee de kwaliteit van de krant verder te vergroten, waardoor ze beter als volksdagblad kan functioneren.

Deze uitbreiding tot acht pagina's per dag werd in de allereerste plaats mogelijk door de toename van het aantal abonnees in de achter ons liggende jaren. Er werd een ommekeer bereikt en er kwam een einde aan de verliezen, die waren geleden onder invloed van de koude oorlog. In januari 1957 had het partijbestuur in verband met die verliezen moeten besluiten om het aantal pagina's van de krant tijdelijk in te krimpen. Dat 'tijdelijk' duurde langer dan toen aanvankelijk werd verwacht. Pas aan het begin van de zeventiger jaren kon de teruggang worden omgebogen en sindsdien werd weer winst geboekt, een winst die zich met ups en downs heeft voortgezet en die bijvoorbeeld in 1978 leidde tot een netto vooruitgang met bijna elfhonderd lezers. De uitbreiding van de krant tot acht pagina's weerspiegelt dan ook de toegenomen invloed onder de massa van de bevolking.

Door steeds meer mensen wordt De Waarheid gezien als de krant die onontbeerlijk is in de strijd voor verdediging en uitbreiding van voorzieningen en tegen verhoging van de oorlogsuitgaven. Daarom is de uitbreiding van de krant niet louter alleen een technische aangelegenheid, maar een politiek feit van de eerste orde.

De overwinning van onze krant op de koude oorlogskrachten is een overwinning voor de democratie in het algemeen, maar voor de persvrijheid in ons land in het bijzonder. Ze is een nederlaag voor onze klassetegenstanders, het grootkapitaal en het daaraan verbonden legertje broodschrijvers, politici en anderen die met hun anti-communisme hebben bijgedragen aan de koude oorlog.

Persmonopolies

De grote betekenis van de groei en uitbreiding van De Waarheid tekent zich nog duidelijker af tegen de achtergrond van de hele ontwikkeling in de perswereld in ons land. In de laatste jaren

verloren veel dag- en weekbladen hun zelfstandigheid of werden opgeheven. De Telegraaf kocht reeksen streekbladen op, De Tijd werd een weekblad, Trouw werd opgeslokt door de Perscombinatie (Parool/Volkskrant) en sinds kort is door de fusie van Elsevier en de Ned. Dagblad Unie het grootste multi-media-concern tot stand gekomen. Drie grote kranteconcerns, De Telegraaf, Perscombinatie en NDU beheersen nu meer dan vijftig procent van de markt in landelijke dagbladen en hebben voorts een stevige greep op de streekbladen in het hele land.

Het Vrije Volk, destijds toch ook met offers van tienduizenden gemaakt tot een groot landelijk dagblad van de sociaal-democratie en van de vakbeweging, werd om zuiver commerciële redenen in handen gespeeld van de Perscombinatie en de NDU (beide voor de helft). En het blad werd daarop teruggebracht tot een regionale krant voor het Rijnmondgebied. Het werd overgeleverd aan kapitaalverschaffers, voor wie de enige maatstaf is: hoe manipuleer je de meningsvorming en hoeveel winst levert dat op. Dat blijkt ook uit een uitspraak van Ten Cate, de voormalige adjunct-directeur van Het Vrije Volk. Eind 1973 liet deze weten, dat hij het 'verdrietig vond dat Het Vrije Volk nog altijd een rode arbeiderskrant heette te zijn'. Volgens hem moest de mensen toch vooral duidelijk gemaakt worden dat Het Vrije Volk 'het oude arbeidersjasje' had uitgedaan. Dat zou dan kunnen leiden tot meer abonnees en meer winst! Zo'n uitspraak maakt een einde aan de illusies die sommigen nog hebben over de plaats van HVV en laat duidelijk zien hoe het blad volledig aangepast is aan de normen die door het kapitaal worden gesteld voor het verschijnen van een krant. Concerns als De Telegraaf, NDU en Perscombinatie monopoliseren alles wat met informatie-overdracht te maken heeft, van reclamebladen tot porno aan toe. Zij maken de persvrijheid tot een aanfluiting en zijn daardoor een bedreiging voor de democratie. Steeds meer bepalen zij wat de inhoud mag en moet zijn van de informatiestroom via de media en vooral ook wat die informatiestroom niet mag bevatten. Zo probeert men de hersenen van de mensen te programmeren in overeenstemming met de belangen en de plannen van de heersende klassen. Maar mensen zijn geen machines en een door de media gekunstelde werkelijkheid houdt geen stand, omdat ze in conflict komt met het leven zelf.

De zo funeste concentratie van de dagbladen is door de overheid op alle mogelijke manieren gestimuleerd. Onder het mom van behoud en versterking van verscheidenheid en pluriformiteit stelde de overheid miljoenen guldens beschikbaar aan de grote dagblad-concerns als premie op de overname van andere bladen. Via de

zogenaamde STER-pot stroomden ook miljoenen in de brandkasten van die concerns, wegens geleden verliezen door verminderde advertentie-opbrengsten bij de invoering van de reclame op de televisie.

De grote concerns sleepten daarbij het meeste binnen. Een krant als De Waarheid, die in de periode van de koude oorlog door terreur en broodroof vele adverteerders zag afgedreven, kreeg daarvoor nooit een cent vergoeding en kreeg ook bijna niets uit de STER-pot, omdat ze weinig meer verliezen kon op dat gebied. Ook van de miljoenen die de overheid aan advertenties besteedt, slepen de grote persconcerns het leeuwendeel in de wacht.

Alleen door steeds weer haar aandeel op te eisen slaagt De Waarheid erin om de jarenlang gehanteerde boycot op dit terrein af en toe te doorbreken.

Bestaansgrondslag van De Waarheid

Maar onze krant kan bestaan, kan blijven uitkomen, niet in de allereerste plaats door de advertentie-opbrengsten, al zijn er tal van middenstanders die door de jaren heen trouw zijn blijven adverteren. De voornaamste bestaansbron van onze krant is de enorme solidariteit van haar lezers en van al diegenen die de werkelijke persvrijheid in ons land een warm hart toedragen. Dat komt tot uitdrukking in de elk jaar groeiende kolossale steunbedragen, die via enveloppe-campagnes en donatie-acties bijeengebracht worden. Dit feit op zichzelf maakt De Waarheid tot een unieke krant. De inkomsten van andere dagbladen komen voor meer en soms veel meer dan de helft uit advertentie-opbrengsten. Direct en indirect bepalen de grote adverteerders ook de inhoud van die kranten. Hun vertegenwoordigers hebben grote pakketten aandelen in handen, maken deel uit van raden van commissarissen van kranteconcerns en tegelijkertijd van die raden bij banken en andere grote ondernemingen. Die verstrengeling en die invloed zijn goed te merken. Al deze dagbladen vertolken in grote lijnen dezelfde opvattingen als het over maatschappelijke problemen gaat. In plaats van een anti-crisis politiek, die uitgaat van de bescherming van het levenspeil van de bevolking, wordt een politiek aangeprezen en verdedigd die de internationale concurrentie-positie van de grote concerns moet versterken. Een politiek die vooral geïnspireerd is door de EEG-bonzen, dat wil zeggen door de Westduitse monopolies die daarin de feitelijke machthebbers zijn. Volgens die politiek moeten de kosten van lonen en voorzieningen worden gedrukt en moet het daardoor vrijkomende kapitaal in de

vorm van subsidies en belastingfaciliteiten naar de grote ondernemers vloeien. In dat kader past ook de verdediging in die gelijkgeschakelde pers van de verhoging van de oorlogsuitgaven. Vooral op dit terrein zijn duidelijk strikte spelregels uitgevaardigd, waarvan niet mag worden afgeweken: zelfs het ter discussie stellen van de alles verslindende bewapeningswedloop is taboe en acties op dit gebied bestaan er niet. Zo is het spel en zo zijn de regels! Ook in de radio- en tv-wereld gelden die regels. Heel duidelijk komt dat tot uitdrukking in de wijze waarop het NOS-journaal en de actualiteitenrubrieken van de omroepen de Nederlandse politieke verhoudingen plegen terug te brengen tot de fictie van het driestromenland. Een fictie die steeds weer doorbroken wordt door massa-acties, waarin de communisten, die volgens het driestromenlandpatroon immers niets te betekenen hebben, een belangrijke stuwende rol spelen.

Persvrijheid

Zonder De Waarheid zou het in Nederland met de persvrijheid droevig gesteld zijn. De Waarheid is niet alleen de krant die schandalen van het kapitalisme onthult — zoals bv. rond de Lockheed-affaire en rond Menten — (dat alleen al zou trouwens haar bestaan rechtvaardigen!) maar zij stelt zich tot taak de strijd tegen het kapitalisme te voeren en te stimuleren. De Waarheid is daarom dan ook de door de ondernemers meest gehate krant. Door massale verspreiding aan de poorten van bedrijven en instellingen vindt De Waarheid haar weg in die bedrijven en instellingen en leidt ze daar tot discussies en vaak meer dan dat. De stakingsactie in februari 1977 voor behoud van de prijscompensatie zou zonder de taaië overtuigingsarbeid met De Waarheid nauwelijks mogelijk geweest zijn. De verspreiding van tienduizenden exemplaren van de krant, grotendeels gewijd aan dit levensbelangrijke vraagstuk, stuwde de discussie op. Valse argumenten van de ondernemers, maar ook van rechtse vakbondsbestuurders werden daarbij ontrafeld en steeds opnieuw werd de eis van handhaving der automatische prijscompensatie onderstreept.

De Waarheid leverde zodoende een fikse bijdrage in de afwijzing van de nota's van Kok en Spit die onder het valse motto van: meer winst is meer werk, de prijscompensatie wilden aantasten. Die in 1977 gewonnen strijd voor behoud van de automatische prijscompensatie en de belangrijke rol die De Waarheid daarbij speelde, is in belangrijke mate ook bepalend voor de houding die nu door brede groepen uit de bevolking wordt ingenomen tegen

Bestek '81. De Waarheid is ook nu de spreekbuis voor al die groepen die in verzet komen tegen de desastreuze plannen van het kabinet-Van Agt-Wiegel. Plannen die evenzeer gedoemd zijn te mislukken als in 1977 de pogingen van de ondernemers en het kabinet-Den Uyl om de koopkracht van de mensen aan te tasten.

In 1977 uitte Groeneveld zijn ergernis over het verzet tegen de aantasting van de prijscompensatie door de bewering, dat communisten op vakbondsvergaderingen allemaal hetzelfde briefje voorlezen, afkomstig van de Keizersgracht. Vorig jaar probeerden sommige ABVA-bestuurders opnieuw met anti-communistische oprispingen de discussie van hoofdzaken af te leiden, om hun opvatting van meer winst is meer werk te kunnen doordrukken. In beide gevallen liepen die pogingen stuk op de gegroeide eenheid en op de kracht van de argumenten die de mensen hanteerden. Vaak kwamen die argumenten inderdaad van een 'briefje van de Keizersgracht', als je tenminste die achtpaginakrant die De Waarheid nu is, een briefje wilt noemen. Maar de argumenten die de krant aandroeg werden door de vakbondsleden als juist erkend en zij hanteerden ze om de noodzaak van actie te onderstrepen. Talloze malen bewees De Waarheid haar onmisbaarheid voor de arbeidersklasse in acties voor betere loon- en arbeidsvoorwaarden en tegen massa-ontslag, bij de organisatie van de solidariteit met acties. Het was alleen De Waarheid, die de solidariteit organiseerde met het verzet van de sociaal gesteunden tegen de afbraak van de sociale voorzieningen.

Het was alleen De Waarheid die, tegen de hetze van de hele burgerpers in, de acties van de ambtenaren actief ondersteunde.

En het is opnieuw alleen De Waarheid, die niet alleen spreekbuis is van alle groepen uit verschillende maatschappelijke sectoren, van gezondheidszorg tot scheepsbouw en van onderwijs tot sociaal gesteunden, die in verzet komen tegen Bestek '81, maar die bovendien steeds weer argumenten aandraagt om dat verzet te versterken en te bundelen.

Juist in de actie ondervinden vele mensen dat het enige dagblad dat aan hun kant staat De Waarheid is. Mogelijk zijn ze het op bepaalde onderdelen van de inhoud (nog) niet met De Waarheid eens, maar op die belangrijke hoofdzaak: hun dagelijkse strijd, staat De Waarheid aan hun zijde en staat die andere krant, die ze mogelijk dagelijks in hun bus vinden, tegenover hen, aan de zijde van de opstellers van Bestek '81.

Tegen atoombewapening

Een ander voorbeeld, dat de grote betekenis van De Waarheid heeft onderstreept, was en is de actie tegen de neutronenbom. De Waarheid was de enige krant die het initiatief tegen de neutronenbom van de eerste dag af heeft ondersteund. Van dag tot dag berichtte De Waarheid over de oprichting van plaatselijke werkgroepen, over de stand van de volkspetitie en over de internationale ontwikkelingen rond de N-bom. Elke dag opnieuw bestreed ze de gevaarlijke demagogie uit NAVO- en Pentagonkringen, als zou het hier om een 'humaan wapen' gaan. De gehele dagbladpers en de omroepen hielden de boycot van deze beweging vol tot het niet meer kon: totdat er meer dan een miljoen handtekeningen onder de petitie stonden en er meer dan vijftigduizend demonstranten op de been waren in Amsterdam. Maar dat die er kwamen was mede te danken aan De Waarheid, die als enige dagblad die boycot doorbrak!

Wie gedacht had dat de massa-beweging tegen de N-bom daarna de haar toekomstige ruimte in de dagbladpers zou krijgen, kwam bedrogen uit. Opnieuw zwegen de kranten toen de culturele manifestatie 'Wij tegen de N-bom' werd voorbereid. Opnieuw hoopte men zo de beweging te kunnen doen doodbloeden. De zich progressief noemende Volkskrant had zelfs de treurige moed om de organisatoren te beschuldigen van 'geld-over-de-balk-smijterij voor reclame', nota bene nadat het blad zelf enkele duizenden gulden had opgestreken voor een advertentie die geplaatst werd om juist die schandelijke boycot te doorbreken. De massale deelname van kunstenaars en bezoekers aan de grandioze manifestatie in de RAI dwong de kranten tenslotte er uitvoerig over te schrijven, al waren bij sommigen in hun stukken de drijven wel erg zuur...

In tegenstelling tot al die andere kranten ondersteunde De Waarheid de voorbereidingen van de manifestatie met alle kracht, in haar berichtgeving en in haar oproepen tot deelname. En daarna bracht zij niet alleen uitvoerig verslag van de manifestatie, maar plaatste zij de actie tegen de N-bom in een breder kader. Zij draagt ertoe bij, dat de discussie rondom de N-bom wordt verdiept en uitgebreid tot de hele bewapeningswedloop en tot het vraagstuk van de verwijdering van kernwapens van Nederlands grondgebied als een belangrijke bijdrage tot ontspanning en vrede in Europa.

Investering

De Waarheid groeit in de beweging van de massa, zoals valt af te

meten aan de vele honderden nieuwe lezers en de stijgende financiële ondersteuning van jaar tot jaar. Die groeiende solidariteit maakte het mogelijk de noodzakelijke vernieuwingen in het technisch bedrijf aan te brengen en de krant uit te breiden. Dat zijn geen resultaten die ons in de schoot gevallen zijn, ze kwamen tot stand door hard en gestaag werken van honderden communisten overal in het land. Nieuwe lezers komen meestal niet uit zichzelf, maar moeten gewonnen worden, moeten vooral politiek overtuigd worden. Bij die overtuigingsarbeid met De Waarheid maakt de partij nieuwe contacten en wordt haar actieradius vergroot. Het gaat uiteindelijk niet alleen maar om het uitgeven van een mooie krant vol goede verklaringen, artikelen en commentaren. Het komt erop aan wat er daarna mee gebeurt. De Waarheid moet de mensen bereiken om haar taak te kunnen vervullen in de discussie, vooral daar waar de confrontatie met de ondernemerspolitiek van Van Agt-Wiegel plaatsheeft, dus in buurten, bedrijven en instellingen. Kortom, overal waar de actie is. Daar moet verspreid, gecolporteerd en geworven worden.

Zonder overdrijving kan men stellen dat De Waarheid een reservoir is van de ervaringen die de partij in haar zestigjarig bestaan heeft opgedaan; de investering van generaties van het meest strijdbare deel van de Nederlandse arbeidersklasse in financiële offers en mensenmateriaal. De Waarheid moet daarom maximaal benut worden. Daarvoor moeten de organisatorische voorwaarden geschapen en versterkt worden.

De Waarheid heeft in haar bestaan als dagblad van de communistische partij, zelfs onder de meest moeilijke omstandigheden van oorlog en bezetting, steeds opnieuw bewezen een betrouwbaar en onmisbaar wapen van de arbeidersbeweging te zijn. Dat is ze vandaag in de strijd voor een andere politiek in ons land en morgen voor een Nederlandse weg naar het socialisme.

EDDY DETMERS

De geschiedenis van de kernenergie; de Bondsrepubliek

Het werk onder de nazi's

Nog vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zijn in Hitler-Duitsland een tweetal instanties bezig met de ontwikkeling van kernenergie: het 'Reichserziehungsministerium' en een aparte wapenafdeling van het oppercommando van het leger. 1) Onder de eerste instantie vallen de universiteiten en de onderzoekcentra. In één van die instituten hebben in december 1938 Hahn en Strassman het bestaan van de kernsplijting ontdekt. In het voorjaar van 1939 sturen twee kernegeleerden (Harteck en Groth) aan Göring een brief waarin ze erop wijzen dat de nieuwe ontwikkelingen in de kernfysica de produktie van een 'explosief' mogelijk maken, dat vele malen sterker is dan de reeds bestaande. Teneinde de militaire leiders warm te maken voor hun plannen, stellen zij: 'het land, dat als eerste daarvan gebruik maakt, bezit ten opzichte van alle andere een niet meer in te halen voorsprong'. 2) (De VS zijn volgens Jungk 3) al in de zomer van 1939 op de hoogte van deze brief!) Het gevolg is, dat reeds in die zomer het leger de leiding van het grote Berlijnse 'Kaiser-Wilhelm-Intitut' voor fysica (dan onder de schuilnaam 'virushuis') overneemt, en een militair programma start, gericht op kernwapens. 1)

De Nobelprijswinnaar W. Heisenberg is één van degenen die nauw betrokken is bij het opstellen van de plannen. Hij komt met een rapport, waarin als conclusie wordt getrokken dat er maar één manier is om een kernbom te maken: via de verrijking van een uraniumsoort (U-235). Voor onderzoek en voor energie-opwekking dient een installatie te worden gebouwd die werkt met gewoon uranium en met zwaar water (een zeldzaam voorkomende vorm van water).

De nazi's maken voor hun onderzoek gebruik van uraniumerts uit een bezette Tsjechische mijn en van in België buitgemaakte voorraden, die de Union-Minière maatschappij uit de Kongo heeft gehaald voor verkoop aan de Engelsen. Het verrijken van het uit dit erts gewonnen uraniummetaal levert grote problemen op. Het gasdiffusieprocedé mislukt hier — in tegenstelling tot de VS, waar dit

proces uiteindelijk wordt uitgekozen en waar naderhand enorme gasdiffusiefabrieken verrijzen. Met de ultracentrifuge is het net andersom: in de VS stopt men ermee in 1943. In Duitsland worden in 1941 prototypes ontwikkeld en in 1942 wordt op kleine schaal met centrifuges uranium verrijkt. 2)

Het benodigde zwaar water betreft men uit een fabriek in Vemork (Noorwegen). Deze installaties worden een aantal keren verwoest door bombardementen van de geallieerden en acties van Noorse verzetsstrijders. Uiteindelijk beschikken de Duitse kerneleerden over te geringe hoeveelheden zwaar water voor een grootscheeps testprogramma. Na enkele mislukte pogingen wordt in het voorjaar 1942 in Leipzig een belangrijke stap voorwaarts gedaan: een experiment wijst uit, dat inderdaad een nucleaire kettingreactie mogelijk is. Een brand vernietigt echter vervolgens de opstelling. 1) Na deze gebeurtenissen beslist het Duitse oppercommando volgens Irving dat niet langer met de hoogste prioriteit aan de onzekere mogelijkheid van een kernbom zal worden gewerkt; de productie van de V1- en V2-raketten op Peenemünde krijgt voorrang. 2) Het werk van de kerneleerden gaat desondanks voort en in februari 1945 wordt nog een laatste grote test verricht, waarvoor uit allerlei laboratoria de uitrusting bij elkaar is gebracht. Het baat niet meer; men heeft onvoldoende bommateriaal en er is geen gecoördineerde aanpak om tot een explosief te komen. In totaal zijn er slechts enkele honderden wetenschappers bij het project betrokken geweest, tegenover in totaal 120.000 personen in het Amerikaanse Manhattan-project. De uitgaven voor Hitlers kernbompogingen worden geraamd op zo'n 100 à 200 miljoen rijksmarken. 1) (Ter vergelijking: 'Manhattan' heeft vier miljard dollar gekost.)

De installaties voor deze pogingen zijn geleverd door enkele zeer beruchte firma's, onder meer IG-Farben en Degussa. Naderhand komt men deze namen opnieuw tegen (IG-Farben is dan opgesplitst in een aantal concerns) als centraal blok in de West-duitse kernenergie-industrie. Hetzelfde geldt voor de financiers-groepen: de Deutsche Bank en de Dresdener Bank. Overigens is na de oorlog gebleken dat ook Philips zijn bijdrage heeft geleverd aan het kernbomprogramma via de leverantie van een deeltjes-versneller. 4)

Na de Duitse capitulatie sporen de Amerikanen het grootste deel van het betrokken personeel en de installaties op en veel ervan verdwijnt naar de VS. De verkregen nucleaire informatie wordt niet gedeeld met de oorlogsbondgenoten Frankrijk en de Sowjet-Unie; Engeland profiteert in geringe mate.

In 1945 wordt het Duitsland verboden om verder te gaan met kernenergie, ook voor vreedzame doeleinden. De industriële basis voor het fascisme dient te worden ontmanteld. Deze opvatting maakt al snel plaats voor een geheel andere: in de opkomende Koude Oorlog wordt door de VS aan West-Duitsland de rol van frontlijnstaat en van Europese politieagent toebedeeld. De westelijke Geallieerden laten toe, dat 'reeds in 1950 door zowel staat, industrie als wetenschap pogingen (worden) ondernomen weer aansluiting te krijgen bij het buitenlandse kernenergieonderzoek. In '52 werd de nieuwe Kommission für Atomphysik in de gelegenheid gesteld programma's op te stellen voor het geval het geallieerde verbod zou vervallen, en in '53 nam de BRD deel in het Centre Europeen de Recherche Nucleaire (CERN); de Westduitse autoriteiten waren daarnaast zeer kwistig met het verlenen van stipendia voor studie en deelname aan Onderzoeks- en Ontwikkelingsactiviteiten in het buitenland op het gebied van 'deze vooruitgangstechnologie die in vele branches innovatie- en groeiomogelikheden zou creëren'. Het gevolg was dat de BRD meteen volle kracht vooruit kon gaan toen in mei 1955 de Geallieerden haar weer de soevereiniteit verleenden'. 5)

In de tien jaar van naoorlogse opbouw zijn de voor kernenergie relevante branches weer op volle sterkte: de elektrotechniek, de chemische industrie, de machinebouw en de metaalindustrie. Deze grote industrie sluit zich in november 1954 (!) aaneen in de Physikalische Studiengesellschaft, 'een orgaan dat een beslissende rol zou spelen bij de opbouw van de Westduitse kernenergie-industrie'. 5) Hier komt men de voormalige IG-Farben-bedrijven (Bayer, Hoechst, BASF) en de andere drijvende krachten achter het nazisme opnieuw in één club tegen.

Deze ontwikkeling verloopt geheel parallel aan de gang van zaken rond de herbewapening van de BRD en dat is geen toeval. Onder het motto 'beteugeling van de Sowjet-Unie' staat de Amerikaanse regering van Truman vanaf september 1950 Westduitse herbewapening toe. In het kader van de 'roll back'-politiek haalt de NAVO de banden met het niet-NAVO-lid aan onze oostgrens aan. De Amerikaanse bewindsman J. Foster Dulles is er vrij openhartig over: 'Indien het Westen Oost-Duitsland in zijn baan weet te trekken, dan zou het in Centraal Europa belangrijke strategische posities innemen.' 6) Onder de opvolger van Truman, generaal Eisenhower, wordt de agressieve politiek nog duidelijker geformuleerd: de doctrine van de 'bevrijding' van Oosteuropese staten.

Algemeen staat deze politiek bekend onder de naam 'brinkmanship', het tot op de rand van een kernoorlog gaan ter intimidatie van de SU. Er zit hieraan ook nog een andere kant: de VS gaan tevens tot de uiterste grenzen wat betreft de mobilisatie van hulp-troepen. Een heropgericht Westduits leger moet 500.000 man gaan tellen (40% van het totaal aantal NAVO-soldaten!), en de bezwaren tegen heropbouw van een wapenindustrie in de BRD worden goeddeels ingetrokken. Daarmee riskeert Washington plus NAVO-bondgenoten, dat Bonn na de herbewapening een zelfstandige imperialistische koers gaat varen. Men probeert deze politiek te kanaliseren via de constructie van de Europese Defensie Gemeenschap (EDG). In 1952 wordt het EDG-verdrag afgesloten, waarin stringente beperkingen worden opgelegd aan Westduitse productie van grondstoffen voor kernwapens (b.v. niet meer dan 500 gram per jaar!) 7). Het Franse parlement weigert in augustus 1954 de ratificatie van dit verdrag, onder meer wegens het ontbreken van voldoende controle op deze herbewapening. In de daarop volgende weken wordt in plaats hiervan in grote haast een nieuwe formule uitgewerkt: per mei 1955 wordt West-Duitsland een soevereine staat en komt dan direct in de NAVO. 8) Adenauer verklaart in dit kader dat West-Duitsland zich verplicht om op **eigen grondgebied** niet te zullen overgaan tot de aanmaak van biologische, chemische of kernwapens. Tevens beloofd deze regering dat ze het kernenergieprogramma de eerste twee jaar na 1955 zal beperken tot de bouw van slechts één reactor. Na 1957 wordt aan de Westduitse kernenergie-industrie geen enkele belemmering meer opgelegd. 7)

Naast de technische grondslag voor de opbouw van alles wat met kernenergie te maken heeft, is met deze manoeuvres tevens de politieke basis gelegd voor de herrijzing van de BRD als industriële staat met talloze mogelijkheden voor de productie van moderne wapens (en wat heet nu meer geavanceerd dan kernwapens?)

Opbouw kernindustrie

De in de Physikalische Studiengesellschaft georganiseerde grote concerns komen al spoedig tot de conclusie dat staatssteun onontbeerlijk is. Theoretische kennis is niet voldoende; men moet kunnen beschikken over een goede infrastructuur (organisatie, technische know-how, hooggekwalificeerd personeel, enz.) en men acht overheidsgaranties noodzakelijk met het oog op de vele financiële risico's. De industrie trekt de slotsom dat de bedrijven

'noch in staat waren de voor een commerciële realisering noodzakelijke voorwaarden op eigen kracht te vervullen, noch bereid de met de ontwikkeling van kernenergie verbonden kosten en risico's te dragen'. 9) De regering-Adenauer komt spoedig tegemoet aan de wensen, en een speciaal ministerie voor 'Atomfragen' wordt opgericht. F. J. Strauss wordt de eerste 'Atom'-minister, tot hij een jaar later overstapt naar Defensie. Hij wordt opgevolgd door een topman uit de betrokken industrie (een manager van Hoechst). Deze minister volgt de wensen van de nucleaire industrie en draagt zorg voor opleiding van de technici. Voor de rest moet het initiatief worden overgelaten aan het particuliere bedrijfsleven. De feitelijke besluitvorming wordt door de industrie in eigen hand gehouden via de oprichting van adviescommissies. In de praktijk blijken deze bindende aanbevelingen te doen (in Nederland is het net zo gegaan met de Industriële Raad voor de Kernenergie!). In het al eerder genoemde TPE-nummer gaat Schenk op deze zaken nader in. 5) Kenmerkend voor de gang van zaken is het feit dat het parlement er niet aan te pas komt, uitgezonderd een formeel goedkeuren van de diverse begrotingen. Inhoudelijke discussies vinden er vrijwel niet plaats. De ontwikkeling valt duidelijk in een aantal fasen uiteen; de industrie (en later de overheid) formuleert nl. een aantal programma's.

'Aanvankelijk kreeg het fundamenteel onderzoek prioriteit (en gestalte via een tiental — voornamelijk met buitenlandse hulp gebouwde — researchreactoren), maar al in 1957 slaagde de industrie er in een gezamenlijk industrieel programma te presenteren, het zgn. Eltviller Programm, waarin de plannen voor het ontwikkelen en zo mogelijk bouwen van 5 verschillende reactortypen van 100 MegaWatt waren neergelegd. Vijf verschillende typen niet zozeer vanwege technisch-wetenschappelijke redenen, maar vanwege het feit dat zich inmiddels 5 industriële consortia hadden gevormd die ieder hun deel van de subsidiekoek wensten te verorberen. Aangezien ze allemaal een plaatsje hadden binnen het program vloeide er voor geen enkele onderneming pijn uit de plannen. Het Eltviller Programm werd de kern van het eerste Atoomprogramma (...)' 5) De kosten zouden maar voor een klein deel door de bedrijven zelf worden gedragen; de overheid dient voor de rest op te draaien.

Naderhand blijken de kosten zo'n 50% hoger dan de eerste ramingen en er komen bezwaren, met name van de zijde van de afnemers van centrales, de elektriciteitsbedrijven. Zij protesteren tegen het feit dat de industrie probeert de experimentele fase over te slaan en direct met demonstratiereactoren op de proppen te komen. Deze potentiële klanten zijn van mening dat de industrie

beter eerst kan gaan samenwerken met buitenlandse bedrijven die de LichtWaterReaktor (LWR)-technologie al ver hebben ontwikkeld. De overheid en de reactorbouwers verzetten zich sterk hiertegen. Dit conglomeraat van financiële en politieke belangen is van mening 'dat het primaire doel van de reactorontwikkeling het van de grond helpen van een internationaal concurrerende industrie was; dit doel mocht niet in gevaar gebracht worden door, zoals zij het noemden, een voorbarige, overgeaccentueerde en eenzijdige aandacht voor de bedrijfseconomische kanten van de zaak'. 5) Uiteraard spelen de Amerikanen in op deze tegenstelling tussen fabrikant en klant; na enige tijd hebben zij hiermee succes. De elektriciteitsmaatschappijen bestellen nl. twee LWR's bij General Electric, die deze tezamen met AEG en Hochtief bouwt. Overigens mislukt het Eltviller Programm volledig. 'Van de vijf geplande centrales werd er slechts één enigszins conform de plannen gerealiseerd, zij het pas in 1970 en zij het onder andere financiële condities dan bedoeld in het Eltviller Programm: 60% van de investeringskosten werd gedragen door staatssubsidies, de rest door staatsleningen. De centrale (gebouwd bij Niederaichback en van het zwaar-water-type) was bij aflevering reeds verouderd en werd dan ook buiten werking gesteld zonder dat ze ooit op volle capaciteit gedraaid had.' 5)

De regering probeert in 1960 met een noodprogramma de terugslag op te vangen. Onder de titel van een ontwikkelingsprogramma is de overheid bereid om voor 80% de kosten te dragen van de ontwikkeling van enkele geavanceerde kerncentrales. Ook dit programma loopt verkeerd, nu wegens de onderlinge concurrentie tussen de reactorbouwers. Pas in een fase van vergaande concentratie en monopolievorming is de industrie onder kapitalistische verhoudingen in staat om zulke grote projecten met succes aan te pakken; (financiële) staatssteun is daarbij onontbeerlijk.

Eerst tijdens het tweede 'atoomprogramma' (1963-1967) vindt dit proces plaats. Er ontstaan twee grote machtsgroepen in de kern-energieindustrie. AEG en consorten werken samen met het Amerikaanse bedrijf General Electric, de groep rond Siemens gaat in zee met Westinghouse (voor een overzicht van de vervlechting in deze sector, zie noot 10). De overheidssteun was in het verleden al formidabel: over de periode 1956-1962 zo'n 1,5 miljard DM; voor het tweede programma wordt vervolgens bijna 4 miljard mark uitgetrokken. Voor dit geld moeten enkele LWR's worden gebouwd, alsmede enkele andere reactortypen. Ook worden de eerste plannen voor de snelle kweekreactor te Kalkar geformuleerd. Via dit alles moet een levensvatbare nucleaire industrie worden opgebouwd. Bij het beëindigen van dit tweede programma zijn inderdaad beide

concerns in staat tot zelfstandig leveren van commerciële reactoren van het LWR-type. Sinds 1969 komen de orders in vlot tempo binnen.

Het Derde Atoomprogramma (1968-1972) — voor het eerst niet een plan van de industrie, maar van de Bondsregering — legt daarom de nadruk op andere zaken: ontwikkeling van de snelle kweekreactor en van de hoge temperatuurreactor (voor industriële warmteproductie). Tevens wordt extra aandacht geschonken aan uraanverrijking en aan de opwerking van uitgewerkte reactorstaven. Het doel hierbij is nogal duidelijk: de Amerikaanse industrie kan reactor-contracten aanbieden, waarbij tevens de leverantie van brandstofstaven en afname van de restanten is geregeld. Uit concurrentie-overwegingen alleen al, moet de BRD ook zulke faciliteiten bieden. Hieruit vloeit de commercialisatie van de ultracentrifuge voort (een ontwikkeling die reeds onder Hitler is gestart, en na de oorlog door een aantal van de destijds betrokken concerns en geleerden is voortgezet). De reeds eerder beschreven Amerikaanse politiek van lage prijzen voor verrijkt uraan loopt nu mis. Via het ultracentrifugeverdrag tussen Engeland, Nederland en de BRD krijgt het inmiddels machtige Westduitse industriële complex de beschikking over verrijkingsinstallaties; dat levert mogelijkheden voor een eigen nucleaire export-politiek en tevens voor militaire doeleinden. Juist dankzij deze snelle tollens slaagt de Westduitse industrie erin om in 1975 de belangrijke Braziliaanse nucleaire order voor Amerikaanse neuzen weg te kapen (onder meer acht centrales plus verdere installaties!).

Tijdens dit programma bundelen in 1969 AEG en Siemens hun belangen in de KrafWerkUnion (KWU), terwijl voorlopig (tot 1972) de licentieovereenkomsten met de Amerikaanse concerns blijven bestaan. Het gaat vervolgens de AEG-groep niet zo voor de wind wat betreft de winsten op de reactorbouw, onder meer wegens een lichtvaardige prijspolitiek. Begin 1977 is haar aandeel in de KWU dan ook aan Siemens verkocht. Terzijde zij opgemerkt dat het juist de Siemensgroep is, die zijn invloed kan uitoefenen in de gehele splijfstofcyclus-industrie, zulks in tegenstelling tot de ten onder gegane 'nucleaire poot' van AEG. Deze laatste concentratie vindt plaats tijdens het Vierde Atoomprogramma (1973-1976). Het grootste deel van de beschikbare 6,1 miljard marken (!) wordt uitgegeven aan de hoge temperatuurreactor en de snelle kweekreactor (samen 88%).

Aanvankelijk is men erg optimistisch over de te verwachten inzet: 5 à 6 miljard DM per jaar in de tachtiger jaren aan binnenlandse omzet. Sinds 1975 stagneert de handel, niet in de laatste plaats vanwege het toenemend binnenlands verzet tegen geforceerde uit-

bouw van de kernenergie in de BRD. Momenteel draaien (met vele technische problemen!) een dertiental centrales, goed voor ca. 7% van het totaal geleverd elektrisch vermogen, en zijn er 17 in aanbouw.

Terugblik

Zeer terecht wijst Schenk erop, dat de redelijk succesvolle nucleaire exportpolitiek van de BRD opvallend verschilt van die van landen als Frankrijk en Engeland, ondanks overal omvangrijke overheidssteun en dito bestellingen. Hij wijst op enkele overeenkomsten tussen de gang van zaken in de VS en de BRD:

'In beide landen werden sleutelbeslissingen voor de opbouw van een civiel kernenergiesysteem (uiteindelijk) genomen door de industrie, in beide landen financierde de overheid in royale mate en zonder stringente randvoorwaarden te stellen.' 5) De overheid bedrijft hiermee geen liefdadigheid; maar al te vaak lopen de belangen van haar en de betrokken industrie parallel, en dat is een argument voor steun. Juist deze belangenverstrengeling voert tot de 'moderne' machtsgroepen van industrie, financierskapitaal en overheid (plus veelal de onafscheidelijke militaire sferen). 'Staatsondersteuning was echter niet alleen noodzakelijk vanwege de financierbaarheid van de kernenergie-ontwikkeling, zij was ook hard nodig om de branche-overstijgende organisatorische problemen en de tegenstellingen tussen de belangen van verschillende ondernemingen en branches te kunnen oplossen.' 5) Zulke tegenstellingen zijn ondermeer: conflicten tussen elektriciteitsbedrijven en kernindustrie (klant vs. fabrikant), tussen olie- plus kolenconcerns tegenover de nucleaire industrie (veelal opgelost doordat de eerstgenoemden zich in de kernenergiesector begeven), en in de kernenergieindustrie zelve tussen de diverse machtsgroepen. 11) 'De staat was als 'boven en buiten' de individuele kapitalen vallende instantie geroepen om de verschillende knopen door te hakken.' 5) De kosten worden uiteraard op de bevolking afgewenteld; in de BRD gaat het om zo'n 20 miljard DM over de periode 1955-1976, en in de VS zelfs om een totale investering van 140 miljard dollar in de ontwikkeling van de kernenergie sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog!

Eén der motieven voor het opzetten van zo'n omvangrijke nucleaire industrie is ongetwijfeld van militaire aard. Schenk formuleert het als volgt: 'Hoe men het ook wendt of keert, de conclusie is onvermijdelijk dat de BRD (alleen al) op grond van haar

omvangrijk kernenergieprogramma de beschikking heeft gekregen of binnenkort heeft, over de know-how, de grondstoffen, de technologie en de industriële capaciteiten die vereist zijn voor het op korte termijn kunnen fabriceren van kernwapens. Het zou dan op z'n minst merkwaardig zijn ten aanzien van landen als Brazilië, Zuid-Afrika, Iran, Pakistan, Israël en Zuid-Korea wèl al snel een oorzakelijk verband te leggen tussen hun bestellingen c.q. activiteiten op het gebied van kernenergie en kwade bedoelingen, en ten aanzien van de BRD niet. En dat terwijl de mogelijkheden in West-Duitsland alleen maar toenemen: men krijgt via de snelle kweekreactor kennis en ervaring over plutoniumhuishoudingen en via een eigen opwerkingsfabriek (te Gorleben) volledige autonomie over de vervaardiging van nucleaire springstof. Daarbij komt nog dat er in de BRD naar aanleiding van de kwestie-Almelo stemmen opgaan ook een eigen verrijkingsinstallatie te bouwen (wellicht te Gronau) vlak over de Nederlandse grens.' 5)

In het licht van het eerste deel van dit artikel wordt duidelijk dat het niet iets nieuws is, dat pas is ontstaan sinds de jaren vijftig; de machtsgroepen achter Hitler waren in de jaren veertig reeds gestart en zijn een tijdlang (1945-1955) naar de achtergrond gedrongen. Nu vormen ze opnieuw een machtsfactor van betekenis.

In hoofdzaak politieke remmen hebben ervoor gezorgd dat de produktie van, of werkelijke zeggenschap over kernwapens voor de BRD achterwege is gebleven, tot nu toe.

Men kan de redeneertrant van Schenk eenvoudig voortzetten op een ietwat ander terrein. Niemand ontkent het bestaan in de VS van een machtig militair-industrieel complex met talloze verbindingen met het overheidsapparaat. Het is toch op zijn minst gesproken merkwaardig wanneer een dergelijke belangenverstrengeling van nucleaire industrie, wapenfirma's en overheid in de Bondsrepubliek niet zo betiteld wordt.

Een concrete illustratie hiervan is de OTRAG-affaire. Buiten het grondgebied van de BRD — maar in de buurt van belangrijke investeringen — worden in een provincie in Zaïre raket- en satellietssystemen ontwikkeld en beproefd door een met de militaire industrie gelieerd concern; van daar uit wordt tevens een belangrijk deel van de uraanvoorraden van Zaïre geëxploiteerd. De relaties met Zuid-Afrika zijn erg goed, en in dat land heeft de BRD meegeholpen aan een nieuw verrijkingsprocédé. De afstand tot Zaïre is vanaf Afrika's zuidpunt niet groot, en een enorm vliegveld wordt ook al aangelegd met Zuidafrikaans geld. Wordt het uranium van Zaïre (en van Zuid-Afrika) ook ter plekke verrijkt?

Het geheel wordt omgeven door een militair waas van geheimzinnigheid. Er is hierbij kennelijk nogal wat steun en rugdekking in

het overheidsapparaat, want de regering in Bonn weigert om in deze affaire krachtig in te grijpen, zulks wegens de 'grote economische belangen'.

De bouw van Hitlers kernbom mislukt; in 1952 mag de BRD jaarlijks niet meer dan een pond splijtbaar materiaal produceren. Anno 1979 heeft dit nucleaire machtscomplex zijn grenzen duidelijk aanzienlijk verlegd!

WOUTER BIESIOT

VOETNOTEN

1. K. Winnacker & K. Wirtz, *Den unverstandene Wunder, Kernenergie in Deutschland*, Düsseldorf, 1975.
2. D. Irving, *The Virushouse*, Londen, 1967.
3. R. Jongk, *Brighter than a Thousand Suns*, Hammondsworth, 1960.
4. S. Goudsmit, *ALSOS — the failure in German science*, Londen, 1947.
5. H. Schenk, *De Bondsrepubliek en kernenergie — een politiek-economische analyse*, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 2e jrg., no.1 (juni 1978).
6. Citaat, aangehaald in A. E. Jefremov: *De Europese veiligheid en de crisis van de NAVO*, deel 2, IPSO, 1976.
7. C. McArdle Kelleher, *Germany and the politics of nuclear weapons*, Londen, 1975.
8. Th. W. Wolfe, *Soviet Power and Europe, 1945-1970*, Londen, 1970.
9. K. Prüss, *Kernforschungspolitik in der BRD*, Frankfurt aM., 1974.
10. 'Tegen lozing atoomafval en Westduits atoomgevaar', brochure van het Permanent Volkskongreskomitee, Groningen, 1976.
11. Uiteraard vervult de overheid tevens een belangrijke rol in de internationale en regionale conflicten rond de kernenergie, zoals b.v. in EEG-verband, in de EURATOM-conflicten, enz. Gemakshalve zijn deze kwesties buiten beschouwing gelaten.

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

H. Hoekstra, voorzitter van de CPN;

A. de Leeuw, arts, lid van het partijbestuur van de CPN;

E. Detmers, lid van het partijbestuur van de CPN;

W. Biesiot, fysicus, wetenschappelijk medewerker aan de Rijks-Universiteit van Groningen.

De CPN en de democratie

SCHETS TER VOORBEREIDING VAN EEN HOOFDSTUK VAN HET PARTIJPROGRAM VOOR EEN NEDERLANDSE WEG NAAR HET SOCIALISME

Ter introductie

Het bijgaande materiaal bevat elementen voor een hoofdstuk van het op te stellen partijprogramma voor de Nederlandse weg naar het socialisme.

In dit programma moet een reeks van vraagstukken behandeld worden: klassen en klassenstrijd, de arbeidersbeweging, de rol van de partij, de verhouding tussen communisme en sociaal-democratie, de verhouding tot andere democratische krachten en levensbeschouwelijke richtingen, de uitbreiding van de democratie als weg naar het socialisme, economische hervormingen, de bevrijding van de vrouw; nationale onafhankelijkheid; internationale verhoudingen, waaronder de strijd voor de vrede en tegen het neokolonialisme; de internationale communistische beweging; Nationale bevrijdingsbewegingen.

In dit geheel vervullen onze opvattingen over verdediging en uitbreiding van de democratie een centrale functie.

De commissie die door het partijbestuur is ingesteld voor het opstellen van het ontwerp legt daarom allereerst een uiteenzetting over de strijd voor democratie aan de partij voor.

Deze tekst vormt een uitgangspunt voor de discussie over dit onderwerp. Hierover zullen plaatselijk bijeenkomsten voor leden worden gehouden. Ook kan iedere partijgenoot zich vanzelfsprekend met opmerkingen en voorstellen rechtstreeks schriftelijk tot de commissie wenden.

De gedachtenwisseling in de partij — waarvoor geen te krappe tijd mag worden genomen — zal bijdragen tot het vormgeven aan een voorstel door de commissie voor de tekst van het nieuwe programma. Uiteindelijk zal deze tekst dan aan de ledenvergaderingen en een congres ter beoordeling worden voorgelegd.

In dat stadium gaat het om besluitvorming. Thans is een zo breed mogelijke voorbereiding daarvoor in de gehele partij aan de orde.

I

Democratie en socialisme

De strijd voor de socialistische omvorming van de maatschappij in

Nederland is onverbrekelijk verbonden met de strijd voor de verdediging, uitbreiding en vernieuwing van de democratie. In de visie van de CPN zijn socialisme en democratie onafscheidelijk.

De ontwikkeling van de maatschappij wordt onder het kapitalisme geremd door uitbuiting, planloosheid en verspilling. De onderwerping van de produktiekrachten aan het kapitaalsbelang leidt tot economische crises, met overproductie van waren en kapitaal, met werkloosheid en botsingen op de afzetmarkten. Uit de concurrentiestrijd ontstaan monopolies van steeds grotere omvang, zich niet beperkend tot één land maar van multinationale aard. Hun machtsuitoefening en hun onderlinge strijd om markten, grondstoffen, invloedssferen voor het winstgevend beleggen van kapitaal, roepen ongekende problemen en moeilijkheden op, zonder in staat te zijn deze in het belang van de maatschappij op te lossen — of het gaat om de verstoorde verhouding tussen mens en natuur, zoals blijkt uit de ecologische en grondstoffencrises; tussen de mens en zijn directe omgeving, zoals blijkt uit de problemen rond het wonen, het vervoer en de recreatie; tussen de mensen onderling, zoals blijkt uit de problemen van de cultuur, de ethiek en het persoonlijke leven. Het optreden van de grote kapitaalsmachten wekt enorme gevaren voor de vrede. Het leidt tot verspilling van maatschappelijke rijkdom ten bate van de bewapening en de wapentechnologie, tot het verscherpen van de internationale betrekkingen en tot het plunderen van de niet-industrieel ontwikkelde landen, waar hongersnood, ziekte en gebrek heersen.

Het is noodzakelijk de ongecontroleerde macht van de monopolies en banken terug te dringen. Zij zijn aan geen enkele vorm van democratische besluitvorming onderworpen, doordat zij gebaseerd zijn op het doorslaggevende machtsmiddel in het kapitalistische systeem, het bezit van produktiemiddelen en kapitaal. Zij nemen beslissende posities in de economie in en oefenen van daaruit tevens door hun macht in de staat en de daarmee verbonden instellingen en organen overheersende invloed uit op het politieke leven.

Om deze kapitaalsmacht te beteugelen en uiteindelijk te breken is democratische op hervorming van de maatschappij gericht machtsvorming nodig.

De CPN streeft naar het tot stand brengen van een coalitie van de maatschappelijke krachten die tegenover de monopolies staan en verandering van de samenleving als gemeenschappelijk doel hebben of gemeenschappelijk als noodzaak ervaren.

De CPN beschouwt de strijd voor het bevestigen, vergroten en

waarborgen van de democratische rechten en de hervorming van de maatschappij om de uitbuiting van de mens door de mens uit te bannen, derhalve als één samenhangend geheel van doelstellingen die elkaar versterken en aanvullen.

II Fundamentele beperking van de democratie onder het kapitalisme

Door het socialisme zal een volledige verwerkelijking van de democratie en een daadwerkelijke uitoefening van de democratische rechten en vrijheden in ons land kunnen worden verwezenlijkt. Onder kapitalistische produktieverhoudingen blijven deze rechten immers ook bij formele erkenning van beperkte gelding en staan zij aan voortdurende aanvallen bloot.

Met het kapitalisme zijn ook begrippen als vrijheid en gelijkheid opgekomen. Door de aard van het maatschappelijk systeem zelf, waarin de klassebelangen van het kapitaal overheersen, bleven de politieke rechten, zoals het door de arbeidersklasse in harde strijd afgedwongen algemeen kiesrecht, in hun praktische betekenis beperkt. De voorstelling van de democratie als een neutraal, boven de klassen staand geheel van instellingen, botst op de ongelijkheid en onrechtvaardigheid in de huidige samenleving.

Deze voorstelling alsof de democratie samenvalt met het huidige machtssysteem van de monopolies dient om de wilsoplegging door de economisch heersenden te wettigen en een schijn te geven van overeenstemming met de volkswil.

In werkelijkheid bestaat deze overeenstemming niet. In de bedrijven heersen autoritaire verhoudingen. Concerns als Philips, Shell en Unilever oefenen beslissende invloed uit op het politieke, sociale en economische leven. De klassebelangen van het kapitaal oefenen eveneens zware druk uit op de heersende denkbeelden in de samenleving.

In de staatsorganen is, ook al werd toegang tot de vertegenwoordigende lichamen veroverd, de discriminatie van de arbeidersklasse blijven bestaan.

Tal van bureaucratische apparaten die nauw verbonden zijn met de belangen van monopolistische ondernemingen beschikken over grote en ongecontroleerde macht en nemen beslissingen die geheel onttrokken zijn, aan de beoordeling zowel door de parlementaire organen als door de democratische organisaties van de bevolking en dus aan de openbare mening.

Een reeks fundamentele rechten, zowel collectieve als individuele rechten, bleven de arbeidersklasse ontzegd. De strijd voor

verwezenlijking van het recht op arbeid, op woning, op vrije beroepskeuze, vrije ontplooiing van talenten en capaciteiten van het individu, draagt dus een bij uitstek democratisch karakter. Een burger is niet waarlijk vrij als hij willekeurig van het arbeidsproces kan worden buitengesloten, van de vruchten van zijn arbeid is vervreemd, zijn gezondheid verloren ziet gaan door slopende werk-omstandigheden, schatplichtig is aan het wapen- en financiers-kapitaal. Hij is niet vrij zolang hij op vele manieren belemmerd wordt in zijn deelname aan de cultuur, buitengesloten wordt van de centra waar besloten wordt over de richting van de maatschappelijke ontwikkeling, een speelbal is van processen die hij niet kan beheersen en voortdurend in onzekerheid verkeert over zijn loon, over zijn werk- en leefsituatie, over de toekomst van zichzelf en van volgende generaties.

Onder het kapitalisme gaat het er dus om de strijd voor de democratie volledig te voeren; het socialisme moet de democratie volledig verwezenlijken. De voornaamste democratische hervorming die onze partij nastreeft betreft het beheersen van en de controle over de maatschappelijke produktie. Op deze wijze kunnen de begrenzingsen die het kapitalisme aan de ontplooiing van de democratie stelt, worden doorbroken.

De duurzame waarde van de democratie kan alleen worden bevestigd en gegarandeerd door het actief optreden van de bevolking, wier betrokkenheid in het politieke leven weerspiegeld moet worden in de democratische instellingen, in democratische besluitvorming en wetgeving.

III

Democratische tradities van de CPN

De arbeidersbeweging in Nederland is sinds haar ontstaan in de vorige eeuw altijd opgekomen voor toekenning van politieke, sociale en culturele rechten en vrijheden aan alle burgers en voor het teniet doen van beperkingen die werden opgelegd door welgesteldheid, afkomst, sekse, onderwijsniveau e.d. In een strijd van vele tientallen jaren moesten de bestaande democratische rechten worden veroverd; dit geldt met name het recht om zich te organiseren in vakbonden en politieke partijen; de vrijheid van drukpers voor de arbeidersbeweging; het algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen, volgens het systeem van de evenredige vertegenwoordiging.

De arbeidersbeweging knoopte in deze strijd aan bij de in ons land reeds als positieve tradities verankerde verdraagzaamheid en vrijheden op levensbeschouwelijk terrein en bij het bestaan van

vertegenwoordigende organen in het staatsbestel, die zijn ontwikkeld in de ontstaansstrijd van Nederland als zelfstandige staat. De vorming van de grondslagen van het parlementaire systeem en de vrijheden in ons land in een periode die reeds enkele eeuwen achter ons ligt, was een grote stap voorwaarts in de politieke ontwikkeling van de menselijke maatschappij.

In de 19e eeuw eigende de kapitalistische bourgeoisie zich dit nationale erfgoed toe, maar toen de georganiseerde arbeiders zich deden gelden, kregen deze verworvenheden een nieuwe dimensie. De arbeidersklasse wierp haar gewicht in de schaal om de rechten te verwerven die de kapitalistische klasse voor zichzelf proclameerde. De CPN is als meest bewuste component van de arbeidersbeweging in dit verband voortdurend met kracht opgekomen voor de versterking van de democratische instellingen, voor de verdediging van de bevoegdheden van het parlement en van de gekozen bestuursorganen in gemeenten en provincies. Zij verdedigde en verdedigt de democratische rechten en instellingen tegen uitholling en elke reactionaire aanslag.

De geschiedenis van de CPN is vervuld van haar strijd voor de deelname van de arbeidersbeweging aan de democratische besluitvorming en instellingen, die ook de gunstigste verhoudingen bieden voor de politieke strijd van de arbeidersbeweging, steunend op de massa-actie voor vrede, nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang. Deze grote doelstellingen zijn onverbrekkelijk verbonden met de strijd voor de democratie.

In de strijd tegen de barbaarsheid van het fascisme en de Duitse bezetting van ons land hebben de communisten grote offers gebracht om de vernietigde vrijheden te herwinnen en de nationale onafhankelijkheid te herstellen. Het optreden voor de zelfstandigheid van ons land gaat hand in hand met de verdediging van de bevoegdheden van het parlement tegen overdracht aan door de multi-nationals beheerste supra-nationale machtsorganen.

Dictaten die van buitenaf worden opgelegd aan ons land en zijn bevolking vormen een wezenlijke bedreiging voor een democratische ontwikkelingsgang. Het duidelijkst blijkt dit uit de door de NAVO opgelegde bewapeningslasten, die zwaar op de economie drukken en sociale vooruitgang tegenhouden, die de veiligheid van Nederland ondermijnen en een rem vormen op de mogelijkheden om eigen stappen te zetten op de weg naar een vreedzame toekomst.

De ontwikkeling van de democratie laat zich niet denken zonder volhardende strijd voor de vrede; oorlogsvoorbereiding, bewapeningswedloop en internationale dreigingen betekenen ernstige hinderpalen op de weg naar ontplooiing van de democratie — een

weg die door oorlog in ieder geval wordt versperd. Alle strijd die de CPN in de loop van haar bestaan heeft gevoerd appelleerde aan het democratisch bewustzijn. Daarentegen levert het anti-communisme van de reactie — maar ook de concessies soms zelfs medeplichtigheid daaraan van leidende kringen van de Partij van de Arbeid — gevaren op voor het bestaan van de democratische rechten in ons land.

De CPN streeft naar verhoging van het democratisch bewustzijn dat nodig is om de bevolking volledig te betrekken bij alle beslissingen van politieke en economische aard. In samenhang hiermee is versterking van de vakbeweging en van het democratische karakter van de vakbeweging aan de orde. Het afdwingen van veranderingen op sociaal en economisch gebied is immers een voorwaarde om de democratie werkelijk effectief te maken.

Zo is loonstrijd van essentieel belang voor het aanvechten van de macht van de monopolies, hoe ook gepoogd wordt het besef hiervan terug te dringen met een vals beroep op het algemeen belang en ondermijning van het klassenbewustzijn door de sociaal-democratie. De democratie is een fundamenteel klassebelang van de arbeiders. Het gaat erom de kloof tussen regeerders en geregeerden, tussen machthebbers en machtelozen, te overwinnen. Deze kloof blijft hoe dan ook in stand zolang in het kapitalisme de staat wordt gehanteerd als instrument voor belangen van de monopolies en de meest bewuste delen van de arbeidersklasse zijn buitengesloten uit de leiding van de staat.

IV Verdediging, uitbreiding en vernieuwing van de democratie

De ontwikkeling van het kapitalisme in ons land heeft steeds bredere terreinen van menselijke activiteit vermaatschappelijkt. Arbeid, wonen, cultuur, ontspanning, verstedelijking, verkeerswezen, onderwijs, gezondheidszorg, leefmilieu, zijn gebieden van collectief handelen waarbij vrijwel de gehele bevolking betrokken is. Dit leidt ertoe dat de bevolking op deze terreinen ook zeggenschap opeist. De collectieve deelnemers aan het maatschappelijk handelen willen beslissingsmacht verwerven.

Dit is de historische grondslag van het optreden van democratiseringsbewegingen, zowel op sociaal gebied waar bestaanszekerheid en bescherming tegen willekeur van de concerns verlangd wordt, als op andere gebieden. Kenmerkend hiervoor zijn de emancipatiebewegingen (zoals die van de vrouwen), de studentenbeweging en andere vormen van democratische aaneensluiting.

De moderne produktie, de technisch-wetenschappelijke ontwikke-

ling, scheppen niet alleen nieuwe mogelijkheden, maar roepen ook zoveel nieuwe problemen op dat de deelname en het creatieve vermogen niet van slechts beperkte groepen, maar van de massa vereist is om de ontwikkeling te sturen, om er het chaotische en veelal destructieve karakter aan te ontnemen, de richting en het tempo te bepalen.

Er zijn daarom nieuwe vormen van bestuur, beïnvloeding en beslissing nodig om garanties te scheppen voor de actieve verantwoordelijkheid bij alle maatschappelijke beslissingen van de bevolking en haar organisaties. In de hedendaagse ontwikkeling komen de fundamentele klassentegenstellingen die in de maatschappij bestaan ook steeds duidelijker tot uiting binnen de staat en zijn organen. De vermaatschappelijking van vrijwel het gehele menselijke handelen heeft namelijk een enorme expansie van de (kapitalistische) staat met zich mee gebracht. Aan de staat zijn steeds meer functies toebedeeld.

Zijn klassieke functie van onderdrukingsapparaat is uitgebreid en geraffineerder geworden. Het gebruik van nieuwe massamedia als beïnvloedingsorganen van de kapitalistische ideologie brengt een verfijnder indoctrinatie, grotere geestelijke druk en ondermijning van een werkelijke vrije en pluriforme meningsvorming — een meningsvorming die zich echter toch ontwikkelt tegen de verdrukking in.

Eveneens uitgebreid zijn de besturende en regulerende functies van de staat, die zich tot alle details van de samenleving uitstrekken.

De belangrijkste uitbreiding van de directe staatsfuncties heeft zich voorgedaan op het gebied van de herverdeling van het nationaal inkomen, die de overheid steeds nauwer betreft bij de kapitalistische economische processen.

De enorme uitbreiding van de staat betekent ook, dat steeds grotere aantallen mensen direct of indirect in overheidsdienst werken. Enerzijds moet de heersende klasse wel accepteren dat zich alles ook binnen de staatsorganen democratische krachten ophopen — waarmee materiële voorwaarden ontstaan om bepaalde takken van het staatsapparaat te democratiseren — anderzijds gebruikt zij haar centrale machtspositie om via de staat een corrumperende invloed uit te oefenen.

De toegenomen staatsbemoeienis is dus geen geleidelijke vooruitgang — zij versterkt immers de greep van de heersende klasse op de maatschappij — maar scheidt wel tegelijkertijd nieuwe terreinen waarop de klassenstrijd zich afspeelt. Hierbij botsen de arbeidersklasse en de democratische beweging op het streven van de monopolies naar autoritaire beperkingen van de democratie.

De rol van de staat in de economische processen is zodanig dat de

monopolies de machtsposities geheel en ongedeeld in handen willen hebben. Zij pogen de beïnvloeding door het volk via het parlement en langs andere wegen van openbaarheid te bureaucratiseren en te verstoppen zodat de beslissingen worden geconcentreerd in handen van door hen geheel beheerste organen. Vooral als het gaat om beslissingen van economische aard, over de richting van investeringen en groei, over produktie en consumptie, over de verdeling van de maatschappelijke rijkdom, maar ook als het gaat om besluitvorming op politiek terrein en in vraagstukken van de cultuur. Om dit te camoufleren geeft men stenen voor brood: inspraak zonder beslissingsrecht, meepraten zonder zeggenschap.

De voortzetting van de concentratie van kapitaal gaat samen met pogingen tot concentratie van de staatsmacht. Dit komt tot uiting in het inperken van democratische rechten en sociale voorzieningen, in het stroomlijnen van de openbare mening, in het ondermijnen van de democratische instellingen waaraan bevoegdheden worden onttrokken ten gunste van een bureaucratisch uitvoerend apparaat of van supra-nationale organen.

Nu het kapitalisme in een periode van diepe crises verkeert vormen de democratische rechten voor de monopolies een hinderpaal bij hun streven naar afwenteling van de gevolgen van deze crises op de bevolking. Daarom is strijd vereist tegen de aantasting, uitholling en ondergraving van de democratische rechten. Het anti-democratische streven van de grote concerns leidt tot de ondermijning van de democratische instellingen en tot labiliteit van het parlementaire systeem. Het feit dat de belangrijkste beslissingen in de maatschappij zijn onttrokken aan democratische controle en dat ook talrijke overheidsorganen voor democratische controle zijn afgesloten, bevordert de bureaucratische ondoelmatigheid; corruptie en schandalen, alsmede het terrorisme zijn symptomen van verval. Dezelfde krachten die hiervoor verantwoordelijk zijn, blazen anti-parlementarisme aan en roepen om een 'sterke regering' en een 'sterke man' om op die wijze de staatsmacht verder te versterken tegenover diegenen die de democratische rechten willen uitoefenen voor het bereiken van maatschappelijke hervormingen en politieke vernieuwing.

De CPN is van mening, dat tegenover deze processen geen afwachtende of passieve houding mag worden ingenomen, noch mag dit alles worden beschouwd als een fataliteit waartegen zolang het kapitalisme bestaat niet opgetreden zou kunnen worden.

Vernieuwingen en hervormingen zijn nodig in de zin van uitbreiding van de democratische rechten, zeggenschap van de werkers op de bedrijven, versterking van de lokale en regionale democratie, van de gemeentelijke autonomie; deelneming aan de

besluitvorming door de betrokkenen in onderwijs, gezondheidszorg, welzijn; democratisering van leger en politie.

Op het gebied van de economie betekent democratische vernieuwing het tot stand brengen van een programmering (waarop in het economische deel van het program verder zal worden ingegaan) en controle van de zijde van de democratische organen aan de basis (ondernemingsraden, vakbondsorganisaties e.d.).

De ontwikkeling van de democratie gaat zo in de richting van beslissingsmacht voor de gemeenschap over de voornaamste produktiemiddelen: dit stadium is een overgangsfase naar het socialisme. Het gaat om wijzigingen en vernieuwingen die in de richting van het socialisme gaan — waarin het maatschappelijk bezit van de voornaamste produktiemiddelen is gerealiseerd en de uitbuiting van de ene mens door de andere is afgeschaft. Tevens zal op deze wijze de basis gelegd worden voor de vormen van beheer in een socialistische samenleving, waarbij moet worden voortgebouwd op de reeds in het kapitalisme veroverde democratische rechten en instellingen en waarbij alle niet-monopolistische krachten betrokken zijn.

V Coalitiepolitiek — democratische machtsvorming voor het socialisme

De in Nederland evenals in andere hoogontwikkelde moderne kapitalistische landen reeds verworven ervaringen — in de strijd voor vrede en sociale vooruitgang, tegen het fascisme en antisemitisme, tegen de koloniale oorlogen, voor internationale solidariteit — tonen de betekenis van de arbeidersklasse als leidende kracht in de maatschappelijke ontwikkeling. Door haar groei in omvang en veelzijdigheid van samenstelling is de arbeidersklasse in toenemende mate in staat tezamen met andere niet-monopolistische lagen van de bevolking richting te geven aan het proces van democratische vernieuwing.

Het optreden van de communisten voor het tot stand brengen van een coalitie om te komen tot een democratische ontwikkeling en tot het inslaan van een eigen weg naar een Nederlandse vorm van het socialisme is daarom van ingrijpende betekenis.

Deze weg naar de verwerkelijking van dit nieuwe type van Nederlandse samenleving is een weg van strijd tegen de macht van de monopolies. Om deze strijd te voeren en te verhinderen dat de binnen- en buitenlandse reactie de klok terugdraait, is aaneensluiting van alle vooruitstrevende krachten, versterking van de democratische instellingen en machtsvorming van de arbeidersklasse onontbeerlijk.

Partijen, maatschappelijke organisaties, allen die een vernieuwing van de maatschappij in socialistische zin tot stand willen brengen, zullen dit slechts kunnen verwerkelijken in coalities, in respect voor elkaars identiteit en standpunten; geen van deze partijen of groeperingen kan pretenderen de socialistische omvorming van de Nederlandse samenleving alleen te zullen volbrengen.

Aldus is het optreden van politieke partijen en de politieke vrijheid een essentiële voorwaarde en een essentieel bestanddeel van de maatschappijvernieuwing die naar de mening van de CPN in Nederland de weg naar het socialisme zal kenmerken.

Ook onder het socialisme zal in ons land het bestaan en de ontwikkeling van politieke partijen met hun uiteenlopende levensbeschouwelijke opvattingen en politieke visies, van wezenlijke betekenis zijn voor de democratische besluitvorming. Voor alle partijen, onafhankelijk van hun visie op de maatschappij, dienen de grondwettelijke rechten volledig gewaarborgd te zijn en het functioneren in de democratische vertegenwoordigende en besturende lichamen te zijn gegarandeerd.

VI

Grondwet

Bij haar strijd voor democratische vernieuwing gaat de CPN uit van de Nederlandse grondwet, die de gelijkheid van alle burgers erkent en de belangrijkste grondrechten garandeert, zoals gewetensvrijheid en vrijheid van godsdienst, vrijheid van onderwijs, briefgeheim, vrijheid van meningsuiting, van vergadering en organisatie.

Uit de democratische beginselen van de CPN vloeit voort, dat zij erfelijke staatsfuncties als een anachronisme beschouwt. Een constitutionele monarchie, die zich volstrekt binnen de grondwet beweegt, behoeft geen beletsel te zijn voor democratische vernieuwing van de maatschappij, anti-monopolistische hervormingen en overgang naar een socialistische maatschappij; in het kader van deze maatschappijvernieuwing streeft de CPN van haar kant naar een democratische republiek, waarover naar haar mening eerst een brede overeenstemming tussen verschillende levensbeschouwelijke en politieke stromingen moet bestaan, steunend op een eenheid van opvatting binnen de overgrote meerderheid van de bevolking.

In grondwettelijke bepalingen en in de wet dient duidelijk discriminatie, in welke vorm dan ook, afgewezen te worden. Het geheel van rechten en vrijheden, dat in de grondwet is neergelegd en daardoor wordt beschermd en gewaarborgd, zal naar de mening van de CPN naarmate de democratische ontwikkeling voortschrijdt,

moeten worden uitgebreid. Tot deze rechten dienen ook te behoren: het recht op arbeid, stakingsrecht, het recht op wonen, de bescherming van het privéleven tegen inbreuken, de onschendbaarheid van het lichaam, rechtsbescherming tegen gedwongen psychiatrische opname, de onvervreemdbaarheid van het staatsburgerschap.

De CPN is voor de onafhankelijkheid van de rechtsspraak. De grotere democratische controle van het parlement op het benoemen van rechters en doorbreking van de nu feitelijk bestaande sociale en politieke selectie voor de rechterlijke macht, zullen daartoe bijdragen.

Overeenkomstig de grondwet dient de krijgsmacht — die hoofdzakelijk uit dienstplichtigen moet bestaan — zich te bepalen tot de handhaving van de nationale onafhankelijkheid en verdediging van het grondgebied. De democratische controle op leger en politie moet worden versterkt. De BVD moet worden opgeheven.

Tot de democratische rechten behoort ook het waarborgen van de vrijheid van kunst en wetenschap; de communisten staan op het standpunt van de onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek en de vrijheid van schepping in de kunst.

Kandidatenlijst CPN Europese verkiezingen

1. Rinus Haks, Amsterdam	22. Joop Stout, Amsterdam
2. Tineke v.d. Klinkenberg, Amsterdam	23. Joop Mantel, Rotterdam
3. Frits Dragstra, Heerlen	24. Ton van Hock, Amsterdam
4. Gijs Schreuders, Amsterdam	25. Claartje Visser-de Jong, Amsterdam
5. Heiltje de Vos-Krul, Rotterdam	26. Rudi v.d. Velde, Amsterdam
6. Wim Kremer, Emmen	27. Joop Schepers, Almelo
7. Wim van het Schip, Amsterdam	28. Jan Berghuis, Beverwijk
8. Elli Izeboud, Amsterdam	29. Bep Grave, Deventer
9. Harm Leeman, Amsterdam	30. Jos de Keijzer, Vlissingen
10. Trijnie Ahlers-Luppens, Finsterwolde	31. Bob Vrins, Amsterdam
11. Hans Geleijnse, Breda	32. Hanneke Jagersma, Groningen
12. Truus Divendal-Klok, Nieuw-Vennep	33. Laurens Meerens, Amsterdam
13. Johan Bosma, Amsterdam	34. Arend Luppens, Finsterwolde
14. Cor v.d. Zanden, Rotterdam	35. Jaap Janissen, Amsterdam
15. Cilia Galesloot, Amsterdam	36. Gerrit Oor, 's-Gravenhage
16. Wim Nieuwenhuysse, Krommenie	37. Simon Korper, Amsterdam
17. Rinze Visscr, Lemmer	38. Bertus Faber, Brunssum
18. Carl Splinter, Utrecht	39. Jan v.d. Meulenhof, Helmond
19. Siem v.d. Helm, Delft	40. Janny Jongeneel-Ketzer, Krommenie
20. Carla Boxma, Winsum	
21. Frans Aarts, Noord-Scharwoude	

Uit De Waarheid van donderdag 8 maart 1979

Joop Wolff bij Tsjechische C.P.

Kameraad Bilák, lid van het presidium en secretaris van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Tsjechoslowakije heeft op 24 januari 1979 kameraad Wolff, lid van het Politiek Bureau van het Partijbestuur van de Communistisch Partij van Nederland ontvangen ter gelegenheid van diens korte vakantie in Tsjechoslowakije.

Kameraad Bilák bracht grote waardering tot uiting voor het initiatief en de inspanning, zoals die ontwikkeld is door de Communistische Partij van Nederland in de strijd van de volkeren tegen de Neutronen-bom, voor de beperking van de bewapeningswedloop en voor ontwapening.

Beide vertegenwoordigers brachten de wens tot uiting om de bestaande wederzijdse vruchtbare samenwerking tussen beide communistische partijen verder te ontwikkelen.

De ontmoeting werd bijgewoond door kameraad Wladimir Janku, plaatsvervangend hoofd van de afdeling buitenlandse politiek van het Centraal Comité van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij.

Persbericht

Bezoek van Italiaanse partij-delegatie

Een delegatie van de PCI (Italiaanse Communistische Partij) heeft een bezoek gebracht aan Amsterdam voor besprekingen met het partijbestuur van de CPN.

De PCI-delegatie bestond uit Carlo Galluzzi, lid van de leiding (Dag. bestuur - red.) en Mario Pasquallotto, lid van het secretariaat van de grøep communisten in het Europese parlement.

De Italiaanse kameraden werden ontvangen door een delegatie van het partijbestuur van de CPN, die gevormd werd door Rinus Haks, lid van het dagelijks bestuur — en lijststaanvoerder van de CPN voor de Europese verkiezingen, Harry Kleuver, eveneens lid van het dagelijks bestuur en Jan de Boo, partijbestuurder van de CPN.

In een persbericht wordt melding gemaakt van een kameraad-

schappelijke ontmoeting tussen beide partijdelegaties en erop gewezen, dat de actuele politieke situatie in Italië en Nederland de gelegenheid bood voor een uitgebreide gedachtenwisseling. Het ging daarbij in het bijzonder ook, zo wordt in het persbericht opgemerkt, over de strijd voor de vrede, de democratie, ontspanning en ontwapening.

Uit het persbericht blijkt verder dat tijdens de ontmoeting ook de voorbereiding van de Europese verkiezingen aan de orde is geweest. Hoewel er verschillen bestaan in de politieke situatie in de twee landen, hebben de beide communistische partijen besloten de gesprekken met het oog op de strijd voor een Europa van de democratie, van vrede en sociale vooruitgang te verdiepen.

Het persbericht besluit met te zeggen, dat in deze geest de partijen besloten de contacten voort te zetten en te versterken, op grondslag van de vriendschap en samenwerking die er sinds vele jaren tussen beide partijen bestaan.

Uit De Waarheid van vrijdag 23 februari 1979

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN was op zaterdag 3 maart in Amsterdam bijeen ter bespreking van een eerste discussiestuk over een onderdeel van een nieuw partijprogram en ter vaststelling van de kandidatenlijst voor de Europese verkiezingen.

Het discussiestuk behandelt vraagstukken van de democratie. De commissie die door het partijbestuur met de voorbereidingen van het nieuwe partijprogram is belast, zal het stuk — dat elementen voor een hoofdstuk van het nieuwe program bevat — binnenkort aan alle partijleden aanbieden en publiceren, opdat een aanvang kan worden gemaakt met de behandeling in de partij.

Uit De Waarheid van maandag 5 maart 1979

Indonesië-commissie CPN ingesteld

Het dagelijks bestuur van de CPN heeft een Indonesië-commissie ingesteld, die tot taak heeft voorstellen uit te werken voor het versterken van de solidariteit met de vervolgte vrijheidsstrijders in Indonesië en het ontplooiën van activiteiten welke daarop gericht zijn. Tot leden van de commissie zijn door het dagelijks bestuur benoemd: Joop Wolff, Annie van Ommeren-Averink, Joop Morriën, Nel Te Kronnie-Boudewijn, Piet van Staveren, Truus Divendal, Ratio Koster, André de Leeuw.

De commissie verricht haar werkzaamheden op grondslag van de besluiten van het 26ste partijcongres, waar de noodzaak van versterkte solidariteit is vastgelegd. Op dit congres sprak Henk Hoekstra uitvoerig over de plicht van de Nederlandse communisten om de solidariteit met de volkeren van de koloniaal overheerste landen uit te breiden, intensiever en actiever te doen zijn.

'Dat is noodzakelijk en de tijd is daarvoor rijp', aldus Henk Hoekstra in zijn rede voor het congres. 'Zeker als het gaat om onze solidariteit met de werkelijke nationale krachten in Indonesië aan wie geen beproeving bespaard is gebleven... Onder zulke omstandigheden is zeker de eenheid van de Indonesische communisten van het grootste belang en dat is ook juist datgene, waarvoor de imperialisten het meest bevreesd zijn. Het streven naar deze eenheid, die groeit in de praktische strijd en die het oog richt op de toekomst, welke voor het gehele Indonesische volk van levensbelang is, wordt door ons niet alleen toegejuicht maar kan rekenen op de ondersteuning, op de solidariteit zoals deze reeds beproefd is.'

Wat deze traditie van solidariteit betreft werd op het symposium ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de CPN een uitvoerige uiteenzetting gegeven door Joop Wolff, lid van het dagelijks bestuur, die aankondigde dat de partij haar activiteiten op dit gebied zal gaan hernieuwen en uitbreiden.

Uit De Waarheid van dinsdag 6 maart 1979

Communiqué

Op uitnodiging van het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland heeft een delegatie van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie van 5 tot 12 maart 1979 een bezoek aan Nederland gebracht.

De delegatie van de CPSU werd gevormd door de kameraden B. I. Stoekalin, lid van het centrale comité van de CPSU, voorzitter van het staatscomité voor uitgeverijen, poligrafische industrie en boekhandel — hoofd van de delegatie; S. V. Mitrosjin, secretaris van het partijcomité van het gebied Woronesj; D. N. Motsjalin, hoofd van sector bij de internationale afdeling van het centrale comité van de CPSU.

Het bezoek van de delegatie aan Nederland bood de gelegenheid tot een kennismaking met de CPN en met Nederland. In contacten met kaders van de CPN werd kennis genomen van de strijd van de Nederlandse communisten voor de belangen van de werkende mensen, voor vrede en voor democratie. De CPSU-delegatie had daartoe ontmoetingen in Amsterdam, Rotterdam en de provincie Groningen. In Den Haag ontmoette zij leden van de fracties van de CPN in de Tweede en Eerste Kamer.

De delegatie van de CPSU gaf van haar kant een uitvoerige toelichting op de werkzaamheden van de CPSU en het hele Sowjetvolk op de uitvoering van de besluiten van het 25ste Congres van de CPSU en over de initiatieven op het gebied van de buitenlandse politiek van de CPSU en de Sowjet-regering, die gericht zijn op voortzetting van het proces van internationale ontspanning en vrede.

Ter afsluiting van haar verblijf in Nederland werd de delegatie ontvangen door de voorzitter van het partijbestuur van de CPN, Henk Hoekstra. Daarbij waren voor de CPN tevens aanwezig de kameraden Karel Hoogkamp (lid van het dagelijks bestuur) en Jan de Boo (lid van het partijbestuur).

Tijdens deze ontmoeting vond een gedachtenwisseling plaats over actuele politieke vraagstukken en werd wederzijds de wens tot uiting gebracht om de betrekkingen tussen de beide communistische partijen verder te ontwikkelen.

Deze ontmoeting vond plaats in een vriendschappelijke atmosfeer en toonde de eensgezindheid aan inzake vraagstukken die besproken werden.

Amsterdam, 12 maart 1979

Voor vrede, democratie en sociale vooruitgang

Op vrijdag 16 maart 1979 hebben in Düsseldorf delegaties van de partijbesturen van de Communistische Partij van Nederland en de Deutsche Kommunistische Partei elkaar ontmoet en besprekingen gevoerd, in het bijzonder over de voorbereiding van de Europese verkiezingen, die in juni in de EEG-landen plaatshebben.

Van de delegatie van de CPN, die bij het begin van de meningsuitwisseling door de voorzitter van de DKP, Herbert Mies, werd begroet, maakten deel uit, Joop Ijsberg (lid van het dagelijks bestuur), en de leden van het partijbestuur Jan de Boo en Frits Dragstra. Van de kant van de DKP namen aan de gesprekken deel Ludwig Müller, lid van het presidium en secretaris van het partijbestuur, Karl-Heinz Schröder, secretaris van het partijbestuur en Gustac Trambowsky, lid van het partijbestuur.

Beide delegaties onderstreepten met het oog op de komende Europese verkiezingen het gezamenlijk optreden voor vrede, democratie, veiligheid, samenwerking en sociale vooruitgang te versterken. Beide partijen zullen de bevolking van hun landen op de gevolgen van de EEG-politiek wijzen.

De EEG-politiek, die door de belangen van de monopolies wordt bepaald, heeft miljoenen werklozen, verlies aan arbeidsplaatsen en aanhoudende prijsstijgingen gebracht. Beide partijen keren zich tegen het afwentelen van de gevolgen van de crisis op de schouders van de werkende mensen. Zij zijn voor een constructieve politiek om de gevolgen, die door de kapitalistische crisis zijn veroorzaakt, te boven te komen en verdedigen de rechten van de bevolking tegen de aanvallen van de multinationale ondernemingen. Zij zijn voor behoud van de arbeidsplaatsen, voor de versterking van de koopkracht, voor verkorting van de werktijd en invoering van de 35-urige werkweek.

Beide partijen zijn van mening dat de strijd voor het behoud van de sociale rechten nauw verbonden is met de strijd tegen de bewapening. Het is dringend noodzakelijk dat de bewapeningsuitgaven worden verminderd. Aan de wapenwedloop verdienen

alleen de grote kapitalisten. Door ontwapening wordt de vrede bevorderd en kunnen de sociale belangen van de volken beter worden beschermd. Daarom protesteren zij ook tegen de miljarden verslindende wapenhandel tussen de BRD en Nederland met betrekking tot de verkoop van 445 Leopard II-tanks aan Nederland. De CPN en de DKP zijn vastbesloten hun bijdrage te leveren aan de strijd tegen de wapenwedloop en voor ontwapening, in het bijzonder tegen de neutronenbom en alle wapens tot massavernietiging. Zij keren zich tegen de pogingen van het imperialisme om het proces van ontspanning af te remmen en treden met nadruk op voor de verwezenlijking van de besluiten van de Helsinki Conferentie.

Beide partijen richten zich tegen militarisme en neo-nazisme en treden actief op voor democratie en vrede. Zij protesteren tegen de verjaring van oorlogsmisdaden in de BRD. Het is nodig de strijd tegen de beroepsverboden te versterken. De CPN en de DKP beschouwen daarom de grote demonstratie van de democratische krachten van de BRD op 31 maart in Bonn als een belangrijke bijdrage in de strijd tegen de beroepsverboden. De beroepsverboden moeten definitief van de baan.

De CPN en de DKP keren zich tegen het streven naar overheersing door de Westduitse imperialisten binnen de EEG, dat tegen de vitale belangen van de bevolking van Nederland en van de bevolking van de Bondsrepubliek is gericht. Zij strijden tegen elke verdere beperking van de nationale rechten en zijn voorstanders van een internationale samenwerking ter bescherming van het milieu, van een energiepolitiek zonder concern-willekeur en onder brede democratische controle. Beide partijen wijzen UCN en Kalkar af. Tijdens de ontmoeting bespraken de delegaties andere actuele vraagstukken. Zij zijn overeengekomen hun samenwerking met het oog op de Europese verkiezingen te versterken en alle krachten in te spannen om de invloed van de communisten in het Europese parlement, in het belang van alle democratische en vredelievende krachten, te vergroten. De ontmoeting in Düsseldorf verliep in een kameraadschappelijke sfeer, in de geest van de solidariteit die de strijd van onze beide partijen sinds lange tijd kenmerkt.

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Van Marshallplan tot EEG

Snel na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog werden in het westelijk deel van Europa verreikende en ambitieuze plannen aan de orde gesteld om te komen tot politieke, militaire en economische vereniging. Dit geschiedde met aanmoediging en aansporing van Amerikaanse zijde; vandaar klonk de roep om te komen tot blokvorming tegen de socialistische landen, die naast de Sowjet-Unie in Oost-Europa waren ontstaan, en tot een reorganisatie van het kapitalistische bestel om het hoofd te kunnen bieden aan de sterker geworden arbeidersbeweging, met name de gegroeide kracht van de communistische partijen. Dit ging samen met inspanningen om zo snel mogelijk de voor deze doeleinden beschikbare krachten in de verslagen fascistische staten — en met name ging het daarbij om West-Duitsland — daarbij te betrekken. Het Westduitse potentieel zou betrokken moeten worden bij het anti-Sowjet-blok, dat onder Amerikaanse leiding werd opgezet.

Deze Amerikaanse interventie in de aangelegenheden van West-Europa uitte zich het eerst in de vorm van het Marshallplan; de middelen die ter beschikking werden gesteld — bij elkaar zo'n 13 miljard dollar — betekenden in die tijd van algemene schaarste wel iets, maar waren toch ook weer niet zó scheutig; nergens was het meer dan een gering percentage van het nationale inkomen. Bij de verdeling hadden de Amerikaanse instanties bovendien nog meer

dan economische, hun eigen militaire en politieke overwegingen voor ogen. Vooral ging het ze er om, op korte termijn een militaire tegenhanger van de Marshallplan-organisaties te scheppen. Dat was eerst het verdrag van Brussel (later Westeuropese Unie genoemd), waarin in maart 1948 Engeland, Frankrijk, Italië, Nederland, België en Luxemburg samengingen. Kenmerkend voor wat ook daarna zo vaak zou gebeuren, werd dit pact toen aangekondigd en gepropageerd als waarborg tegen een Duitse agressie in de toekomst; in werkelijkheid bereidde het de richting van de Westduitse strijdkrachten juist voor en diende het om zowel tegen de socialistische landen als tegen de nationale bevrijdingsbeweging in de koloniale landen te worden benut.

Zo gauw het Marshallplan in werking was, werd ook begonnen met de vorming van het Atlantisch Pact (gesloten op 4 april 1949). Ofschoon heel duidelijk tegen de Sowjet-Unie gericht, werd steeds aangevoerd dat het dienstbaar zou zijn tegen elke, ook Duitse, agressie en dat West-Duitsland er niet in zou worden opgenomen. Dat konden we in Nederland horen en heel duidelijk in Frankrijk, waar de toenmalige premier Robert Schuman in het parlement uitriep, dat Duitsland nooit meer een leger en wapens zou krijgen. En dat terwijl Amerikaanse regeerders toen reeds openlijk zeiden, dat toelating van West-Duitsland slechts een kwestie van tijd zou zijn.

In deze periode van de na-oorlogse geschiedenis verscherpen de spanningen zich. Het is de tijd van de hevige koude oorlog, van het trekken van een ijzeren gordijn door Europa, van het streven om de socialistische landen te isoleren en ook economisch te boycotten. De bewapening wordt in hoog tempo opgevoerd; de Verenigde Staten beroepen zich op hun militaire evenwicht en in de generaalskringen liggen de plannen voor de oorlog tegen de socialistische landen klaar.

De leidende imperialistische kringen in de Verenigde Staten willen daartoe een geëigend uitgangspunt in West-Europa scheppen. Dat is te vinden in het plan voor de oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap (EDG), waarbij de economische en politieke betrekkingen zouden worden opgenomen en geregeld in een bij uitstek militair verdrag dat ook voorzag in het opnemen van een Westduits contingent, bestaande uit twaalf divisies.

De EDG

Sinds eind 1950 beheerste dit plan, waarmee de Amerikaanse heersende kringen hun opperheerschappij in West-Europa, met

volledige inschakeling van West-Duitsland, wilden vestigen, het politieke leven. Het duurde tot mei 1952 tot de tekst van het verdrag klaar was. Daarna begon de lange weg door de parlementen van de verschillende landen. Overal waren er grote protestbewegingen. Dit was in ons land eveneens het geval, maar toch besloot het Nederlandse parlement tot goedkeuring, met alleen de communisten tegen.

Uiteindelijk faalde het plan echter in Frankrijk. In augustus 1954 ging het ten onder in het Franse parlement, waar het met 319 tegen 264 stemmen de nederlaag leed. Naast de communisten stemde de helft van de socialistische fractie tegen het verdrag, met de halve radicale fractie en de gaullisten.

Deze nederlaag van de EDG was een gebeurtenis van grote betekenis. Het interessante daarbij was wel, dat ze zowel voortkwam uit als bijdroeg tot een zekere vermindering van de internationale spanningen en tot een eerste nederlaag van de koude oorlog werd.

Het falen van het EDG-plan ging samen — zo kan men in grote trekken zeggen — met het definitieve einde van de Koreaanse oorlog na de eindeloze besprekingen in Panmoejon, met de erkenning van de Franse nederlaag in Vietnam en met een eerste regeling in positieve zin van de betrekkingen tussen de Sowjet-Unie en de Westduitse Bondsrepubliek. De onbeschaamd tot uiting gebrachte ideeën over het met geweld tot stand brengen van een Duitse eenheid op militaristische en imperialistische basis moesten worden teruggenomen en verdwenen in de laden.

De mislukking van de EDG was een zware slag voor de Amerikaanse politiek, vooral ook omdat leidende Amerikaanse politici er steeds weer op hadden aangedrongen het verdrag te ratificeren en dreigementen over een herziening van de Amerikaanse Europa-politiek niet hadden geschuwd. Het had alles geen resultaat gehad. In wezen betekende dit dat de Amerikaanse macht over West-Europa een geduchte knauw had gekregen.

Enkele politieke waarnemers zijn zelfs zo ver gegaan, dat de ze vorming van de Raad van Europa (1948) en de grootscheepse propaganda over Europese politieke eenheid en geïntegreerde economie, met een Europees leger, beschouwen als een 'buitengewoon subtiele manoeuvre' 1) om met behulp daarvan zoveel mogelijk Amerikaanse hulp te verkrijgen en de economische, politieke en militaire macht van de Westeuropese landen te vergroten en daarna het Amerikaanse verdergaande EDG-plan af te wijzen. Dit is een overdrijving, die de betekenis van de strijd van de massa's in de Westeuropese landen voor vrede en nationale onafhankelijkheid en de invloed die deze uitoefent onderschat en

bovendien het ideologische moment — in dit geval de gedachte van Europese eenheid — hoe reactionair dit ook zijn moge, te zeer ziet als alleen maar geestesmassage, als makkelijk te manipuleren propaganda. Dit overschat de mogelijkheden, waarover de reactie beschikt.

Valse verhalen

Na de mislukking van dit al-omvattende verenigingsproject, waarbij militaire bedoelingen voorop stonden, kunnen in de daarna volgende jaren plannen tot aaneensluiting slechts naar voren worden gebracht als ze zich tot economische onderwerpen beperken.

Er kon daarbij uitgegaan worden van de reeds tot stand gebrachte Europese Kolen- en Staalgemeenschap (EGKS). Deze vorming was eveneens niet snel verlopen: na de eerste voorstellen van Monnet en Schuman in 1950 was deze organisatie uiteindelijk pas in februari 1953 in werking getreden. Ze was gevormd aan het einde van de periode van het Marshallplan; de Franse en Westduitse kolen- en staalindustrie waren het middelpunt ervan.

De overleden Jean Monnet diende het plan in met een reeks propaganda-argumenten, waarvan de waarde snel gebleken is. De EGKS zou volgens hem het ontstaan van nieuwe Duitse concerns en kartels tegenhouden, de Franse industrie beschermen tegen Duitse concurrentie en een herbewapening van Duitsland, die zonder dit samengaan van staal en kolen tot stand zou komen, zou verhinderd zijn. Bovendien zou uit de economische basis die het plan zou leggen, min of meer automatisch een Europese federatie voortvloeien.

Stuk voor stuk is het anders gelopen. De Westduitse concerns hebben gebruik gemaakt van de geopende mogelijkheden en hun macht uitgebreid, ook door de vorming van multinationale ondernemingen. De Franse staalindustrie is sprongsgewijs achter geraakt op de Westduitse en wordt bovendien thans aan grootscheepse beperkingen ten voordele van de Westduitse concerns blootgesteld. Het lot van de mijnindustrie in ons eigen land, die mede op grond van EGKS-berekeningen dicht moest, is bekend genoeg. De EGKS omvatte industrieën die van belang waren voor de wapenindustrie. Ze heeft de bewapening van West-Duitsland en de vorming van een Westduits leger niet tegengehouden, maar juist bevorderd.

De verwerping van de EDG had de Westduitse herbewapening niet kunnen tegenhouden. Door de akkoorden van Londen (3 oktober

1954) en van Parijs (23 oktober 1954) wordt een Westduits leger mogelijk gemaakt, alsook de toetreding van de Bondsrepubliek tot de Westeuropese Unie en het Atlantisch Pact. De weg naar atoomwapens blijft evenwel versperd, zij het niet zozeer door de teksten van de akkoorden als door het verzet dat de volken aantekenen elke keer als over de mogelijkheid van atoombewapening van de Bundeswehr gesproken wordt.

De EEG

Een jaar nadien, in 1955, begonnen de onderhandelingen over de Europese Economische Gemeenschap (EEG), die uiteindelijk leidden tot de ondertekening van een verdrag in Rome op 25 maart 1957. De leden waren dezelfde die reeds tot de EGKS waren toegetreden. Het zou nu uiteindelijk moeten gaan om een gemeenschappelijke markt voor alle produkten, zowel van de industrie als van de landbouw.

De begeleidende redenering was, dat wanneer eenmaal een gemeenschappelijke markt zonder barrières tot stand zou zijn gekomen, er noodzakelijkerwijs een ontwikkeling in de richting van economische eenwording zou volgen, met het overwinnen van de bestaande grote verschillen tussen de diverse landen. Uiteindelijk zou dit dan leiden tot het ontstaan van een politieke integratie en dan eveneens van een militaire integratie. Vooral in de Bondsrepubliek is steeds dit perspectief naar voren geschoven; het werd daar gezien als de vorm, waarin de macht van de Westduitse monopolisten het best en met de minste hindernissen tot uiting zou kunnen worden gebracht.

Het één noch het ander is in werkelijkheid gelukt. Weliswaar heeft in de economische hoogconjunctuur van de jaren vijftig en zestig een snelle ontwikkeling van produktie en arbeidsproductiviteit plaats gehad, maar dit heeft niet geleid tot een versnelling van politieke integratie. Eerder het tegendeel, want de tegenstellingen tussen de deelnemende kapitalistische landen namen toe, evenals trouwens met de landen die buiten de EEG stonden. De uitbreiding van de EEG tot negen landen met ingang van 1973 heeft evenzeer de eenheid niet kunnen brengen. Te meer niet, doordat na vertragingen en deelcrises in 1963, 1967 en 1971, de diepe crisis van 1974/'75 en het daarop volgende stagnerende herstel met een toenemende werkloosheid, botsingen op allerlei gebied teweeg brachten. In ieder geval is duidelijk gebleken, dat de hoop van de EEG-ideologen dat integratie crisissen zou verhinderen of tot zachttaardige, gemakkelijk te overwinnen verschijnselen zou

maken, falikant de bodem is ingeslagen. Het lijkt er eerder op, dat de EEG verdere ontwikkelingen van het economische leven blokkeert of belemmert en de afbraak van hele sectoren van het bedrijfsleven bespoedigt. De schommelingen in de jaarlijkse groei en de produktiedalingen in de crisis zijn groter dan in de andere ontwikkelde kapitalistische landen.

De gedroomde voordelen van de EEG zijn dus niet gekomen. De grote ondernemers troostten zich evenwel makkelijk met het verdwijnen van vele concurrenten, wier bedrijven zij konden opslokken, en met de verzekering van b.v. een auteur als Jean Reynaud over wat eigenlijk beslissend was. Reynaud zei tot hen, dat de voordelen van de Gemeenschappelijke Markt alle onbelangrijk zijn in vergelijking met het beslissende punt: 'de consolidatie van het kapitalistische stelsel in Europa, of, anders gezegd, het wegnemen voor in ieder geval een lange periode, van alle socialistische perspectieven'. 2)

Ofschoon de Westduitse monopolies zeer duidelijk de meeste voordelen verkregen uit de integratieprocessen, hebben ook zij hun doeleinden niet kunnen bereiken. De toenemende macht van de Bondsrepubliek heeft in zekere zin de spanningen binnen de EEG doen toenemen; op hun beurt leidden deze spanningen tot het uitstel en het verder voor zich uit schuiven van verder gaande plannen tot integratie. Van Westduitse zijde gaat men evenwel onverdroten voort. Nu weer met behulp van het door hen bedachte Europese monetaire stelsel (EMS) dat de andere Europese geld-eenheden nauw aan de Duitse mark moet koppelen en nieuwe mogelijkheden biedt om zich in te mengen in het economische leven in andere landen.

Het optreden van de arbeidersklasse tegen de gevolgen van de crisis en het toenemende verzet van zelfstandige ondernemers, vanuit het klein- en middenbedrijf tegen de EEG-maatregelen tonen aan wat de werkelijke beperktheid is van de kapitalistische integratieplannen. Natuurlijk zijn er belangen die gemeenschappelijk, op een plurinationale wijze ook, moeten worden behartigd. Dit kan echter alleen door de EEG-politiek van nù te doorbreken en tezamen met andere progressieve krachten in de EEG-landen democratische veranderingen door te voeren, die de macht van de monopolies beperken.

JAAP WOLFF

- 1) Aldus A. Kirsanov in zijn belangrijke en nuttige studie *The USA and Western Europe* (Progress, Moscow 1975) p. 110.
- 2) In een voorwoord bij J. Szokoloczy-Syllaba — *Les organisations professionnelles françaises et le Marché commun* (1965).

Politieke patronen in Europa

Een van de voordelen van de Europese verkiezingen is in elk geval dat duidelijk gemaakt kan worden hoezeer het drie-stromenidee een lompe karikatuur is. Is het in Nederland al een bedenkfel, in Europa slaat het begrip helemaal als een tang op een varken.

De EEG vertoont een bont krachtenpatroon, resultaat van historie en ingewikkelde klassenverhoudingen. In dat bonte patroon tekenen vier hoofdstromingen zich af: de christen-democraten, de sociaal-democraten, de liberalen en de communisten.

Daarnaast en daardoorheen zijn er nog kleinere, veelal nationaal-begrensde formaties die soms met partijen uit de hoofdstromen samenwerken. Zo onderhoudt de CSU van Strauss, die zelf de rechtervleugel is van de uiterst conservatieve Westduitse christen-democratie, banden met allerlei extreem-rechtse en neo-fascistische groepen in de Bondsrepubliek en daarbuiten. En heeft de PCI een hecht samenwerkingsverband met groepen onafhankelijke socialisten, linkse katholieken e.d.

Betrekkelijk grote formaties in hun eigen land die op Europees vlak nog geen duidelijke aansluiting hebben gevonden zijn vooral de Britse conservatieven en de Franse gaullisten.

'Europese partijvorming'

De vier genoemde hoofdstromingen manifesteren zich op het Europese vlak intussen in sterk uiteenlopende vorm. Twee hebben zich gestort in de zogeheten 'Europese partijvorming'. Dit zijn de christen-democraten en de sociaal-democraten.

De christen-democraten vormen in de EEG de 'Europese Volkspartij' (EVP). De sociaal-democraten hebben, vooral op aandringen van SPD, de 'Federatie van sociaal-democratische en socialistische partijen in de Europese Gemeenschap' gevormd.

Zowel de Europese Volkspartij als de Europese socialistische Federatie hebben het karakter van supra-nationale partijformaties, met statuten en bestuursstructuren, gericht op het nemen van bindende besluiten die de aangesloten partijen verplichten.

De Westeuropese liberalen werken samen als 'Europese Liberale Democraten' (ELD), wat een veel losser verband is.

De communistische partijen in de landen van de EEG zijn als enige hoofdstroming doelbewust niet de weg opgegaan van Europese partijvorming. Deze wordt door alle betrokken communistische partijen principieel van de hand gewezen. Tussen de

communistiche partijen bestaat nauwe samenwerking en vèrgaande overeenstemming over de hoofddoeleinden, maar deze samenwerking is er een op basis van zelfstandigheid.

Sociaal-democraten en christen-democraten zijn dus het verst gegaan op het pad van vorming van Europese superpartijen. Het zal niemand ontgaan dat dit juist de twee stromingen zijn waarin Westduitse partijen sterk overheersen. In de EVP is dat de CDU/CSU van Kohl/Strauss. Bij de Federatie van EEG-socialisten geeft de SPD van kanselier Schmidt en partijvoorzitter Brandt (tevens voorzitter van de Socialistische Internationale) de pas aan, daarbij geholpen door het feit dat de SPD het meeste geld op tafel legt.

Bij de twee andere hoofdstromingen is de situatie anders. Van de ELD maken zowel de kleinere Westduitse regeringspartij FDP als de Nederlandse VVD, verschillende Belgische en Italiaanse liberale partijen en de Britse liberalen deel uit, maar het relatief sterkste blok binnen de ELD wordt naar alle waarschijnlijkheid toch gevormd door de Giscardisten, de voornaamste regeringspartij in Parijs.

Bij de communisten zijn de numèriek grootste partijen zoals bekend te vinden in Frankrijk en Italië.

Dat christen-democraten en sociaal-democraten in de EEG het meest tot een geïntegreerde stampot zijn geworden èn beide een overheersend Westduits element hebben is natuurlijk niet toevallig. Het is de Bondsrepubliek, die binnen de EEG altijd optrad als drijvende kracht naar een Europese superstaat. En bij het streven naar zo'n superstaat, bij voorkeur naar het model van de Bondsrepubliek zelf, past een streven naar bijhorende partijvorming op Europese schaal. Daaruit volgt intussen wel dat stemmen op één van deze formaties nu niet bepaald het beste middel is zich tegen een Europese superstaat uit te spreken.

CDA en Europese Volkspartij

Het gedram naar Europese politieke partijvorming heeft in diverse Nederlandse partijen al herhaaldelijk tot grote spanningen geleid. Bij KVP, ARP en CHU was vanaf het begin de beweerde noodzaak van gezamenlijk optreden op 'Europees' vlak het voornaamste argument voor vorming van het CDA.

De Europese Volkspartij, waarvan Tindemans voorzitter is, werd in 1976 met het oog op de verwachte Europese verkiezingen opgericht. Sindsdien heeft deze EVP zich o.m. ontpopt als een pressiemiddel op de Nederlandse politiek. Onder meer in de

kwestie van de neutronenbom, rond het ontslag van Kruisinga, is dat gebleken.

Geen wonder dat de EVP door velen met wantrouwen en afkeer wordt gezien. ARJOS-voorzitter Klaas de Vries verklaarde dat eigenlijk de Nederlandse christen-democraten niet met de EVP in zee zouden moeten gaan. Het EVP-optreden was naar zijn smaak geënt op de verkiezingscampagnes van CDU en CSU. 'De Duitse CDU-CSU drukt door haar numeriek overwicht een zwaar stempel op de EVP en dat maakt de keus om in EVP-verband de Europese verkiezingen in te gaan niet gemakkelijker'. Helaas, er waren geen alternatieven, meende hij.

Een voortdurend conflict binnen de EVP wordt veroorzaakt door het streven van Kohl en Strauss, de EVP te maken tot het centrum van een grote concentratie van alles wat rechts in Europa is. Een Westduitse poging om o.m. de Britse conservatieven van mevr. Thatcher binnen de EVP toegelaten te krijgen, mislukte. Daarop werd een omweg gekozen. In april vorig jaar richtten CDU en CSU in het Oostenrijkse Salzburg een 'Europese Democratische Unie' op samen met Britse conservatieven, een rechtse Deense groep en Franse gaullisten. Als verlengstuk op de EVP en, wat de CDU/CSU betreft, als aanloop naar de grote rechtse blokvorming.

ARP-voorzitter Hans de Boer klaagde hierover in Trouw: 'De vraag rijst wat voor zin het eigenlijk heeft met christen-democraten samen te werken die zover van je eigen opstelling afstaan.' En hij wees op zaken als de levering van verrijkt uranium aan Brazilië en de neutronenbom, waarover een deel van het Nederlandse CDA scherpe van mening verschilde met de Westduitse CDU/CSU.

Intussen is wel duidelijk, dat via de EVP de hand van CDU/CSU zwaar op het CDA rust. Ook in het Europese parlement. Daar onthield de christen-democratische fractie demonstratief haar steun aan een motie tegen de dreigende verjaring van de oorlogsmisdaden. De Nederlandse CDA-ers durfden niet voor te stemmen. Desondanks werd de motie in dit door de communisten aangezwengelde debat toch aangenomen.

Het program waarmee de EVP voor de Europese verkiezingen aantreedt ronkt, gelijk de KVP-programma's van weleer, van de 'Gezond Gezin - Gezond Volk'-mentaliteit en van de 'ondernemingsgeest' en 'vrije mededinging' die moet worden aangewakkerd. Voorts wordt meegedeeld dat Europa niet compleet is zonder een Europese 'gemeenschappelijke verdediging'.

De wederopstanding van Adenauer dus.

De Federatie van Sociaal-democratische en Socialistische Partijen in de Europese Gemeenschap bestaat in zijn huidige vorm sinds 1974. Vanaf 1954 was er al een gemeenschappelijke fractie (eerst in het parlement van de Kolen- en Staalgemeenschap). In 1957 werd op het niveau van de partijen een 'verbindingsbureau' opgericht. Dat was aan de vooravond van de vorming van de EEG. Na de EEG-toetreding van Engeland, Ierland en Denemarken werd dit bureau omgezet in de huidige federatie.

Evenals voorheen het verbindingsbureau van de partijleidingen heeft de Federatie tot dusver in hoofdzaak gefunctioneerd als een soort 'BV tot wederzijdse ondersteuning van de rechtervleugels' in de aangesloten partijen.

In krasse vorm is dat gebleken bij de gang van zaken rond het beloofde gezamenlijke program voor de Europese verkiezingen.

De Partij van de Arbeid heeft sinds Drees een sterke rechtse, uiterst 'Europa-gezinde', leidende groep gehad die eerst in het Amerikaanse en vervolgens in het Duitse kielzog voer. Binnen de PvdA opereerden de 'Straatsburgers', vaak als een aparte pressiegroep, vooral binnen de Kamer-fractie.

Tot voor een aantal jaren was in de PvdA 'Europa' absoluut heilig en onaantastbaar, een surrogaat voor socialisme en internationale solidariteit. De laatste tijd deden zich echter ook kritische stromingen horen. dit werd ongetwijfeld in de hand gewerkt door de talloze mislukkingen van het Europa-ideaal à la Drees, Mansholt en Vondeling, door het explosieve verzet in allerlei bevolkingsgroepen tegen de politiek van de EEG die steeds meer het Europa van het Grote Kapitaal bleek te zijn, en door binnendringen van vele communistische ideeën over Europa in de socialistische aanhang.

Daarnaast was er het feit dat toenemende tegenstellingen — ook tussen Verenigde Staten en Bondsrepubliek — een eind maakten aan een toestand van niet-aflatende, onverdeelde en overtrokken steun aan de Europese éénmakerij.

Begin vorig jaar (februari 1978) werd een congres van de Partij van de Arbeid gehouden ter bespreking van de PvdA-inbreng voor het gemeenschappelijk program van de Europese socialistische partijen voor de Europese verkiezingen.

Het congres werd een amendementenslag. er kwam een ontwerp-program te voorschijn dat een nogal eigenaardig samenraapsel van wezenlijk tegengestelde opvattingen is. Zo bevat het ontwerp-program enerzijds de typisch supra-nationale eis van de afschaffing van het vetorecht in de Raad van de EEG-ministers en anderzijds de

eis van 'meer democratische controle van de nationale parlementen op de Raad'.

Alles bijeen kwam in het programontwerp echter een aantal dingen te staan die voor de PvdA nieuw waren. Zoals de vaststelling dat het oorspronkelijke EEG-idee 'vroeger al een idee was waarmee de praktijk niet bleek te kloppen en nu helemaal is geworden tot de verdediging van de belangen van de grote ondernemers'. En de waarschuwing 'dat in een machtsvorming op Europees niveau de gevaren schuilen van een centralistische besluitvorming over de hoofden van de burgers heen'.

Voorts bevatte het inbrengstuk een duidelijke veroordeling van de 'Berufsverbote-Praxis' ('flagrant in strijd met de grondrechten van de burgers') en de uitspraak dat Europa dient op te treden als factor voor ontspanning ('Voor de arbeidersbeweging in Europa is vredespolitiek al meer dan 100 jaar een belangrijk bestanddeel van het programma geweest. Tegenwoordig is in het atoomtijdperk een bewust nagestreefde vredespolitiek een zaak die voor de mensheid van vitaal belang is').

PvdA met twee documenten

Helaas was dit document het begin van wat kandidaat-partijvoorzitter Max van den Berg in 'Roos in de Vuist' omschreef als een 'traject vol ontsporingen'.

Het program was bedoeld als inbreng voor een Europees socialistisch program, dat op een congres van de Federatie van EEG-socialisten zou worden vastgesteld.

Dat congres kwam pas dit jaar bijeen, op 10, 11 en 12 januari in Brussel. Maar het PvdA-ontwerp kwam er helemaal niet aan de orde. Discussie was er niet en uit een beraad achter de schermen van enkele partijleiders kwam als uit een toverhoed een gezamenlijke 'Oproep aan de Europese kiezers' tevoorschijn.

Deze Oproep is zoals in de tekst meegedeeld wordt, bindend voor alle partijen — maar staat naar de inhoud volkomen dwars op vele onderdelen van het PvdA-congresbesluit van 1978.

Het meest kras is dat het geval met de beroepsverboden, die in het oorspronkelijke document van de PvdA worden veroordeeld, terwijl de Oproep ze in feite goedkeurt. ('Tegen uitsluiting uit overheidsdienst als deze **alleen** gebaseerd is op de politieke overtuiging van de betrokkenen'). Het sleutelwoord daarbij is 'alleen': een in stilte beleden politieke overtuiging mag nog, maar zodra de overtuiging leidt tot daden (deelnemen aan een betoging, ondertekenen van een petitie, kandidaat staan bij een verkiezing) dan wordt het

anders. En dat is precies de Berufsverbote-Praxis zoals die in de Bondsrepubliek voor grondwettelijk is verklaard!

De Oproep ademt in alle bladzijden de geest van 'vrije markteconomie', het inleveren van loon en de overdracht van nationale bevoegdheden aan 'Europa'.

Alles bij elkaar moet hiermee voor de mensen die in 1976 PvdA stemden toch wel een vreemde situatie zijn geschapen. De PvdA zit nu met een programmdocument van het congres van 1978 en met een daarmee op vele punten strijdige, maar desalniettemin bindende Oproep van 1979. Deze Oproep moet de grondslag zijn voor het optreden van de socialistische fractie in het nieuwe Europese parlement. Bovendien heeft de PvdA tot enig lijsttrekker Vondeling benoemd en die heeft er geen geheim van gemaakt, dat wat hem betreft de Oproep de zaak is waar het om draait.

Een en ander illustreert tevens de toestand binnen de Federatie. Naar buitenuit werd gedaan alsof Brandt, Mitterand en Callaghan het dik eens waren. Maar intern werd vorige zomer al duidelijk dat de socialistische partijen van de EEG er nooit in zouden slagen het eens te worden over een uitgewerkt verkiezingsprogram.

Niet gelukt

De verwarring bij de Europese partijvorming is onder meer ook een gevolg van het feit dat de aanstaande Europese verkiezingen er anders uitzien dan men zich oorspronkelijk had voorgesteld.

De oorspronkelijke idee was dat de Europese verkiezingen moesten draaien om 'Europese partijen'. Daar is echter niets van terecht gekomen. Aan de komende Europese verkiezingen nemen geen Europese maar nationale partijen deel. De werkelijkheid bleek sterker dan de leer.

Dat sloeg onder de Europese politieke platform-makerij een groot stuk realiteit weg en ook de Europa-critici in de PvdA moeten nu constateren dat zij fors hebben misgetast door in 1978 alle energie te stoppen in een zoveel mogelijk 'linkse' inbreng voor een Europees socialistisch program dat er nooit kwam.

Wat zich van 7 tot 10 juni in de negen EEG-landen afspeelt zijn ondanks alles **nationale** verkiezingen voor het Europees parlement. De ontwikkeling is de laatste jaren niet gegaan in de richting van het oude supra-nationale ideaal van PvdA en KVP. Pogingen van Vondeling en Den Uyl dit ideaal nog eens op te poetsen en voor te stellen als een tovermiddel tegen de vele kwalen zijn onzin.

De EEG-commissie in Brussel, die de aanzet had moeten zijn voor een Europese regering, is meer en meer geworden tot een

uitvoerend orgaan van de Europese ministerraad. De hele samenwerking heeft de kenmerken gekregen van een intergouvernementele samenwerking (samenwerking tussen regeringen), uitgaande van een tolunie, een zwaar aangetast gemeenschappelijk landbouwbeleid, een sterke feitelijke economische vervlechting en een streven naar een gemeenschappelijke opstelling in internationale geldkwesties en wereldvraagstukken.

Meestal zijn het daarbij een rechtse Duitse sociaal-democraat (Schmidt) en een adellijke vertegenwoordiger van de grote Franse bourgeoisie (Giscard d'Estaing) die in aparte onderonsjes de zaken voorkoken.

De andere landen voor voldongen feiten plaatsend. En zich van de scheidslijnen van de Europese partijvorming niets aantrekkend.

Communisten en de problemen van Europa

Het laat zich aanzien dat de huidige campagne voor de Europese verkiezingen in juni a.s. pas de eerste fase zal zijn in een lange strijd om de Europese politiek.

Die strijd zal meer en meer vorm krijgen, naarmate de EEG meer een feitelijke geografische afbakening wordt waarbinnen een groot deel van de klassenstrijd en de politieke strijd zich zullen afspelen. In deze situatie liggen bijna alle vraagstukken nog open. Ook die van het Europees parlement trouwens. Volgens de plannen moet het nu te kiezen Europees parlement (zittingsduur vijf jaar) zelf een wetgeving voor de tweede Europese verkiezingen in 1984 ontwerpen. Allerlei strijdvragen, b.v. over kiessystemen en over de mogelijkheden van lijstverbindingen zitten daaraan vast.

Volstrekt onopgelost is ook de positie van het Europese parlement, dat nu voornamelijk adviserende bevoegdheden heeft. Wordt dit uitgangspunt voor een Westeuropese Bondsstaat — zoals merkwaardigerwijs ook de PPR schijnt te hopen met haar voorstel voor een Europees twee-kamerstelsel? Of gaat het bijvoorbeeld in de richting van enerzijds vergrote controle van het Europese parlement op Europese commissie en Europese bureaucratie en anderzijds van versterkte controle van de nationale parlementen op de ministers in de Europese ministerraad? Onder de socialisten en de liberalen lopen de meningsverschillen hierover dwars door de eigen formaties heen. Zelfs de inzichten der christen-democraten zijn niet eensluidend.

Ongetwijfeld zal de strijd in de zogeheten Europese Gemeenschap feller worden. Ook de opstelling van de Europese Gemeenschap als zodanig komt aan de orde. Daarbij gaat het om strijdvragen over

de sociale en economische politiek, om de ontwikkelings-samenwerking en bovenal om de houding tegenover de ontspanning in Europa.

Voor de communistische partijen is in al deze vraagstukken een grote rol weggelegd. Hun rol kan ook duidelijker worden, naarmate de Europese Gemeenschap meer gaat samenvallen met het begrip 'de kapitalistische landen van Europa'. Als het komt tot uitbreiding van de EEG met Griekenland, Portugal en Spanje zal dat grotendeels het geval zijn. In ieder geval zou zo'n uitbreiding ook betekenen, dat belangrijke communistische partijen en grote strijdbare vakbondsorganisaties er binnen de EEG bijkomen.

Bij dit alles dient voorop te staan, dat ontplooiing van de strijd van de communistische partijen in West-Europa uiteraard in genedele betekent dat solidariteit met de vredeskrachten in het socialistische deel van Europa of verbondenheid met de veelvormige vrijheidstrijd op wereldschaal zouden verslappen; integendeel.

Eensgezind gericht op hoofdoelen

De communistische partijen van West-Europa hebben gelijk gehad met hun afwijzing van Europese partijvorming. Zij hebben zich doen kennen als werkelijk nationaal gewortelde krachten in de verschillende EEG-landen. Zij zullen bij de zich aftekenende verscherping van de sociale en politieke strijd een onmisbare en beslissende rol vervullen.

De communistische partijen van de landen van de EEG hebben zich in de hoofdvraagstukken eensgezind getoond. Hun uitgangspunten zijn zaken als: behoud van de nationale zelfstandigheid, democratische machtsvorming van onderop en brede samenwerking, macht van de werkers tegen de macht van de internationale concerns en multinationals, praktische solidariteit en samenwerking over de grenzen heen, afwijzing van de Europese superstaat naar Duits model, het zoeken van nieuwe wegen naar het socialisme. En bovenal: gemeenschappelijke strijd om te verhinderen dat Europa opnieuw oorlogstoneel wordt!

De CPN is in staat op al deze gebieden belangrijke bijdragen te leveren. Door daadwerkelijke initiatieven, door ideeën en naar we hopen ook door een gestage versterking van haar feitelijke invloed in eigen land.

ANDRÉ ROELOFS

De sociale politiek van de EEG

Er zijn op dit moment meer dan 6 miljoen werklozen in de EEG. Daarvan is 40% jonger dan 25 jaar. Méér dan 40% van het werklozenleger in de EEG bestaat uit vrouwen, dit terwijl de vrouwen slechts 1/3 van de beroepsbevolking uitmaken. Ziedaar het veelzeggende resultaat van de sociale politiek van de EEG.

Het antwoord op deze groeiende sociale ontwrichting in de verschillende landen van de Gemeenschap, is de politiek van het aanhalen van de broekriem.

De broekriem, zoals die door Van Veen en Albeda gehanteerd wordt, vindt evenals de 1%-operatie van de regering-Den Uyl en Bestek '81 van de regering-Van Agt z'n inspiratie in de gemeenschappelijke sociale politiek, zoals die naar model-Duitsland is geformuleerd.

En wie zal het verbazen, dat de winst-werk-redenering op Europese schaal gehanteerd wordt?

Daarmee is het beeld van de sociale politiek in de EEG niet compleet. Het verzet tegen deze politiek is ook grensoverschrijdend. De acties van de Duitse metaalarbeiders voor arbeidstijdverkortung en verbetering van de koopkracht lieten niet na grote indruk te maken. Ongetwijfeld zijn ze een steun geweest voor de woedende acties van de Franse metaalarbeiders tegen de ontmanteling van de Franse staalindustrie. Dan was daar de Engelse loonbeweging, die de broekriem van Callaghan aan stukken trok. En niet te vergeten, de anti-Bestek-beweging die de Nederlandse regering al een aantal keren in grote moeilijkheden bracht. Tegen die achtergrond is de positie van de communisten als voornaamste tolk van dat verzet van het grootste belang. We zullen nu enkele van de voornaamste elementen van de sociale politiek van de EEG, die gericht is tegen de belangen van de werkers, op een rij zetten.

Smeermiddel voor economische integratie

Met name in de eerste jaren van de EEG heeft de sociale politiek gefunctioneerd als een soort smeermiddel voor de tot stand te brengen economische integratie. In het Verdrag van Rome wordt naast het vrije verkeer van goederen en het vrije verkeer van kapitaal, het vrije verkeer van werknemers als een soort grondrecht voor de Europese ondernemer geformuleerd. Daartoe werd indertijd een fonds gevormd, het Europees Sociaal Fonds, om de geografische en beroepsmobiliteit van de werkers te vergroten,

opdat de ondernemers op de Europese markt waar de meeste winst wordt gemaakt, over (goedkope) arbeidskrachten konden beschikken.

Het fonds vergoedt 50% van de kosten voor omscholing en verhuizing van werklozen, waarbij als voorwaarde gold dat de werkloosheid het gevolg moet zijn van een met EEG-toestemming doorgevoerde bedrijfssluiting of reorganisatie.

Door het zwaaien met de geldbuidel werden de afzonderlijke regeringen verlost om mee te werken aan de concentratie en centralisatie van industriële bedrijven op Europese schaal. In de praktijk kwam het erop neer, dat de levenssappen van de Europese bedrijven opgezogen werden door de Westduitse grote ondernemingen. Zo werd in Nederland de sluiting van de mijnen bevorderd, evenals de afbouw van de textiel.

In de praktijk echter had dit Sociaal Fonds weinig om het lijf. Tot '73 werd door het Sociaal Fonds niet meer dan één miljard gulden uitgekeerd. De ervaring van de Nederlandse mijnwerkers leert daarbij, dat de werkers via een omweg toch in de WAO of in de WW terechtkomen en de ondernemers (zoals DAF en Philips) het geld opstrijken.

Bovendien werden deze fondsen nogal vreemd verdeeld. Vooral West-Duitsland wist grote sommen aan het fonds te onttrekken (in '72 meer dan de helft). EGKS-kredieten, die ook de 'weder-aanpassing van werknemers' ten doel hadden, vloeiden voor 40% naar West-Duitsland.

Hoezeer dit fonds door de ondernemers wordt geëxploiteerd blijkt uit de ervaring van de Hoogoven-werkers. Toen in '77 in het kader van de EEG-politiek honderden arbeidsplaatsen op de Hoogovens werden afgestoten, maakte Vredeling als EEG-commissaris bekend, dat hij wel geld had om in aanvulling op een regeringssubsidie een experiment met een vijfde ploeg mogelijk te maken. Enkele maanden later deelde Vredeling mee dat geen beroep gedaan kon worden op de door hem beheerde fondsen, omdat dit in strijd zou zijn met het EGKS-verdrag!

Nullijn en aantasting van sociale rechten als Europese politiek

Een ander hoofdpunt van het sociale beleid van de EEG vormt de 'nivellering' van sociale rechten.

In het EEG-verdrag wordt plechtig verklaard, dat de harmonisatie van de sociale stelsels bevorderd zal worden door de werking van de gemeenschappelijke markt.

Wat betekent dat in de praktijk? De politiek van loonbeheersing en

inmenging in arbeidsconflicten, zoals de Nederlandse regering gewoon is te doen, wordt ten voorbeeld gesteld aan de andere EEG-landen. Te gelijktijd wordt het Nederlands stelsel van arbeidersverzekeringen, en vooral het systeem van indexering, bekritiseerd als zijnde te duur en een belemmering voor gelijke concurrentieverhoudingen in de EEG.

Deze politiek van nivellering naar beneden onderstreept nogmaals de overheersende rol die West-Duitsland ook op het terrein van de sociale politiek van de EEG inneemt.

In de eerste jaren van het EEG-verdrag werd de harmonisatie van de sociale lasten met name door de Franse regering uitgelegd als een aanpassing naar boven, d.w.z. als een aanpassing van de relatief lage sociale lasten van de andere EEG-landen aan de hoge sociale lasten van Frankrijk en Nederland. De Westduitse regering weigerde dit, omdat daarmee de Westduitse industrie haar voordelige concurrentiepositie ten opzichte van Frankrijk en andere EEG-landen zou verspelen. Uiteindelijk won het Duitse standpunt, n.l. dat het naar elkaar toegroeien van de sociale voorzieningen het resultaat moest zijn van de werking van de gemeenschappelijke markt, d.w.z. van de economische en politieke machtsverhoudingen in de EEG.

De richting waarin nu gedacht wordt is bijzonder duidelijk verwoord door Veldkamp, voormalig bewindsman van het kabinet-De Jong en voorzitter van het Europese Instituut van Sociale Zekerheid: 'De Europese sociale politiek kan met andere woorden een fase overslaan. Zij hoeft niet te voorzien in elementaire sociale noden. Maar in een ander opzicht is haar taak veel voorname en misschien moet in dat opzicht de nationale autonomie op sociaal politiek terrein steeds kleiner worden. Ik doel hier op het volgende: naarmate de sociale politiek in engere zin in de verschillende landen meer tot afronding is gekomen is het accent in sterkere mate komen te liggen op het rekening houden in andere beleidssectoren met sociaal-politieke eisen.' 1)

Minder nadruk op sociale voorzieningen en meer nadruk op vanuit de EEG gedirigeerde steun bij sanering en afbouw van nationale industrietakken. Veldkamp noemde daarbij als voorbeeld de landbouw en de mijnen. In Nederland hebben vooral ontwikkelingsmaatschappijen als de NOM in het Noorden en de LIOF in het Zuiden van Limburg een beruchte rol gespeeld.

Europese inkomenspolitiek

Toch kwam de sociale politiek van de EEG, door de weerstand van

de verslechtering van de sociale voorzieningen onder de bevolking, slecht uit de verf.

De verschillende stelsels van sociale zekerheid in de EEG-landen zijn het resultaat van de strijd van de arbeidersbeweging voor sociale vooruitgang en sociale zekerheid. In elk land liggen de klassenverhoudingen anders en het historische resultaat van die strijd voor sociale vooruitgang is van land tot land verschillend. De arbeidersklasse doet niet vanzelf afstand van haar verworvenheden, maar zal zich daartegen verzetten. Daarbij maakt ze gebruik van de door haar verworven democratische rechten en posities in nationale parlementen.

Om de impasse te doorbreken werd in 1970 een nieuwe fase ingeluid: de opbouw van de Europese Economische en Monetaire Unie. Zij had tot doel de economische en monetaire integratie te forceren op kosten van de werkers. Zij voorziet in een overheveling van budgettaire en sociaal-politieke bevoegdheden van de nationale parlementen naar Europees niveau. Het belangrijkste instrumentarium daarvoor vormt de Europese inkomenspolitiek en het Europees Sociaal Budget.

De grondslag voor die politiek werd geformuleerd in het rapport van de commissie-Werner, dat in oktober '70 bij de EEG op tafel werd gelegd. 'Om het optreden van te grote verschillen te voorkomen, zal vooral de inkomensontwikkeling in de afzonderlijke lidstaten met medewerking van de sociale partners op gemeenschapsniveau worden gevolgd en besproken', aldus dit rapport.

Dit wordt verder uitgewerkt in het vierde programma voor de economische politiek op middellange termijn (1976 tot 1980). 'De algemene inkomensontwikkeling en -verdeling moet verenigbaar zijn met de resultaten van de groei en de vereisten voor een voortzetting daarvan: vandaar dat de winsten weer op een normaal niveau moeten komen, overeenstemmend met de noodzakelijke produktieve investeringen en dat de sociale partners hun eisen voor hun respectievelijke aandeel in het nationaal inkomen moeten matigen.' Daaraan wordt in één adem toegevoegd de eis dat bij het overheidsbeleid 'de bevordering van de investeringen en derhalve de matiging van het binnenlands verbruik centraal staan.'

Het zijn zinnen die zo uit Bestek '81 weggelopen lijken te zijn.

Via regelmatig overleg met ondernemers en vakbeweging op Europees niveau wordt gepoogd greep te krijgen op de loonpolitiek van de afzonderlijke EEG-landen om deze af te stemmen op het 'model-Duitsland', een tegen de vakbeweging gerichte politiek van bestedingsbeperking, waarbij de regering zelf de loonontwikkeling

dicteert en de onderhandelingsvrijheid van de vakbeweging aan banden legt.

Zo schreef de Frankfurter Allgemeine Zeitung naar aanleiding van de drie-partijen conferentie die in juni '76 in Luxemburg plaats vond: 'Op deze donderdag willen de vertegenwoordigers van de regeringen en van de sociale partners uit de negen EEG-landen in Luxemburg naar het Duitse voorbeeld op Europees niveau een 'Konzertierte Aktion' in het leven roepen.'

In Nederland werd deze politiek door Den Uyl verdedigd en uitgevoerd, terwijl ook de regering-Van Agt zich ervan bedient. In '73 schreef Den Uyl al in het SPD blad 'Die neue Gesellschaft': 'Inflatiebestrijding zal dan ook nooit welslagen, indien in Brussel geen overeenstemming wordt bereikt over de richtlijnen voor een Europese inkomenspolitiek, met alle daarbij horende details.'

Hoofdzaak van die politiek vormt het aan banden leggen van de loonontwikkeling door zware pressie uit te oefenen op vakbonds-onderhandelaars en door directe ingrepen, zoals de 3 loonmaatregelen die Boersma ten tijde van de regering-Den Uyl uitvaardigde en de aanslag op de ambtenarensalarissen tijdens de regering-Van Agt.

Het Europees Sociaal Budget

Onder druk van West-Duitsland, terzijde gestaan door de Nederlandse regering, wordt gekoerst op coördinatie van de economische politiek van de lidstaten (met name de lonen, de prijzen en de werkgelegenheid) en de onderlinge afstemming van de rijksbegrotingen.

Hoofddoel van dat laatste is, het aandeel van de collectieve sector terug te dringen en een overheveling van belastinggelden in de vorm van investeringssubsidies, belastingfaciliteiten etc, naar de grote bedrijven in gang te zetten. EEG-commissaris Haferkamp noemde in '70 vooral Nederland als een land met een te groot aandeel van de collectieve voorzieningen.

In 1970 gaat het eerste Sociale Budget van start. Er wordt een gemeenschappelijke begroting van alle uitgaven aan sociale zekerheid, welzijn en gezondheidszorg in de lid-staten opgesteld. Via die weg zal een herverdeling moeten plaatsvinden van de uitgaven voor sociale voorzieningen.

De nationale regeringen worden gehouden binnen het toegewezen sociaal budget te blijven, maar mogen zelf bepalen hoe deze beperkingen kunnen worden doorgevoerd. Hoewel de economische en monetaire unie onder invloed van de zich snel ontwikkelde crisis

uiteenspatte, werd vastgehouden aan het overhevelen van sociaal-politieke bevoegdheden naar de EEG. Onder invloed van de crisis werd immers de druk van de grote ondernemers om de sociale uitgaven omlaag te brengen alleen maar groter.

Zowel de 1%-operatie als Bestek '81 is onder grote pressie van de zijde van de EEG tot stand gekomen. Vooral de grote concerns zetten uit naam van de EEG met dwangbevelen de regeringen van Den Uyl en Van Agt onder druk. Zo schreef in '76 DSM-directeur Huyben, dat Nederland op het terrein van de sociale zekerheid meer in de pas moet lopen met andere EEG-landen. Zijn conclusie was: lagere uitkeringen, ontkoppelen van lonen en uitkeringen, het ontkoppelen van uitkeringen en prijsstijgingen en het invoeren van het eigen risico op grote schaal bij de sociale wetgeving.

Een zelfde rol speelt Van Veen bij het doorvoeren van Bestek '81. Een aantal belangrijke onderdelen van Bestek '81 zoals de invoering van het eigen risico, de aantasting van de prijscompensatie en de afschaffing van de kinderbijslag worden met verwijzing naar de situatie in andere EEG-landen door de regering als onvermijdelijk voorgesteld. Wat echter niet verhinderd heeft, dat zij een heftig verzet hebben opgeroepen.

Kok als Europropagandist

Sinds de uitbarsting van de crisis nam het aantal werklozen in de EEG sprongsgewijs toe. De sociale ontwrichting die volgde op een reeks van bedrijfssluitingen en saneringen, de wijze waarop maatregelen tegen werkloosheid en regionale achterstelling tot papieren beperkt blijven, wekt de woede op van de niet-bezittenden in de EEG.

De EEG-bazen, aangevoerd door het koppel Schmidt-Giscard, beseffen dat deze woede en verbittering zich tegen hen dreigt te keren en een van de voornaamste oorzaken is van de voortdurend oploeiende tegenstellingen binnen de EEG.

Zo zei de woordvoerder van de Duitse delegatie bij de EEG-topconferentie in '76, dat de Franse mei '68 geen herhaling mocht vinden in de Europese mei '78. Vooral de groeiende strijdbaarheid van de jongeren boezemt hen angst in. Hun antwoord is de tegenstellingen binnen de EEG tegemoet te treden met initiatieven, die een snellere economische, sociale, monetaire en politieke integratie, onder leiding van Giscard en Schmidt, moeten bewerkstelligen.

Daarbij waren de Europese verkiezingen de rol toebedeeld, de halsafsnijderij van de elkaar beconcurrerende concerns, de jungle van de werkloosheid en de aantasting van de vakbondsrechten te

voorzien van een aardig ogend 'democratisch front'.

Zij hebben zich echter verkeken op de rol van de communisten, die bij hun campagne een aantal eisen centraal stellen, zoals behoud van de koopkracht, verkorting van de werktijd, behoud van sociale voorzieningen en maatregelen tegen de massa-werkloosheid en regionale achterstelling, die in vakbondskringen een grote weerklank ondervinden en de EEG-autoriteiten in grote verlegenheid brengen.

Om hun positie veilig te stellen trachten EEG-bazen als Vredeling de reformistische vakbondsleiding aan zich te binden. Met name FNV-leider Kok heeft zich opgeworpen als platvloers propagandist voor de ontmanteling van nationale democratische rechten. Terwijl de hele geschiedenis van de EEG één onafgebroken aanval is op het bestaan van de werkende mensen en op de vakbondsrechten, pleit de FNV-leider op een Studium Generale in Delft voor overdracht van bevoegdheden van het Nederlandse parlement naar de EEG-commissie, het instrument van de concerndirecties bij uitstek.

Het opmerkelijke is dat Kok daarbij verwijst naar het mislukte overleg tussen werkgevers en werknemers over arbeidstijdverkorting op Europees niveau. Het mislukken van een dergelijk overleg toont juist aan, dat de Europese afspraken waar de concerns de vakbeweging aan wil binden, geen ruimte laten voor het aan de orde stellen van eisen van de werkers. Deze uitverkoop van de belangen van de werknemers, overigens in strijd met het program van de Europese vakbeweging voor de Europese verkiezingen, loopt parallel met een PvdA-campagne die zich tegen de vakbondsrechten keert. Zo kapittelde Den Uyl de Duitse vakbeweging, omdat deze de strijd aanbond tegen de werkgevers met looneisen en de eis van de 35-urige werkweek. Zo vertelt de PvdA-top bij voortdoring dat de arbeidstijdverkorting alleen op Europees niveau geregeld kan worden, wat zoveel wil zeggen als dat de Nederlandse vakbeweging op dit punt in Nederland zelf geen taak zou hebben. Ongetwijfeld heeft een en ander te maken met de overheersende positie van de SPD bij de Europese socialistische partijen.

Het onderstreept nogmaals de belangrijke positie van de communisten bij de Europese verkiezingen, die als enige opkomen voor de belangrijkste vakbondseisen van dit moment en voor het behoud van nationale democratische rechten, en dit te verbinden met het perspectief van sociale vooruitgang in Europa.

DICK OUDENAMPSEN

1) Dr. G. Veldkamp 'De sociale politiek der Europese Gemeenschap', 1969, pag. 223.

De regio: niet afschrijven maar versterken!

In het kader van de reeds jarenlange strijd die b.v. de bevolking van de regio's Limburg en Groningen voeren tegen de achterstelling in EG-verband, is het van uitzonderlijk belang, dat bij de EG-verkiezingen de communistische invloed wordt versterkt. Het is trouwens algemeen bekend, dat in Limburg en in Groningen de bevolking aan den lijve ondervindt wat een reactionaire EG-politiek betekent.

Deze politiek gaat er doelbewust vanuit, dat de in industrieel opzicht achtergebleven regio's niet mogen worden opgetrokken tot die gebieden die wel een snelle industriële ontwikkeling en de daarmee gepaard gaande schepping van werkgelegenheid hebben doorgemaakt.

Daardoor is het ook mogelijk gebleken dat in een klein land als Nederland een sterk ongelijkmatige ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Enerzijds een samengebalde ontwikkeling voor wat de industrie betreft in het Westen en anderzijds gebieden met grote werkloosheid, met name in het Noorden en het Zuiden.

De achtereenvolgende regeringen in ons land en de meerderheid in het parlement zijn medeverantwoordelijk hiervoor.

Reeds in 1970 vonden over deze problematiek debatten plaats in het zg. EG-parlement. Om een voorbeeld te noemen: zo vond er op 12 mei 1970 een debat plaats in het EG-parlement over het 'besluit over de regionale politiek'. Door de communistische vertegenwoordigers werd in dit debat aan de orde gesteld dat het noodzakelijk was om de achtergebleven gebieden sneller te ontwikkelen, in de diverse landen van Europa. Deze gedachten-gang werd bestreden, in het bijzonder door de rechtse vertegenwoordigers, ook die vanuit Nederland. Zij brachten naar voren dat de communautaire structuur moet voldoen aan de economische, technologische en maatschappelijke eisen van de toekomst, en dat het overgrote gedeelte van deze gebieden niet voldoet aan deze eis. Het was een illusie, zei men, dat overal werkgelegenheid zou kunnen worden gecreëerd. Daaruit volgde, dat men wel tot de conclusie moest komen dat een aantal grote gebieden, die helaas zijn achtergebleven, niet te helpen zijn. En dus, dat men zich niet moest storen aan de ellende, die dit voor de bevolking van deze regio's met zich meebrengt.

Slachtoffer Limburg

Nu weet de bevolking, zowel van Limburg als van Groningen, van deze strategie en haar gevolgen mee te praten. In Limburg werd door deze strategie het besluit doorgevoerd, dat de kolenmijnen werden gesloten. Heel Nederland weet zo langzamerhand wat dit voor de bevolking dáár heeft teweeggebracht.

Het sluiten van de kolenmijnen was een gevolg van een memorandum van de EG, de EGKG en Euratom van juli 1962.

In dit memorandum werd gesteld dat de kolenproductie in de EG-landen moest worden teruggebracht van 230 miljoen ton naar 100 miljoen ton. Het kostte Limburg tienduizenden arbeidsplaatsen in de kolenmijnen en de toeleveringsindustrieën. De werkloosheid werd tot één van de hoogste in ons land. Alle beloften dat er nieuwe werkgelegenheid zou worden geschapen bleken praktisch loze beloften te zijn. Het gemiddelde inkomen daalde aanzienlijk, velen kwamen in de invaliditeitswetten terecht. In sommige streken in Limburg neemt meer dan 50% van de bevolking niet aan het productieproces deel, doordat ze óf werkloos zijn, óf WAO-er, AAW-er óf Bijstandtrekker (in Oost-Groningen is eenzelfde beeld). Dit alles heeft plaats gevonden in een gebied waar nog zeker voor zéér lange tijd kolen gewonnen kunnen worden. En zonder rekening te houden met het belang dat kolenwinning op een moderne wijze plaats kan hebben, ook voor de energie in de toekomst. Het is goed om er aan te herinneren, dat de sluiting van de Limburgse mijnen plaats vond onder leiding van de toenmalige minister van Economische Zaken, Den Uyl. Hij is in hoofdzaak verantwoordelijk voor de plannen, die tot de catastrofale ontwikkeling voor Limburg hebben geleid.

De massale protesten van de bevolking van Limburg tegen de sluiting van de mijnen en tegen de militarisering in het kader van de NAVO-strategie waren en zijn dan ook volkomen terecht. En niet te vergeten de enorme demonstraties voor de pensioenrechten van de gewezen mijnwerkers. Het sprookje dat de militarisering werkgelegenheid zou scheppen is een illusie gebleken; een fopspeen, door de reactionairen gebruikt om het verzet in te dammen.

Slachtoffer Groningen

Eigenlijk heeft de bevolking van Groningen de funeste EG-politiek ondervonden als van hetzelfde laken een pak. Groningen is van oorsprong een landbouwprovincie. Voor de Tweede Wereldoorlog

werkte ruim 60% van de bevolking in deze sector. De snelle ontwikkeling in de landbouw van ná de Tweede Wereldoorlog bracht met zich mee, dat er jarenlang een massale uitstoting van arbeidskrachten uit deze bedrijfstak heeft plaatsgevonden. Maar de industriële ontwikkeling bleef in verhouding tot andere delen van ons land vèr ten achter. Waar het aan ontbrak en ontbreekt is een zware industrie, als kern van de algemene industriële ontwikkeling. Als gevolg van deze toestand heeft Groningen, trouwens het gehele Noorden, jarenlang te kampen gehad met een zekere ontvolking. Tienduizenden gezinnen zijn in de afgelopen jaren geëmigreerd of tot migratie in eigen land overgegaan. Dit heeft ertoe geleid dat er een sterke vergrijzing van de bevolking heeft plaatsgevonden. Desondanks kan men vaststellen dat in dit gebied de werkloosheid het grootst is van geheel Nederland en een permanent karakter heeft. Hierdoor is het ook mede te verklaren, dat er een grote achterstelling in de inkomsten is ontstaan t.o.v. andere delen van ons land. Gezegd moet worden, dat geen enkele regering ernstige pogingen heeft gedaan deze ontwikkeling te stoppen en het getij ten goede te keren. Integendeel, in het wezen van de zaak hebben alle achtereenvolgende regeringen, ook die waar de PvdA aan deelnam, de richtlijnen van de EEG gevolgd om deze regio af te schrijven als niet ontwikkelbaar.

Kartonactie

De bevolking van Groningen zèlf heeft echter geheel anders gehandeld. Zij organiseerde acties van werkelijk massale omvang tot behoud van de werkgelegenheid, tegen de militarisering en tegen het stoppen van radio-actief afval in de bodem. De ontevredenheid en de woede over de systematische achterstelling brak in Groningen eerst goed los toen duizenden werkers in de karton 8 weken lang massaal elke maandag 24 uur staakten, zowel voor het verhogen van de lonen, om daardoor een gedeelte van de achterstand weg te werken, als voor het behoud van de werkgelegenheid, omdat het proces van bedrijfssluitingen in 1967, in 1968, in het kader van de EG-politiek was begonnen.

Als eerste werden gesloten de Reiderland te Winschoten en de Toekomst te Scheemda. Deze stakingen, die, zoals men weet, plaatsvonden in het najaar van 1969, vonden zo een enorme weerklank, dat niet alleen bereikt werd dat er f 35,— per week meer loon werd betaald, maar dat ook de bedrijfssluitingen werden tegengehouden. Reeds meer dan 10 jaar vindt nu dit gevecht om de werkgelegenheid in de karton en andere bedrijfstakken plaats,

en nog is het niet afgelopen.

Het is frappant dat opnieuw Den Uyl en daarmee de PvdA, een grote verantwoordelijkheid heeft gehad in het verder afstoten van arbeidsplaatsen in de kartonindustrie. Tijdens zijn regering werd het zgn. BMI-rapport opgesteld, dat ten gevolge zou hebben dat er meer dan 1000 arbeidsplaatsen in de karton en toeleveringsbedrijven verloren zouden gaan. Tegen welke machten de werkers in de karton daarbij op moeten treden en hoe andere landen maatregelen nemen om hun karton en papierindustrie te beschermen, blijkt uit het volgende.

De groten dicteren

In de EEG zijn de tariefzones weggenomen. Hierdoor werd het voor de sterke ondernemer makkelijker op andere markten van de EEG met hun methodes te opereren. 1)

Het effect van het wegnemen van de tariefzones wordt nog versterkt, doordat verschillende nationale overheden besluiten hun eigen kartonindustrie te steunen. Dit gebeurt op grote schaal. De Franse overheid steunt de papier- en kartonindustrie met b.v. 1,2 miljard francs (ca. 600 miljoen gulden). Doel van deze steun is een forse capaciteitsuitbreiding te realiseren, waardoor Frankrijk in 1985 75% van de binnenlandse consumptie voor zijn rekening neemt (momenteel 45%). 2)

Zweden wil in 1980, in vergelijking met 1976 de productiecapaciteit van papier en karton met ruim 30% opvoeren. 3) En West-Duitsland zet o.a. met steun van de EG (alleen al in 1970 125 miljoen aan garanties) de sanering in de kartonindustrie door. Nu zijn er plannen om de productie weer verder op te voeren.

Bovendien krijgt de Westduitse industrie het Groningse aardgas tegen lagere prijzen dan de bedrijven in Groningen zelf. 4) Dit zijn feiten die niet ontkend kunnen worden. Het is duidelijk dat in dit kader het voor de veelal kleinere bedrijven in Groningen bijzonder moeilijk is de concurrentiestrijd te voeren.

Niet ontkend kan worden dat ook de Nederlandse overheid subsidies heeft verstrekt aan het Groningse bedrijfsleven. Maar deze subsidies gingen gepaard met drastische sanering, d.w.z. een reeks van bedrijfssluitingen. De subsidies waren niet gericht op handhaving of uitbreiding van de werkgelegenheid, maar op afbraak ervan. Alleen al in de laatste 10 jaar verminderde het aantal industriële arbeidsplaatsen in de industriële sector in de provincie Groningen met meer dan 13.000.

Plannen van de regering-Van Agt, neergelegd in Bestek '81,

zullen, wanneer zij doorgevoerd worden, nog eens plm. 5.000 arbeidsplaatsen kosten. Op dit moment is de werkloosheid in Oost-Groningen de hoogste van ons land, nl. ruim 10%.

Strijd

De Groningse bevolking heeft zich niet vrijwillig neergelegd en zal zich niet neerleggen bij deze gang van zaken. De acties van de laatste tien jaar tonen dit aan. Acht weken kartonstaking in 1969, 7 weken staking in de steenindustrie in 1970, maandenlange acties in de bouw en van de werkers in de andere bedrijfstakken in de zeventiger jaren, de eerste staking voor gelijk loon voor mannen en vrouwen bij de Champ Clark in 1970. De enorme beweging, opgestuwd door de werkers in de bedrijven rondom de 'noodklok', waarbij letterlijk tienduizenden mensen in actie stonden. Massaal verzet tegen het plan-Kikkert rondom de militarisering in Westerwolde en eveneens in het Lauwersmeergebied. Een ongekend grote beweging rondom storting van radio-actief afval in de bodem en niet te vergeten de Volkscongressen, waaraan duizenden mensen deelnamen.

Dat is in een notedop samengevat de strijd van een bevolking van een regio tegen de crisis in het kapitalisme en de gevolgen van de EG-politiek.

Nu staan de tachtiger jaren voor de deur. Dit jaar, 1979, maakt de bevolking van Limburg zowel als die van Groningen zich opnieuw op om de strijd te voeren voor verbetering van de lonen, tegen bedrijfssluitingen en tegen de maatregelen, neergelegd in Bestek '81.

Zij doen dit dwars tegenover wat destijds in het EG-parlement werd verkondigd, nl. dat sommige regio's niet te helpen zijn, omdat ze niet aan de communautaire economische en technologische structuur voldoen. De mensen in Limburg en Groningen staan nu juist op het standpunt dat zij in regio's wonen, waar juist wél industrie kan worden gevestigd en waar alle voorwaarden aanwezig zijn om werkgelegenheid te scheppen. De basis hiervoor zit in Limburg in de grond met z'n enorme kolenvoorraad, die van steeds groter belang wordt in de energievoorziening van ons land.

Groningen heeft enorme voorraden magnesium- en kaliumzouten, die bij ontginning en verwerking in deze provincie duizenden arbeidsplaatsen kunnen scheppen. Groningen heeft zijn onnoemelijke aardgasvoorraden, niet alleen bij Slochteren, maar ook elders. Juist in deze beide regio's zijn alle voorwaarden aanwezig om maatregelen te nemen ter bestrijding van de werkloosheid en tegen

de achterstelling in het algemeen. Dat wordt door de bevolking van deze regio's uitstekend begrepen, zoals ze ook uitstekend begrijpen dat het de CPN is die een vooraanstaande en beslissende rol speelt in de strijd voor haar rechten. Het kan daarom aan geen twijfel onderhevig zijn, het verzet tegen verdere afbraak, tegen bedrijfssluitingen, tegen aantasting van de sociale voorzieningen, tegen de militarisering, voor loonsverhoging en verbetering van de gezondheidszorg en het onderwijs zal verder in omvang toenemen. Strijd gaat niet alleen tegen iets, maar ook voor iets. Daarbij zullen de verkiezingen voor het EG-parlement de bevolking van de regio's niet onverschillig laten. Het is van doorslaggevende betekenis wie hen daar vertegenwoordigt.

Een vergroting van de invloed van de communistische beweging in Europa is in het belang van ons land en de regio's.

FRÉ MEIS

- 1) Financieel Dagblad d.d. 27-12-1977. Bedrijfstukken Verkend. Uitg: Min. Econ. Zaken - 1977.
- 2) Financieel Dagblad 19-12-1977.
- 3) Financieel Dagblad.
- 4) Brochure Gezamenlijke Actiecomités januari 1976 (de multinationale ondernemers en de strijd voor werkgelegenheid van de karton arbeiders).

Deze gegevens zijn mede ontleend aan een uitgave van de themagroep Noord-Nederland januari 1979. De uitgave is getiteld: Saneringspraktijken in de kartonindustrie in Oost-Groningen een achtergestelde regio.

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

J. Wolff, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, voorzitter van het IPSO;

A. Roelofs, redacteur buitenland dagblad De Waarheid;

D. Oudenampsen, socioloog, medewerker van de CPN-fractie in de Tweede Kamer;

F. Meis, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, voorzitter van het districtsbestuur van de CPN in Groningen;

T. Divendal, lid van het partijbestuur van de CPN, secretaris van de Nederlandse Vrouwen Beweging;

K. Bakker, documentalist bij dagblad De Waarheid;

D. Verhaar, leraar Nederlands.

Tegen achterstellen en achterblijven

Er zijn meer vrouwen dan mannen in de landen die zijn aangesloten bij de EEG. Vrouwen maken 51,6% uit van de totale bevolking. In alle landen die deelnemen aan de Europese verkiezingen worden de vrouwen echter nog sterk achtergesteld. Dat gebeurt op het gebied van de sociale rechten, de ontwikkelingsmogelijkheden, de werkgelegenheid, de beloning en het zelfbeslissingsrecht — om een paar hoofdzaken te noemen. Duidelijk blijkt de achterstelling uit de samenstelling van de beroepsbevolking. Slechts 37% van de beroepsbevolking is vrouwelijk. Denemarken heeft met 41,6% het hoogste percentage. Nederland is hekkesluis met 24,3%. Daarentegen maken de vrouwen bij het aantal werklozen in de EEG met 60% een grote meerderheid uit en groeit in alle EEG-landen het aantal werkloze vrouwen harder dan het aantal werkloze mannen.

Richtlijnen

Er is in EEG-verband eigenlijk nog maar bitter weinig gedaan aan de opheffing van de discriminatie van de vrouw. Als het er om gaat de bevolking lasten op te leggen, dan zijn ze er in EEG-verband snel genoeg mee, zoals met de BTW. Maar als de vrouwen een gelijke positie opeisen, dan blijken de zegeningen van de EEG schaars te zijn. De EEG bestaat al 17 jaar als er eindelijk eens aandacht wordt besteed aan de opheffing van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Er wordt een aantal richtlijnen uitgewerkt, dat vooralsnog weinig heeft opgeleverd.

In 1974 kwam de eerste richtlijn; die betrof de gelijke beloning. Weliswaar stond er in het EEG-verdrag dat per 31 december '64 de gelijke beloning moest zijn gerealiseerd, maar daar was nog niets van terecht gekomen.

Sinds 1974 zijn er overal wetten die gelijke beloning voorschrijven, maar, opnieuw, in de praktijk functioneren deze slecht. Vrouwen worden nergens gelijk beloond. Het wordt ondervangen door o.a. verschillende loonschalen te hanteren voor mannen en vrouwen. Vrouwenarbeid wordt b.v. als lichte arbeid aangemerkt en valt dan in een lagere loongroep.

In Nederland werd de wet op de gelijke beloning in maart '75 van kracht. De wet functioneert hier echter ook niet. Door vrouwen in lagere loongroepen in te delen, onttrekken ondernemers zich er aan. In die sectoren waar geen of weinig mannen werken, blijven de vrouwenlonen laag. Vrouwen behoren tot de allerlaagst betaalden in ons land. Nederland, Denemarken, West-Duitsland en Engeland zijn de landen waar de afstand tussen de vrouwen- en mannenlonen het grootst is.

De tweede richtlijn kwam in 1976. Hierbij gaat het om de gelijke behandeling van vrouwen in het arbeidsproces, bij sollicitatie, promotiekansen e.d. De lidstaten krijgen 2½ jaar de tijd om hun wetgeving hier bij aan te passen. Vorig jaar augustus had dit rond moeten zijn. Maar met Luxemburg loopt Nederland weer achter. De wet is nog steeds niet van kracht. Deze richtlijn houdt overigens ook in, dat de landen 4 jaar de tijd hebben om beschermende bepalingen die 'thans niet meer gefundeerd zijn' op te heffen. Zwangerschap en moederschap worden als gefundeerd aangemerkt. De derde richtlijn is van november '78. Hier gaat het om de gelijke behandeling bij sociale wetten. Deze richtlijn is aangenomen onder de voorwaarde, dat deze pas over 6 jaar hoeft te worden ingevoerd, want 'het betreft hier een kostbare zaak'. De grote schuldige is Nederland. Staatssecretaris De Graaf (CDA) is er in Brussel voor opgetreden dat de invoering vertraagd wordt. Hij wilde eigenlijk uitstel van 8 jaar. 'Kostenverhogende maatregelen', stelde De Graaf, 'passen niet in de operatie Bestek '81'

Nederland

Ons land is, zoals blijkt, bepaald niet haantje de voorste om uitvoering te geven aan deze richtlijnen.

Het kabinet-Den Uyl liep al niet bijster hard, maar de regering-Van Agt-Wiegel doet het nog trager. Er wordt niet alleen een slakkegang op na gehouden, er wordt ook nog eens voor gezorgd dat op Europees niveau de ongelijkheid jaren in stand wordt gehouden. Daarbij komt dat slechte zaken wel worden overgenomen, maar goede zaken niet. Een paar voorbeelden: Enige tijd geleden werd in West-Duitsland het zwangerschapsverlof verlengd tot 6 maanden. Kort daarna weigerde staatssecretaris Kraaijeveld-Wouters (CDA), verantwoordelijk voor emancipatiezaken, hier een verlenging door te voeren.

Het feit dat de wet op de gelijke behandeling in het arbeidsproces hier maar blijft slepen, is ook zo'n voorbeeld van traagheid. Anders ligt het echter met de kwestie van het opheffen van beschermende

bepalingen. De regering is druk doende het verbod op nachtarbeid voor vrouwen op te heffen. In de meeste EEG-landen bestaat er geen verbod (meer) op nachtarbeid. In ons land geldt dit voor vrouwen, die in de industrie werken, als de bedrijven dat nodig vinden. Dat is niet in het belang van de vrouwen. Het biedt de industrie echter de mogelijkheid om ook met vrouwen in dienst volcontinue te gaan draaien of te blijven draaien.

Hoogovens b.v., waar voor bepaalde werkzaamheden geen mannen te vinden zijn, wil op grote schaal vrouwen in dienst nemen, die in de volcontinuediensten gaan meedraaien. Niet terwille van de gelijkberechtiging, maar terwille van het bedrijfsleven is het, dat het verbod op nachtarbeid dreigt te worden opgeheven. Iedereen weet dat nachtarbeid schadelijk is voor de gezondheid van de mensen. Oorspronkelijk was het verbod voor vrouwen om 's nachts te werken een eerste beschermende maatregel tegen de grenzeloze uitbuiting. De maatregel stamt uit 1889 en maakt onderdeel uit van de eerste Arbeidswet. Bij de Arbeidswet van 1919 betrof het verbod ook mannen, maar met meer mogelijkheid voor uitzonderingen. Die uitzonderingen zijn zo langzamerhand regel geworden. De mannen en vrouwen in deze tijd hebben zeker niet minder behoefte aan een goede bescherming tegen slechte arbeidsomstandigheden. En nachtarbeid maakt het werk extra zwaar. Door ook vrouwen 's nachts te laten gaan werken wordt er wel een ongelijkheid weggewerkt, maar in de verkeerde richting. Die ongelijkheid kan ook weggewerkt worden door het verbod uit te breiden naar de mannen.

Abortus

Het overnemen van slechte dingen is ook duidelijk te zien bij de abortuskwestie.

Het wetsontwerp dat kortgeleden door de ministers Ginjaar en De Ruiter is ingediend, is een on-Nederlandse wet. Dankzij een jarenlange strijd voor de legalisering van de abortus is er in ons land een hulpverlening ontstaan, die de beste van de wereld is. Het enige dat nog moet gebeuren is dat de wet de werkelijkheid volgt. Het ingediende wetsontwerp doet dat in geen enkel opzicht. Het bestaan van de klinieken wordt op het spel gezet, waardoor de kwaliteit van de hulpverlening zal worden aangetast. Het beslissingsrecht van de vrouw wordt niet erkend en artsen riskeren straffen, waardoor ook zij niet vrij zijn in hun handelen. Daarbij komt dat de hulp aan buitenlandse vrouwen aan banden wordt gelegd. De wet bevat op beslissende punten elementen, die uit

buitenlandse wetten zijn overgenomen, zoals de verplichte bedenktijd, de drie maandengrens en de strafbaarheid. In andere landen bestaan nauwelijks klinieken; hier dreigt door toedoen van deze wet een vergelijkbare situatie te gaan ontstaan. Als dit ontwerp wet gaat worden, dan zal de wetgeving hier op het gebied van abortus niet erg veel meer verschillen van andere abortuswetten in Europa. Dat is geen toeval, het past volledig in het streven naar gelijkschakeling van wetten. Voor de Nederlandse vrouwen betekent dit regelrechte achteruitgang. Zij zouden een verworven recht, het zelfbeslissingsrecht, prijs moeten geven.

De vrouwen in Nederland zijn niet van plan het zover te laten komen. Juist op dit punt is een sterke eenheid tot stand gebracht in het comité Wij Vrouwen Eisen, waarin communistische vrouwen een voorname rol vervullen. Op deze kracht zijn eerder pogingen om de bestaande hulpverlening terug te draaien, o.a. door aanvallen van Van Agt op de Bloemenhovekliniek, stukgelopen. De strijd in Nederland en de successen die daarbij zijn behaald, werken inspirerend op de vrouwenbeweging in andere landen. Nederland is een voorbeeld hoe het moet en hoe het kan. Tegelijk is het ook de hoop voor vrouwen in het buitenland, die ongewild zwanger raken, maar in eigen land niet terecht kunnen voor hulp. Gelijkschakeling van de abortuspraktijk aan de slechtere situatie in het buitenland is dan ook onaanvaardbaar. Het is niet in het belang van de Nederlandse vrouwen en ook niet van de buitenlandse vrouwen, die zich met hun strijd aan Nederland optrekken.

Het gezin

De EEG-richtlijnen betreffen de meest in het oog springende vormen van discriminatie. Er zijn nog veel bedektere vormen, zoals de geringere bewegingsvrijheid voor vrouwen met een gezinstak. Belangrijke obstakels hierbij zijn de achterlijke opvattingen, die met name in christen-democratische hoek bestaan over vrouwen. De taak van de vrouw ligt in de eerste plaats in het gezin, zo luidt het uitgangspunt. Juist in deze tijd van massawerkloosheid wordt dit oude liedje krachtig gezongen. Als de ondernemers vrouwelijke arbeidskrachten nodig hebben is het minder luid van toon. Voor de vrouwen is het dan ook van het allergrootste belang dat verhinderd wordt dat het Europa van straks een autoritaire weg in slaat. De vrouwen hebben weinig goeds te verwachten van de Tindemansen, de Van Agten en de Straussen die die kant opwillen. De Westduitse Christen-Democraten hebben veel te vertellen in de Europese Volkspartij waar het CDA bij hoort. In het beginsel-program van de CSU, de partij van Strauss staat o.m.: 'De

juridische gelijkstelling van man en vrouw moet worden aangevuld met de erkenning dat de eigen bijdrage van de vrouw in het opvoeden van de kinderen en de zorg van zieken en gehandicapten in de familie ligt.' En: 'Wij wijzen een achterhaald rolpatroon af, maar keren ons even hard tegen ideologisch geïnspireerd emancipatiestreven. De vrouw hoeft niet het evenbeeld van de man te worden.'

Deze ideeën zijn in de EVP terug te vinden. Trouwens zonder dat het zo gezegd wordt, komen we ze bij het CDA ook tegen. De vrouwen mogen wel wat meer gelijkheid, maar het gezin blijft de hoofdzaak.

Nu is het doel van de vrouwenstrijd niet gericht op het opheffen van het gezin, hoewel sommigen dat wel zo noemen. Waar het om gaat is, dat mensen de vrije keus hebben hoe ze willen samenleven: in gezinsverband of op een andere manier, getrouwd of niet getrouwd. Op welke manier dan ook, het mag niet ontaarden in onvrijheid voor de vrouw. Dat is nu wel het geval. Getrouwd zijn en kinderen hebben wordt tegen de vrouw gebruikt. Verkorting van de arbeidsdag biedt de mogelijkheden om tot een andere taakverdeling in het gezin te komen. Met een eigen inkomen hoeft de vrouw niet afhankelijk te zijn van het inkomen van haar man. Meer kinderopvang geeft ruimte voor activiteiten buitenshuis, welke dan ook. Hiermee komen de vrouwen vooruit. Maar een Europa zoals Strauss en Van Agt dat willen, zal de vijand zijn van een gelijkwaardige plaats voor de vrouw.

Het gaat bij de rechten van de vrouw om een strijd die gericht is op de volledige zelfstandigheid, het zelfbeslissingsrecht en het recht op arbeid. Daarbij stuiten de vrouwen steeds op de belangen van de ondernemers. De gelijkstelling komt in botsing met de bezuinigingsprogramma's, hier Bestek '81. Verder komen de vrouwenrechten in conflict met reactionaire opvattingen.

Het is in het belang van de vrouwenstrijd dat er een Nederlandse communist naar het Europese parlement gaat. Tot nu toe is gebleken dat rechtse politici de rechten van de vrouw in de weg staan. Zij die Nederland vertegenwoordigd hebben en dat nog doen op Europees niveau, hebben of zelf afgeremd, of daartegen niet voldoende tegendruk uitgeoefend. De positie van de vrouwen in Nederland is in veel opzichten achterlijker dan in andere landen. Het enige waarin Nederland voorop loopt is het zelfbeslissingsrecht inzake abortus; maar daar hebben de vrouwen, gesteund door progressieve mannen, zelf voor gezorgd.

TRUUS DIVENDAL

Europees neo-kolonialisme tussen Lomé en Djakarta

POSITIE ALS HULPTROEP SCHADELIJK VOOR ONS LAND

Franse en Belgische para's, die schietend rondtrekken in het hart van Afrika, in één van de rijkste en tegelijk één van de allerarmste landen ter wereld: Zaïre. Na afloop wordt Mobutu naar Brussel ontboden om daar de voorwaarden te vernemen, waaronder de concerns bereid zijn er het koper weg te halen en er hun raketproeven te doen.

De operatie-Zaïre is een stuk 'Europese' ontwikkelingshulppolitiek, dat in de reclamefolders van de EEG niet direct een hoofdrol speelt. Men scheidt er niet mee op.

Wie echter enigszins door wil dringen in de ontwikkelingshulppolitiek van de EEG, kan juist de operatie-Zaïre snel veel duidelijk maken. Dat geldt bijvoorbeeld het agressieve karakter van deze politiek en de twisten tussen EEG-landen, waartoe ze telkens weer aanleiding geeft.

De operatie-Zaïre maakt echter bovenal duidelijk, dat dit West-europese optreden in de Derde Wereld zich afspeelt in een periode waarin het neo-kolonialisme kraakt in zijn voegen.

De nationale vrijheidsstrijd tegen de neo-koloniale onderdrukking is in onze tijd uitgegroeid tot een machtsfactor van de eerste orde, die verschrikkelijke klappen heeft uigedeeld. De positie van de Mobutu's van deze wereld wordt wankel. Er is bloedig geweld voor nodig om ze in het zadel te houden. En zelfs dat helpt niet overal en zeker niet blijvend.

Koloniale mogelijkheden van weleer

Bij de totstandkoming van de EEG aan het eind van de jaren vijftig stelde Frankrijk de voorwaarde, dat het door de EEG niet van zijn invloedssfeer zou worden afgesneden. Het eiste de associatie van de Franse koloniën in Afrika. In het begin van de jaren zeventig stelde Engeland bij de toetreding tot de EEG dezelfde eis.

Na de toetreding van Engeland tot de EEG werd met een groot aantal (ex-) koloniën van Frankrijk, Engeland, België en Nederland het verdrag van Lomé gesloten.

Het waren dus vooral de grote koloniale mogendheden van weleer, Frankrijk en Engeland, die door middel van de associatiepolitiek en door middel van Lomé, onder nieuwe omstandigheden hun belangen in die landen wilden veiligstellen. Intussen veranderden juist ook door de EEG de krachtsverhoudingen in West-Europa en het liep erop uit, dat deze Engelse en Franse invloedssferen uitgerekend in de Westduitse expansie in Afrika een grote rol konden gaan spelen. Tegelijkertijd bleek bij Lomé, hoezeer de vrijheidsbeweging een factor was, waarmee de Westeuropese landen rekening moesten houden. Door onder meer gebruik te maken van de tegenstellingen tussen West-Europa en de Verenigde Staten, wisten de betrokken ontwikkelingslanden in het verdrag bepaalde concessies vastgelegd te krijgen. De concessies waren minimaal, maar daarom niet onbelangrijk. En ze boden de betrokken landen een uitgangspunt om bij de onderhandelingen over een tweede Lomé-overeenkomst verdergaande eisen te stellen: vergroting van de exportmogelijkheden naar de EEG, verbetering van de regeling ter stabilisatie van de exportopbrengsten, gemeenschappelijk beheer van de ontwikkelingshulpgelden.

'Inbraak' in Zuid-Oost Azië

Met de vergemeenschappelijking van de invloedssferen van Frankrijk en Engeland werd de 'Europese' ontwikkelingshulppolitiek sterk gericht op Afrika. In bepaalde ondernemerskringen — zeker ook in ons land — werd dat met lede ogen aangezien. Uit deze kringen kwam een voortdurende pressie om het werkterrein van het 'Europese' neo-kolonialisme uit te breiden: naar het Midden-Oosten en naar Zuid-Oost Azië. Vooral in dit laatste gebied waren de verhoudingen sterk in beweging geraakt. En in Westeuropese concernkringen verbond men aan de nederlaag van het Amerikaanse imperialisme in Indochina kennelijk de conclusie, dat het nu de tijd was om in dit gebied 'in te breken'.

Deze pressie is intussen door de EEG gehonoreerd. Met betrekking tot het Midden-Oosten werd de zogeheten Europees-Arabische dialoog op touw gezet en in Zuid-Oost Azië vond deze winter een eerste grote investeringsconferentie plaats. Eind februari verzamelden zich in Djakarta maar liefst 100 bankiers en 200 zakenlieden uit West-Europa om daar met vertegenwoordigers van de ASEAN-landen te confereren over investeringen in dat gebied. De bijeenkomst werd 'mede georganiseerd en ondersteund' door de EEG-Commissie, zoals het wordt uitgedrukt.

De verkeerde mensen

De Europese ontwikkelingshulppolitiek krijgt vorm in een periode, waarin de spanning en de conflictstof in het imperialisme zich ophoopt en waarin de rivaliteit tussen de imperialistische mogendheden in de Derde Wereld toeneemt. Het is daarmee een zaak die niet zonder gevaar is. Het gaat om vergroting van het machtsbereik van de concerns. Daar is de Europese ontwikkelingshulppolitiek een instrument van.

Voor ons land is het wel buitengewoon onaantrekkelijk om als hulp troep in een dergelijke politiek te worden ingeschakeld. Het zou immers kunnen betekenen, dat ons land in de grote internationale tegenstellingen betrokken raakt en een bijdrage levert aan de verscherping van de internationale toestand, terwijl de profijt van zo een agressieve politiek vooral naar de grote en in het bijzonder naar de Westduitse concerns gaan.

Deze Europese politiek richt zich bovendien precies op de verkeerde mensen. In Afrika is het Mobutu, in Zuid-Oost Azië is het een beulstype als Suharto, die als gastheer van de EEG-bankiers en concernheren optreedt. Hoe riskant het is om met dergelijke figuren in zee te gaan hebben de gebeurtenissen in Iran laten zien. Voor het opbouwen van duurzame economische betrekkingen met ontwikkelingslanden is een oriëntatie nodig op de krachten van de vooruitgang, van de toekomst daar en niet op de klieken die er door het Amerikaanse imperialisme aan de macht gebracht zijn. In de Afrika-politiek van West-Duitsland en andere EEG-landen speelt Zuid-Afrika een sleutelrol. Dit land is van grote betekenis voor de Westduitse atoompolitiek en het wordt in het algemeen door de concerns als een investeringsparadijs gezien. Gevolg van deze concernbelangstelling voor Zuid-Afrika en de daarbij behorende steun aan het apartheidsregime is echter, dat het prestige van in het bijzonder West-Duitsland op het gehele Afrikaanse continent zozeer is aangetast, dat dat in West-Duitsland zelf al tot ernstige ongerustheid heeft geleid.

Een ander voorbeeld. De vrijheidsstrijd in Vietnam is een bron van inspiratie geweest voor de volken overal in de Derde Wereld. En landen die weigeren om met Vietnam zakelijke relaties aan te knopen, kunnen erop rekenen dat ze van die houding overal in de Derde Wereld schade zullen ondervinden.

Loonmatiging en economische agressie

De communisten treden op voor democratische, anti-monopo-

listische machtsvorming: beperking van de macht van de concerns en het tot gelding brengen van de belangen en behoeften van de massa. Deze politiek kan niet worden doorgezet als ze niet ook wordt vertaald in de internationale verhoudingen en in de internationale economische betrekkingen.

In de Nederlandse economie speelt de internationale handel een zeer belangrijke rol. Om in de zich wijzigende internationale verhoudingen de Nederlandse positie als handelsland te behouden is het noodzakelijk een belangrijk handelsverkeer met de ontwikkelingslanden op te bouwen. Wil dit verkeer duurzaam zijn, dan zal het moeten plaatsvinden op basis van wederzijds voordeel.

Ontwikkelingshulp kan in dit kader een positieve functie hebben. Onder leiding van de concerns zal zo'n verkeer niet tot stand komen. Het optreden van de concerns in de Derde Wereld is gericht op het behalen van eenzijdige voordelen, op grondstoffenroof en economische plundering. En de ontwikkelingshulp heeft voor hen alleen de functie om hun agressieve benadering te ondersteunen en de problemen die erdoor worden opgeroepen enigszins te verzachten.

Nieuwe wegen

De crisistoestanden in de eerste helft van de jaren zeventig vormden ook in de economische betrekkingen met de ontwikkelingslanden de afsluiting van een tijdperk. Een tijdperk, waarin de concerns, de multinationals deze betrekkingen modelleerden. Zij hebben uitvoerig de gelegenheid gehad hun 'ontwikkelingsstrategieën' in praktijk te brengen. Het resultaat is geweest een soort chronische crisistoestand, die door de vijf jaar geleden tot uitbarsting gekomen wereldcrisis in vele landen in een acuut stadium kwam.

Zullen de concerns in de komende jaren in staat zijn om desondanks op de oude voet voort te gaan? Zullen zij door het mobiliseren van omvangrijke fondsen op kosten van de bevolking de onopgeloste problemen nog enige tijd voor zich uit kunnen schuiven? Of zullen de werkers, hier en in de ontwikkelingslanden, in staat zijn deze strategie te doorbreken en nieuwe wegen te banen? Dat zijn vragen die door de ontwikkeling van het kapitalisme zelf in de huidige periode aan de orde worden gesteld. Vragen, waarop ook in de Europese politiek een antwoord moet worden gegeven.

KEES BAKKER

Wij Europeanen...

Wij Europeanen gaan straks allemaal kiezen voor Europa. Dat is de boodschap van de reclamecampagne waarmee de Europa propagandisten ons proberen op te voeden in de Europese geest en gedachte. Expliciet dan wel impliciet wordt geprobeerd ons een Europese identiteit aan te praten.

Europese politici worden afgebeeld als roeiers in dezelfde boot, met z'n allen eensgezind op weg naar een Europees doel. En als je samen in de boot zit, moet je samen roeien, anders ben je een spelbreker — zo luidt de onderhuidse boodschap. Onze eigen opper-Europeaan Vondeling laat op gelijke wijze merken dat nu slechts één zaak aan de orde is: het Brussels lof zingen. En wie niet mee wil spelen is de komende maanden tweede-rangs en moet zijn mond houden...

Eenheidsverlangen

Het verhaal over de Europese identiteit moge beginnen met de onthulling, dat na de oorlog iets nieuws in Europa tot ontluiken is gekomen. Zo begint althans een brochure van de voorlichtingsdienst van de Europese gemeenschappen: 'Het eenheidsverlangen, dat de eeuwen door in het vaak door oorlogen verscheurde Europa heeft geleefd, kreeg in de jaren na 1945 gestalte in de Europese gemeenschap.' 1)

Eindelijk staat dus het eenheidsverlangen dat de Europese volkeren zolang gekoesterd hebben voor zijn vervulling en komt er een einde aan het nationalisme dat Europa verscheurde. Kijk, zo wordt ons voorgelouden, die Europese gedachte bestond natuurlijk al langer. Bij grote Europese geesten, in de Europese cultuur, in de democratie die in Europa haar bakermat heeft. Ongevraagd mogen alle belangrijke 'Europeanen' meehelpen de Europese vlag te dragen: Plato, Thomas van Aquino, Leonardo da Vinci, Rembrandt, Beethoven... O ja, en Karl Marx en Friedrich Engels, die volgens Vondeling in de Haagse Post met het Communistisch Manifest een soort Europees handvest schreven.

Er zijn in het verleden ook voorbeelden aan te wijzen waar het Europese eenheidsstreven concreet gestalte kreeg: met het Hellenistische Rijk van Alexander de Grote (de leerling van Aristoteles) als voorloper, in het Romeinse Rijk dat vrijwel heel Europa beheerste en daar de beschaving bracht waar wij nu nog

allemaal uit putten. En in de Middeleeuwen brachten Karel de Grote en de Duitse Keizers het in de praktijk, in het Heilige Roomse Rijk de laatsten. Daar was het Rijk van Karel V, niet te vergeten, waarin de zon niet onderging. Zij waren allen grote Europeanen, die met hun grote persoonlijkheid de eenheid in Europa bewerkstelligden. En met hun legers natuurlijk. Want: het door oorlogen verscheurde Europa? Europese rijken een voorbeeld van vreedzaamheid? Nee, de oorlogen in Europa waren juist het gevolg van de veroveringszucht van 'eenheid smedende' vorsten. Datzelfde heeft Europa in deze eeuw nogmaals ervaren toen Adolf Hitler in zijn Derde Rijk, dat immers ook de leuze hanteerde 'Duitsland wint voor Europa', de Europese gedachte gestalte wilde geven. Het ene Europa was steeds het Europa van overweldigers, van Alexander de Grote, via de Duitse Keizers tot Hitler.

Europese erfzonde

Datzelfde ene Europa wordt nu als een nieuw ideaal opgepoetst, als een middel voor vrede en om een eind te maken aan de tegenstellingen in Europa.

In het blad van de Europese Christen-Democraten (1978, nr. 2) wordt in deze geest 'een nieuwe rol voor Europa in de wereld' bepleit, 'trouw aan de internationale roeping van Europa'. De Christendemocratische Europa-voorgangers menen: 'de Europese gedachte blijft de grootste, de meest edelmoedige politieke idee uit de na-oorlogse wereld. Zij is dat omdat zij fundamenteel de verzoening bepleit tussen landen en volkeren die elkaar honderden jaren bestreden hebben. Zij is dat ook omdat zij de vraag stelt of de natie-staat inderdaad het laatste meesterwerk van de politiek is, waaraan in de eeuwigheid niet meer mag geraakt worden. Zij is dat omdat zij ons voor een uitdaging plaatst: wij weten nu dat de dimensies van vele problemen groter zijn geworden dan de dimensies van onze landen en onze nationale mogelijkheden.' Die 'verzoening' in het belang van Europa's nieuwe rol betekent vooral verzoening met die lieden, die een zeer recent minder vreedzaam Europees verleden hebben.

Als grootste obstakel voor het Europese eenheidsverlangen, uit naam waarvan we moeten vergeven en vergeten, wordt telkens weer 'het 'enge nationalisme', welhaast de Europese erfzonde, naar voren gebracht. Daarvoor wordt denigrerend het woord 'kleinstaterij' gebruikt, een woord dat zo Duits is, dat het zelfs in de mond van de PvdA Euro-lijsttrekker Vondeling nog zijn afkomst verraaft.

Alles wat nationaal is, daar moet wel het allereerst mee afgerekend worden, wil de Europese identiteit gestalte kunnen krijgen in een Europese Grootstaat. Daartoe wordt vooral door de Westduitse CSU-CDU onder bezielende leiding van Strauss en presidentskandidaat Carstens met hun Europese verleden uit de Hitler-tijd een complete Europese culturele erfenis in stelling gebracht, inclusief een Otto von Habsburg, afstammeling van de Oostenrijkse en Duitse Keizers.

Bondsrepubliek

De Europese identiteit wordt ook al ingevuld door de rechtse krachten in de Bondsrepubliek met een bij uitstek Duits artikel: dwang. Helmut Kohl heeft in een uitzending voor de Duitse televisie zijn credo duidelijk gemaakt. Voor hem moet Europa een Europese Bondsstaat worden, naar het model van Duitsland. Verder is hij voor beroepsverboden, inclusief de erbij horende hetze en broodroof jegens progressieve mensen, voor invoering van de neutronenbom en verjaring van oorlogsmisdrijven, zodat oorlogsmisdadigers hoge posten kunnen bekleden zonder angst dat hun verleden bekend wordt. En tot slot blijkt hij van mening dat Duitse politici hun manier van optreden tot Europese norm moeten kunnen verheffen. Een voorproefje hebben we gezien in zijn beschuldiging aan het adres van zijn Nederlandse tv-ondervragers, van wie ook nog eens de namen opgeëist werden. Om er wat mee te doen? Dat vraag je je af.

Dergelijke opvattingen speelt Vondeling in de kaart, als hij weigert in forums te gaan zitten waaraan de CPN deelneemt. Dat is zo zijn opvatting over 'Europese verkiezingen'. Dat verradt, wat voor hem Europese identiteit inhoudt. Het is toch angstaanjagend hoe men klaar staat om de eigen beperkte opvattingen over vrijheid van meningsuiting aan anderen op te leggen en hoe een dergelijke ontwikkeling zich in Europa ook nog door kan zetten.

Oud liedje

Het liedje van de Europese identiteit die ons allen verbindt is vol mooie woorden als uitdaging, roeping, verzoening... Erachter gaat echter veel minder moois schuil. De Duitse dichter Heinrich Heine, tijdgenoot van Marx en Engels, heeft in zijn gedicht 'Deutschland, ein Wintermärchen', om maar eens een ander geluid te laten

horen, zijn ervaringen met dit soort liedjes geuit het is... 'das alte
Entsagungslid,
Das Eiapoepia vom Himmel,
Womit man einlullt, wenn es greint,
Dass Volk, den grossen Lümmel.

Ich kenne die Weise, ich kenne den Text,
Ich kenne auch die Herren Verfasser;
Ich weiss, sie tranken heimlich Wein
Und predigten öffentlich Wasser.'

Het 'eiapoepia' van de hemel is nu dat van Europa, en inplaats van
wijn kun je ook bloed lezen. Maar verder is er weinig veranderd.
Maar Heine gaat nog verder. Hij heeft een antwoord. Het kan ook
anders:

'Die Jungfer Europa ist verlobt
Mit dem schönen Geniusse
der Freiheit, sie liegen einander im Arm,
Sie schwelgen im ersten Kusse.'

Die vrijheid staat bij de huidige machthebbers in de Bonds-
republiek echter al even weinig in aanzien als in het Duitsland van
die tijd. Heine is bij hen dan ook nog steeds weinig geliefd en de
Heine-universiteit, waarvoor al jaren gevochten wordt, is er ook niet
gekomen. Als het over Europese identiteit gaat mag Heine dan ook
niet meedoen.

Terwijl van de hemel gezongen werd, vertelt hij verder...

'Ward von den preussischen Douaniers
Mein Koffer visitieret.

Beschnüffelten alles, kramten herum
In hemden, Hosen, Schnupftüchern;
Sie suchten nach Spitzen, nach Bijouterien,
Auch nach verbotenen Büchern.' 2)

Zo gaat dat immers nog steeds... Terwijl over Europese identiteit
wordt gepraat, wordt tegelijkertijd de geestelijke bagage van
democraten geproefd door oud-nazi's en hun geestverwanten, die
eenzelfde praktijk ook aan anderen willen voorschrijven. Wat dat
betreft zijn de wederwaardigheden rondom de tv-uitzending met
Kohl helaas meer dan spreekwoordelijk.

Europees?

Hoe is het nu verder gesteld met die Europese identiteit, waarop de Europese eenheid gebouwd moet worden? Ons wordt voorgesteld: Wij als Europeanen putten allemaal uit één bron, éénzelfde grote Europese beschaving. Wij hebben eenzelfde ondergrond, een bakermat in de Griekse, Romeinse, Christelijke beschaving. Van de klassieken naar de renaissance, van de renaissance naar de romantiek... dat heeft ieder van ons in zich.

Nu wil ik het er niet over hebben dat deze cultuur helemaal niet zo zuiver Europees is en dat die heel wat wortels buiten het huidige Europa heeft. Laten we deze 'Europese' cultuur eens nader bekijken.

De renaissance, — dit was bij uitstek een culturele beweging met nationale trekken. In Italië ging zij samen met de groei van onafhankelijke steden. In Nederland met de strijd tegen de Spaanse overheerser (de zoon van Karel V, Philips II). Kenmerkend is dat de renaissance de belangstelling voor de eigen landstalen deed ontstaan. De romantiek was bij uitstek de stroming die samen ging met het burgerlijk nationalisme. Van een Europese romantiek is nauwelijks sprake, des te meer van een Franse, Duitse, Engelse, Nederlandse romantiek, etc. Zelfs hun bloeitijden lopen volledig uiteen. Zo was het meest Europees op het gebied van de cultuur nog nationaal.

Twee Europeanen

Van Duitse zijde worden ons graag Goethe en Schiller geleverd als bijdrage aan de Europese identiteit die een inlijving in een Europese Bondsrepubliek moet wettigen. Maar schreef Goethe niet in 1787 het treurspel 'Egmont', over de graaf van Egmont, een figuur uit de strijd van de Nederlanden tegen de Spaanse overheersing? Goethe verdedigt in dit treurspel de vrijheidsstrijd van de toenmalige Nederlanden, zoals zijn jongere tijd- en landgenoot Schiller deed in het geval van de Zwitserse vrijheidsheld Wilhelm Tell. Dat was in het nog steeds feodale Duitsland van die dagen hoogst actueel. Het recht op strijd tegen de onderdrukker wordt er in bepleit. Maar wat is er dan sedert Goethe en Schiller veranderd? Loopt er niet een lijn van de Nederlandse onafhankelijkheidsstrijd toen en de strijd tegen de bezetter uit de laatste wereldoorlog? Het zit zo: Die door Goethe en Schiller bezongen roep om vrijheid heeft in Duitsland altijd grote tegenstand onderzonden. Heine wist daarover mee te praten. Net zoals degenen die

nu in de Bondsrepubliek door beroepsverboden getroffen worden. Dus als u over Goethe en Schiller hoort, bedenk dan hoeveel wij gemeen hebben met Strauss, Kohl en Carstens...

Identiteit

Het beroep op de Europese identiteit houdt in feite in, dat men de volkeren hun eigen identiteit, hun eigen historische ervaringen af wil nemen. De functie hiervan was heel erg duidelijk, toen men in de vijftiger jaren in verband met het Europese eenheidsstreven een einde wilde maken aan de herdenking van de vierde en vijfde mei. Terwijl men praat over een Europese identiteit, wordt in feite de identiteit van de volken in Europa binnenstebuiten gekeerd.

Identiteit heeft niet te maken met stereotypen, in de trant van de Hollander, de Fransman. Identiteit heeft te maken met het eigene. Maar om dat eigene zich te laten ontplooiën is vrijheid en geestelijke ruimte nodig. Het is een uiting van het leven. Zo is het met een nationale cultuur net als met het eigene van elk individu; elk gevormd vanuit verschillende achtergronden, in de loop der tijd, door de eigen ervaringen. Daarmee heeft het oude wortels, maar groeit het ook nu elk moment verder. Zo heeft zich in de strijd tegen het drijven van de multinationale concerns van de laatste jaren het inzicht in de rechten van het individu op zijn eigen ontplooiingskansen, zijn opvattingen, zijn eigen levenswijze verder ontwikkeld. Aansluitend op wat al aanwezig was. Met een beroep op een Europese identiteit wordt geprobeerd dit eigene weg te drukken. We zien hoe geprobeerd wordt om afwijkende meningen monddood te maken. In het belang van wie geen tegenspraak dulden. Daarom is het ook niet verbazingwekkend dat het geroep over Europa samen gaat met zoveel anti-democratisch optreden.

In naam van Europa

In naam van Europa is in de loop van de geschiedenis veel slechts en weinig goeds verricht. Het gescherm met een Europese identiteit houdt een levensgevaarlijke dreiging in. Voor ons land, als we zien hoe het hele scala van politieke praktijken dat in CSU/CDU-kringen gebruikelijk is, opgedrongen wordt en het fascistische verleden van politici via pers en media goedgepraat wordt. Maar het is nog duidelijker als we zien hoe er gesproken wordt over de bescherming van onze beschaving als alibi voor inmenging in bijvoorbeeld Italië...

Zo vindt onze eigen Europeaan Vondeling (NRC, 9 januari 1979) dat door de 'kleinstaterij' een kans is gemist om invloed uit te oefenen rond de Middellandse Zee: 'de Europese zee bij uitstek waar onze beschaving zijn oorsprong heeft.' Met een beroep op onze beschaving is, als vanouds kun je wel zeggen, op deze manier een Europees leger gerechtvaardigd. En inmenging in andermans zaken wordt vanwege de Europese identiteit gerechtvaardigd. Rembrandt en Van Gogh mogen daarbij optreden als verpakkingsmiddel van een dergelijk Europa. Dat is een koekblikkencultuur. Er wordt geschermd met waarden als democratie om de mensen hun rechten af te nemen en met Europese identiteit om de identiteit van Europa's bewoners aan te tasten.

Twee Europa's

In Europa staan tegenover elkaar — en deze tegenstelling is niet aan Europa voorbehouden — de predikers van een Europese identiteit die geen greintje verbondenheid hebben met alles wat groeit en bloeit op de nieuw bemeste oude akkers. Anderzijds is er de beweging, de ontwikkeling, van mensen die met hun hele bestaan een verzet zijn tegen knechting en onderdrukking. Dat daarin een herleven van de traditie van het anti-fascistisch verzet een wezenlijk deel is, is niet toevallig. Evenmin is het toevallig dat de voorstanders van een Europese identiteit een broertje dood hebben aan de herinnering van dit verzet.

Om je eigen zaken in je eigen taal te kunnen zeggen zonder gevoel van minderwaardigheid... uit naam daarvan moet het uitroepen van een Europese identiteit bestreden worden. Met een nieuw beroep op Europa wordt het beste (waartoe Goethe, Schiller en Heine behoren) wat datzelfde Europa aan tradities heeft voortgebracht, zoals die van het humanisme, verlichting, de burgerlijke democratische vrijheden waarvoor langdurig gestreden is, aangevallen. Een rede ook waarom zich velen in ons land bezorgd voelen over de recente ontwikkelingen in de Bondsrepubliek en pogingen andere, met name kleinere EEG-landen daarbij in het gelid te laten lopen.

Dat past in het beste wat Europa ons te bieden heeft: het Europa van de vrijheid, waarvan Heine droomde.

In 1954 schreef Guillaume van der Graft in de gezamenlijke uitgave van de literaire tijdschriften tegen de aantasting van de 4e en 5e mei met de titel Nationale Snipperdag deze sprekende regels:

want vrijheid is voor de mensen
wat lucht voor de vogels is
en vrijheid is voor de mensen
wat water is voor een vis

en vrijheid bestaat in woorden
die brood geworden zijn
stemmen die zijn gebroken
en bloed dat is vergoten
vrijheid smaakt naar pijn.

DIK VERHAAR

1) Een band met Europa, uitg. Voorlichtingsdienst van de Europese gemeenschappen, pag.5.

2) vertaling:

Ze zong het oude ontzeggingslied,
het eiapopeia van de hemel,
waarmee men in slaap zingt, als het huilt,
het volk, de grote lummel.

Ik ken het wijsje, ik ken de tekst,
ik ken ook de heren die het maakten;
ik weet, ze dronken heimelijk wijn
en predikten openlijk water.

Juffrouw Europa is verloofd
Met de schone genius(geest)
der vrijheid, ze liggen in elkaars armen,
ze gaan zich te buiten in de eerste kussen.

Werd door de Pruisische Douaniers
Mijn koffer onderzocht.
Ze besnuffelden alles, neusden rond
in hemden, broeken, zakdoeken;
Ze zochten naar sigaretten, naar juwelen,
ook naar verboden boeken.

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Feministische golf of feministisch hoogtij?

'Ups' en 'downs'

Al ruim een eeuw lang voeren vrouwen strijd voor het ongedaan maken van wat Friedrich Engels noemde 'de wereldhistorische nederlaag van het vrouwelijk geslacht'. De maatschappelijke onderschikking van vrouwen is kenmerkend voor alle klasse-maatschappijen. In het industriële kapitalisme werden voor het eerst de mogelijkheden zichtbaar voor een nieuwe verhouding tussen mannen en vrouwen, voor een positie van vrouwen als volwaardige mensen.

Op die basis kon een vrouwenbeweging zich als maatschappelijke beweging ontwikkelen. De kracht van de vrouwenstrijd en de resultaten ervan vertonen niet het beeld van een ononderbroken, stijgende lijn, maar de beweging vindt plaats — evenals andere maatschappelijke ontwikkelingen — in golven, voltrekt zich met 'ups' en 'downs'.

Aan het begin van deze eeuw was er sprake van een sterke opleving van vrouwenstrijd, die uitmondde in de verovering van een aantal belangrijke maatschappelijke rechten (recht op toegang tot beroeps-onderwijs en tot hoge gekwalificeerde beroepen) met als hoogtepunt de verovering van het kiesrecht.

Deze beweging van vrouwen tussen ca. 1900 en 1920 staat bekend als 'de eerste feministische golf' 1) waarvan vooral Aletta Jacobs en de Engelse Suffragettes als symbolen de 'officiële' geschiedenis zijn ingegaan. Voor socialistische vrouwen is Clara Zetkin een inspirerend voorbeeld. De opleving van vrouwenstrijd vond plaats in een tijd van diepe maatschappelijke beroering, de eerste imperialistische wereldoorlog en een verscherpte klassenstrijd. Alleen het Russische volk slaagde erin deze revolutionaire situatie te benutten voor een maatschappelijke revolutie. Het was dan ook het eerste land waar de rechten van de vrouwen wettelijk vastgelegd werden en in de praktijk maatregelen genomen werden om deze rechten tot meer dan 'papierrechten' te maken.

In de overige kapitalistische landen werden in die tijd een aantal belangrijke verbeteringen tot stand gebracht voor de arbeiders en voor de vrouwen, maar zakte de beweging weg. Dat geldt zeker voor de vrouwenbeweging, die pas aan het eind van de jaren '60 weer een massale omvang begon aan te nemen. Dat wil niet zeggen dat tussen 1920 en 1960 de vrouwenstrijd stilgelegd. In de crisisjaren werd er bijvoorbeeld met succes opgetreden tegen het beruchte wetsontwerp van Romme, waarin arbeid voor gehuwde vrouwen verboden dreigde te worden. En in de strijd tegen het opkomend fascisme en het verzet tegen de Duitse bezetters hebben de vrouwen een belangrijk eigen aandeel gehad. Zo ontstond na de Tweede Wereldoorlog, in 1946, de Nederlandse Vrouwenbeweging, als onafhankelijke progressieve vrouwenorganisatie voor maatschappelijke vernieuwing, gelijkberechtiging van vrouwen en tegen oorlog en fascisme.

De beweging onder vrouwen zette zich echter niet massaal door, niet zodanig dat zij zich in alle maatschappelijke lagen via uiteenlopende vormen tot politieke kracht ontwikkelde.

De opkomende **koude oorlog** en de daarmee verbonden autoritaire, conservatieve politiek in eigen land bood nauwelijks ruimte voor democratische bewegingen. 'Een hele generatie werd de pantoffels ingejaagd', stelde Gijs Schreuders op het IPSO-symposium '60 jaar CPN'. Je zou bijna kunnen stellen dat een hele generatie vrouwen een situatie ingejaagd werd, waarin ze de pantoffels moesten aan-dragen.

De koude-oorlogs-periode vormt een absoluut dieptepunt in de vrouwenbeweging. Het revolutionaire elan ging verloren, veel vrouwenorganisaties stelden zichzelf op non-actief, schikten zich in de 'Gezond-Gezin-Gezond-Volk'-politiek van Romme of hieven zichzelf op. De vrouwenbeweging schrompelde in tot een relatief kleine groep baanbrekers, die overigens nog wel resultaten wist binnen te halen (zoals in 1957 de opheffing van de 'handelings-

onbekwaamheid' van gehuwde vrouwen).

De NVB was de enige vrouwenorganisatie die zich strijdbaar als **actie-organisatie** van de vrouwen bleef opstellen. Door de anti-communistische banvloek die er op alle acties voor maatschappelijke vernieuwing rustte, werd haar aanvankelijk brede aanhang echter aanzienlijk ingeperkt.

Tweede feministische golf

Op basis van het wegebben van de koude oorlog, ontstond er in de jaren '60 nieuwe ruimte voor democratische bewegingen. Belangrijk daarbij was ook de crisis die in het imperialisme zichtbaar werd. Het na-oorlogse kapitalisme ontwikkelde zich niet zo rimpelloos als vele niet-communisten hoopten of verwachtten. Bevrijdingsbewegingen in de koloniale gebieden wierpen het juk van de neo-koloniale onderdrukking af. Vooral de strijd van het Vietnamese volk vormde een inspirerend voorbeeld voor de democratische bewegingen in de kapitalistische landen. Er kwam een beweging op gang van jongeren, studenten, negers en niet in de laatste plaats van vrouwen.

De tweede feministische golf kwam aanrollen en rolt nog steeds. Vastgesteld werd dat de eerste feministische golf onvoldoende had bereikt. De rechten van vrouwen waren weliswaar op papier vastgelegd, maar in de praktijk bleef de ongelijkheid hoogtij vieren. Inmiddels heeft de tweede feministische golf veel tongen, pennen, hersens en handen in beweging gebracht. Terwijl ze aanvankelijk werd bekeken als overspannen gedoe van een aantal 'dolle mina's', vervolgens afgedaan als onontkoombaar 'modeverschijnsel', begint nu steeds duidelijker te worden dat er meer aan de hand is.

De vrouwenbeweging heeft zich ontwikkeld tot een ware massabeweging, met alle kenmerken vandien. Hechte organisaties, zoals de NVB, groeiden in omvang en diepgang, vrouwengroepen in de vakbonden ontstonden, in buurten is sprake van allerlei spontane initiatieven, praatgroepen, vrouwencafé's, etc. Een complete 'tegencultuur' van vrouwen is ontstaan in reactie op het wegdrücken uit en de valse berichtgeving over vrouwenstrijd in de burgerlijke massamedia. Er ontstonden nieuwe feministische uitgeverijen, vrouwenbuurtkranten, vrouwenfilmgroepen, enzovoorts. De vele uiteenlopende vrouwengroepen, en -organisaties vonden elkaar ook in een gemeenschappelijke boycot van een VPRO tv-programma, het 'grand gala van de emancipatie', omdat te verwachten was dat daarin de nadruk zou komen te liggen op het onderling tegen elkaar opzetten en belachelijk maken van de

vrouwenbeweging.

Naast talrijke snel wisselende initiatieven (ééndagsvliegen) ontstonden ook nieuwe eisen en actievormen met een meer blijvend karakter. Vooral in het oog springend is de beweging voor legalisering van de abortus. In tien jaar tijds is op dat terrein een brede, krachtige vrouwenbeweging ontstaan, die zichzelf ontwikkeld heeft tot **politieke kracht van betekenis**. In feite is de situatie ontstaan dat er in Haagse politieke kringen geen besluiten over abortus genomen kunnen worden, waar de vrouwenbeweging geen goedkeuring aan hecht.

De abortusbeweging, georganiseerd via het comité 'Wij Vrouwen Eisen', is een voorbeeld geworden voor de politieke mogelijkheden en betekenis van een zelfstandige vrouwenbeweging.

Balans van tien jaar strijd

Ter gelegenheid van het 'tien-jarig bestaan' van de tweede feministische golf zijn talrijke beschouwingen verschenen. Centraal daarin staan de vragen: 'Wat hebben we bereikt?' en 'Hoe moeten we verder?'.

Een **hoofdthema van discussie** daarbij is de verhouding van de vrouwenbeweging tot de arbeidersbeweging, resp. de progressieve-beweging-als-geheel, en in relatie daarmee het organisatie-vraagstuk. In dit artikel wil ik voornamelijk een bijdrage geven tot de beoordeling van dat laatste, mede op grond van discussies die hierover vanzelfsprekend ook in de CPN volop gevoerd worden.

Het **uitgangspunt** bij die beoordeling mijnerzijds is te vinden in de stellingen voor het 26e congres van de CPN, waarin de vrouwenstrijd gezien wordt als 'noodzakelijk onderdeel van de strijd voor het socialisme'. De taak die de CPN zich daarbij stelt, is ondermeer omschreven in de volgende passage:

'De CPN is vastbesloten haar democratische doelstellingen in de actie verder tot gelding te brengen en streeft ernaar de zich ontwikkelende bewegingen voor meer democratie **tot een duurzaam werkende factor voor een andere politiek te maken**'.

(door mij onderstreept - E. I.)

Met andere woorden: hoe kunnen we ertoe bijdragen dat de vrouwenbeweging zich verder ontwikkelt tot blijvende politieke kracht van betekenis? Ofwel: Hoe kunnen we voorkomen dat de beweging die nu onder vrouwen is losgekomen beperkt blijft tot een — zij het heftige — golf?

De ondubbelzinnige erkennig van de vrouwenbeweging als belangrijke vernieuwende progressieve kracht, heeft met name

sinds het congres ook al geleid tot een actievere berichtgeving in De Waarheid, tot studie-activiteiten in het kader van de IPSO, en tot een meer systematische discussie in de partij. Met deze uitgangspunten in het achterhoofd, wil ik nu ingaan op het hierboven genoemde hoofdthema van discussie.

Geen stellingenoorlog

Het is uiterst onvruchtbaar gebleken om de relatie vrouwenbeweging - arbeidersbeweging te bespreken in de vorm van een abstracte stellingenoorlog, waarbij de broodnodige samenwerking tussen vrouwen belemmerd wordt. De discussies hierover hebben gedeeltelijk een basis in de twee richtingen van waaruit de vrouwenbeweging aan het eind van de jaren '60 nieuwe impulsen kreeg.

a. Al in het begin van de jaren '60 werd gestart met het harder stellen van vrouwen-eisen in de bedrijven. Een aantal vakbonds-vrouwen maakte zich in de vakbeweging sterk voor de eisen van vrouwen: het opheffen van discriminatie en het verwerven van specifieke rechten, zoals een wettelijk verbod op ontslag bij huwelijk en zwangerschap. Gebruik makend van de krapte op de arbeidsmarkt, de behoefte van ondernemers aan vrouwelijke arbeidskrachten, hanteerde de NVB het motto: 'Smeedt het ijzer, als het heet is' en trad op voor gelijk loon, gelijke arbeidsvoorwaarden, recht op verlof bij ziekte van een kind etc. Er ontstond een beweging onder buitenshuis werkende vrouwen, zoals in de confectie en textiel-industrie (staking bij Optilon voor gelijke beloning) en in sectoren waar vrouwen nieuwe beroepen veroverd hadden (maatschappelijke dienstverlening).

Vrouwen maakten zich sterk in de vakbeweging en in actiecomités zoals in de gezondheidszorg. De strijd werd daarbij met name gericht tegen ondernemers en bezuinigende regeerders. Zij zijn degenen die de vrouwen hun rechten onthouden. Als resultaat van die acties kwamen onder meer in 1975 twee belangrijke wetten tot stand: de wet gelijk loon en het wettelijke ontslagverbod bij huwelijk en zwangerschap.

b. Aan het eind van de jaren '60 begon een nieuwe feministische beweging zich te ontwikkelen onder de vrouwen uit de middenlagen. Dat wil zeggen: vooral onder een groep vrouwen die voor het eerst in de geschiedenis min of meer massaal begon door te dringen in de traditionele (hoger geschoolde) mannenberoepen. Dat betekent: concurrentie met mannen op de arbeidsmarkt — die door vrouwen nogal eens verloren wordt. De arbeidsdeling die er in

onze maatschappij tussen mannen en vrouwen bestaat, kwam daarmee opnieuw ter discussie. Niet alleen de arbeidsdeling in het maatschappelijk arbeidsproces, maar ook in het huishouden. Immers, ook de vrouwen met een goede beroepsopleiding en de wil om die te benutten, moeten in onze samenleving bovendien nog alle lasten van huishouding en opvoeding dragen. Moederschap is in onze maatschappij niet te combineren met het uitoefenen van een beroep, vaderschap wél.

De nadruk werd gelegd op de tegenstelling man-vrouw, nieuwe begrippen werden gezocht om de positie van de vrouw te analyseren. Het spreken over 'achterstelling' is niet voldoende, want ook als je gelijke opleiding en gelijk loon hebt, blijf je thuis als vrouw met de gebakken peren zitten.

Groeiende samenwerking

De felle botsingen in de vrouwenbeweging zijn m.i. gedeeltelijk te verklaren uit de verschillende invalshoeken van waaruit vrouwen hun strijd te strijden kregen. Aan de ene kant dus een nadruk op de noodzaak van strijd tegen de ondernemers, anti-kapitalistische strijd; aan de andere kant nadruk op de noodzaak van strijd tegen de mannen. Vanzelfsprekend is bovenstaande indeling onvoldoende om het gehele scala aan activiteiten van de vrouwenbeweging te omvatten. De indeling is echter zinnig om te laten zien dat verschillen in oriëntatie in de vrouwenbeweging mede een basis hebben in verschillende posities en ervaringen, en niet herleid kunnen worden tot abstract-theoretische uitgangspunten.

Beide elementen moeten door een sterke progressieve vrouwenbeweging verwerkt worden. Het gaat om het opheffen van de minderwaardigheid, van de onderdrukking van vrouwen. Deze strijd vindt echter plaats in een kapitalistische maatschappij, moet gevoerd worden onder de voorwaarden van een klassenmaatschappij, en vereist dus ook een goed politiek inzicht in de werking van die maatschappij. 2)

Door praktische samenwerking in de strijd voor een aantal concrete eisen zijn verschillende stromingen in de vrouwenbeweging nader tot elkaar gekomen en is een betere basis voor discussie en meningsvorming ontstaan. Een verdere versterking daarvan zal leiden tot politieke versterking van de vrouwenbeweging, waardoor de vrouwenbeweging op méér punten dan de abortusstrijd tot een belangrijke politieke kracht kan worden. En dat is hard nodig. De regering Van Agt-Wiegel laat geen kans onbenut om de rechten van de vrouwen aan te tasten. Als Bestek '81 doorgedrukt zou

worden, ziet de positie van de-moderne-vrouw-anno-1981 er als volgt uit:

De pil gaat uit het ziekenfonds; abortus wordt verboden.

Kinderen krijgen = eigen risico. Alleen vrouwen met geld kunnen zich aan deze 'natuurlijke beschikking' onttrekken.

Je raakt in verwachting. Als je gewerkt hebt, en je bent niet van plan om na de bevalling weer meteen te gaan werken (bv. omdat er geen kinderopvangvoorzieningen zijn...), kun je fluiten naar je recht op betaald zwangerschapsverlof. En moet je voor een bevalling naar het ziekenhuis — op medische gronden — dan moet je zelf betalen. Als je dan met veel pijn en moeite een kind hebt gekregen, dan moet je merken dat de kinderbijslag die voor het eerste kind toch al bevroren was, nu bovendien sinds 1 april gehalveerd is. En per 1 juni 1979 dreigt een verdubbeling van de ouderbijdrage voor de kinderdagverblijven.

Het is onvoorstelbaar wat ze ons durven flikken. De vrouwen-beweging zal dan ook krachtig moeten optreden tegen Bestek '81 met haar eigen eisen en ook daarin bondgenootschappen aangaan met andere anti-bestek-strijders. Als 1979 niet het jaar van de strijdlieparen wordt, dan zal 1981 het jaar van de smartlappen worden.

Een uiterst belangrijk initiatief is in dat verband de oprichting van het comité 'Vrouwen Eisen Werk', waarin vrouwen samenwerken om een van de meest fundamentele rechten veilig te stellen. Het recht op werk is een wezenlijk recht van de vrouwen. Als betaalde arbeid, het uitoefenen van een beroep niet openstaat voor vrouwen, zal financiële afhankelijkheid blijven bestaan. Zolang vrouwen niet in staat gesteld worden om zelfstandig in hun levensonderhoud te voorzien, zal **dwang** blijven bestaan om ter wille van het levensonderhoud bepaalde relaties aan te gaan of in stand te houden die niet op vrijwillige eigen keuze berusten (bij de ouders blijven wonen, niet kunnen scheiden).

De strijd voor het recht op werk is nu sterk aan de orde voor alle vrouwen. Hiervoor moet ook kracht gebundeld worden, moet actief worden opgetreden.

De noodzaak van een lange adem

Om deze beweging nóg krachtiger te maken, zal er afgerekend moeten worden met de minachting voor 'materiële belangen' en voor massale demonstraties, zoals die hier-en-daar in de vrouwen-beweging te bespeuren is, en die dan gekoppeld is aan een éénzijdige verheerlijking van 'de kleinschalige revoluties thuis'.

De onderschikking van vrouwen aan mannen is een **maatschappelijke** zaak en zal dan ook door maatschappelijke strijd opgeheven moeten worden.

Het aandeel van kleine praat- en studiegroepen in het geheel van vrouwenstrijd is buiten kijf, het is voor veel vrouwen een eerste mogelijkheid om buitenshuis wat te doen. De beweging kan daartoe echter niet beperkt worden, nóch mogen praatgroepen voorgesteld worden als 'specifieke organisatievorm voor vrouwen'. Dat is misschien een miskennis van de betekenis van grote, sterke organisaties, maar ook een onderschatting van onze tegenstanders. De vraagstukken en problemen waar vrouwen mee te maken hebben, zijn niet van vandaag op morgen op te lossen. Alles wat aan rechten veroverd is, staat steeds weer op de tocht. Juist in deze tijd is dat duidelijk. Zowel voor de verdediging van behaalde resultaten, voor het verwerven van nieuwe rechten, als voor het afrekenen met eeuwen-oude vooroordelen en gedragingen, is een vastberaden vrouwenstrijd nodig. De vrouwenbeweging heeft een lange adem nodig — en zal daar ook qua organisatie op berekend moeten zijn.

Hoewel vrouwen in hun strijd veel progressieve mannen en organisaties als bondgenoot hebben, zullen ze zélf strijd moeten voeren, zélf voor de eigen belangen moeten opkomen. Een zelfstandige (autonome), politiek bewuste vrouwenorganisatie is daarbij onontbeerlijk. De manier waarop vrouwen zich moeten organiseren is volop in discussie in de hele vrouwenbeweging. Enerzijds blijkt uit die discussie de sterk gevoelde noodzaak tot een hechtere organisatie, anderzijds een groot aantal 'angsten' voor een dergelijke organisatie. Vanuit de femsoc-beweging 3) wordt die problematiek als volgt omschreven:

'Angst aan de ene kant dat door de poging de femsoc-beweging te 'stroomlijnen' en van een duidelijk programma te voorzien de organisatievormen zoals die vanaf de basis zijn ontwikkeld, de kleine autonome groepen, verloren gaan. Angst aan de andere kant dat de femsoc-beweging zonder een duidelijker structuur nooit een vuist kan maken. Met de onderliggende discussie over de verhouding tussen feminisme als een van de socialistische krachten aan de ene kant, en de niet-feministische linkse groepen aan de andere kant'. (Socialisties-Feministische Teksten I, Voorwoord, pg. 9.)

Lessen uit abortusstrijd

Uit een aantal feministische publikaties blijkt de betekenis van de abortusstrijd voor de organisatie-discussie in de vrouwenbeweging.

De abortusstrijd in ons land toont immers de kracht die vrouwen gezamenlijk kunnen ontwikkelen. De strijd voor legalisering van de abortus heeft een aantal inzichten opgeleverd voor de deelnemende vrouwen. Inzichten overigens die door de NVB al steeds onderstreept werden. Zoals: de noodzaak tot hechter organisatie als je resultaat wilt boeken; de noodzaak om eisen te formuleren waar velen zich in kunnen vinden; de noodzaak van het **niet** ondergeschikt laten maken van de vrouwenstrijd aan partijpolitieke manoeuvres; de noodzaak om ook op andere terreinen van vrouwenstrijd net zo'n politieke kracht te ontwikkelen als in de abortusstrijd.

Een aantal citaten ter illustratie:

'Samen vormen deze organisaties (Dolle Mina en NVB -E. I.) de harde kern van het inmiddels groot gegroeide actiecomité 'Wij Vrouwen Eisen'. Voor de vrouwenorganisaties is het gemeenschappelijke actiepunt van de abortus een bijzonder feit. Van één verenigende vrouwenbeweging is in Nederland immers niet te spreken. De zogenaamde tweede feministische golf (...) drijft misschien wel vooral op de strijd voor legalisering van de abortus (...) . Ook in andere landen, zoals Frankrijk, Italië en de Bondsrepubliek, is de abortusstrijd een belangrijk bindmiddel gebleken voor de verschillende emancipatiestromingen, omdat dit alle vrouwen rechtstreeks aangaat. De prijs die hiervoor betaald moet worden is, dat inhoudelijke discussie erg moeilijk wordt. De warmte uit de veilige eensgezindheid van feministische groepen, de vrolijkheid van de korte, snelle acties en de bevrediging van concrete projecten aanpakken, veel van dat alles valt weg bij de langdurige, formele en massale organisatievorm, die nu nodig is. De vraag is ook, welke nieuwe actiepunten centraal gesteld kunnen worden, als dat van de abortus wegvalt'. (Sekstant, okt. 1977 - Artikel: 'Tien jaar abortusstrijd')

Een tekenend beeld van min of meer nostalgisch omkijken naar de enthousiaste beginperiode, vanuit het besef dat er nog een lange weg voor ons ligt. Datzelfde patroon komen we ook tegen in een beschouwing van Joke Kool-Smit ter gelegenheid van 'Tien jaar Man-Vrouw-Maatschappij'. Ze wijst daarin op de noodzaak om van deze tweede feministische golf méér te maken dan wat er van de eerste golf is overgebleven: de voortgang van de tweede feministische golf moet **georganiseerd** worden; de vrouwenbeweging groeit niet vanzelf, niet organisch, en kan ook weer inzakken.

'De eerste golf is namelijk weggespoeld omdat zij voor dat 'meer' is blijven steken. Ook zij geloofde in de mythe van de organische groei: als het kiesrecht er eenmaal was, zou het met de positie van

de vrouw wel in orde komen. Als tweede golf hebben we kunnen zien waar dat toe geleid heeft: wat tussen 1900 en 1920 allerwegen leefde, verdween weer. Tussen 1920 en 1960 werden feministische gedachten opnieuw weggedrukt uit de cultuur. Wij werden weer grootgebracht met andere variaties van de oude mythen.

Als wij willen dat het ditmaal anders gaat, als wij het feminisme willen uitvullen boven het niveau van een verschijnsel dat nu even in de mode is, en vervolgens wordt vervangen door iets anders interessants, dan dienen wij lering te trekken uit de geschiedenis van onze voormoeders. Dus moeten wij twee andere goede dingen uit mannenland overnemen: doeltreffende organisatievormen en strategisch denken. Als wij dat doen, wordt het feminisme een eilandenrijk, een stevige staat, waarnaar met ontzag wordt geluisterd.' (Bijlage Vrij Nederland 11 november 1978 - pag. 51.) Hoewel het artikel van Joke Kool erg pessimistisch is, geen oog heeft voor een aantal voor de hand liggende perspectieven, mijns inziens ook te weinig waardering heeft voor de blijvende successen van onze voormoeders — onderschrijf ik van harte haar laatste conclusie. Zonder effectieve organisatie zullen we er niet in slagen om onze 'wereldhistorische nederlaag' op te heffen. Zonder strategisch denken zullen we er niet in slagen om onze bondgenoten te herkennen die net als vrouwen streven naar en werken aan nieuwe maatschappelijke verhoudingen.

Socialisme

Vrouwen kunnen onder kapitalistische verhoudingen veel bereiken, maar hun rechten blijven ondergeschikt aan de grillen van het kapitaal, aan de willekeur van rechtse en centrumgeerders. Het is een praktische noodzaak om de vrouwenstrijd daadwerkelijk te plaatsen in het geheel van democratische strijd in ons land. Veel van de angst voor onderschikking van feminisme aan socialisme komt m.i. voort uit misvattingen met betrekking tot het socialisme. 'Het Socialisme' is niet een statisch geheel, maar het doel van een **beweging**, een omwenteling waar dag-in-dag-uit aan gewerkt wordt door alle mensen die actie voeren voor hun rechten. Het socialisme is ook **geen beperkte economische** omwenteling — 'nationalisatie-van-de-industrie' — die min of meer los staat van de sociale verhoudingen en dus van die tussen vrouwen en mannen.

Vrouwen moeten een eigen steentje bijdragen aan de weg naar een socialistisch Nederland. In de progressieve beweging moeten we onze eisen vorm geven en kracht bijzetten, en **niet lós** daarvan. Vrouwen hebben bondgenoten nodig. Zonder solidariteit kan

vrouwenstrijd niet slagen. Hoe kun je verwachten dat de bondgenoten van de vrouwen, de 'strijders-voor-het-socialisme', er aan denken om de vrouweneisen in de revolutie even 'mee te nemen', als wij vrouwen zélf niet goed duidelijk maken wat wij willen, hoe vrouwen vinden dat de toekomst er uit moet zien?

Die strijd om de toekomst is nú aan de orde. Dat betekent dat de vrouwen niet op eilandjes moeten gaan zitten, maar met meer kracht naar buiten moeten treden. Niet alleen rondom abortus, maar ook tegen Bestek '81 — tegen de onderschikking van vrouwenrechten aan bewapeningsuitgaven. Vrouwen moeten ook voor de vrede strijden, want het handhaven van de vrede is een absolute voorwaarde om vooruit te komen. Oorlog betekent onverbiddeijk een achteruitgang, een vernietiging van veel zaken die met moeite zijn opgebouwd, een afbraak van de mensenrechten van vrouwen, mannen en kinderen. De strijd van de vrouwen heeft de vrede nodig. En de strijd voor de vrede heeft de vrouwen nodig.

Mede door terechte afkeer van onderschikking van de vrouwenbeweging aan partijpolitieke manoeuvres en koehandel, bestaat er vaak in de nieuwe feministische beweging een onterechte angst voor bewuste verbinding van de vrouwenstrijd met progressieve strijd in-het-algemeen. Dat leidt ertoe dat in discussies en in de praktijk vrouwenstrijd en algemene strijd (resp. klassenstrijd) als volledig lósstaande zaken gehanteerd worden, alsof er niet een duidelijke historische en maatschappelijke band tussen beide bewegingen in de praktijk bestaat en zichtbaar is.

Autonome vrouwenbeweging

Onterechte angst dus. Een praktisch-politieke verbinding van vrouwenstrijd met algemene strijd is iets anders dan organisatorische verbinding. Wat organisatievorm betreft hebben vrouwen eigen zelfstandige (autonome) vrouwenorganisaties nodig. Want anders bestaat er inderdaad de kans dat vrouwenstrijd ondergeschikt wordt gemaakt aan partijpolitieke manoeuvres op het Binnenhof. Ook dat is een les uit de abortusstrijd. De weigering van de Rooie Vrouwen om in 1977 mee te demonstreren tegen het abortus-compromis van het nieuwe kabinet, heeft veel discussie doen oplaaien. Heeft ook het inzicht opgeleverd, dat de organisatievormen van de vrouwenbeweging niet beperkt mogen worden tot als het ware verschillende vrouwelijke aanhangsels of onderdelen van politieke partijen, tot pressiegroepen in 'linkse mannenorganisaties'.

De vaak negatieve kritiek op de 'linkse mannenorganisaties'

betekent — positief omgezet — dat vrouwen niet mogen afwachten wat politieke partijen voor hen doen, dat vrouwen zelfstandig kracht moeten ontwikkelen. Ook als linkse partijen zich wél feministisch zouden opstellen, is een autonome vrouwenbeweging nodig, blijft onderscheid nodig tussen een politieke partij en een belangenorganisatie. Dat is de opvatting van de communisten — die niet alleen t.a.y. de vrouwenbeweging geldt. Evenmin staat de houding van de PvdA-leiding tegenover het abortuscomité, het streven om het comité aan de leiband te krijgen, los van de algemene lijn van de PvdA tegenover massa-organisaties en bewegingen. De PvdA weigert vaak acties te steunen waarin ze niet als politieke partij voorop gaat; voorbeelden zijn ook bekend uit de beweging tegen de neutronenbom en tegen Bestek '81.

In de CPN-opvattingen over de manier waarop maatschappelijke veranderingen tot stand gebracht kunnen worden, namelijk door democratische machtsvorming, past dan ook géén CPN-Vrouwenorganisatie. De partijpolitieke verdeeldheid die er in ons land is mag niet worden overgeplant in de vrouwenbeweging —dat zou de vrouwenbeweging aan banden leggen.

Zowel in de NVB als in comités als 'Wij Vrouwen Eisen' en 'Vrouwen Eisen Werk' komt naar voren wat de betekenis is van zelfstandige organisatievormen. Er kan kracht mee ontwikkeld worden!

Autonomie van de vrouwenbeweging is dan ook niet hetzelfde als organisatie-in-kleine-groepjes. Degenen die dat gelijk stellen, verwarren dan wellicht autonomie met 'feministische zuiverheid' — het zoveel mogelijk schone handen houden door zo weinig mogelijk met mannen om te gaan. Het zou een moeizaam soort autonomie zijn voor een vrouwenorganisatie als deze haar denkraam moet beperken tot man-vrouw-tegenstellingen. Autonomie is dus ook niet hetzelfde als politieke kleurloosheid. Wie praktisch actie voert, komt in aanraking met reëel bestaande organisaties die als bondgenoot optreden (zoals de CPN) en ook als zodanig gekend moeten worden om een strategie te kunnen uitstippelen of een actie goed te kunnen voeren.

In veel acties van de vrouwenbeweging wordt uitgegaan van de kracht van de NVB: 'De NVB weet altijd veel vrouwen op te trommelen als ze ergens haar schouders onderzet'. Dit is echter meer dan een uiting van **organisatorische** kracht, het is een uiting van de **politieke** kracht van de NVB — van het koersen op actie, van het koersen op eenheid, van het koersen op politieke bewustwording. In de NVB zie je ook dat organisaties niet per definitie formeel zijn, zoals verondersteld wordt in het volgende citaat:

'De vrouwenbeweging is dan ook in de ware zin van het woord een **beweging**. Nog niet versterkt tot een **organisatie** alleen, een club waar je lid van wordt en eens per jaar een bestuur voor kiest die dan verder je belangen wel zal behartigen'. (Feministies-Socialistische Teksten I - Voorwoord.)

Voorlopig zal er in de vrouwenbeweging veel ruimte nodig zijn voor allerlei nieuwe initiatieven. Om zo veel mogelijk uit deze tweede feministische golf te slepen is het echter noodzakelijk dat de vrouwenbeweging zich ook organisatorisch versterkt.

Naast het versterken van de NVB gaat het daarbij om versterking van actie-comités als Wij Vrouwen Eisen en Vrouwen Eisen Werk. Dat soort comités kon juist sterk worden doordat geen partij-politieke drempels werden opgeworpen en doordat daardoor veel ongeorganiseerden bereikt en geactiveerd konden worden. Daarmee schep je organisatorische en politieke voorwaarden om met de tweede feministische golf concrete resultaten te bereiken en een feministisch hoogtij te bewerkstelligen.

ELLI IZEBLOUD

NOTEN

- 1) Onder feminisme versta ik de beweging voor bevrijding van de vrouw, d.w.z. voor volledige gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. Er is een groot aantal stromingen in het feminisme, die vooral onderscheiden kunnen worden naar de mate waarin rekening wordt gehouden met andere maatschappelijke tegenstellingen.
- 2) Bovenstaande benadering lijkt me beter dan de aanpak in het Voorwoord bij Socialisties-Feministische Teksten I, waarin sprake is van een nogal egocentrische benadering vanuit de nieuwe feministische beweging.
'Inmiddels bestaat de beweging al lang niet meer uit de kleine voorhoede van toen. Op allerlei plaatsen zijn vrouwen aan het werk, op allerlei manieren. Niet meer alleen de vrouwen met een goede opleiding, maar ook de verpleegsters, huisvrouwen in de flatwijken, vrouwen in de overgang, schoonmaaksters...
Door de verbreding van de beweging verandert ook de kleur. Waar de eerste feministen vaak vrouwen waren die zich bezighielden met een radicale onttrekking aan het 'vrouwenlot', met een afwijzing van huwelijk en traditionele relaties met bijbehorende slogans, zien we nu dat vrouwen actief worden die al aan man en kinderen gebonden zijn en dat ook niet voetstoots willen opgeven, het gaat ze om iets anders.' (pg. 10.)
- 3) De femsoc beweging (Feminisme-Socialisme) is een platform van discussie in de nieuwe feministische beweging en richt zich voornamelijk op studiewerk.

De strijd tegen Bestek '81 en de economische toestand

Dat Bestek '81 niemand perspectief biedt, behalve dan de concerns in wier belang de hele operatie is opgezet, is volstrekt duidelijk geworden. Er valt geen verbetering van de werkgelegenheidssituatie en van de levensstandaard te verwachten, terwijl ook nieuwe economische problemen opdoemen. Uiteraard verschuilt de regering zich achter de oorzaken van buitenaf: de buitenlandse concurrentie, de stijgende olieprijs, de lagere aardgasuitvoer. Daardoor komt het probleem van de betalingsbalans weer naar voren. Maar het is allemaal geen excuus voor het feit dat geen enkele positieve maatregel wordt genomen om de werkloosheid te bestrijden. Elke 'tegenvaller', of die nu straks reël zal blijken of niet, wordt daarentegen aangegrepen om nieuwe bezuinigingen af te kondigen. Dat leidt van kwaad tot erger.

Er wordt een toename van het begrotingstekort verwacht en daarom bereidt de regering de zgn. noodremprocedure voor, dus eventueel toe te passen extra bezuinigingen of belastingen voor de tweede helft van het jaar. De magische grens van 6 procent van het nationaal inkomen zou overschreden worden doordat in 1979 het tekort 1,4 miljard hoger zou uitkomen dan geraamd.

Over de oorzaken daarvan wordt nauwelijks duidelijkheid verschaft. Want hoewel de acties tegen Bestek '81 in een aantal gevallen tot resultaten hebben geleid, zoals de afwijzing van het eigen risico, toch is volgens de voortgangsnota van het kabinet het verschil tussen Bestek '81 en de uitvoering daarvan ongeveer 145 miljoen bij de sociale voorzieningen en 40 miljoen op de rijksbegroting. Er moeten dus andere oorzaken zijn voor de meer dan voorziene stijging van het tekort. Mogelijk gaat er meer geld direct naar de WIR of naar de EEG. De conclusie van het kabinet is echter: nieuwe maatregelen om Bestek alsnog volledig uit te voeren, waarbij dan ook de korting op de sociale uitkeringen en op de salarissen van de trendvolgers per 1 juli zou moeten worden vastgelegd.

Het kan best

Er is al heel wat aangericht door de uitvoering van Bestek '81 tot nu toe; van de korting op de sociale uitkeringen en op de salarissen van het overheids personeel tot (praktisch) de nullijn voor de lonen

en het optreden van de regering om de ondernemers te steunen in hun afwijzing van de arbeidstijdverkorting. Alles onder het motto, dat de economische toestand geen enkele verbetering verdraagt. Maar neem nu eens als voorbeeld de banken. Toegegeven, niet het ongunstigste voorbeeld maar toch ook weer niet zo uitzonderlijk als men de eveneens voorspoedige gang van zaken bij Philips, Unilever, verzekeringsmaatschappijen, uitgeverijen, de bouw en elders beziet. In een overzicht over de resultaten van het bankwezen in 1978, gepubliceerd in de NRC van 15 mei, blijkt dat de ruim 60.000 werkers bij de grote handelsbanken per man of vrouw opleveren: een schone winst van 11.480 gulden en een bedrag van 7.550 gulden bestemd voor de reserves. Voor belastingen e.d. bedraagt de winst per werkende 28.000 gulden, terwijl de loonkosten 43.400 gulden zijn. De schone winst per werkende was in 1978 1500 gulden hoger dan in 1977. Een uur arbeidstijdverkorting (2,5 procent) kost de banken ruim 1000 gulden in het ongunstigste geval, nog daargelaten dat een deel door lagere vennootschapsbelasting bij de winst blijft zitten.

Hetzelfde geldt in wezen voor loonsverhoging. Onmogelijk is dit allerminst; de winst vóór belastingen gaat dan van 28 naar 27 duizend gulden. Is dat nu de ondergang van het bedrijfsleven? Het gaat hierbij om eisen die door vakbondsleden zijn gesteld op ledenvergaderingen om het levenspeil te handhaven en om een begin te maken met verkorting van de werkweek, waardoor meer arbeidsplaatsen kunnen worden afgedwongen. En niet te vergeten is de weg van de looneisen op dit moment de meest effectieve weg om de inkomens van de sociaal gesteunden te beschermen tegen de aanslagen en de nog te verwachten aanslagen van Bestek '81. Het doorzetten van die eisen is eenvoudig een onmisbare voorwaarde om een andere koers in het economisch beleid af te dwingen, om de eenheid en kracht van de arbeidersbeweging in de strijd tegen de concerns te vergroten. Het gaat hierbij ook om het benutten van de stijgende conjunctuur in de concernwinsten, teneinde de koopkracht van de bevolking te verbeteren. Ook de loonstrijd staat tenslotte onder invloed van de omstandigheden en het economisch getij. Ook daarom moet het leidende personen in de vakbeweging worden aangerekend, dat zij tegen de uitspraken van ledenvergaderingen in praktisch alle eisen lieten varen en daarmee daadwerkelijke oppositie tegen Bestek '81 achterwege lieten.

Kleerscheuren

Zonder kleerscheuren kunnen Van Agt en Wiegel dit alles niet

doorvoeren. Het gaat ten koste van vertrouwen en aanhang bij de bevolking. Het verzet tegen hun politiek, waarin de communisten een initiërende en leidende rol vervullen, zowel op sociaal-economisch terrein als in de strijd om het keren van de bewapening, neemt in kracht toe en maakt scheuren in de regerings-coalitie. Dit alles heeft zelfs de eventuele mogelijkheden voor een linkse regering in de aandacht geplaatst. Dat is erg belangrijk op zichzelf, maar het stelt nog dringender de vraag aan de orde hoe de progressieve machtsvorming tot stand gebracht kan worden. De weg van de coalitievorming in de strijd voor de eisen van de massa, een weg die door de CPN is geformuleerd op het laatste partijcongres en vervolgens in praktijk gebracht, is een onmisbare inbreng gebleken. Want als het waar is dat de regering-Van Agt-Wiegel zich nu verstrikt in zijn bezuinigingsplannen, dan komt het door de eenheid aan de basis die ondanks alle tegenslagen groeiende is.

De resultaten van de oppositie laten zich niet zo gemakkelijk oogsten. Dat vereist een groeiend bewustzijn onder de mensen dat een andere politiek mogelijk en nodig is, en in de richting waarin die andere politiek moet gaan. Het vereist het doorbreken van passiviteit en het in de slag werpen van de macht van de vakbeweging, en niet het aan banden leggen daarvan. Het betekent ook dat de Partij van de Arbeid de koers van Den Uyl, die dat nu juist tot consequentie heeft, zou moeten verlaten. Want het is geen alternatief wanneer men Bestek '81 meent te kunnen vervangen door nog verdergaande loonmatiging. Op die grondslag kan geen grotere eenheid en solidariteit worden bewerkstelligd, kunnen de eisen voor koopkrachtverbetering en arbeidstijdverkorting niet doorgezet worden. Dan komt er ook geen alternatief te voorschijn dat economisch gezien een andere inhoud heeft dan de politiek van 'kostenmatiging' die thans wordt gevoerd. Dan mag het nauwelijks een wonder heten dat Halberstadt als voorzitter van de Commissie van Economische Deskundigen uitroept dat 'niemand weet hoe het verder moet' en dat dit ook nog als hoogste wijsheid door de rechtse pers wordt genoteerd.

Economie

De impasse van de economen is een direct gevolg van de impasse in de economie. De tegenstrijdigheden nemen toe. Er is onmiskenbaar een gunstige conjunctuur voor de concerns. De omzetten nemen toe, de export neemt toe, de winsten nemen toe. Bedrijfstakken waar dit anders ligt zijn er ook, maar die zijn niet

bepalend voor het algemene beeld. Tegelijk dreigen verdere massaontslagen, onder meer bij VMF en RSV, waar in het recente verleden honderden miljoenen in gestopt zijn zonder enige garantie en controle.

De concerns profiteren van grote bedragen aan investeringssubsidies in het kader van de WIR, die de schatkist uitputten. De investeringen zijn vooral de afgelopen twee jaar toegenomen en wel met name de investeringen in bedrijfsgebouwen, waarop reusachtige premies tot een kwart en meer van de bouwprijs te verkrijgen zijn. De investeringen in machines en andere installaties (vooral in de industrie) blijven hierbij achter, maar zodra deze gaan toenemen, zal de produktiviteit snel gaan stijgen door toepassing van arbeidsbesparende produktiemethoden, met onoverzienbare gevolgen voor de werkloosheid.

Inmiddels verslechteren de economische en sociale perspectieven voor de massa van de bevolking. Er is geen enkele verbetering van de werkgelegenheid, ook al claimt de regering dit, bij wijze van rechtvaardiging voor een verscherpte voortzetting van de Bestekpolitiek. In de industrie blijft de werkgelegenheid afnemen. Alleen in de zgn. dienstensector is nog een zekere toename. De werkloosheidscijfers worden verhuld door voortdurende wijzigingen in de registratie, waardoor nu al 80.000 werkzoekenden bij de arbeidsbureau's niet meer als werklozen worden geteld.

Jaarlijks komen er tienduizenden arbeidsongeschikten bij, die aldus aan het arbeidsaanbod worden onttrokken. De winst-woordt-werk theorie is een volstrekt fiasco. Het kapitalistische stelsel vermag de massawerkloosheid niet op te lossen, ondanks de gunstige conjunctuur voor de concerns.

Zuinig

Het belet de regering niet om, gebruik makend van de gesel van de werkloosheid én van een gebrek aan doeltreffende oppositie ook door de leiding van de FNV, Bestek '81 nog aan te scherpen. Zolang daarvoor teruggeweken wordt, zal de regeringscoalitie in staat gesteld worden de interne conflicten over de uitvoering van de bezuinigingspolitiek te overstemmen. In de nota over de voortgang van Bestek '81, waarin de regering een balans opmaakt, blijkt dat het verzet van de bevolking tegen het eigen risico, tegen korting op salarissen van het overheids personeel en de trendvolgers, bressen heeft geslagen in Bestek '81. Maar men wenst deze schielijk te dichten door nieuwe maatregelen.

Her en der wordt geroepen dat de 10 miljard in 1981 al niet meer

voldoende bezuinigingen opleveren. Nederland is niet matig genoeg, en de regering heeft daarvoor een tweetal nieuwe aanwijzingen: het tekort op de betalingsbalans en het tekort op de staatsbegroting. En als gebruikelijk zijn de loonkosten voor beide verantwoordelijk. Maar zo eenvoudig is het niet. Op de vraag: **wie** is er nu niet zuinig genoeg moet eigenlijk het antwoord zijn: de regering Van Agt en de concerns.

Na jarenlange overschotten op de betalingsbalans is er thans een tekort. Zijn die overschotten destijds dan opgegaan aan 'potverteren' door de werkers? Blijkbaar niet, anders hadden die overschotten helemaal niet bestaan. Integendeel — de overschotten op de betalingsbalans waren een gevolg van een matiging van lonen en bestedingen enerzijds en een groei van de aardgasexporten anderzijds.

De loonkosten stijgen wel, maar over de afgelopen vier jaar bijvoorbeeld blijven de loonkosten in ons land achter bij die in het 'concurrerende buitenland'. Zelfs als men rekening houdt met de waardeinstijging van de gulden die het Nederlands prijspeil aanzienlijk verhoogt ten opzichte van het buitenlandse. Dit laatste heeft uiteraard een zekere terugslag op de verhouding van export en import; deze is met name verslechterd ten aanzien van de landen in de EEG, en weer in het bijzonder die landen waarvan de munt sterk in waarde is gedaald, zoals Engeland en Italië. Maar een doorslaggevende factor is zonder twijfel het feit dat jarenlang het betalingsbalansoverschot is gepaard gegaan met een omvangrijke export van kapitaal — naar West-Duitsland, de Verenigde Staten en een aantal ontwikkelingslanden. Een kapitaal-export die nog steeds voortgaat, waardoor het betalingsbalanstekort nog aanzienlijk vergroot wordt en tegelijk het concurrentievermogen van de Nederlandse economie wordt aangetast. Want door kapitaalexport is vermogen uit Nederlandse bedrijven gehaald en door de concerns in het buitenland geïnvesteerd, waardoor nu meer industriële produkten ingevoerd moeten worden.

Tekort

Het tekort op de staatsbegroting loopt op, niet doordat er 'te weinig' bezuinigd wordt op de ambtenarensalarissen en de gemeenschapsvoorzieningen, maar door oplopende uitgaven ten behoeve van de concerns. In 1978 stegen de subsidies van het Rijk aan de sociale fondsen met 3 miljard gulden om de werkgeverspremies voor de sociale verzekeringen te verminderen. De uitgaven aan investeringspremies nemen in het lopende jaar eveneens met

een miljard gulden toe. De bewapeningsuitgaven, die zowel de betalingsbalans als de Rijksbegroting zwaar belasten, stijgen verder. De opvoering van het begrotingstekort, die de inflatie zal doen toenemen, is een pure verspilling die met zuinig beheer niets van doen heeft, en die geenszins bijdraagt aan bestrijding van de werkloosheid. Juist doordat het beleid niet meer arbeidsplaatsen tot stand brengt zal de financiële klem waarin de staat terecht komt, ernstiger worden.

Uiteraard zijn de lonen in deze overhevelingsoperatie een sleutelfactor. Men spreekt van solidariteit met de niet-actieven, maar draait tegelijkertijd de sociale uitkeringen terug. Daarbij wordt het voorgesteld alsof de koopkracht van de massa voortdurend toeneemt: het modale inkomen zou er in koopkracht in 1978 en in 1979 zo'n twee tot drie procent op vooruit gaan. Nu weten we wat deze koopkrachtberekeningen waard zijn. Maar ook al is er sprake van een zekere 'incidentele' loonstijging, die de ondernemers in een aantal sectoren bieden bij toenemende vraag naar vakkrachten, waardoor hier en daar compensatie geboden wordt voor lastenverzwaringen en schoning van de prijscompensatie — voor de meer dan twee miljoen mensen die van een uitkering bestaan is zonder meer van achteruitgang sprake.

Inderdaad ontstaat hier ongelijkheid. Het enige solidaire antwoord daarop is het bestrijden van de verdere aanvallen op de sociale uitkeringen die de regering per 1 juli wil doorvoeren, en door het stellen van looneisen die ook voor de uitkeringstrekkers de opgelopen schade kunnen verminderen. De cao's die tot op heden zijn afgesloten bewegen zich, ondanks de uitspraken van de ledenvergaderingen, in grote lijnen binnen het kader van de door Bestek '81 gestelde grenzen. De uitspraak van de werkers in de havens dat een cao op die grondslag niet aanvaardbaar is, en dat de eisen van loonsverhoging en korter werken concreet gestalte moeten krijgen, betekent daarom een doorbraak, zowel voor wat betreft de toestand in de vakbeweging als ten aanzien van de strijd tegen Bestek '81.

Alternatief

Wie tot een ander beleid wil komen kan niet uitgaan van de redenering dat matiging het algemeen belang dient. Meer arbeidsplaatsen kunnen alleen tot stand komen als de koopkracht van de massa wordt uitgebreid, als de politiek van bedrijfs-sluitingen in de industrie wordt afgestopt door het doorbreken van de beslissingsmacht van de concerns, als een begin wordt gemaakt — nu direct — met een gefaseerde verkorting van de werkdag.

Thans wordt de helft van de aanwas van de bevolking in de beroepsgeschikte leeftijd omgezet in een vergroting van het aantal arbeidsongeschikten, terwijl het aantal werklozen eerder toe dan afneemt. Dat betekent sociale ellende en economische verspilling. Daartegen optreden heeft tot gevolg dat **niet** de grootst mogelijke winststijging op korte termijn voor de concerns wordt gerealiseerd. Winstgevende wapenorders moeten ingeperkt worden en de kapitaalstroom naar het buitenland, die een direct gevolg is van de matigingswinsten, moet aan banden worden gelegd.

Het IPSO-plan voor de bestrijding van de economische crisis geeft daarvoor een richting aan. Het laat zien dat er economische mogelijkheden zijn om een beter en positiever beleid te realiseren ook zonder een omvorming van de produktieverhoudingen die reeds als socialistisch gekenmerkt zou kunnen worden.

Er moeten onder de huidige omstandigheden veranderingen in het regeringsbeleid worden geëist en afgedwongen door het verenigen van alle anti-monopolistische krachten daarvoor, teneinde de tendenzen en perspectieven in de richting van het socialisme te kunnen versterken, om de politieke grondslagen daarvoor te leggen.

BOE THIO

De weg van de democratie

In het april-nummer van P en C is een schets gepubliceerd van een hoofdstuk van het op te stellen program van de CPN voor een Nederlandse weg naar het socialisme. De commissie die door het partijbestuur is ingesteld om een ontwerp voor het program te maken, heeft allereerst een uiteenzetting over de strijd voor de democratie willen voorleggen.

Waarom juist dit onderdeel van het te schrijven program? De commissie achtte dit noodzakelijk, omdat het een van de centrale vraagstukken is — het zal bij elk van de onderdelen van het program steeds weer aan de orde komen. De opvattingen van de communisten over de verdediging en de uitbreiding van de democratie zijn ten nauwste verbonden met de strijd voor de socialistische omvorming van de maatschappij. In de schets wordt reeds in de eerste regels gezegd, dat in de visie van de CPN socialisme en democratie onafscheidelijk zijn.

Bij de behandeling van de vraagstukken van de democratie gaat het ook om de beoordeling van de huidige staat en de staatsorganen van velerlei aard, om hun rol en om de veranderingen die zich voordoen en die onderwerp zijn geworden van klassesrijd.

Deze problemen dienen vanuit de situatie in ons eigen land te worden beoordeeld — vanuit de eigen geschiedenis, de tradities en ervaringen van de Nederlandse arbeidersbeweging. Als gesproken wordt over een Nederlandse weg naar het socialisme moet daarmee volledig rekening worden gehouden en mag niet vervallen worden in alleen maar algemene schema's over de overgang van kapitalisme naar socialisme. Juist doordat een nieuw tijdvak is geopend door de socialistische Oktoberrevolutie in Rusland en doordat het socialisme zich in de jaren na de Tweede Wereldoorlog heeft uitgebreid tot een gehele reeks landen in drie werelddelen, is er thans een grote differentiatie mogelijk in de wegen naar een socialistische maatschappij.

De vraagstukken van de democratie zijn ook van zo grote en actuele betekenis, omdat zich in ons land omvangrijke, strijdbare massabewegingen met democratische doelstellingen ontplooiën. Tegen Bestek '81, voor vrede en tegen atoombewapening, met name tegen de neutronenbom. Bewegingen ook voor vrouwenbevrijding, voor de mondigheid van de jeugd, van studenten enz. Alle stellen zij democratische eisen; zij verlangen meer democratie en wijzen de houding van de grote ondernemers en de huidige regering af om over het lot van de mensen te beschikken en hun hun zeggenschap te ontnemen.

Er vormen zich coalities van allerlei aard om de gemeenschappelijke gestelde eisen te verwezenlijken. Dit is niet alleen voor het heden van belang, maar ook voor de toekomst. Het toont de perspectieven van een verdere ontplooiing van de democratie, van het afdwingen van anti-monopolistische democratische hervormingen en zo ook een nieuwe weg naar een socialistisch maatschappelijk stelsel.

Het nu aan de orde gestelde onderwerp dient tevens een centrale plaats in te nemen, omdat de democratische rechten en instellingen bloot staan aan voortdurende aanvallen. Er worden voortdurend pogingen gedaan om ze uit te hollen, te ondermijnen en om in het belang van de grote kapitalistische machten parlementaire bevoegdheden over te dragen aan supra-nationale organen. Keer op keer wordt in die zin opgetreden. Het is merkbaar in de Tweede Kamer, maar op andere niveaus evenzeer. De betekenis en het gevaar van deze aanvallen mogen niet worden onderschat. Het is noodzakelijk om op elke manifestatie van dit optreden onmiddellijk te reageren en die fel te bestrijden. Het behoort tot de traditie van de communistische partij om met alle kracht voor de democratische rechten op te komen en deze te verdedigen tegen aanvallen. Bij de verdediging van het stakingsrecht en van het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging is gebleken, dat vastberaden optreden in deze zin andere mensen met ons doet meegaan en dat dan bondgenootschappen mogelijk worden.

Kritische beoordeling

Het is uiteraard niet mogelijk om bij de behandeling van het vraagstuk van de democratie te simplificeren. Het gaat om moeilijke en gecompliceerde problemen, waarbij tegenstrijdigheden niet omzeild mogen worden. Er moet zowel kritiek worden uitgeoefend op de beperktheid van vele democratische rechten als verzet worden geboden tegen de aantasting van deze vaak beperkte rechten. Bij het streven naar de uitbreiding van de democratische rechten is inzicht nodig in de verhoudingen tussen de klassen of ook delen van klassen die in de botsingen hieromtrent als de belangrijkste krachten optreden.

De grote verdienste van de analyse die Marx, Engels en Lenin hebben gegeven, is dat zij hebben aangetoond dat democratische rechten onder het kapitalisme vaak van niet meer dan formele aard zijn. Er bestaat, zo bewezen zij, een kloof tussen wat geproclameerd werd en wat feitelijk tot verwezenlijking kwam. Mythes die het kapitalisme graag wil vormen, dienen doorgeprikt te worden. Het grote kapitaal wil graag democratie vereenzelvigen

met het bestaan van het privé-eigendom van de produktiemiddelen en spant zich in om de staatsorganen voor te stellen als neutrale instellingen die boven de klassen zouden staan. Op dezelfde wijze wordt ook misbruik gemaakt van de term 'algemeen belang', die met graagte wordt benut, doch in het kapitalistisch gebruik van de uitdrukking samenvalt met het winstbelang.

De marxistisch-leninistische kritiek is een belangrijke verworvenheid van de arbeidersbeweging; deze kritiek blijft van gelding en verhindert idealisering of overdreven verwachtingen. Ze maakt duidelijk, van hoe grote betekenis de niet-aflatende strijd voor democratische rechten is en keert zich tegen elke gedachte, dat de behartiging van de democratische belangen van de werkers aan het kapitaal kan worden overgelaten.

Deze kritische benadering houdt evenwel geenszins een onderschatting van de betekenis van de democratische rechten en van de verovering van deze rechten door de arbeidersklasse in de loop van een langdurig en hardnekkig optreden van de arbeidersbeweging. En hetzelfde geldt voor alles wat gedaan dient te worden om de democratie uit te breiden en te vernieuwen. Opmerkingen in deze richting zijn reeds in de werken van Lenin te vinden, maar vooral in de strijd tegen het fascisme, in de periode van het Kominterncongres van 1935 bv., zijn hiertoe vele aanzetten gegeven, ook in ons land.

Hieruit volgt reeds, dat naar onze mening democratische hervormingen samen zullen gaan met grote democratische massa-activiteit. In deze beoordeling uit zich een andere opvatting dan die welke in de sociaal-democratie in ons land van gelding is. In het aan de vooravond van het PvdA-congres gevoerde polemiekje tussen Den Uyl en Reckman werden parlementaire democratie en 'activisme' tegenover elkaar geplaatst. Volgens Den Uyl sluiten beide elkaar uit; grote democratische activiteit van de massa zag Den Uyl als gevaarlijk voor het functioneren van het parlement en hij sprak zich daarom scherp uit tegen het beklemtonen van 'activisme' dat volgens hem anti-parlementaire trekken zou vertonen. Maar het omgekeerde is het geval. De grote democratische bewegingen kunnen het democratisch functioneren van het parlement juist versterken doordat ze het ertoe brengen, zoals in het geval van de neutronenbom, een duidelijke, door die beweging geïnspireerde opvatting te plaatsen tegenover een schadelijke regeringspolitiek.

De meningsverschillen in de PvdA over deze problemen, die ook samenhangen met het ontbreken van een grondig denken over de vraagstukken van staat, democratie en ontplooiing van democratie, uiten zich vaak in het gebruiken van uiterst vage formuleringen.

Om echte discussie te ontlopen worden dan termen benut, zoals by. in de economische resolutie van het PvdA-congres van april j.l., als 'inschakeling van burgers in hun kwaliteit als producent en consument', 'consumentendemocratie' e.d. Elke gedachte dat ontwikkeling en vernieuwing van de democratie kan voeren buiten de grenzen van het kapitalistische stelsel wordt zorgvuldig buiten beschouwing gelaten.

Democratische ontwikkeling dient samen te gaan met democratische machtsvorming; ze is een weg van strijd en voor de arbeidersklasse een deel van de klassenstrijd die wordt gevoerd. Het is een strijd die op meer terreinen dan ooit tevoren tot ontplooiing komt. Mede als gevolg van de uitbreiding van de staatsinstellingen en de omvang van staats- en semi-staatsapparaten op velerlei gebieden. Er is een groeiend aantal mensen bij betrokken en erin werkzaam — ook dit opent nieuwe mogelijkheden voor democratisering, al mogen corrumperende invloeden die uitgaan van deze zich uitbreidende apparaten eveneens niet worden onderschat.

De rol van de staatsorganen is ook op economische gebied aanzienlijk uitgebreid. De monopolisten trachten dit te benutten door hoge winsten voor zichzelf te waarborgen. Daarnaast vervullen de staatsorganen vele functies op het gebied van de sociale wetgeving. Door het optreden van de arbeidersklasse zijn sociale wetten en regelingen tot stand gekomen die vereisen dat grote bedragen via het staatsapparaat herverdeeld worden. Door de crisis in het kapitalisme komen op deze gebieden talrijke tegenstrijdigheden tot uiting, die tot scherpe botsingen leiden, tot pogingen van de grote ondernemers om de sociale regelingen te verslechteren en hun eigen winsten te verhogen door bijdragen uit de staatskas. Zo worden al deze instellingen tot een strijdperk tussen hen die de democratie willen versterken en degenen die de democratie willen aantasten.

Samenhang met strijd voor de vrede

De democratische strijd, waarin de communistische partij als initiatiefneemster en belangrijke actieve kracht zo'n grote rol vervult, is nauw verbonden met het optreden voor directe belangen op materieel gebied — lonen, arbeidstijd en andere arbeidsvoorwaarden — doch bovenal geldt een nauwe samenhang met de strijd voor de vrede. Zonder vrede, zonder bestrijding van de bewapeningswedloop en het terugdringen van de kernbewapening bestaat er geen gunstige atmosfeer voor uitbreiding en vernieuwing van de democratie. De strijd voor de vrede is daarom zowel een

voorwaarde voor als ook een belangrijk onderdeel van de democratische strijd.

Dit geldt onder kapitalistische verhoudingen, maar evenzeer is het van betekenis voor de socialistische landen. Koude oorlog, internationale spanningen en conflicten zijn een hinderpaal voor het tot verwezenlijking brengen van de democratische ontwikkeling die het socialisme potentieel in zich draagt. Hetzelfde geldt voor conflicten tussen socialistische landen onderling, die bovendien door de imperialistische machthebbers voor hun doeleinden kunnen worden benut. Ook belemmert de bewapeningswedloop, met de enorme lasten die deze voor de socialistische landen met zich brengt, de democratiseringsprocessen die toch voor de ontwikkelingen van deze landen noodzakelijk zijn.

In onze opvattingen over het ontwikkelen van de democratie in ons land sluiten we aan bij wat er in Nederland in de loop van een lange historische ontwikkeling is gebeurd en tot stand is gekomen. Democratische instellingen en tradities zijn tot stand gekomen tezamen met de nationale onafhankelijkheid. Dit heeft trouwens een nieuwe dimensie gekregen door de strijd van de arbeidersbeweging, door de strijd van de communistische partij. In het optreden tegen het fascisme en tegen de nazi-bezetter is dat bevestigd. Het zijn ervaringen die onvergankelijk zijn en die bewijzen dat de CPN als het over de vraagstukken van de democratie gaat van niemand een lesje in ontvangst behoeft te nemen.

In de schets voor het hoofdstuk over de democratie wordt een verdere uitwerking gegeven van de ideeën, die de CPN op haar 26ste congres heeft ontwikkeld over de vorming van coalities voor gemeenschappelijke doeleinden. Deze coalities hebben alle democratische doestellingen, zij richten zich op het handhaven en uitbreiden van democratische rechten, van de burgers en van de vertegenwoordigende organen, op het ontplooiën van de democratie op velérlei gebied, met vernieuwingen en hervormingen in gemeenten, regio's, in bedrijven en in instellingen voor gezondheidszorg, onderwijs enz.

Al degenen die een democratische ontwikkeling naar een Nederlandse vorm van het socialisme tot stand willen brengen, zullen dit slechts kunnen verwerkelijken door samen te werken; er zal daartoe een coalitie nodig zijn waarin zij, hun partijen en maatschappelijke organisaties, samengaan. Er is daartoe respect voor elkaars identiteit en standpunten nodig. Zo zal, aldus de hieraan gewijde paragraaf in de schets, het optreden van politieke partijen en de politieke vrijheid een essentiële voorwaarde en een

essentieel bestanddeel zijn van de maatschappij-vernieuwing die naar de mening van de CPN in Nederland de weg naar het socialisme zal kenmerken.

Deze visie, die neergelegd is in het materiaal dat als titel draagt 'De CPN en de democratie', is ter discussie voorgelegd. Aan de communisten, maar tevens aan allen die hierover hun gedachten laten gaan. Wij hopen dat deze discussie positieve resultaten zal hebben en de aaneensluiting voor het inslaan van een eigen weg naar het socialisme zal kunnen versterken.

JAAP WOLFF

100 jaar Anti-Dühring en een nieuwe herdruk

Er is een nieuwe druk verschenen van Friedrich Engels 'De omwenteling van de wetenschap door de heer Eugen Dühring. Filosofie. Politieke economie. Socialisme', beter bekend als de 'Anti-Dühring'.

Deze vermaarde tekst van Engels heeft een tiental jaren op het Nederlands toneel ontbroken. Uitverkocht. Toch hebben generaties communisten de 'Anti-Dühring' gelezen en herlezen en er steeds weer inspiratie uitgeput. De herdruk op dit moment is dan ook geen luxe, maar noodzaak.

De eigenaardige titel van dit boek van Engels verwijst naar de ontstaansgeschiedenis, die nauw verweven is met de meningenstrijd in de Duitse arbeidersbeweging van de zeventiger jaren van de vorige eeuw.

Marx en Engels correspondeerden met leidende personen uit die beweging als Wilhelm Liebknecht en August Bebel. Daarbij ging het steeds weer om strijd tegen de verwatering van de theoretische standpunten. Uit 1875 dateert Marx' 'Kritiek op het program van Gotha', geschreven naar aanleiding van het oprichtingscongres van de socialistische arbeiderspartij.

Vogels van divers gevederte fladderden in die nieuwe partij rond met de meest uiteenlopende ideeën en systemen, die vaak in de kersverse partijorganen werden afgedrukt. Eén van de meest opvallende figuren uit die jaren was Eugen Dühring, docent aan de Berlijnse universiteit, later aan een meisjeslyceum. Hij riep zichzelf uit tot de grootste econoom, filosoof en socialist aller tijden, schepper van een nieuw systeem, dat alle voorgaande verpletterde. Deze 'marktkoopman', zoals Engels hem kenschetst, vond voor zijn goedkope waar aftrek, werd een autoriteit in de partij.

Wilhelm Liebknecht verzocht Engels daarom dringend de opvattingen van Dühring te bestrijden. Met tegenzin besloot Engels, na overleg met Marx, deze taak op zich te nemen en in 1876 en 1877 schreef hij een serie krante-artikelen, die later gebundeld werden tot de Anti-Dühring. Achteraf moeten we daar de heer Dühring toch dankbaar voor zijn.

Voor zijn pennestrijd koos Engels een zeer ruime opzet. In de eerste plaats omdat Dührings 'systeem' allesomvattend was, zodat ook de kritiek vele terreinen moest bestrijken. Belangrijker was

echter dat met de kritiek op Dühring tegelijk ook kritiek op andere richtingen en stromingen onder woorden gebracht moest worden. En dat was alleen mogelijk als de door Marx en Engels ontwikkelde ideeën op filosofisch, economisch en socialistisch terrein positief ontvouwd werden tegenover die van Dühring. De negatieve kritiek werd daardoor positief; de polemiek sloeg om in een min of meer samenhangende uiteenzetting van de door Marx en Engels aangehangen dialectische methode en communistische wereldbeschouwing (p. 9).

In het voorwoord bij de druk van 1885 constateert Engels al, dat er kennelijk een publiek is met voldoende belangstelling voor de zaak om de strijd tegen de stellingen van Dühring op de koop toe te nemen ter wille van het positief ontwikkelde. Dat geldt dan vooral voor het eerste gedeelte over 'Filosofie', waarin het overgrote deel van Dührings standpunten grondig door de tijd zijn aangetast. In de delen over 'Politieke economie' en 'Socialisme' zijn er nog wel degelijk raakvlakken met eigentijdse discussie.

Een zestal hoofdstukken uit de 'Anti-Dühring' is — ook recent — op andere wijze gepubliceerd. Het eerste hoofdstuk van de Inleiding en de hoofdstukken I en II van 'Socialisme' zijn uitgegeven als 'De ontwikkeling van het socialisme van utopie tot wetenschap'. Drie hoofdstukken van 'Politieke economie' als begin van 'De rol van het geweld in de geschiedenis'.

De aanpak van Engels 'kritiek op Dühring'

In de inleiding zet Engels uiteen, hoe hij Dühring te lijf wil gaan. Het moderne of wetenschappelijk socialisme gaat op een drietal wezenlijke punten uit boven vroegere socialistische ideeën en utopieën.

Het moderne socialisme is een dialectische wereldbeschouwing. Dat wil zeggen dat heel de natuurlijke, historische en geestelijke wereld wordt gezien als een oneindig proces — een voortdurende beweging, verandering, gedaanteverwisseling en ontwikkeling — en geprobeerd wordt het innerlijke wezen, de drijfveer, van deze beweging en ontwikkeling op te sporen.

Het moderne socialisme heeft het klaargespeeld de tot op dat moment onbegrepen motoriek van de kapitalistische produktie bloot te leggen door de ontdekking van de 'meerwaarde'. Bewezen

werd dat de toeëigening van onbetaalde arbeid de grondvorm van de kapitalistische produktiewijze en van de daardoor tot stand gebrachte uitbuiting van de arbeider is; dat de kapitalist, zelfs wanneer hij de arbeidskracht van zijn arbeiders koopt tegen de volle marktwaarde, daar méér waarde uit haalt dan hij ervoor betaald heeft; en dat deze meerwaarde in de laatste instantie de waardesom vormt waaruit de zich steeds toenemende kapitaalmassa in de handen van de bezittende klassen wordt gevormd.

Het proces van de kapitalistische produktie en van de produktie van kapitaal was daarmee verklaard (p. 30).

Het moderne socialisme bracht tenslotte een beslissende wending in de geschiedbeschouwing. In de dertiger jaren van de vorige eeuw had de arbeidersbeweging in Frankrijk en Engeland haar eerste grote hoogtepunten gekend. De strijd tussen arbeidersklasse en bourgeoisie trad op de voorgrond in de verstgevoerde industriële landen.

Deze nieuwe feiten dwongen ertoe, de hele bestaande geschiedenis aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, waaruit bleek dat alle geschiedenis sinds de oergemeenschappen geschiedenis was van strijd tussen groepen met verschillende materiële belangen al naar gelang de positie in de produktie- en ruilverhoudingen, van klassenstrijd.

In de 'oude' geschiedschrijving was er slechts sprake van 'cultuur-geschiedenis' en golden economische verhoudingen hoogstens als bijzaak. De materialistische geschied-beschouwing zag in dat kennis van de economische structuur van elke maatschappij de grondslag vormde voor elk wezenlijk begrip van het geheel van juridische, politieke en zelfs filosofische en religieuze voorstellingswijzen.

Gewapend met de dialectiek, en met de ontdekkingen van de meerwaarde en de materialistische geschiedbeschouwing, werd het socialisme tot een wetenschap, die in al haar onderdelen en samenhangen verder uitgewerkt moest worden.

Dát was de situatie op het moment dat Dühring in het strijdperk trad.

En daarom toetst Engels Dühring op deze punten: Filosofie, Politieke Economie, Socialisme.

Materialistische dialectiek: géén systeem!

Een eerste interessant punt wordt door Engels al direct aangesneden

Dühring presenteert — net als Hengel — een afgerond filosofisch systeem. Is een systeem nodig of mogelijk? Het antwoord van Engels is juist ook voor mensen, die erover piekeren of het marxisme nu een open of gesloten systeem is, belangwekkend. Het moderne socialisme is een samenhangende — zo men wil systematische — wereldbeschouwing, stelt Engels, maar absoluut geen 'systeem'.

Wat is dan dialectiek? En hoe verhoudt die zich tot wetenschap en filosofie?

Engels haalt de oorspronkelijk dialectische natuurbeschouwing van een deel der Griekse filosofen naar voren: alles beweegt, alles ontstaat en vergaat, er is oneindige samenhang en wisselwerking.

Deze beschouwingwijze is juist, maar ontoereikend.

We leren het geheel pas kennen als de delen bekend zijn. En de delen leren we kennen als deze uit het onderling verband worden gehaald en apart worden onderzocht. Vandaar de ontleding en de bestudering van de natuur in afzonderlijke delen, die de hoofdvoorwaarde vormt voor de geweldige vooruitgang van de menselijke kennis. Maar deze bestudering van de — soms heel kleine — delen laat de eigenaardige gewoonte na om voorwerpen en verschijnselen op zichzelf te zien, buiten het grote totale verband te beschouwen; niet in hun beweging, maar als onbeweeglijk, star en dood (p. 23). Wat is, is, en zal zijn...

De dialecticus vraagt daarentegen: wat ligt er vóór en áchter dit 'zijn'. Het kapitalisme 'is'. Maar hoe is het ontstaan en waar beweegt het naar toe? Dat is de beginvraag, die Marx zich stelt in het voorwoord van 'Het Kapitaal'. En daarop beschrijft hij de geboorte van het kapitalisme ('de oorspronkelijke accumulatie'), puberteit, volwassenheid en de verschijnselen van seniele aftakeling (crises, monopolievorming). Maar ook belicht hij de innerlijke drijfveer náár het kapitalisme in de eenvoudige warenproductie van de middeleeuwen, en laat hij zien hoe thans een volledig maatschappelijke produktie ontstaat die schreeuwt om maatschappelijke eigendom van de produktiemiddelen, om socialistische produktieverhoudingen.

Engels betoogt dat het er om gaat de dialectische zienswijze te paren aan de in duizenden jaren opgedane ervaring en wetenschap. Zodra aan iedere afzonderlijke wetenschap de eis wordt gesteld zich van haar plaats in de samenhang der dingen rekenschap te geven, is elke bijzondere filosofie van de totale samenhang, elk 'systeem', overbodig. In Engels' opvatting is de filosofie de leer van (de geschiedenis van) het denken en zijn wetten: logica en dialectiek.

Natuurlijk is er bij velen de drang om alles af te ronden. 'Maar... een volledige wetenschappelijke beschrijving van de samenhang, de opstelling van een exact gedachtenbeeld van het wereldsysteem waarin wij leven, blijft voor ons zowel als voor alle tijden een onmogelijkheid. Zou op een of ander tijdstip van de ontwikkeling van de mensheid zulk een definitief afgesloten systeem van wereldverbanden, fysische zowel als geestelijke en historische, bereikt worden dan zou daarmee het rijk der menselijke kennis afgesloten en de toekomstige (verdere) ontwikkeling afgesneden zijn van het ogenblik af, waarop de samenleving in harmonie met dat systeem gebracht werd — wat een ongerijmdheid is.

De mensen zien zich dus voor een tegenstrijdigheid geplaatst: enerzijds de opgave van het wereldsysteem volledig in zijn totaalverband te leren kennen en anderzijds zowel op grond van hun eigen natuur als op die van het wereldsysteem, deze taak nooit volkomen te kunnen vervullen. Maar deze tegenstelling ligt niet alleen in de natuur van de beide factoren wereld en mensen, maar zij is ook de voornaamste hefboom van de hele intellectuele vooruitgang en vindt iedere dag voortdurend zijn oplossing in de eindeloos voortschrijdende ontwikkeling van de mensheid...' (p. 40).

En elders formuleert Engels het bijzonder krachtig:

'Dat de wereld een eenheidssysteem, dat wil zeggen een samenhangend geheel, voorstelt, is duidelijk. Maar de kennis van dit systeem heeft tot voorwaarde de kennis van de hele natuur en geschiedenis, die de mensen nooit zullen bereiken. Wie dus systemen maakt, moet de talloze hiaten naar eigen goeddunken opvullen, dat wil zeggen irrationeel fantaseren...' (p. 401).

Dialectiek: géén dogma!

De strijd, die Engels in de laatste twee hoofdstukken van 'Filosofie' met Dühring voert over de wetten van de dialectiek, is er één die nog steeds gaande is.

Dühring verwijt de dialectiek bij Hegel (terecht) en bij Marx (ten onrechte) nevelachtigheid, mystiek, quasi-diepzinnigheid en dogmatisme. Engels trekt hier uitgebreid tegen van leer. Hij doet dat aan de hand van een toelichting op een drietal wetten van de dialectiek, zoals die al door Hegel zijn geformuleerd.

In de eerste plaats gaat hij in op het aanwezig zijn van tegenstrijdigheid binnen de dingen en processen zelf, en toont hij aan dat juist in die 'strijd' de drijfveer van de ontwikkeling gezocht moet worden.

In de tweede plaats gaat hij in op het omslaan op bepaalde punten van kwantitatieve veranderingen in kwalitatieve verschillen.

In de derde plaats gaat hij in op 'een uiterst vèrstrekkende en belangrijke ontwikkelingswet van de natuur, de geschiedenis van het denken', de negatie van de negatie: het ontstaan van steeds hogere en meer gecompliceerde processen op basis van 'negatie' (vernietiging naar de vorm en behoud naar de inhoud) van voorafgaande processen.

Deze twee hoofdstukken over 'dialectiek' zijn fel aangevallen en verguisd, vooral van burgerlijke zijde. Daarbij dienen we te bedenken dat ook in het communistische denken van tientallen jaren de beschouwingen van Engels vaak met voeten zijn getreden. er ligt hier veel stof voor discussie. Teveel voor een boekbespreking. Toch enkele opmerkingen.

Dühring stelt dat met dialectiek alles te bewijzen valt, en maakt een 'negatie van de negatie' of een 'omslag van kwantiteit in kwaliteit' uit voor pure waanzin.

Engels stelt hiertegenover dat de dialectiek een doeltreffende methode is voor het opsporen van nieuwe resultaten, voor het voortschrijden van het onbekende naar het bekende. De **materialistische** dialectiek gaat daarbij uit van de dingen en processen zèlf, treedt de werkelijkheid onbevangen tegemoet.

Wanneer nu in het werk van Marx op talrijke plaatsen wordt gewezen op de dialectische benadering van de werkelijkheid en resultaten van onderzoek soms ook in termen als 'negatie van de negatie' worden samengevat, gaat het hier niet om mystiek. Het gaat om resultaten van nauwgezet wetenschappelijk onderzoek, dat — denkend — op een dergelijke wijze kan worden begrepen. Engels neemt als voorbeeld de passage in 'Het Kapitaal', waarin door Marx wordt gesteld dat een minimale waardesom nodig is om geld als kapitaal te laten functioneren. Engels:

'Marx zegt: het feit, dat een waardesom eerst dan tot kapitaal worden kan, zodra zij een, naar omstandigheden telkens verschillend, in ieder afzonderlijk geval echter bepaald, minimum bereikt heeft — dat feit is een **bewijs voor de juistheid** van de wet van Hegel. De heer Dühring laat Marx zeggen: **Omdat** volgens de wet van Hegel kwantiteit in kwaliteit omslaat, **daarom** wordt 'een voorschot, wanneer het een bepaalde grens heeft bereikt... tot kapitaal'. Dus precies het tegenovergestelde'. (p. 147).

Engels gaat waarschijnlijk zo uitgebreid op dit punt in, omdat hij weet dat het in het Duitsland van zijn tijd gebruikelijk was om de

dialectiek te misbruiken voor dubieuze systeembouw.

Op de geschiedenis terugblikkend, moet worden gesteld dat ook in delen van de communistische beweging deze waarschuwing van Engels in de wind is geslagen. Want dogmatisch is bijvoorbeeld de kern van het boekje van Stalin over 'Historisch en dialectisch materialisme'. Daar is het regelmatig de dialectische methode, die 'oordeelt'. Alsof de dialectiek zou kunnen 'oordelen': dat doen werkelijkheid en praktijk! Daar worden dialectische wetten toegepast op een wijze, die Dühring Marx in de schoenen wil schuiven. Bijvoorbeeld:

'Als de overgang van de langzame kwantitatieve veranderingen tot snelle en plotselinge kwalitatieve veranderingen een ontwikkelingswet is, dan is het duidelijk dat de revolutionaire omwentelingen, die door de onderdrukte klassen worden voltrokken, een volkomen natuurlijk en onvermijdelijk verschijnsel zijn.' 1)

En hoewel voor deze bewering het nodige bewijsmateriaal valt aan te dragen, staat de materialistische dialectiek op zijn kop en houdt daarmee op te bestaan. De dialectische wetten regeren hier de werkelijkheid, die zich ernaar zal moeten richten. Daarmee is filosofisch gesproken de terugval tot stand gebracht naar het tijdperk vóór een Hegel.

Als moderne burgerlijke bezwaren en weerleggingen van Engels' uiteenzetting worden gegeven — als door Popper — dan richten die zich op de door Engels gebruikte 'voorbeelden'.

Nu valt er zeker bezwaar te maken tegen de behandeling van de dialectiek aan de hand van een reeks van 'voorbeelden', hoe goed die didactisch ook in elkaar zitten. Engels stelde zich slechts tot taak te verhelderen, en dan is zijn aanpak gerechtvaardigd. Maar Lenin wees er al op, dat dit uit theoretisch oogpunt onbevredigend was, en deed dan ook zelf voorstellen om in dit vraagstuk een stap vooruit te doen. 2) en 3)

Popper pakt de voorbeelden anders aan. In een tamelijk recent boek 4) neemt hij twee van Engels' voorbeelden van 'negatie van de negatie' (zaad → plant → meer of beter zaad, $a \rightarrow (-a) \rightarrow a^2$) en stelt dat hieruit blijkt dat niemand weet wat 'negeren' in een bepaald geval precies betekent. Inderdaad. Speciaal voor zijn geval heeft Engels dan ook de aard van het denkend 'negeren' nog eens uitgelegd, zodat een antwoord op dit soort tegenwerpingen — die zo oud zijn als Dühring — bij Engels zelf nagelezen kan worden (p. 166/167).

Overigens spreken Popper en dialectici een verschillende taal. Hegel stelde al dat het niet alleen de taak van de filosofie was om

zich met de **vormen** van het denken bezig te houden (de regels van de formele logica, al zijn moderne ontwikkelingen), maar dat het juist de taak van de filosofie was om de ontwikkelingen van de **inhoud** van dingen en processen denkend te bevatten. De dialectiek houdt zich dan ook bezig met de ontwikkelingswetten van de dingen en processen zelf op basis van praktijk- en kennis van zaken.

Het is vanzelfsprekend dat 'filosofische' richtingen, die deze taak voor de filosofie ontkennen of over het hoofd zien, niets zinvols kunnen ontdekken in dialectische wetten.

Politieke economie: een historische wetenschap

Het tweede deel van de 'Anti-Dühring' behandelt de politieke economie als de wetenschap van de voorwaarden en vormen, waaronder de verschillende menselijke samenlevingen hebben geproduceerd en geruild, en in overeenstemming daarmee hun produkten hebben verdeeld. De voorwaarden waaronder de mensen produceren en ruilen wisselen van land tot land en van geslacht tot geslacht. Bijgevolg is de (politieke) economie naar haar wezen een **historische** wetenschap, die een steeds veranderende stof onderzoekt. Met de wijze van produktie en ruil van een bepaalde historische maatschappij is ook de wijze van verdeling van de produkten gegeven. En met de in de geschiedenis steeds toenemende ongelijkheid in de verdeling treden klassenverschillen op en daarmee de staat, die de bestemming heeft om de levens- en machtsvoorwaarden van de heersende klasse met geweld te handhaven tegen de beheerste.

Dühring schetst van zijn kant de ontwikkeling naar het kapitalisme als een geschiedenis van het uitoefenen van direct politiek **geweld**. Engels stelt daartegenover zijn 'theorie van het geweld', waarbij hij aantoonst dat op alle behandelde terreinen (slavernij, ontstaan van de staat, moderne bewapening, ontstaan van het kapitalisme) het geweld direct of in de laatste instantie berust op economische verhoudingen.

Na deze uiteenzetting gaat hij in op het onbegrip, dat Dühring aan de dag legt bij het lezen van 'Het Kapitaal'. In een 5-tal hoofdstukken weerlegt hij bezwaren, verheldert hij moeilijke vraagstukken, waardoor één van de beste inleidingen bij Marx' waarde-theorie ontstaat.

Messcherp zijn de passages over de onzin van een term als 'waarde

van de arbeid' (arbeid is de maat van de waarde, en kan dus zelf geen waarde hebben), over de 'samengestelde' arbeid en over het ontstaan van de kapitalistische meerwaarde. Ze bevatten — ook voor kenners van de waardetheorie — steeds weer een precisering van begrippen en waardevolle didactische aanwijzingen.

In een afrondend hoofdstuk geeft Marx een klein voorschot op deel IV van 'Het Kapitaal', dat over de geschiedenis van de economische theorie had moeten gaan. Qua stijl verschilt het hoofdstuk duidelijk van de rest van het boek. Marx ontvouwt in kort bestek een encyclopedische kennis van zijn vroegere en eigentijdse 'collega's', waarbij het de argeloze lezer wat duizelt. Het is het enige hoofdstuk, dat veel voorkennis behoeft voor een goed begrip.

Wetenschappelijk socialisme

In het laatste deel 'Socialisme' behandelt Engels een reeks van uiterst actuele onderwerpen. Het bekendst zijn de eerste twee hoofdstukken, waarin zeer beknopt het oude of utopische socialisme en het nieuwe of wetenschappelijke socialisme worden besproken.

Veel lof wordt toegezwaaid aan denkers als Saint-Simon, Fourier en Owen. In het begin van de 19e eeuw namen zij in alle scherpste de mislukking waar van de 'overwinning van de rede', die de Franse revolutie had afgekondigd. De 'derde stand' scheurde uiteen in bourgeoisie en arbeiders. Zij namen waar hoe bij de enen de overvloed en bij de anderen de armoede ontstond, waarbij Fourier al stelde dat 'de armoede uit de overvloed zelf ontstaat'. Van Fourier memoreert Engels ook met instemming de beroemde passage over de emancipatie van de vrouw: 'Sociale vooruitgang en de grote veranderingen gaan samen met een grotere vrijheid van de vrouw, en het maatschappelijk verval gaat gepaard met het verminderen van de vrijheid van de vrouw... kortom: het uitbreiden van de rechten van de vrouw is de universele maatstaf voor iedere maatschappelijke vooruitgang...'

De historische situatie beheerste ook de stichters van dit socialisme. Aan de onrijpheid van de kapitalistische produktie en de klassenverhoudingen beantwoordden onrijpe theorieën.

Pas met de verdere ontplooiing van het kapitalisme, en de ontdekking van de klassenstrijd als leidraad in de menselijke geschiedenis en het geheim van het ontstaan van het kapitalistische produktieproces, krijgt het socialisme een wetenschappelijke

basis. In een hoofdstuk 'Theoretische kwesties' behandelt Engels op onnavolgbare wijze de kern van de socialistische opvattingen.

Hierna komen nog een reeks van zeer interessante uiteenzettingen over produktie en verdeling. Allereerst een weerlegging van Dührings 'crisistheorie', die uitgaat van onderconsumptie — hetgeen 100 jaar later helaas nog steeds actueel is. Dan een verhandeling over Dührings idee van 'bedrijfscommunes', over de noodzaak van een drastische arbeidstijdverkorting en een dito verhoging van het onderwijspeil bij steeds verdere uitbouw van het machinesysteem, over de opheffing van de tegenstelling tussen stad en platteland in een nationale plan-economie, over de mogelijkheden van het opnieuw benutten van afvalprodukten, over het opheffen van de starre kapitalistische arbeidsverdeling, over de arbeidstijd als basis voor een socialistische economie, enz.

De Anti-Dühring: een trouwe makker

De Anti-Dühring is een studieboek. Later een naslagwerk. Hij is meeslepend geschreven, en in de nieuwe druk voorzien van noten en eigen notities ter voorbereiding.

Er staan schitterende betogen in, uitgaande van de materialistische geschiedbeschouwing, over moraal en recht, over 'mensenrechten', over 'eeuwige waarden'.

Het enige stuk, dat hier en daar gedateerd is, is dat over de natuurwetenschappen. Maar ook dit is boeiend om de aanpak, om te zien hoe Engels resultaten van wetenschap in zijn tijd oppakte. Het is nog steeds indringend als het gaat over vraagstukken als 'oneindigheid van tijd en ruimte', over 'beweging als bestaanswijze van de materie'. Het is interessant dat Engels al in 1878 op basis van felle discussies onder chemici 'leven' definieert als de bestaanswijze van eiwitten. Maar tegelijk is dan duidelijk, dat er in honderd jaar, die verstreken zijn, gelukkig een nadere precisering tot stand is gebracht van dit overigens in de juiste richting gaande materialistische vermoeden.

Eigenlijk zouden bij een boekbespreking van de Anti-Dühring de besproken passages als bijlage moeten worden toegevoegd. De kortste weg is dan wellicht om hem te kopen en te lezen. 5)

LEO MOLENAAR

NOTEN

- 1) Stalin: Over historisch en dialectisch materialisme, Pegasus (ook in: Geschiedenis van de KPSU).
 - 2) Lenin: Philosophische Heften. Zur Frage der Dialektik, p. 339 e.v.
 - 3) Lenin: idem. Kosnpekt zur Hegels 'Wissenschaft der Logik', p. 213 e.v. Dietz Verlag, 1971, Berlijn.
 - 4) K. Popper, Conjectures and refutations, 1972, p. 323.
 - 5) F. Engels: Anti-Dühring, Progres-Pegasus.
-

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

E. Izeboud, sociologe, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, lid van het hoofdbestuur van de NVB;

B. Thio, econometrist, wetenschappelijk medewerker aan de Universiteit van Amsterdam, lid van het dagelijks bestuur van de CPN;

J. Wolff, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, voorzitter van het IPSO;

L. Molenaar, leraar schei- en natuurkunde, lid van het districtsbestuur van de CPN in Den Haag;

J. Middendorp, psycholoog, politiek secretaris van de CPN afdeling Rivierenbuurt in Amsterdam.

Nieuwe jazz

Een jaar of vijf, zes geleden leek het erop, dat de Amerikaanse jazz helemaal dood was. Nieuw talent diende zich niet aan. Nieuwe namen werden vaak razendsnel door de grammofoonplatenmaatschappijen afgevoerd naar lucratiever sectoren van de muziek-industrie. Van veel vooraanstaande muzikanten was bekend, dat ze om aan kost te komen allerhande baantjes hadden, die weinig of niets met het maken van jazzmuziek van doen hadden. De aandacht in ons land was voornamelijk gericht op de ontwikkelingen in de Westeuropese geïmproviseerde muziek, die van groot belang waren.

Nu de druk van het grote voorbeeld, dat de jazz altijd voor improviserende muzikanten was geweest, wat was weggenomen door de malaise aan de overzijde van de Atlantische Oceaan, waren onder andere de Nederlandse muzikanten Willem Breuker, Misha Mengelberg en Han Bennink in staat volkomen eigen vormen te ontwikkelen. Klompdanses, tango's en jazzvrije improvisatie beheersten, naast leeggespeelde Amerikaanse muzikanten, het toneel. In andere Europese landen, met name West-Duitsland en Engeland, deden zich soortgelijke ontwikkelingen voor.

Inmiddels is deze situatie drastisch gewijzigd. Een golf van nieuwe, tot dan toe onbekende Amerikaanse jazzmuzikanten overspoelt de jazzpodia op ons continent. Jazzfestivals zijn een nieuw leven begonnen en trekken duizenden bezoekers. In een paar jaar tijds zijn een groot aantal boeken over jazz in het Nederlands verschenen. Het aantal winkels, dat gespecialiseerd is in jazzmuziek en aanverwante muziekvormen is in korte tijd verveelvoudigd. Grammofoonplatenmaatschappijen proberen ook een graantje mee te pikken en brengen aan de lopende band herpersingen uit, waarbij de Japanse industrie van plan schijnt te zijn om de gehele vijftiger jaren opnieuw uit te brengen.

Kortom, de windstilte is voorbij. Publiek en muzikanten merken dat aan toegenomen muziekplezier, de commercie ruikt weer centen.

Loftjazz: 'What's in a name?'

De nieuwe jazz komt uit New York, de stad waar sinds de bebop-revolutie van de veertiger jaren alle belangrijke vernieuwingen in de jazzmuziek vandaan komen. De muzikanten komen oorspronkelijk

uit alle windstreken van de Verenigde Staten. Deze toeloop van muzikanten, tegen de achtergrond van het culturele klimaat van New York, dat, maar dit terzijde, naar de woorden van drummer Phillip Wilson veel gelijkenis vertoont met de atmosfeer in Amsterdam, deze toeloop van muzikanten leidde tot een intensieve uitwisseling van opvattingen en muzikale ervaringen, waardoor de nieuwe jazz zich kon uitkristalliseren.

De stortvloed van concerten van de nieuwe generatie jazz-muzikanten en, niet te vergeten, de bakken vol grammofoonplaten die zijn geproduceerd (de 23-jarige tenorsaxofonist David Murray maakte in een jaar tijd dertien langspeelplaten, een hoeveelheid, die sommige oudere muzikale groten in hun leven nog niet hebben geleverd) maken het mogelijk om iets meer te zeggen over de achtergronden en de aard van de nieuwe jazz.

Allereerst de naam. Aanvankelijk ging de nieuwe jazz met de betiteling 'loftjazz' door het leven. Een loft is een zolder of een etage in een leegstaand fabriekspand, in ons geval gehuurd door een muzikant. Deze zolder fungeert als concertzaal. Het bed van de muzikant werd met een gordijn aan het oog van het publiek onttrokken. Een romantische, maar uiterst onprettige situatie, uit nood geboren. Het zal duidelijk zijn, dat de betiteling 'loft' weinig over de muzikale vorm of inhoud van de muziek zegt, maar des te meer over de maatschappelijke positie, waarin de jazz, en daarmee de jazzmuzikant, verzeild was geraakt. Deze positie was in het begin van de jaren zeventig dermate verslechterd, dat zelfs het traditionele toevluchtsoord voor de jazzmuziek, de club, voor de serieuze muzikanten was gesloten.

De term 'loftjazz' is dus met betrekking tot vorm en inhoud van de muziek willekeurig. Vele jazzstijlen zijn genoemd naar de plaats waar ze ontstaan zijn: New Orleans-stijl, Dixieland, Kansas City, Harlem jump, maar nog nooit is het gebied zo klein geweest als bij de loftjazz. Of misschien toch. De zwarte auteur Langston Hughes suggereerde in een anekdote dat de term bebop een klankimitatie is van het geluid dat de knuppel van een politieagent maakt, die op het hoofd van een Amerikaanse neger neerkomt. En dat is ongetwijfeld het kleinste gebied, waar het cultureel erfgoed van zwart Amerika kan zijn opgeslagen.

Stijlkenmerken van de nieuwe jazz

Met het beschikbaar komen van de eerste platen van de nieuwe jazz en na de eerste concerten, die in ons land werden gegeven, begonnen onder jazzliefhebbers de speculaties los te komen over

kenmerken die de nieuwe muziek zou vertonen. Altijd had een nieuwe generatie muzikanten zijn eigen vormen meegebracht. Zo werd de 'free' jazz, die in het begin van zestiger jaren ontstond, gekenmerkt door het loslaten van het vaste metrum, de vervanging van dit metrum door complexere ritmiek en in tonaal opzicht door het verlaten van akkoordenschema's als basis voor improvisaties. Dergelijke veranderingen werden dan consequent in alle stukken doorgevoerd.

Altijd was het zo geweest, dat het leek alsof de zwarte creatieve muzikant aan de vooravond van een grote verandering in de jazz de hete wind van het plagiaat, de epigonie en vooral de uitbuiting en vervlakking van zijn kunst door commerciële ondernemingen in de nek voelde. Verandering was een wapen in een vijandige, rassistische omgeving voor de verdediging van de integriteit van de zwarte cultuur. Pianist Thelonius Monk drukte het, toen de bebop op het punt stond geboren te worden, kernachtig uit: 'We gaan iets maken, dat ze niet kunnen stelen, omdat ze het niet kunnen spelen.' Dus is het zeer begrijpelijk dat bij het bekender worden van het nieuwe geluid van de loftjazz, door critici naarstig naar vormverschuivingen werd gespeurd. Zo leek het er volgens sommigen op, dat het gebruik van gespatieerde stiltes (o.a. op platen van de saxofonist Oliver Lake) kenmerkend was. Al snel werd deze gedachte verlaten. Er was geen touw aan vast te knopen: systematische verschuivingen ten opzichte van vorige jazzstijlen waren nauwelijks te vinden. In de loftjazz vinden we stukken, die als blues geschreven zijn, stukken die volkomen 'free' worden gespeeld en muzikale exercities uit het bebopidoom van de veertiger jaren naast elkaar. Letterlijk alle stijlen uit de jazz komen in de concerten van de nieuwe generatie wel aan bod. Niet dat het hier om klakkeloze imitatie gaat. Op merkwaardige wijze brengt deze vermenging een nieuw soort muziek voort, die, wat vroeger als stijlenmerken werden beschouwd, harmonieus met elkaar in evenwicht brengt. Zo heeft trompetist Olu Dara een ode aan Louis Armstrong geschreven, waarin hij in staat is om door zijn spel de herinnering aan deze grote trompettist op te roepen, terwijl de muzikale omgeving er een is, die eerder, o.a. door het gebruik van het slagwerk, aan de free jazz doet denken.

Beoefenaren van verschillende stijlen in de jazzmuziek wilden vroeger nogal eens over gaan tot wederzijdse verkettering, waarbij de ergste beschuldiging natuurlijk was, dat de gewraakte muzikant niet kon spelen, of, nog erger, zijn mondstuk vergeten had. Bij de nieuwe generatie vinden we daarentegen een sterk besef van waarde van alle soorten muziek die de Amerikaanse zwarte gemeenschap heeft voortgebracht. Zo droeg tenorsaxofonist David Murray een

van zijn eerste stukken, 'Flowers for Albert', op aan de free jazz saxofonist Albert Ayler, die op 34-jarige leeftijd dood in de East River bij New York werd gevonden. Bassist Fred Hopkins wijdde een stuk aan de nagedachtenis van zijn eveneens jong overleden collega Jimmy Garrison.

We moeten concluderen, dat het hoofdkenmerk van de nieuwe jazz niet gevonden kan worden in een of andere op te sporen vorm- of structuurverandering van de muziek, **maar in het geïntegreerd gebruik, naast elkaar, van alle elementen die de geschiedenis van de jazz tot ontwikkeling heeft gebracht.**

Dat nu is een volkomen nieuw fenomeen, dat slechts begrepen kan worden wanneer we het plaatsen tegen de achtergrond van de emancipatiestrijd en bewustwording van de Amerikaanse zwarte bevolking van de laatste decennia.

Het begint er op te lijken, dat de artistieke en commerciële uitbuiting van de jazz op een volkomen nieuwe, zelfbewuste manier door de zwarte muzikanten wordt bestreden. Niet meer wordt het zwarte culturele erfgoed door het bewust of onbewust aanbrengen van vormvernieuwingen verdedigd. Om diefstal en uitbuiting te voorkomen is het niet meer nodig iets te maken, dat niet nagespeeld kan worden. De ontwikkeling van het zwarte nationalisme in de zestiger jaren schijnt de nieuwe generatie jazzmuzikanten tot de conclusie te hebben gebracht, dat alle essentiële elementen van de jazzmuziek een onvervreemdbaar onderdeel van de zwarte cultuur zijn en kunnen worden gebruikt voor de verdere versterking van het zwarte nationale bewustzijn.

De invloed van de jazz op de Amerikaanse muziek

'De ideeën van de heersende klasse in elk tijdperk zijn de heersende ideeën...' Wanneer we dit citaat uit de Duitse Ideologie van Marx en Engels letterlijk nemen, dan moeten we constateren dat het met de muzikale ideeën van de Amerikaanse heersende klasse, i.c. de monopoliebourgeoisie, maar matig is gesteld. De hele Amerikaanse muziekcultuur is immers doordrengd van ideeën van de Amerikaanse zwarte bevolking. Dat feit wordt vaak ontkend, vooral door vooraanstaande critici en muziekbonzen, die bij voorkeur de culturele eenheid van de Amerikaanse muziek benadrukken. Doch een dergelijk standpunt staat gelijk met de ontkenning van het door en door rassistisch karakter van de Amerikaanse maatschappij en, daarmee samenhangend, met de ontkenning van het bestaan van de zwarte cultuur, die zijn eigen tradities en vormen heeft.

Of het nu om de achtergrondmuziek van televisieseries gaat of om de muziek van Leonard Bernstein in de *West Side Story*, overal is de invloed van de jazz te merken. Wie wel eens de cadetten van de Militaire Academie in West Point op Amerikaanse hoogtijdagen heeft zien marcheren, weet dat ze swingender muziek spelen (en ook swingender lopen!) dan hun collega's van de Koninklijke Militaire Academie te Breda.

De invloed van de negercultuur op de popmuziek is zo mogelijk nog directer. Bill Haley and his Comets lieten de Rock 'n Roll golf over de wereld gaan met een eenvoudige 12 matige blues, (*Rock 'round the clock*') waar nog nooit een zwarte muzikant een cent aan had verdiend. Integendeel, Bessie Smith, de grootste blueszangeres die ooit geleefd heeft, bloedde dood, toen een ziekenhuis, met een verwijzing naar haar huidskleur, weigerde haar na een auto-ongeluk op te nemen. Elvis Presley was ongetwijfeld de meest populaire — en puissant rijke — Rock 'n roll-artiest, die er ooit geweest is. Hij begon met de opname van een negerlied: *'It's Alright my Mama'*.

Natuurlijk kan de popmuziek niet geheel worden herleid tot zwarte muziekvormen. Country and Western muziek had eveneens een sterke invloed op de Rock 'n Roll, wat o.a. blijkt uit het tonale systeem dat Bill Haley voor *Rock 'round the Clock* gebruikte: de voor de blues zo kenmerkende 'blue note' ontbreekt. Ook op het eigen terrein, de jazzmuziek, werd de commerciële en artistieke exploitatie veelal bepaald door de rassistische verhoudingen in de Verenigde Staten. Paul Whiteman bracht het voor de oorlog tot King of Jazz, terwijl de grootste zwarte componist en arrangeur, Duke Ellington, het nooit verder dan hertog bracht. De uitvinder van de swingstijl, Fletcher Henderson bracht het lang zo ver niet, maar mocht wel arrangementen voor Goodmans orkest schrijven. Goodman was overigens wel een van de eersten, die zwarten in zijn combo's en orkesten opnam.

Rassistische verhoudingen tussen de muzikanten, die bestonden — voor de oorlog waren er voornamelijk geheel zwarte of geheel blanke orkesten — of bestaan, zijn altijd een afgeleide van de politiek van de exploiterende industrie. Platenmaatschappijen, eigenaars van clubs, promotors, zij waren en zijn het die het meest belang hebben bij het heersende rassisme. We komen daar nog over te spreken.

Dat de jazzmuziek een enorme invloed heeft gehad, is een vaststelling, die ook Hans Eisler al eens deed in een nummer van *Politiek en Cultuur* in 1955. Hij zei in een interview: 'Niettemin hebben de onderdrukte Amerikaanse negers op de muziek van de gehele wereld grote invloed gehad. Er is nauwelijks een

muziekstuk, van welk genre ook, uit de laatste 30 jaar, dat hun invloed niet heeft ondergaan.' Eisler ontkwam echter ook niet aan het merkwaardige ethnocentrisme, dat pas kon worden weggevaagd door de verheving van de zwarte emancipatiestrijd in de vijftiger jaren en de opkomst van het zwarte nationalisme, wanneer hij even daarvoor stelde: 'Als deze negers niet zo'n vernederde en onderdrukte minderheid waren, zouden ze ook op het gebied van de concertmuziek veel hebben gepresteerd. Zo worden hun talenten afgebogen naar de amusementsmuziek.' Men begrijpt de boodschap: concertmuziek is kwalitatief hoger dan jazzmuziek. Ronduit amusant en vol overdadige betutteling klinkt ons tegenwoordig Eislers volgende opmerking in de oren: 'De bedenkelijkste vormen van jazz, en deze trekken helaas dikwijls jonge mensen aan, hebben uitdrukkingskenmerken als: hystericie, vertwijfeling die aan zichzelf genoeg heeft, zinloze hoon, absurde melancholie. Het spreekt vanzelf dat een zodanige jazz kan demoraliseren. Want wie deze jazz dikwijls hoort verliest de smaak voor bijna elke soort muziek die niet snel wil bedwelmen, maar cultuur en ontwikkeling vereist.'

We laten iemand over deze kwestie aan het woord, die uit de cultuur komt, die de jazzmuziek heeft voortgebracht, tenorsaxofonist Archie Shepp: 'Ik houd me erg bezig met klassieke muziek. En voor mij is klassieke muziek, zwarte klassieke muziek.' Shepp was een van de grondleggers van de free jazz. 'Free', in de betekenis van 'vrij', slaat niet alleen op de muzikale vormen die gebruikt werden, maar is onverbrekkelijk verbonden met de zich verscherpende maatschappelijke strijd van de Amerikaanse zwarte bevolking aan het begin van de zestiger jaren. Deze strijd ging gepaard met een versnelde ontwikkeling van het zwarte nationalisme, o.a. door Malcolm X, aan wie Shepp een van zijn grote stukken opdroeg. Voor het eerst zouden de zwarte muzikanten openlijk het artistiek eigendom van de jazzmuziek opeisen.

De commerciële exploitatie

Naast de zuiver artistieke exploitatie van de jazz is er ook de exploitatie, die direct tegen de jazzmuzikanten is gericht. Tijdens de bebop-revolutie stroopten de vertegenwoordigers van de toen onaanzienlijke grammofoonplatenmaatschappij Savoy de 52e straat in New York af, de straat waar veel nachtclubs waren, waar de nieuwe muziek werd gespeeld, op zoek naar aan heroïne verslaafde muzikanten. Werd een slachtoffer gevonden, dan werd hem snel

een contract voor een grammofoonplatenopname onder de neus geduwd en een tiental dollars overhandigd. Savoy is later schatrijk geworden van het voortdurend persen van de platen van saxofonist Charlie Parker, die zelf onder erbarmelijke omstandigheden 35 jaar oud is geworden.

De nachtclubs betaalden aan de zwarte muzikanten altijd minder dan aan blanken, ook al hadden de eersten vaak veel hogere kosten, doordat er in de omgeving van de speelgelegenheid geen hotel te vinden was waar negers werden toegelaten. Archie Schepp was zonder werk en had zijn saxofoon naar de lommerd moeten brengen om aan wat geld te komen. Schepp kwam tot zijn stomme verbazing een advertentie tegen waarin de firma Selmer, een bekende fabrikant van muziekinstrumenten, zijn naam gebruikte. Schepp belde op en informeerde of men misschien in ruil voor het gebruik van zijn naam, hem een nieuwe saxofoon wilde geven. Daar was geen sprake van: Selmer gaf nooit instrumenten aan muzikanten weg. Daarop wendde Schepp zich tot zijn grammofoonplatenmaatschappij, Impulse, met de vraag, welke gerechtelijke stappen hij kon ondernemen. Impulse vertelde Schepp, dat zij voor hem een Selmersaxofoon zou kopen. Helaas voor Schepp vond de maatschappij de kosten van een nieuwe saxofoon iets te hoog en verzocht hem in ruil voor het instrument een contract te tekenen voor een half dozijn composities.

Men moet beseffen, dat Schepp in deze tijd (1966) al wereldberoemd was. Een andere grondlegger van de free jazz, Ornette Coleman, werd in 1962 genoodzaakt om geheel met optredens te stoppen naar aanleiding van zijn ervaringen in de bekende New Yorkse jazz-club 'The 5 spot'. 'Ik trok een vol huis voor 1200 dollar in de week, en toen werd de volgende week Dave Brubeck gebracht, die ze verscheidene malen dit bedrag betaalden. Hij trok helemaal geen vol huis. In feite verloren ze op Dave Brubeck. Als ik een vol huis trek en net zo veel verdien voor de eigenaar als mensen die meer verdienen dan ik, lijkt het dan niet redelijk, dat ik hetzelfde bedrag krijg?'

Ornette Coleman verdriedubbelde het bedrag waarvoor hij op zou treden in nachtclubs en wilde betaald worden naar de grootte van het publiek, dat hij trok. Hij heeft het geweten. Nachtclub-eigenenaars weigerden aan zijn eisen tegemoet te komen, concertafspraken werden afgezegd en opnames gingen niet door. Ornette Coleman verdween drie jaar van het toneel.

Deze voorbeelden kunnen met een eindeloos aantal wordt uitgebreid. Tegen het eind van de zestiger jaren werd de toestand door de meedogenloze repressailles van de muziekindustrie tegen de protesten van de muzikanten steeds ernstiger. Wereldberoemde

mensen als trombonist Jay Jay Johnson verrichtte sorteerwerkzaamheden bij de post, anderen hielden zich met allerlei andere baantjes in het leven. Werk was mogelijk — als men bereid was te zwichten voor de druk van de platenmaatschappijen. Ook de grootste solisten, zoals b.v. trompettist Miles Davis, werden daar niet van uitgezonderd. Zo verklaarde Clive Davis, de toenmalige directeur van de platenmaatschappij CBS, openlijk, dat hij 'Miles aanmoedigde een nieuwe richting in te slaan...' en er bij Miles Davis 'op aandrang om van publiek te veranderen en het publiek te verbreden.' Deze vaderlijke zorg leidde tot een knallende ruzie, maar het resultaat was, dat een van de beste trompetsolisten van de laatste dertig jaar een soort elektrische jazz-pop ging spelen. Hetzelfde overkwam tenorsaxofonist Sonny Rollins, die sindsdien met een soort samba- en calypsojazz de wereld rondtrekt. Zo trachtte de commercie de protesterende muzikanten brodeloos te maken of in het gareel te dwingen. Zo leek in eerste instantie de volledige ontwrichting van de jazzmuziek nabij.

De overwintering van de jazz

De zwarte emancipatiestrijd had echter ook andere resultaten. Aan de universiteiten werden de 'Black Studies' bevochten. Voor het eerst werd aan de universiteiten plaats ingeruimd voor de bestudering van de geschiedenis en de cultuur van de zwarte Amerikanen. Uiteraard behoorde daar ook de zwarte muziek bij, zodat we aan vele universiteiten zwarte muzikanten als docenten zien optreden, die niet alleen hun kennis over kunnen dragen op anderen, maar ook zelf de geschiedenis van hun muziek kunnen bestuderen. Een groot aantal vooraanstaande muzikanten, zoals bijvoorbeeld pianist Cecil Taylor heeft op deze wijze overwinterd. Drummer Stanley Crouch, die wel eens de filosoof van de huidige generatie jazzmuzikanten is genoemd, gaf les in jazzgeschiedenis en literatuur op het Pomona College in Californië. Daar had hij een hele verzameling muzikanten om zich heen, die nu deel uitmaken van de New Yorkse avant-garde. De mogelijkheid om zich aan de universiteiten met muziek, de muziekgeschiedenis en de zwarte cultuur in het algemeen bezig te houden, is van enorme betekenis geweest. Voor het eerst konden de muzikanten zichzelf met deze dingen bezighouden, zonder over de aardbol te worden gejaagd om met concerten en optredens in clubs aan de kost te komen.

Gelijktijdig met de ontwikkeling van de Black Studies bleven in de Verenigde Staten kernen ontstaan, waar de zwarte muziek verder

werd ontwikkeld. In Chicago was in het midden van de zestiger jaren de Association for the Advancement of Creative Musicians (AACM) opgericht door de pianist Muhal Richard Abrams. De AACM had een soort coöperatieve grondslag en was gericht op het zelf in handen nemen van het gehele muzikale productieproces: het uitbrengen van platen, het organiseren van concerten, het opleiden van nieuwe muzikanten enzovoorts. Tevens richtte de AACM haar activiteiten op de zwarte bevolking in het ghetto van Chicago met muzieklessen en gratis straatconcerten. De AACM heeft één van de groepen voortgebracht, die, weliswaar onder moeilijke omstandigheden, de crisis in de jazz is doorgekomen: The Art Ensemble of Chicago. Veel van de jongere muzikanten in New York zijn door de AACM opgeleid.

Een soortgelijke groep, die contacten had met de AACM en die zich ook nog met andere kunstvormen dan muziek bezighield, was de Black Artist Group in St. Louis. Hier is de Human Arts Ensemble onder leiding van Charles Bobo Shaw uit voortgekomen. Ook Shaw woont tegenwoordig in New York. Zowel in de AACM als in de BAG hield men zich uitgebreid bezig met de geschiedenis van de zwarte muziek.

Nu wordt langzamerhand duidelijk, waardoor de loftjazz voortdurend zwanger is van alle elementen, die in de geschiedenis van de jazz tot ontwikkeling zijn gebracht. Voor het eerst kennen de jazzmuzikanten de geschiedenis van hun muziek beter dan de Willem Duys-en van de Amerikaanse platenindustrie en hebben ze deze kennis tot een integraal onderdeel van hun cultuur gemaakt.

JOHAN MIDDENDORP

Verklaring van het partijbestuur van de CPN over atoomcentrales in Nederland

Onder de bevolking van ons land is reeds jarenlang een discussie gaande over de toepassing van kernenergie en de risico's die de bouw van atoomcentrales met zich mee brengt.

Tal van acties hebben plaats.

Vanzelfsprekend heeft dit probleem ook onze partij ernstig bezig gehouden en heeft het een belangrijke rol gespeeld in de partijdiscussie.

Onze partij stond in de voorste rijen bij het verzet tegen de ultracentrifugefabriek in Almelo, tegen de bouw van een snelle kweekreactor in Kalkar, tegen de opslag van nucleaire afvalstoffen in de Nederlandse bodem.

De gebeurtenissen in Harrisburg, waar een groot gebied ternauwernood aan een atoomramp ontsnapte, en de openbaarwording van een reeks ongevallen met atoomcentrales hebben de gerechtvaardigheid van de groeiende onrust en verzet tegen onaanvaardbaar riskante atoomavonturen aangetoond.

Ze maken een ondubbelzinnig antwoord nodig op de vraag of thans in ons land de opwekking van energie in kerncentrales verantwoord is.

Alle tot nu toe vooral door de atoomindustrie als vaststaand geproduceerd risico's-berekeningen blijken een slag in de lucht te zijn.

Onvermijdelijk en zelfs in versterkte mate geldt dat voor de opslag van afval uit centrales en andere nucleaire installaties.

Naar de mening van het partijbestuur van de CPN vloeit hieruit voort dat toepassing van kernenergie onder de huidige omstandigheden in een land als Nederland ontoelaatbare gevaren en risico's met zich brengt en dat het gebruik van de centrales van Borssele en Dodewaard dient te worden stopgezet.

Dat houdt tevens in dat de onverhulde Westduitse chantage, geïnspireerd door belanghebbende militaire en kapitaalgoederen, om de toepassing van kernenergie in Nederland uit te breiden, met de grootste kracht van de hand gewezen moet worden. Niet hun belangen maar de democratische opinievorming in ons land moet de doorslag geven.

Het partijbestuur van de CPN doet terzelfder tijd opnieuw een klemmend beroep op alle vredelievende Nederlanders hun gezamenlijk optreden tegen de atoombewapening te versterken en aldus ons land te vrijwaren voor elke nucleaire dreiging.

Uit De Waarheid van maandag 23 april 1979

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN was op zondag 22 april in Amsterdam bijeen ter bespreking van een verslag van de partij-activiteiten op het gebied van de organisatie, de vredesstrijd en de strijd op sociaal-economisch gebied. Het verslag werd uitgebracht door Karel Hoogkamp, lid van het dagelijks bestuur.

Voorts waren enkele formele aanpassingen van de partijstatuten aan de orde met het oog op de invoering van het verenigingsrecht in het Burgelijk Wetboek. Deze aanpassingen, die komende week in onze krant worden gemeld, zullen ter definitieve bekrachtiging aan het eerstvolgende congres worden voorgelegd.

Het partijbestuur nam tenslotte een verklaring aan over de atoom-centrales in Nederland.

Uit De Waarheid van maandag 23 april 1979

Consequenties verenigingsrecht voor de statuten van de CPN

Het partijbestuur van de CPN heeft zich beraden over de noodzaak van enkele formele aanpassingen van de statuten aan de reeds geldende feitelijke gang van zaken in de partij op enkele gebieden. Die noodzaak houdt verband met de invoering van het nieuwe verenigingsrecht in het burgelijk wetboek. De aanpassingen, waartoe werd geconcludeerd, en die ter definitieve bekrachtiging zullen worden voorgelegd aan het eerstkomend congres, betreffen ondermeer regelingen over het jaarlijks afleggen van rekening en verantwoording over het afgelopen boekjaar op respectievelijk partijconferentie of partijcongres en de publicatie van het financieel verslag in de organen van de partij. Voorts wordt in verband met de voorschriften in het nieuwe verenigingsrecht de al bestaande praktijk vastgelegd dat het congres het aantal leden van het partijbestuur vaststelt. Tenslotte behelsen de aanpassingen het feit dat het stemrecht per lid niet overdraagbaar is en dat de partijcongressen worden geleid door een presidium.

Als data voor het boekjaar worden genoemd 1 september tot 31 augustus.

Uit De Waarheid van zaterdag 28 april 1979

Herdenkt massaal de vierde mei

Vierendertig jaren zijn er voorbij gegaan sinds ons land en de volkeren van Europa bevrijd werden van het Hitler-fascisme. Groot waren de offers van degenen, die oog in oog stonden met de barbarij en die onverschrokken en eensgezind de overwinning op het 'Derde Rijk' bevochten.

Overweldigend was de feestvreugde toen de overwinning van hoop tot werkelijkheid werd.

Het is allemaal lang geleden.

Maar juist in deze tijd komt de herinnering scherper terug en wordt het anti-fascistisch bewustzijn een onverbreekelijke band tussen de generaties, die elkaar juist op de Vierde en Vijfde mei ontmoeten.

De generaties van vóór, tijdens en ná de tweede wereldoorlog hebben allen op hun eigen wijze, met hun eigen inspanningen strijd geleverd tegen mensonterende aanvallen op de vrijheid, de democratie en de vrede. Hun ervaringen tezamen zijn een kostbaar bezit en een bron van inspiratie in het niet-aflatende gevecht voor een betere toekomst: zonder vrees voor onderdrukking, opleving van rassenwaan en oorlog.

Daarom zijn de Vierde en de Vijfde Mei actueler dan ooit en worden zij zinnvol beleefd. Terwijl in de Duitse Bondsrepubliek de mensenverdelgers van het concentratiekamp Majdanek worden vrijgesproken, realiseren miljoenen mensen zich hoe onvoorstelbaar groot de misdaden van de nazi-vervolgers zijn geweest en hoe noodzakelijk het is dat geen oorlogsmisdadiger ongestraft blijft.

De Nederlandse regering heeft nu moeten erkennen dat de Vijfde Mei niet afgesleten is door de tand des tijds. Koude oorlog, anti-communisme en pogingen om het democratisch bewustzijn te ondermijnen hebben niet kunnen verhinderen dat de Vijfde Mei thans ondubbelzinnig door Nederlanders van verschillende levensbeschouwing wordt geschraagd als een onvervreemdbaar goed.

Als we dit jaar op de Vijfde Mei de vlag in top zien gaan, beseffen wij dat deze dag onder de massa van het volk als het ware herboren is en verlangen wij dat de Vijfde Mei ook volledig hersteld zal worden als jaarlijkse nationale feestdag.

Bevrijding en herdenking zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De grens tussen beide is nauwelijks te trekken.

Als wij op de Vierde Mei defileren langs de plaatsen die de herinnering levend houden aan onze doden, onze dapperen en vervolgdgen, dan weten wij waarom het gaat:

trouw aan de idealen van vrijheid, onafhankelijkheid en democratische ontplooiing;
onverdraagzaamheid ten opzichte van ieder teken van anti-semi-tisme of herleving van fascisme;
vastbesloten afwijzing van verjaring van oorlogsmisdaden en verjdeling van iedere poging om misdadigers hun straf te laten ontgaan;
het hoog houden van een verzetstraditie, waarin de kracht van het volk verankerd is.

De Communistische Partij van Nederland, die eens de stoot gaf tot de heldhaftige Februaristaking, roept thans alle communisten, alle vrienden van de partij, alle democratische Nederlanders op om in stad, wijk en dorp eensgezind en massaal deel te nemen aan de stille tochten, aan de herdenking van de gevallenen.
Wij stemmen van harte in met het devies, zoals dat gehoord wordt uit kringen van voormalig verzet en vervolging:

**HERDENKT DE VIERDE MEI!
VIERT DE VIJFDE MEI!**

Dagelijks bestuur van de
COMMUNISTISCHE PARTIJ VAN NEDERLAND

Amsterdam, 2 mei 1979

Uit De Waarheid van woensdag 2 mei 1979

Verklaring van de KPБ en de CPN over de verkiezingen voor het Europese parlement

Op donderdag 3 mei 1979 hebben in Amsterdam delegaties van de Kommunistische Partij van België en de Communistische Partij van Nederland besprekingen gevoerd over de verkiezingen voor het Europese parlement.

Beide partijen nemen aan deze verkiezingen deel en hebben de campagne, op grondslag van eigen eisenprogramma's, in hun landen ontvouwd. Zij doen dit in de vaste overtuiging dat het noodzakelijk is ook in de voorbereiding van deze belangrijke verkiezingen de strijd tegen de crisis, voor het behoud van de vrede

en de verdediging van de democratische rechten krachtig voort te zetten en in die strijd concrete resultaten te boeken.

De KPB en de CPN zijn tijdens hun overleg tot de conclusie gekomen, dat de strijd in België en in Nederland tal van gemeenschappelijke kenmerken vertoont en dat het mogelijk is de invloed van de democratische en progressieve krachten in het Europese parlement te versterken. Zowel de KPB als de CPN zien de versterking van de communistische vertegenwoordiging in het Europese parlement als essentiële voorwaarde om daaraan gestalte te geven.

De communisten van België en van Nederland treden actief op tegen de pogingen om de gevolgen van de kapitalistische crisispolitiek op de ruggen van de werkenden af te wentelen. Zij ontwikkelen reële alternatieven voor de bescherming en uitbreiding van de werkgelegenheid, voor verkorting van de werktijd, voor handhaving van de koopkracht en voor verbetering van de sociale en culturele voorzieningen van de bevolking van hun landen.

Het gaat er bij deze Europese verkiezingen ook om om concrete maatregelen af te dwingen ter bevestiging en ter vermindering van de bewapeningsuitgaven, want de geldverslindende bewapeningspolitiek — stelselmatig door de NAVO aangewakkerd — is strijdig met de dagelijkse belangen van alle werkers van hoofd en hand en vormt een ernstige bedreiging van de vrede.

Het is van de allergrootste betekenis een halt toe te roepen aan de atoomwapenpolitiek en de strijd tegen de introductie en de opslag van het neutronenwapen consequent te blijven voeren. België en Nederland moeten atoomvrij worden — dat is in het belang van de vrede en veiligheid in Europa. Elke stap in de richting van een z.g. Europees leger — dat de Bondsrepubliek de toegang tot de kernbewapening zou verschaffen — moet ondubbelzinnig worden afgewezen.

Zij verklaren zich tegen de neo-kolonialistische politiek van de EEG en zijn solidair met de bevrijdingsstrijd van de volkeren van de derde wereld.

De KPB en de CPN zijn zich evenzeer bewust van de noodzaak om juist op dit moment — nu in hun landen de bevrijding van het fascisme wordt gevierd — alle krachten in te spannen tegen het neo-nazisme, dat in het bijzonder in de Bondsrepubliek Duitsland opdoemt. Zij begroeten de democratische beweging in de Bondsrepubliek tegen de verjaring van oorlogsmisdaden en eisen van de Bondsdag, dat die verjaring geen doorgang vindt. Zij verlangen van de regering-Schmidt dat alle nazistische groepen en personen worden uitgesloten van deelname aan de Europese verkiezingen en de moordenaars van gisteren niet als 'represen-

tanten' van het nazisme in het Europese parlement van morgen zouden kunnen verschijnen. De KPb en de CPN doen een dringend beroep op de regeringen in Brussel en Den Haag om daartoe de noodzakelijke stappen in Bonn te ondernemen.

Met het oog op de grote gevaren van de kernenergie spreken beide partijen hun ondersteuning uit voor de internationale atoomactiedagen die op 2 en 3 juni gehouden worden voor een andere energiepolitiek.

De delegaties van de KPb en de CPN hebben tijdens hun gedachtenwisseling, die in een sfeer van kameraadschap en solidariteit voor elkaars strijd werd gehouden, over deze en andere aspecten van hun verkiezingscampagne gesproken.

Ook tegen die achtergrond zullen zij hun samenwerking versterken, teneinde het Europa van de vrede, de democratie en sociale vooruitgang dichterbij te brengen.

Aan het overleg in Amsterdam namen deel: voor de Kommunistische Partij van België, de kameraden Jan Debrouwere en Ludo Loose, leden van het politiek Bureau; voor de Communistische Partij van Nederland, de kameraden Gijs Schreuders, lid van het dagelijks bestuur, Jan de Boo, lid van het partijbestuur, Paul Wouters, lid van het districtbestuur Amsterdam.

Amsterdam, 3 mei 1979

Uit De Waarheid van vrijdag 4 mei 1979

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Over democratisch centralisme

De CPN heeft als organisatievorm het democratisch centralisme. Het is een begrip dat binnen en buiten onze partij veel besproken wordt en waarover ook veel vragen bestaan. In dit stuk willen we op een aantal aspecten van dit organisatie-beginsel en op een aantal uitlatingen daarover, nog eens ingaan — overigens zonder een pretentie van volledigheid.

Democratisch centralisme is vóór alles een in de praktijk ontwikkelde organisatievorm van de Communistische Partij. Het is de vorm die ten doel heeft de inzichten van de communisten en hun wil om een zo groot mogelijke politieke factor te zijn in de strijd van de arbeidersklasse voor maatschappelijke veranderingen op korte en lange termijn, het grootst mogelijke gewicht te geven. De Communistische Partij is een politieke organisatie, voortgekomen uit en steunend op de arbeidersklasse. Partij en partij-organisatie vormen het middel dat aangewend wordt voor het bereiken van de centrale doelstellingen: belangenbehartiging, verdediging van vrede en democratie, gekoppeld aan het streven naar afschaffing van de klassenmaatschappij, van de uitbuiting, en voor het socialisme.

Beide vereisen een brede maatschappelijke beweging en de daarbij horende meningsuitwisseling en meningenstrijd. De CPN ziet voor zich daarbij, op grond van haar marxistisch-leninistische beginselen

en haar grote ervaring, een belangrijke rol weggelegd. Haar organisatie-opvattingen spelen daarbij een grote rol. Ze bewerkstelligen ook dat alle communisten zich zoveel mogelijk ontplooiën en tot gelding komen en dat hun doelgerichte idealisme, een van de belangrijkste drijfveren in de maatschappelijke strijd, het grootst mogelijke effect heeft.

De groei van de CPN en de uitwerking daarvan

De ontwikkeling van de laatste tijd onderstreept dat. Wie daarop terugziet — en bij de viering van het zestigjarig bestaan van de partij is dat al meerdere malen gebeurd — neemt vooral de laatste tien jaar een belangrijke groei waar in ledenaantal en donateurs van de partij, en ook wat het lezerstal van *De Waarheid* betreft. Daarbij is, ook voor de toekomst van de partij, van belang dat deze groei vanuit verschillende sectoren van de maatschappij komt. Het is niet zo belangrijk hoe dat procentueel nu wel precies ligt. Belangrijker lijken mij de oorzaken die ertoe hebben geleid dat men zich in deze lagen van de bevolking is gaan manifesteren in bewegingen, gericht op verandering van de maatschappij en versterking van de belangenstrijd van de gehele arbeidersklasse. Er is daarover al veel gezegd en geschreven, de strijd voor vrede, democratie en de sociale actie weerspiegelt het proces. En de ontwikkeling heeft de CPN vernieuwd, versterkt en verrijkt. Vooral voor, op en na het laatste partijcongres is dat gebleken. De inhoud van het partijwerk, en daardoor ook van de massa-actie, is in peil verhoogd. Uitbreiding van de politieke en organisatorische invloed van de partij zijn aanwijsbaar. Het is meer dan voorheen mogelijk reële perspectieven te bieden op korte termijn en de discussie over de taken op lange termijn te intensiveren.

Deze groei en politieke versterking heeft er belangrijk toe bijgedragen om de regeringspolitiek onder druk van de actie en beweging te zetten, en dientengevolge de spanningen binnen regering en regeringscombinatie te verhogen. Maar daarnaast is er de uitwerking op andere groepen en politieke stromingen, niet in de laatste plaats op de sociaal-democratie.

Enerzijds wordt het het rechtse deel daarvan moeilijker om zich met zijn aanpassingstheorieën beschikbaar te stellen voor een herhalingscoalitie met het CDA, anderzijds, en in samenhang daarmee, zetten andere delen zich in voor brede bewegingen, veelal op initiatief van communisten tot stand gebracht, waarin nieuwe alternatieven ontwikkeld worden.

Dat zijn effecten die samengaan met een politieke en organisatorische versterking van de CPN en bij die versterking speelt het organisatiebeginsel van de partij, met zijn eengsgezinde uitvoering van genomen besluiten en zijn intensieve wisselwerking tussen leiding en leden een uiterst belangrijke rol.

De kern van het democratisch centralisme

Over onze organisatiewijze schreef Henk Hoekstra in 1969, in het aprilnummer van P en C onder meer het volgende:

'In de Communistische Partij wordt steeds gestreefd naar een zo groot mogelijke deelname van de leden aan die discussie. Nadat de discussie is gevoerd worden besluiten genomen, en daarom gaat het tenslotte. Voor ons is democratie geen gemeenschapsspel of een methode om mooi- en veelpraters steeds aan het woord te laten om eindeloos te discussiëren. In onze partij gaat het om daden, om het uitstippelen van een juiste politiek, waarbij gebruik gemaakt wordt van de inzichten, die de communisten in de strijd hebben opgedaan. Daarna worden de besluiten uitgevoerd. De partij dient dusdanig georganiseerd te zijn, dat de uitvoering van de besluiten wordt gegarandeerd. Daarom wordt een centrale leiding gevormd, die tussen de congressen in de partij leidt op de grondslag van de besluiten en onder de massa optreedt voor de partijpolitiek.'

Dit is de kern van de zaak waarom het gaat. Van de leden wordt de grootste democratische inspanning gevraagd, het actief medewerken aan de zeer verantwoordelijke besluitvorming. De leiding wordt gekozen om de uitvoering te garanderen en daarbij de kop te nemen.

Dat wil zeggen dat de gekozen leiding met een aantal bevoegdheden, maar vooral met verantwoordelijkheid is belast. Ze is niet een soort bewakingsdienst van congresbesluiten, zij heeft de plicht om zich met de uitvoering en uitwerking daarvan bezig te houden, met inschakeling en stimulering van de betrokkenheid van alle partijgenoten. Dat is het centralisme hetwelk democratische besluitvorming vereist, concentreren van de partij op de hoofdvraagstukken en haar doen optreden niet als een soort federatie van groepjes, maar als de ene, nationale partij die zij is.

De bewuste stap van het lidmaatschap

Voor deze partij nu, die haar duidelijke maatschappelijke strijdpositie verbindt met dit type organisatievorm, hebben zij gekozen waarover ik hiervoor sprak; zij hebben vanuit hun directe strijd en hun politieke bewustwording de CPN met haar organisatievorm als onmisbaar en beslissend ervaren. Maar het ligt voor de hand dat dat alles niet gebeurt zonder een voortdurende discussie, zonder het verwerken van steeds nieuwe ervaringen en zonder verdieping en verheldering van de begrippen waar het hier om gaat.

Een ieder die de gang naar de CPN heeft gemaakt weet uit ervaring welke afschrikwekkende beelden het anti-communisme hem of haar daarbij voortvoert. 'De CPN is een bikkelharde organisatie, met discipline, discipline!' 'De CPN grijpt diep in in je leven, ze eist de volledige ondergeschiktheid van je persoon aan de partij.' 'In de CPN is geen democratie, het is alleen uitvoeren geblazen van wat de top dicteert.' 'De CPN-leiding bestaat uit betonnen heertjes' (zei De Volkskrant een paar jaar geleden) — m.a.w. je hebt er niets te vertellen.

Het ligt voor de hand, dat een partij die in haar organisatievorm de grootst mogelijke kracht legt om haar doel, de bestrijding van het kapitalisme en de omvorming van de maatschappij te bereiken, met dit soort verdachtmaking door haar tegenstanders wordt geconfronteerd. Maar het maakt ook dat degenen die zich door dat, als isolatie bedoelde leugenweb heenslaan, een zeer bewuste stap hebben gezet, niet makkelijk te vergelijken met het lid worden van een andere organisatie.

Dat is nu juist in de afgelopen periode zo duidelijk geworden. Want wat de versterking van de CPN politiek en organisatorisch betekent, is gebleken na de waarlijk niet geringe achteruitgang bij de parlementsverkiezingen van mei 1977. Toen bleek wat voor inhoud die versterking van de afgelopen jaren had gehad: Van onstabiele in districten en afdelingen was, ondanks de zware klap, geen sprake.

Het beeld werd nog duidelijker toen zich na die verkiezingen een belangrijke partijdiscussie ontwikkelde, deels gericht op de bestrijding van de opvattingen van De Groot maar vooral op de grondige voorbereiding van het 26e congres. Het ging om een nieuw élan, gericht op nieuwe taken, en ook daarin kwam het speciale karakter van de groei van onze partij tot uiting — zoals daarin ook het specifieke van het democratisch centralisme, de doelgerichte wisselwerking tussen leiding en leden, tot uitdrukking kwam. De groei van onze partij bestond niet uit 'eendagsvliegen', zoals tegenstanders gesuggereerd hadden, maar uit bewuste

mensen. En de organisatievorm van de partij beantwoordde aan haar doel, dat bewustzijn tot volle ontplooiing te laten komen.

Valse voorstelling van zaken

Zolang de organisatievorm van de CPN bestaat, toegepast wordt en effect sorteert doordat ze haar bijdrage levert in het ontwikkelen van strijd van een progressieve beweging in ons land op vele terreinen, zolang ook is het democratisch centralisme een discussiepunt in de partij zelf — daar waar het erom gaat de toepassing te verbeteren, nieuwe leden van de werking ervan op de hoogte te brengen, de partijpolitiek uit te voeren.

Maar ook bij de tegenstanders van de partij blijft het democratisch centralisme permanent op de rol en de bestrijding ervan neemt vaak karikaturale vormen aan — veelal met het doel de echte discussie over reële politieke zaken te ontlopen. Menigmaal heeft die wijze van 'discussie' ook het vooropgezette doel, ontwikkelingen in eigen rijen te verbergen of terug te dringen.

Twee voorbeelden van de laatste tijd mogen dat illustreren. Zo werd op het laatste PvdA-congres van achter de tafel met lang achterhaalde argumenten samenwerking met de CPN afgewezen, terwijl vanuit de zaal op grond van actie-ervaringen door verschillende afgevaardigden een opening naar de CPN werd bepleit. De anti-CPN-standpunten van sommige PvdA-leiders hadden vooral ten doel, voor Den Uyl openingen naar de CDA-top te behouden.

Het andere voorbeeld vormen de belangrijke ontwikkelingen in de kerk en de discussie onder gelovigen. Velen van deze laatsten zijn betrokken bij strijd op het gebied van de vrede en de democratie, maar ook over sociale kwesties. Zij hebben ervaring in gezamenlijk optreden met communisten, er vinden ook veelvuldig discussies plaats over marxisme en christendom. Daartegenover ziet men dan soms krampachtige en ondemocratische reacties. De gebeurtenissen rond B. Hartstra en J. B. Pronk, beiden praktiserend gelovigen, lid van de CPN en werkzaam in het bijzonder onderwijs, zijn er extreme voorbeelden van. Het ouderwetse anti-communisme wordt te pas en te onpas gehanteerd tegen het organisatieprincipe van de CPN, vanwege de 'kadaverdiscipline' die daaruit voort zou vloeien en de 'geestelijke druk' die op de leden zou plaats vinden — vooral op gelovige leden. Heftig worden daartoe oude stellingen uit andere tijden geciteerd, worden citaten van driekwart eeuw geleden uit hun verband gerukt — om daarmee eigen ondemocratische handelingen tegenover gelovige communisten van 1979 te recht-

vaardigen. Het abstracte Godsgebod, uitgelegd door een plaatselijk lid van het schoolbestuur, geldt als hoger dan de reële opvatting van partijgenoten van de vervolgd.

Men weigert categorisch de CPN te zien als een levende organisatie, in zijn huidige ontwikkelingen en veranderingen, waarbij jongeren zich aansluiten zonder dat te voelen als een bedreiging of beknotting van hun lidmaatschap van de kerk.

Iedereen die vanuit een realistische benadering de ontwikkeling in de CPN beziet weet, dat ze ook niet vanuit haar eigen principes tot doel heeft of kàn hebben om een soort gelijkmaking van de leden na te streven. Dat zou juist een van de waardevolste elementen in het partijleven, de persoonlijke verantwoordelijkheid, aantasten.

Opvattingen over democratie

Zoals gezegd, dit soort beeldvorming van de CPN door haar tegenstanders is wel te begrijpen. Ze steunt niet alleen op oude, vastgeroeste benaderingen, ze vloeit ook voort uit het feit dat onder vele groepen die voorheen buiten de communistische invloed vielen, belangrijke maatschappij-kritische ontwikkelingen plaatsvinden. Gepoogd wordt zulke processen af te remmen, juist nu blijkt dat ze door uitslagen van parlementsverkiezingen niet afgeremd worden. Sommige methodes en formules die hierbij gebruikt worden, zijn overigens wel erg doorzichtig. Het prototype van de producent daarvan is Wouter Gortzak, de directeur van de Wiardi Beckmanstichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA. In het aprilnummer van 'Socialisme en Democratie' heeft hij, speciaal met het doel het congres van de PvdA te beïnvloeden, zijn wetenschappelijk-analyserende licht over de CPN doen schijnen, waarbij hij tot een aantal conclusies komt die zo'n beetje hangen tussen niet weten, en hopen dat het zo is als hij zegt. Dat varieert dan van 'de CPN heeft een verpletterende nederlaag geleden', 'het rommelt in de CPN', 'de CPN is niets veranderd', 'er is toch wel wat aan het veranderen' tot 'ik kom er nog wel op terug'. Een voorbeeld van het niveau van deze beschouwing moge hier vermeld worden. Het betreft de op initiatief van de CPN ontwikkelde beweging 'Stop de Neutronenbom'.

Gortzak noemt die actie een 'toevalstreffer' (!) en zegt: 'Het aantal handtekeningen op de N-bom-lijst zou aanzienlijk kleiner zijn geweest, indien de ondertekenaars zich gelijktijdig ook hadden moeten uitspreken over communistische regeringsdeelname.'

Wat zijn nogal domme opmerking over 'toevalstreffer' betreft zou Gortzak er goed aan doen, de diepgaande analyse van de beweging

te lezen die Joop Wolff er in het novembernummer 1978 van Politiek en Cultuur aan gewijd heeft. En wat de petitie betreft — die ging nu eenmaal over de N-bom en niet over deze of gene regeringsvorm. Maar wat heeft dat te maken met het feit dat de CPN èn bij het initiatief, èn bij de organisatie een zo grote rol heeft gespeeld?

Gortzak schrijft dan verder: 'welke voortreffelijke eigenschappen het buitenparlementaire activisme moge hebben, met de kwaliteit van onze democratie zou het slecht gesteld zijn als onze volksvertegenwoordigers er de oren naar lieten hangen.' Dit soort opvattingen zijn niet alleen uitingen van minachting voor een vredesbeweging die tot ver over de grenzen, tot in het Witte Huis toe, haar effect heeft gehad, het is tevens een levensgevaarlijke en tot politieke afstomping leidende opvatting over iedere massabeweging. Ze komt er inderdaad op neer dat de massa kiesvee is, dat een keer per vier jaar de democratie van 's morgens acht tot 's avonds zeven uur functioneert en dat het daarna afgelopen is; de parlementariërs zullen het verdere denkwerk wel doen. Wel, zo functioneert bij òns de democratie niet.

Democratisch centralisme als ervaring

Er bestaat eveneens een redenering waarbij belangrijke politieke acties, gebeurtenissen en manifestaties in relatie worden gebracht met de CPN, of waarin de betrokkenheid van de CPN wordt erkend, maar waarbij dan het succes louter wordt teruggebracht tot het organisatorische vermogen van de partij — terwijl dan tegelijk het organisatieprincipe, het democratisch centralisme, bestreden wordt.

In wezen gaat het hier natuurlijk om het feit dat de invloed van de politieke opvattingen van de CPN en van haar organisatie groter is dan verkiezingsuitslagen weergeven, dat de CPN met de ervaring en inzichten van veel van haar leden zich in feite manifesteert als een voorhoede in de strijd voor vrede, democratie, verdediging van het levenspeil en socialisme. Het is mede door het democratisch centralisme dat deze kracht tot gelding kan maken.

Democratisch centralisme, men moet het niet vergeten, is een organisatievorm van gelijkgezinden, die zich voor politieke doelen in één organisatie hebben begeven. Democratie en centralisme staan niet tegenover elkaar, ze hebben gezamenlijk een functie met betrekking tot die doelstelling. Velen, die geen communist zijn, weten dat trouwens uit eigen ervaring omdat zij zelf op bepaalde momenten in hun leven hetzelfde principe hebben toegepast — of

het nu bij een stakingsactie van arbeiders of een bezettingsactie van studenten was. Immers, het voeren van een scherpe actie vereist democratische besluitvorming door de betrokkenen zelf. De minderheid legt zich daarbij bij de meerderheid neer — wellicht niet altijd in haar opvattingen, maar in elk geval in haar optreden. Er wordt een centrale actieleiding gekozen met bevoegdheden, opdrachten en het vertrouwen voor een bepaalde periode. De strijd zelf heeft deze vormen geschapen en het is eigenlijk ondenkbaar dat een op beweging en actie gerichte partij als de CPN, voor wie denken en doen altijd een eenheid vormen, die ervaring niet in haar organisatie-opzet verwerkt zou hebben.

Het ene centralisme en het andere

In hetzelfde, eerder aangehaalde artikel van Wouter Gortzak komt nog een interessante passage voor die enerzijds laat zien hoe Gortzak zijn verdraaiingen over het democratisch centralisme hanteert als een middel om linkse samenwerking te verhinderen, anderzijds hoe schijnheilig in werkelijkheid de afkeer van sommigen jegens centralisme is. Gortzak doet namelijk een aanval op de PvdA-leden Huige en Reckman, die in hun boek 'Doorn in de vuist' hadden geschreven:

'Vooral met de communisten hebben we het moeilijk. Hun centralisme verfoeien we, zeggen we. Dat is niet helemaal eerlijk voor wie de gang van zaken in de PvdA bekijkt: het centralisme is de PvdA niet vreemd.'

Gortzak reageert hier op door Huige en Reckman voor de voeten te werpen dat ze 'kinderen in de boosheid zijn of doen alsof', want dat zij nu juist als PvdA-ers zo'n boek kunnen schrijven, wat in de CPN niet kan. En dat is dan, zegt hij, het bewijs dat de PvdA democratisch is en de CPN niet. En zo maakt Gortzak met een verbijsterende demagogie, zonder op de constatering van de beide PvdA-ers feitelijk in te gaan, de democratie in de PvdA letterlijk tot een fopspeen. Want de beide schrijvers hebben gelijk als zij centralisme in de PvdA vaststellen, maar het is wel een heel ander soort dan dat van de CPN, waar de congressen de politieke besluiten nemen en de daarna gekozen leiding het hoogste, verantwoordelijke orgaan in de partij is (dat overigens bepaald niet met maatlaten achter de publicaties van partijleden aanzit — dat is nu ook wel bekend). Het centralisme in de PvdA gaat over iets heel anders, het gaat op dit moment met name over de positie van Den Uyl.

Onlangs is in de Beleidsnota partijbestuur, bijlage bij het

PK-ledenblad van de PvdA nr. 5 van 1979, daarover een interessant verslag verschenen, onder het kopje 'Democratisch leiderschap en kijkrichting'.

We lezen:

'In augustus-september 1975 werden fractie en partijbestuur min of meer overvallen door de mededeling van het duo Duisenberg-Den Uyl, dat er de komende jaren van moest worden uitgegaan dat de groei van de overheidsuitgaven sterk geremd moest worden. De één-procentsdoctrine was een feit. Het was niet het eerste, maar wel het meest concrete en ernstige signaal dat het voortaan uit zou zijn met de onbeperkte groei, waarvan ook in Keerpunt nog in beduidende mate werd uitgegaan.

Het partijbestuur heeft op deze mare achtereenvolgens in tweeërlei opzicht gereageerd. Het heeft allereerst het initiatief genomen tot een intensieve samenspraak met fractie en bewindslieden, o.a. tijdens een tweetal weekends in resp. november 1975 en februari 1976. En het heeft — toen het de 1%-filosofie eenmaal willens nillens tot zijn geestelijk eigendom had gemaakt — de klus op zich genomen de hele partij voor dat standpunt te winnen.

Degenen die zich nog de spreekbeurten uit het vroege voorjaar van 1976 voor de geest kunnen halen, herinneren zich ongetwijfeld dat het gezegde 'ploegen op de rotsen' in dit verband aanvankelijk treffend werd geïllustreerd. Toch is het partijbestuur er uiteindelijk — o.a. via een speciale Roos in de Vuist voor alle afdelingen — in geslaagd de partijraad van juni 1976 te overtuigen en daarmee was de onverhoeds losgelaten 1 procentdoctrine tot officieel partijbeleid geworden en zaten partij, fractie en bewindslieden op één lijn.'

Het is, ondanks het laconieke taaltje waarin het verteld wordt — of misschien wel juist daardoor — een griezelig verhaal, het relaas van een centralisme zonder democratie — en het is tegelijk slechts één van de vele voorbeelden die de geschiedenis van de sociaal-democratie rijk is. Het rechtvaardigt zeker het onderscheid dat wij zien, en dat zich keer op keer manifesteert, tussen rechtse sociaal-democraten en degenen die wij in de actie als strijdmakkers ontmoeten.

Maar natuurlijk ontslaat kennisneming van zulke processen bij hen die **onze** organisatievorm aanvallen ons niet van de plicht, onze eigen ervaringen en gedragingen voortdurend te toetsen en fouten te onderkennen. Het 26e congres heeft in elk geval getoond dat de bereidheid en de inzet daartoe aanwezig is. Dat congres heeft besloten tot het streven naar een nieuwe coalitievorming en in de partijbestuursvergadering van eind juni zijn op dit punt, met name vanuit de anti-Bestek-beweging, nieuwe initiatieven besproken.

De wil tot zo'n aanpak kan eenvoudig niet gevormd of aangewakkerd worden met het dicteren van besluiten of opvattingen daarover. Alleen bespreking in de hele partij, met uitwisseling van ervaringen en met zo eendrachtig mogelijke besluitvorming, kan haar voortbrengen. Juist het stimuleren van het partijleven, het grondig bespreken van de problemen en de actie, samen ook met hen die zich rond de partij opstellen, moet de gewenste beweging brengen.

Het gaat hierbij om een hoofddoelstelling van de partij, een centraal element in de besluitvorming van het congres, waarin alle communisten hun taak hebben. De centrale leiding van de partij heeft daarbij de plicht op zich genomen, als door het congres gekozen orgaan, om stimulerend, ontwikkelend en organiserend op te treden. Ze moet open staan voor kritiek, omdat het werk moet verbeteren, maar ze moet ook eisen dat de partijleden de eigen verantwoordelijkheid niet uit de weg gaan. Ze moet ruimte scheppen voor initiatieven, zonder dat in de partij aparte koninkrijkes ontstaan. Ze is gekozen om leiding te geven op grond van een duidelijke lijn en moet dat ook doen. Zo plaatst de partijorganisatie zich niet tegenover de massa, maar stelt zich in dienst van haar beste aspiraties.

Een levend begrip

Dit alles houdt vanzelfsprekend in dat democratisch centralisme altijd gaat over de politieke hoofddoelstellingen, waarover duidelijke overeenstemming is bereikt. Het kan dus nooit betekenen dat de veelheid aan facetten die het leven, ook het maatschappelijk leven, rijk is aan het zelfde besluitvormings- en actieproces in de partij onderworpen is.

Er zijn vele vraagstukken die in volle ontwikkeling zijn, waar de botsing der meningen en de ervaring nog hun werk moeten doen — er zijn er andere waar partij en partijgenoten hooglijk in

geïnteresseerd zijn maar waarover geen meerderheidsbesluiten hoeven, of zelfs kunnen worden genomen.

Democratisch centralisme is een levend begrip, geen ijzeren raam. De partijstatuten geven de kern aan, de toepassing blijft steeds opnieuw een kwestie van ervaringsverwerking en overtuiging. Optreden van een enkeling in strijd met het democratisch centralisme moet altijd in de eerste plaats worden benaderd met discussie en overtuiging. Zo dient fractievorming, gericht tegen de congresbesluiten, bestreden te worden, te scherper naarmate die een vijandig karakter krijgt, stagnatie veroorzaakt of zelfs negatief op acties inwerkt.

Dat soort zaken zijn echter niet met de liniaal te meten en het gaat er niet in de eerste plaats om, de oplossing te zoeken in 'straf'. De partij moet bereid zijn voor iedere communist te vechten en zich tot het uiterste in te spannen, iedereen te overtuigen een duidelijke schadelijke houding te herzien. Ieder lid moet tot het laatst de gelegenheid krijgen zich de waardevolle ervaring te verwerven, die de partij tot haar organisatiebeginselen gebracht hebben. Dat is geen pleidooi voor zoetsappigheid. Openhartige meningsuitwisseling in de partij heeft nog nooit iemand kwaad gedaan.

De CPN is leger noch tempel en heeft van geen van beide methodes. Open discussies, kritiek en waar nodig zelfkritiek functioneren altijd het beste bij ons. Uiteindelijk zijn communisten allen begeistert door het zelfde ideaal en bezielde van een zelfde strijdwil, en weten zij dat de eenheid van hun partij en haar vastberaden gezamenlijke optreden een vereiste is om in een kapitalistische wereld met succes strijd te kunnen voeren.

KAREL HOOGKAMP

Na de Europese verkiezingen

De eerste rechtstreekse verkiezingen voor het Europese parlement zijn voorbij en de eerste bijeenkomst van het parlement in Straatsburg heeft ook alweer plaatsgevonden.

De commentaren op de uitslag, de felle ruzies in tal van fracties aan de vooravond van de eerste zitting van het parlement en die bijeenkomst zelf laten zien, dat de kater bij de fervente voorstanders van de huidige EEG-politiek bepaald niet gering is en lang doorwerkt. Die komt ook tot uitdrukking in de naar verhouding weinig talrijke nabeschouwingen of zinnige analyses van de kant van hen die opriepen 'op te komen voor Europa'.

Ze doen nu net alsof er eigenlijk geen waarde moet worden gehecht aan het gedrag van vele miljoenen kiezers in de landen van de gemeenschap.

Ook bij het circuit van de massa-media heerst er wat dat betreft een welhaast serene rust.

Toch zijn niet eerder in de geschiedenis van de Europese Gemeenschap zoveel miljoenen in verschillende valuta's door EEG-organen, Europese Commissie en nationale regeringen uitgegeven aan een propaganda-offensief als ter gelegenheid van deze eerste Europese verkiezingen. Nog niet eerder ook is een zo omvattende, in alle landen van de EEG gelijktijdig gevoerde en gecoördineerde hersenspoeling op touw gezet als dit keer. Met het doel de Europese verkiezingen te misbruiken voor steunverlening aan de doeleinden van de multi-nationals en het wapenkapitaal in West-Europa.

Een offensief dat er op gericht was de mensen in de negen landen van de gemeenschap te doen instemmen met de crisis- en wapeningspolitiek en met het streven om nationale identiteit en nationale zeggenschap prijs te geven.

De inzet was om naast de economische integratie, nu blijmoedig akkoord te gaan met politieke en vooral militaire eenwording, naar Duits model. De verkiezingen moesten een soort vertrouwensvotum worden voor de vrije-markt-economie op een moment van diepe crisis in de kapitalistische landen, voor een hechte samenbundeling van de gemeenschap onder toezicht van de sterkste economische machten en staten in een periode van felle onderlinge strijd en hoog oplopende tegenstellingen, van alle wanorde en chaotische tegenstrijdigheden die het kapitalisme kenmerken.

Daar ging het om en daar was hen erg veel aan gelegen.

Dat offensief echter is compleet mislukt en vandaar waarschijnlijk ook de zwijgzaamheid.

Dat neemt echter niet weg dat nabeschouwen, beoordelen en vooruitzien absoluut vereist is.

Europese vraagstukken zijn aan de orde en zij zijn niet los te denken van de ontwikkelingsgang in eigen land. Progressieve en democratische machtsvorming in eigen land en internationale solidariteit over de grenzen heen voor vrede, ontwapening, nationale zelfstandigheid, voor werk en een beter bestaan, voor maatschappij-hervorming, zijn zaken die voor progressieve en vredelievende mensen van essentieel belang zijn.

Zij kunnen en mogen — zeker gezien de actuele toestand in de kapitalistische landen van Europa — niet naar geloven door de propagandamachines van de EEG-fanaten, uit de aandacht van de mensen weg-gemanipuleerd worden nu de Europese verkiezingen in *hun* constructie, een fiasco zijn geworden.

Integendeel.

Tindemans kan dan wel als één van de architecten van de superstaat-gedachte, namens de christen-democraten, op de eerste zitting van het Europese parlement beweren: 'Wij vertegenwoordigen Europe'; maar niets is minder waar en dat recht kan door hen niet ontleend worden aan de verkiezingsuitslag.

De lage opkomst

Het beeld van de verkiezingsuitslag werd vooral beheerst door de lage opkomst. Maar zelfs de 61% is nog rijkelijk geflatteerd, als we bedenken dat er in Italië een opkomstplicht bestaat (85,6%), evenals in België (82%).

In Luxemburg vonden bovendien tegelijkertijd nationale parlementsverkiezingen plaats (85,5%) en in een aantal delen van de Bondsrepubliek (65,9%) gemeenteraadsverkiezingen.

Van de 6 EEG-landen 'van het eerste uur', en dan van diegene waar de opkomstplicht was afgeschaft, was Nederland het land met het laagste opkomstpercentage (57,8%).

Nederland bleek daarmee niet meer het 'Europese land bij uitstek' te zijn, zoals de EEG-voorstanders hier altijd aanvoerden, en alle meningen over Nederland als 'gidsland voor Europese eenwording' bleken niet langer houdbaar.

Op grond van deze nogal schokkende ervaring werden door hen onmiddellijk de kiezers in het algemeen en in ons land in het bijzonder van onverschilligheid en ongeïnteresseerdheid beticht, hetgeen ook meteen het centrale thema werd voor de meeste commentaren.

Deze opvatting doet ook opgeld in leidende kringen van de Partij van de Arbeid als verklaring van het zware verlies van de PvdA en van sociaal-democratische partijen in andere landen van de gemeenschap, die zich in hun politiek hadden opgeworpen als

pleitbezorgers van de Europese integratie.

Men gaat hier en daar zelfs zo ver om b.v. een hoge opkomst in de ene gemeente en de geringe opkomst in arbeidersbuurten in grote steden te willen verklaren uit het verschil in 'welstand', 'inkomen' of 'intellectueel niveau'.

Dat zijn versimpelingen, die, op zijn zachtst gezegd, voorbijgaan aan de werkelijkheid, een juist oordeel verhinderen en tal van belangrijke aspecten, die zich politieke consequenties moeten inhouden, buiten beschouwing laten.

De feiten tonen aan, dat er gestreefd is van de verkiezingen een soort referendum te maken ter goedkeuring van de huidige EEG-politiek en dat er van alles aan gedaan is om de verkiezingen te ontkoppelen van de werkelijke vraagstukken, die in Europa spelen, ze los te maken ook van de directe strijd die de mensen elke dag voeren voor sociale, democratische en politieke rechten.

De communisten hebben die vraagstukken, dwars tegen de stroom van wezenloze propaganda in, aan de orde gesteld en dat heeft bevruchtend gewerkt op andere critici van de EEG-politiek, het heeft een grote rol gespeeld in het doorkruisen van deze opzet.

Toen bleek dat de afkeer en de kritiek op het EEG-beleid zeer sterk in omvang en kracht toenam, is getracht de verkiezingen te 'nationaliseren' en er een binnenlandse krachtmeting van te maken, hetgeen eveneens mislukte.

Van meet af aan is het doel geweest om belangrijke electorale vooruitgang van de CPN en van andere partijen, die kritisch staan tegenover het beleid van de EEG, te verhinderen en de weg vrij te houden voor het stelsel van de drie of drie-en-een-halve partijen, die de Europese integratie voorstaan.

Zo is er sprake van onverschilligheid, die nu op een ietwat huichelachtige manier aan de kiezers wordt verweten, dan is die niet in de laatste plaats vooral aangewakkerd, om tegenstanders van de steumbus weg te drijven.

Daarvoor werd het media-circuit gehanteerd en daarvoor dienden ook de verschillende acties om niet aan de verkiezingen deel te nemen.

Een en ander bewijst niet de 'onverschilligheid' bij de mensen, maar zegt alles over de gewetenloze manipulering, die de laatste tijd bij verkiezingen wordt ingebracht.

De lage opkomst bij de Europese verkiezingen, die een tendens was in alle landen van de gemeenschap, illustreert geen onverschilligheid, maar een voorlopig nog passieve, maar onmiskenbare houding van protest, van verzet en van afkeer.

En het is beter daarover na te denken dan te volstaan met simpele verklaringen, waarmee een aantal leiders in de sociaal-democratie

willen volstaan.

Mansholts mening

Iets realistischer is wat Mansholt zegt in de Haagse Post, als hij naar een verklaring zoekt waarom de socialisten in Europa hebben verloren: *'Als de communisten zeggen dat Europa voor de arbeiders alleen maar fusies en bedrijfssluitingen betekent, hebben ze niet helemaal ongelijk. Er is volstrekt geen werkgelegenheidspolitiek gevoerd, nauwelijks sociale politiek, geen sociaal plan opgesteld. Dat is ook het falen van Vredeling.'*

Mansholt doet in dat interview meer uitspraken en vele daarvan zijn voor absolute tegenspraak vatbaar.

Verder geeft hij een schril beeld van bepaalde toestanden, als het over Europese politiek gaat, in sociaal-democratische kringen. Hij zal het wel weten. Bovendien is hij Europeaan van het eerste uur en vele jaren lang commissaris van de EEG geweest.

De kwestie is echter niet alleen, wie gelijk of niet helemaal ongelijk heeft.

Als hij aan het eind als een soort verzuchting zegt 'Vechten voor een ander Europa. Er blijft niks anders over', maar daarvóór beweert: 'De socialisten hebben bij de Europese eenwording nooit voorop gelopen' en dan weer pleit voor verdere overdracht van bevoegdheden van nationale parlementen aan het Europese parlement, dan worden de merken wel erg fraai door elkaar gesmeten.

Vechten voor een ander Europa is nodig, maar dat moet dan tot verdergaande consequenties leiden. Het moet de erkenning inhouden dat de door de SPD van Schmidt en Brandt aan de PvdA gedicteerde en door Vondeling als lijstaanvoerder gestalte gegeven Europese politiek van de Partij van de Arbeid uitermate schadelijk werkt en gewerkt heeft voor ons land. Zelfs voor de PvdA zelf, die zoals de verkiezingen aantoonde, daarmee mensen van zich vreemdte. Die consequentie dringt zich op.

Niet omdat er 'niks anders overblijft', maar omdat de levensbelangen en de toekomst van de massa's in de kapitalistische landen dat vereisen en maatschappij-vernieuwing in socialistische zin doel moet zijn van communisten, socialisten en alle anderen, die zich geplaatst weten tegenover het kapitaal en zijn systemen.

Die verantwoordelijkheid hebben socialisten en communisten en de discussie daarover ontwikkelt zich snel, overal, in de breedte en in de diepte, omdat de crisistoestand daar alle aanleiding voor geeft.

Het kapitalisme demonstreert elke dag opnieuw, dat het niet meer in staat is fundamentele zaken van de huidige economische orde op

te lossen of te beheersen.

Problemen als energie, wapenning, inkomen, sociale rechten, democratische verworvenheden, het functioneren van de parlementaire democratie, de ontwikkelingslanden, de rol van de massamedia en de benadering van al deze vraagstukken door de heersende kringen in het kapitalisme, in de Europese gemeenschap en in ons eigen land, bewijzen dat voor een ieder, die niet door het simplisme — wat in de Nederlandse politiek hoogtij viert — is aangevreten.

Welke Europese politiek?

Inplaats van opnieuw te pleiten voor de overdracht van bevoegdheden en daarmee het verder inperken van de macht van nationale parlementen, is aan de orde het bij deze verkiezingen aangetoonde passieve verzet om te zetten in machtsvorming en al die miljoenen mensen te activeren voor de grote opgave om inderdaad te vechten voor een ander Europa, waarbij centraal staat de macht van het monopoliekapitaal, van de banken en van het militair-industriële complex aan banden te leggen.

Dat vraagt ook, juist in plaats van verdere uitholling van de parlementaire democratie en van de taak van het parlement, bescherming, verdediging en uitbreiding van de parlementaire democratie, van de zeggenschap van mensen op alle niveaus.

Juist als Mansholt nu ook erkent dat de Europese gemeenschap 'het Europa is van de multi-nationals', dan dient de nationale zeggenschap tot het uiterste verdedigd te worden.

Dat is niet tegenstrijdig aan internationale solidariteit over de grenzen heen. Integendeel.

Solidariteit en vruchtbare internationale samenwerking kan alleen maar gestalte krijgen op basis van nationale soevereiniteit en anti-monopolistische strijd.

Elke andere weg — en dat is bewezen in bijna 23 jaar Europese eenwordings-strategie — leidt tot de versterking van de macht van de steenrijken, tot het streven naar hegemonie en tot het opleggen van dictaten, ook aan ons land.

De pro-Europa-politiek van de SPD waaraan de PvdA ondergeschikt is gemaakt, waarvoor Vondeling, Vredeling en anderen optreden en de daarvan niet los te maken benadering van vele binnenlandse vraagstukken, is ondeugdelijk gebleken.

Ze vormt een obstakel en werkt remmend op een effectieve machtsontplooiing van de democratische krachten in ons land.

Die krachten zijn voorhanden.

Naast de massa-bewegingen voor vrede, tegen de kernwapenning,

voor werk en tegen Bestek '81, werd dat ook met deze Europese verkiezingen gemanifesteerd, zij het vooralsnog niet op een wijze, die door ons communisten noodzakelijk wordt geacht.

Maar de uitslag toont het fiasco van de huidige EEG-politiek en de strijd voor verandering heeft beslist aan gewicht en betekenis gewonnen.

Veranderingen klemmen temeer, nu de christen-democraten, conservatieven en andere rechtsen — voorbijgaande aan het karakter van de lage opkomst — hun zetelmeerderheid in het Europese parlement willen laten verslijten voor een niet bestaande meerderheid onder de kiezers en hun positie als extra alibi willen gebruiken voor verdergaande verrechtsing, verlaging van het levenspeil, opjaging van de bewapening en nieuwe aanvallen op de nationale zelfstandigheid.

Om dat te weerstaan en om een nieuwe koers in te slaan, zijn de nogal warrige adviezen van Mansholt volstrekt nutteloos, omdat zij in feite geen andere wegen aanprijzen, dan die welke reeds zijn gegaan.

De verantwoordelijkheid van de PvdA

Mansholt beweert dat 'de' socialisten bij de Europese eenwording nooit voorop hebben gelopen, maar dat de krachten die voor de EEG optraden, voor een deel te vinden waren bij hen die nostalgie hadden naar het Heilige Duitse Roomse Rijk en voor eenheid ter bestrijding van het socialisme waren.

Een ander deel was in het kader van de koude oorlog voor de vereniging van kapitalistisch West-Europa geporteerd, en niet alleen voor een Atlantisch verbond.

Het is juist dat het ging om een Europa naar Duits model, om bestrijding van het socialisme en voor een Europa van het grote kapitaal.

Dat zijn nog de doeleinden van alles wat rechts is, in ons land en in de andere landen van de gemeenschap. Maar het is wat al te eenvoudig om te spreken over 'de' socialisten, zoals het ook wat al te bont wordt om vast te stellen dat rechtse sociaal-democraten 'nooit voorop hebben gelopen'. De PvdA heeft in al die jaren — vanaf het begin van de koude oorlog tot aan de Europese verkiezingen toe, als politieke partij de Europese eenwording als haar onaanastbaar credo gehanteerd, waaraan geen twijfel mocht bestaan. Welke leidingen elkaar ook opvolgden, de politiek van de EEG was een vast gegeven. En dat in samenhang met een ander vast gegeven in de PvdA, nl. het NAVO-bondgenootschap.

Dat waren de peilers van de buitenlandse politiek van de PvdA. De

Europese integratie-gedachte werd daarmee tot dogma verheven, van waaruit internationale solidariteit werd beoordeeld en politieke, economische en sociale visies van leidende kringen in de PvdA werden afgeleid.

De afwijzing van een dergelijke Europese politiek door de CPN werd beantwoord met fel anti-communisme, maar dat heeft wel de voorstanders van 'het Heilige Duitse Roomse Rijk' in de kaart gespeeld.

En als dit alles dan toch mislukt is, dan is dat òn een oordeel over deze pro-Europa-politiek òn zegt het alles over de communisten en al die socialisten, die op verschillende cruciale momenten zich in de strijd tegen het Duitse machtsstreven wierpen.

Bovendien is steeds duidelijker aan het licht getreden dat het verzet onder socialisten tegen de sociaal-democratische versie van Europese eenmaking, die niet op bestrijding van maar op aanpassing bij de EEG-politiek van de multinationals uitmondde, zij het wisselend wat omvang en moment betreft, steeds sterker is geworden.

De meningsverschillen in en tussen de verschillende sociaal-democratische partijen en de reacties daarop van aanhangers en kiezers spreken boekdelen.

Het is een politiek, die steeds meer betwist wordt en het is nodig de lessen te trekken waartoe die politiek heeft geleid en wat ze heeft opgeleverd.

Er is een andere visie op Europa nodig.

Nieuwe aanpassingen echter, met handhaving van wat fundamenteel onjuist is gebleken, de opzet waarin Mansholt vervalt, doorbreken geen impasses en stemmen niet overeen met de werkelijke gang van zaken die zich in de kapitalistische landen van Europa voltrekt.

Ze beantwoorden evenmin aan de reële scheiding der geesten, die zich in de sociaal-democratische partijen voordoet en die ook in alle felheid in de PvdA opnieuw aan het licht is getreden.

Maar niet alleen daar.

Ook in de andere partijen, die de huidige EEG-politiek voorstaan is een dergelijke ontwikkeling vast te stellen.

De impulsen van de massa-acties en de houding van protest en verzet bij de kiezers van 7 tot 11 juni j.l. missen hun uitwerking niet.

De positie der communisten

In dit licht is het optreden van de communisten in Europese vraagstukken en de stellingname van de communistische partijen in de EEG-landen van enorme betekenis.

Niet alleen door de steun van ruim 15 miljoen kiezers en een winst van 8 naar 10% in het Europese parlement, maar ook door het verder ontwikkelen van communistische visies voor de vele gecompliceerde en moeilijke vraagstukken die zich dwingend aandienen.

Onze partij heeft haar banden met de andere communistische partijen in de landen van de gemeenschap versterkt en ideeën ontwikkeld over de aanpak en de oplossing van vele grote vraagstukken die in het kader van de Europese politiek een rol spelen.

Daarbij hebben wij — met het inhalen ook van een achterstand — grote vorderingen gemaakt en nieuwe standpunten ontwikkeld die aanslaan. Vooral en eerst bij diegenen, die in de strijd nieuwe oriëntatiepunten zoeken.

Onze opvattingen over democratische machtsvorming in Europa voor vrede, democratie en sociale vooruitgang, over samenwerking met anderen, over internationale solidariteit van de werkers in de acties voor hun belangen, het formuleren en ter discussie stellen van concrete antwoorden en alternatieven in tal van vraagstukken — en in vele nieuwe ook, die internationaal aan de orde zijn — heeft het optreden van onze partij completer gemaakt.

Dat is een niet geringe zaak en dat heeft de betekenis van onze politieke opstelling aan gewicht doen winnen.

Wij hebben in onze campagne, die veel gevraagd heeft van onze partij en die plaats vond temidden van grote acties en bewegingen in eigen land, nieuwe aanzetten gegeven voor ons politiek handelen, zowel in Nederland zelf als samen met de partijen in de andere landen van de EEG.

Aanzetten, die verder ontwikkeld en uitgewerkt moeten worden, omdat het voor ons niet gaat om de verkiezingsactiviteit, maar om te komen tot veranderingen in West-Europa.

Dat is deel van ons optreden als partij en deel van onze activiteit op parlementair niveau in Straatsburg met de communistische vertegenwoordigers in het Europese parlement.

Bij de verkiezingsuitslag is ook gebleken dat onze partij na het 26ste congres haar banden met de massa's heeft verstevigd, in de acties snel aan vertrouwen wint, zich in toenemende sympathie en steun in de strijd verheugen kan, overal volop onder de mensen die ons in de actie leren kennen in discussie is. Velen voelen zich tot onze opvattingen en optreden aangetrokken, anderzijds hebben we, electoraal gezien te maken met een nog langzame groei.

Nu is grote electorale aanhang in een kapitalistische maatschappij, waarin manipulatie tot een wetenschap is verheven, nimmer een bewijs op zichzelf voor de juistheid van de gevoerde politiek. Van

Agt en Wiegel en in een ander verband Den Uyl kunnen daarover meepraten.

Verder moet een ieder die zijn verantwoordelijkheid kent en zijn blik vooruit heeft gericht, zich bij voortduring realiseren onder welke bijzondere, specifieke en ook moeilijke omstandigheden een partij als de onze haar werk verricht.

Dat neemt niet weg dat een grote inspanning van de communisten nodig is in de naaste toekomst, om in dit gegeven niet te berusten en de contradictie tussen actieradius, gezag, vertrouwen en betekenis enerzijds en electorale positie anderzijds, op te heffen. Onze politieke overtuigingsarbeid zal er op gericht moeten zijn het totaalbeeld van de CPN aan de mensen over te dragen en de stappen die we op die weg doen, moeten nog verder uitgewerkt worden.

Verandering van de maatschappij vraagt versterking en uitbreiding van de parlementaire democratie en versterking van de parlementaire posities van de communisten.

Het anti-parlementarisme, dat ook in de verkiezingsuitslag zit opgesloten, wordt opgeroepen door de rechtse krachten in en rond het kabinet-Van Agt-Wiegel en is ook zichtbaar in de andere EEG-landen.

De steriele, op aanpassing gebaseerde houding van vooraanstaande leiders van sociaal-democratische partijen tegenover essentiële kwesties waar de mensen mee geconfronteerd worden in de crisistoestand van het kapitalisme, draagt er ook toe bij dat dit element van anti-parlementarisme wordt versterkt.

Maar daarom ook verlangt de verdediging van de parlementaire democratie de opheffing van de kloof, die nog bestaat tussen de positie van onze partij in de acties en het politieke beeld aan de ene kant en die in vertegenwoordigende organen anderzijds.

Dat is een zaak van communisten, maar ook van alle mensen die verandering willen, van alle democraten in ons land.

Intromart-gegevens

De uitslag voor onze partij toonde dat de CPN haar percentage van de Kamerverkiezingen 1977 behield, de verdere inzak bij de Statenverkiezing in 1978 overwon, vooral door winst in Amsterdam, Utrecht, Delft, Oost-Groningen en enkele andere centra.

Gezien het geweldige propaganda-offensief van de EEF-fanaten, van grote betekenis.

Verder kan worden vastgesteld dat behoud of vooruitgang voor de partij vooral daar is vast te stellen, waar de partij gevestigd en actief

is en waar ook in nieuwe vormen en met nieuwe geest onze politiek wordt uitgedragen.

Verder geeft het kiezersonderzoek en de 'schaduwverkiezingen' die door het bureau Intromart in opdracht van het ANP zijn gehouden — met alle beperkingen en voorbehouden die daarbij een rol spelen — een aantal interessante aanknopingspunten.

Daaruit blijkt dat de CPN-kiezers in leeftijdsopbouw een vrij evenwichtig beeld vertonen met betrekking tot de leeftijdsopbouw van onze bevolking.

Leeftijd:	Bevolking:	CPN-stemmers:
18—24	16,7%	17,8%
25—34	22,5%	27,2%
35—49	24,6%	22,4%
50—64	20,6%	19,7%
65 +	15,6%	12,9%

Uit dit overzicht blijkt dat de CPN ca. 45% kiezers trekt jonger dan 35 jaar, terwijl van alle opgekomen kiezers bij deze Europese verkiezingen 36% jonger was dan 35 jaar, vanwege de absentie vooral onder jonge kiezers.

Verder blijkt dat van de kiezers 51,8% mannen en 48,2% vrouwen zijn voor wat onze partij betreft.

CDA, SGP, GPV, PPR en PvdA trekken iets meer vrouwen, PSP, VVD, D'66 en ook CPN trekken iets meer mannen dan de bevolkingssamenstelling aangeeft.

Zijn CPN en b.v. ook de PvdA vrij evenwichtig over alle leeftijdsgroepen verdeeld wat hun aanhang betreft, het CDA heeft vooral kiezers boven de 35 jaar, D'66 weinig boven de 50 jaar; de PPR heeft 73% en PSP 80% van de eigen kiezers onder de 35 jaar.

Uit het verkiezingsonderzoek valt ook af te leiden, hoe stabiel de oude aanhang van een partij is.

Vergeleken met de vorige Kamerverkiezingen lagen de percentages van kiezers die opnieuw dezelfde partij kozen ongeveer als volgt: SGP (90,9%), PvdA (88,9%), CDA (88%), GPV (87%), CPN (86,8%), D'66 (80%). Bij de PSP was dit slechts 65,1% en bij de PPR zelfs 56,2%.

Bekijken we de bewegingen van de kiezers die gestemd hebben (daarbij altijd de lage opkomst in het oog houdend), rekening houdende met de stabiliteit van de kiezers bij verschillende partijen, dan zien we dat de PvdA wint van CDA en VVD en verliest aan D'66, PSP, PPR en CPN.

De PPR wint van het CDA, verder een geringe winst op de PvdA en verlies aan D'66 en PSP.

De PSP wint van de PvdA en de PPR en verliest aan D'66 en de CPN. Onze partij heeft met de PPR en D'66 maar een klein raakvlak wat kiezersbewegingen betreft en belangrijk meer met PvdA en PSP. Dat heeft zich ontwikkeld in ons voordeel, vooral daar waar de partij geworteld is. Onze partij won in ronde getallen beoordeeld aan de hand van deze steekproef, 9.000 nieuwe kiezers van de PvdA, 3500 nieuwe kiezers van de PSP, 2.300 jonge kiezers die voor het eerst naar de stembus gingen en, erg interessant, 2.600 nieuwe kiezers van het CDA.

Stellen we deze gegevens naast ons totaal aantal stemmen nu en bij de Kamerverkiezingen, dan is duidelijk dat de weg-drijf-campagne van de stembus ook effect heeft gehad op enkele tienduizenden kiezers die in 1977 CPN stemden, maar nu thuis bleven.

Ook dat onderstreept de noodzaak van een rusteloze activiteit tot versterking van het politiek bewustzijn onder de massa's en in onze eigen partij, zowel wat de propaganda naar buiten als naar binnen in de partij betreft en, zoals door Henk Hoekstra op de partijbestuurszitting op 30 juni j.l. is samengevat, van een kwaliteitsverbetering van het werk van de leidingen en de kaders van de partij.

Tegelijkertijd bewijst onze winst, dat onze politiek en het dwars tegen alles in aan de orde stellen van de grote vraagstukken, de discussie daarover ontwikkelen en moeilijke kwesties niet eenvoudiger voorstellen dan ze zijn, niet versimpelen, maar juist beter en grondiger aan de orde stellen, dat dat optreden aanspreekt.

Aanspreekt allereerst bij hen die bewust en strijdvaardig positie kiezen, optreden in acties en meehelpen mensen te verenigen; die meedenken om politieke visies verder inhoud te geven en te ontwikkelen. Daarom gaven zij hun steun aan de opvattingen van de CPN.

Die weg, ingeslagen op ons 26ste congres en door het partijbestuur verder geconcretiseerd, is geen gemakkelijke.

Maar hij moet gegaan worden om een nieuwe eenheid tot stand te brengen in ons land, om een machtsvorming op te bouwen voor het openbreken van nieuwe wegen in de politiek en daarvoor de massa's van werkers te verenigen en te winnen.

RINUS HAKS

De leegloop van de stad

De leegloop en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor de leefbaarheid van de steden is het onderwerp van veel discussie. Een belangrijk punt in deze discussie is de invloed van de auto op het verstedelijkingspatroon, zoals dat zich na de Tweede Wereldoorlog heeft ontwikkeld. De ontwikkeling en het functioneren van stedelijke structuren wordt immers in belangrijke mate bepaald door de wijze waarop de mensen zich verplaatsen.

Om de overheersende rol die de auto is gaan spelen te kunnen verklaren dient men eerst de factoren te kennen die aan het verplaatsingsgedrag van de mensen ten grondslag liggen.

Behoeftes

De bevrediging van onze behoeftes — aan het werk, eten, contact, ontspanning enz. — veronderstelt communicatie. Dit kan door op te bellen of te schrijven of door ons te verplaatsen. Voor onze verplaatsing kunnen we kiezen uit verschillende vervoerssystemen. Openbaar vervoer is een systeem waarbij voor ieder toegankelijke vervoermiddelen volgens een vaste dienstregeling langs een vaste route twee punten met elkaar verbinden. De exploitatie is doorgaans in handen van de (semi-)overheid.

Particulier vervoer is een systeem waarbij de eigenaar van het voertuig — de auto — in principe tevens de enige gebruiker is en dan ook naar goedvinden over zijn voertuig kan beschikken.

Een vergelijking tussen beide systemen leert dat de verplaatsingsmogelijkheden per auto veel groter zijn dan die per openbaar vervoer. De bewegingsvrijheid van de automobilist is in principe onbeperkt.

Mobiliteit is echter ook van invloed op de samenleving als geheel. Onveiligheid, ruimtebeslag, luchtverontreiniging, lawaai en verbruik van eindige energiebronnen zijn de voornaamste neven-effecten. In dit geval valt een vergelijking duidelijk uit in het nadeel van de auto. De negatieve gevolgen voor milieu en samenleving van het autogebruik zijn de voordelen voor de individuele gebruiker van de auto steeds sterker gaan overheersen. Ook deze voordelen zijn echter maar betrekkelijk. Van de bewegingsvrijheid van een automobilist in een file blijft niet zoveel over.

Ofschoon deze nadelen onderkend worden, gaan de prognoses er van uit dat het aantal auto's zal stijgen van 4 miljoen nu tot 5 à 6 miljoen omstreeks het jaar 2000. Deze toename van het autobezit is geen autonoom proces dat los staat van andere factoren.

Zoals gezegd veronderstelt de bevrediging van onze behoeftes communicatie. De behoefte aan mobiliteit is dus een afgeleide behoefte. De tijd die het kost om ergens te komen is dan ook een zwaar wegende factor bij de keuze van het vervoermiddel.

De vervoersdeskundige dr. G. Hupkes komt in een studie (Gasgeven of afremmen, toekomstscenario's voor ons vervoerssysteem, Kluwer 1977) tot de formulering van 'de wet van behoud van reistijd en verplaatsingen', door hem de Brevet-wet genoemd.

Uit onderzoek blijkt volgens Hupkes dat de totale reistijd die we aan verplaatsingen willen besteden de afgelopen veertig jaar vrijwel constant is gebleven, evenals het aantal verplaatsingen. Hupkes leidt hieruit af dat de mens over een afweegmechanisme beschikt dat hem in staat stelt om het aantal verplaatsingen en zijn gemiddelde reistijd te fixeren op een vast niveau. Het gaat immers om een tijdsbesteding waarvan het nut in de regel is afgeleid van dat van andere tijdsbestedingen.

Het ter beschikking komen van snellere vervoermiddelen — eerst de trein, later de auto — heeft ons echter in staat gesteld in dezelfde tijd als vroeger veel grotere afstanden af te leggen. Deze ontwikkeling is van grote invloed geweest op het verstedelijkingspatroon.

Suburbanisatie

Suburbanisatie — het uitwaaiëren van de steden over het omringende platteland — is een van de voornaamste kenmerken van hoog ontwikkelde industriële samenlevingen. Aan het begin van de industriële revolutie hebben de meeste steden een vrijwel gesloten woon-werkbalans. Postkoets en trekschuit zijn in ons land zelfs nog tot ver in de negentiende eeuw de voornaamste vervoermiddelen.

Tegelijk met de opkomst van de spoorwegen doet ook de forens zijn intreden. Zo stelt de aanleg van de spoorlijn van Amsterdam naar Amersfoort, aan het eind van de vorige eeuw de welgestelde inwoners van de hoofdstad in staat zich in 't Gooi te vestigen en van daaruit iedere dag naar Amsterdam te reizen.

Naarmate het spoorweginet dichter wordt en ook tram en bus hun intrede doen, neemt de trek 'naar buiten' grotere vormen aan. Pas na de Tweede Wereldoorlog — in de Verenigde Staten reeds daarvoor — zal de auto voor een ware 'explosie' van de steden zorgen. De stijgende welvaart en de massa-productie van de auto brengen dit vervoermiddel binnen het bereik van ook de lagere inkomensgroepen.

De bebouwing concentreert zich niet langer langs de assen van het openbaar vervoer, maar vult ook de ruimte daartussen op. Het openbaar vervoerssysteem is slechts toegankelijk via stations en haltes en functioneert daarom het beste bij een geconcentreerde bebouwing rondom deze punten. De auto heeft niet alleen naar verhouding meer ruimte nodig voor rijden en parkeren, maar maakt ook een veel gespreidere bebouwing mogelijk, wat omgekeerd het bezit en gebruik van auto's weer stimuleert.

In 1960 werkten ongeveer 750.000 mensen buiten hun woon-gemeente. In 1975 is het aantal forensen bijna verdubbeld tot 1,3 miljoen. Het aandeel van de forens in de totale beroepsbevolking steeg in dezelfde periode van 18 tot 30 procent. De toename van het aantal forensen gaat gepaard met een stijgend aandeel van de auto in het aantal verplaatsingen. Het aandeel van auto, motor en scooter in het Noordhollandse forensenvervoer is tussen 1960 en 1971 gestegen van 12 tot 42 procent. (Forensenstromen in Noord-Holland, Economisch Technologische Dienst voor Noord-Holland, 1979.)

Congestievorming

Een van de belangrijkste, voor ieder zichtbare gevolgen van deze ontwikkeling is de congestievorming. Omdat de werkdag voor vrijwel iedereen op hetzelfde moment begint en ophoudt, ontstaat gedurende een zeer korte tijd een zeer grote vraag naar vervoer. Dit betekent ook dat de capaciteit van de infrastructuur moet worden afgestemd op een vraag die zich slechts gedurende ongeveer twee uur per dag voordoet.

De capaciteit van het wegennet wordt dus slechts gedurende korte tijd van de dag volledig benut en dan meestal nog maar in één richting. Hetzelfde geldt voor de auto die niet alleen onderbezet rijdt, maar bovendien gemiddeld maar één uur per dag gebruikt wordt.

Ondanks een sterke uitbreiding van het wegennet blijkt de infrastructuur vaak niet in staat het spitsverkeer zonder files te verwerken en zijn steeds weer nieuwe uitbreidingen nodig. Het effect van een verdere uitbreiding van het wegennet wordt echter beperkt door de opvangcapaciteit van de steden.

De centra van onze steden, veelal daterend uit de 17de eeuw, zijn uiteraard niet berekend op het 20ste eeuwse autoverkeer. Aanvankelijk werd gepoogd door sloop en doorbraken de infrastructuur zoveel mogelijk aan te passen, met het daarmee gepaard gaande verschijnsel van 'city-vorming'.

Het groeiende verzet hiertegen, heeft de slopershamer gelukkig bijtijds doen stilhouden. Dit heeft tot gevolg dat het autoverkeer steeds meer in conflict komt met de kleinschalige structuur van de stadscentra.

Bovendien belemmert de auto in toenemende mate het functioneren van het juist in de stad zo belangrijke openbaar vervoer en wordt een ander efficiënt vervoermiddel in de stad — de fiets — letterlijk van de weg gedrukt.

Auto's rijden echter niet alleen, maar staan het grootste deel van de dag stil. De auto neemt dan een aanzienlijk deel van de juist in de binnensteden zo kostbare grond in beslag. De stilstaande auto's belemmeren op hun beurt weer het rijdende verkeer, waardoor weer nieuwe opstoppingen ontstaan.

De kosten van de congestievorming zijn aanzienlijk. Uit een onderzoek in de Westduitse stad Krefeld (225.000 inwoners) bleek dat de inzittenden van personenauto's dagelijks in totaal ruim 29.000 uur in files en opstoppingen doorbrengen. De kosten ten gevolge van tijdverlies worden voor een gemiddelde werkdag geschat op 140.000 gulden. Daar komt nog eens 40.000 gulden aan extra brandstofkosten bij. Per jaar bedragen de congestiekosten voor een middelgrote stad, uitgaande van 250 werkdagen, ongeveer 45 miljoen gulden.

Wanneer we de uitkomsten projecteren op de vijftien Nederlandse steden met meer dan 100.000 inwoners resulteert dit in een jaarlijks schade post van ongeveer 675 miljoen gulden.

Leegloop

De hiervoor geschetste ontwikkeling is in belangrijke mate versterkt door de grote woningnood in de steden en de achteruitgang van het leefklimaat. Hierbij is sprake van een wisselwerking, omdat de uittocht uit de stad weer tot een toename van de verkeersoverlast leidt en de leefbaarheid verder achteruit gaat.

Het zijn bovendien vooral de meer draagkrachtige jonge gezinnen die de stad verlaten, wat tot een eenzijdige bevolkingsamenstelling dreigt te leiden. De leegloop van de stad kan ook gevolgen gaan hebben voor het draagvlak van de stedelijke voorzieningen. 'Vooral de centrumfuncties met een beperkte reikwijdte, waarbij het gebruik afstandsgevoelig is, zullen in de tachtiger jaren nadeel van de verdergaande uitwaaiering van het wonen kunnen ondervinden', aldus de provinciale planologische dienst van Noord-Holland in een rapport over de centrumfunctie van Amsterdam.

Het aantal inwoners van Groot-Amsterdam daalde tussen 1960 en

1978 met ruim 100.000, een bevolkingsafname van niet minder dan elf procent. Rotterdam verloor tussen 1965 en 1978 zelfs meer dan 141.000 inwoners.

Behalve van een uitwaaiering van het wonen is er ook sprake van een uitwaaiering van het werken. Het gaat hierbij vooral om groot-schalige bedrijven, waarvoor in de binnensteden geen of onvoldoende uitbreidingsmogelijkheden zijn. Ook de slechter wordende bereikbaarheid, zowel wat betreft de aan- en afvoer van goederen en grondstoffen als de bereikbaarheid voor het personeel, speelt hierbij een belangrijke rol. Voor de middenstand geldt eveneens dat de auto de bereikbaarheid niet langer verbetert, maar deze steeds meer bedreigt.

Het verplaatsen van verkeersaantrekkende bedrijven naar de rand van de stad kan in principe een positieve bijdrage leveren tot het verminderen van de verkeersdruk op de binnensteden.

Vooralsnog dreigt de uitwaaiering van de werkgelegenheid echter meer negatieve dan positieve gevolgen te hebben. Een van de oorzaken is dat de werkgelegenheid zich veelal in een andere richting verplaatst dan het wonen. Een duidelijk voorbeeld hiervan is Amsterdam.

'Doordat het wonen vooral in noordelijke richting uitwaaiert en veel werkfuncties vanuit de binnenstad naar het zuidelijke deel van de agglomeratie zijn verplaatst is de afstand tussen wonen en werken toegenomen. Omdat de plaatsen waar het wonen en werken zich uitbreidt ook vaak ongunstig ten opzichte van het openbaar vervoer zijn gelegen, heeft de uitwaaiering het autogebruik in het woon-werkverkeer sterk bevorderd', aldus het eerder genoemde PPD-rapport.

Door het achterwege blijven van parkeermaatregelen en een daadwerkelijke verbetering van het openbaar vervoer, blijft de autodruk op Amsterdam bovendien onverminderd groot. Dit ondanks een vermindering van het totale aantal verplaatsingen naar het centrum als gevolg van het teruglopend aantal inwoners en arbeidsplaatsen.

Ander beleid

Wil de uitholling van de steden tot staan worden gebracht en wil niet nog meer kostbare ruimte worden opgeofferd aan voorzieningen voor de auto, dan is een radicale ombuiging van het tot nu toe gevoerde beleid nodig. Van een daadwerkelijk terugdringen van de auto uit de steden is op een enkele uitzondering na nog geen sprake.

Ofschoon KVP-minister Westerterp reeds beweerde aanhanger te

zijn van een 'sturend' beleid, wordt het verkeers- en vervoersbeleid in feite nog steeds bepaald door het marktmechanisme. Doordat in de eerste plaats gehoorzaamd wordt aan de wet van vraag en aanbod, zijn de files tot dusverre vergeefs bestreden door de aanleg van steeds meer en bredere wegen. Omdat een volledig vrije concurrentie op de vervoersmarkt tot de volledige ondergang van het openbaar vervoer en daarmee van de steden zou hebben geleid, werd de regering in de zestiger jaren gedwongen bij te passen in de exploitatietekorten van het openbaar vervoer teneinde een zeker minimumniveau in stand te houden.

Het openbaar vervoer heeft dan al een flinke aderlating moeten ondergaan. Reeds in de crisisjaren werd een groot aantal 'onrendabele' spoorlijnen opgeheven en werden tal van stations gesloten. Na de Tweede Wereldoorlog volgde een tweede saneringsgolf, waarbij ook het omvangrijke interlokale tramnet — veelal op vrije baan — het veld moest ruimen. De auto was toen nog nauwelijks een concurrent van betekenis en de autolobby hoefde zich in latere jaren dan ook nauwelijks in te spannen om de markt te veroveren. Of zoals de oprichter van de Stichting Weg, de in ondernemersland niet onbekende prof. dr. Van der Beugel opmerkt: 'Ik heb me achteraf ook wel eens afgevraagd: waar hebben we ons toen in jezusnaam toch zo druk over gemaakt?' (De autolobby, bijlage Vrij Nederland, no. 44, jaargang 1977.)

Stichting Weg

Dit verklaart wellicht ook waarom de autolobby zich pas vrij laat is gaan organiseren. Eerst in 1965 wordt de Stichting Weg opgericht met als leden de RAI, Esso, Chevron, Nederlandse Vereniging van Wegenbouwers, Vereniging voor Bitumineuze Werken (asfalt), Bovag (garages), Vaco (autobanden), Focwa (carosseriebedrijven), de wegvervoersorganisaties EVO, PCB en KVO en de Raad voor het Grootwinkelbedrijf.

Een eerste succes heeft de autolobby dan al geboekt. Onder druk van met name de Nederlandse Vereniging van Wegenbouwers besluit de Tweede Kamer in 1964 tot de instelling van het rijkswegenfonds dat wordt gevoed uit opcenten op de motorrijtuigenbelasting. De autolobby verwerft hiermee een uniek voorrecht: een belasting die uitsluitend bestemd mag worden voor de aanleg van wegen.

Dat gebeurt dan ook. Van 737 km in 1966 groeit het rijkswegennet tot bijna 1.900 km nu. Nederland heeft daarmee de grootste wegendichtheid ter wereld. Omdat er nog altijd 'knelpunten' zijn

in het wegennet voorziet het ontwerp-structuurschema verkeer en vervoer, nog opgesteld door kabinet-Den Uyl, in de aanleg van nog eens 1.600 kilometer autosnelweg. De Nederlandse Spoorwegen en de streekvervoerbedrijven constateren dan ook dat vrijwel de gehele te verwachten toename van de mobiliteit aan de auto wordt toegerekend.

'Het structuurschema stelt ons land nog meer in op autogebruik. Dit houdt in dat men steeds meer afhankelijk wordt van de auto om zich te kunnen verplaatsen. De niet-automobilisten zullen in een steeds slechter wordende positie komen te verkeren', aldus het commentaar van NS en ESO (samenwerkende streekvervoerbedrijven).

De openbaar vervoerbedrijven wijzen er verder op dat de groei van het autoverkeer evenmin zal bijdragen tot de door de regering nagestreefde verbetering van de woon- werkafstanden. 'Wanneer het structuurschema de problematiek van het stedelijk verkeer bespreekt, valt het op dat de oorzaak wordt gezocht in de structuur van de oude stad (gebrek aan ruimte) en niet in het hedendaagse verkeer zelf (vraagt teveel ruimte)'. In de loop van dit jaar zal het kabinet zijn definitieve standpunt bekendmaken, waarna behandeling van de nota door de Tweede Kamer volgt.

Het groeiende verzet tegen de asfaltplanologie van de regering is in 1976 voor RAI en Bovag aanleiding de campagne 'Blij dat ik rij' te starten. Beide organisaties steken in deze actie in totaal één miljoen gulden.

In advertenties wordt ons voorghouden dat een beperking van het autogebruik een directe aanslag zou zijn op het welzijn van de mensheid. Volgens de Blijde Ridders zou de mens zonder auto tot een soort invalide worden, verstoken van iedere mogelijkheid zich te verplaatsen en zich te ontplooien. Het gebruikte herkenningsteken van de actie, een met zijn auto vergroeid mannetje, is in dit verband symbolisch.

Noodzaak

Het gaat bij het terugdringen van het aantal verplaatsingen per auto echter niet om het beperken van de bewegingsvrijheid van de individuele burger, maar om de noodzaak in de verplaatsingsbehoefte te voorzien op een wijze die minder schade toebrengt aan de samenleving als geheel. Daarvoor is naast het terugdringen van de auto een verbetering van het openbaar vervoer nodig en daar heeft de autolobby uiteraard geen belang bij.

Aangezien de tijdsfactor bij de keuze van het vervoermiddel de

doorslag geeft, zal het openbaar vervoer in de eerste plaats concurrerend in snelheid moeten zijn. Niet alleen door het openbaar vervoer daadwerkelijk sneller te maken (door bijv. de aanleg van vrije banen) maar ook door de afstand tot het openbaar vervoer zo kort mogelijk te houden.

Dit doel kan in de eerste plaats bereikt worden door uitbreiding van het voorzieningenniveau door bijv. de aanleg van nieuwe spoorlijnen en in de tweede plaats door bestaande vervoersvoorzieningen te benutten. Dat betekent dat bij de ruimtelijke ordening van ons land meer dan tot nu toe rekening moet worden gehouden met het openbaar vervoer.

Tijdens een onlangs gehouden lezingencyclus over de toekomst van het railvervoer wees drs. P. Breedveld, chef afdeling planologie van de Nederlandse Spoorwegen, erop dat tussen 1972 en 1977 slechts 13 procent van de bevolkingsgroei plaatsvond in gemeenten met een NS-station.

Doch ook in plaatsen die wel op het railnet zijn aangesloten, wordt nog teveel gebouwd buiten de invloedssfeer van de spoorlijn. Dit geldt ook voor voorzieningen en bedrijven.

Tevens dient er bij de ruimtelijke ordening naar gestreefd te worden de noodzaak zich over lange afstand te verplaatsen, zoveel mogelijk te voorkomen door een integratie van werken, wonen en voorzieningen. Van groot belang is in dit verband een versterking van de woonfunctie en de leefbaarheid van de stad teneinde een verdere leegloop zoveel mogelijk tegen te gaan.

WILLEM DE BRUIN

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER:

- K. Hoogkamp, lid van het dagelijks bestuur van de CPN;
- R. Haks, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, lid van de provinciale staten van Noord-Holland;
- W. de Bruin, redacteur bij dagblad De Waarheid.

Discussie

De twee hier volgende bijdragen zijn geschreven naar aanleiding van het artikel 'Feministische golf of feministisch hoogtij?' van Elli Izeboud in het juninummer van Politiek en Cultuur.

In het komende nummer zal een reactie van Elli Izeboud verschijnen.

De vrouwelijke factor

In het artikel 'Feministische golf of feministisch hoogtij?' in P en C nr. 6 van dit jaar, schrijft Elli Izeboud op blz. 244: 'De vraagstukken en problemen waar vrouwen mee te maken hebben zijn niet van vandaag op morgen op te lossen.' Dat vind ik, vrouwelijke partijgenoot van Elli, nu ook. En hoe meer ik me heb verdiept in die vraagstukken en problemen, hoe meer ik dat ben gaan vinden. Ze zijn niet van vandaag op morgen op te lossen in de praktijk van het leven en, naar mijn mening, ook niet theoretisch. Bij het lezen van Elli's uiteenzetting nu, had ik het gevoel dat zij ingewikkelde kwesties waarover het laatste woord nog niet is gesproken, af en toe omtoverde in al te vereenvoudigde vaststellingen.

Vandaar dat ik — slechts op enkele punten — nader op haar artikel in zou willen gaan en enkele toevoegingen zou willen geven. Toevoegingen en opmerkingen die lang niet het laatste woord bedoelen te zijn, en ook niet kunnen zijn.

Wie de maatschappij wil veranderen heeft een theorie nodig. Communisten hebben een theorie. Sinds Marx en Engels hebben wij een oerdegelijke basis voor verder doen en denken.

Wanneer het over vrouwen gaat, kan vastgesteld worden dat er overall een grote achterstand bestaat in kennis over de positie van de vrouw, in de samenhang daarvan met 'andere' maatschappelijke problemen, en in denkwerk over hoe die positie te veranderen. Dan hebben wij communisten relatief nog geluk met onze 'klassieken' die heel wat meer en beter over de vrouw hebben geschreven dan de denkers van wie burgerlijke politieke groeperingen hun grondbeginselen hebben aanvaard. 1) Die achterstand hangt onder meer samen met het feit dat de geschiedenis tot nu toe slechts door mannen is geschreven, dat daarin vrouwen òf doodeenvoudig over werden geslagen, òf door op dit punt zeer bijziende mannenogen werden gezien. De geschiedenis werd als het ware vervalst.

De tweede feministische golf is nu in een sneltreinvaart begonnen

om met terugwerkende kracht de vrouwelijke factor (hier wordt niets zweverigs mee bedoeld) in de maatschappelijke ontwikkelingen tot nu toe naar voren te halen. Het wordt een herschrijving van de geschiedenis waaruit nu reeds een schat aan feiten, ontdekkingen en onvermoede samenhangen is voortgekomen. Linda Gordon, een Amerikaans socialistisch feministe, ziet het als volgt:

'Zoals het marxisme zijn kracht als methode van historisch onderzoek voor een deel ontleende aan de ontdekking dat datgene wat natuurlijk leek in feite historisch was, zo heeft het feminisme laten zien dat nog meer schijnbaar natuurlijke verschijnselen niet natuurlijk zijn.' 2)

En dat lijkt mij nu precies het revolutionaire van de tweede feministische golf en haar theorievorming. Wat niet natuurlijk blijkt, dat is door strijd te veranderen.

Het aan de gang gezette denkproces werkt dan ook 'revolutionerend'. Het is een denkproces dat verre van abstract is, maar juist — en dat is heel feministisch — direct gerelateerd aan het dagelijks leven van vrouwen in de kapitalistische maatschappij. Het is een proces dat heel wat vrouwelijke en ook wel mannelijke hersens koortsachtig laat werken, en waarin ook vele vaststaande waarden en normen over de relaties tussen mensen in de lucht komen te hangen (dat het bij het inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen en bij de strijd tegen kapitalistische onderdrukking in laatste instantie gaat om een verandering in de relaties tussen mensen, heeft Marx ons reeds geleerd). Tenslotte is het een proces waarin vrouwen langzamerhand met nieuwe zekerheden aan komen dragen die alle gebieden van het leven betreffen, van de 'openbare' tot de meest intieme sfeer toe.

Elli schrijft op blz. 242 dat er in de vrouwenbeweging verschillende invalshoeken bestaan. Aan de ene kant een nadruk op de anti-kapitalistische strijd, aan de andere kant een nadruk op de strijd tegen de mannen. 'Beide elementen moeten door een sterke vrouwenbeweging verwerkt worden.' Dit lijkt mij heel juist, maar het betekent dat die beide elementen met elkaar in verband gebracht moeten worden. Een samenraapsel van een beetje (meer of minder) van dit en een beetje (meer of minder) van dat, levert mijns inziens een oppervlakkig en zelfs opportunistisch uitgangspunt op voor de vrouwenstrijd van vandaag.

De 'strijd tegen de mannen', of, veel beter, de strijd tegen het patriërchaat (simpel gezegd, het maatschappelijk stelsel waarin de

vrouw geen zelfbeschikkingsrecht heeft doch, om een term van Elli te gebruiken, ondergeschikt is aan de man) heeft iets te maken met de anti-kapitalistische strijd. De socialistisch-feministische beweging probeert in haar nieuwe geschiedschrijving dat 'iets' nader uit te werken en dat is niet gemakkelijk. Ook in onze partij is hier een begin mee gemaakt. 3)

Het lijkt mij dat communistische vrouwen niet kunnen blijven bij de constatering dat vraagstukken niet los van elkaar staan, maar het ingewikkelde karakter van de vrouwenstrijd moeten erkennen en proberen te verhelderen. Want als dat niet gebeurt, dan blijven communisten aanhikken tegen die 'strijd tegen de mannen'. Wij willen immers een betere wereld voor iedereen, door vrouwen en mannen gezamenlijk te bevechten op de heersende klasse!

Elli schrijft op blz. 239 dat er een complete 'tegencultuur' van vrouwen is ontstaan in reactie op het wegdrukken uit en de valse berichtgeving over vrouwenstrijd in de burgerlijke massamedia. Dat is waar, maar het is, niet de gehele waarheid. Die tegencultuur is ook ontstaan door de gebleken behoefte van vrouwen om 'met vrouwen onder elkaar' te praten en te denken over hun positie. Dit in reactie op de ontdekking dat men als vrouw in tegenstelling kan komen te staan tegeover de baas (de kapitalist) en de staat, maar ook tegenover mannen uit dezelfde klasse, tot aan de echtgenoot of geliefde toe. In die tegencultuur werd vervolgens ontdekt dat samen met mensen in een soortgelijke positie deze tegenstelling 'ontward' kan worden. Waarna de kreet 'het persoonlijke is politiek' geboren werd.

Elli signaleert op blz. 243 een overeenkomst tussen vrouwen die materiële belangen en massale demonstraties minachten en vrouwen die eenzijdig 'kleinschalige revoluties thuis' verheerlijken. Ze wijst dit af en stelt dan: 'De onderschikking van vrouwen aan mannen is een maatschappelijke zaak, en zal dan ook door maatschappelijke strijd moeten worden opgelost.' Dit kan op zichzelf natuurlijk niet ontkend worden, maar toch begint met deze term het probleem pas. Wat is nu precies maatschappelijk?

We komen hier aan de door het moderne kapitalisme veroorzaakte scheiding tussen het privéleven en het gezin enerzijds, en het openbare leven anderzijds. Grof gezegd, de wereld van de vrouw en de wereld van de man. 4)

Ter illustratie: In 1970 (!) werd de bepaling 'De man is het hoofd van de echtvereniging' uit het Burgerlijk Wetboek geschrapt. 5) In

1973 schreef een rechtsgeleerde over deze wettelijke regel het volgende: 'Deze bepaling ontkende niet de gelijkwaardigheid der echtgenoten, maar erkende dat tussen echtgenoten een onmiskenbaar verschil in roeping, taak en verantwoordelijkheid bestaat.' Hij concludeerde hieruit 'dat er een zekere leiding dient uit te gaan van de man hetgeen aansluit bij de realiteit des levens waarin nog steeds de betrokkenheid van de man bij het maatschappelijk gebeuren intenser van aard is dan die van de vrouw'. 6) Deze stelling is een typisch voorbeeld van het patriarchale denken, waarin, afgezien van de bekende belediging aan het adres van de vrouw en de natuurlijk geachte arbeidsdeling tussen beide sexen, 'de maatschappij' gelokaliseerd wordt buiten het gezin. Om even heel persoonlijk te worden: waarom ligt in het denken van deze geleerde het gezin niet in de maatschappij? Omdat het voor hem een oase hoort te zijn waarin hij na gedane arbeid in 'de maatschappij' kan gaan zitten of als er een bank in de huiskamer staat, kan gaan liggen. Waarom gaat hij aan de vraag voorbij of het gezin voor zijn vrouw ook een oase is? Waarom wordt de verzorgingsarbeid in het gezin niet als (zware) arbeid gezien en het werken in loondienst in 'de maatschappij' wel? Omdat, wil die man lekker kunnen zitten of liggen, hij wel een goed 'geweten' moet hebben.

Natuurlijk is dat wat zich in het gezin afspeelt òók een maatschappelijk gebeuren. Het is dat 'deel' van de maatschappij waarin voor een groot deel de noodzakelijke reproductie van de arbeidskracht plaatsvindt, waaruit bij economisch hoogtij goedkope vrouwelijke arbeidskrachten te recruteren zijn en waarin bij laagtij door de huisvrouw de eerste klappen uiterst deskundig worden opgevangen.

De wijdverbreide en diepgewortelde filosofie dat de 'roeping, taak en verantwoordelijkheid' van de vrouw er borg voor staat dat dit gratis, en vooral 'uit liefde' gebeurt, is ook door de staat gehanteerd als ideologie om dit geïsoleerde gezin op allerlei manieren zeker te stellen. Deze ideologie is uiteraard niet eenvoudig terug te brengen op een soort egoïsme van de man, zoals ik daarnet deed. De arbeidsdeling en de relaties tussen mannen en vrouwen zijn geen natuurlijke gegevens, maar ontwikkelen zich binnen het historisch proces waarover communisten, laten we het eens zo zeggen, beter geïnformeerd zijn dan burgerlijke politieke groeperingen. Vandaar dat we met gepaste trots kunnen stellen dat

de vrouwenbeweging van het socialisme heel wat kan leren.

Het moderne kapitalisme heeft niet alleen het proletariaat geschapen, maar ook de moderne huisvrouw. (En daarmee tevens de mechanismes die mannelijke kinderen voorbestemmen om later hun arbeidskracht te verkopen aan de kapitalisten, en vrouwelijke kinderen om later gedwee hun mannen en kinderen te verzorgen.) Waarbij het het reeds bestaande patriarchaat voor zijn doeleinden heeft uitgebuit.

'Het doel van de kapitalistische industrie ten aanzien van vrouwen is, om vrouwen stevig in de greep van het kapitaal te houden; niet alleen als consumenten, maar ook als werkers in huis...', schrijven enkele Amerikaanse feministen in een stuk waarin zij proberen aan te tonen dat niet alleen vrouwen in loondienst bij de arbeidersklasse horen, maar ook huisvrouwen. Maar dan niet als aanhangsel van hun echtgenoot in loondienst, maar juist als huisvrouw. 7) Ze geven in deze analyse naar mijn mening de vrouw haar eigen persoonlijkheid en identiteit, haar door het 'samenwerkende' patriarchaat en kapitalisme ontnomen, weer terug.

Anja Meulenbelt schrijft in dit verband: 'Huishoudelijke arbeid vindt plaats in het hart van de kapitalistische produktieverhoudingen, het is een voorwaarde voor het functioneren ervan. Er is dus niet alleen een tegenstelling tussen loonarbeid en kapitaal, maar ook tussen huishoudelijke arbeid en kapitaal. Tegelijkertijd bestaat er een (hopelijk niet antagonistische) tegenstelling tussen huishoudelijke arbeiders en loonarbeiders, die zich uit in machtsrelaties tussen mannen en vrouwen in het gezin maar ook daarbuiten. We kunnen de ene tegenstelling niet tegen de andere wegschrappen.' 8)

Het ingewikkelde is nu dat de eisen van de vrouwenbeweging niet allemaal even direct te vertalen zijn in eisen aan de staat en de kapitalisten. De anti-kapitalistische strijd en de strijd tegen het patriarchaat mogen heel veel met elkaar te maken hebben, ze vallen niet volledig samen.

Mannen en vrouwen zijn geboren en getogen binnen het patriarchaat als maatschappelijk stelsel en zijn erdoor 'geketend'. Vandaar dat veel vrouwen nogal een nadruk leggen op het ontdekken en veranderen van zichzelf. Vandaar ook dat vrouwen te maken hebben met het verschijnsel dat individuele mannen die nog nooit een vlieg kwaad hebben gedaan bij zoveel eeuwen zogenaamde natuurlijke overheersing door de man niet 'van smetten vrij' kunnen zijn. Het maatschappelijk zijn bepaalt tenslotte het bewustzijn en niet andersom.

En om het nog ingewikkelder te maken en tevens de intensiteit van de vrouwenstrijd te belichten: mannen en vrouwen kunnen

daardoor tegenover elkaar komen te staan, terwijl ze tegelijkertijd niet alleen op vele vrouwen-punten elkaars bondgenoot kunnen zijn (waar Elli terecht steeds op wijst), maar ook terwijl ze tegelijkertijd op grote schaal met elkaar leven. Wat zo ongeveer wil zeggen dat ze lief en leed met elkaar delen, dat ze verliefd kunnen worden op elkaar en samen kinderen hebben. Dit in tegenstelling tot kapitalisten en loonarbeiders, voor wie dat gezamenlijke privéleven niet geldt (deze vergelijking trek ik niet om te suggereren dat het mensdom verdeeld is in twee klassen, nl. mannen en vrouwen, maar om integendeel een bijdrage te leveren aan de opvatting dat dit niet zo is en dat het allemaal veel genuanceerder in elkaar zit dan wel eens wordt gedacht).

Steeds wanneer zich in de geschiedenis nieuwe ontwikkelingen voordoen, gaan communisten de vraag 'wat te doen' beantwoorden. Hoe waardevol het ook is om ons woord te spreken over de vrouwenbeweging en haar vormen van organisatie, en hoe goed het ook is om, de zelfstandigheid van de vrouwenbeweging te verdedigen, de vraag 'wat te doen' moet ook door onze partij ALS PARTIJ beantwoord worden. We hebben uitstekende werkuitgangspunten, wat we onder meer kunnen bewijzen met onze deelname aan de abortusstrijd. Maar naar mijn mening is de in het begin genoemde 'vrouwelijke factor' niet zomaar, dat wil zeggen zonder nieuwe theoretische krachtsinspanningen 'in te voegen' in ons wetenschappelijk socialisme. Het vrouwenvraagstuk zou in ieder geval een onderwerp van partij-scholing moeten zijn, dat in belangrijkheid niet onderdoet voor de nu bestaande onderwerpen. Onze plicht en onze kunde om de maatschappij te voorzien houdt niet op bij de 'privésfeer'. Dat is een bewering die geen communist zal tegenspreken, onder meer dankzij Friedrich Engels' werk 'De oorsprong van het gezin, van de particulieren eigendom en de staat'. Maar om de wereld van de vrouw en de wereld van de man werkelijk als delen van één maatschappelijk systeem te beschouwen, waarbij als noodzakelijke voorwaarde geldt dat de vrouwelijke factor niet verstopt mag worden in het rijk der franjes en interessante bijzaken, zijn nog wel wat de werkelijkheid vertekende patriarchale beschouwingswijzen te overwinnen. En hierbij kunnen communisten weer heel wat leren van de vrouwen van de tweede feministische golf, die de slogan 'Geen feminisme zonder socialisme, geen socialisme zonder feminisme' hebben bedacht.

Wie de vrouwelijke factor serieus gaat 'ontginnen', zal de wereld zoals hij of zij die altijd zag behoorlijk op zijn kop zien gaan staan. Voor mij persoonlijk is het te vergelijken met iemand die in een burgerlijk milieu is opgegroeid en het communisme gaat ontdekken. Dat is een langzaam en diepgaand proces naar een volstrekt andere beschouwingwijze dan de burgerlijke denkwereld, waarbij eveneens de wereld totaal anders wordt.

MARIANNE BRAUN

NOTEN:

1. Al mag op deze plaats als uitzondering best wel eens het werk 'On the subjection of women' van John Stuart Mill, een burgerlijk progressief denker uit de vorige eeuw, worden genoemd. De Nederlandse vertaling is niet meer verkrijgbaar, maar staat wel in de IPSO-bibliotheek;
2. Linda Gordon, Kostwinnen en koesteren. In, *Socialisties-feministische Teksten II*, Amsterdam 1978, blz. 14;
3. De positie van de vrouw en de betekenis van de vrouwenbeweging, Uitgave van het IPSO, 1979;
4. Zie hiervoor onder meer, Eli Zaretsky, *Gezin en privéleven in het kapitalisme*, Nijmegen 1977. Dit is geen gemakkelijk boek, maar het is niet moeilijker dan het boek van Engels, 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat.' (Pegasus 1971);
5. Een pikant detail: Behalve de SGP, het GPV en een deel van de CHU, stemden ook de heren Rietkerk en Geertsema van de VVD tegen het schrappen van deze bepaling;
6. Prof. Mr. E. A. A. Luyten, *Huwelijksgoederenrecht*, Zwolle 1973, blz. 6;
7. R. Baxandall, E. Ewen en L. Gordon, *The working class has two sexes. (De arbeidersklasse bestaat uit twee sexen.)* In *Monthly Review*, jaargang 28, 1977, nr. 3, blz. 7;
8. Anja Meulenbelt, *De ekonomie van de koesterende funktie*, in *Te Elfder Ure*, nr. 20, 1975, blz. 647.

NOTEN BIJ HET ARTIKEL FEMINISME EN SOCIALISME

1. E. Izeboud, *Feministische golf of feministische hoogtij?* In P en C, juni 1979;
2. Kate Millett, *Sexual Politics*, 1969. In het Nederlands verschenen onder de titel: *Sekse en Macht*, 1975;
3. Sheila Rowbotham, *Women, Resistance and Revolution*, 1975²;
4. Deze vragen zijn interessant genoeg om dieper op in te gaan, maar dat zou meer een onderwerp vormen voor een ander artikel. Hier kunnen wij deze vragen alleen signaleren;
5. Joke Kool-Smit, bijlage van *Vrij Nederland*, 11 november 1978.

Feminisme en socialisme

Over de ontwikkeling en de betekenis van het feminisme is al geruime tijd in brede kring een discussie gaande. Eén van de belangrijkste thema's daarbij is de relatie tussen feminisme en socialisme. Velen, zowel in de arbeidersbeweging als in feministische kring, vinden dat er sprake is van zo'n relatie, maar hoe socialisme en feminisme zich nu precies tot elkaar verhouden is nog niet helemaal helder.

Voor de arbeidersbeweging, maar ook voor de politieke richting waarin de vrouwenbeweging zich verder zal ontwikkelen is de meningsvorming hierover van groot belang en het spreekt vanzelf dat er voor de inbreng van communisten juist in deze discussie veel interesse bestaat.

Het is dan ook toe te juichen dat er de laatste tijd in P en C een aantal artikelen over dit onderwerp zijn verschenen zoals onder andere dat van Elli Izeboud. 1) In haar stuk *'Feministische golf of feministisch hoogtij?'* noemt zij de relatie tussen socialisme en feminisme terecht een hoofdthema in de discussie. Om aan die discussie een bijdrage leveren wil ik in onderstaand artikel mijn visie geven op een aantal kwesties die door Elli Izeboud zijn aangesneden.

Doelstellingen

Alvorens in te gaan op de relatie tussen socialisme en feminisme is het nodig iets te zeggen over de doelstellingen van het feminisme. Elli behandelt dit slechts in een voetnoot waarin wordt opgemerkt: *'Onder feminisme versta ik de beweging voor bevrijding van de vrouw, dat wil zeggen voor volledige gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen'*. Bevrijding van de vrouw is volgens ons echter niet hetzelfde als het streven naar gelijkwaardigheid. Gelijkwaardig zijn we immers allemaal terwijl de bevrijding nog bevochten moet worden. *De grote vraag is op welke manier.* Sinds de 'ontdekking' dat vrouwen gelijkwaardig zijn aan mannen gaat de discussie daarover en — in samenhang daarmee — over de vraag wat nu exact de oorzaak is van de onderdrukking van vrouwen. Nog altijd is de feministische beweging hierover verdeeld. Elli stipt dat in dezelfde voetnoot aan door te stellen: *'Er is een groot aantal stromingen in het feminisme die vooral onderscheiden kunnen worden naar de mate waarin rekening wordt gehouden met andere maatschappelijke tegenstellingen.'*

Het is jammer dat ze over die verschillende stromingen in het

artikel zelf nauwelijks iets zegt. Als het gaat over de relatie socialisme-feminisme kan immers niet voorbij gegaan worden aan de vraag hoe er in de feministische beweging gedacht wordt over de noodzaak tot fundamentele verandering van de maatschappij voor het bereiken van de doelstelling: de bevrijding van de vrouw.

Door zijn diepgaande studie en uiteenzetting van de aard van de uitbuiting van de arbeidersklasse in de kapitalistische maatschappij, verschaft Marx de arbeidersbeweging een theoretische en wetenschappelijke grondslag voor de strijd tegen deze maatschappij. Daarmee gaf hij aan deze strijd de mogelijkheid verder te gaan dan alleen een verzet op morele gronden en werd het alternatief voor de kapitalistische uitbuiting zichtbaar gemaakt. Een dergelijke analyse van de onderdrukking van de vrouw — waarin de samenhang tussen de strijd voor bevrijding en voor omvorming van de maatschappij helder gemaakt is — is juist in deze tijd onderwerp van onderzoek en theorievorming waarbij de marxistische methode belangrijke instrumenten levert.

De vrouwenbeweging heeft daarvoor inzicht nodig in de oorzaken en het specifieke karakter van de vrouwenonderdrukking en niet alleen onder kapitalistische verhoudingen. In het onderzoek daarnaar hebben de communisten een inbreng zoals marxisten die altijd gehad hebben. Dit blijkt alleen al uit de stroom van publikaties die de afgelopen jaren over dit onderwerp zijn verschenen.

Marxisme

De theoretici die aan de wieg stonden van de tweede feministische golf hebben van meet af aan de waarde erkend van de fundamentele inzichten die het marxisme sinds zijn bestaan ontwikkeld heeft over de bevrijding van de vrouw. Zoals bekend heeft het marxisme altijd de bevrijding van de vrouw in verband gebracht met de noodzaak tot verandering van de maatschappij. In haar belangwekkende boek *Sexual Politics 2*) geeft Kate Millett het revolutionaire karakter aan van Engels' analyse in *De oorsprong van het gezin*. Daarin maakt hij het verband duidelijk tussen de onderdrukking van de vrouw en de plaats van het gezin in een klassenmaatschappij die gebaseerd is op privé-eigendom.

'De grote waarde van Engels' bijdrage tot de sexuele revolutie ligt in zijn analyse van het patriarchale huwelijk en gezin. Welke moeilijkheden hij ook had bij het vaststellen van de oorsprong van beide instituten, het feit alleen al dat hij probeerde aan te tonen dat ze geen eeuwigdurend levenskenmerk waren, was op zichzelf al

een radicaal startpunt. (...) Door ze te behandelen als historische instellingen, onderhevig aan dezelfde evolutionaire processen als andere maatschappelijke verschijnselen had Engels de weg gebaad voor wetenschappelijke kritiek, analyses en eventueel zelfs voor een drastische reorganisatie van de maatschappij. Welke waarde we ook mogen hechten aan zijn these dat het huwelijksinstituut de factor was die het patriarchale tijdvak inluidde, Engels' verklaring dat het huwelijk en het gezin waren gebaseerd op de eigendom van vrouwen was inderdaad een zeer scherpe aanval.', aldus Millett. Uiteraard was met Engels' *De oorsprong van het gezin* en met de analyse van latere marxisten als Bebel het laatste woord over de onderdrukking van vrouwen nog niet gezegd. Als voornaamste kritiek van feministen op de analyse van 19e- en begin 20e-eeuwse marxisten geldt dat te weinig onderzoek is verricht naar het gezin zelf en naar de rol die de vrouw zelf als moeder en huisvrouw ten opzichte van de kapitalistische productie inneemt. Bovendien wordt — met name door Engels — een al te rechtstreeks verband gelegd tussen het opheffen van de privé-eigendom en de opheffing van het gezin. De grote verdienste van de tweede feministische golf is echter dat ze deze inzichten niet heeft gelaten voor wat ze zijn maar ze heeft uitgebreid en verdiept.

Theorie

Bij een beschouwing over de relatie tussen socialisme en feminisme mag de positieve bijdrage van de tweede feministische golf op het gebied van de theorievorming zeker niet buiten beschouwing gelaten worden. Kort samengevat hebben feministen de afgelopen jaren de volgende punten aangepakt:

- de reproductie als bepalende factor voor het historisch proces, die door Marx en Engels onvoldoende theoretisch is uitgewerkt, is het onderwerp geworden van diepgaand onderzoek. Dit leverde nieuwe inzichten op over de functie van de huishoudelijke arbeid, de opvoeding van de kinderen en — meer in het algemeen — de positie van het gezin in de huidige maatschappij;
- de feministen hebben bij dit onderzoek naar de reproductie gebruik gemaakt van de nieuwe inzichten van de psycho-analyse om de sociaal-psychologische factoren die bij de onderdrukking van de vrouw een rol spelen nader te bestuderen. Daardoor waren ze in staat om de politieke strijd uit te breiden tot gebieden die tot voor kort altijd als niet-politiek, als 'privé' golden;

- had het marxisme reeds het maatschappelijke karakter aangegeven van de sexenverhoudingen, de beweging van de 'tweede golf' legde de machtsstructuren en de manier waarop ze werken bloot. Daarmee werd een aanzet gemaakt tot een analyse van de sexenstrijd;
- tenslotte hebben de feministen de biologische grondslag van het gezin, dat wil zeggen de arbeidsdeling naar sexe en het monopolie van de hetero-sexualiteit ter discussie gesteld.

Nieuwe inzichten

Meer in het algemeen kan gesteld worden dat de feministische beweging inzichten ontwikkeld heeft over de vraag hoe in deze maatschappij het bewustzijn tot stand komt. Deze ideeën vormen een verrijking voor alle mensen, alle bewegingen die tegen de oude maatschappij in het geweer komen en ook de arbeidersbeweging kan daar zeker haar voordeel mee doen. De nieuwe inzichten ontleen bovendien hun kracht niet alleen aan hun strijdbaarheid tegenover reactionaire opvattingen maar vinden ook hun weerslag in massa-acties en worden vertaald in concrete politieke eisen.

Mede daarom is het mijns inziens onjuist om, zoals Elli Izeboud doet, een tegenstelling te suggereren tussen strijd voor materiële belangen en massale demonstraties enerzijds en 'kleinschalige revoluties thuis' anderzijds. Daarmee wordt ten onrechte een soort rangorde aangebracht in de verschillende vormen van vrouwenstrijd en wordt de strijd die vrouwen thuis moeten leveren voor democratisering van de gezinsverhoudingen en gelijkwaardige — ook seksuele relaties — in descrediet gebracht.

Politieke plaatsbepaling

Volgens ons komt deze benadering onder meer voort uit een beperkte analyse van de vraag waar de vrouwenbeweging haar impulsen vandaan heeft. Deze impulsen komen, zo meent Elli Izeboud, enerzijds uit de acties in de bedrijven, anderzijds uit de nieuwe feministische beweging die zich eind jaren '60 begon te ontwikkelen 'onder de vrouwen uit de middenlagen'. Dit gaat echter niet uit van een politieke, maar van een sociologische plaatsbepaling. Vooral waar ze stelt dat 'deze indeling zinnig is om te laten zien dat verschillen in oriëntatie in de vrouwenbeweging mede een basis hebben in verschillende posities en ervaringen.' Voor communisten gaat het er om die verschillende posities en

ervaringen politiek nader te bepalen. Wij kunnen ons dus niet tevreden stellen met een verklaring die zich beperkt tot het aangeven van de sociale milieus waaruit de deelnemers aan de beweging afkomstig zijn.

Dat geldt trouwens voor de hele democratiseringsbeweging van de jaren '60 en '70. Net zo min als de eerste feministische golf staat de tweede los van grote democratische bewegingen die de fundamenteën van deze maatschappij minstens ter discussie stellen. Waar het om gaat is dat machtsstructuren in deze maatschappij op grond van democratische eisen aangepakt worden en dat steeds grotere groepen mensen zich daarvoor inzetten.

Socialisme

In het artikel *'Feministische golf of feministisch hoogtij?'* geeft Elli Izeboud haar visie op de betekenis die het socialisme voor het feminisme heeft. Maar daarbij gaat ze mijns inziens voorbij aan een aantal belangrijke vragen die nog onderzoek en studie vereisen. Zo stelt ze het socialisme voor als 'het doel van een beweging, een omwenteling waar dag in dag uit aan gewerkt wordt door alle mensen die actie voeren voor hun rechten.' Als dat het geval was, zou de relatie tussen socialisme en feminisme helder als glas zijn. Maar er zijn wel degelijk vragen te stellen. Zoals de schrijfster Sheila Rowbotham 3) het formuleert: 'Volgen uit wijzigingen in de eigendom en organisatie van de productie ook werkelijk veranderingen in de maatschappelijke productieverhoudingen en heeft dit dan ook als resultaat een revolutionaire verandering in de positie van vrouwen?' Een andere vraag die zij opwerpt luidt: 'Kan er, gegeven het feit dat de onderdrukking van de vrouw langer bestaat dan de kapitalistische maatschappij, van uit gegaan worden dat een revolutie die de economische basis van de maatschappij in een socialistische richting wijzigt, de sexuele rol van de vrouw zal veranderen?' 4)

Aan dergelijke vragen kan niet zomaar voorbij gegaan worden. De stelling van Elli Izeboud dat het socialisme 'geen beperkte economische omwenteling is (...) die min of meer los staat van de sociale verhoudingen en dus die tussen vrouwen en mannen' is op zichzelf juist maar zegt in het kader van deze vragen niet zoveel. De enige conclusie die ik aan deze stelling zou willen verbinden is dat de strijd voor een socialistische maatschappij niet alleen te vangen is in sociaal-economische eisen en dat niet elke strijd — dus ook de sexenstijd niet — in het korset van de klassenstrijd gesnoerd kan worden.

Bondgenoten

Concluderend kan gesteld worden dat we bij het beantwoorden van de vraag wat het socialisme voor het feminisme betekent niet kunnen volstaan met algemene definities, maar dat serieus onderzoek nog steeds vereist is. Datzelfde geldt voor het organisatievraagstuk en voor dat van de bondgenoten die de vrouwenbeweging kiest om haar strijd zo effectief mogelijk te kunnen voeren. Ik wil in het beknopte kader van dit artikel niet nader ingaan op het organisatievraagstuk zoals dat door Elli Izeboud is aangesneden. Wel vind ik het nodig een kanttekening te maken bij haar opmerking: *'Vrouwen hebben bondgenoten nodig. Zonder solidariteit kan vrouwenstrijd niet slagen. Hoe kun je verwachten dat de bondgenoten van de vrouwen, de 'strijders voor het socialisme' er aan denken om de vrouweisen in de revolutie 'even mee te nemen' als wij vrouwen zelf niet goed duidelijk maken wat wij willen, hoe vrouwen willen dat de toekomst eruit moet zien.'*

Niet alleen veronderstellen deze zinnen dat de 'strijders voor het socialisme' per definitie mannelijk zijn, bovendien gaat zo'n benadering ervan uit dat 'de strijders voor het socialisme' hun inzet voor de bevrijding van de vrouw afhankelijk stellen van de kracht van de vrouwenbeweging. Beide veronderstellingen zijn pertinent onjuist. De CPN heeft altijd, ook tijdens de koude oorlog toen er van een massale vrouwenbeweging geen sprake was en de kille adem van Romme zoveel vrouwen binnenhield, haar principes wat de bevrijding van de vrouw betreft hoog gehouden.

Slot

Als er over alle aspecten van de relatie feminisme-socialisme niet direct een antwoord mogelijk is, omdat er nog te veel te onderzoeken blijft, hoeft dit een politieke keuze van al degenen die in de vrouwenbeweging actief zijn niet in de weg te staan.

Politieke keuzes dringen zich in de praktische strijd van alle dag op en in die strijd wordt ook bepaald of de aspiraties van feministen in de smalle marges van het reformisme fijngemalen worden. Dat dit gevaar niet denkbeeldig is, blijkt uit het ook door Elli Izeboud geciteerde artikel van Joke Kool-Smit 5) waarin ze over de richting die de vrouwenbeweging moet kiezen, opmerkt: *'Bij de PvdA moest ik wezen; die was tegen ongelijkheid en kwam op voor underdogs'*.

Dit idee van de 'underdog' kwamen we vroeger ook al tegen,

bijvoorbeeld als het om werkende jongeren ging, en ook toen kwam het neer op bevoogding. Zo'n opvatting druist in tegen de ideeën van communisten die juist wijzen op de kracht van de onderdrukten als ze zelf in het verzet komen en op de noodzaak hun bevrijding zelf te bevechten.

Het beroep dat Joke Kool-Smit doet op het underdog-gevoel, het op anderen aangewezen zijn voor een dak boven je hoofd, getuigt van weinig vertrouwen in de vrouwenstrijd. Bovendien is het een weinig democratische opstelling als je als vrouwenbeweging je lot in handen legt van anderen die dan wel uitmaken wat er gebeurt.

Het spreekt vanzelf dat op zo'n houding wel een reactie moet komen van vrouwen die hun heil uitsluitend bij zichzelf zoeken en elke andere verbintenis dan feministische organisatie uit de weg gaan. Ook dit is een opstelling die weinig vrucht zal dragen, aangezien het de vrouwenbeweging extra kwetsbaar maakt en bovendien het algemene aspect van de vrouwenstrijd — de strijd tegen deze maatschappij in z'n totaal als onderdrukkend systeem — links laat liggen.

Wat de opvatting van communisten betreft: wij onderstrepen de betekenis van democratische bewegingen, zoals de vrouwenbeweging. Niet alleen omdat we het toejuichen als mensen zelf willen bepalen hoe ze hun leven inrichten maar ook omdat de strijd voor het socialisme daar verder mee komt. In de schets ter voorbereiding van het partijprogram van de CPN dat in april j.l. in P en C werd gepubliceerd staat in dit verband: *'De strijd voor de socialistische omvorming van de maatschappij in Nederland is onverbreekelijk verbonden met de strijd voor de verdediging, uitbreiding en vernieuwing van de democratie. In de visie van de CPN zijn socialisme en democratie onafscheidelijk'*. Hier van uitgaande kan de bijdrage van communisten naar mijn mening geen andere zijn dan op te roepen en daadwerkelijk op te komen voor de versterking van de organisaties van vrouwen die in de strijd zijn ontstaan van NVB en Fem-Soc tot de vrouwengroepen in de vakbonden en alles wat daar tussenligt.

ELSBETH ETTY

Oproep dagelijks bestuur CPN

In het gehele land groeit de beweging tegen Bestek '81. Zij omvat thans vrijwel alle groepen van de bevolking die door het regeringsplan worden getroffen. Actiecomités en actiegroepen in vele bedrijven en bedrijfstakken, onder het overheids personeel en in de bouw, in alle sectoren van maatschappelijke dienstverlening, en van WAO-ers, bejaarden, werklozen en anderen die van een uitkering moeten leven, binden met eigen eisen de strijd aan tegen de afbraak- en bezuinigingsplannen van de regering.

Waar het nu op aankomt is die eensgezinde strijd verder te versterken.

De regering wil op 1 juli aanstaande een zeer groot aantal verslechtingen van kracht laten worden. Zij wil een nieuwe korting op de al aangetaste uitkeringen voor zieken, bejaarden en invaliden. Zij doet een aanval op het minimumloon en de bijstandsuitkeringen. De ambtenaren moeten opnieuw inleveren. Op stapel staat openbreking van de cao's om de honderdduizenden in de verpleging, de bejaardenzorg en het welzijnswork de hen toekomstige loonverbeteringen te onthouden. Hetzelfde dreigt bij alle andere cao's om het mes te zetten in de al uitgeklede prijscompensatie teneinde de ondernemerszakken nog verder te spekken. En dat alles onder een gelijktijdige afkondiging van nieuwe bezuinigingen op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs en andere voor de bevolking noodzakelijke voorzieningen en van opdrijving van huren, prijzen en tarieven.

Zo manifesteert zich Bestek '81 als afbraak en aantasting van de verworven rechten over de hele linie. Alle opvattingen dat een politiek van matiging en lastenverzwaringen voor de werkers nodig zou zijn om de crisis te bestrijden en de werkloosheid terug te dringen zijn in de praktijk vals gebleken. De crisis heeft zich juist verder verscherpt. De werkloosheid is verder toegenomen en heeft rampzalige gevolgen vooral ook voor jongeren. Terwijl de gevolgen van de crisis worden afgewenteld op de werkenden, groeien als gevolg van de regeringspolitiek juist de winsten van de grote ondernemers. de bewapeningsuitgaven, die grote offers vragen van de bevolking, stijgen van jaar op jaar en maken herstel van de economie onmogelijk.

In het licht van de aanval die voor 1 juli op stapel staat mag geen krachtsinspanning onbeproefd worden gelaten om te komen tot een ondubbelzinning antwoord van allen die erdoor getroffen dreigen te worden. De regering is niet opgewassen tegen aaneensluiting van allen die de plannen tot afbraak en bezuinigingen een halt willen

toeroepen en dat met protesten en acties kracht bijzetten. Onder druk van de beweging tegen Bestek '81 zag de regering zich al gedwongen maatregelen op te schorten. Mede onder invloed van het verzet van de bevolking tekenden zich toenemende spanningen binnen de regering af.

De Communistische Partij van Nederland roept op alle nodige ondersteuning te geven aan de landelijke manifestatie op 23 juni in Amsterdam, waartoe is opgeroepen door de honderden uit actiecomités, vakbonden en belangenorganisaties, die zich verenigen rond het initiatief 'Bestek '81 moet van de baan'.

In de beweging tegen Bestek '81 is al gebleken dat alle krachten aanwezig zijn en verenigd dienen te worden, om in plaats van afbraak een koers te gaan gericht op vernieuwing, het hooghouden van verworven rechten en democratische machtsvorming daarvoor.

Het dagelijks bestuur van de CPN

7 juni 1979

Uit De Waarheid van donderdag 7 juni 1979

Henk Hoekstra pleit voor gemeenschappelijk progressief alternatief

De voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, pleit voor een gemeenschappelijk progressief alternatief tegenover de sociaal-economische politiek van het kabinet-Van Agt.

CPN bereid tot discussie op basis van eisen bevolking

In een rede voor het partijbestuur van de CPN wees Hoekstra erop dat binnen de arbeidersbeweging wordt gesleuteld aan verschillende alternatieven en een grote discussie op gang is gekomen over de richting die moet worden ingeslagen. Om te komen tot linkse of progressieve meerderheidsvorming moet men op zijn minst willen discussiëren over een gemeenschappelijk alternatief om de geschillen in de arbeidersbeweging te over-

bruggen. Hierover valt — aldus Hoekstra — overeenstemming te bereiken door compromissen zonder dat men daarbij hoeft af te zien van eigen doelstellingen op langere termijn.

Een aanvaardbaar compromis kan er alleen maar komen bij aanvaarding van elkaars identiteit. Het is niet mogelijk door eenzijdige onderhandelingen met rechts en uitschakeling van links, dat wil zeggen van de CPN.

Wij zijn bereid tot discussie, tot een serieuze en positieve confrontatie van onze ideeën met die van anderen op de grootst mogelijke schaal, voor radio en televisie, over de oppositie, over alternatieven, over linkse progressieve meerderheidsvorming.

De actie 'Bestek '81 moet van de baan' heeft geleerd, dat coalitievorming vooral samengaan vereist van communisten en socialisten en dat dit zal slagen als het direct verband houedt met de belangen, de eisen en de actie van de mensen. Daarin moet de CPN haar eigen inbreng en herkenbaarheid bewaren. Wij willen voortgaan met brede samenwerking, maar daarbij hoort een open optreden van de CPN voor haar ideeën en politiek, aldus Hoekstra. De communisten willen zich niet acties toeëigenen, maar in de actie wel openlijk hun opvattingen aan de orde stellen.

De beweging tegen Bestek '81 moet volgens Hoekstra ten nutte gemaakt worden voor de hele verdere ontwikkeling van de arbeidersbeweging in ons land. Er zijn — zo stelde de voorzitter van de CPN — gunstige voorwaarden geschapen voor een gemeenschappelijk progressief alternatief. Er moet de gemeenschappelijke wil zijn om met elkaar over scheidslijnen heen te praten om nieuwe wegen te zoeken, uitgaande van de beweging en de eisen die gesteld worden door de werkers, voor het tot stand brengen van een sociaal-economische politiek die daarop is gericht en niet op de multi-nationals en de financiering van de steeds groeiende bewapening.

In zijn rede voor het partijbestuur sprak Henk Hoekstra voorts over de Europese verkiezingen, internationale vraagstukken en de partij-activiteit.

Uit De Waarheid van maandag 2 juli 1979

De rede van Henk Hoekstra is volledig gepubliceerd
in De Waarheid van dinsdag 3 juli 1979

Ontmoeting Henk Hoekstra met Janos Kadar

De voorzitter van de CPN Henk Hoekstra brengt op uitnodiging van het centraal comité van de Hongaarse Socialistische Werkers Partij een bezoek aan Hongarije. Na afloop van een ontmoeting tussen Henk Hoekstra en Janos Kadar, de eerste secretaris van de Hongaarse partij, werd het volgende persbericht gepubliceerd:

Janos Kadar, eerste secretaris van het centraal comité van de Hongaarse Socialistische Werkers Partij, heeft in het partijgebouw in Boedapest Henk Hoekstra ontvangen, de voorzitter van de Communistische Partij van Nederland die in Hongarije verblijft op uitnodiging van het centraal comité van de HSWP.

Tijdens de bijeenkomst, die werd gekenmerkt door een hartelijke en kameraadschappelijke atmosfeer, werd wederzijds informatie gegeven over de Hongaarse en van de Nederlandse partij. Er vond een meningsuitwisseling plaats over actuele kwesties van de internationale toestand en de internationale communistische en arbeidersbeweging. Bijzondere betekenis werd van beide kanten gehecht aan de Sowjet-Amerikaanse overeenkomst over beperking van de strategische bewapening die gunstige voorwaarden schept voor de strijd, die gevoerd wordt om de vrede en internationale ontspanning verder te versterken en voor het beteugelen van de bewapeningswedloop, in het bijzonder met betrekking tot de atoombewapening.

Tijdens de besprekingen werd duidelijk tot uiting gebracht dat verdere gecoördineerde actie van de vredelievende krachten noodzakelijk is in het belang van het beschermen van de verworvenheden van de internationale ontspanning en het beletten van het ontstaan van nieuwe haarden van oorlogsspanning.

Tijdens besprekingen bleek brede overeenstemming te bestaan over deze vraagstukken. Van beide kanten werd de wens geuit om te komen tot verdere ontwikkeling van de betrekkingen tussen de Hongaarse Socialistische Werkers Partij en de Communistische Partij van Nederland in de geest van internationale solidariteit. Bij de ontmoeting was tevens Janos Berecz, hoofd van de afdeling buitenlandse betrekkingen van het centraal comité van de HSWP, aanwezig.

Uit De Waarheid van 24 juli 1979

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Nicaragua is vrij

Dit artikel is gebaseerd op de tekst van een rede, die kort na de overwinning werd uitgesproken op een solidariteitsbijeenkomst van de CPN in Sittard.

De afgelopen zomermaanden is er in ons land waarschijnlijk meer over Nicaragua geschreven en gesproken dan in vele jaren daarvoor. Eigenlijk wist men tot voor kort van deze staat in Midden-Amerika niet veel meer dan dat de naam nogal lastig was uit te spreken en daardoor ook wat moeilijk te onthouden. Thans is echter Nicaragua tot een begrip geworden — vertrouwd en inspirerend voor hen, die zich verheugen over de overwinning van een verenigd volk tegen een brute dictatuur; — en een nachtmerrie voor diegenen, voor de imperialisten, die zweren bij onderdrukking en buitenlandse overheersing.

Eerder dit jaar werd het steeds duidelijker, dat de strijd in Nicaragua naar een beslissende fase ging. Vanaf juni, toen het Sandinistisch Bevrijdingsleger een nieuw offensief begon, woedden tot aan de overwinning eind juli in alle heftigheid de gevechten tegen de dictatuur van Somoza, die zijn vermolmdde macht met een gruwelijke terreur wilde handhaven. Door zijn zinloze bombardementen en beschietingen vielen er duizenden slachtoffers en honderdduizenden landvluchtelingen werden uit dorpen en

steden verdreven. En het is alleen maar een schandaal te noemen, dat de Nederlandse regering er in die dagen het zwijgen toe heeft gedaan en mede daardoor de stuiptrekkingen van Somoza heeft gerekt.

De vrijheidsstrijders van Nicaragua hadden en hebben het grootste gelijk van de wereld en wie de beelden van de zegevierende intocht in de hoofdstad Managua heeft gezien, kan zich er alleen maar over verheugen, dat er zoveel jongeren onder hen zijn.

Een Franse communist verbleef in die laatste weken onder de guerrilla's op het platteland en in De Waarheid, die veel aandacht aan de bevrijdingsstrijd heeft geschonken, heeft hij zijn belevenissen verteld. In één van die verhalen schreef hij: 'Macello, 42 jaar, met een mager, gerimpeld gezicht is op 7 juni bij het front gegaan. Ik ben een oude, ik was péon, landarbeider. Ik heb altijd onderdrukking gekend, vanaf mijn geboorte. Ik werkte als manusje van alles op een groot landgoed in Jinotepe en verdiende zo een drie gulden per dag. Ik heb uit noodzaak de wapens opgenomen. Om mijn land te bevrijden. Voor een andere regering.'

Dat is het beeld van een vrijheidsstrijder in Nicaragua, in een neokoloniaal land, zoals er vrijheidsstrijders — arme arbeiders en boeren — zijn in Chili tegen de dictatuur van Pinochet, in Indonesië tegen de dictatuur van Suharto of in Zuidelijk Afrika tegen de apartheidregimes. Als communisten voelen wij ons van oudsher verbonden met de vrijheidsstrijd in koloniale landen, omdat wij hier en de vrijheidsstrijders daar tegen een gemeenschappelijke vijand vechten. Dat is voor ons de betekenis van internationale solidariteit.

Er wordt progressieve Nederlanders wel eens verweten, dat zij zich met allerlei toestanden in de wereld inlaten — in Zuid-Afrika, in Indonesië, in Latijns-Amerika. Degenen, die die verwijten maken — en dat is niet zo verwonderlijk — zijn de seigneurs van rechts. Zij zijn van mening, dat de bemoeienis met die landen het alleenrecht van de grote concerns en hun imperialistische regeringen is, van Shell of Philips, van de ITT of Andacopper. Want als er één ding zeker is: zij bemoeien zich met kwalijke zaken en aan hun activiteiten zit altijd een olielucht, daarbij klinkt het rinkelen van de kassa.

Onze mening is, dat het niet alleen voor Nederlanders pleit als zij zich verzetten tegen onderdrukking en onrecht in de neokoloniale gebieden, maar dat dat ook een noodzakelijkheid is. De werkende mensen hier staan immers tegenover de macht van diezelfde concerns, tegenover de krachten van de winsthonger en de uitbuiting, die het in de imperialistische staten en de neokoloniale gebieden voor het zeggen willen hebben. Voor communisten geldt

het woord, dat Marx ruim honderd jaar geleden sprak: Een volk, dat een ander volk onderdrukt kan niet waarlijk vrij zijn!

Combinatie van strijdmethoden

Er is in Nicaragua aangetoond hoe massa-bewegingen eensgezind en verenigd kunnen optrekken en hoe een combinatie van strijdmethoden — gewapende guerrillagroepen en opstand in de steden — tot succes kan leiden. Het volk van Nicaragua heeft zich aaneengesloten in het FSLN - Frente Sandinisme de Liberacion Nacional — het Sandinistische Nationale Bevrijdingsfront. Het ontstond tussen 1961 en 1963 als een anti-imperialistische, revolutionaire organisatie, die zich ten doel stelde de dictatuur van de familie Somoza ten val te brengen en de bureaucratistische, militaire en economische structuren, die hun machtsbasis vormden, te vernietigen. Het FSLN bouwde voort op de erfenis van César Augusto Sandino, een legendarische, onverzettelijke strijder en militair leider, die in 1934 door de vader van de thans smadelijk gevluchte Somoza werd vermoord. In het FSLN verenigen zich verschillende democratische stromingen en maatschappelijke geleidingen, van de proletarische tot en met de nationaal gerichte bourgeoisie.

In 1978 kwam na een uitgebreide interne discussie een program tot stand, waarin de doelstellingen werden aangegeven. Daarbij waren: onteigening van alle bezittingen van de Somoza's, het doorvoeren van een agrarische revolutie, verbetering van de arbeids- en levensomstandigheden van arbeiders en boeren, bescherming van de nationale rijkdommen. Maar daarbij waren ook voor ons ogenschijnlijk zulke gewone zaken als: overal aanleg van stromend water en elektriciteit, onderwijs voor iedereen, gezondheidszorg en welvaart als het recht van het volk, efficiënt openbaar vervoer door het gehele land.

Dat program wordt als een noodzakelijkheid gezien voor de situatie, waarin Nicaragua zich bevindt. Het is de situatie van een neo-koloniaal land, waar 36 procent van de beroepsbevolking werkloos is, 70 procent van de bevolking analfabeet, waar de mensen op het platteland moeten 'wonen' in hutten, die zijn gemaakt van hout en afvalprodukten als riet en palmbladeren, waar de mensen gemiddeld niet ouder worden dan 55 jaar en de kindersterfte 13 per duizend is. Het is een trieste opsomming van een trieste toestand, waarin alleen door diepgaande, revolutionaire veranderingen een verbetering kan komen.

De Koning en het CDA

In Managua werd direct na de overwinning de kern van de nieuwe

regering geïnstalleerd, welke een gigantische taak wacht. In het tempo van een slak heeft de Nederlandse regering die nieuwe regering ontdekt en werden voorbereidingen voor de erkenning getroffen. Erg van harte leek dat echter niet te gaan en de VVD en het CDA hebben zich trouwens wel heel apart opgesteld.

In de maand juni organiseerde het Nicaragua-comité een intensieve campagne van solidariteit en kreeg daarbij voor een advertentie steun van politieke partijen minus de VVD en — we kennen het karakter — de halfslachtige steun van het CDA. In die advertentie liet het comité half juni weten: 'Om deze reden vragen wij economische en politieke isolering van de Somoza-dictatuur; het verbreken van diplomatieke betrekkingen met dat regime, dat van de terreur een dagelijkse praktijk maakt.' Het CDA liet toen in een aantekening weten niet die eis tot verbreking met de diplomatieke betrekkingen met Somoza te onderschrijven. Maar inmiddels heeft dat er dan toch van moeten komen!

De nieuwe regering in Nicaragua noemt zich regering van nationale wederopbouw en die naam alleen al is een program. Er valt verschrikkelijk veel te doen — niet alleen omdat het land in vele opzichten in ontwikkelingen is achtergebleven maar ook omdat de zinloze bombardementen door Somoza grote schade hebben aangericht. Met veel élan wordt aan de opbouw begonnen, want het land is nu van de mensen zelf. Maar steun en hulp zullen daarbij van bijzonder belang kunnen zijn. De nieuwe regering heeft bekend gemaakt, dat in financiën gerekend een bedrag van drie miljard dollar — dus ongeveer zes miljard gulden — noodzakelijk is.

Hier kan en moet de Nederlandse regering iets doen. In het juli/augustusnummer van Internationale Samenwerking — een publikatie van het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking — is geschreven: 'Nederland heeft nooit een rechtstreekse ontwikkelingsrelatie onderhouden met het circa 2,5 miljoen inwoners tellende Middenamerikaanse staatje Nicaragua. Het beleid van de dictator-president Anastasio Somoza heeft ook nooit beantwoord aan de criteria die de Nederlandse overheid stelt bij het verlenen van ontwikkelingshulp.'

Thans is deze situatie echter veranderd! Het volk van Nicaragua heeft recht op steun en wij zeggen tot minister De Koning: Maak Nicaragua tot concentratieland en schrap de Indonesische generaal Suharto! Suharto is net zo een dictator als Somoza, die politieke en democratische vrijheden vertrappt en het Indonesische volk heeft geen baat bij de vele tientallen miljoenen gulden, die Djakarta worden toegestopt. Maar in de huidige situatie zal het volk van Nicaragua wél baat hebben bij de opbouw met zijn nieuwe

regering.

Er valt veel te zeggen over of liever tegen het huidige beleid van minister De Koning, waarbij het woord 'ontwikkelingssamenwerking' wordt geplakt op activiteiten, die puur op het belang van de grote concerns is gericht. In de begroting voor 1979 verklaarde minister De Koning: 'Het begrip concentratieland impliceert een concentratie van de Nederlandse hulpinspanning, niet alleen financieel, maar ook qua expertise en beschikbare mankracht.' De werkelijkheid van zijn beleid is in strijd met de schone woorden, waaronder het in de begroting werd aangeprezen. Tegenover de ondernemers spreekt De Koning andere en onverbloemder taal. Tegen hen zegt hij 'de rol van het bedrijfsleven' te onderstrepen 'als een van de belangrijkste motoren van de economie en de geleidelijke integratie van ontwikkelingslanden in een wereldwijd productieproces'.

Maar dat is nu juist wat nieuwe ontwikkelingen remt en een weg, die de bevrijdingsbewegingen in de ontwikkelingslanden niet wensen te gaan. De armen in de ontwikkelingslanden worden er niet minder arm door, maar de rijken daar en in de 'moederlanden' wel rijker. Vele werkers in het veld, jonge mensen die van idealen bezielde naar tropische landen gingen voor de uitvoering van projecten, raken er door teleurgesteld. Het is zonder twijfel die situatie, die eerder dit jaar de wereldwinkelbeweging een discussie op gang deed brengen onder de pakkende zin: 'Maak een begin met echte ontwikkelingshulp'. Er is alle aanleiding voor die discussie en hier met Nicaragua ligt een kans een andere koers af te dwingen.

Anti-communisme afwijzen

De vijanden van het volk verkneuterden zich op de moeilijkheden in Nicaragua en hopen, dat de Sandinisten de problemen niet zullen aankunnen. Zij suggereren nu al, dat de verwachtingen te hoog werden gespannen. Maar zij hadden enkele jaren geleden ook niet gerekend, dat Somoza zou worden verjaagd. De Verenigde Staten hebben tot het laatste moment geprobeerd door manoeuvres en manipulaties de eenheid van het volk te doorbreken en een Somoza-regime-zonder-Somoza tot stand te brengen.

Dat is niet gelukt!

Natuurlijk zijn er discussies tussen de verschillende stromingen binnen het FSLN-eenheidsfront en dat zal altijd zijn in elk land, waar in een eenheidsfront wordt samengewerkt. Er is daarbij één aspect in de imperialistische activiteiten bij hun pogingen tot inmenging, waaraan men niet voorbij kan gaan. Dat is het feit, dat

het anti-communisme naar voren wordt geschoven als middel om de situatie te verscherpen en als breekijzer te hanteren. Wat was enkele jaren geleden centraal in de anti-Chilicampagne van rechts? Dat de marxist Allende maatregelen nam ter beteugeling van buitenlandse concerns en in het belang van het volk en daartoe met de communisten samenwerkte. Er was een 'communistische ontwikkeling' in Chili, zo heette het toen, zoals de imperialisten dat overal proberen uit te spelen, zodra de volksmassa's zich verenigen. Het opzwepen van het anti-communisme is een middel om het duidelijke en noodzakelijke onderscheid tussen progressieve en reactionaire krachten, tussen fascistische en anti-fascistische krachten te verdonkeremanen, te doen vervagen en een splijtzwam te plaatsen binnen de democratische krachten. Wij wijzen dat, waar het ook gebeurt, ten stelligste af, omdat het tot gevaarlijke situaties kan leiden en strijd tegen fascisme en onderdrukking niet zonder communisten gevoerd kan worden. Natuurlijk betekent het afwijzen van het anti-communisme niet, dat iedereen in een eenheidsfront nu maar communist moet zijn of alles wat communisten zeggen en doen moet onderschrijven. Dat betekent het niet.

Socialistische Internationale

Het anti-communisme moet afgewezen worden, omdat het een wapen van rechts is. Dat is ook in de na-oorlogse jaren gebleken, bijvoorbeeld in Portugal, waar aan de prachtige overwinning van de volkskrachten in 1974 is geknaagd, doordat de rechtse krachten zich op basis van het anti-communisme hebben ingemengd. In dit verband kan men ook niet anders dan de naam noemen van de socialistische oud-premier Soares, die door zijn opstelling het opdringen van rechts heeft vergemakkelijkt.

Soares heeft aan het hoofd van een delegatie van vijftientig leden — onder wie PvdA-voorzitter Van den Berg — van de Socialistische Internationale een bezoek aan Nicaragua gebracht. Het is op zichzelf verheugend, dat de SI belangstelling voor de ontwikkelingen en gebeurtenissen in Latijns-Amerika toont. Het heeft daaraan maar al te lang ontbroken en in het koloniale vraagstuk heeft naar mijn mening de reformistische benadering negatieve invloed. In de SI zelf zijn er daardoor van de 43 aangesloten partijen maar liefst 22 afkomstig uit Europa en slechts 7 uit Latijns-Amerika, 7 uit Azië, 3 uit Noord-Amerika, 2 uit Afrika en 2 uit Australië en Oceanië.

De huidige belangstelling kan echter alleen maar positief werken, als zij van de eenheid van de volkskrachten uitgaat en dan zijn de geloofsbrieven van Soares niet bij voorbaat vertrouwenwekkend. De

delegatie is niet tot een eensgezinde uitspraak tégen buitenlandse inmenging in Nicaragua gekomen, zo min als tot een oproep voor krachtige internationale steun en solidariteit. Er blijken, trouwens over tal van vraagstukken, meningsverschillen en tegenstellingen te bestaan tussen de verschillende partijen van de Socialistische Internationale, die samenhangen met hun positie als regerings- of oppositiepartij, met de vraag of hun land al of niet is aangesloten bij de NAVO, en met de klassenkrachten in de afzonderlijke landen. Ook de verhouding tegenover het communisme speelt daarbij voor tal van partijen een rol. De werkelijkheid van het leven zal sterker zijn dan de leer van het verkrampte anti-communisme. Het doel van het anti-communisme in de neo-koloniale landen is vooral de middengroepen te beïnvloeden en naar rechtse posities over te halen. Deze groepen hebben echter eveneens belang bij de verdrijving van de buitenlandse overheersing en het scheppen van een mogelijkheid van een nationale economie, waarin zij hun rol kunnen vervullen. De vrijheidsstrijd van een volk verloopt niet langs een gemakkelijke weg. Integendeel, zij is vol van moeilijkheden, die ook verschillen kunnen oproepen tussen hen, die die weg moeten gaan. Maar waar het om gaat is, dat de discussies in het eenheidsfront niet kunnen worden uitgebuit ten gunste van de reactie.

Eerste maatregelen

De Sandinistische regering in Managua heeft direct na de overwinning enkele belangrijke maatregelen afgekondigd en belangrijke besluiten genomen. Zij betroffen de onteigening van alle bezittingen van Somoza (koffieplantages, veehouderijen, handelsondernemingen, hotels, luchtvaartmaatschappij, banken), ontbinding van de gehate nationale garde, ontbinding van het zogenaamde parlement en aankondiging van verkiezingen. Er zijn voorbereidingen getroffen voor agrarische hervormingen.

De imperialisten hebben de overwinning van de volkskrachten met lede ogen tandenknarsend aangezien. Zij hebben tal van nederlagen geleden sinds de Tweede Wereldoorlog en de tijd, dat een kruiser of een slagschip voor een of andere kust verscheen om orde op zaken te stellen is voorbij. De Verenigde Staten hebben nog gepoogd om de OAS, de Organisatie van Amerikaanse Staten, tot een militaire interventie in Nicaragua te bewegen onder het voorwendsel van 'herstel van de vrede'. De juni-bijeenkomst van de OAS wees deze poging echter af.

De Amerikaanse imperialisten werden voor het eerst met het nieuwe verschijnsel van hun militaire beperkingen geconfronteerd in de vijftiger jaren tijdens de Korea-oorlog. Noord-Korea kon niet

onder de voet worden gelopen. Deze confrontatie geschiedde in nog sterker mate tijdens de oorlog in Indo-China, in Vietnam, die zij in 1975 definitief verloren. Het militair-technisch overwicht van de Amerikaanse legers en luchtmacht was niet in staat om een volksoorlog te weerstaan. Opvallend is, dat president Carter dat in zijn grote 'energierede' in juli min of meer moest erkennen, toen hij zei: 'Er werd ons geleerd, dat onze legers altijd onoverwinnelijk waren en onze zaak altijd gerechtvaardigd. Het was slechts om de agony (doodsstrijd) in Vietnam te ondergaan.'

Er ligt een verbondenheid en overeenkomst in de strijd, die de volkeren in Azië, Afrika en Latijns-Amerika, ieder onder eigen verhoudingen, voeren. Zij kampen dikwijls met gelijksoortige moeilijkheden en problemen. Uit het voorbeeld van Vietnam blijkt, dat die niet met de overwinning één-twee-drie zijn opgelost. De Verenigde Staten hebben geweigerd aan Vietnam de overeengekomen herstelbetalingen te voldoen en zijn erop uit het probleem van de bootvluchtelingen, dat voortvloeit uit een complex van oorzaken, als een aanleiding voor nieuwe politieke, en wellicht zelfs militaire, inmenging te gebruiken.

De verslagen imperialisten willen zich niet bij hun nederlaag neerleggen en blijven zinnen op mogelijkheden de vrijheidsstrijd te dwarsbomen. De revolutie dient na de overwinning veilig te worden gesteld door verstandige politieke en economische maatregelen — maar ook door militair waakzaam te zijn. Dat gold voor Korea, voor Angola, voor Mozambique, voor Cuba en het zal gelden voor Nicaragua. Wat mij kort na de overwinning bijzonder trof was het standpunt van de nieuwe regering: de nationale garde dient te verdwijnen, het sandinistische bevrijdingsfront en leger dient de kern te worden van de nieuwe macht. Nicaragua wordt nog bedreigd door restanten van de nationale garde en blijft bedreigd van buitenaf. Uit naam van de voorlopige democratische regering verklaarde Sergio Ramirez tijdens een massameeting in Managua: de wapens, die wij in onze handen hebben zullen wij aan niemand afgeven, omdat zij de waarborg zijn voor het succes van onze revolutie en tegelijkertijd een waarborg voor de vrijheid, democratie en rechtvaardigheid. Tegenover onze revolutie, zo zei hij, zijn er zowel in Nicaragua als buiten de grenzen vijanden, die geen revolutionaire veranderingen wensen. Maar als het volk ervoor optreedt zal de revolutie overwinnen.

En dat is ook de werkelijkheid.

De nieuwe regering wil betrekkingen met alle staten — inbegrepen de Verenigde Staten — op basis van wederzijds voordeel en niet-inmenging. De onderminister van Buitenlandse Zaken en algemeen secretaris van de Socialistische Partij Nicaragua — de partij van de

communisten — dr. Alvaro Ramirez, verklaarde, dat een buitenlandse politiek zal worden gevoerd 'volgens het principe van respect voor de nationale soevereiniteit en het zelfbeschikkingsrecht van de volkeren, alsmede van de strijd voor behoud van de vrede en voor de verdieping van de internationale samenwerking op basis van de gelijkberechtiging'.

Na Nicaragua — heel Latijns-Amerika

Tijdens de solidariteitsdemonstratie van het Nicaragua-comité in Utrecht op 30 juni klonk het luid: Na Nicaragua — héél Latijns-Amerika. Dat werd natuurlijk niet geroepen, omdat het zo goed rijmt. Het werd geroepen om de betekenis van de bevrijdingsstrijd in Nicaragua voor geheel Latijns-Amerika te onderstrepen. Er is na de overwinning op het eiland Cuba thans sprake van een doorbraak op het vasteland. Natuurlijk zijn beide revoluties niet gelijk te stellen of met elkaar te vereenzelvigen. Maar één ding hebben zij zeker gemeen: actieve deelname van de meerderheid van de bevolking en verdrijving van een gehaat regime.

En natuurlijk zal het in andere landen gaan via de weg, die voor die landen gepast en geëigend is. Maar Nicaragua doet zijn invloed gevoelen, merkbaar al direct in nabijgelegen staten van Midden-Amerika, en dat heeft de Amerikaanse imperialisten en hun lakeien vrees ingeboezemd. In een overigens smerig artikel in De Telegraaf blijkt dat maar al te zeer. Ene Harry C. Walters schreef: 'De ontwikkelingen in Latijns-Amerika zullen elkaar nu eveneens snel gaan opvolgen, waarbij bovendien ingespeeld kan worden op een eeuwenlange Yankee-haat, die overal in Latijns-Amerika bestaat.'

Zijn vrees is onze hoop en triomf.

De oude heersende machten raken aan het wankelen. Zij moeten invloedssferen prijs geven en vechten om het behoud daarvan niet alleen tegen de onderdrukte volkeren, maar ook **onderling**. Dat is gebleken op de recente topconferentie van grote kapitalistische mogendheden in Tokio. De Westduitse bondskanselier Schmidt verklaarde, dat om de olie oorlogen kunnen ontstaan en president Carter praatte over de vorming van een speciale interventiemacht. De tegenstellingen tussen de grote mogendheden groeien en zij proberen een uitweg te zoeken in bewapening en strijd om beheer van de grondstoffenbronnen. Er zijn heftige uiteenzettingen over energieschaarste, terwijl wij hier letterlijk boven de kolenlagen bijeen zijn, terwijl er aardgas in ons land en olie in de Noordzee is. De wereld biedt een beeld van chaos en verwarring, van crisis en

schokken. Maar dat is één kant van de zaak.

Want zij biedt tegelijkertijd een beeld van radicalisering van de massa's. Er wordt veel gepraat over energiecrisis, maar er komt energie vrij in de massa's, in hoeveelheden die de imperialisten benauwt.

Het gaat er om gemeenschappelijke wegen te vinden. De communisten zijn daartoe bereid — zij spelen in het politieke leven in ons land, en als communistische beweging in de wereld een actieve rol. Het ontwikkelen van praktische onderlinge solidariteit is in het belang van alle democratische en vredeskrachten.

Op de demonstratie in Utrecht werd gescandeerd: Nicaragua vrij!
Nicaragua is vrij!! en het moet dat met onze steun en solidariteit blijven.

JOOP MORRIËN

Chili-lied

tekst / muziek
Rob v.d. Meeberg

We kunnen de ogen niet sluiten, want duizenden werden vermoord
We laten ons niet ontstelen, wat ons eindelijk toebehoort
We mogen niet vergeten, dat is de werkelijkheid
Dit lied zal blijven klinken, tot Chili is bevrijd

De mannen op de velden, hadden veel van hun oogst verwacht
Maar in naam van het Vrije Westen, werden duizenden afgeslacht
De vrouwen op de velden, hadden veel van hun toekomst verwacht
Maar in naam van ene Henry *, werden duizenden afgeslacht

Die vrouwen hadden ook kinderen en velen werden verwacht
Maar kinderen hebben de toekomst, dus werden ook zij afgeslacht
We mogen niet vergeten, dat is de werkelijkheid
Dit lied zal blijven klinken, tot Chili is bevrijd.

* (Henry Kissinger)

Voor een ander bejaardenbeleid

De Nederlandse bevolking vergrijsst in hoog tempo. De problemen die dit met zich meebrengt, maken een krachtige uitbreiding van de bejaardenvoorzieningen noodzakelijk.

De regering-Van Agt/Wiegel negeert echter deze problematiek en voert een beleid dat gericht is op afbraak, zowel op het gebied van de voorzieningen, als op het gebied van het inkomen. Zij zet daarmee het beleid van de regering-Den Uyl verscherpt voort.

Gelet op de vergrijzingsstendens is dit beleid volstrekt onverantwoord. De gevolgen hiervan doen zich nu al voelen.

Bejaarden en werkers verzetten zich in toenemende mate tegen deze politiek en komen op voor een beleid dat afgestemd is op de werkelijke (groeïende) behoefte van (het groeiend aantal) bejaarden.

Het zal duidelijk zijn dat de bejaarden in deze maatschappij een groep vormen waar speciale aandacht voor nodig is. Ouderdom komt nog steeds vaak met gebreken. Bejaarden doen dan ook vaker en langduriger een beroep op sociale en medische voorzieningen. In de gezinsverzorging bijvoorbeeld, bestaat de hulpverlening voor 75% uit hulp aan bejaarden. Ook het merendeel van de patiënten van de wijkverpleging is bejaard. De huisarts is gemiddeld meer tijd kwijt aan bejaarden, omdat zij nu eenmaal vaker en langduriger ziek zijn. Veel bejaarden hebben zoveel verzorging nodig, dat opname in een verzorgingstehuis noodzakelijk wordt.

Daarbij komt dat de maatschappelijke ontwikkelingen van de laatste decennia de bejaarden over het algemeen in een sterker isolement brengen, vooral in de grote steden.

De woningnood maakt, dat bejaarden zo gehuisvest zijn, dat hun mobiliteit beperkt wordt (slechte woningen, hoge trappen, geen lift, jachtig verkeer en opgebroken straten, te weinig voorzieningen in de buurt).

Kinderen en andere familieleden wonen vaak veel verder weg dan vroeger: zij verhuizen naar nieuwbouwwijken buiten de stad. Zo neemt de hulp van familie af.

In grote steden treden in bepaalde buurten vaak concentraties van bejaarden op (van wel meer dan 20%) waardoor de onderlinge burenhulp afneemt.

De eenzaamheid van veel bejaarden is nu al een groot probleem. Bij de huidige snelle toename van het aantal hoogbejaarden en alleenstaanden, dreigt dit isolement nog versterkt te worden, zeker bij een verdere afname van het huidige voorzieningenniveau.

Ook maatschappelijk gezien komen bejaarden vaak in een

isolement terecht nadat ze gepensioneerd zijn, en dus geen functie meer vervullen in het arbeidsproces.

Voor velen is het moeilijk om een bevredigende vorm van tijdsbesteding te vinden, gezien het eenzijdige aanbod van recreatieve voorzieningen voor ouderen.

Bovendien zijn zij hierbij vaak onderhevig aan discriminatie en betutteling. Zo zijn er b.v. verenigingen waar 65 + -ers geen lid van mogen worden, en bejaardenclubs en -tehuizen waar politiek en alles wat er op lijkt verboden is.

Kennelijk worden bejaarden door velen niet als gelijkwaardige medemens beschouwd.

Het welzijnswerk — met name het club- en buurthuiswerk, het vormingswerk en het gecoördineerd bejaardenwerk — zal meer mogelijkheden moeten krijgen om deze problemen, samen met de ouderen zelf, te lijf te gaan.

De vergrijzing van de bevolking

Bevolkingsprognoses wijzen op een toenemende vergrijzing van de bevolking.

Door een blijvend laag geboortecijfer en een nog dalend sterftecijfer zal — zo wordt voorspeld — de totale omvang van de Nederlandse bevolking min of meer constant blijven, terwijl het aantal bejaarden zowel procentueel (als deel van de bevolking) als absoluut (in aantal) verder zal blijven stijgen. Deze tendens noemt men de vergrijzing van de bevolking.

Zo is de leeftijdsgroep van boven 65-jarigen in de periode na de Tweede Wereldoorlog meer dan verdubbeld. Tot het jaar 2000 komt daar — naar wordt verwacht — nog eens een kwart bij, zodat de 65 + -ers dan met 2 miljoen zo'n 13% van onze bevolking vormen.

De term 'vergrijzing' geeft echter nog een te algemeen beeld.

In de leeftijdsgroep van 65 + -ers stijgt het aantal van de hoogbejaarden (80 +) namelijk het snelst (deze groep verviervoudigde in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot 27.000 en zal in 2000 gestegen zijn tot 410.000).

Daarnaast wordt het aantal alleenstaanden onder de bejaarden steeds groter en het aantal vrouwen neemt veel sneller toe dan het aantal mannen (deze zijn ook vaker alleenstaand). Juist in die categorieën is de behoefte aan hulp het grootst.

Aan de andere kant neemt ook het aantal 'jong-bejaarden' (65-70 jaar) nogal toe (hoewel de omvang van deze groep procentueel daalt). Onder deze groep is niet zozeer behoefte aan hulpverlening,

maar wel een groeiende behoefte aan sociaal-culturele voorzieningen.

Hoewel deze cijfers bepaald geen absolute waarde hebben (het CBS heeft wel vaker foute voorspellingen gedaan) geven zij toch wel een tendens aan.

De vergrijzing van de bevolking en de verschuivingen binnen de groep bejaarden zelf maken dus een uitbreiding van de bestaande en het scheppen van nieuwe voorzieningen noodzakelijk.

Wat voor uitbreiding er b.v. in de gezondheidszorg noodzakelijk is, maakte een recent onderzoek enigszins duidelijk. 1)

Het neemt weliswaar zijn uitgangspunt in het huidige feitelijke aanbod van gezondheidszorg, een tekortsituatie dus, maar komt desondanks tot indrukwekkende conclusies. Zouden we nu — zo veronderstelt het onderzoek — een bevolkingssamenstelling hebben zoals die verwacht wordt in het jaar 2000, dan zou de gezondheidszorg er als volgt uit komen te zien:

Het aantal huisartsen-contacten zou 10% hoger liggen.

Het aantal contacten van wijkverpleegsters zou 17% hoger liggen, terwijl hun werk voor 2/3 deel uit het verplegen van bejaarden zou bestaan.

Het aantal bedden in verpleegtehuizen zou 47% hoger liggen.

Het aantal bedden in ziekenhuizen zou 11% hoger liggen.

Dit onderzoek betreft alleen nog maar de gezondheidszorg. Ook de behoefte aan voorzieningen als gezinsverzorging, maatschappelijke dienstverlening, aangepaste huisvesting en verzorgingstehuizen zal enorm stijgen.

Het beleid van de regering

In 1975 spreekt de Nota Bejaardenbeleid 2) zich nog uit voor een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering van de bejaardenvoorzieningen. Voor het eerst was er sprake van een duidelijke visie en een aanzet tot een beleid, dat gericht was op de behoeften van de bejaarden.

Feitelijk was echter met de 1%-operatie van Duisenberg het bezuinigingsbeleid al ingezet toen deze nota van de persen rolde. Een beleid, dat met Bestek '81 nog verscherpt wordt voortgezet.

Zowel op het gebied van de verzorgingstehuizen, de voorzieningen voor thuiswonende bejaarden, als op het gebied van het inkomen worden bezuinigingen doorgevoerd.

Tot het eind van de zestiger jaren heeft het accent in het bejaardenbeleid gelegen op het bouwen van verzorgingstehuizen.

Sinds het begin van de zeventiger jaren wordt de bouw van verzorgingstehuizen afgeremd. In het beleid komt meer accent te liggen op voorzieningen, die het de bejaarden mogelijk moeten maken om thuis te blijven wonen, zoals aangepaste huisvesting, gezinsverzorging, gecoördineerd bejaardenwerk enz. In de eerste jaren komt er inderdaad een aanzienlijke uitbreiding op dit terrein tot stand.

Zo worden de afremming van de bouw van verzorgingstehuizen en meer aandacht voor de thuiswonende bejaarden de middelen voor wat de opeenvolgende regeringen als hun nieuwe doelstelling omschrijven: de bejaarden moeten zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen.

De uitbreiding van de voorzieningen voor thuiswonende bejaarden komt echter al spoedig tot stilstand als de eerste tekenen van de 'economische crisis' zich aftekenen. Ook de bouw van bejaardenwoningen komt ver achter te liggen op de plannen: van uitbreiding is ook hier zeker geen sprake meer.

Wanneer deze noodzakelijke uitbreiding uitblijft, dan moet de rem op de bouw van verzorgingstehuizen wel desastreuze gevolgen hebben: die uitbreiding is immers een absolute voorwaarde voor de afremming van de opnamecapaciteit.

Maar ook op zichzelf beschouwd is de afremming van de bouw van verzorgingstehuizen onjuist. Men houdt namelijk geen rekening met de veranderende bevolkingssamenstelling, die leidt tot een grotere opnamebehoefte.

De regering gaat er van uit, dat het voldoende is, als er voor 7% van de bejaarden plaats is in een verzorgingstehuis. Zij hanteert de zg. 7%-norm. Deze norm is gebaseerd op de uitkomsten van een onderzoek dat in 1960 (!) onder Rotterdamse bejaarden werd verricht. De algemene betekenis van dit onderzoek wordt echter alom aangevochten. De behoefte ligt namelijk van plaats tot plaats heel verschillend. Bij een dergelijk onderzoek onder Amsterdamse bejaarden in 1976³⁾ kwam men b.v. uit op een behoefte van bijna 10%. Bovendien kan een norm uit 1960 onmogelijk nog in 1979 gehanteerd worden, en past die zeker niet in een op de toekomst gericht beleid. Niettemin hanteert de regering dit onderzoek nog steeds als argument om de opnamecapaciteit te verminderen.

En inderdaad is het percentage bejaarden dat in tehuizen woont de afgelopen jaren aanzienlijk verminderd. Sinds 1974 (toen de 7%-norm werd ingesteld) zijn er nauwelijks plaatsen in tehuizen bijgekomen, terwijl het aantal bejaarden in diezelfde periode wel behoorlijk is gestegen.

Wordt het huidige beleid gehandhaafd, dan zitten we in het jaar 2000 op de door de regering zo gewenste 7%.

Het is duidelijk dat dit afbraakbeleid in strijd is met de werkelijke opnamebehoefte. Deze behoefte stijgt namelijk aanzienlijk. Een belangrijke oorzaak daarvan is de veranderde samenstelling van de groep bejaarden. Wij wezen er al op, dat het aantal hoogbejaarden (80+) en het aantal alleenstaanden relatief veel sneller stijgt dan het totaal aantal 65+-ers. Juist bij deze mensen is de verzorgingsbehoefte het grootst. Op grond van dit gegeven zou de opnamebehoefte in het jaar 2000 geen 7% zijn, maar zelfs 13%! Ook door het uitblijven van de beloofde uitbreiding van voorzieningen voor thuiswonende bejaarden en het ontbreken van goede huisvestingsmogelijkheden wordt de opnamebehoefte nog vergroot.

De strijd om de 7%-norm is echter nog niet beslecht. Dat blijkt o.a. uit de storm van protest die losbrak als antwoord op de uitlating van Gijsbers (directeur maatschappelijke dienstverlening van CRM) dat er 40.000 (= 30%!) plaatsen in verzorgingstehuizen zouden moeten verdwijnen. Staatssecretaris Wallis de Vries heeft zich van deze uitspraak moeten distancieren.

Ook uit de vele protesten in de Tweede Kamer bij de begrotingsbehandeling blijkt het ongenoegen over dit beleid.

Voorzieningen voor thuiswonende bejaarden

Waar het afremmen van de bouw van verzorgingstehuizen met kracht ter hand werd genomen, werd echter met de uitbreiding van de voorzieningen voor thuiswonende bejaarden niet zo'n haast gemaakt.

Vond er eind zestiger en begin zeventiger jaren nog een aanzienlijke uitbreiding plaats, en verklaarde staatssecretaris Meijer in februari 1975 nog dat mensen die vertellen dat er bezuinigd moet worden mesjogge zijn, nog geen jaar later neemt diezelfde Meijer de botte bezuinigingsbijl ter hand. Hij kondigt aan dat de gezinsverzorging tot 1980 met 20% moet inkrimpen en ook in alle andere sectoren van de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening worden bezuinigingen doorgevoerd.

Zo verdween de Nota Bejaardenbeleid in de prullenmand.

Dit bezuinigingsbeleid is onder de regering-Van Agt/Wiegel nog verscherpt en aangevuld met financiële drempels zoals het dreigende eigen risico in de gezondheidszorg en de verhoging van de eigen bijdrage in de gezinsverzorging.

In het kader van Bestek '81 worden alle wensen tot uitbreiding en verbetering tot onmogelijkheid verklaard 'gezien de financiële beperking die de economische situatie ons oplegt', alsof het hier een soort natuurramp betreft.

Met geen woord wordt in Bestek '81, noch in de Memorie van Toelichting op de CRM-begroting, gerept over de vergrijzing van de bevolking en de toenemende behoefte aan voorzieningen die hiervan het gevolg is.

Wel blijkt CRM zijn — zij het zeer warrige — gedachten te hebben over de samenhang van voorzieningen voor bejaarden. We citeren uit de Memorie van Toelichting: 4)

'Het terugdringen van de overaccentuering die het bejaardenoord in de zestiger jaren heeft gekregen geschiedt door de strikte handhaving van de 7%-norm. Daarom werden dan ook de om budgettaire redenen noodzakelijke tijdelijke vermindering van de uitgaven voor de gezinsverzorging door velen als een knelpunt ervaren. Bejaarden zijn bovendien in de ziekenhuizen oververtegenwoordigd en in het kader van de vermindering van het aantal ziekenhuisbedden is het daarom van belang te bezien of inschakeling van de gezinsverzorging dan wel overplaatsing naar een bejaardenoord mogelijk is.'

Een cirkelredenering, waarbij het ene gat met het andere moet worden opgevuld.

CRM geeft dan ook toe dat het tot stand brengen van een samenhangend beleid geen eenvoudige zaak is. Wel lijkt het CRM aanemelijk (!) dat er verband bestaat tussen de verschillende voorzieningen, en dat de thuiszorg eigenlijk uitgebreid zou moeten worden als het aantal plaatsen in tehuizen vermindert.

Maar in plaats van tot daden over te gaan, om te beginnen door een stop te zetten achter dit (desastreuze) bezuinigingsbeleid, schuift de regering haar verantwoordelijkheid voor zich uit, door eerst een onderzoek in te stellen naar de samenhang van de verschillende voorzieningen. Alsof het niet allang duidelijk zou zijn, aan wat voor voorzieningen bejaarden behoefte hebben!

Bovendien is er door de eigen stafafdeling van CRM al in 1976 onderzoek verricht naar de samenhang van voorzieningen. 5)

Hierin kwam men tot de volgende conclusies:

- De wachtlijsten voor (c.q. de behoefte aan) gezinsverzorging groeien snel, vooral bij bejaarde en hoog-bejaarde cliënten.
- Statistisch gezien betekent 1 part-time helpster meer, 1 bejaarde minder in het ziekenhuis.
- Statistisch gezien betekenen ruim 100 uur gezinsverzorging extra, 119 uur ziekenhuisbed minder.

Het is duidelijk, dat bejaarden geen behoefte hebben aan nog eens een onderzoek, maar aan uitbreiding van de voorzieningen.

Het inkomen

In 1957 komt de Algemene Ouderdomswet (AOW) tot stand, die

alle burgers van 65 jaar en ouder verzekert van het recht op een uitkering. Het bedrag van de uitkering is dan echter nog zeer onvoldoende. Pas in 1974 weten bejaardenbonden, vakbonden en arbeiderspartijen gedaan te krijgen dat de AOW wordt opgetrokken tot het wettelijk minimumloon.

Maar ook dan is de AOW nog bepaald geen vetpot en er moet nog steeds hard gestreden worden voor het behoud van dit minimum.

Zo werd in 1974 de verhoging van de AOW meteen aangegrepen als argument om alle extra bijstandsvorzieningen (zoals vergoeding voor huishoudelijke hulp, telefoon- en dieetkosten) af te schaffen.

En op het ogenblik zet de regering met Bestek '81 de aanval op de sociale uitkeringen voort.

Mensen die nu al nauwelijks van hun uitkering rond kunnen komen, moeten inleveren, en niet zo weinig ook. De AOW zou de komende jaren met maar liefst 3% omlaag moeten, waarmee per 1 januari 1979 een begin gemaakt is met een ½%, terwijl ook door een aantal belastingmaatregelen het netto-inkomen van de bejaarden erop achteruitgaat.

Bovendien wordt de verbetering van de basislonen in de bouw niet doorberekend in de sociale uitkeringen, wat nog eens zo'n procent scheelt. In juli werd weer een korting op de AOW doorgevoerd. Al met al betekent dit, dat een AOW-er nu f 21 in de maand minder krijgt dan waar hij recht op heeft.

In feite betekenen deze maatregelen een loskoppeling van de AOW en het minimumloon; een koppeling waar jaren voor is gestreden.

Ook zullen de bejaarden nog meer dan anderen worden getroffen door het steeds meer invoeren van eigen bijdragen, zoals de verhoging van de eigen bijdrage voor gezinsverzorging en de plannen rond het eigen risico. De invoering van het eigen risico voor huisartsenkosten en voor verpleging in een ziekenhuis is weliswaar door felle acties ingetrokken, maar hiermee zijn de plannen nog niet van de baan.

Zo dreigen bejaarden tot een afhankelijkheid gebracht te worden, die herinnert aan het begin van deze eeuw. Toen waren zij aangewezen op hulp van familie en kerkelijke en particuliere liefdadigheidsinstellingen, waar rijke dames en diakenen een minimale ondersteuning paarden aan moralistisch gefemel en vrome praat. 'Betrap't worden met een borrel, was toen al voldoende om te concluderen dat de steun ten onrechte verstrekt was.

Professionele hulpverlening en vrijwilligers

Tenslotte willen we kort ingaan op de consequenties van de be-

zuinigingen voor de professionalisering van de hulpverlening.

De bezuinigingen in de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening gaan vergezeld van een steeds luidruchtiger propagandacampagne voor het 'eerherstel van de vrijwilliger'. Dit herstel is echter in het geheel niet nodig. In de hulpverlening aan bejaarden wordt intensief met vrijwilligers gewerkt. Ook hier staan zij hoog in ere.

Het doel van deze campagne is dus een ander, namelijk het in diskrediet brengen van de professionele hulp. Deze zou te afstandelijk zijn, te weinig mogelijkheden bieden tot 'warm menselijk contact' omdat (!) de hulpverlener er voor betaald wordt, enzovoorts.

Het tegen elkaar uitspelen van professionele hulpverleners en vrijwilligers wordt gehanteerd als middel om bezuinigingen te kunnen doorvoeren: het is geenszins resultaat van een kritisch onderzoek naar de mogelijkheden en onmogelijkheden van professionele hulp en vrijwilligerswerk met het doel om beide verder te brengen.

Behalve een aantasting van de deskundigheid van de hulpverlening hebben deze bezuinigingen nog andere gevolgen.

De materiële basis onder het bejaardenwerk wordt aangetast. Zo dreigt de hulp van verworven recht weer tot een gunst te worden. Bejaarden worden weer afhankelijk van goedwillende burens en kinderen.

Het betekent een verzwaring van de huishoudelijke arbeid. Wanneer 'instanties' het af laten weten, valt nog altijd in de eerste plaats aan de vrouwen de taak toe om hun bejaarde burens en familieleden te verzorgen.

Bovendien betekenen de bezuinigingen een enorm verlies aan (relatief goedkope) arbeidsplaatsen. Dit vergroot de werkloosheid, met name onder vrouwen. Via een achterdeur kunnen zij wel weer in de hulpverlening aan de slag, maar dan als vrijwilliger.

Bestek '81 wordt gepresenteerd als een programma ter bestrijding van de werkloosheid. Als er echter één sector is waar de overheid arbeidsplaatsen kan scheppen, dan is het wel in de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening, en zeker in het bejaardenwerk.

In de gezinsverzorging zullen in 1980 18.500 arbeidsplaatsen verdwenen zijn, terwijl er duizenden bejaarden op de wachtlijst staan, en er onder vrouwen een groeiende behoefte is aan juist part-time werk.

In het rapport van Twijnstra en Gudde⁶⁾ over de personeelsformaties in bejaardentehuizen wordt andermaal aangetoond dat de personeelsnorm van 3 op 10 onvoldoende is, en dat er 3514 arbeidskrachten meer nodig zijn, vooral in de sector van de ver-

zorging en de huishouding. Juist in de categorie die bij uitstek voor dit werk in aanmerking komt, jonge vrouwen met een verzorgende opleiding, is grote werkloosheid.

In de nota van de WWR 'We maken er werk van' 7), waarin wel uitgegaan wordt van de behoefte op grond van de te verwachten vergrijzing van de bevolking, wordt een berekening gemaakt over de behoefte aan personeel in het gecoördineerd bejaardenwerk. De uitkomst is, dat er een uitbreiding van 383 tot 500 projecten noodzakelijk is, c.q. een uitbreiding met 2000 à 2500 beroepskrachten.

Groeiend verzet

Bij de acties tegen de bezuinigingen op de voorzieningen van de afgelopen jaren, hebben de werkers in het bejaardenwerk een belangrijke bijdrage geleverd.

De Landelijke Actiegroep Gezinsverzorging, met haar acties tegen de inkringing van de hulpverlening, heeft een beweging ontketend, waarbij tienduizenden werkers en hulpvragers betrokken zijn.

Vanuit het gecoördineerd bejaardenwerk is de Landelijke Actiegroep Bejaardenwerk ontstaan, die op tal van terreinen van het bejaardenbeleid van zich laat horen.

Ook binnen de tehuizen komen steeds meer werkers in het geweer voor betere arbeidsomstandigheden en voor een meer democratische organisatiestructuur.

Deze bewegingen zijn van het grootste belang, niet alleen voor de rechten van de werkers, maar evenzeer voor de inhoudelijke vernieuwing van het werk, want deze zaken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De bejaarden zelf zijn in groten getale georganiseerd in verschillende bejaardenbonden, verenigd in het COSBO (Centraal Orgaan van Samenwerkende Bejaarden Organisaties). Dit telt ruim 400.000 leden.

Hoewel de bejaardenbonden de eerste zijn, van wie men acties tegen deze funeste politiek zou mogen verwachten, nemen zij helaas een nogal afwachtende houding aan.

Weliswaar is in de officiële reactie van de COSBO vrij scherpe kritiek geleverd op Bestek '81, maar deze blijft nog teveel hangen in het ideologisch kader van Bestek '81 zelf; het gaat slecht met de economie, het geld is op en dus moeten we allemaal een stapje terug doen, en ook de bejaarden moeten pas op de plaats maken.

De kritiek is er vooral op gericht, dat de bejaarden meer zouden moeten inleveren dan anderen. Dat vinden de bonden onjuist.

Overigens blijft het bij woorden, van acties van deze kant is nog

nauwelijks sprake geweest. Ook hier doet zich duidelijk de invloed van rechtse bestuurders gelden, evenals in de vakbeweging.

Maar steeds meer laten de progressieve bejaarden hun stem horen binnen de afdelingen van de bejaardenbonden en eisen zij dat er tot actie wordt overgegaan.

Een eerste resultaat hiervan is de ondersteuning van de bejaardenbonden bij de acties tegen het eigen risico, waarbij op de grote manifestatie in Den Haag vele bejaarden aanwezig waren.

Ook op het terrein van de inkomenspolitiek neemt het verzet toe. Waren er in de afgelopen jaren nog vele bejaarden, die zich na een leven van hard werken tevreden stelden met de AOW, de nieuwe generatie bejaarden die wel de tijd van de relatieve verbetering van de positie van de bevolking heeft meegemaakt, pikt het niet dat er aan haar inkomen wordt getornd. Deze strijd zal de komende jaren alleen nog maar toenemen.

Een ander belangrijke ontwikkeling is het ontstaan van steeds meer bewonerscommissies in verzorgingstehuizen.

Tot nu toe hebben de meeste bewonerscommissies alleen nog maar een adviserende stem en berust de besluitvorming bij het bestuur.

Jammergenoeg laat een landelijke regeling over de bevoegdheden van bewonerscommissies nog altijd op zich wachten.

Hierover zijn de bejaardenbonden nog druk in overleg met CRM. Ook is er onlangs op initiatief van de COSBO een Landelijk Overleg en Samenwerkingsorgaan van Bewonerscommissies opgericht.

Ondanks de nog te beperkte bevoegdheden, zien we steeds meer strijdbare bewonerscommissies ontstaan, die van leer trekken tegen de helaas nog vaak betuttelende en autoritaire houding van directies of besturen. Hierbij hoeven we alleen maar te denken aan de schandalige affaire in een verzorgingstehuis, waar tijdens de Kamerverkiezingen de directie het nodig vond om de stemkaarten van de bewoners op te halen, omdat zij immers toch wel CDA zouden stemmen.

En hebben er de afgelopen jaren niet een aantal bezettingen van tehuizen plaatsgevonden, wanneer er tegen de zin van de bewoners beslissingen werden genomen, b.v. over het al dan niet handhaven van een directeur?

Ook hier spelen de verworvenheden van de arbeidersbeweging op het terrein van de medezeggenschap, over het zelf beslissen hoe je je leven inricht, door. En dat is in de bejaardenzorg, met haar charitatieve geschiedenis, hard nodig.

Het groeiend verzet van bejaarden en bejaardenwerkers vormt een van de belangrijkste voorwaarden om deze regering tot een ander beleid te dwingen. Het wordt steeds meer mensen duidelijk, dat de

weg van het 'redelijk overleg' niet tot resultaten leidt, maar dat dit gepaard moet gaan met acties van de betrokkenen.

Het is overduidelijk, dat er maar één weg is om te komen tot een beleid dat tegemoet komt aan de behoeften van de bejaarden, en dat is uitbreiding van de voorzieningen.

De koers die deze regering vaart is gebaseerd op puur budgettaire motieven, zonder lange termijnplanning, zonder visie.

Dit heeft nu al geleid tot ernstige misstanden, waarbij bejaarden en werkers onder steeds grotere druk komen te staan.

Maar het heeft ook geleid tot het besef, dat deze koers gekeerd moet worden, dat niet de bejaarden een probleemgroep vormen, maar dat deze regering, met zijn winst-gaat-boven-alles principe het probleem vormt.

JUDITH HALLIE*)
IRENE HELLE*)

- *) Judith Hallie, werkzaam in het gecoördineerd bejaardenwerk, actief in de Landelijke Aktiegroep Bejaardenwerk:
Irene Helle, leidster gezinsverzorging Amsterdam, lid van het Amsterdamse districtbestuur van de CPN.

Noten en bronnen

- 1) Dr. D. Hoogendoorn. Enkele opmerkingen over de betekenis van de veroudering van de bevolking voor de gezondheidszorg. Nederlands Tijdschrift voor geneeskunde 121, nr. 42, 1977.
- 2) Nota bejaardenbeleid 1975 — Staatsuitgeverij, 's Gravenhage 1975.
- 3) De Amsterdamse bejaarden in 1976, verslag van een onderzoek door Veldkamp marktonderzoek b.v. in opdracht van de gemeente Amsterdam.
- 4) Memorie van toelichting op de begroting 1979. Tweede kamer zitting 78/79 153.: hfdst. 16, nr. 2, pag. 82.
- 6) Formatie onderzoek Bejaardenoorden, Twijnstra en Gudde nv. nov. 1978.
- 7) Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid 'Maken we er werk van'. Rapport nr. 13, Staatsuitgeverij 1977.

Overige bronnen;

Nota bejaardenbeleid 1970, Staatsuitgeverij, 's Gravenhage 1970.

CBS Statistiek zakboek 1973 en idem 1976.

CRM begroting 1978 en 1979.

Bestek '81.

Nederlands tijdschrift voor Geneeskunde; J. J. van Oosterwijk de Bruijn, de veranderde leefrijdsopbouw van de Nederlandse bevolking.

Tijdschrift voor Agologie, JGM Assen, Demografische ontwikkelingen in de bejaardenbevolking en haar consequenties.

Gert Crum-Welzijnswerk en kapitalisme deel 1 en 2.

Nieuwsschrift 19/20, Sjaloom 1975.

Openingswoord van de voorzitter van de federatie LSB t.g.v. de 2e vergadering van de federatie raad 29-11-1978, dhr. Freeke.

Mensen van vlees en bloed

Beeldmateriaal voegt iets heel essentieels toe aan onze kennis van de geschiedenis. In het ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de CPN door Pegasus uitgebrachte fotoboek *Tot de strijd ons geschaard**) vinden we bijvoorbeeld op pagina 17 een foto van het aardappeloproer in de zomer van 1917 in Amsterdam. Bekijk de gezichten van die vrouwen met hun schorten vol aardappels, geen geschiedeniswerk geeft de informatie die op deze gezichten te lezen valt. Is het triomf, is het vechtlust? Er straalt in ieder geval iets van af wat je met woorden niet overbrengt. Vergelijk die plaat met een andere foto van demonstrerende vrouwen, genomen tijdens de acties tegen troepenuitzendingen naar Indonesië in 1949 (pagina 130). Verdriet? Woede? Verachting voor de lui die de soldaten de oorlog instuurden? Ik weet het niet: zeker vastberadenheid van mensen die niet opzij gaan, zich niet laten afbrengen van hun ideaal. Veel grimmiger in ieder geval dan die 'je kan me wat' foto van het aardappeloproer.

Deze voorbeelden dienen alleen als illustratie van wat ik wil betogen, namelijk dat de kracht van beeldmateriaal niet met woorden over te brengen is.

Daarom moet iedereen het fotoboek vooral zelf bekijken en er prachtige uren van bladeren en turen mee beleven. Je raakt er niet op uitgekeken. En de tekst in het boek dient dan ook alleen maar om de beelden te kunnen plaatsen in hun chronologie en hun context.

De beelden geven de informatie, die onmisbaar is voor een werkelijk inzicht in de ontwikkeling van de arbeidersbeweging en van de communistische partij — informatie die je uit de dikste verhandelingen nog niet zou halen.

Waarmee niet gezegd wil zijn, dat die verhandelingen en geschied-**beschrijving** niet dringend nodig zouden zijn. Het is geen vervanging daarvoor. Maar wel vormt een verzameling beelden als hier met zeer grote toewijding bijeen is gebracht een uniek document, zoals in Nederland nog niet eerder werd gepubliceerd. Er bestaan wel heel veel andere fotoboeken over sociale of politieke stromingen, ook van de arbeidersbeweging, maar die zijn vooral gekenmerkt door een soort nostalgie. Ze zijn allemaal erg sentimenteel en in wezen drukken ze geen verwantschap of betrokkenheid uit — hoogstens heimwee. Het bijzondere van dit boek is juist, dat de samenstellers zich ook voor het heden en de

toekomst verwant voelen met wat de mensen bezielde die ons in hun tot geschiedenis geworden actie worden getoond. De lijn wordt doorgetrokken.

Daardoor kom je op een andere conclusie over dit boek, namelijk dat het op indrukwekkende wijze een beeld geeft van de continuïteit van de communistische beweging in Nederland, van de diepe wortels die de communistische partij in de Nederlandse bevolking heeft en van haar specifiek Nederlandse karakter.

Het boek — gemaakt vanuit de 'plaatjes', zoals de samenstellers in hun voorwoord benadrukken — laat immers bijna onwillekeurig zien dat de geschiedenis van de actiefste politieke stroming in ons land vooral gemaakt is door gewone mensen, die juist zo bijzonder zijn omdat zij bezig waren geschiedenis te maken. Degenen die een dergelijk boek willen bekijken vanuit een soort iconografie, liefst met een telraam erbij, hebben volstrekt niet begrepen waar het om gaat namelijk om mensen die hun eigen lot willen bepalen. Dat zelfbewustzijn dringt in het boek herhaaldelijk door en dat maakt het zo bijzonder. Hoewel de samenstellers nadrukkelijk en terecht stellen dat zij niet de geschiedenis van de CPN willen schrijven, lijkt mij dit een belangrijke bijdrage tot een geschiedschrijving, die immers nooit vruchtbaar kan zijn zolang het een kwestie van beschuldigingen en rechtvaardigingen blijft. Noch aan het een noch aan het ander hadden de samenstellers kennelijk een boodschap.

Dat het boek als kijkboek zo geslaagd is, is zonder twijfel een resultaat van de manier waarop de samenstellers te werk zijn gegaan: het materiaal wordt zo gebracht, dat er spanning in het verhaal komt — een visuele spanning, die de spanning van de geschiedenis weerspiegelt. Dat daarbij gebruik kon worden gemaakt van vaak unieke foto's, niet in de laatste plaats van mensen die een eigen richting in de fotografie wilden inslaan (arbeidersfotografen e.d.) maakt het boek ook waardevol als een stuk cultuurgeschiedenis.

Terecht worden de bronnen dan ook nauwgezet verantwoord — een zorgvuldigheid die afsteekt bij het storende feit dat de pagina-cijfers niet zijn terug te vinden.

Hoe waarheidsgetrouw het beeldverhaal is, kan iedereen voor zichzelf constateren die zijn ogen de kost geeft.

SYLVIA SCHREUDERS

* Tot de strijd ons geschaard. Beeldverhaal over het communisme in Nederland. Samengesteld door Jeroen de Vries, Dik Verhaar, Nannie Blauwijkl en Rob Bishoff. Pegasus 1979. Prijs gebonden f 42,50 ingenaaid f 32,50.

Gramsci, anti-fascist

In de gevangenis waar Mussolini's fascistten hem hadden opgesloten heeft Antonio Gramsci, de secretaris van de Italiaanse Communistische Partij in de twintiger jaren, veel geschreven — met name over de politiek en de geschiedenis van Italië, waaraan door de Italiaanse communisten na de oorlog grote waarde is toegekend. De laatste jaren is de belangstelling voor Gramsci's werk ook buiten Italië sterk gestegen en spelen zijn opvattingen een rol in de discussies waarmee de ontwikkeling en groei van het communisme gepaard gaan.

Maar Gramsci was al voor zijn gevangenneming een belangrijk communist, een man die midden in de strijd stond.

Min of meer vanzelfsprekend zijn dan ook in Italië artikelen gebundeld, die Gramsci schreef tijdens de opkomst en machtsgreep van het fascisme in Italië en waarin hij dit fascisme trachtte te analyseren en opriep tot strijd daartegen.

De uitgeverij Sjaloom in Odijk heeft nu van deze artikelen een Nederlandse bundel gemaakt, voorzien van een heldere inleiding over de bewuste periode welke ons, niet-Italianen, de toegang tot het geschrevene vergemakkelijkt.

Uit de stukken krijgt men niet alleen een duidelijke indruk van de wijze waarop de fascistische macht in Italië groeide en zich door terreur en het zaaien van verdeeldheid onder zijn tegenstanders van de macht meester maakte, men ziet ook hoe Gramsci en de Italiaanse communisten zich inspanden om het verschijnsel te doorgronden teneinde het te kunnen keren. Tenslotte was het Italië van na de Eerste Wereldoorlog de geboorteplaats van het fascisme en had de arbeidersklasse nergens ter wereld ervaring met deze speciale vorm van reactie.

Wie Gramsci's stukken leest ziet dan ook dat er ogenblikken waren waarop met indrukwekkende helderheid ingezien werd wat de komende tientallen jaren zouden brengen, terwijl op andere momenten verwachtingen over het uiteenvallen van de fascistische macht werden gekoesterd, die helaas niet in vervulling gingen. Je ziet Gramsci's inzicht groeien in het wezenlijke karakter van Mussolini's terreur en van de wijze waarop het grote kapitaal deze voor de eigen belangen aanwendt, terwijl hij stevast zijn overtuiging blijft uitdragen dat de krachten die het ten val moeten brengen bij de arbeidersklasse en de arme boeren liggen.

Een boeiende bundel!

MARCUS BAKKER

Klassenstrijd en fascisme, Antonio Gramsci, Sjaloom Odijk, f 25,—

Majakovski

Majakovski (1893—1930) groeide op in een politiek en cultureel zeer bewogen tijd. Toen hij als zestienjarige uit gevangenschap kwam, die hem wegens revolutionaire activiteiten was opgelegd, scheen de schilderkunst zijn voorland. Maar hij zou door toedoen van zijn vriend Boerljoek dichter worden.

Nadat de revolutie van 1905 in bloed was gesmoord, de overlevenden onder haar leiders in kerkers of ballingschap verbleven en het volk zuchtte onder een verzaamd juk, stond het Russische oppervlaktewater éven stil. Maar het leed was diep in de zielen gegrift en de haat nog aangewakkerd. De drang naar vooruitgang, die na 1917 in het hele leven haar wegen zou banen, kwam nu ook aan het oppervlak in de kunst. Het ene na het andere experiment werd voltrokken.

In de schilderkunst, de muziek en de literatuur ontstonden nieuwe stromingen die elkaar bestreden en beïnvloedden. In dit klimaat kwam Majakovski tot literaire wasdom. Hij paarde revolutionair besef aan een baanbrekende woordkunst in zijn 'Wolk in broek' en 'Majakovski'.

Intussen was de wereldoorlog uitgebroken en daarop volgden februari en oktober.

Na de revolutie kon Majakovski zijn werk in dienst stellen van het herstel van zijn land en de opbouw van een nieuw maatschappelijk stelsel. Niet minder vernieuwend, maar toegankelijker werd zijn werk. Hij bezong zijn tijd in gedichten en toneel, deed aan grafisch ontwerp en regisseerde, gaf lessen en lezingen.

Vooraf later, toen de burgeroorlog was begonnen en de noeste opbouw van zijn land ook grimmiger trekken vertoonde, vonden zijn geëxperimenteer met taal en vorm, zijn 'moeilijkheid' en soms 'schreeuwerigheid', niet bij iedereen gehoor. De stroming, die de 19de eeuwse romankunst als grondslag voor haar vorm had, won aan invloed.

Majakovski ging door met zijn werk, discussiërend en moeilijkheden overwinnend, tot hij zich in 1930 van het leven benam, misschien gedesillusionieerd, eerder uitgeput.

Hieronder drukken wij af:

Met gemengde gevoelens hebben we kennis genomen van Elli Izebouds artikel 'Feministische golf of feministisch hoogtij?' in *Politiek en Cultuur* van juni 1979. Aan de ene kant zijn we blij dat er in het officiële discussieblad van onze partij eindelijk eens wat uitgebreider aandacht is besteed aan de feministische beweging, aan de andere kant zijn we niet zo gelukkig met de manier waarop Elli Izeboud gemeend heeft dat te moeten doen. We hopen daarom dat haar artikel het begin is van een intensieve discussie, waaraan we bij deze onze bijdrage willen leveren.

We hebben niet de pretentie om 'de' balans van 10 jaar feminisme op te maken, evenmin om 'de' afgeronde analyse van vrouwenonderdrukking te leveren. Wel willen we uiteenzetten wat onze voornaamste bezwaren zijn tegen Elli's betoog en zo iets laten zien van de manier waarop wijzelf met feminisme omgaan, wat ons niet alleen tot andere conclusies, maar ook tot andere vraagstellingen brengt dan die van Elli. Onze kritiek richt zich op de volgende punten: 1) de manier waarop ze de geschiedenis van de vrouwenbeweging beschrijft, respectievelijk weglaat; 2) de manier waarop in haar artikel het organisatie-vraagstuk wordt behandeld; 3) haar visie op vrouwenonderdrukking die daaruit blijkt; 4) haar conclusies over de relatie tussen wat zij noemt vrouwenstrijd en de strijd voor het socialisme.

1) Geschiedschrijving

De geschiedenis van de vrouwenbeweging wordt door Elli vooral gerelateerd aan het opeisen van gelijke rechten: op papier zijn die rechten al vastgelegd dankzij de eerste feministische golf, nu gaat het erom de gelijkheid ook in de praktijk te verwezenlijken (blz. 239). In deze opvatting komt volgens ons het verschil tussen de vroegere en de

huidige feministische beweging niet goed uit de verf. Vroeger werd de strijd voor gelijke rechten vrijwel altijd gevoerd op basis van het idee dat vrouwen 'niet minder, maar anders' waren. De maatschappelijke arbeidsdeling werd door feministen, nauwelijks — door socialisten al helemaal niet — fundamenteel ter discussie gesteld. Goed, vrouwen, en zeker ongehuwde, hadden recht op beroepsarbeid, maar hun eerste taak bleef toch altijd het huishouden. In het algemeen werd het vanzelfsprekend gevonden dat vrouwen in principe voorbestemd waren tot het moederschap, en dat er zoiets bestond als een typisch vrouwelijke emotionaliteit en verzorgende aard. Het inzicht dat 'vrouwelijkheid' en 'mannelijkheid' geen karaktereigenschappen van verschillende seksen zijn, ook geen biologische categorieën maar maatschappelijke, werd pas in de moderne feministische beweging in alle consequentie ontwikkeld. Daarom spreken feministen van de tweede golf niet van achterstelling van vrouwen, maar van *onderdrukking* op basis van geslacht, kortweg *seksisme*. Daarom vechten zij niet zomaar voor gelijke rechten, maar voor alle maatschappelijke veranderingen die bijdragen aan het tot op de grond toe afbreken van seksisme. Daarom is er niet alleen aandacht voor de arbeidsdeling tussen vrouwen en mannen buitenshuis, maar juist ook voor de positie van vrouwen in de zogenaamde privé- of huiselijke sfeer, voor vrouwelijke seksualiteit, voor de maatschappelijke dwang tot heteroseksualiteit, enz.

We vinden het belangrijk de nieuwe inzichten van de tweede feministische golf te benadrukken, waardoor het onmogelijk wordt de NVB door de jaren heen als de sterkste, belangrijkste en met het beste inzicht behepte vrouwenorganisatie naar voren te halen, zoals Elli doet. We willen dit als volgt aan de hand van haar stuk illustreren:

— 'De NVB was de enige vrouwenorganisatie die zich strijdbaar als actieorganisatie van vrouwen bleef opstellen.' (Blz. 239. Dit was in de periode van de koude oorlog, waar het citaat op slaat inderdaad het geval.)

— Elli haalt de NVB aan als voorbeeld van één van de twee richtingen van waaruit de vrouwenbeweging aan het eind van de jaren '60 — volgens haar — nieuwe impulsen kreeg (blz. 241).

— De NVB had de (juiste?) inzichten uit de abortusstrijd al eerder dan andere vrouwenorganisaties: 'De strijd voor legalisering van de abortus heeft een aantal inzichten opgeleverd voor de deelnemende vrouwen. Inzichten overigens die door de NVB al steeds ondersteunt werden.' (blz. 245).

— De NVB of de comités waarin de NVB zichzelf een belangrijke plaats toekent, zijn de enige voorbeelden van zelfstandige organisatievormen die Elli noemt met weglating van alle andere: 'Zowel in de NVB als in comités als 'Wij Vrouwen Eisen' en 'Vrouwen Eisen Werk' komt naar voren wat de betekenis is van zelfstandige organisatievormen', verder: 'In veel acties van de vrouwenbeweging wordt uitgegaan van de kracht van de NVB (. . .). Dit is echter meer dan een uiting van *organisatorische* kracht, het is een uiting van de *politieke* kracht van de NVB.' (blz. 248).

— Bovendien komt Elli's voorkeur terug in haar eindconclusie, waar de NVB en de twee comités niet alleen als voorbeeld van de beste organisatievormen worden aangehaald, maar ook als politieke basis worden beschouwd om de tweede feministische golf resultaten te laten bereiken (laatste alinea, blz. 249).

Wanneer we deze voorbeelden op een rijtje zetten, kunnen we ons niet aan de indruk onttrekken, dat Elli de geschiedenis van de vrouwenbeweging naar eigen voorkeur probeert toe te schrijven. En het gaat ons werkelijk te ver de NVB in een soort feministische glansrol geportretteerd te zien. In tegenstelling tot Elli zien wij namelijk een duidelijk

onderscheid tussen vrouwenstrijd, d.w.z. strijd die door vrouwen geleverd wordt, en feministische strijd. Typische NVB-strijdpunten als acties tegen de duurre en strijd voor gelijk loon zijn volgens ons wel belangrijke aspecten van vrouwenstrijd, maar niet specifiek feministisch. En datzelfde geldt voor nog zo'n typisch NVB-punt: de strijd voor de vrede. Natuurlijk is die belangrijk, maar met de bevrijding van vrouwen als zodanig heeft ze niet veel te maken, sterker nog: om juist vrouwen (en/of moeders) tot vredeskrachten bij uitstek te promoveren (zoals in de NVB-publikatie 'Baanbrekers' gebeurt) komt zelfs dicht bij seksistische ideeën over de typisch vrouwelijke inbreng in de maatschappij. Dat de NVB deelneemt aan de — overigens inmiddels voor geheel links respectabel geworden — abortusstrijd, en dat ze recentelijk incidenteel acties voert tegen seksueel geweld, is een verheugende ontwikkeling, maar geeft nou niet direct aanleiding om haar een initiërende rol in de feministische beweging toe te kennen.

Voor zover wij weten komt het woord seksetegenstellingen niet voor in de uitgangspunten van de NVB. Bovendien kunnen wij ons uit een zeer recent verleden maar al te goed herinneren hoe fel leidende NVB-sters zich plachten af te zetten tegen het feminisme. Waarmee we meteen toekomen aan ons laatste belangrijke kritiekpunt op Elli's geschiedschrijving. We vinden het op z'n zachtst gezegd ergerlijk dat zij als lid van het dagelijks bestuur van de CPN en lid van het hoofdbestuur van de NVB over de tweede feministische golf schrijft: 'Terwijl ze aanvankelijk werd bekeken als overspannen gedoe van een aantal 'dolle mina's', vervolgens afgedaan als onontkoombaar 'modeverschijnsel', begint nu steeds duidelijker te worden dat er meer aan de hand is' (blz. 239). 'Aanvankelijk bekeken', 'vervolgens afgedaan', 'begint nu duidelijk te worden': door en voor wie eigenlijk? Omdat Elli het er niet bij vertelt zullen wij dat maar

doen. Een paar citaten om het geheugen op te frissen (het commentaar tussen haakjes is van ons):

'Het is een valse voorstelling van zaken geven dat zo'n subsidie (het gaat over subsidie aan vrouwenhuizen) een bijdrage zou kunnen zijn aan de emancipatie van de vrouw. Hoe valt het met elkaar te rijmen: wel subsidie voor een vrouwenhuis maar de kinderdagverblijven peperduur maken (alle vrouwen zijn moeders!). Het kan best wezen dat de vrouwenhuizen voor sommige vrouwen iets betekenen, maar men moet het niet gaan voorstellen als een soort instituut voor de vorming van de vrouw (we vragen ons af wie dat ooit gedaan heeft?), zoals vormingswerk voor werkende jongeren. Deze komen overigens steeds meer in de knel (een 'of-of'-keuze die de CPN en NVB zich anders niet zo snel laten opdringen). Een vrouwenhuis is niet de weg die leidt naar maatschappelijke gelijkheid . . .' (Truus Divendal, geciteerd uit *Vrouwenstrijd in deze tijd*, CPN-brochure, 1977, blz. 6).

'In feministische kringen wordt veel en graag gepraat over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Maar wat voor rolverdeling propageer je als je vrouwen probeert af te houden (sic!) van de strijd tegen de duurte en voor de vrede . . .'. 'En bovendien het recht op vrede behoort dat niet tot de rechten van de vrouw' (idem, blz. 6).

'Het feminisme is gebaseerd op deze onvrede, is uitdrukking van het feit dat vrouwen hun knechting moe zijn. En daarom is het een positieve zaak. Maar het feminisme weet geen perspectief te bieden voor de vrouwen op langere termijn en houdt vrouwen af (nogmaals!) van actie voor hun belangen samen met andere progressieve mensen (gelukkig zijn progressieven geslachtsloos). En dat is negatief.' (Elli Izeboud, idem, blz. 12).

Met dit soort uitspraken zouden we

helaas bladzijden kunnen vullen. In officiële CPN-publikaties als *De Waarheid* en *Politiek en Cultuur* als in het NVB-blad *Vrouwen* werd de vrouwenbeweging jarenlang afgedaan met snieren of insinuaties naar 'burgerlijke' en 'a-politieke feministen' en met neerbuigend uitgedeelde schouderklopjes. Als er al aandacht werd geschonken aan feminisme of seksisme. Want *De Waarheid* heeft weliswaar altijd geschreven over strijd in de bedrijven, dus ook over die van arbeidsters, maar pas halverwege de jaren '70 kwam er meer systematische aandacht voor zoiets als de abortusstrijd, terwijl de eerste artikelen over vrouwenonderdrukking in de privé sfeer op zich lieten wachten tot voorjaar '78.

We geloven niet dat we door hierbij stil te staan alleen maar oude koeien uit de sloot halen. Wanneer je stiltwijgend aan het verleden voorbij gaat zoals Elli doet dan kun je immers nooit duidelijk maken of je werkelijk van mening veranderd bent. M.a.w. 'de ondubbelzinnige erkenning van de vrouwenbeweging als belangrijke vernieuwende progressieve kracht' waar Elli van spreekt (blz. 240), kan wat ons betreft pas echt ondubbelzinnig worden wanneer ze gepaard gaat met een expliciete erkenning van in het verleden gemaakte beoordelingsfouten. En dan doelen we niet op een soort rituele zelfkritiek in de zin van 'vroeger hebben we te weinig aandacht besteed aan . . .' of 'er was sprake van een afwachtend of zelfs sectarisch optreden van de partij ten aanzien van . . .'. Maar het gaat ons om een grondig onderzoek naar het hoe en waarom van standpuntveranderingen en om een precieze afbakening van het verschil tussen de vroegere verwerpingen van het feminisme en de huidige positieve beoordeling ervan, niet alleen wat betreft feministische acties maar ook feministische analyses. Overigens mag dan van ons het verschil tussen vroegere en huidige opvattingen best nog wat groter worden. Maar hiermee verlaten we het terrein van de geschiedenis. 1)

2) Organisatie-vraagstuk

Als een belangrijk probleem voor de vrouwenbeweging van nu ziet Elli het organisatie-vraagstuk, dat zij beperkt tot de vraag hoe de vrouwenbeweging politieke resultaten kan behalen op de grote ondernemers en rechtse regeerders en die resultaten vervolgens kan vasthouden. Door deze beperking wordt haar oplossing van het organisatie-probleem van de vrouwenbeweging analoog geformuleerd aan dat van andere progressieve belangenorganisaties, zoals de vakbeweging, d.w.z. organisaties en comités met een politiek economisch eisenprogramma en een duidelijke structuur. Deze organisaties staan immers voor dezelfde opgaven als die Elli voor de vrouwenbeweging ziet nl. de strijd tegen Bestek '81, voor werk, recht op abortus (hoe dat kan zullen we nog zien), vrede en socialisme. Opgaven geformuleerd in termen van klassenstrijd en niet in termen van de strijd tegen de macht van mannen. 'Kleine praat- en studiegroepen' worden door Elli zonder meer afgedaan als 'een eerste mogelijkheid om buitenshuis wat te doen' (blz. 244), een soort voorspel op de 'echte' strijd dus, de strijd tegen Bestek '81. Het is de geringe aandacht van Elli voor de onderdrukking van vrouwen in de privésector, de seksuele onderdrukking van vrouwen, de onderdrukkende functies van het gezin en de maatschappelijke dwang tot heteroseksualiteit die ertoe leidt dat ze nieuwe en andere strijdvormen die vrouwen daartegen proberen te ontwikkelen, op zo'n manier kan afdoen. Ons inziens liggen in deze specifieke vormen van vrouwenonderdrukking en het ontwikkelen van strijd daartegen de belangrijkste problemen voor de vrouwenbeweging. Niet in een discussie over de voor- en nadelen van strakke of losse organisatiestructuren, grote of kleine groepen, praatgroepen of demonstraties, wel of geen eisenpakket, personen- of organisatiecomités los van de inzet van die strijd. Immers *de voor- en nadelen van bepaalde organisatievormen worden*

alleen duidelijk als ze aan de inzet van (een aspect van) de strijd voor vrouwenbevrijding gerelateerd worden.

Om niet in dezelfde formele benadering te blijven steken zullen we daarom eerst ingaan op deze kwestie, om tot slot terug te komen bij Elli's oplossing voor het organisatievraagstuk.

3) Wat is vrouwenonderdrukking?

Waar gaat in Elli's visie de strijd tegen de vrouwenonderdrukking precies over? Ze is daar weinig expliciet over, maar uit verspreide opmerkingen in haar artikel kunnen we toch een beeld krijgen.

Feministische strijd is de strijd voor 'volledige gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen' (blz. 249, noot 1). Dat kan van alles betekenen, zowel dat vrouwen niet minder maar anders zijn als dat elke notie van mannelijkheid versus vrouwelijkheid moet worden afgeschaft. Verder: 'voor een nieuwe verhouding tussen mannen en vrouwen, voor een positie van vrouwen als volwaardige mensen' (blz. 237). Alsof mannen die 'positie' altijd al gehad hebben en alsof vrouwen eenzelfde positie zouden willen verwerven. Verder: in het industrieel kapitalisme worden volgens Eli voor het eerst de mogelijkheden zichtbaar voor het bereiken van zo'n positie, naar analogie met de strijd van de arbeiders, die in het industrieel kapitalisme aan alle klassetegenstellingen een eind zou maken via de socialistische revolutie. Die biedt pas echt de mogelijkheden om vrouwenonderdrukking op te heffen. Maar dan moeten vrouwen wel zelf duidelijk maken wat ze willen, want van de 'strijders voor het socialisme' kan niet verwacht worden dat ze uit zichzelf iets tegen vrouwenonderdrukking zouden doen (blz. 246-247). Met zoveel woorden zegt Elli dus dat socialistische en feministische strijd niet automatisch samengaan. Waar ze dan die 'duidelijke historische en maatschappelijke band' tussen feminisme en klassenstrijd vandaan haalt (blz. 247) is

ons een raadsel. Maar goed: wat moeten vrouwen nu willen. Hier komt Elli alweer met een analogie aan: 'Zolang vrouwen niet in staat gesteld worden om zelfstandig in hun levensonderhoud te voorzien zal *dwang* blijven bestaan om ter wille van het levensonderhoud bepaalde relaties aan te gaan of in stand te houden die niet op vrijwillige keuze berusten' (blz. 243). Dus zoals mannen gedwongen worden hun arbeidskracht te verkopen om in hun levensonderhoud (en dat van 'hun' gezin) te voorzien, zo worden vrouwen gedwongen zich aan mannen uit te leveren. Oplossing: vrouwen moeten ook betaald werk gaan doen dan zijn ze onafhankelijk.

'Het recht op werk' en 'gelijk loon voor gelijke arbeid' zijn dus belangrijke vrouweneisen in Elli's opvatting. Volgens ons betekent het feit dat vrouwen dit soort eisen altijd zelf moeten bevechten alleen maar dat de 'arbeidersbeweging', in Elli's ogen onze natuurlijke bondgenoot, zich uit zichzelf weinig tot niets van vrouwelijke arbeiders aantrekt. En dat vrouwenonderdrukking verdwijnt wanneer alle vrouwen beroepsarbeid verrichten, is natuurlijk niet zo. Die verwachting kun je alleen uitspreken als je de economische afhankelijkheid van vrouwen als de basis van haar onderdrukking ziet. Maar zelfs dan . . .

Elli signaleert ook al dat je 'thuis als vrouw met de gebakken peren (blijft) zitten' (blz. 242) en dat het 'afrekenen met eeuwen-oude vooroordelen en gedragingen' (blz. 244) nog veel vastberaden 'vrouwenstrijd' vereist. Maar vervolgens veegt ze de vloer aan met die 'vrouwenstrijd' door praat- en studiegroepen te kleineren door (hfdst. 2) het alleen maar over 'éénzijdige verheerlijking van 'de kleinschalige revoluties thuis'' te hebben (blz. 243) waarvan zelfs gesuggereerd wordt dat die geen maatschappelijke strijd zouden zijn (blz. 244), om dan uit te komen bij een lofzang op de noodzaak van grote sterke organisaties met een lange adem. Alleen die 'les' wordt uit de abortusstrijd getrokken. Geen woord over

andere lessen, zoals: hoe moeilijk het is gebleken om de abortusstrijd uit zuiver legalistisch vaarwater te houden, hoe moeilijk het is om werkelijk veranderingen in seksuele moraal te bereiken, om de strijd voor het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen over hun lijf op andere gebieden voort te zetten (seksueel geweld schaf je niet bij wetswijziging af!).

Maar ook positieve 'lessen' worden vergeten: de enorme uitwerking die de abortusstrijd had op de bewustwording van vrouwen over de mogelijkheid van solidariteit door de klassen heen, over het recht op eigen lichamelijkheid en seksualiteit. En een indrukwekkende actie als de Bloemenhovebezetting, die mogelijk was zonder dat er geleund hoefde te worden op 'grote sterke organisaties', wordt niet genoemd.

Wat we geprobeerd hebben te laten zien, is dat Elli voortdurend over vrouwenonderdrukking praat in termen die aan klassenstrijd ontleend zijn. Haar redenering houdt op waar het ons inziens interessant begint te worden, waar ze iets zou moeten zeggen over *het specifieke van onderdrukking of tegenstellingen op basis van sekse*.

Wij kunnen hier niet zelf een pasklare definitie op tafel leggen, maar de tweede feministische golf bestaat lang genoeg om althans de richtingen te kunnen aangeven waarin het antwoord gezocht moet worden: de betekenis van huishoudelijke arbeid, de onderdrukking van vrouwelijke seksualiteit, seksueel geweld (b.v. verkrachting) en alle vormen van seksesocialisatie die maken dat mannen hun mannelijkheid en vrouwen hun typisch vrouwelijke 'eigenschappen' als iets natuurlijk accepteren. Wat ons betreft houdt dat met name verdere analyses in van de fenomenen *seksuele arbeidsdeling* (man als beroepsarbeider en de vrouw als huisvrouw, met of zonder baan buitenshuis, met of zonder echtgenoot; ook alleenwonende vrouwen worden gesocialiseerd tot 'ideale huisvrouw' en de buitenwereld blijft, in meer of mindere mate, vrouwen in die hoedanigheid aanspreken en behandelen) en *seksuele*

onderdrukking ofwel het maken van vrouwen tot seksobject van en voor mannen (pornografie, het ontkennen en of onderdrukken van vrouwelijke seksualiteit, verkrachting etc.). Beide vormen van onderdrukking vinden niet alleen in de openbare sfeer plaats, maar ook voor een belangrijk deel in de privé sfeer. Deze fenomenen lopen volgens ons dwars door de klassentegenstellingen heen, ze hebben immers betrekking op de seksetegenstellingen. Feministische strijd moet de klassentegenstellingen niet verwaarlozen of negeren, maar is *als zodanig* gericht op het omverwerpen van de *seksetegenstellingen*. In Elli's opvattingen daarentegen verhoudt feministische strijd (bij haar vrouwenstrijd) zich tot klassenstrijd 2) als deelstrijd tot algemene strijd (blz. 247). In onze ogen is daarmee haar beoordeling van het feminisme en haar analyse van vrouwenonderdrukking volstrekt tekort geschoten. Tot slot willen we daarom enige kritische kanttekeningen plaatsen bij haar praktisch-organisatorische aanbevelingen.

4) Het organisatievraagstuk opgelost door versterking van de NVB?

Elli constateert een 'terechte afkeer van onderschikking van de vrouwenbeweging aan partijpolitieke manoeuvres en kochandel' (blz. 247) en pleit vervolgens voor een verbinding van 'vrouwenstrijd' met 'algemene strijd' op praktisch-politiek niveau, gekoppeld aan autonomie van de vrouwenbeweging wat betreft organisatievorm. In concreto doet zij op basis hiervan twee aanbevelingen: Ten eerste moet er vooral geen CPN-vrouwengroep komen maar ten tweede moet de 'vrouwenstrijd' organisatorisch versterkt worden in de vorm van versterking van de NVB en van actiescomités als Wij Vrouwen Eisen en Vrouwen Eisen Werk.

Om maar met het laatste punt te beginnen, voor zover het ooit al mogelijk of wenselijk zou zijn om de categorische uitspraak te doen dat één bepaalde vrouwenorganisatie versterkt dient te

worden, dan zou dat in ieder geval moeten gebeuren op basis van een inhoudelijke discussie over prioriteiten. Die discussie gaat Elli echter uit de weg wanneer zij de NVB (en de actiescomités) vooral aanprijst om hun niet-partijgebondenheid (blz. 248-249), hun organisatorische autonomie. Wat de NVB betreft vragen wij ons ten eerste af of die autonome vorm ook een feministische inhoud dekt, zeker gezien het hiervoor door ons aangeduide antifeministische verleden van deze organisatie. 3) Dat Elli die vraag niet stelt heeft waarschijnlijk alles te maken met de formele manier waarop zij het organisatievraagstuk afhandelt. De autonomie van de vrouwenbeweging waar Elli voor staat, heeft immers zoals we al zagen weinig te maken met de erkenning van het bestaan van een autonoom terrein van feministische strijd (seksenstrijd), dat niet opgaat in de strijd voor het socialisme of voor meer democratie.

Aan de andere kant — en nu komen we bij het eerste deel van Elli's aanbevelingen — is het (deel)strijdterrein dat Elli toewijst aan de vrouwenbeweging volgens ons helemaal geen specifiek vrouwenstrijdterrein, maar moet dat onderdeel zijn van het algemene program van een socialistische of communistische partij. Dat strijd tegen Bestek '81 enz. door iemand uit het DB van onze partij (als Elli) tot vrouwenstrijd wordt verklaard zodra het gaat om punten als gelijke beloning, ouder(!)-bijdrage voor kinderdagverblijven, goede geboorteregelingsmogelijkheden, gelijke rechten op werk en uitkeringen, vinden wij een betreurenswaardig symptoom van seksisme. Juist omdat we vinden dat socialisme niet alleen een zaak van mannen is, willen we ervoor pleiten om een begin te maken met het bekritisieren van seksisme binnen onze eigen partij. En wij zouden niet willen uitsluiten dat eventuele CPN-vrouwengroepen daarbij een nuttige functie zouden kunnen hebben.

Blijft het feit dat ook wij van mening zijn, dat een krachtige autonome vrouwenbeweging de basisvoorwaarde is

voor de strijd tegen vrouwenonderdrukking. In hoeverre socialisme en feminisme, seksenstrijd en klassenstrijd, binnen een politieke partij als de CPN te combineren zijn kan volgens ons alleen worden uitgevonden via een intensieve discussie binnen de partij. 4) Erkenning door de partij van het belang van de vrouwenbeweging moet o.i. niet resulteren in voorschriften aan de beweging wat betreft actiepunten en organisatievormen, maar in een praktisch gemaakte erkenning dat vrouwenonderdrukking ook binnen de partij bestaat en in discussie met feministen binnen de partij. Zij zijn degenen die in hun dagelijks leven meemaken waar de mogelijkheden en moeilijkheden liggen bij het combineren van feministische strijd met de strijd waar ze als partijlid deel aan hebben.

Amsterdam, juli 1979
JOZIEN DE KLERK
MIEKE AERTS

NOTEN

1. Ruimtegebrek maakt het ons onmogelijk in te gaan op andere onderdelen van Elli's geschiedschrijving. Bijvoorbeeld de uitsluitend positieve verwijzing naar de Sowjet-Unie (waar onder Stalin abortus werd verboden en aan het bestaan van een zelfstandige vrouwenorganisatie een einde werd gemaakt, en waar de arbeidsdeling in het huishouden en seksuele onderdrukking tot op de dag van vandaag geen onderwerp van discussie zijn). Bijvoorbeeld het voortdurend uithalen naar de PvdA en de Rooie Vrouwen (die het feminisme in ieder geval een paar jaar eerder serieus namen dan CPN of NVB). B.v. de economische afleiding van de tweede feministische golf uit de concurrentie op de arbeidsmarkt (?) tussen mannen en vrouwen uit de 'middenlagen'. In het algemeen de manier waarop selectieve 'lessen' uit het verleden moeten dienen als bewijsmateriaal voor een politieke stelling-

name in het heden (terwijl je voor elke politieke keuze wel ergens steun kan vinden in de geschiedenis).

2) Het gaat ons in deze reactie in de eerste plaats om Elli's opvatting van *feminisme*. Natuurlijk moet in de verdere discussie ook een belangrijke rol spelen wat iedereen zoal onder *socialisme* verstaat. We vinden Elli's opmerkingen hierover ook weer rijkelijk vaag. 'Socialisme is geen *beperkte economische omwenteling*' (blz. 246), maar wat dan wel?

3) Dat een organisatie niet partijgebonden is (organisatorische onafhankelijkheid) zegt niets over haar praktisch-politieke activiteiten, die heel goed op de lijn van een bepaalde partij afgestemd zijn (inhoudelijke afhankelijkheid). Waar op zich niets op tegen is, maar wat wel openlijk erkend moet worden. In het geval van de NVB bestaat er een speciale relatie met de CPN, niet alleen via personele unies in besturen (waar b.v. Elli een voorbeeld van is), maar meer in het algemeen omdat communistische vrouwen binnen de NVB de toon aangeven bij het bepalen van wat het actieterrein is en vooral niet is. Niet voor niets worden succesvolle NVB-acties altijd op het krediet van communistische vrouwen geschreven, terecht overigens. (Zie hiervoor b.v. het artikel *Vrouwen vooruit met de CPN* van Elli Izeboud in P & C van maart/april 1977.)

4) Die discussie zou o.i. niet alleen moeten gaan over de inzet en de organisatievormen van het feminisme en hun betekenis voor de CPN, maar ook over de relevantie van feministische organisatieprincipes, als: het afwijzen van leiderschap, het vertrouwen op persoonlijke ervaringen, het benadrukken van opkomen voor jezelf en participatie van iedereen in discussies en besluitvorming. Waarmee we overigens niet willen suggereren dat dit soort principes onproblematisch in praktijk te brengen zouden zijn of al gebracht zijn binnen de vrouwenbeweging.

Vrouwenstrijd als democratische machtvorming

I dergelijke benadering zou ook onlogisch zijn, gezien bijvoorbeeld de studie-activiteiten op dit terrein in IPSO-verband. Centraal in mijn artikel stond het vraagstuk van de mogelijkheden tot *verdere machtsvorming door vrouwen*, vanuit een inderdaad zeer globale en summierere situatieschets van de vrouwenbeweging. Marianne en Elsbeth zijn daar niet zo expliciet op ingegaan, hoewel b.v. Elsbeth aan het eind van haar artikel in dezelfde richting werkt als ik dat heb gedaan.

Dit stuk is een reactie op de artikelen 'Feminisme en Socialisme' door Elsbeth Etty, 'De vrouwelijke factor' door Marianne Braun (beide verschenen in P & C, september 1979, nr. 7) en het artikel 'Vrouwenstrijd of feminisme' door Jozien de Klerk en Mieke Aertz dat in dit P & C-nummer staat. Deze drie artikelen zijn op hun beurt geschreven in reactie op mijn artikel 'Feministische golf of feministisch hoogtij?' in nr. 6 van P & C (juni 1979).

Hoewel de inhoud van de reacties op een aantal punten sterk uiteenloopt, wil ik toch in één artikel reageren. Een aantal kritiekpunten die m.i. op details betrekking hebben, zoals b.v. een verschil van mening over de term 'gelijkwaardigheid' met Elsbeth, zal ik laten liggen. Ook zal ik niet ingaan op de specifieke opstelling van de NVB — omdat ik van mening ben dat die discussie niet via een orgaan van de CPN gevoerd dient te worden.

II

Blijkbaar heeft de titel 'Feministische golf of feministisch hoogtij?' de verwachting gewekt, dat mijn artikel een soort totaalvisie zou bieden over de tweede feministische golf, de verhouding tussen feminisme en socialisme, de geschiedenis en de toekomst van de vrouwenbeweging en de taak van de CPN in dat geheel. Immers, een groot deel van de kritiek heeft betrekking op wat er *niet* in het artikel stond.

Het is zeker niet de bedoeling geweest om in mijn artikel 'het laatste woord' over al die ingewikkelde vraagstukken te spreken — iets wat zowel in het artikel van Marianne als dat van Elsbeth min of meer wordt verondersteld. Een

In het artikel van Jozien en Mieke komt het organisatievraagstuk wél aan de orde, en hun conclusies staan op een aantal punten lijnrecht tegenover die van mij. Zij verwijten mij een formele benadering door de discussie over organisatie los te koppelen van de inzet van de vrouwenstrijd. Vervolgens komen zij — na de onderdrukking van vrouwen los te koppelen van het geheel van machtsverhoudingen in onze maatschappij — tot een eigen keuze. Namelijk voor feministische organisatieprincipes, zoals 'het afwijzen van leiderschap, het vertrouwen op persoonlijke ervaringen, het benadrukken van opkomen voor jezelf en participatie van iedereen in discussie en besluitvorming'.

Ik kan het specifiek feministische hierin moeilijk ontdekken. Ook in andere opkomende massa-bewegingen spelen anti-autoritaire organisatieprincipes een belangrijke rol. Vergelijk bijvoorbeeld de discussies in de opkomende studentenbeweging.

Waar we het in ieder geval over eens zijn, is:

- a. de noodzaak van een zelfstandige, autonome vrouwenbeweging;
- b. de noodzaak voor de CPN om een eigen inbreng te hebben in het geheel van vrouwenstrijd en om de eigen visie verder te ontwikkelen.

Blijft de vraag of het mogelijk en/of wenselijk is om in te gaan op het vraagstuk van organisatie, zonder allerlei strategische en theoretische vraagstukken uitgespit te hebben.

De vraag is terecht waarom een aantal overwegingen, ideeën over de verhouding socialisme-feminisme niet uitgewerkt zijn in mijn artikel.

Het valt niet te ontkennen, dat er een verband bestaat tussen enerzijds een visie op de aard van de onderdrukking van vrouwen en de verhouding tussen kapitalisme en patriërchaat, anderzijds een visie op de mogelijkheden tot machtsvorming door vrouwen voor hun bevrijding.

De *inperking* die ik heb gemaakt, wil ik als volgt motiveren:

a. Er is nog niet zo lang geleden een IPSO-conferentie gehouden, waar een start gemaakt is met het meer systematisch bestuderen van een aantal aspecten van de positie en de strijd van vrouwen. Daaraan heb ik ook zelf een bijdrage geleverd.

b. Het vraagstuk van machtsvorming en het zoeken naar geschikte organisatorische vormen hiervoor, is een actueel discussiepoint in de vrouwenbeweging. Jozien en Mieke walsen daar nogal gemakkelijk overheen als zij stellen:

'Ons inziens liggen in deze specifieke vormen van vrouwenonderdrukking en het ontwikkelen van strijd daartegen de belangrijkste problemen voor de vrouwenbeweging. Niet in een discussie over de voor- en nadelen van strakke of losse organisatiestructuren, grote of kleine groepen, praatgroepen of demonstraties, wel of geen eisenpakket, personen- of organisatiecomités — los van de inzet van die strijd. Immers, de voor- en nadelen van bepaalde organisatievormen worden alleen duidelijk als ze aan de inzet van (een aspect van) de strijd voor vrouwenbeweging gerelateerd worden.'

Zij vergeten dan dat wel degelijk in de acties van vrouwen zelf ervaring is opgedaan met verschillende organisatie-

vormen en dat die ervaringen ook verwerkt worden.

De abortusbeweging laat zien wat je kunt bereiken door gezamenlijk op te treden voor een aantal concrete eisen. In de abortuscomités zijn diepgaande discussies gevoerd óók over de eigen organisatie, over de rol van vrouwenorganisaties en ongeorganiseerde vrouwen, over de houding van politieke partijen, etc. Naast de vele activiteiten die verschillende vrouwengroepen en -organisaties afzonderlijk aanpakken, dringt zich steeds meer de noodzaak op, om op een aantal punten *gemeenschappelijk* op te treden, om activiteiten te coördineren en gezamenlijk te organiseren. Het gaat daarbij voor een belangrijk deel om het vastleggen van resultaten. Dat omvat méér dan 'materiële zaken'. Oude gedachtes en gewoontes vormen ook een macht. Door het bewuste optreden van vrouwen en door de crisis in het kapitalisme zelf wordt daar danig aan geknaagd. Dan gaat het erom hoe je veranderd en veranderend denken, nieuwe gedachtes en gewoontes als tegenmacht organiseert en tot gelding weet te brengen. Het is terecht om daarbij — zoals Marianne doet — veel aandacht te schenken aan de specifieke leef- en werkomstandigheden van vrouwen.

Dat vrouwen als huisvrouwen nogal geïsoleerd werken, vereist dat organisaties en actiegroepen daarop berekend zijn. De arbeidersbeweging kon zich organisatorisch pas goed ontwikkelen, toen grotere groepen arbeiders in één bedrijf samen werkten. Een dergelijke voorwaarde is er voor deze vrouwen niet. De privé-sfeer lijkt zelfs steeds verder geïsoleerd te worden van het maatschappelijk gebeuren. Reden temeer dacht ik, dat de vrouwenbeweging doorgaat met het naar buiten halen, in de openbaarheid rukken van vraagstukken die juist in die privésfeer actueel zijn.

c. Het vraagstuk van democratische machtsvorming is ook aan de orde vanuit onze politiek, zoals die op het laatste congres is vastgesteld. Het werken aan een nieuwe coalitie vanuit

democratische massa-activiteiten is daar centraal gesteld, waarbij het een taak is van de CPN om er toe bij te dragen dat democratische bewegingen zich ontwikkelen tot duurzaam werkende factoren voor een andere politiek. De ernst van de crisis in het kapitalisme — met alle verwording van dien — maakt het nodig om haast te maken met het ingrijpen in die ontwikkeling. En dat vereist de bereidheid tot samenwerking en onderlinge discussie van alle progressieve mensen in ons land. Onze opvatting dat niet dat-wat-scheidt, maar dat-wat-bindt op de voorgrond moet staan, het breken met sectarisme en zelfgenoegzaamheid, is mijns inziens ook van betekenis voor de vrouwenbeweging.

Een van de vele goede zaken van de vrouwenbeweging is, dat op grond van de noodzaak tot gemeenschappelijk optreden, hechte samenwerking is gegroeid tussen vrouwen (organisaties) met uiteenlopende politieke, theoretische en levensbeschouwelijke opvattingen. Naast allerlei andere lessen die er inderdaad uit de abortusbeweging getrokken kunnen worden (zie de reactie van Jozien en Mieke), heb ik dat aspect naar voren gehaald.

(Het is overigens ook specifiek op dat punt dat ik de inbreng van de NVB noemde. Het is een duidelijke zaak dat de NVB niet de enige was die de abortusstrijd vorm heeft gegeven.) In de abortusbeweging wordt praktisch samengewerkt en fel gediscussieerd, oude hokjes worden doorbroken. De abortusbeweging is een politieke kracht van betekenis geworden, juist ook door politieke intriges te doorzien, door steeds te blijven uitgaan van drie duidelijke eisen en daárvóór een eenheid te vormen.

Kortom: Op grond van bovenstaande overwegingen, met name op grond van de keiharde noodzaak om op een aantal terreinen drastisch in te grijpen in de bestaande machtsverhoudingen, heb ik mijn artikel toegespitst op het vraagstuk van machtsvorming en organisatie.

Ik ben het eens met de kritiek dat mijn opsomming van organisatie-mogelijk-

heden niet uitputtend was. Zo heb ik b.v. de vrouwengroepen in de vakbeweging niet genoemd — terwijl die toch een belangrijk centrum zijn van vernieuwing in de vakbeweging en een uiterst waardevolle bijdrage leveren aan de vrouwenstrijd en de bewustwording van vrouwen en mannen. Dat laatste geldt ook voor bewegingen als 'Vrouwen tegen verkrachting' en 'Blijf van m'n lijf'.

Overigens denk ik dat het niet zinnig is om uiteenlopende groepen in de vrouwenbeweging voornamelijk als concurrenten te zien, waarbij dan — zoals in de visie van Jozien en Mieke — de NVB op alle terreinen kampioen zou moeten zijn, voor ze het recht krijgt om gewaardeerd te worden.

IV

In de benadering die ik gekozen heb, staat dus voorop: de noodzaak tot *verdere samenwerking* van progressieve vrouwen en de manier waarop dat organisatorisch vorm kan krijgen. De visie van de CPN op de concrete mogelijkheden om tot maatschappelijke veranderingen te komen in Nederland, speelt daarin een belangrijke rol.

Marianne en Elsbeth leggen vooral de nadruk op de noodzaak van *verder onderzoek*. Als taak van de CPN daarin geldt vooral het benutten van de marxistische traditie en van nieuwe inzichten van de vrouwenbeweging, om tot een betere theorie en praktijk te komen op het terrein van vrouwenstrijd.

Jozien en Mieke stellen als prioriteit het nagaan van *specifieke vormen van vrouwenonderdrukking* (die zij voornamelijk zien op het gebied van seksuele verhoudingen) en het zoeken van strijdvormen daarbij. De voornaamste taak van de CPN is dan het erkennen en overnemen daarvan.

Op deze laatste visie kom ik straks nog terug.

Wat Marianne en Elsbeth aangaat, hun nadruk op de betekenis van de tradities van de communistische beweging en

van de inzichten van de nieuwe feministische beweging, wil ik onderstrepen. Ik ben het volledig met hun eens dat vanuit de CPN een actieve bijdrage kan en moet worden geleverd aan het analyseren van de positie van de vrouw. Waar ik in mijn artikel de nadruk op heb willen leggen is, dat de verwerking van uiteenlopende ervaringen, het trekken-van-lessen, het studiewerk, etc. juist beter mogelijk wordt als er een gemeenschappelijke actie-praktijk bestaat. Er ontstaat meer waardering en openheid voor vrouwen met andere opvattingen over bijvoorbeeld de specifieke aard van de onderdrukking van vrouwen, de betekenis van het gezin, de verhouding tussen kapitalisme en patriërchaat. Een dergelijke openheid is een voorwaarde om de eigen visie te kunnen verdiepen en bij te schaven. Het gescheiden actie-voeren maakt zo een proces veel moeilijker.

V

In dat verband wil ik ook de *'twee invulsboeken'* verduidelijken; het bestaan van een soort 'polen' in de vrouwenbeweging met aan de ene kant een nadruk op de anti-kapitalistische strijd, aan de andere kant een nadruk op de strijd tegen mannen. 'Beide elementen moeten door een sterke vrouwenbeweging verwerkt worden' heb ik gesteld. Jozien en Mieke spreken zich in feite daartegen uit, door een onderscheid te maken tussen 'een autonoom terrein van *feministische strijd* (seksstrijd) dat niet opgaat in de strijd voor het socialisme of voor meer democratie' en *'vrouwenstrijd'*, d.w.z. strijd die door vrouwen wordt gevoerd' bijvoorbeeld tegen de gevolgen van Bestek '81 voor vrouwen. Op die manier hanteren ze op grond van hun analyse een scheidslijn tussen een soort zuiver feministische strijd, gericht op het omverwerpen van de seksetegenstellingen, en vrouwenstrijd. Dat laatste zou geen terrein zijn waarop een vrouwenbeweging moet optreden, 'maar moet onderdeel zijn van het algemene program van een socialis-

tische of communistische partij'. Ze gaan zelfs zo ver om te spreken van een 'betreurenswaardig symptoom van seksisme' als men strijd voor gelijke rechten beloning, gelijke rechten op werk en uitkeringen, etc. onder de vrouwenstrijd rekent.

Ik ben het er mee eens dat de vrouwen-eisen een geïntegreerd onderdeel moeten zijn van progressieve partijprograma's, maar in de redenering van Jozien en Mieke wordt het bestaan en het optreden van elke belangenorganisatie uit het politieke leven weggevaagd en wordt de huidige feministische beweging losgemaakt van haar tradities. Vrouwen komen op grond van eigen belangen op voor gelijke rechten, en onmiskenbaar wordt in die strijd het zelfbewustzijn van vrouwen groter. Dat soort strijd is niet alleen strijd voor materiële belangen, het is tegelijk — de geschiedenis levert daarvan veel voorbeelden — een belangrijk stuk ideologische strijd.

Loonstrijd betekent niet direct omverwerping van het kapitalisme. Strijd voor gelijk loon betekent niet direct omverwerping van het patriërchaat. Maar niettemin zijn het belangrijke stukken strijd die een ingreep betekenen in de bestaande machtsverhoudingen.

In de analyse van Jozien en Mieke wordt de feministische beweging afgegrensd voor een groot aantal vrouwen.

Wat zij mij — gedeeltelijk terecht — verwijten, namelijk een vroeger wat sectarische, afgesloten houding tegenover de nieuwe feministische beweging, blijken zij zelf nog niet kwijt te zijn t.a.v. andere delen van de vrouwenbeweging. Een term als 'afhouden van' — die in het door Jozien en Mieke aangehaalde citaat voorkomt, zou ik nu zeker niet meer hanteren. Hoewel ik er van overtuigd blijf, dat verwezenlijking van de bevrijding van de vrouw binnen het kapitalisme een onmogelijkheid is. Binnen het kapitalisme kunnen we als vrouwen waarschijnlijk nog een groot aantal rechten veroveren, en daar moeten we ook dagelijks voor optreden, maar mijns inziens ligt het perspectief

in een bewuste verbinding van de vrouwenstrijd met de strijd van vele andere progressieve en democratische Nederlanders — het inslaan van een Nederlandse weg naar het socialisme.

Terug naar de 'twee invalshoeken'. Niet voor niets staat dit stukje bij mij onder de tussenkop 'Geen Stellingenoorlog'.

Te lang is m.i. in de vrouwenbeweging de meningenstrijd gevoerd als een stellingenoorlog, waarin theoretische uitgangspunten de scheidslijnen bepalen. Analytische begrippen functioneren dan als morele verwijten. Termen als klassenstrijd en socialisme tegenover vrouwenstrijd en feminisme worden min of meer als scheldwoorden gehanteerd. Wie in termen van klassenstrijd denkt, krijgt het etiket pro-man. Wie in termen van feministische strijd denkt, het etiket anti-man.

Juist de laatste jaren is meer samenwerking gegroeid in de vrouwenbeweging. Er is geen sprake van standpunten. De vrouwenbeweging heeft zich ook in opvattingen verder ontwikkeld. Er zijn onnoemelijk veel nuances die zich niet in twee 'meningen-blokken' laten onderbrengen. In het proces van samenwerking ontstond meer respect en openheid voor vrouwen met andere opvattingen. Dat schept de mogelijkheid om

a. meer kracht te ontwikkelen voor concrete eisen en resultaten binnen te halen;

b. verdere discussie te voeren, gezamenlijke ervaringen op te doen en te werken; nieuwe inzichten ontwikkelen. Het verhaal over de twee invalshoeken waaruit de vrouwenbeweging in de jaren '60 nieuwe impulsen kreeg, is in mijn artikel vooral bedoeld als illustratie bij het onheilzame van blokvorming en sectarisme in de vrouwenbeweging, en de mogelijke achtergronden daarvan.

Marianne en Elsbeth vinden in tegenstelling tot Jozien en Mieke de verbinding van beide aspecten in de vrouwenbeweging belangrijk. Maar zij stellen het probleem enigszins anders dan ik. Marianne benadert het vooral

theoretisch. Elsbeth spreekt van een ontoereikende politieke verklaring van de vrouwenbeweging.

Er zijn vrouwen die zich in een bepaalde periode van de vrouwenbeweging niet 'schuldig' hebben gemaakt aan een 'stellingenoorlog'. Het werk van de NVB is bijvoorbeeld zwaar onderschat in de feministische beweging, vrouwen die hun sporen zeker verdiend hebben in de vrouwenbeweging, werden als oud vuil de hoek in getrapd, de NVB werd voorgesteld als een vrouwenvijandige organisatie.

Aan de andere kant bestond soms minachting voor vrouwen die op nieuwe problemen stuitten, die andere vraagstukken centraal stelden.

De samenwerking in de abortusstrijd is van grote betekenis geweest om hiermee af te rekenen. Etiketten werden losgeweekt. De vrouwenbeweging werd verdiept en verrijkt.

Alle reden, dacht ik, om op die weg verder te gaan. Je kunt niet een bepaald geheel van opvattingen als maatstaf nemen om bepaalde organisaties en personen als strijdgenoot te accepteren dan wel uit te sluiten. Zo kun je van een communistische partij bijvoorbeeld niet verwachten dat het klassenstandpunt wordt losgelaten terwille van gezamenlijk strijd voor een gezamenlijk doel. Immers, dat zou gelijkstaan met een opheffing van de CPN.

Je mag wel eisen en verwachten dat de vrouwenbeweging serieus genomen wordt door communisten en dat zij zich tot taak stellen om de beweging onder vrouwen te stimuleren.

VII

Een ander punt dat in de discussie naar voren komt is de *verhouding tussen democratische machtsvorming en 'kleinschalige revoluties thuis'*.

Door Marianne wordt dit vraagstuk aangegeven met de vraag, wat nu precies *maatschappelijke strijd* is.

Elsbeth stelt er het volgende over:

'De nieuwe inzichten ontleen bovendien hun kracht niet alleen aan hun strijdbaarheid tegenover reactionaire

opvattingen, maar vinden ook hun weerslag in massa-acties en worden ver-
taald in concrete politieke eisen. Mede
daarom is het mijns inziens onjuist om,
zoals Elli Izeboud doet, een tegenstel-
ling te suggereren tussen strijd voor
materiële belangen en massale demon-
straties enerzijds en 'kleinschalige
revoluties thuis' anderzijds. Daarmee
wordt ten onrechte een soort rangorde
aangebracht in de verschillende vormen
van vrouwenstrijd en wordt de strijd die
vrouwen thuis moeten leveren voor
democratisering van de gezinsverhou-
dingen en gelijkwaardige — ook
seksuele — relaties in diskrediet
gebracht.'

Uit het citaat blijkt al, dat twee vraag-
stukken min of meer parallel lopen. De
verhouding tussen gezamenlijk en
individueel optreden; en de verhou-
ding tussen materiële en immateriële
belangen.

De aloude vraag naar de verhouding
tussen structuurverandering en mentali-
teitsverandering duikt daarbij op.

Volgens mij is het heel goed mogelijk
om maatschappelijke macht te ont-
wikkelen om gezinsverhoudingen en
man-vrouw-verhoudingen te democrati-
seren. Het is een proces dat aan de gang
is en waar uiteenlopende vrouwen(orga-
nisaties) een bijdrage aan leveren, elk
op hun manier.

Waar het mij om gaat is, dat de vrou-
wenbeweging zich niet louter naar
binnen moet richten, maar haar kracht
naar buiten moet tonen en die in de
hele maatschappij tot gelding moet
brengen.

Ik zie in dat opzicht geen tegenstel-
lingen tussen actie en bewustwording,
of tussen gezamenlijk en individueel
optreden.

Ons doel is om maatschappelijke ver-
houdingen te veranderen. De activitei-
ten daarvoor vereisen en bewerkstelli-
gen verdere bewustwording.

Kijk naar de abortusstrijd. Vrouwen
zijn daarin gemeenschappelijk naar
buiten getreden. Hebben hun ge-
zamenlijke kracht getoond. In grote
demonstraties. In het daadwerkelijk
verhindere van sluiting van de Bloe-

menhove-kliniek. Tegelijkertijd is er
een grote voorlichtingscampagne ge-
voerd door het hele land. Met films,
spreeksters, etc.

Individuele ervaringen speelden een
rol, van vrouwen die de moed hadden
om erover te vertellen. Ongetwijfeld is
de abortusstrijd ook begeleid door veel
kleinschalige revoluties thuis. Vrouwen
die bijvoorbeeld de macht van hun man
of van de arts trotseren, en abortus
laten verrichten als ze het niet verant-
woord vinden om een kind ter wereld te
brengen. Dat vereist van elke vrouw
afzonderlijk grote persoonlijke kracht
en een grote mate van zelfbewustzijn.

Dat geldt ook als b.v. vrouwen mee
willen demonstreren en daar thuis voor
moeten knokken. Een sterke beweging
kan ook niet bestaan zonder bewuste
sterke vrouwen die ook in hun per-
soonlijke relaties zichzelf ontwikkelen.
Dat kunnen anderen nooit voor je
doen.

De noodzaak om naar buiten te treden,
als vrouwen gezamenlijk macht te ont-
wikkelen en te tonen, betekent dan ook
zeker niet dat de strijd in de privé sfeer
in diskrediet wordt gebracht — zoals
Elsbeth stelt. De persoonlijke inzet van
vrouwen binnen- en buitenshuis levert
kracht aan de vrouwenbeweging.

Maar het feit dat ze dat gezamenlijk,
gemeenschappelijk doen is voorwaarde
voor het vormen van maatschappelijke
macht en veronderstelt bepaalde vor-
men van organisatie.

Tot slot wil ik terugkomen op de *relatie
tussen socialisme en feminisme*.

De visie van Jozien en Mieke, waarin
die relatie in feite ontkend wordt, lijkt
me onvruchtbaar. Ik sluit me dan ook
aan bij Marianne en Elsbeth met hun
denkbeelden om dit vraagstuk grondig
verder te onderzoeken. Hun artikelen
zijn hiervoor een belangrijke bijdrage;
een aantal van de daarbij aan de orde
zijnde problemen worden er duidelijk
in geformuleerd.

Evenals Elsbeth meen ik dat uitgegaan
moet worden van de beweging en de
machtsverhoudingen in ons land op dit
moment en van de visie van de CPN op
de mogelijkheden en wegen om in

Nederland tot fundamentele maatschappijverandering te komen. Ik ben het eens met Elsbeth als ze schrijft 'dat de strijd voor een socialistische maatschappij niet alleen te vangen is in sociaal-economische eisen en dat niet elke strijd — dus ook de seksenstrijd niet — in het corset van de klassenstrijd gesnoerd kan worden'.

En verder: 'Wij onderstrepen de betekenis van de democratische bewegingen zoals de vrouwenbeweging. Niet alleen omdat we het toejuichen dat mensen zelf willen bepalen hoe ze hun leven inrichten, maar ook omdat de strijd voor het socialisme daar verder mee komt.'

Deze visie op vrouwenstrijd hangt samen met de CPN-opvatting over een democratische weg naar het socialisme (zie P & C nr. 5 van dit jaar: De CPN en de democratie — schets ter voorbereiding van een nieuw partijprogramma).

Volgens mij kan de vrouwenbeweging zich op zo'n weg naar het socialisme manifesteren, juist omdat het uitgangspunt daarbij is dat mensen voor eigen eisen en belangen in beweging komen en in beweging blijven.

Wat de betekenis is van het samengaan van verschillende groepen en groeperingen met eigen (deel-)eisen bleek bijvoorbeeld op de demonstratie van 23 juni jl. tegen Bestek '81, waarin vrouwen krachtig en herkenbaar optraden.

In die zin beschouw ik de vrouwenbeweging inderdaad als 'deel'-beweging (vergelijk de opmerking van Jozien en Mieke). Maar dat wil niet zeggen dat die ondergeschikt is aan het geheel of aan de klassenstrijd, zoals zij het noemen. De noodzakelijke autonomie van de vrouwenbeweging staat daar borg voor en bovendien is duidelijk dat de inzichten van de vrouwenbeweging in alle maatschappelijke lagen en groepen doordringen.

De hele beweging die zich nu tegen de regeringspolitiek ontwikkelt, omvat ook meer dan louter sociaal-economische strijd. De beweging is een zaak van democratische machtsvorming tegen-

over ondemocratische machtsuitoefening en omvat ook b.v. de onvrede over het autoritaire, reactionaire optreden van de regering op tal van terreinen — onder meer het oppoetsen van 'oude vormen en gedachten'.

Elsbeth citeert met instemming een tweetal vragen van Sheila Rowbotham over de verhouding tussen socialisme en feminisme.

Het eerste deel van die vragen heeft betrekking op de inzet van de socialistische strijd zelf: 'Volgen uit wijzigingen in de eigendom en organisatie van de productie ook werkelijk veranderingen in de maatschappelijke produktieverhoudingen . . .?' Dit suggereert een tegenstelling en zou kunnen betekenen dat je pas van socialisme zou kunnen spreken als er veel meer veranderd is dan de eigendom en organisatie van de productie.

Dat laatste is m.i. echter de kern van waar het om gaat bij socialisme. Het houdt in dat het wezenlijk ondemocratische van het kapitalisme, de particuliere eigendom, is opgeheven.

Inderdaad betekent het tot stand brengen van het socialisme niet automatisch dat daarmee alle onrechtvaardigheden, zoals discriminatie op grond van geslacht, zijn opgeheven.

Als vrouwen echter als zelfstandige beweging blijven optreden, dan kan het volgens mij niet anders of in het socialistische Nederland dat wij willen bereiken, zal seksisme een vloek zijn.

Zowel Elsbeth als Jozien en Mieke struikelen over de volgende formulering in mijn artikel: 'Vrouwen hebben bondgenoten nodig. Zonder solidariteit kan de vrouwenstrijd niet slagen. Hoe kun je verwachten dat de bondgenoten van de vrouwen, de 'strijders voor het socialisme', er aan denken om de vrouwen te helpen? Het is de vrouwen eisen 'even mee te nemen' als de vrouwen zelf niet goed duidelijk maken wat wij willen, hoe vrouwen vinden dat de toekomst eruit moet zien.'

Een deel van hun kritiek heeft betrekking op de term 'strijders voor het socialisme' — een uitdrukking die in het stuk niet voor niets tussen aan-

halingstekens staat, en dus ironisch is bedoeld. De passage is een kritiek op een passieve, afwachtede houding bij sommigen in de vrouwenbeweging ten aanzien van politieke machtsvorming. Naar mijn mening is de kracht van de vrouwen zelf beslissend voor die machtsvorming. Op dat punt ben ik het met Elsbeth niet eens. Hoe belangrijk het ook is dat met name de CPN een aantal principes op dit terrein terecht heeft hooggehouden, ook in een tijd zonder massabeweging van vrouwen, dat is nog geen garantie voor socialisme zonder seksisme. De daadwerkelijke inzet van socialisten en communisten voor de bevrijding van de vrouw is, naar mijn overtuiging, wel degelijk in sterke mate afhankelijk van de kracht van de vrouwenbeweging. Ook daarom bepleit ik versterking daarvan. Vrouwen moeten zelf de thema's aandragen, hun eisen onontkoombaar maken. Dat vereist dat vrouwen zich gezamenlijk organiseren en zich niet door partijpolitieke scheidslijnen van samenwerking en samengaan laten afhouden. Zo'n krachtige beweging heeft m.i. veel meer politieke invloed, veel meer vernieuwende werking op het denken van leden van politieke partijen, dan vrouwelijke pressiegroepen binnen politieke partijen. Bovendien geldt voor onze partij, dat de leden een gezamenlijke doelstelling hebben op basis waarvan zij zich bij de CPN aansluiten. De CPN kent binnen haar eigen rijen geen deelbelangen. Om die te behartigen zijn er organisaties die niet partijpolitiek gebonden zijn, en die — zoals gezegd — op zichzelf ook weer invloed op de partij hebben.

Dat neemt niet weg dat de CPN een eigen taak heeft ten aanzien van de vrouwenbeweging en dat er nog best wat bij te spijkeren is aan onze politiek. Het zou onjuist zijn om als partij passief af te wachten waarmee de vrou-

wenbeweging komt en op die manier verantwoordelijkheid af te schuiven. Een klein voorbeeld. Vele CPN-afdelingen worden geconfronteerd met het probleem dat een aantal vrouwen niet op vergaderingen kan komen of op andere wijze aan het werk kan deelnemen, omdat de kinderen verzorgd moeten worden. Dat betekent dat een aantal leden van de partij niet tot ontplooiing kan komen, dat capaciteiten en ervaringen onderbenut blijven of braak blijven liggen.

Het vraagstuk is niet opgelost als de man van vergaderingen wegblijft, maar dat is geen reden om het normaal te vinden wanneer vrouwen thuisblijven. Dat is net zo min een oplossing. Het krachtig ondersteunen van strijd voor kinderopvangvoorzieningen en het organiseren van kinderopvang bij belangrijke partij-activiteiten, zijn voor de hand liggende mogelijkheden, maar ongetwijfeld valt er méér te bedenken. Er is nog veel te doen, nog meer te denken over de taken van de CPN ten aanzien van de vrouwenstrijd.

Veel te lang zijn in de samenleving maatschappelijke problemen afgeschoven naar de privé-sfeer, op de schouders van huisvrouwen. Het zijn 'vrouwenproblemen' geworden. De vrouwen zijn massaal bezig om deze gang van zaken te keren, om vrouwenproblemen weer tot maatschappelijke vraagstukken te maken en met succes. Er zullen ongetwijfeld nog veel vraagstukken opduiken die nú nog niet eens zijn te voorzien.

Het laatste woord over de vrouwenstrijd kan dan ook nog lang niet gesproken worden, maar er worden gelukkig wel dagelijks letters voor aangedragen — wat alle hoop geeft voor de toekomst.

ELLI IZEBLOUD

Gijs Schreuders op congres Communistische Partij VS

In Detroit is woensdag het congres begonnen van de Communistische Partij van de Verenigde Staten.

Gijs Schreuders, de hoofdredacteur van De Waarheid, is als gast op dit congres aanwezig. Hij vertegenwoordigt er het partijbestuur van de CPN.

Uit De Waarheid van donderdag 23 augustus 1979.

Oproep voor de financiële campagne 1979-1980

Een grote krachtsinspanning en een hevige strijd liggen voor 'ons.

De acties tegen de Bestek-politiek, tegen de afbraak van loon, uitkering, werk en voorzieningen, zullen zich verscherpen.

De strijd tegen kernbewapening en hoge oorlogsuitgaven zal — en moet — in omvang toenemen.

Massaal verweer is nodig tegen aanvallen op democratische rechten. Vakbondsrechten, stakingsrecht, recht op abortus — zij zullen met hand en tand verdedigd moeten worden.

Voor het aanwakkeren, bundelen en tot een goed einde brengen van de strijd, voor de organisatie van de daarbij onmisbare solidariteit, is een strijdbare politieke partij als de Communistische Partij en een dagelijks verschijnend blad als De Waarheid onmisbaar.

Velen weten dat uit ervaring.

Daarom helpen zij iedere keer, ook als het hen zwaar valt, de CPN en De Waarheid aan de middelen die nodig zijn om hun taak te vervullen.

De financiële campagne die het afgelopen jaar voor partij en krant gevoerd is, bewijst dat. Ondanks de strenge winter, die niet alleen de inzameling bemoeilijkt maar die iedere werker voor extra kosten plaatste, werd nog meer bijeengebracht dan de 840.000 gulden waartoe het partijbestuur had opgeroepen!

Van grote betekenis is daarbij dat een belangrijk deel van dit bedrag gegeven werd door vaste donateurs, die daarmee de hechte band tussen hen, de partij en De Waarheid tot uitdrukking brachten.

Het partijbestuur van de CPN roept alle leden en vrienden van de partij, allen die de noodzaak en de mogelijkheid van strijd inzien op, opnieuw aan de slag te gaan om de CPN en De Waarheid aan de daartoe noodzakelijke fondsen te helpen.

Het wijst op het grote belang dat gehecht moet worden aan het winnen van duizend nieuwe mensen als vaste donateur van de partij.

Het roept alle communisten op tot een krachtige campagne om in het jaar dat voor ons ligt een bedrag van 850.000 gulden bijeen te brengen, ten dienste van partij en krant.

Het dagelijks bestuur van de CPN

Uit De Waarheid van vrijdag 17 augustus 1979.

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Acties in de haven brengen Bestek-politiek zware slag toe

In de afgelopen jaren is geen sociaal-economisch program van de regering en ondernemers zo betwist als Bestek '81 nu, en zelden is een protest gepaard gegaan met zo'n felle actie als in de nazomer en herfst van dit jaar.

Aan de spits daarvan gingen de werkers van de Rotterdamse havens en de sleepboten.

Maar daartoe beperkte de actie zich niet. De beroering brak zich baan over een breed front. Er is gestaakt in de Groningse karton voor hoger loon. De chemie kwam in het teken te staan van de strijd voor de 5-ploegendienst en de 35-urige werkweek. Nieuwe acties werden gevoerd in het onderwijs, in de scheepsbouw, op verschillende bouwwerken, bij Hoogovens.

Dat alles ging en gaat vergezeld van discussies op de bedrijven en vooral ook in de vakbeweging, die het karakter hebben aangenomen van een afrekening met de lijn zoals die door de FNV-top is gevolgd; de lijn-Den Uyl van het ondergeschikt maken van de vakbeweging aan een politiek van matiging en bezuiniging volgens het model van Bestek '81 of varianten daarop.

De ene ledenvergadering na de andere en soms al ook bestuursinstanties verklaarden een CAO-beleid, uitgaande van de nullijn voor onmogelijk, zoals gebeurde door de Dienstenbonden, de Voedingsbond en Bondsraad van de ABVA

De enige eigenlijk die de nullijn volop bleef verdedigen is de leiding van de Industriebond NVV, maar ook daar rebelleert de ene afdeling na de andere.

In het Kamerdebat over de miljoenennota van het kabinet-Van Agt werd van PvdA-zijde geklaagd: 'Het sociale klimaat is beduidend verslechterd.' In werkelijkheid is natuurlijk het tegenovergestelde het geval. Het klimaat is opgeklaard. Er is een klimaat geschapen dat de mensen aanmoedigt om niet langer af te wachten, maar te breken met volgzzaamheid aan een politiek van berusting en impasse, om zèlf te gaan optreden en in actie te gaan.

Er is een klimaat gegroeid dat de mensen helpt zich in feite het klassekarakter van matiging bewust te worden.

Regie verstoord

Het effect van de acties tekende zich al onmiddellijk af.

Niemand kon er buiten het parlement aan voorbij gaan, dat de havenstakingen en de beweging elders vergaande consequenties hebben voor de Bestek '81 politiek van regering en ondernemers en van de opstelling daartegenover van de vakbondsleiding.

Niemand kan er meer omheen te erkennen, dat de acties de regering en de ondernemers onder zware druk zetten en een geduchte streep trokken door de rekening van allen die erop speculeerden in de politiek van loonbevrozing en koopkracht-aantasting te kunnen doorzetten.

Nog afgezien van wat er aan materiële resultaten tijdens de acties werd binnengehaald, kan er met dit alles gesproken worden van een indrukwekkend politiek resultaat.

Dat wint nog aan betekenis door het moment waarop dit alles zich voltrok.

September had in de opzet van Van Agt en Van Veen de maand moeten worden waarin zich een soort 'sociaal contract' had moeten realiseren van regering, ondernemers en de FNV-leiding gericht op een voortzetting van de politiek van nullijn en bezuinigingen zoals in dit eerste jaar van Bestek '81, liefst met nog een schepje er bovenop. Op het program stonden een verdere aantasting van prijscompensatie, invoering van de minlijn van grote groepen CAO-inkomens en een verscherpte aanval op voorzieningen van de werklozen. Zou zo'n contract al niet mogelijk zijn geweest, dan

werd toch minstens gerekend op net zo'n serviele opstelling van de vakbeweging via een 'gecoördineerd arbeidersvoorwaardenbeleid' als voor dit jaar het geval was geweest.

Die regie is grondig verstoord. Het is de grote betekenis van de beweging van de achter ons liggende maanden, dat deze opzet in een aantal bedrijfstakken al voor dit jaar, 1979, het eerste jaar van Bestek '81, werd doorbroken.

Laat staan van wat er voor 1980 in het vat zit.

De acties en protesten tegen de afbraakplannen van regering en ondernemers en de weerspiegeling ervan in de oordeelsvorming in vakbeweging en onder brede groepen van de bevolking zet de bijl aan de wortels van de Bestek '81-politiek. Het is hier en daar ook met zoveel woorden erkend: die politiek is bankroet.

Twee pijlers

In dit alles tekent zich de grote betekenis af van de politiek van onze partij.

Wij hebben van meet af aan, aanvankelijk als enige — de politiek van matiging en bezuiniging — bestreden, en daartegenover hebben we onze opvatting van crisisbestrijding geplaatst. Met als oriëntatiepunten niet winsten en bewapening, zoals het geval is bij Bestek '81, maar de eisen en de verlangens van de werkers. En we hebben tegelijkertijd — samen met anderen — initiatieven ontwikkeld om te komen tot eensgezinde actie daarvan.

De beweging tegen Bestek '81 is er het gevolg van. Die beweging steunt op twee pijlers:

- de actie per bedrijf, bedrijfstak of maatschappelijke sector voor eigen eisen, met eigen actievormen en eigen vormen van strijd-leidingen
- het garanderen van onderlinge solidariteit, als eerste stap naar het samenbundelen van krachten tegen Bestek '81, en vooral ook voor het vinden van wegen naar een ander beleid.

Wat we ervaren hebben in acties van allerlei aard — een protest tegen het afbraakbeleid van de regering, dat het hele land omvat, een massabeweging die al de erkenning heeft afgedwongen dat de matigingspolitiek zwaar onder druk staat — zou zonder zo'n oriëntatie van onze partij op het ontwikkelen van initiatief als de beweging tegen Bestek '81 niet denkbaar zijn geweest.

Het allerbelangrijkst wat ons thans te doen staat is eraan mee te werken dat de anti-Bestek '81-beweging verder wordt ontwikkeld, met voorop het over een breed front doorzetten van de acties van eigen eisen en het zoeken van wegen om de resultaten te verduur-

zamen. Allereerst wat betreft de concrete verworvenheden zelf — dat is van het allergrootste belang — maar ook in de zin van het realiseren van politieke resultaten, te beginnen met wat zich als eerste aandient, het formuleren, op basis van actie, van een alternatief voor Bestek '81.

Reeds heeft de actie al geleid tot een brede erkenning van de noodzaak dat die er komt. Zo ooit, dan is nu het moment om het initiatief te grijpen — wij samen met anderen — voor het uitwerken van zo'n alternatief.

Voortbouwend op de massale anti-Bestek-betoging op de Dam op 23 juni heeft het Groot Sociaal Forum op 29 september in Den Haag hier een belangrijke bijdrage toe geleverd.

Dit Forum bleek bij uitstek geschikt te zijn als een platform voor de gedachtenwisseling over een nieuw beleid. Want op het Groot Sociaal Forum waren de vertegenwoordigers bijeen van alles wat in actie staat tegen Bestek '81: communisten, socialisten, anderen die al met elkaar aanzienlijk resultaten hebben bereikt en die met elkaar die kracht vertegenwoordigen, die het in zich heeft de weg te banen voor aan andere sociaal-economische politiek. Naar onze mening heeft dit Forum een belangrijke verdere stap gezet in het ontwikkelen van de dialoog over een progressief alternatief en van een ontplooiing van krachten om dat alternatief te realiseren.

Achilleshiel

Voorop bij dit alles blijft staan het doorzetten van de acties zelf en het ontwikkelen van nieuwe strijd.

Dat is de basis van de beweging tegen Bestek '81; daar ligt de achilleshiel van de grote ondernemers en van Van Agt, en van die krachten in de PvdA, die gemene zaak met hun maken.

Bij een aantal van die acties willen we enkele kanttekeningen maken, met name bij de actie in de Rotterdamse haven en de sleepboten.

De feiten zijn bekend. In de Rotterdamse haven en op de sleepboten is een prachtige strijd gevoerd, vastberaden, strijdbaar en op hoog niveau.

Er zijn daardoor aanzienlijke resultaten binnen gehaald op CAO-gebied. De mensen hebben zich afgevraagd wat er verder nog in het vat zit bij verschillende ondernemingen en dat is niet gering. De kassen van de bond zijn tenslotte open gegaan.

Inderdaag geen geringe materiële resultaten dus! En niet in de laatste plaats: bij dit alles komt het grote politieke succes van de staking: het doorbreken van de matigingspolitiek, waarvan niet

alleen de havenstakers profiteren, maar alle werkers.

Er is natuurlijk geprobeerd dat onder een rookgordijn van leugen en laster te doen verdwijnen, maar wat de ondernemers, de regering en hun handlangers ook schreeuwden, wij konden met recht en reden tot de hele bevolking zeggen: deze stakingen waren nodig, deze stakingen waren rechtvaardig, deze stakingen hebben grote resultaten afgeworpen. Voor de stakers zelf in de vorm van betere CAO en in de vorm van verbeteringen die in de havens al zijn toegezegd door afzonderlijke ondernemers. En voor alle werkers in de vorm van het opblazen van de matigingspolitiek.

Gevecht over vele maanden

Wat er precies allemaal bereikt is krijgt nog duidelijk reliëf als we ons realiseren hoe het moest worden veroverd. Dat beperkte zich niet tot de gebeurtenissen van de nazomer en herfst.

De havenstaking was het voorlopig hoogtepunt van een uiterst boeiend gevecht aan het loonfront over vele maanden.

Dat begon eind vorig jaar met het lanceren van Bestek '81 en het feitelijk bukken hiervoor door de leiding van de FNV en de Vervoersbond.

Dat stuitte op felle tegenstand op de ledenvergaderingen.

Bij protest alleen bleef het niet. Op de vergadering werden concrete eisen geformuleerd zowel wat de lonen betreft als werktijdverkorting en verhoogde pensionering.

Een uiterst belangrijke stap was de oprichting van het actiecomité in de Rotterdamse haven, gevormd door vakbondskaderleden en anderen uit verschillende bedrijven.

Dat opende de campagne voor de gestelde eisen. Het comité legde ook de relatie met de inmiddels tot ontwikkeling gekomen beweging tegen Bestek '81.

Het mobiliseerde zo de vakbondsleden en andere werkers voor een actief optreden op basis van de gestelde eisen. Het feit dat de havenarbeiders en sleepers konden beschikken over hun actiecomités met zulke woordvoerders als de communisten Flip Schults en Cor v.d. Zanden, is in de hele strijd van ongelooflijk belang geweest. Het verhinderde om te beginnen dat de oordeelsvorming over de nieuwe CAO, zoals had plaats gehad op de bondsvergadering en in de bedrijven door de bondsonderhandelars werd vervalst.

Dat is wel geprobeerd. Het CAO-pakket van de bondsonderhandelars ging uit van het centraal vastgestelde FNV-program voor 1979, niet van de uitspraken van de leden daarover. Op grond hiervan

werd zelfs een ontwerp-CAO-akkoord afgesloten.

De actiecomités zetten een streep door die opzet.

Zij constateerden dat dit akkoord in geen enkel opzicht beantwoordde aan de eisen van de werkers en verklaarden dat hiervan niet mocht worden afgeweken.

Met dit standpunt verwoordden zij de mening van de leden. Dat bleek uit de voor de bondsleiding vernietigende uitslag van het referendum over het CAO-akkoord in de haven.

De FNV-leiding probeerde intussen ook die ledenuitspraak naast zich neer te leggen. Het was inmiddels zomer geworden. Ze kwamen met een nieuw 'eisen'-pakket dat in feite het afgewezen akkoord overeind hield en startte een campagne tegen het havenactiecomité. Nieuwe eisen werden 'niet 'serieus' genoemd. Loon-eisen waren uit de boze. Het FNV gecoördineerd arbeidsvoorwaardenbeleid gaf aan wat 'maximaal haalbaar' was.

De ondernemers knoopten hierbij aan door hervatting van de onderhandelingen te blokkeren.

Het optreden van het actiecomité vrijdelde ook deze opzet. Het riep op tot daadwerkelijke actie. En dat is wat er vervolgens gebeurde. Allereerst bij de sleepboten, vervolgens in de haven.

Zo voltrok zich de voorbereiding van de acties, niet als incident, maar als resultaat van een overwogen optreden van vakbondsmensen en ongeorganiseerden, van communisten, socialisten en anderen voor de gezamenlijk gestelde eisen.

Oordeelsvorming aan basis

Uitgaande dus van de oordeelsvorming aan de basis van de vakbeweging en in de bedrijven en die met elkaar verdedigend tegen elke poging in, om die geweld aan te doen. Zo werd, voor iedereen herkenbaar, de schadelijkheid en het ondemocratische karakter van de politiek van 'gecoördineerd arbeidsvoorwaardenbeleid' blootgelegd.

Het consequent vansthouden van die lijn van eenheid van actie op basis van de door de werkers in de vakbeweging en op het bedrijf geformuleerde eisen heeft ook de stakingen zelf sterk gemaakt. Dit wordt nog duidelijker als we ons realiseren wat er allemaal niet tegen de havenarbeiders en sleepbootbemanning in stelling is gebracht; vervalsingen en leugens in de 'media', meestal vergezeld gaande van anti-communisme van het grofste soort; pogingen om verwarring te zaaien, van buitenaf en van binnen-uit; oproepen tot stakingbrekerij van de kant van de vakbondsleiding en inschakeling van de rechter en politiegeweld, in de laatste fase van de stakingen

nog ongehoord verscherpt.

Dat politie-optreden werd op het laatst al niet meer ingegeven door het verlangen resultaten te blokkeren. Want die waren al voor het belangrijkste deel verworven. Het was veel meer ingegeven door woede en wraakzucht over wat toen al niet meer terug te schroeven viel aan resultaten.

In weerwil van alle pogingen om ze te verzwakken en te breken, versterkten de stakingen zich nog in de loop van de actie.

Het begon al direct.

De sleepbootstaking was nog maar 24 uur oud of er werden al pogingen ondernomen voor een gecoördineerde aanval: de toonzetting leverde notabene een FNV-topman. Drabbe sprak van een 'ramp' als de eisen zouden worden ingewilligd. Op een persconferentie verklaarde het betuur van de Vervoersbonden de eisen voor onrealiseerbaar: van steun kon geen sprake zijn. Het liet dit vergezeld gaan van een oproep om het werk te hervatten, met in de havens zelf pogingen tot openlijke stakingsbrekerij door Rotterdamse bondsbestuurders. Dat zou de hele staking blijven voortduren.

De andere aanval betrof de gelijktijdig plaatsvindende aankondiging van een kort geding tegen 16 stakers. Dat alles zette de sleepbootstakers stellig onder grote druk, maar — op initiatief van de voorzitter van de actieleiding Cor van der Zanden — werd besloten tot een onmiddellijk en zonder enige aarzeling gegeven antwoord: de staking werd doorgezet. Wat de opstelling van de vakbondsleiding betreft werd geconstateerd dat die regelrecht indruist tegen de opvattingen van de leden en kaders.

De aanvallen op de staking hadden met dit alles een boemerang-effect, dat niet beperkt bleef tot de sleepbootstakers.

Na al enige dagen van beroering en korte acties in de havens ging na het kort geding het ene bedrijf na de andere in staking. Solidariteit met sleepbootstakers was daarbij een belangrijk element, maar niet het enige.

Het belangrijkste waren de eisen van de havenarbeiders, al maanden eerder geformuleerd op een vergadering en verwoord door het actiecomité. Vooral dáárvoor werd de strijd aangeboden.

Optreden Schroër blokkeerde snelle oplossing

De staking heeft zoals gezegd grote resultaten afgeworpen, politieke zowel als materiële, ook al zal het verder nog energie kosten om alles binnen te halen wat er in zit. Een oplossing was al in een vroegtijdig stadium mogelijk geweest — en dan in volle

omgang, geheel beantwoordend aan de stakerseisen — als zich niet een soort congsi-vorming had afgetekend tussen enkele bestuurders van de Vervoersbond en de SVZ-top.

Want hoe lag de situatie na de eerste week van de sleepboot- en de havenstaking? De staking had zich geconsolideerd, er was een sterke eenheid gegroeid naar binnen en naar buiten.

Op basis hiervan werd begonnen met de ontwikkeling van enkele initiatieven vanuit de actieleiding, om tot een oplossing te komen. Communisten gingen hierbij voorop.

Dit had al direct twee resultaten. Het inmiddels tegen alle sleepbootstakers aangespannen kort geding werd ingetrokken. Voorts kwam er een formule tot stand voor de heropening van de CAO-onderhandelingen, die al die tijd gestagneerd waren geweest. Er zou opgetreden worden voor herstructurering van de lonen.

In besprekingen tussen vertegenwoordigers van de actieleiding en het FNV-bestuur werd vastgesteld dat dit *f* 30,— zou opleveren, dit wil zeggen realisering van de gestelde looneis.

Alles was rond voor verdere stappen in overeenstemming hiermee, tot plotseling het bericht kwam dat tussen SVZ-leiding en de leiding van de Vervoersbonden-FNV een soort akkoord was gesloten waarin van herstructurering geen sprake meer was. Wel was een forsere loonsverhoging overeengekomen dan waarvan in het oorspronkelijke CAO-akkoord sprake was, nl. *f* 28,50 per week, maar die bleef achter bij wat was geëist en als ingangsdatum daarvoor gold niet 1 januari — zoals bij deze CAO voor de hand had gelegen — maar 1 juli.

Dat alles vertegenwoordigde een breuk met wat was afgesproken en werd door de stakers daarom afgewezen. Dit standpunt vond steun bij het Centraal Bedrijfsgroepbestuur Havens, dat wil zeggen door de vertegenwoordigers van de havenarbeiders in de bondstop. Zij wezen het onderhandelingsresultaat eveneens af en formuleerden de eis, dat de *f* 28,50 diende in te gaan per 1 januari 1979.

De leiding van de Vervoersbonden negeerde dit alles. Zij bleek zich tegenover de leiding van de SVZ gebonden te hebben aan de afspraak dat over het akkoord niet verder zou worden onderhandeld, wat de 'achterban' er ook van zou vinden. De staking ging door en op initiatief van de actieleiding startte een nieuwe ronde pogingen om tot een oplossing te komen. Als uitgangspunt drong zich daarbij op de eis van het Centraal Bedrijfsgroepbestuur, alsmede een eis tot vergoeding van de gestaakte dagen.

Dit initiatief leek resultaten af te werpen. De inmiddels afgetreden leden van het Centraal Bedrijfsgroepbestuur bleken steun te krijgen voor hun standpunt tot in de top van de FNV toe. Er vonden op

verschillende niveau's besprekingen plaats waarbij ook de actie-leiding betrokken was. Maar er herhaalde zich wat ook de eerste maal was gebeurd. Bondsvoorzitter Schroër liet het Centraal Bedrijfs-groepbestuur weten niets te maken te hebben met wat tevoren was besproken. Hiermee werd andermaal een oplossing van het conflict geblokkeerd als gevolg van wat moeilijk anders dan een crisis in de leiding van de FNV kan worden genoemd.

Bij al het weerzinwekkend prestigegedoe dat dit alles te zien gaf was het feitelijke resultaat natuurlijk wel dat de stakers zich op steeds meer steun konden beroepen, tot in de top van de FNV toe. Niet de stakers, maar Pieters van de SVZ en Schröer van de Vervoersbonden kwamen steeds meer geïsoleerd te staan. Daar kwamen naarmate de strijd doorging nog enkele belangwekkende ontwikkelingen bij.

Allereerst: een aantal ondernemers wilde betalen wat was gevraagd. Dat werd tegenover de actieleiding te kennen gegeven. In de tweede plaats: er werd door de bonden de betaling aangekondigd van een uitkering van f 550,—. Dit laatste ging weliswaar vergezeld van een kleinzielige en laffe poging de uitkering te gebruiken als propaganda tegen de staking, want men kreeg het geld pas als men verklaart 'werkwillig' te zijn, maar dat nam niet weg dat hier feitelijk sprake was van de opening van de kassen voor alle stakende vakbondsleden.

Deze ontwikkelingen, gevoegd bij wat al moest worden toegezegd, hebben de grondslag gelegd voor het besluit om de staking te beëindigen en het werk even eensgezind te hervatten als het was neergelegd en op de bedrijven de strijd voort te zetten om te incasseren wat nog onder water bleef.

Bron van lessen en ervaringen

De stakingen in Rotterdam zijn een stuk strijd geweest van een betekenis die moeilijk te overschatten is. Allereerst uit oogpunt van de bereikte resultaten die zoals gezegd niet alleen de havenarbeiders maar de hele arbeidersbeweging aangaan. Het matigingsbeleid, dat het kernstuk is van Bestek '81, is een dreun van jewelste verkocht.

Maar ook als bron van lessen en ervaringen op het terrein van de sociaal-economische strijd waren de stakingen van ongelooflijk belang: ze hebben de fundamentele betekenis onderstreept van het beschikken over een actiecomité, dat de eenheid verzekert tussen vakbondsleden en ongeorganiseerden en tussen werkers van uiteenlopende overtuiging en gezindheid. En dat ook hun greep verzekert op de gang van zaken in de strijd.

Zo kon vastgehouden worden aan de mening van de vakbondsledenvergaderingen en van de werkers op de bedrijven en aan de koers op concessies en zelfs op regelrechte actiebrekerij bij sommige vakbondsbestuurders het hoofd worden geboden. En ook bevestigt de havenstaking het grote belang van het optreden van de communisten en hun partij in het middelpunt van de actie voor de belangen van de werkers. Van de staking in de havens en bij de sleepboten is in vele opzichten groot voordeel te trekken door de mensen die de actie ontwikkelen in andere bedrijfstakken en sectoren.

Die strijd kwam hier en daar al tot ontbranding, zoals in de karton en in de chemie. Het ging hier om eigen eisen, maar net als in de haven was de inzet de CAO voor dit jaar.

Dit bevestigt nog eens dat het in de beroering op sociaal-economisch gebied niet om incidenten gaat. Inzet is het gehele loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid. Waar tegen opgetreden wordt is de poging om de CAO's het keurslijf aan te leggen van matiging en feitelijke loonbevrozing.

Die inzet bleek in de kartonindustrie, waar een staking leidde tot forse loonsverhogingen en waar de strijd voor behoud van werkgelegenheid volop aan de orde is.

Die inzet bleek niet minder in de chemie, met name toen bij de Shell eindelijk door de Industriebond FNV de staking voor de 35-urige werkweek en de vijfploegendienst werd uitgeroepen.

Het is nuttig er aan te herinneren hoe de eisen, tegen de felle tegenwerking van de vakbondsleding in, tenslotte in het CAO-pakket waren terechtgekomen.

De actie voor de vijfploegendienst gold een paar jaar geleden nog als gront tot roeyement voor het toenmalig bondsraadslid Siem van der Helm uit de Industriebond NVV.

De eis van verkorting van de werkweek tot 35 uur werd door Groenevelt een half jaar geleden nog met beroep op 'te weinig steun van de leden en de politiek' naar de prullemand verwezen.

Het is dan ook van groot positief belang, dat de strijd voor deze eisen bij Shell — met zijn gigantische winsten — werd aangeboden.

Het feit, dat de leiding van de Industriebond FNV bij de eerste harde tegenwind door de knieën ging en de staking deed afblazen, wil immers niet zeggen dat die eisen ook van de baan zijn.

Dat zal de chemie-bazen nog wel duidelijk worden.

Intussen heeft het schandelijke optreden van de Shell-directie wel duidelijk gemaakt, dat enerzijds de grote concerns bereid zijn hun toevlucht te nemen tot ontoelaatbare onderdrukkingsmethoden (zoals ook in de havens al op nog grover wijze was gepoogd) en

anderzijds dat een bureaucratische benaderingswijze van de sociale strijd onvoldoende is om aan deze methoden het hoofd te kunnen bieden, dat eenheid van ongeorganiseerden en georganiseerden een voorwaarde is, dat actieleidingen die alle werkers in de strijd betrekken onontbeerlijk zijn, dat het verdeel- en heers moet worden beantwoord met eenheidsvorming. Gebeurt dit alles niet, dan lijdt ook de vakbeweging schade.

Bij deze acties zal het intussen, zoals opgemerkt, niet blijven. We moeten ons oriënteren op een groeiende beweging in verschillende bedrijven en in vele sectoren.

De gebeurtenissen van de afgelopen periode en alles wat er aan vooraf ging bevestigen: de tijd is er rijp voor. De mensen zijn bereid om van het protest over te gaan tot daadwerkelijke actie.

In de anti-Bestek-beweging tekent zich af hoe de belangrijkste voorwaarden voor het daadwerkelijk overgaan tot actie bezig zijn te rijpen. In vele bedrijven en sectoren formuleren de mensen hun concrete eisen en komen actie-comités of andere vormen van samengaan voor het leiden van de actie tot stand.

Tegelijkertijd valt bij de tegenstanders van de actie duidelijk een groeiende onmacht te bespeuren om deze beweging een halt toe te roepen.

De ondernemers moeten toegeven dat hun front wankelt: in de haven, de vleeswarenindustrie, bij Hoogovens, in de bouw. Van Veen oefent een ware terreur uit, maar hij kan de scheuren niet dichten.

De regering is ten prooi aan tegenstellingen.

Ook zij die de vakbeweging aan de matigingspolitiek ondergeschikt willen maken, verliezen terrein. Het gecoördineerd arbeidsvoorwaardenbeleid bleek onhoudbaar.

Aanvankelijk is in de FNV geprobeerd dit te bezweren met de formule: laten eerst de leden het zeggen en daarna komen wij wel. Maar de discussie in de vakbeweging over het arbeidsvoorwaardenbeleid neemt het karakter aan van een ware rebellie tegen verder bukken voor matiging.

Tot op het congres van de FNV is van bestuurszijde erkend: de politiek van matiging staat op de tocht. Aan het stellen van looneisen valt niet te ontkomen.

Dat alles onderstreept: de haven- en sleepersstaking heeft tot een doorbraak in lang verstarde verhoudingen geleid. Het komt er nu op aan de resultaten te consolideren en de strijd — gesterkt door al wat werd bereikt — over een breed front verder te ontwikkelen.

SIEP GEUGJES

Rotterdamse havenarbeiders in het Feijenoord-stadion bijeen, op het moment dat de uitslag van de schriftelijke stemming over voortzetting van de staking bekend gemaakt wordt. (14 september.)

Cor v.d. Zanden spreekt sleepbootstakers toe. (2 okt.)

Tijdens het Groot Sociaal Forum dat op 29 september in Den Haag werd gehouden heeft Flip Schults, lid van het Rotterdamse Haven Actie Comité, een korte rede gehouden waarvan wij hier een weergave presenteren.

Onderschat je tegenstander niet

Ik wil van de gelegenheid gebruik maken om via jullie, namens het actiecomité en namens de havenwerkers, alle mannen en vrouwen te bedanken van wie we tijdens de staking zo'n enorme solidariteit hebben ondervonden.

En als ik dan toch spreek, wil ik van de gelegenheid gebruik maken om jullie op een paar punten een waarschuwing mee te geven. Een waarschuwing om je tegenstander niet te onderschatten. Dat is de afgelopen weken gebleken.

Gebleken is dat de middelen die we kennen uit de geschiedenisboekjes van de arbeidersbeweging uit de 19de en het begin van de 20e eeuw, ook nu weer toegepast worden tegen onze acties, zoals de Mobiele Eenheid en beroepsknokkers; dat ze deze mensen, deze groepen gebruiken om sociale conflicten op een hardhandige wijze 'op te lossen'.

Bij de Shell heb je gezien hoe ze nergens voor terugdeinzen.

Onze 'dweilploegen' liepen niet met knuppels en messen op zak, maar waren in touw om de collega's er d.m.v. discussie van te overtuigen dat ze solidair moesten zijn. Anderen gebruikten andere methoden, methoden die rieken naar fascisme, methoden die eigen zijn aan het kapitalisme. Er zijn er die heel vriendelijk mevrouw Allende een handje gaven, die ons ook een handje gaven — maar dan met een knuppel er in.

Het fascisme is niet voor eeuwig verdwenen, de verschijnselen ervan zijn ook in dit land duidelijk aanwezig wanneer een 'overlegsituatie' niet meer mogelijk is. Als dan de arbeiders naar andere middelen grijpen, dan komt de fruitmand op tafel waarin de knuppel verborgen zit — dan is alle fatsoen weg.

De werkgevers hebben met alle middelen geprobeerd werkwilligen te kweken. Ze hebben bewust, met inzet van mensenlevens, de staking proberen te breken. Ze hebben geprobeerd te provoceren, geprobeerd havenwerkers en andere werkers tegen elkaar op te zetten, in de hoop dat ze elkaar af zouden slachten.

Dat is ze niet gelukt. Het is ze niet gelukt omdat havenarbeiders behoren tot dezelfde arbeidersklasse, die wel STRIJD in haar banieren heeft staan, maar geen g e w e l d.

Ik wil jullie ook waarschuwen tegen de methodes van pers en andere media, die er aan meegewerkt hebben om ons als 'terroristen' af te schilderen. Misschien mag ik een voorbeeld geven. Met twee van mijn makkers ging ik het hoofdpstkantoor binnen, omdat de telefoocellen op straat bezet waren. Maar ook binnen waren de cellen bezet. We hebben toen even gewacht en een gesprekje gevoerd met een lieve dame van de informatiestand 'havenpromotie'. Toen we daar stonden werden we omringd, de politie kwam aan de deur en de beheerder kwam naar me toe en vroeg: 'Meneer Schults, wat bent u van plan?' Kijk, dat is nu de schuld van journalisten die zulke sensatie-verhalen schrijven: dat men ons niet ziet als arbeiders die voor hun gerechtvaardigde eisen opkomen; nee, ze hadden ons liever gezien als terroristen. Dat zijn uitwassen waar jullie voor moeten oppassen. Als je een persconferentie geeft, vraag dan of ze willen weergeven wat je zegt. En laat ze het commentaar dan zelf maar invullen. Dat zijn enkele waarschuwingen die ik jullie heb willen meegeven.

Belangrijk is niet alleen wat onze strijd betekent heeft in de actie tegen Bestek '81, maar ook wat ze tot stand heeft gebracht binnen de vakbeweging.

Het is net of de vakbeweging zich er nu bewust van gaat worden dat al het gedoe met 'gecoördineerde arbeidsvoorwaardenbeleiden', met 'urgentieprogramma's', met 'intentie-verklaringen', alleen maar geleid heeft tot matiging. Dat het geen enkele oplossing heeft gebracht in het werkloosheidsvraagstuk, dat de sociaal zwakken er niet beter van zijn geworden. Nee, zij zijn ondanks 'oorlogsverklaringen' van Wim Kok en 'warme winters' en al dat gedoe steeds verder gepakt. Ook al hebben we gematigd.

Er is nu een gezond geluid in de vakbonden. We hebben hele stapels solidariteitsverklaringen van totale afdelingen van de vakbonden, die achter onze acties zijn gaan staan. Wim Kok en de zijnen moeten nu weten, dat er geen gecoördineerd arbeidsvoorwaardenbeleid over de hoofden van de leden heen gemaakt kan worden, maar dat de leden een arbeidsvoorwaardenbeleid wensen dat reëel is. Gewoon verwerkelijking van eisen. Looneisen, maar ook eisen die allang verwezenlijkt hadden moeten zijn. Als je weet dat er in de haven van de 60-63-jarigen 52% in de WAO lopen, dan is de eis van pensionering op je zestigste een pure sociale noodzaak en geen uiting van een stelletje oproerkraaiers — om van erger nog niet te spreken.

Dat korter werken is geen prestigestrijd, het is pure noodzaak als je weet dat zeventig procent van de havenarbeiders pendelaars zijn, waarvan een groot deel twaalf uur per dag van huis is om een schrale

boterham in de Rotterdamse haven te verdienen. Als er enorme investeringen worden gedaan die enkel maar arbeidskracht besparen, dan willen wij er ook wat aan hebben — en dat betekent korter werken, vervroegd pensioneren.

Het matigen heeft geleid tot erger dan een min-lijn en juist in de haven wordt dat aangevoeld, want een baal van 100 kilo is nog steeds 100 kilo, ook in 1979, ondanks alle verhaaltjes dat we eigenlijk allemaal controleurs zijn, dat we eigenlijk alleen maar hoeven te kijken hoe de balen neergegooid worden.

Al deze dingen breken nu baan binnen de vakbeweging. Er moet beter geluisterd worden naar de leden, naar de kaders. Zij vertegenwoordigen de achterban. En zij die op een eenzame hoogte zitten op het Plein '40-'45 moeten dat eens leren bedenken.

FLIP SCHULTS

Democratie als weg naar het socialisme

— Een aantal notities bij de schets ter voorbereiding van een
hoofdstuk van het partijprogram —

Twee opvattingen van democratie

'De bijl aan de wortel van de democratie!'; dat was de kern van het rekwisitoor, de openbare aanklacht, van de Amsterdamse officier van justitie mr. Abspoel in 1969 tegen de 500 studenten, die ter verwerving van hun 'medebeslissingsrecht' het Maagdenhuis hadden bezet. Waarop hij gevangenisstraffen van een tot drie maanden en geldboetes eiste.

'Wie de bijl aan de wortel van de democratie zet, verdient minstens levenslang', zei in zijn weerwoord één van de studenten. Waarna hij, met een beroep op de Grondwet, aantoonde dat de acties van de studenten juist gericht waren op de verdediging, uitbreiding en vernieuwing van de democratie. 'Wie hanteert hier de bijl?'

Twee diametraal tegenovergestelde opvattingen van democratie; hetzelfde woord maar een volstrekt andere inhoud. Het lijkt misschien op een min of meer spitsvondig juridisch steekspel. Maar dat is het niet. In de definities of omschrijvingen van het begrip democratie weerspiegelt zich de maatschappelijke strijd. 'De' democratie is geen abstract, boven de maatschappelijke tegenstellingen zwevend, universeel of algemeen geldend model. Een staatsrechtelijke constructie die los van zijn inhoud in wetten en regels te vangen is. 'De' democratie bestaat niet.

'De geschiedenis van elke tot nu toe bestaande maatschappij is de geschiedenis van klassenstrijd,' schreven Marx en Engels in 1848 in de aanhef van deel 1 van het Communistisch Manifest. Dit als uitgangspunt nemend moet ook de geschiedenis van de burgerlijke democratie, een democratie gekenmerkt door klassenstrijd, in termen van zijn klassentegenstellingen geschreven en begrepen worden. Democratie is, met andere woorden, een klassegebonden begrip. Vandaar de verwarring, de ogenschijnlijke verwarring, in de definities en omschrijvingen. Want zelfs een vluchtige literatuurverzameling op titel en trefwoord 'democratie', levert binnen de kortste keren een nauwelijks meer verteerbare berg boeken en tijdschriftartikelen op, waarin je zonder een goed kompas gauw van de kaart raakt.

Er zijn er die de democratie benaderen als een gesloten systeem, als een niet-historisch, abstract model van regels en wetten. Ze kijken niet in de eerste plaats naar de werkelijkheid, naar de feitelijke werking van hun democratisch model, maar richten zich op de wijze waarop dit model, volgens de regels zou moeten werken. Hun denken reikt niet verder dan de topstructuur van de burgerlijke staat, zoals die in de lesjes maatschappijleer doorgaans uit de doeken wordt gedaan. Er is een regering en een parlement, er zijn regeringspartijen en oppositiepartijen, dan hebben we nog verkiezingen, het actieve en passieve kiesrecht, de wetgevende, uitvoerende en gerechtelijke macht, het staatsblad, het Catshuis en Den Haag Vandaag. En dat is dat. De vormen liggen klaar, het 'spel' kan beginnen'.

Wat in zo'n benadering over het hoofd wordt gezien is dat alle democratische rechten en verworvenheden, niet in de laatste plaats bijvoorbeeld het kiesrecht in al zijn opeenvolgende vormen, resultaat zijn van de in golfbewegingen steeds weer terugkerende initiatieven van massa's mensen die de topstructuur van de burgerlijke staat aanvallen vanwege de feitelijke ongelijkheid in macht en invloed. Een ongelijkheid die zich uit in concrete beleidsmaatregelen waarbij de topinkomens gespekt en de andere inkomens geplukt worden, om maar een voorbeeld te noemen. Wat, kortom, in de benadering van de democratie als gesloten systeem ontbreekt is de benadering vanuit de geschiedenis, het groei-karakter van de democratie, het klassekarakter ervan, de massa-actie als motor van alle democratisering.

De eerste keer in de geschiedenis, dat de toen opkomende arbeidersbeweging in samenwerking met andere groepen uit de bevolking, niet alleen een nieuwe regering en een nieuwe politiek opeiste maar ook metterdaad verwierf, was in de Commune van Parijs van 1871. In deel 3 van De Burgeroorlog in Frankrijk analyseert Marx het democratische gehalte van deze eerste 'regering van de arbeidersklasse'. Dit aan de hand van de concrete maatregelen die de Commune nam.

Het eerste decreet van de Commune bepaalde de afschaffing van het bestaande leger en zijn vervanging door het gewapende volk. De Commune bestond uit gemeenteraadsleden die bij algemeen kiesrecht in de verschillende districten van Parijs waren gekozen. Ze waren verantwoording schuldig en te allen tijde afzetbaar. De Commune moest geen parlementair, maar een werkend lichaam zijn, uitvoerend en wetgevend tegelijk. De politie, tot dusverre werktuig van de staatsregering, werd onmiddellijk van al haar politieke eigenschappen ontdaan en in een verantwoordelijk en te allen tijde afzetbaar werktuig der Commune veranderd. Evenzo de

beambten van alle andere takken van bestuur. Vanaf de leden der Commune moest de openbare dienst tegen arbeidersloon worden verricht. De verworven rechten en de representatiegelden van de hoogwaardigheidsbekleders van de staat verdwenen met deze waardigheidsbekleders zelve. De openbare ambten hielden op privaat-eigendom van de handlangers der centrale regering te zijn. De politieke macht van de kerk werd gebroken, de priesters werden teruggezonden 'naar de stilte van het particuliere leven'. Alle onderwijsinstellingen werden kosteloos voor het volk opengesteld. De rechterlijke macht werd voortaan gekozen en zou afzetbaar zijn. Dit waren zoal de maatregelen die de Commune in 1871 nam. In de eerste plaats eigen voor die tijd, historisch gebonden aan die periode. Geen blauwdruk voor eeuwen, al zit er veel in dat ook nu nog inzet van strijd is. Kosteloos onderwijs, bijvoorbeeld.

Maar, nogmaals, geen blauwdruk voor eeuwen. Daar waar priesters zich verbinden met de strijd tegen uitbuiting en onderdrukking, hetgeen zich sindsdien in een aantal landen heeft voorgedaan, ontwikkelt zich een andere opstelling ten aanzien van de kerk, dan waar de kerk zich openbaart als machtsinstrument van de heersende klasse. De maatregelen van de Commune waren gebonden aan het patroon van de toen heersende klassentegenstellingen. Dat patroon is aan voortdurende veranderingen onderhevig. Zo ook het patroon van de daarop aansluitende, daaruit voortkomende democratische eisen.

Wat was in de ogen van Marx nu 'het geheim', het totaal nieuwe van deze Commune, deze regering van de arbeidersklasse? Wat was zijn conclusie uit de veelheid van maatregelen die de Commune nam? Wat was het specifieke van de Commune-democratie?

'De menigvuldigheid van interpretaties, waarvan de Commune het voorwerp was, en de menigvuldigheid van belangen, die in haar tot uitdrukking kwamen, bewijzen, *dat zij een in alle opzichten voor uitbreiding vatbare politieke vorm was, terwijl alle vroegere regeringsvormen in wezen onderdrukkend waren geweest.*'

(Cursivering van ondergetekende.)

Een in alle opzichten voor uitbreiding vatbare politieke vorm! Dát is de opvatting van democratie die de weg naar het socialisme opent, trouwens ook de opvatting van democratie die de weg naar een verdere ontwikkeling van het socialisme tot grondslag heeft.

Twee opvattingen van democratie. Democratie als gesloten systeem, als de conservatieve garant voor de bestaande machtsverhoudingen. Of democratie als open systeem, als een in alle opzichten voor uitbreiding vatbare politieke vorm. Met dit uitgangspunt is het mogelijk een enorme berg literatuur en een enorme berg praatjes over 'de' democratie snel en doeltreffend te ordenen en te plaatsen.

Waarom de democratie centraal?

In de introductie op de schets ter voorbereiding van het partij-program voor een Nederlandse weg naar het socialisme staat, dat onze opvattingen over de verdediging en uitbreiding van de democratie een centrale functie vervullen. Ik ben het daar grondig mee eens. Waarom? Omdat de democratische benadering, de democratische instelling, zowel in de strijd zelf als in de vormgeving aan de tussentijdse resultaten van die strijd, noodzakelijke voorwaarde is voor het boeken van successen en het tot duurzame verworvenheid maken van die successen. Wat wordt hiermee bedoeld?

De meest fundamentele beperking van de democratie onder kapitalistische verhoudingen is de zich aan werkelijk democratische controle onttrekkende economische en politieke macht van met name de grote concerns en de banken. Een handjevol heren, (misschien zitten er tegenwoordig ook wel wat dames tussen) commissarissen, beslist, afhankelijk van hun winst- en markt-taxaties, over investeringen, bedrijfssluitingen, massa-ontslagen en richting en inrichting van de produktie. Beslissingen die diep ingrijpen in de levens van honderdduizenden mensen. Het is eigen aan het kapitalisme dat deze honderdduizenden, binnen het kader van de ongecontroleerde machtsuitoefening van monopolies en banken, alleen mogen optreden als lijdend voorwerp, liefst ook medewerkend voorwerp, maar nooit als zelfstandige mensen die vanuit hun belangen, wensen en levensverwachtingen mogen bepalen wat er zoal in en met hun leven gebeurt.

Die toestand van onderdrukking en uitbuiting bestaat niet alleen op doorslaggevende momenten in de bedrijfsvoering; bij bedrijfssluiting, massa-ontslag of bij investeringsbeslissingen. Het is de werkelijkheid van elke dag. Ook de alledaagse gang van zaken in deze concerns wordt gekenmerkt door autoritaire verhoudingen. Je hebt maar te doen wat je wordt opgedragen, anders volgt ontslag. Gezagsgetrouwheid en een 'positieve' instelling ten aanzien van het management scoren hoog in de personeelsbeoordeling en daarmee in de kansen op promotie. Daarnaast is de invloed en de macht van een ondernemingsraad nog steeds uiterst beperkt, al moet hierbij niet de fout gemaakt worden de ondernemingsraad als geheel waardeloos terzijde te schuiven. Ook de ondernemingsraad in zijn huidige vorm is het voorlopige resultaat van democratiseringsstrijd in de onderneming.

De ongecontroleerde macht van de monopolies beperkt zich niet tot het bedrijfsterrein alleen. Zij oefenen beslissende invloed uit op belangrijke sectoren van het politieke, sociale, culturele en

economische leven. Ook buiten het bedrijf en buiten werktijd. Een stad als Eindhoven bijvoorbeeld, levert daar wel heel duidelijke bewijzen van; variërend van Philips-beurzen tot Philips-invloed in het culturele leven. Jan Vrijmans film over het Philips-concern, waarin de collaborerende rol van Philips in de Tweede Wereldoorlog op ontoelaatbare wijze verdoezeld wordt, is van dit laatste het meest recente voorbeeld.

Met andere woorden: de terugdringing van de ongecontroleerde en ondemocratische macht van monopolies en banken is **voorwaarde** voor de verdere ontplooiing van de democratie. Is voorwaarde voor de ontplooiing van het recht en de vrijheid van mensen om de inrichting van hun leven, samen met andere, zelf te bepalen en vorm te geven.

Maar de democratie is hier niet alleen voorwaarde, in de zin van resultaat van strijd. Het is tegelijkertijd ook het enig juiste en effectieve **middel** in de strijd: democratische machtsvorming.

Democratische machtsvorming

In de eind jaren zestig ontwikkelde zich, aanvankelijk met name in de wereld van het hoger en voortgezet onderwijs, later ook in sectoren als het welzijnswerk en de cultuur, de democratiseringsstrijd. Inzet daarbij was een groeiend verzet tegen autoritaire gezagsverhoudingen. Studenten eisten hun medebeslissingsrecht op en keerden zich daarbij tegen de grote invloed van de monopolies op onderwijs en onderzoek.

De term democratisering sluit heel goed aan bij de eerder uitgewerkte opvatting van democratie als een open systeem, als een in alle opzichten voor uitbreiding vatbare politieke vorm. Het geeft het dynamische, op groei, uitbreiding en vernieuwing gerichte karakter van de strijd om de democratie aan. Een proces, geen afgerond produkt.

Wat me in deze democratiseringsacties altijd sterk aansprak, juist op momenten waarop dergelijke acties een massale omvang aannamen, was de onuitputtelijk lijkende creativiteit die dan losbrak. Een doorbraak van verborgen, of liever onderdrukte, talenten. Ik denk niet dat dat specifiek is voor de onderwijsstrijd alleen. Ik weet zeker dat dat in acties in de bedrijven, in buurtacties, in de vredesstrijd; dat dat in principe in zeer veel acties aanwezig is. Maar het lijkt me het beste dit onderwerp vooral vanuit eigen actie-ervaring te benaderen. Strijd tegen uitbuiting en onderdrukking is vrijheidsstrijd. De hedendaagse vrouwenbeweging formuleert haar strijd niet als een actie voor 'gelijkberechtiging' of 'emancipatie', maar

als strijd voor de bevrijding van de vrouw.

Democratische machtsvorming nu is alleen maar mogelijk door in de actie zelf maximale ruimte te bevechten voor wat in de traditionele marxistische-leninistische literatuur wel 'het initiatief van de massa' wordt genoemd.

Maar wie of wat is 'de massa'? Dat is geen abstract collectief. Dat is een grote groep mensen, personen, die zich vanuit overeenkomstige belangen en doelstellingen aaneengesloten hebben. Het initiatief van de massa is dus de resultante van het eigen initiatief van al die afzonderlijke mensen die zich in de actie verenigen. Dat betekent allerm minst dat iedereen, geheel op eigen kompas, maar wat aanrommelt. Het betekent dat binnen het kader van de steeds opnieuw in democratisch overleg geformuleerde taken en doelstellingen de maximale ruimte moet worden afgedwongen voor het eigen initiatief van elke deelnemer in de actie.

Democratische machtsvorming vereist, met andere woorden, dat in de strijd, in de actie zelf, de nieuwe politieke vormen groeien die op dat moment het beste aansluiten bij, en de maximale ruimte geven aan het onderdrukte talent, aan het vermogen en de wil je eigen toekomst te gaan bepalen. Alleen onder dergelijke omstandigheden groeien mensen mijlenver boven zichzelf uit, verduizendvoudigen zij de stootkracht en de duurzaamheid van hun gezamenlijke strijd. Precies het tegenovergestelde dus van de kadaverdiscipline van een kapitalistisch leger, precies het tegenovergestelde dus van de kazernehierarchie in de grote concerns.

Democratische machtsvorming is een proces van onderop, waarbij, afhankelijk van de maatschappelijke omstandigheden, soms in enkele dagen tijd reusachtige stappen vooruit kunnen worden gemaakt en dan weer op termijn van jaren met wisselend succes kleine stapjes vooruit of kleine stapjes terug moeten worden gezet. Het gaat er daarbij ook om de verschillende stukken strijd op deelgebieden van het maatschappelijk leven (loonstrijd, strijd tegen de kernbewapening, strijd rond de arbeidsomstandigheden, onderwijsstrijd, strijd van de vrouwen, strijd in de buurten, rond huren en wonen etc.), om al deze zich in massa-actie vertalende strijdposities op zinvolle en overtuigende wijze met elkaar te verbinden. Zodat het leidt tot wederzijdse versterking en de basis legt voor een breed democratisch front, sterk genoeg om te zijner tijd regeringsmacht op te eisen. Voorwaarde is dan wel dat in de strijd op de deelgebieden en ook in het proces van wederzijdse verbinding van de strijd vanuit die deelgebieden, de democratie centraal blijft staan. Niet alleen als doelstelling maar ook als strijdvorm. Om alle krachten te maximaliseren, het onderdrukte talent de volle ruimte te geven, nieuwe democratische vormen tot

ontplooiing te brengen. Hoe dieper en breder de acties, des te sterker ontplooit zich de democratie, des te sterker en veelzijdiger 'het initiatief van de massa' de progressieve maatschappelijke ontwikkelingen verder op zal stuwen. Langs die lijnen moeten wij ons de weg naar een socialistisch Nederland voorstellen. Dit alles is allerm minst in strijd met de thans bestaande democratische vormen (bijvoorbeeld parlement en gemeenteraad). Het is er een verrijking van en zal deze instellingen opstuwen tot het waarmaken van hun oorspronkelijke pretenties: instrument van de macht van het volk. Maar rond deze al bestaande democratische vormen is, vanuit de strijdposities zoals die nu groeien, een netwerk van nieuwe democratische vormen voorstelbaar: in de wijken en buurten, in de bedrijven, kantoren, onderwijsinstellingen, in centra voor gezondheidszorg, in het leger, aan de universiteit, in het welzijnswerk en op al die andere terreinen waarop langs de weg van democratische machtsvorming de mensen in actie komen. Die nieuwe vormen en gedachten nu al vast willen leggen in staatsrechtelijke constructies en hersenspinsels zou volstrekt fout zijn. Het zou de volle ontplooiing ervan in de weg staan. Het zou ertoe leiden werkelijk nieuwe vormen en gedachten het confectieharnas van de oude op te dringen. Dat moet niet alleen vermeden worden, dat moet actief bestreden worden.

TON REGTIEN

Elleinstein over Stalin

In 1972 verscheen van de hand van de Franse communistische historicus Elleinstein het eerste deel van een studie over de geschiedenis van de Sowjet-Unie, dat deel uitmaakte van een zich ontwikkelende wetenschappelijke discussie in en rond de PCF met betrekking tot de aard en de historische ontwikkeling van het socialisme in de Sowjet-Unie. 1)

In een afzonderlijk boek van dezelfde auteur dat in 1975 in Frankrijk verscheen wordt het 'phenomène stalinien' behandeld. Onlangs is daarvan een Nederlandse vertaling verschenen. 2)

Als zijn doelstelling bij het samenstellen van het boek formuleert de schrijver: 'het stalinisme in al zijn tegenstrijdigheden te bestuderen — en dat is een moeilijker opgave dan men op het eerste gezicht zou denken. In de tweede plaats', zo stelt hij, 'wil ik inzicht verschaffen in de ontstaansvoorwaarden en aldus in het wezen van het stalinisme.'

Kennelijk vanuit het oogmerk om deze nogal omvattende opgave te volbrengen laat hij zich verlokken tot een reeks meer spectaculaire dan wetenschappelijke uitspraken en onvoldoende doordachte conclusies. In dit opzicht verschilt zijn werkwijze wel, van die welke hij gevolgd heeft bij het schrijven van 'de geschiedenis van de Sowjet-Unie.'

Nietemin bevat het boek een aanzienlijke hoeveelheid belangwekkend historisch materiaal en komt het tot een aantal scherpe observaties. Zijn centrale thema is in dit boek dat het stalinisme een 'door tijd en ruimte' bepaald verschijnsel is.

Om dit aan te tonen, geeft hij allereerst een beeld van de barre middeleeuwse omstandigheden waarin Rusland aan de vooravond van de Oktoberrevolutie verkeerde en van de ravages die werden aangericht door de Eerste Wereldoorlog, de burgeroorlog en de hongersnood. Hij geeft aan hoe in het socialisme dat zich onder deze omstandigheden ontwikkelde, de afzonderlijke factoren ontstonden die later, aan het eind van de twintiger jaren, zouden samengaan tot wat hij omschrijft als het stalinisme. Het weergeven van die omstandigheden waaronder de Oktoberrevolutie zich voltrok is noodzakelijk, stelt hij, omdat maar al te vaak de onnoemlijke moeilijkheden waaronder de opbouw van het socialisme een aanvang nam buiten beschouwing worden gelaten.

In Rusland heerste aan het begin van deze eeuw op het platteland, dat het overgrote deel van het land uitmaakte, een bijna volstrekte onwetendheid — een vrijwel algemeen analfabetisme, een denken dat in sterke mate bepaald werd door bijgeloof.

Het Tsaristische staatsapparaat werd gekenmerkt door despotisme, willekeur en autocratie. De fundamentele vrijheden (van meningsuiting, pers, vergadering en vereniging) bestonden niet. De politieke politie was almachtig. Er was een corrupte bureaucratie. Allemaal gegevens, die zeker leerzaam zijn om een aantal elementen van de latere ontwikkeling te kunnen begrijpen. Het blijft telkens weer verbazingwekkend dat in een dergelijk land de eerste socialistische omwenteling plaatsvond, die het begin markeerde van een wereldomvattend revolutionair proces.

Voorafgaande aan de start van de socialistische opbouw werd de bevolking geteisterd door de Eerste Wereldoorlog, de burgeroorlog, en een hongersnood, waarin naar gegevens die Elleinstein verschafft 13,5 miljoen mensen om het leven kwamen...

Aan de feiten die in het boek worden vermeld is deels meer, deels minder aandacht besteed in andere beschouwingen over de Oktoberrevolutie. De stereotiepe beeldvorming over de ontwikkeling van het socialisme in de Sowjet-Unie houdt er in het algemeen geen rekening mee. Wat dat betreft zijn de gegevens belangwekkend, die de auteur verschafft over de aardverschuiving welke zich tussen 1917 en 1921 voltrok in de sociale verhoudingen: de klasse van financiers en industriëlen was uitgeschakeld — de inzet ook van de revolutie. Maar eveneens hadden zich andere ingrijpende veranderingen voorgedaan. Het overgrote deel van de intelligentsia was naar het buitenland geëmigreerd; onder de boerenstand hadden zich onder invloed van de revolutie ingrijpende veranderingen voltrokken. Het meest paradoxale verschijnsel was echter het goeddeels verdwijnen van het proletariaat als klasse. Veel arbeiders waren tijdens de burgeroorlog, waar ze als strijders voor het socialisme aan hadden deelgenomen, gesneuveld. Een ander deel van de toch al kleine arbeidersklasse was deel gaan uitmaken van het Rode Leger en van andere machts- en staatsorganen. Bovendien waren de grote fabrieken en bedrijven goeddeels stil komen te liggen.

Gecombineerd met het feit dat de Oktoberrevolutie en de ontwikkelingen daarna geleid hadden tot een situatie waarin de communistische partij de enige partij was, geeft dit een beeld van de omstandigheden waaronder de verstrengeling van staat en partij, die later zo schadelijk zou blijken, kon ontstaan.

Het boek van Elleinstein, evenals andere studies, geven ook feiten die een ander stereotiep beeld doorbreken, zoals het idee dat de ontwikkeling na de Oktoberrevolutie bepaald zou zijn door een almachtige communistische partij. De partij, die onder leiding van Lenin de spil vormde van de socialistische omwenteling, deed dit ondanks een aantal grote zwakten: terwijl ze na de Oktober-

revolutie een gigantische groei doormaakte, waren er ook veel offers gevallen. Dit leidde ertoe dat in 1922 slechts 2 - 3% van de leden lid was van voor de Oktoberrevolutie; het grote aantal leden dat was toetreden had een enorme ervaring doorgemaakt, maar had zich weinig ideologisch kunnen ontwikkelen. Voorts was het aantal leden op het platteland, waar 85% van de bevolking leefde, gering. Elleinstein wijst uitvoerig op uitspraken van Lenin in zijn laatste levensjaren waarin die zich scherp keerde tegen de bureaucratie, tegen het overnemen van oude methoden, tegen de culturele achterlijkheden in het bestuur.

Terwijl de schrijver deze en andere aspecten naar voren brengt als omstandigheden die het ontstaan van het stalinisme mogelijk (niet noodzakelijk) maakten, laat hij evenals elders in zijn boek na om dieper in te gaan op het principiële vraagstuk van de relatie partij en staat (evenals trouwens op het vraagstuk van het functioneren van de Sowjets en andere massa-organisaties in relatie tot de staat). Hij duidt deze vraagstukken als zodanig slechts een enkele keer aan. Zo zou het zeker de moeite waard zijn, nader onderzoek te verrichten naar deze verstrengeling van partij en staat. Hoe ontwikkelde de wederzijdse beïnvloeding zich? Terwijl met de Oktoberrevolutie het oude tsaristische staatsapparaat in belangrijke mate plaats maakte voor een nieuw staatsapparaat dat de sowjetmacht belichaamde, deden de invloeden van het verleden zich nog sterk gelden en werden ook in de loop der tijd tal van ambtenaren van voor de revolutie in het staatsapparaat opgenomen (hetgeen zonder twijfel grote betekenis had vanwege de bestuurscapaciteiten die hierin lagen opgesloten). Een dergelijke studie zou zeker op zijn plaats zijn, omdat als wezenlijk aspect van het stalinisme kan gelden het feit dat via de staatsorganen (als politie en geheime diensten) discussies en debatten in de communistische partij en elders werden onderdrukt.

Dit zou mogelijk ook meer inzicht kunnen verschaffen over de wijze waarop in die periode na de revolutie de tegenstrijdigheden lagen, die Elleinstein zegt te willen onderzoeken. Tegenstrijdigheden, die er ook zonder twijfel waren in de sowjetstaat zelf. Op deze wijze wordt het ook mogelijk om de analyse van de gebeurtenissen niet telkens te moeten ophangen aan de slechte oogmerken van Stalin.

Socialisme in één land

De auteur gaat in op de debatten en conflicten die zich hebben voorgedaan rond de allesoverheersende vraag waar het sowjetvolk

na de overwinning in de burgeroorlog voor stond: de wijze waarop het socialisme moest worden opgebouwd. En dat onder internationale verhoudingen, waarbij de revolutionaire beweging in het westen nederlagen had geleden en waarbij het revolutionaire tij daar ook wegebde. Elleinstein schetst hoe de onontkoombare doelstelling die was, welke was neergelegd in de leus: de opbouw van het socialisme in één land.

Deze politiek, die door Stalin werd voorgestaan, werd ook gesteund door andere bolsjewistische leiders als Boecharin. De betekenis van deze leus en doelstelling werd niet onderkend door de oppositie, waaronder Trotski. Volgens Elleinstein heeft de oppositie — die van 1923 en 1925-1926 — een grote fout gemaakt toen ze de noodzaak van deze leus niet inzag. Het was immers een zeer duidelijke en dus voor de massa's op het platteland toegankelijk; er werd mee gezegd dat men afzag van een revolutionair offensief en dus van elk avontuur.

Uitvoerig komt in de volgende hoofdstukken aan de orde het grote vraagstuk van het tempo van de industrialisatie, en andere centrale kwesties als de planning en de strijd tegen de koelakken.

'De oppositie stond op het standpunt dat Rusland zo snel mogelijk geïndustrialiseerd moest worden, hetgeen een straffe planning vereiste en een socialistische primitieve accumulatie, dat wil zeggen heffingen die, gegeven de toestand van het land, slechts konden worden opgebracht door de boeren en de handwerkslieden. Deze opvattingen werden o.a. geformuleerd door Preobrajenski, die in een artikel in 1924 de opvatting ontwikkelde dat de meerwaarde voor de industrialisatie mede opgebracht moest worden door de meerwaarde die werd opgebracht door het platteland en het handwerk. Een opvatting die een aantal jaren later door Stalin zou worden overgenomen. Met meer kracht nog na het uitbreken van de kapitalistische economische crisis in 1929 waaruit hij een toenemend oorlogsgevaar zag voortvloeien voor de Sowjet-Unie. Ze werd door Boecharin bestreden, die van mening was dat een dergelijke ontwikkeling en een al te snelle collectivisering van de landbouw die daarmee samenhang, een groot gevaar zou betekenen voor het bondgenootschap tussen arbeiders en boeren. Een debat dat in een reeks van jaren centraal zou blijven staan, dat ook direct verbonden is aan het tempo van de collectivisatie (over de noodzaak waarvan men het overigens eens was evenals over de noodzaak tot snelle industrialisering.) Het is ook verbonden met de opkomende repressie.

De dertiger jaren worden in de Sowjet-Unie bij uitstek gekenmerkt door tegenstrijdige ontwikkelingen. Met het eerste vijfjarenplan, in de wereld een nieuwigheid van de eerste orde, werden grote

resultaten bereikt. Het analfabetisme werd voor een groot deel teruggedrongen, als resultaat van de inspanningen van de sowjetregering begon het aantal technische en wetenschappelijke kaders in aanzienlijk tempo toe te nemen.

In 1936 werd een nieuwe grondwet opgesteld, waarin in vergelijking tot de vorige grondwet een reeks nieuwe vrijheden werden vastgelegd. Formeel juridisch vormde die een kader, dat de opbloei van de democratie mogelijk maakt. (p. 90.)

In dezelfde periode neemt echter de repressie grote vormen aan die zich, zo stelt Elleinstein, nu in de eerste plaats richt tegen de bevolking, allereerst de boeren, en vervolgens vooral ook tegen tal van leden en kaders van de communistische partij. Naast een overzicht van de repressie geeft Elleinstein ook een beeld van de weerstand die daartegen in de leiding van de communistische partij bestond.

Bocharin en anderen keren zich bijvoorbeeld in 1929 tegen het ontbreken van collectieve leiding en tegen het feit dat de partij geen deel heeft aan de collectieve leiding. In 1932 weigerde het politiek bureau en het centraal comité te wijken voor het streven van Stalin om kritiek te onderdrukken. In 1933 en tijdens het 17e congres van de CPSU vindt er een zekere verzoening plaats tussen de verschillende leidende figuren in de partij. In 1934, na de aanslag op Kirow, volgen echter een reeks van doodvonnissen. Tot 1936 is er nog steeds een meerderheid van het politiek bureau dat zich vooral verzet tegen de vervolging van de oude bolsjewiki. Met name tussen 1936 en 1939 werden echter een groot aantal communisten, evenals leiders van het Rode Leger en vele anderen gefusilleerd of naar kampen gevoerd.

Het streven om deze ontwikkeling te analyseren, te begrijpen en onder woorden te brengen is zeer logisch. Het uitgangspunt van Elleinstein, dat de tegenspraken moeten worden onderzocht, lijkt ook een juist uitgangspunt. De uitspraken waartoe hij dan komt zijn echter in een reeks gevallen weinig adequaat. Als hij over de situatie in 1934 schrijft 'maar de tijd is eenvoudigweg nog niet rijp voor de volledige ontplooiing van het stalinisme en zolang de ontwikkeling niet voltooid is, blijven er mogelijkheden het te vernietigen (p. 78) dan negeert hij juist weer het tegenstrijdige karakter dat in de hele ontwikkeling van de sowjetmaatschappij van die tijd besloten ligt: enerzijds het losmaken van gigantische krachten onder het volk voor de socialistische opbouw, het scheppen ook van volstrekt nieuwe vormen (zoals de vijfjarenplanning), anderzijds pogingen om deze krachten onder controle te houden en ze juist in oude structuren te handhaven.

Men ziet wel, ook uit hetgeen in het boek wordt beschreven, hoe bondgenootschappen, die in ontwikkeling waren, werden verstoord — zoals dat met de boeren, evenals met veel intellectuelen en kunstenaars. Zo ziet men ook dat economen, die aanvankelijk afkomstig waren uit bijvoorbeeld de partij der Mensjewiki, maar die zich aangesloten hadden bij de socialistische opbouw en een belangrijke rol vervulden bij de ontwikkeling van de planning, op grond van andere opvattingen aan repressie bloot stonden. In de communistische partij werden meningsverschillen en conflicten, die zich ook voor de revolutie steeds in de partij hadden voorgedaan, nu tot het uiterste gepolariseerd en opgelost door repressie. Ontwikkelingen die zeker niet geïsoleerd mogen worden gezien van de zich voortdurend verscherpende situatie op internationaal gebied, maar daar niet toe kunnen worden teruggebracht.

Terwijl er dus enerzijds sprake is van een versmalling van het draagvlak van het bestuur, wordt dit als het ware gecompenseerd door een soort van mythologisering van de prestaties waartoe communisten in staat zijn. Bekende formuleringen die door Stalin werden gehanteerd: 'wij zijn uit ander hout gesneden', 'geen vesting is voor de communisten onneembaar' gaan in die richting. Deze ideeën hadden een zeer reële voedingsbodem. Ze hebben gediend om mensen onder zeer moeilijke omstandigheden vertrouwen in eigen kunnen te geven — en er zijn, om het zo te zeggen, bovenmenselijke prestaties geleverd. Gevaarlijk werd het echter als dergelijke denkbeelden de basis gingen vormen voor het opstellen van economische politiek en gepaard gingen met het negeren van economische wetmatigheden, zoals in perioden waarin de doelstellingen van het vijfjarenplan telkens willekeurig moesten worden verhoogd. Dergelijke gedachten die leiden tot de redenering dat bij een hoog genoeg bewustzijn economische wetmatigheden genegeerd kunnen worden, hebben zich ook in andere vorm doen gelden: de idee dat middels de marxistische wetenschap ingegrepen kon worden in andere, bijvoorbeeld natuurwetenschappen (zoals bij de ontwikkeling van graansoorten). Dit voluntarisme, zoals Elleinstein ook het stalinisme medekenschetst, was ook in tegenspraak met de op analyse gebaseerde politiek van Lenin. Als een rode draad loopt ook door het werk van Lenin het aangeven van de noodzaak van bondgenootschappen. Typerend is zijn noodkreet na de burgeroorlog, die de auteur aanhaalt, waarin Lenin stelt: 'We hebben geen bondgenoten, zelfs geen onbetrouwbare.'

Het scheppen van bondgenootschappen is een wezenlijk element

van de politiek van Lenin. De breuk met de ontwikkeling waarin bondgenootschappen werden verstoord, voltrok zich met het begin van de strijd tegen de nazilegers die in juni 1941 de Sowjet-Unie binnenvielen.

Elleinstein geeft aan hoe toen de situatie ingrijpend veranderde. Breuken werden in die periode hersteld. Er voltrok zich een grote nationale krachtenbundeling. 'Stalin was één met het volk', schrijft Elleinstein. Voorts kwam er op binnenlands gebied zelfs ook een zekere ontspanning tot stand. Zo werd bijv. de vrijheid van de kerken verruimd en werd de bond van goddelozen opgeheven. Internationaal werd het bondgenootschap van de anti-Hitlercoalitie gevormd. Onder deze omstandigheden had de rol van de communistische partij ook een maximale betekenis.

De behandeling van deze periode is nodig om het tegenstrijdige karakter van het stalinisme te onderzoeken. Anders dan in zijn eerder gepubliceerde 'geschiedenis van de Sowjet-Unie' doet Elleinstein dat hier slechts zeer summier.

Op het eind van zijn boek komt Elleinstein met nadere omschrijvingen van wat naar zijn mening het stalinisme is. Hij komt daarbij eenmaal tot een vrij precieze omschrijving: 'de bureaucratische, despotische, voluntaristische leiding'. Verder legt hij zeer de nadruk aan het aan 'tijd en ruimte' gebonden karakter van het stalinisme. Zijn omschrijvingen van het verschijnsel gaan vooral in de volgende richting: stalinisme is niet het produkt van het socialisme, maar van de omstandigheden. Dit wordt bij een reeks andere auteurs, m.i. terecht als een ontoereikende analyse gezien. Het lijkt me echter dat men deze studie niet uitsluitend moet beoordelen op het feit of ze strikt marxistisch is. Ze moet mede worden gezien als een boek, dat geleid heeft tot een versnelling van de wetenschappelijke meningsvorming in en rond de PCF over de geschiedenis van de Sowjet-Unie. Dat ging vergezeld van een poging om een aantal lang overleefde taboes te doorbreken. Het doorbreken van deze taboes voltrekt zich nu eenmaal niet altijd langs strikt wetenschappelijke lijnen en wordt ook mede door tijd en ruimte bepaald.

ROB MILIKOWSKI *)

*) Rob Milikowski is werkzaam aan het IPSO.

1. Zie o.m. de bespreking van "'l URSS et nous'" in Politiek en Cultuur van februari 1979.
2. SUA Amsterdam, prijs f 22,50.
Elleinstein zelf wil het woord 'Stalinisme' niet gebruiken om in het voorwoord vermelde redenen, maar de vertalers doen dit wel uit vertaaltechnische overwegingen.

De kapitalistische economie in energieperikelen

Nadat er nog in de zomer sprake was geweest van een overschot-situatie op de oliemarkt, 1) begonnen in het laatste kwartaal van het vorig jaar de prijzen op de 'vrije' oliemarkt weer op te lopen: er tekende zich een nieuwe speculatiegolf af. Aanleiding vormden de gebeurtenissen in Iran, maar het aanhouden van de speculatie werd vooral gevoed door de omvangrijke Amerikaanse olie-invoer. De stijging van de ruwe olieprijs werd overigens ook ditmaal begeleid door prijsstijgingen bij andere grondstoffen. Deze ontwikkeling hing samen met de verbetering van de dollarkoers na de speculatie tegen deze munt in oktober en december. 2)

Van verschillende kanten werd de beweging op de oliemarkt aangegrepen voor bespiegelingen over een mogelijke nieuwe oliecrisis. Er meldden zich verscheidene belanghebbenden.

In de eerste plaats natuurlijk de olieconcerns. Zij waren de belangrijkste profiteurs geweest van de oliecrisis van 1973 en sinds het eind van het vorig jaar konden zij opnieuw opmerkelijke winststijgingen noteren.

Een andere belanghebbende was de Westduitse 'atoomkanselier', de SPD-er Helmut Schmidt. Schmidt heeft zijn zinnen gezet op een geforceerde overschakeling op atoomenergie. En om dat de bevolking door de strot te duwen, daarbij kan een oliecrisis geweldig helpen.

Als belanghebbenden meldden zich tenslotte ook de grote, internationaal opererende ondernemingen die de drijvende kracht zijn achter de matigingspolitiek en achter Bestek '81. In het VNO-blad Onderneming, spreekbuis van de grote concerns in ons land, adviseerde dr. M. P. C. M. van Schendelen een crisissfeer te scheppen om zodoende de aanvaarding van Bestek af te dwingen. In 'n crisissfeer 'krijg je als regering veel eerder wat je hebben wilt', schreef hij. En onder verwijzing naar de oliecrisis van 1973 en naar de handige manier waarop Den Uyl dat gebruikte om de lonen aan banden te leggen, verklaarde Van Schendelen: 'een van buitenaf komend onheil is natuurlijk het mooist.' 3)

Er zijn er dus nogal wat, die baat hebben bij problemen op het gebied van de energievoorziening. Maar dat betekent natuurlijk niet, dat zich op het gebied van de energievoorziening geen problemen kunnen voordoen. In de kapitalistische economie zijn crisissen om zo te zeggen normale verschijnselen en ook in de grondstoffeneconomie wisselen perioden van overproduktie en van onderproduktie elkaar af. Bovendien manifesteert zich op de lange

termijn gezien een vermindering van het aandeel van de grondstoffensector in het totaal van de produktie. In het kapitalisme is de golfbeweging van de economie het kronkelpad waarlangs deze vermindering tot stand komt.

* * *

Naarmate de produktiekrachten zich verder ontwikkelen neemt het aandeel van de grondstoffen in de materiële produktie af. In zijn aantekeningen bij de wet van de tendentiële daling van de winstvoet in het derde deel van Het Kapitaal wees Engels op het feit, dat 'het waardedeel afkomstig van grond- en hulpstoffen moet afnemen met de toeneming van de produktiviteit van de arbeid'. 4) Door de stijging van de arbeidsproduktiviteit wordt kapitaal vrijgesteld in de agrarische en de extractieve sector (de mijnbouw). Dit kapitaal wordt belegd in de verwerkende industrie; de grondstoffenprijzen dalen en daarmee neemt de organische samenstelling van het kapitaal af, terwijl de winstvoet evenredig stijgt. 5) En zo wordt de ontwikkeling van de produktiekrachten en van de arbeidsproduktiviteit versneld.

De Sowjet-econoom Rymalov 6) laat aan de hand van berekeningen over de periode van 1938 tot 1974 zien, welk een omvang deze verschuivingen in de na-oorlogse periode hebben gehad. In de periode van 1938 tot 1974 groeide de industriële produktie jaarlijks gemiddeld met 5,2 procent en de produktie van landbouwprodukten en grondstoffen met 2,1 procent. Het aandeel van de extractieve industrie in de totale industriële produktie van het niet-socialistische deel van de wereld daalde van 13 procent in 1938 tot 6,7 procent in 1974. Het aandeel van de landbouwprodukten en van de grondstoffen in de totale export van het niet-socialistische deel van de wereld daalde van 56 procent in 1938 tot 33 procent in 1973. 7)

In de onderlinge verhouding nu tussen primaire (landbouw- en grondstoffen) en de secundaire (verwerkende industrie) sector in een ontwikkelingsgang, waarin het gewicht verschuift in de richting van de verwerkende industrie, ligt de mogelijkheid van crisissen, van het optreden van verschijnselen van onder- en overproduktie. Ja, in feite liggen de problemen hier haast voor het opscheppen.

* * *

Deze mogelijkheid wordt in het kapitalisme tot werkelijkheid,

omdat de onderlinge afstemming van deze sectoren hier gereguleerd wordt door de winst. De verschuiving tussen de landbouw- en de grondstoffensector en de verwerkende industrie kan zich hier niet zodanig voltrekken, dat deze sectoren op elkaar afgestemd blijven, maar verloopt via cyclische processen, waarin nu eens overproductie en dan weer onderproductie van grondstoffen optreedt. Als gevolg van de naar verhouding lange periode, die nodig is om de productiecapaciteit in de extractieve industrie aan te passen aan de vraag, lopen de veranderingen in het aanbod voortdurend achter bij de veranderingen in de vraag naar minerale grondstoffen.

Zo deed zich in de jaren vijftig, na de Korea-oorlog, een sterke expansie van de grondstoffenproductie voor. De productie van metalen bijvoorbeeld steeg in die periode bijna even snel als de productie in de verwerkende industrie. Deze periode van expansie werd na de crisis van 1957/'58 gevolgd door een tijdvak van chronische overproductie in de grondstoffensector, die tot halverwege de jaren zestig aanhield.

De baisse in de grondstoffensector in deze jaren vormde een extra stimulant voor de expansie van de verwerkende industrie en is één van de oorzaken van de bijzondere intensiteit die de hoogconjunctuur in de jaren zestig verkreeg. Zodoende legde juist het grondstoffenoverschot aan het begin van de jaren zestig de basis voor het optreden van grondstoffenschaarste aan het eind van dat tiental jaren.

Dit beeld van een op grondstoffenschaarste afstevende fase van de economische groei wordt nog scherper, wanneer men zich realiseert dat de groei van de verwerkende industrie een zichzelf stimulerend, versnellend proces is. De vraag naar produkten van de verwerkende industrie immers roept op zijn beurt weer een nieuwe vraag op. Daardoor stijgen de prijzen en de winsten en worden de ondernemers ertoe gebracht elke cent die zij vinden kunnen in deze sector te investeren. Het proces van samenballing van kapitaal — en trouwens ook van arbeidskrachten — in deze secundaire sector wordt tot het uiterste gestimuleerd.

Dit is er ook de oorzaak van, dat de ruilvoet 8) tussen de agrarische en de extractieve sector enerzijds en anderzijds de verwerkende industrie in tijden van goede conjunctuur in het voordeel van de laatste verandert. De opwaartse druk op de prijzen van fabriekaten compenseert de waardedaling als gevolg van de toenemende produktiviteit. De fabriekaten worden boven hun waarde afgezet. Er kunnen zo in tijden van economische expansie grote spanningen optreden, doordat de produktiegroei in de agrarische en de grondstoffensector achterblijft bij die in de verwerkende industrie. Deze

spanningen worden manifest aan het eind van de hoogconjunctuurperiode, wanneer de nieuw aangelegde capaciteiten volop in bedrijf zijn en de vraag naar grondstoffen het grootst is. 9)

* * *

De verhouding tussen de primaire en de secundaire sector wordt nog verder gecompliceerd, doordat op het gebied van de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit tussen deze sectoren belangrijke ongelijkmatigheden optreden. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de primaire sector loopt in het algemeen achter bij die in de verwerkende industrie.

We hebben hier te maken met een soort ingebouwd verdragingsmechanisme, dat de verschuiving in de richting van de verwerkende industrie afremt en dat ertoe leidt, dat de produktie in de primaire sector achterblijft bij de behoefte van de verwerkende industrie.

Lenin heeft in het bijzonder in verband met de landbouw op dit verschijnsel gewezen. Hij noemde het achterblijven van de landbouw bij de industrie 'een van de meest fundamentele oorzaken van disproportionaliteit tussen de verschillende sectoren van de economie, van crises en van omhoogvliegende prijzen.' 10)

Marx, die bij zijn studie van de arbeidswaardeleer als het ware zijdelings met deze thematiek geconfronteerd werd, heeft sterk beklemtoond dat dit verschil in produktiviteitsontwikkeling uit bijzondere historische omstandigheden moet worden verklaard. 11) Het treedt vooral in de eerste ontwikkelingsfase van het kapitalisme duidelijk aan het licht, als de verwerkende industrie zich ten opzichte van de landbouw verzelfstandigt en als in de landbouw nog achterlijke verhoudingen bestaan. Het hangt verder samen met het feit dat wetenschappen als de chemie, die voor de landbouw van speciale betekenis zijn, pas op het eind van de 19e eeuw tot bloei komen.

Dat bijzondere historische omstandigheden hier een grote rol spelen, betekent ook, dat we op dit punt de landbouw en de mijnbouw niet over één kam kunnen scheren. Naast verschil is er echter op een belangrijk punt toch ook overeenkomst. Zowel in de landbouw als in de extractieve industrie speelt een rol, dat een toeneming van de arbeidsproductiviteit hier juist de verwerkende industrie extra stimuleert. Landbouw en mijnbouw verkeren beide in de paradoxale situatie, dat elke toeneming van de produktiviteit de neiging heeft om te leiden tot een sterkere groei van de produktiviteit in de verwerkende industrie.

Tegelijkertijd is de primaire sector voor de ontwikkeling van de

arbeidsproductiviteit grotendeels van de verwerkende industrie afhankelijk. Daar moeten de machines en andere produktiemiddelen, zoals meststoffen, bestrijdingsmiddelen ontwikkeld worden, die een verhoging van de productiviteit in de primaire sector mogelijk maken. In de verwerkende industrie ligt echter de hoofdaandacht niet op het ontwikkelen van produktiemiddelen voor de primaire sector, maar op de vernieuwing van de secundaire sector zelf, omdat daar de winsten het hoogst zijn.

* * *

Verreweg de belangrijkste van de extractieve industrie is de brandstoffenindustrie. Van de produktiewaarde van de extractieve industrie (mineralen) heeft de produktie van energiedragers een aandeel van 85 procent. Het aandeel van de metalen is 12 en het aandeel van de niet-metalen minerale grondstoffen is 3 procent. De recessie van 1957/'58 luidde, zoals we gezien hebben, een periode in van overproduktie in de grondstoffensector. In die situatie vond de omschakeling op olie plaats.

Deze omschakeling ging in West-Europa gepaard met een snelle afbraak van de eigen energievoorziening. In de periode van 1950 tot 1965 steeg het aandeel van de aardolie in de brandstoffenvoorziening van de EEG van 10 naar 45 procent en het aandeel van de invoer in de brandstofvoorziening liep op van 11 naar zo'n 50 procent. De concentratie op olie als grondstof werd nog versterkt door de ontwikkeling van synthetische grondstoffen op oliebasis. Velen verwachtten van deze synthetische grondstoffen, dat zij de grondstoffenbasis sterk zouden verbreden. De substitutiemogelijkheden, de mogelijkheden om de ene grondstof door de andere te vervangen, zouden er veel groter door worden. In feite vond er slechts substitutie plaats in één richting: allerlei grondstoffen werden door olie vervangen.

De omschakeling op de olie versnelde de expansie van de verwerkende industrie. Deze expansie was het sterkst in de sectoren met een hoog direct of indirect olieverbruik, dus vooral de chemische industrie.

Na de periode van de toepassing van nieuwe vindingen in de industrie, ruwweg de eerste helft van de jaren zestig, en het ontstaan van nieuwe bedrijfstakken, is de periode van de tweede helft van de jaren zestig er één van schaalvergroting. Met name in Japan en West-Europa deed zich na de recessie van 1966/'67 een zeer snelle en sterke vergroting van de produktiecapaciteit voor, die uiteraard begeleid werd door een snel toenemende vraag naar olie.

Om de vergroting van de produktieschaal enigszins te illustreren de volgende tabel: 12)

Minimum grootte nieuwe fabrieken en tankers 1960 en 1970.
Capaciteit (1000 ton)

	1960	1970
Ethyleen	60	450
Vinylchloride	30	300
Methanol	50	350
Raffinaderij	2500	6000
Ammoniak	50/100	350/100
Papier- en pulp- fabriek	50	200
Tankers	30	300

Tegelijkertijd werd in deze jaren de winning van olie steeds meer geconcentreerd in het Midden-Oosten. De daar aanwezige bronnen waren het gemakkelijkst toegankelijk en bevatten olie van zeer goede kwaliteit. Bij de Shell bijvoorbeeld steeg het aandeel van de in het Midden-Oosten gewonnen olie van 15 procent in 1958 naar 30 procent in 1970.

Er was in feite sprake van een soort roofbouw. Alleen wat voor het grijpen lag, werd geëxploreerd. De rest werd verwaarloosd. Ondanks het zeer speciale prijzensysteem, dat de olieconcerns hanteerden en dat een lonende winning van olie in de Verenigde Staten mogelijk moest maken, stagneerde de olieproductie ook in dat land.

Al deze ontwikkelingen leidden in het begin van de jaren zeventig tot schaarsteproblemen. Ze luidden een periode van energieproblemen in, die tot op heden voortduurt.

In de energiecrisis komen zeer diepgaande spanningen en problemen van de kapitalistische economie aan het licht. Dat heeft natuurlijk ook belangrijke gevolgen voor de sociale strijd die in deze periode tot ontplooiing komt. We hebben gezien hoe de concerns van de gerezen situatie gebruik willen maken om hun positie tegenover de werkers te versterken.

Het gevecht om het loon en om de werkgelegenheid moet in deze situatie verbonden worden met politieke eisen, met een politiek gericht op verbetering van de energievoorziening. Het optreden voor een andere energiepolitiek is nodig om nieuwe perspectieven te scheppen voor de sociale strijd, terwijl omgekeerd in deze verbinding ook nieuwe perspectieven liggen om werkelijk een andere energiepolitiek af te dwingen.

KEES BAKKER

1. L. Freedman schreef in een in augustus gepubliceerd artikel: 'Op korte termijn, nu de vraag nog gedrukt is en nieuwe velden, zowel in Alaska als in de Noordzee, in productie beginnen te komen, is er in elk geval een overvloed aan olie' (Freedman, Groot-Brittannië als olieproducent, in: Internationale Spectator, aug. 1978, p. 481). De overschotsituatie werd ook gesignaleerd in de toelichting op de begroting van economische zaken. Als oorzaak werd genoemd 'het in toenemende mate ter beschikking komen van olie uit nieuwe productiegebieden zoals de Noordzee, Alaska en Mexico. Dit heeft', zo werd verder gesteld, 'tot gevolg, dat een aantal OPEC-staten en met name Saoedië-Arabië, de productie sterk heeft moeten verminderen' (Kamerstuk 15 300 hs XIII, nr. 2, p. 80)..

2. In de grondstoffenhandel is de dollar de rekenenheid. Opwaardering van de dollar leidt daardoor gerekend in de munten ten opzichte waarvan de dollar stijgt, tot een stijging van de grondstoffenprijzen.

3. Zie De Waarheid van 14 april 1979.

4. MEW 25, 271. Deze passage wordt door Rymalov geciteerd. Dit verschijnsel is ook in de burgerlijke economie welbekend. Kenen bijvoorbeeld formuleert het als volgt: 'De waarde aan grondstoffen van de eindprodukten is geringer dan een eeuw geleden omdat de waarde die door het productieproces zelf wordt toegevoegd, zoveel groter is' (Kenen, Internationale economie, Utrecht 1967, p. 141). We hebben hier overigens te maken met niet meer dan een tendentie, die voor kortere of langere tijd in bepaalde sectoren kan worden onderbroken. Dit laatste is bijvoorbeeld voor wat de mijnbouw betreft waarschijnlijk het geval geweest in de periode van 1870 tot 1920. Volgens een schatting steeg in die periode het aandeel van de omzet van de Amerikaanse mijnbouw in het BNP van 1,4 naar 5,0 procent. Daarna daalde het weer en wel naar 3,3 procent in 1954 (M. Abramovitz, Comment, in: J. J. Spengler, a.w., 10).

5. Als de grondstoffenprijzen dalen, neemt dat deel van het kapitaal dat de ondernemers in grondstoffen moeten investeren naar verhouding af. Dezelfde hoeveelheid meerwaarde leidt nu gerekend over het totale kapitaal tot een hogere winstvoet.

6. Rymalov, The Agrarian and Raw-Material Basis of Capitalist Economy, in: Social Sciences 1977, no. 3.

7. Gegevens over de periode 1938-1958 en over de periode 1928-1960 laten dezelfde trend zien. In de periode 1938-1958 steeg de industriële produktie van de kapitalistische landen jaarlijks met gemiddeld 4,4 procent, de produktie van primaire produkten met 1,9 procent. De export van grondstoffen en levensmiddelen steeg met 1,2 procent, die van brandstoffen met 4,3 procent en die van fabrikaten met 4,5 procent.

Over de periode van 1928-1960 steeg de wereldproduktie van fabrikaten met gemiddeld 3,4 procent per jaar, de produktie van grondstoffen met 1,7 en die van grondstoffen exclusief olie met 1,4 procent. De export van fabrikaten steeg met exclusief olie met 1,0 procent (Szentcs, The political economy of underdevelopment, Boedapest 3e dr. 1976, 159).

In een paper voor een in 1960 gehouden conferentie over grondstoffen relateerde de Amerikaanse econoom T. W. Schultz het grondstoffenverbruik aan het BNP van

de Verenigde Staten. Ook hij vond een afnemend aandeel van de grondstoffen. 'De waarde van alle grondstoffen die in de Verenigde Staten werden verbruikt nam in verhouding tot het BNP af van ongeveer 23 naar 13 procent tussen 1904-'13 en 1944-'50' (T. W. Schultz, Connections between natural resources and economic growth, in: J. J. Spengler (ed), Natural Resources and Economic Growth, Washington 1961, p. 3).

8. De verhouding waarin de goederen tegen elkaar worden geruild.

9. 'Die steigende Nachfrage nach Rohstoff und die Überfullung des Markts mit Fabrikat gehn natürlich Hand in Hand' (MEW, 134. Zie ook MEW 26.2, 495, 516 v).

10. Lenin, Collected Works, deel 22, Moskou 1964, 94. Op deze passage wijst Rymalov in zijn artikel. Soortgelijke uitspraken vindt men ook in de oudere geschriften van Lenin, die over de landbouw handelen. Zie bijvoorbeeld Lenin, Coll. W. 3, 288.

11. Zie bijvoorbeeld MEW 26.2, 13, 87, 103v, 243.

12. Ontleend aan ir. A. Stikker, Mens en industrie op de tweesprong, in: De Ingenieur, 10 december 1971.

RECTIFICATIE

In het stuk 'Vrouwenstrijd als democratische machtsvorming' in het oktober-nummer van P.&C. zitten een aantal storende drukfouten op blz. 376.

In de linkerkolom 25e regel van boven moet er gelezen worden: Er is geen sprake *van een onbeweeglijkheid* van standpunten.

En in de rechterkolom 4e regel van boven: Er zijn *weinig* vrouwen die zich in een bepaalde periode van de vrouwenbeweging niet 'schuldig' hebben gemaakt aan een 'stellingenoorlog'.

Enige aantekeningen over de partij

Schrijvers en dichters die aandacht schonken aan de stad Utrecht hadden het vaak — en niet ten onrechte — over de schoonheid van zijn singels en grachten, over de verstilde straten en pleinen, over de in zich zelf gekeerde provinciale stad.

Oostelijk van de stad vond en vindt men de 'Stichtse Lustwarande'; Multatuli liet Batavus Droogstoppel jaarlijks naar Driebergen gaan, waar hij, met andere koloniale handelaars 'genoot' van zijn uit de koffiëhandel verdiende geld. En de Utrechtse Rijksuniversiteit werd tot aan de Tweede Wereldoorlog wel de 'Olie-universiteit' van professor Gerretson genoemd.

Dit alles is voor een belangrijk gedeelte verleden tijd. Ja, de singels en grachten, de oude kerken doen velen van hun stad houden, maar Utrecht en zijn omgeving zijn niet meer in zich zelf gekeerd. Geen week gaat voorbij, of er wordt gedemonstreerd.

Daar was de gigantische demonstratie tegen de 'Nixonbombarde-menten' op Vietnam. Er waren de demonstraties tegen de werkloosheid, tegen looningrijpen, tegen Bestek '81, stakingen bij Werkspoor, Bronswerk en andere metaalbedrijven voor verhoging van de lonen; acties voor behoud van werk bij Bronswerk, SMDK en andere bedrijven in Utrecht, bij Gevato in Driebergen, Gero in Zeist, Verdugt in Tiel; acties voor behoud van de plaatselijke ziekenhuizen in Culemborg, IJsselstein en De Bilt; omvangrijke acties voor democratisering van de universiteit en andere wetenschappelijke opleidingsinstituten, zoals 'De Horst' in Driebergen. En de staking in 1949 voor behoud van de 5e mei als nationale feestdag bij Werkspoor en andere metaalbedrijven heeft er toe geleid, dat de 5e mei elk jaar in Utrecht gevierd wordt, dat thans alle door de gemeente gesubsidieerde culturele instellingen op de 5e mei gratis toegankelijk zijn. Er was een zeer brede beweging tegen het vrijlaten van de Drie van Breda en het vrijlaten van Menten, omvangrijke solidariteitscampagnes met het volk van Chili, tienduizenden handtekeningen tegen de N-bom, die de Utrechtse gemeenteraad bracht tot een uitspraak voor verwijdering van de kernwapens van het vliegveld Soesterberg. Daar is recent de brede solidariteitscampagne voor de stakende havenarbeiders in Rotterdam, met solidariteits-uitspraken van vakbondskaders uit de ABVA en ABOP, een campagne waarin meer dan f 25,000,— bijeen gebracht werd uit bedrijven en buurten.

Deze opsomming is verre van volledig, ze is slechts een greep. Maar ze is nodig om af te rekenen met de opvatting, dat Utrecht een

soort van achtergebleven gebied zou zijn. Utrecht is een strijdbare stad, met een strijdbare bevolking!

Rol van de partij

In al de hier genoemde acties vervulde en vervult onze partij een organiserende en inspirerende functie. Dit wordt door zeer velen erkend. Voor enige jaren verklaarde de toenmalige PvdA-fractie-voorzitter in de gemeenteraad van Utrecht: 'De CPN is een natuurlijke bondgenoot van de PvdA.'

De huidige fractievoorzitter schreef in *Achtergrond* — een wekelijkse uitgave van *Sjaloom* — in een soort van polemiekt met Wouter Gortzak: 'We kennen de CPN in Utrecht als een politiek belangrijke factor. In de wijkcomités zijn veel CPN-ers actief. De CPN maakt de benaming actiepartij zeker waar. De wijze waarop partij en fractie in de raad opereren ervaar ik in Utrecht als constructief'.

Over de neutronenbomactie schreef hij: 'De enorme inzet van de CPN(-leden) bij een dergelijke actie is naar mijn mening alleen maar een pluspunt. Daarnaast bewijst het feit dat vanuit de CPN de werklozen georganiseerd worden, dat èn vakbeweging èn PvdA deze zeer kwetsbare en moeilijk te organiseren groep onvoldoende aandacht hebben gegeven. Hoogstens kunnen wij dus enige jaloezie voelen dat de CPN de energie heeft kunnen opbrengen.'

'Ik vind dat we verder moeten 'flikflooiën' met de CPN (gezamenlijk actie voeren waar dat mogelijk en wenselijk is). Deze polemiekt moet plaats vinden op alle niveaus. Op het niveau van partijbesturen, maar juist ook op afdelingsniveau.' (Wouter Gortzak had samenwerking met communisten 'flikflooiën' genoemd.)

Vele PvdA-ers in Utrecht willen samenwerking, willen een serieuze gedachtenwisseling, zonder koude oorlogsdogma's. Deze gedachtenwisseling is er in Utrecht, op zeer veel gebieden en in velerlei vormen. Op de bedrijven, in de buurten, in actiecomités, op de universiteit en andere instituten, in het N-bom-comité, in het Anti-Bestek-comité. Niet op basis van wat scheidt, maar van wat bindt, waar we het over eens zijn of eens kunnen worden. De door de Utrechtse afdeling 5 op het I.I. gehouden PvdA-congres ingediende en aangenomen motie is slechts een flauwe afspiegeling van wat bij de Utrechtse PvdA-basis leeft.

Wij beperken ons niet tot de PvdA-, PSP- en PPR-aanhangers. We doen dit ook met anderen, ongeacht hun politieke achtergrond. Dit geeft de ruimte voor een 'ungebonden' gedachten-uitwisseling. Maar dat niet alleen — het geeft vooral de ruimte voor allerlei

actievormen. Het contact vindt niet plaats vanuit het abstracte, maar vanuit het concrete. 'Wat is nodig en wat kunnen we gezamenlijk doen'. Actiegroepen zijn naar gelang van wat aangepakt wordt, veelal wisselend samengesteld. Velen hebben ervaren het ijverig en onbaatzuchtig optreden van onze leden. Velen erkennen de CPN-ers als inspirators, als motor in de actie.

Op die grond ook werd vorig jaar vanuit allerlei groeperingen de campagne ondersteund om de CPN-raadszetel te behouden (na de provinciale staten-verkiezingen zag het er naar uit, dat de zetel verloren zou gaan). Advertenties voor behoud van de zetel werden met naam en geld ondersteund door vakbonds- en bedrijfskaders, door mensen uit diverse actiegroeperingen, uit PvdA-kringen, ja ook door 'CDA-aanhangers'. Het resultaat was niet alleen behoud van de zetel, maar de beste verkiezingsuitslag sinds 1948; er werd een zetel gewonnen. Ook de verkiezingscampagne voor een CPN-zetel in het Europese parlement had een relatief gunstig resultaat.

Niet als manna...

Dit alles is niet als manna uit de hemel komen vallen. Naar alle kanten moest afgerekend worden met de sfeer van de koude oorlog. Ook in de partij. Het is waar, dat met een grote offervaardigheid, met moed en inzet in de koude oorlog de partij verdedigd is. Maar door de terreurcampagne was de invloed van de partij teruggedrongen, was de partij een bijna illegaal bestaan gaan leiden.

De eerste doorbraak vond plaats toen, in navolging van de Maagdenhuisbezetting, Utrechtse studenten de universiteits aula bezetten.

Leden van de partij beschermden van buitenaf de bezettingsactie, ze organiseerden daarvoor ook Bronswerkarbeiders. Vele studenten gingen daarop met De Waarheid colporteren, een aantal 'vooraanstaande' studenten riep bij de gemeenteraadsverkiezingen op om CPN te stemmen. De woede bij de koude-oorlogsmaniakken was groot, maar de studenten ervoeren de communisten als bondgenoten in hun strijd. De acties inspireerden mede de Bronswerkarbeiders tot het voeren van loonstrijd. De partij trad in volle omvang naar buiten. Op drukke punten in de binnenstad werd (en wordt) met De Waarheid gecolporteerd, de zalenboycot werd doorbroken.

Vele nieuwe groepen gingen over tot de strijd, soms met nieuwe, 'ludieke' vormen van actie. Er kwamen zgn. vrije-tijd-centra, waar rijp en groen naar toe ging en discussieerde, soms op een vreemde manier. Maar de partij sloot zich niet af. Ze mengde zich in de

discussie en hielp. Ze beperkte zich bij 'kraakacties' niet tot het afleggen van solidariteitsverklaringen, maar legde ook waterleiding en licht aan.

Niet alleen zonen en dochters van partijleden werden lid (zoals veelal het beeld was in de koude oorlog). Uit allerlei kringen werden leden voor de partij gewonnen. Zonen en dochters van boeren en tuinders, vrije beroeps-uitoefenaars, vormingswerkers(sters), actieve mensen uit kringen van het onderwijs, wetenschappelijke werkers, werkers uit overheidsinstellingen en bedrijven. De partij stelde a.h.w. haar poorten wijd open en nam intensief de ledenwerfcampagne ter hand. Er traden ook nieuwe leden toe uit PvdA-kringen, uit kringen van gelovigen en ook wat we aanduiden als 'pseudo-linksers'. Sommige partijgenoten vonden dit wat vreemd, vonden hen niet 'sterk genoeg in de leer'. Hen moesten we met geduld overtuigen. Geduld moeten we ook hebben met het overwinnen van wat wel genoemd wordt burgerlijk radicale opvattingen. Dit geschiedde met groot succes. Het bleek o.a. de dag na de electorale nederlaag van mei 1977, toen meer dan 50 leden — in hoofdzaak studenten en welzijnswerkers — de straat op gingen en colporteerden met *De Waarheid*. Deze standvastigheid maakte grote indruk op buitenstaanders. De dialoog begon.

De ledenwinst ging niet alleen door, maar werd nog krachtiger ter hand genomen. Inmiddels is in het Utrechtse partijdistrict het aantal afdelingen gegroeid van 4 naar 17, is de afgelopen 5 jaar het aantal leden vervijfvoudigd. Afgestudeerde en uit Utrecht vertrokken partijgenoten ontmoeten we in andere districten, waar zij veelal tot het kader behoren. De vele, uit allerlei kringen afkomstige nieuwe leden, beïnvloeden ook het denken (en handelen) van hun directe omgeving.

Eigen bezorging

Het niet langer overlaten van de bezorging van *De Waarheid* aan de PIT bracht niet alleen een grote abonné-winst met zich mee, het versterkte eveneens de partij-organisatie. In dubbel opzicht vervulde de krant de rol van organisator, naar de actie en naar de partij zelf. In vele afdelingen vindt nu 'eigen bezorging' plaats. Daardoor is het contact met de lezers verbeterd, worden lezers in 'het werk betrokken', kan de financiële solidariteit met partij en krant beter georganiseerd worden.

Dit alles is géén 'wetenschappelijke' analyse, het zijn enkele kant-

tekeningen bij de praktische ontwikkeling in het Utrechts partij-district. Aan de hand van deze praktische ontwikkeling is, meen ik, de conclusie gerechtvaardigd dat één van de belangrijkste voorwaarden voor de strijd voor de vrede, voor de sociaal-economische doeleinden, voor democratische machtsvorming, versterking van de partij — dus nieuwe leden, meer donateurs en lezers — nodig is.

BAREND SCHREUDERS *)

*) Barend Schreuders is politiek secretaris van het Utrechtse district van de CPN en voorzitter van de CPN-fractie in de Utrechtse gemeenteraad.

MEDEDELING AAN DE ABONNEES

Voor 1980 is de abonnementsprijs vastgesteld op *f* 24,25 per jaar. Studenten betalen *f* 20,25.

U wordt verzocht uw betaling te doen door gebruik te maken van de accept-girokaart die u deze maand krijgt toegezonden.

De Uitgever

De seksen sinds de steentijd — een recensie

De interesse die Marx en Engels aan de dag legden voor wat tegenwoordig de culturele antropologie heet, ging aanzienlijk dieper dan de in hun tijd in 'beschaafde' kringen bestaande snobistische belangstelling voor de eigenaardigheden van 'vreemde volken'. Reizigers van allerlei slag hadden al eeuwenlang bijzondere gewoonten van andere volken beschreven, maar met de opkomst van het kolonialisme begon de jonge wetenschap van de volkenkunde op meer systematische wijze feitenmateriaal te verzamelen over hun leefwijzen.

In Noord-Amerika naderde de 'pacificatie' van de oorspronkelijke bewoners zijn voltooiing en de in reservaten bijeengedreven overblijvenden van deze Indianen-volken vormden daar een ware etnografische goudmijn in de achtertuin.

Eén van de Amerikaanse etnologen die zich het lot van zijn rode broeders en zusters aantrok was Lewis Henry Morgan. Hij stond in zeer nauw contact met één van deze stammen en leefde een tijd lang in hun midden. Zijn veldstudies over hun verwantschapssystemen en politieke organisatie gelden algemeen als één van de eerste mijlpalen in de geschiedenis van de antropologie. Zijn latere theoretische hoofdwerk, 'Ancient Society' (1877), is daarentegen door de burgerlijke vertegenwoordigers van de antropologie doodgewogen, vervalst, verguisd.

Marx en Engels begrepen het belang van dit werk voor een historisch-materialistisch inzicht in de vroegste ontwikkelingen van menselijke samenlevingen onmiddellijk. Het vormde de grondslag voor Engels' 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat' 1). Engels maakte bij het schrijven hiervan uitvoerig gebruik van Marx' kritische aantekeningen over het werk van Morgan. Dit standaard-werk van het marxisme-leninisme vormt nog steeds onze belangrijkste bron van kennis over de verhouding tussen de seksen in mensenmaatschappijen.

Sinds het einde van de 19de eeuw is veel nieuw onderzoeksmateriaal gepubliceerd over de terreinen waar Engels zich in 'De oorsprong...' mee bezig heeft gehouden. Een aantal van zijn uitspraken zijn niet houdbaar gebleken, een aantal andere, zeer belangrijke, wel. Eén onderwerp waarover het in het marxistische kamp echter merkwaardig rustig is gebleven, is de maatschappelijke verhouding tussen de seksen.

Nederland heeft zich, mede door het ontbreken van een

marxistische school in de antropologie, ogenschijnlijk buiten de vaak felle discussies over de opvattingen van Marx en Engels over de oergemeenschap en haar ontwikkeling gehouden. Enkele (Engels-talige) geannoteerde bronnenpublicaties vormen een uitzondering 2). Juist in Nederland is nu kort geleden een boek verschenen van de marxistische wetenschapper Jules de Leeuwe, waarin de verhouding tussen de seksen in menselijke samenlevingen centraal staat 3).

Het belangrijkste wapenfeit van De Leeuwe is m.i. dat hij als eerste de verhouding tussen de seksen historisch in het juiste licht stelt, met andere woorden de maatschappelijk bepaalde arbeidsdeling tussen de vrouwen-als-groep en de mannen-als-groep als factor van doorslaggevend belang voor een juist begrip van de verhouding tussen de seksen heel uitdrukkelijk op de voorgrond plaatst. Om te begrijpen in welke zin hij hiermee Engels corrigeert, is een uitstapje naar 'De oorsprong...' nodig.

In het eerste stadium van de menselijke ontwikkeling — door Engels in navolging van Morgan 'wildheid' genoemd — voorzien de mensen in hun behoeften aan levensmiddelen (voeding) door het verzamelen van wilde vruchten, wortelen, knollen, etc en het vangen van kleine dieren. De jacht op grote dieren wordt pas in de laatste fase van dit stadium belangrijk door de uitvinding van pijl en boog. In het daaropvolgende stadium — de 'barbaarsheid' — wordt de landbouw en veeteelt, in plaats van het verzamelen en jagen, de overheersende bron van voedselvoorziening. De eerste fase hiervan — 'de laagste trap van de barbaarsheid' — wordt op het westelijk halfrond gekenmerkt door de tuin- of hakbouw. De hoogste trap van dit stadium wordt alleen op het oostelijk halfrond zelfstandig doorlopen en kenmerkt zich door de zware landbouw met door dieren getrokken ploegen. Engels plaatst de eerste grote maatschappelijke arbeidsdeling op dit punt in de prehistorie, namelijk tussen veetelende en landbouwende stammen.

De arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen wordt door Engels gezien als een 'natuurlijke' arbeidsdeling m.b.t. het voortbrengen van kinderen en niet als een in de eerste plaats, en dus voor de positie van de vrouw bepalende, maatschappelijke arbeidsdeling m.b.t. het voortbrengen van levensmiddelen. Op verschillende plaatsen in 'De oorsprong...' wordt deze visie bevestigd (o.a. pp. 65, 72, 84, 194 en 197). Toch had Engels, hoe gering de kennis daar in zijn ook over was, wel aandacht voor het aandeel van vrouwen in de oergemeenschappelijke produktie. Hij verklaart de maatschappelijke positie van de vrouw echter in de eerste plaats uit haar aandeel in de reproductie (hetgeen ook blijkt uit zijn verklaring voor het ontstaan van het moederrecht en de

ontwikkeling van het matriachale gezin). Een (overwegend) aandeel van vrouwen in de produktie van levensmiddelen ziet hij met name in de fase van de tuin- of hakbouw. In de tijd na Engels zijn ook op het oostelijk halfmond talloze aanwijzingen gevonden voor het bestaan van deze primitieve voorloper van de landbouw. Bovendien, en voor een beter historisch begrip van de positie van de vrouw is dat nog belangrijker, is sindsdien komen vast te staan dat het verzamelen in het eerste stadium van de menselijke geschiedenis ('wildheid' — paleolithicum of oude steentijd) lange tijd meer gewicht in de schaal legde dan de jacht.

De sleutel voor de positie van een groep in de maatschappij ligt in de toegang tot de beschikking over de belangrijkste produktie-middelen. Dat staat centraal in de materialistische geschied-opvatting van Marx en Engels. De sleutel voor de positie van de vrouwen-als-groep in de vroegste maatschappijformatie is dan ook de graafstok en niet de baarmoeder. Bij nog bestaande volken van verzamelaars en jagers blijken namelijk steeds de vrouwen de voornaamste verzamelaars te zijn. De graafstok, het belangrijkste verzamel-werktuig, is bijna overal een bij uitstek 'vrouwelijk' instrument. Op basis van deze en andere gegevens poneert De Leeuwe de stelling dat bij die volken in de fase van ontwikkeling waarin het verzamelen de belangrijkste voedselbron is of was (en dat omvat het grootste deel van de menselijke geschiedenis), de vrouwen vanwege hun vooraanstaande positie als producenten ook de leiding in de maatschappij verworven moeten hebben. Hij noemt dit de eerste gynaecocratie (= maatschappelijke leiding door vrouwen). Vrouwen oefenen de belangrijkste politieke en religieuze functies uit en treden op als produktieleidsters, ook voor activiteiten waaraan mannen deelnemen. Als na de uitvinding van de pijl en boog de jacht op grote snelle dieren mogelijk wordt, veroveren geleidelijk de mannen-als-groep, die voornamelijk deze jacht bedrijven, zich een belangrijker plaats als voedselleveranciers en nemen uiteindelijk op basis van hun positie als de belangrijkste producenten de maatschappelijke leiding over (= eerste androcratische revolutie).

Als de tuin- of hakbouw de jacht verdringt als belangrijkste voedselbron, nemen de vrouwen-als-groep, die deze hakbouw voornamelijk uitoefenen (de hak is de technische voortzetting van de graafstok), de maatschappelijke leiding ook weer over (tweede gynaecocratie). Met de ontwikkeling van de zware landbouw en de veeteelt moeten de vrouwen voor de tweede keer plaats maken voor de mannen in de leiding van de maatschappij (tweede androcratische revolutie) en onder de hieropvolgende klassen-

maatschappij(en) zijn de vrouwen er nooit meer in geslaagd deze mannenheerschappij te breken.

De bijdrage die deze theorie van De Leeuwe aan de huidige discussies in de vrouwenbeweging levert, is m.i. het ontkrachten van de biologische bepaaldheid van deze mannenheerschappij. Daarmee bedoel ik dan niet het mannelijk-seksistisch biologisme dat de tweederangs positie van de vrouw als van nature gegeven aanvaardt (een hardnekkige opvatting in tal van filosofieën en theologieën), maar de opvatting van een aantal feministen (o.a. Simone de Beauvoir) die de mannenheerschappij in de eerste plaats eveneens uit biologische factoren verklaart (bijv. uit de grotere agressiviteit van mannen). Aan dergelijke grote misvattingen heeft Engels, en in navolging van hem het marxisme-leninisme, zich nooit schuldig gemaakt. Het beste blijkt dat uit zijn revolutionaire visie op de oplossing van het 'vrouwenvraagstuk'. Herhaaldelijk noemt hij als belangrijkste voorwaarde voor de opheffing van de (dubbele) onderdrukking van de vrouw haar deelname aan de maatschappelijke produktie (o.a. pp. 94 en 198). Dit is nog steeds een hoofdaandachtspunt van de vrouwenstrijd. Maar Engels legt over de oorzaken van het ontstaan van die achterstelling van de vrouwen-als-groep in de vroegste menselijk geschiedenis wel een aantal onjuiste verbanden. Met het werk van De Leeuwe lijkt mij een aanzet gegeven om ook op dit terrein de grondgedachte van het historisch materialisme consequent door te zetten.

Mijn kritiek op de theorie van De Leeuwe is nogal paradoxaal: het meest twijfelachtige vind ik de aantrekkelijkheid van de dubbele gelaagdheid van zijn model, d.w.z. de verfijning op uitsplitsing in vier fasen (eerste gynaecocratie — eerste androcristische revolutie — tweede gynaecocratie — tweede androcristische revolutie). De op zijn minst gesuggereerde mondiale geldigheid gevoegd bij het feit dat we voor de maatschappijformatie(s) waarop deze theorie van toepassing is, in de antropologie bijna uitsluitend over bovenbouw-gegevens beschikken (en de archeologie ons weinig behulpzaam is met het opgraven van houten werktuigen — graafstok en hak — uit de periode waarin die formatie vrij algemeen op aarde geheerst moet hebben) maakt op mij eerder de indruk van een knap geconstrueerd kaartenhuis dan van een wetenschappelijke (d.w.z. toetsbare) theorie. Door combinatie van één of meer elementen uit dit model lijkt mij voor bijna elk min of meer samenhangend geheel van bovenbouw-restanten een plausibele verklaring die in deze theorie past, op te stellen. Concrete analyse van elke cultuur die hiervoor in aanmerking komt zal de houdbaarheid van deze theorie op dit punt moeten aantonen, maar het gebrek aan rechtstreekse gegevens over de produktiekrachten en produktie-

verhoudingen van deze maatschappijformatie beperkt de toetsbaarheid enorm.

De kracht van de theorie ligt voor mij dan ook niet zozeer in de exacte opeenvolging van de fasen als wel in het aannemelijk maken dat er een historische periode (mogelijk meer dan één) bestaan moet hebben waarin vrouwen **op basis van hun aandeel in de produktie** de maatschappelijke leiding verwierven.

Over de praktische consequenties van deze theorie voor het wetenschappelijk socialisme moet het denken m.i. nog goeddeels beginnen. Mogelijk dat De Leewe's opvattingen ertoe leiden de verhouding tussen de seksen niet als een van oorsprong louter 'natuurlijke' maar als een aan de klassen voorafgaande antagonistische maatschappelijke tegenstelling te zien. De opheffing van de klassenmaatschappij onder het socialisme is dan een noodzakelijke voorwaarde voor het realiseren van een gelijkwaardig aandeel van de vrouwen-als-groep in de maatschappelijke produktie, maar niet een voldoende voorwaarde. De strijd voor de volledige gelijkberechtiging van de vrouw begint dan pas goed. Het is een maatschappelijke strijd die in alle hevigheid gevoerd zal worden om tenslotte als laatste (?) de eerste historische maatschappelijke tegenstelling op te heffen. Daar kan en zal onder het kapitalisme al een begin mee gemaakt moeten worden, en dat is er ook.

Het belang van de vrouwenbeweging voor de klassenstrijd is veel marxisten-leninisten al lang duidelijk. Het belang van de klassenstrijd (als voorwaarde) voor de vrouwenstrijd veel feministen nog niet. Hopelijk dat het lezen van het boek van Jules de Leeuwe aan dat inzicht bij kan dragen. Maar ook aan het besef dat vrouwen naast en in de klassenstrijd nog een eigen strijd te voeren hebben als vrouwen.

THEO MAAS *)

*) Theo Maas studeert culturele antropologie aan de Rijks-Universiteit te Groningen.

NOTEN:

- 1) Ik verwijs hier in dit artikel naar als 'De oorsprong...' in de uitgave van 1971 bij Pegasus te Amsterdam.
- 2) O.a. 'The Ethnological Notebooks of Karl Marx', 1974, Van Gorcum, Assen.
- 3) Dr. J. de Leeuwe, 'De seksen sinds de steentijd', 1978, Uitgeverij Konstapel, Groningen. Voor een eerdere recensie zie De Waarheid van 20-3-1979.

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN besprak op zaterdag jl. de ontwikkelingen op het gebied van de strijd op sociaal-economisch gebied en de door het kabinet-Van Agt ingediende miljoenennota 1980.

Het eerste agendapunt werd ingeleid door Siep Geugjes en het tweede door Marcus Bakker.

Het partijbestuur besloot zich door middel van een manifest tot de Nederlandse bevolking te richten.

In het manifest zet het partijbestuur de conclusies van de CPN over de huidige toestand en vooral de resultaten van de inspirerende en langdurige stakingsactie in de haven uiteen.

Uit De Waarheid van maandag 24 september

Brief van Amerikaanse communisten aan de CPN

Het partijbestuur van de CPN heeft een brief ontvangen van de Communistische Partij van de Verenigde Staten, waarin erkentelijkheid wordt uitgesproken voor de begroeting, die de Amerikaanse communisten ter gelegenheid van hun congres en de viering van het zestigjarig bestaan van de CPN ontvingen.

Zoals bekend vond het congres van de Amerikaanse communisten in de tweede helft van augustus in Detroit plaats. De CPN werd vertegenwoordigd door Gijs Schreuders, lid van het Dagelijks Bestuur.

In de door partijvoorzitter Henry Winston ondertekende brief wordt de aanwezigheid op dit congres van ruim dertig vertegenwoordigers van communistische- en arbeiderspartijen uit de hele wereld — voor het eerst in de geschiedenis van de Amerikaanse communistische partij — gekenschetst als een enorme bijdrage aan het welslagen van dit congres en als een overwinning van de werkers en democratische krachten in de strijd tegen de koude oorlog-fanaten.

Deze uitingen van internationale solidariteit, zo wordt gezegd, 'hebben bijgedragen aan het succes van het congres, dat een nieuw niveau in de eenheid, invloed en ontwikkeling van onze partij markeerde'.

De brief eindigt met hartelijke groeten en wensen tot succes voor de activiteiten van de CPN.

Uit De Waarheid van donderdag 11 oktober

De havenstaking — een doorbraak

Met hun langdurige en vastberaden strijd hebben de havenarbeiders resultaten geboekt.

Voor zich en hun gezinnen: een betere cao, openingen voor verdere loonsverbetering, tenslotte toch openstelling van de vakbondskassen.

Voor de Nederlandse bevolking als geheel: in de loonpolitiek kan niet langer worden volgehouden dat een nul-lijn of zelfs een min-lijn onvermijdelijk is.

De redenering van de grote concerns dat hun winsten meer werk opleveren werd ontmaskerd als bedrog.

De beklemming van het 'gecoördineerd arbeidsvoorwaardenbeleid' dat de vakbeweging vastketende aan de regeringspolitiek is doorbroken.

De sociaal gesteunden, wier uitkering afhangt van de hoogte van de lonen in het bedrijfsleven, hebben voordeel van de resultaten van de staking.

Pogingen om het stakingsrecht via de justitie te betwisten, werden afgeslagen — in het belang van de hele arbeidersbeweging.

De strijd in de havens staat niet op zichzelf. Inmiddels hebben ook de werknemers in de chemie naar het stakingswapen gegrepen om een betere cao tot stand te brengen met een 35-urige werkweek en invoering van de 5-ploegendienst. Een betere cao eisen ook de werkers in de Groningse kartonindustrie. Er is al geruime tijd loonbeweging in de bouw en bij de Hoogovens. In het onderwijs en de gezondheidszorg wordt de strijd gevoerd voor de verdediging van de werkgelegenheid en het voorzieningenpeil.

En de werkers bij de Rötterdamse sleepdiensten dwingen ieders respect af met hun indrukwekkende stakingsactie.

De acties hebben een nieuwe situatie geschapen

Wat wil de regering-Van Agt? Een verdere verscherping van de politiek van matiging en sociale afbraak (Bestek '81). Verlaging van de koopkracht ten gunste van de winsten en de bewapening. Aantasting van de sociale uitkeringen en verzwaring van de premiedruk. Opzij schuiven van de vakbondsrechten door middel van looningrepen.

De miljoenennota voor 1980 laat zien, dat deze plannen niet zijn opgegeven. Maar uitvoering ervan — dat is een andere zaak! Iedereen erkent, dat de regering klem is komen te zitten. Een deel van haar voornemens moest de regering al laten schieten. Nu komt het er op aan Bestek '81 helemaal van de baan te krijgen.

Dat kan als de oppositie zich verenigt

De acties van de afgelopen tijd betekenen een enorme versterking van de oppositie tegen de politiek van de regering en de grote ondernemers.

Waar zo'n EENHEID tot stand komt, spreekt de bevolking het beslissende woord.

Dat is wel gebleken uit het verzet tegen de matigingspolitiek van het kabinet en van degenen, die alleen maar denken in 'varianten' op het matigingsbeleid. De voorstanders van matiging ten behoeve van de winsten praten over rampen, die zouden worden aangericht door de eisen van de arbeiders voor verdediging van koopkracht, werkgelegenheid en democratische rechten.

Maar zij zwijgen over de rampen, die al zijn aangericht omdat de ondernemers de werkgelegenheid afbreken. Zij maken hun winsten over naar het buitenland of gebruiken ze voor arbeidsbesparende investeringen.

Onder verantwoordelijkheid van opeenvolgende kabinetten wordt nu al jaren 'gematigd' — het gevolg is vergroting van de werkloosheid en meer inflatie.

De werknemers in de bedrijven stellen eisen

Hen wordt dan verweten, dat zij alleen aan zichzelf denken en geen oog hebben voor de economische problemen.

Het omgekeerde is echter waar.

In de eigen eisen, gericht op behoud van koopkracht en werkgelegenheid, schuilt juist het antwoord op de grote vraagstukken van deze tijd.

De acties hebben een **positieve** uitwerking.

Zij geven een nieuwe richting aan voor het sociaal-economisch beleid.

Daarbij moeten taboes worden omvergeworpen.

De bewapening is geen heilige koe — de winsten en de topinkomens kunnen worden aangepakt — de kapitaalexport valt te stuiten.

De acties betekenen een geweldige inspiratie voor een werkelijke progressieve meerderheidsvorming.

Er zijn nu gunstige voorwaarden geschapen om op deze weg voortgang te boeken.

Wat was de kracht van de havenstaking?

- De rechtvaardigheid van de gestelde eisen.
 - De eenheid van de werkers, die bewaard werd bij alle verscheidenheid in inzichten en uiteenlopende levensbeschouwing
 - Het optreden van een uit de werkers gevormde actieleiding, die van moment tot moment kon vertolken wat er aan eisen leefde en die de democratische besluitvorming van de werkers zelf in de actie verzekerde
 - De solidariteit, die bewees dat arbeiders elkanders lasten willen dragen — maar niet de lasten van de bewapening en de winstmakers.
- Deze solidariteit omvatte zeer brede lagen van de bevolking. Zij kwam tot uiting in de vakbeweging, in bedrijven, in buurten, aan de universiteiten.
- In de organen van de FNV leidde dit tot een toenemend isolement van enkele vakbondsfunctionarissen, die oplossingen voor het havenconflict ondergeschikt maakten aan hun eigen prestige.
- De staking won aan kracht doordat de vrouwen zich schaarden in de voorste gelederen met het zelfbewustzijn dat eigen is aan de tegenwoordige vrouwenstrijd.

De regering en de ondernemers kwamen in het nauw

Hun enige toevlucht was het geweld van de Mobiele Eenheid, toen overduidelijk was gebleken dat zij de verliezers waren in het conflict.

De aanvallen op de havenstaking, van wie ook afkomstig, waren ingegeven door enghartige partijpolitieke overwegingen. Daarentegen was de strijd van de havenwerkers gericht op de belangen van de hele arbeidersbeweging in ons land.

Zo tekent de keuze zich af

Voor een nieuw sociaal-economisch beleid dat niet de **winsten** maar de **mensen** centraal stelt.

In de weken die achter ons liggen heeft de breuklijn tussen de

belangen van de bevolking en de politiek van de ondernemers-regering zich verdiept.

Maar er zijn ook in de arbeidersbeweging kloven overbrugd. Er zijn nieuwe bondgenootschappen ontstaan in de actie en de solidariteit daarmee.

Als de FNV-leiding nu onder invloed van de actie spreekt van een 'nieuwe realiteit', dan moet duidelijk zijn:

CONCESSIES AAN RECHTS WORDEN NIET MEER GESLIKT.

In het verzet tegen de matigingspolitiek breekt het verlangen naar een nieuw beleid zich baan!

De CPN roept daarom op tot een progressieve krachtenbundeling.

Waar het nu op aankomt

is het **behouden** en verder **uitbouwen** van wat in de actie bereikt is:

- op het gebied van de lonen en sociale uitkeringen
- in de strijd voor behoud van werkgelegenheid en tegen bedrijfs-sluitingen
- in het samengaan tegen de huidige regeringspolitiek **voor een vooruitstrevend alternatief.**

Laat alle progressieve mensen elkaar hiervoor de hand reiken.

Het partijbestuur van de CPN

Uit De Waarheid van donderdag 27 september

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der CPN

Partijen-pluralisme: lof der verscheidenheid

Enkele aantekeningen bij een passage uit de 'Schets'

In de schets voor een hoofdstuk over 'de CPN en de democratie' die is opgesteld ter voorbereiding van een nieuw partijprogram, heeft de volgende passage veel aandacht getrokken:

'Partijen, maatschappelijke organisaties, allen die een vernieuwing van de maatschappij in socialistische zin tot stand willen brengen, zullen dit slechts kunnen verwerkelijken in coalities, in respect voor elkaars identiteit en standpunten; geen van deze partijen of groeperingen kan pretenderen de socialistische omvorming van de Nederlandse samenleving alleen te zullen volbrengen.

Aldus is het optreden van politieke partijen en de politieke vrijheid een essentiële voorwaarde en een essentieel bestanddeel van de maatschappij-vernieuwing die naar de mening van de CPN in Nederland de weg naar het socialisme zal kenmerken.

Ook onder het socialisme zal in ons land het bestaan en de ontwikkeling van politieke partijen met hun uiteenlopende levensbeschouwelijke opvattingen en politieke visies, van wezenlijke betekenis zijn voor de democratische besluitvorming. Voor alle partijen, onafhankelijk van hun

visie op de maatschappij, dienen de grondwettelijke rechten volledig gewaarborgd te zijn en het functioneren in de democratische vertegenwoordigende en besturende lichamen te zijn gegarandeerd.

Evenals de gehele schets staan deze stellingen thans in onze partij ter discussie, waarbij terecht wordt gewezen op het principiële en vernieuwende karakter van deze stellingname.

De bevestiging van de waarden van de vertegenwoordigende democratie vormt een verovering van de arbeidersbeweging en andere democratische krachten, zij levert een grondslag voor de strategie van een democratische weg naar het socialisme.

De communistische partijen en andere naar het socialisme strevende stromingen in de hoogontwikkelde kapitalistische landen zien zich meer en meer voor de taak gesteld om de maatschappelijke structuur, het produktiestelsel, de economische grondslagen van de samenleving, in socialistische zin te veranderen op een wijze die de politieke, sociale, culturele, religieuze vrijheden garandeert en uitbouwt.

De vragen die hiermee samenhangen zijn daarom zo actueel, omdat de strijd voor het socialisme zo actueel is.

Hoe meer de noodzaak van het socialisme zich opdringt, gezien de onoplosbaarheid binnen de begrenzings van de kapitalistische maatschappij van de grote vraagstukken van deze tijd, des te concreter zich de vragen opdringen: *welk socialisme, hoe en wat?* Geen leerstellingen of leerboekjes kunnen ons aan de antwoorden op deze vragen helpen. Naarmate het socialisme dichterbij komt, worden de problemen die de strijders voor dat socialisme moeten oplossen, concreter. Want juist de onmacht en crisis van het kapitalisme betekent, dat de strijd voor het socialisme meer en meer wordt: niet de strijd voor een vaag 'ideaal', dat alle moeilijkheden van mens en maatschappij oplost, maar juist een kwestie van praktisch *politiek maken*, krachten verzamelen, problemen overwinnen.

Straks... en nu

Zonder een samenwerking en vereniging van de vooruitstrevende krachten (hoe vaag dit begrip vooralsnog ook is) kan geen omvorming van de maatschappij bereikt worden die *overeenstemt met* de eigen aard van en de concrete omstandigheden in een land

als het onze, met de historische ontwikkeling van de arbeidersbeweging in ons land, met de *politieke en sociale bodemgesteldheid*, en met het niveau dat de *menselijke beschaving* hier heeft bereikt.

Er bestaan al vele soorten socialisme in de wereld, er komen steeds nieuwe varianten bij of althans dienen zij zich aan en deze socialistische maatschappijen en/of concepties zijn zelf ook al niet onveranderlijk. Het is dus steeds nodig concreet te spreken over het soort socialisme dat wij wensen, dat voor Nederland nodig, *mogelijk* en *daarom* nastrevenswaard is. Wat wij willen en wat wij in ons land voor mogelijkheden houden, is een socialistische maatschappij die wortelt in de geschiedenis van ons land, of beter gezegd in de strijd van de arbeidersbeweging en andere democratische krachten, en waarin wordt voortgebouwd op de verworvenheden van deze strijd.

De thans ter discussie staande schets is een fase in de uitwerking en fundering van de partijpolitiek die wij op het 26ste congres hebben vastgesteld, een projectie daarvan in de toekomst.

Deze politiek draagt al vruchten en in de schets wordt getoond hoe op langer zicht onze huidige strijd met de strijd voor het socialisme in Nederland *verbonden* is.

Wij hebben op deze wijze als 'kleine' partij in een 'klein' land al een aantal ervaringen opgedaan die baanbrekend zijn en ook internationaal grote aandacht trekken. Uiteraard (uit de aard van de maatschappelijke verhoudingen) vertoont onze visie veel overeenstemming met de koersbepaling die in een aantal andere hoogontwikkelde kapitalistische landen, in het bijzonder in West-Europa en Japan, zijn uitgewerkt. Maar de geschiedenis en de krachtsverhoudingen in al deze landen verschillen onderling ook weer sterk, dus de uitgezette wegen zijn niet dezelfde, al gaan zij wel in dezelfde richting.

Wat wij bij voortdurend doen (niet in een verre toekomst, maar nu) is mogelijkheden zoeken en gebruiken voor een constructieve dialoog tussen uiteenlopende politieke en sociale formaties, mogelijkheden die wij in de praktijk helpen scheppen.

Het is nodig noch doenlijk in dit bestek uitvoerig in te gaan op de al bereikte resultaten en ook de tegenslagen bij het ten uitvoer leggen van de, door ons laatste partijcongres vastgestelde, coalitiepolitiek. Wie echter niet zou willen zien, dat er vooruitstrevende en revolutionaire krachten rijpen *in een breed spectrum* van de Nederlandse samenleving, is gedoemd tot een sectarische en wereldvreemde, stieriele gelijkhebberij.

Als wij van gedachten wisselen over de Nederlandse weg naar het socialisme, dan werken wij aan een *politiek program* dat in het

verlengde ligt van onze, door grote krachtsinspanningen voor het bijeenbrengen van sociale en vredelievende bondgenootschappen gekenmerkte, partijpolitiek. Met het vaststellen van die politiek 'voor een nieuwe coalitie, voor eenheid van actie' zijn wij op ons laatste congres een weg opgegaan *die wij ook daadwerkelijk willen afleggen*. Het gaat dus niet om een tactische manoeuvre, maar om een strategisch concept — er is een *richting* aangegeven op grond van een beoordeling van de maatschappelijke en politieke verhoudingen zoals die reël bestaan en die wij willen *veranderen*.

Verdraagzaamheid en meningenstrijd

Hierbij behoort de verdediging van politieke pluriformiteit: ook samenwerking *veronderstelt* spanning en meningsverschil.

Wij denken bijvoorbeeld aan de actiecomités. Terugblikkend op de havenstakingen, merkte Henk Hoekstra op (De Waarheid, 23 oktober 1979) dat in de actiecomités herhaaldelijk is aangestuurd op een breuk, dat er spanningen en 'harde gedachtenwisseling' voorkwamen, maar het resultaat was toch: *verenigen op een gezamenlijke doelstelling met aanvaarding van ieders inbreng*.

Wij zijn zo vrij van deze concrete ervaringen niet af te zien als wij denken over wegen naar het socialisme.

Politieke pluriformiteit is een voorwaarde voor eenheidsvorming en tegelijkertijd een essentieel bestanddeel van onze ideeën over de ontwikkeling van het politieke stelsel onder het socialisme.

We denken dus ook aan partijen en aan ons — actuele — streven naar een normalisering van de relaties tussen de partijen in ons land.

Partijen zijn, onder de omstandigheden zoals zij in Nederland in een lange historische periode tot stand zijn gekomen, de meest natuurlijke *politieke* uitdrukking van de noodzakelijke meningenstrijd in de maatschappij, die altijd zal bestaan zolang er tegenstrijdigheden en uiteenlopende interpretaties en verschillende visies op de verdere ontwikkeling van de maatschappij zullen bestaan, altijd zolang er *keuzen* zullen moeten worden gemaakt.

Het gaat dus niet alleen om een erkenning van de rechten van anderen, en een respect voor minderheden, om een aanvaarding van uiteenlopende visies — kortom, om de politieke rechten en grondwettelijke vrijheden, en om de *verdraagzaamheid* waarvoor de communisten zich inzetten.

Het gaat om een *noodzakelijke* pluriformiteit. Deze is een vereiste voor ontwikkeling van een socialisme zoals wij dat voor Nederland wensen en in Nederland voor mogelijk houden en waarvoor wij

noch het copyright noch het alleenrecht opeisen.

Het gaat ons tegelijk om méér en mínder dan een vaag soort tolerantie.

Mínder in deze zin, dat wij nooit keiharde politieke strijd zullen schuwen tegen reactionaire opvattingen en reactionaire macht. Wij zijn niet verdraagzaam ten opzichte van kapitalistische uitbuiting, winstbejag en oorlogsvoorbereiding, maar werken juist — heel precies en vasthoudend — aan machtsvorming teneinde deze onmenselijke fenomenen, deze struikelblokken voor de menselijke bevrijding, uit de maatschappij te bannen.

Méér dan tolerantie houden onze ideeën ook in. Zij zijn geen pleidooi voor het passief 'dulden' van de bestaande (krachts)-verhoudingen tussen partijen. Wij willen niet volstaan met het 'erkennen van andermans rechten', maar ook gebruik maken van onze eigen rechten!

Waar het om gaat is: inzicht in de noodzaak van een pluriform politiek stelsel. Wij kunnen ons geen Nederlands socialisme voorstellen dat niet zou berusten op de bijdrage van uiteenlopende politieke krachten. Wij kunnen ons geen socialisme indenken, dat niet zou voortbouwen op de democratische verworvenheden en de democratische strijd van de Nederlandse bevolking.

Monoliet

Om op serieuze wijze te kunnen ingaan op de vraagstukken van socialisme en democratie, dient de strijd voor het socialisme voortdurend te worden beschouwd in het licht van de specifieke omstandigheden en voorwaarden waaronder deze wordt gevoerd.

Dat betekent ook het afstand nemen van willekeurige generaliseringen van de omstandigheden waaronder het eerste socialisme is ontstaan en van modelleringen naar voorbeelden — vanzelfsprekend met behoud en verwerking van algemeen geldende conclusies uit bepaalde historische ervaringen.

Wat zeker niet algemeen is (en iedere marxist in de wereld is zich hiervan tegenwoordig bewust) is het ontstaan in de Sowjet-Unie van een één-partij-stelsel.

Hiermee samenhangend is er de visie op de socialistische staat als een 'monoliet', een staat die 'de' belangen van het gehele volk vertegenwoordigt. Het is niet moeilijk te zien, dat de ontkenning van het voortbestaan van bepaalde belangentegenstellingen, deelbelangen en verschillende opvattingen over de ontwikkeling van de samenleving, in socialistische landen extra moeilijkheden met zich meebrengt.

De 'monoliet', de staat die zelf drager is van een ideologie, schept *ongunstige* voorwaarden voor de oplossing van de uit de maatschappelijke ontwikkeling voortkomende problemen en maakt het onderkennen en overwinnen van zulke problemen dan ook moeilijker.

Naarmate de maatschappij gecompliceerder wordt, de technologische ontwikkeling voortgaat, is een grotere deelneming aan de politieke besluitvorming een levensnoodzaak en in bestaande socialistische landen erkent men, dat de verdere ontwikkeling van de democratie (in daar historisch bepaalde vormen) een vereiste is. Als we spreken over de hoogontwikkelde kapitalistische landen, dan dringt zich de behoefte op niet zozeer aan een volstrekt centraal bepaalde, van bovenaf opgelegde planeconomie (zoals in minder ontwikkelde landen die naar het socialisme overgingen als noodzaak werd ervaren), maar vooral aan een democratische programmering van de economie. De richting moet niet langer door de concerns bepaald worden, maar door de gemeenschap, hetgeen vormen van zeggenschap van de deelnemers aan het maatschappelijk proces vereist.

En het is duidelijk, dat een dergelijke democratische programmering van de economie en het ontwikkelen van vormen van zeggenschap op alle niveaus op zichzelf politieke pluriformiteit veronderstelt. Anders kán het gewoon niet.

Partijen en belangen

Het opeisen van zeggenschap in de produktie, in het onderwijs met zijn democratische functies en betekenis voor de ontplooiing van de mensen, in andere sectoren *enerzijds* en het verdedigen en ontwikkelen van de parlementaire democratie en haar instellingen *anderzijds*, maakt deel uit van één strategie, één politieke koers naar het socialisme in Nederland. Dat wordt in de Schets aangeduid, maar natuurlijk moet de samenhang tussen deze verschillende aspecten van ons democratische streven en de spanningen die zich hier zonder twijfel zullen voordoen, verder worden onderzocht en in politieke programma's worden verwerkt. In onze visie bestaat er in ieder geval géén tegenstelling tussen de strijd voor politieke vrijheidsrechten en de strijd voor sociale vooruitgang. Deze kunnen niet los van elkaar worden gezien, het zijn geen alternatieven van elkaar, het is niet òf het een òf het ander.

Evenmin kunnen wij akkoord gaan met de vaak gemaakte tegenstelling tussen individuele rechten en collectieve rechten, met

onderschikking van het één aan het ander.

De politieke rechten en persoonlijke vrijheden zijn pas gegarandeerd, indien zij op een sociaal-economisch fundament berusten dat anders dan nu het geval is geen voortdurende onzekerheid schept over zulke essentiële bestaansvoorwaarden als werken, wonen, onderwijs, enz. Zolang de maatschappij in tweeën is verdeeld — uitbuiters en uitgebuiten, bezitters en niet-bezitters (en dus ook: onderdrukkers en onderdrukten) — kan de democratie niet voltooid zijn.

Tegelijkertijd kan geen enkele moderne maatschappij met haar complexe problemen, zich ontwikkelen zonder vergroting van de individuele vrijheden, zonder uiterste ontplooiing van de talenten, capaciteiten en persoonlijke verantwoordelijkheden van ieder lid van de maatschappij.

Onze strijd is vooral gericht op het scheppen van een toestand, die het de mensen in wezen onmogelijk maakt om de verantwoordelijkheid die ze voelen en willen dragen, ook praktisch te realiseren. Hiervoor is echter een *democratische politieke macht* noodzakelijk. Keren we daarom terug naar de passage van de Schets over het meer-partijen-stelsel.

De hierin neergelegde stelling gaat in wezen in tegen een volstrekt *mechanische* opvatting van het marxisme, de opvatting namelijk dat de produktiewijze — de economische basis — automatisch en *rechtstreeks* de politieke en juridische en ideologische 'bovenbouw' bepaalt.

Natuurlijk vertegenwoordigen politieke partijen bepaalde klassenbelangen, maar zij zijn vrijwel nooit de zuivere uitdrukken van het belang van één enkele klasse. Allereerst bestaan vaak binnen partijen tegenstrijdige klassenbelangen (als men tenminste een partij niet gelijkstelt met de top van zo'n partij). De VVD bijvoorbeeld vertegenwoordigt de monopolies, maar ook belangrijke delen van de middenstand, hogere inkomensgroepen enz. Bovendien vertegenwoordigt deze partij bepaalde waarden van het liberalisme. En zo is het ook met anderen: partijen in Nederland weerspiegelen belangen, religieuze richtingen, culturele tradities, geestelijke erfenissen, zij vinden vaak mede hun oorsprong in emancipatiebewegingen van allerlei aard.

Dit alles biedt ook het perspectief dat partijen zich ontwikkelen, zelf veranderen, nieuwe bondgenootschappen aangaan.

Zo is het in dit kader van belang erop te wijzen, dat bijvoorbeeld het CDA onder invloed van het denken in de Nederlandse kerken zijn opstelling in de vraagstukken van de atoombewapening in het algemeen en de neutronenbom in het bijzonder heeft gewijzigd, hoe aarzelend en gebrekkig dit alles ook nog tot uiting mag

komen.

In hoeverre bestaande partijen en het bestaande partijen-stelsel zich verder kunnen ontwikkelen, hangt vanzelfsprekend ook samen met het al dan niet bestaan van democratische verhoudingen *binnen* partijen.

In de Partij van de Arbeid heeft de strijd op dit punt de vorm aangenomen van een conflict tussen 'bestuurspartij' en 'actiepartij'. Dit conflict vormt de uitdrukking van het feit dat de PvdA enerzijds optreedt als verlengstuk van de politiek van de concerns en van de toppen van de staatsapparaten en anderzijds veel van haar aanhang betrokken is bij massa-acties, die vervolgens als 'activisme' en strijdig met de parlementair-democratische procedures worden aangevallen.

'Activisme' en parlementaire democratie

Het is juist de verstremgeling van partij en staatsapparaat, en van partij en concernbelangen, die de partijdemocratie in de PvdA grote schade heeft toegebracht, zoals moest worden vastgesteld toen de balans van de regeerperiode-Den Uyl werd opgemaakt door fractievoorzitter in die periode, Van Thijn.

Deze toonde zich in zijn boekje 'De kleine stappen van het kabinet-Den Uyl' letterlijk verbluft toen hij constateerde, dat de meeste ministers zelfs nooit enige bereidheid hebben gehad om het eigen partijprogram in de praktijk uit te voeren. Maatschappelijke hervormingen werden uitsluitend als propaganda aan de orde gesteld, maar op geen enkele wijze gerealiseerd. Daarentegen werd nauw aansluiting gezocht bij de ondernemers — een band die blijkens een recent interview van Den Uyl in Vrij Nederland nog nauwer zal worden aangehaald.

Het zich losmaken van de heersende machten blijkt dus een voorwaarde te zijn voor de ontwikkeling van de partijdemocratie in de PvdA.

Maar ook *de democratie binnen onze communistische partij* is afhankelijk van de mate waarin zij zich openstelt voor de impulsen van de massabeweging, zoals ons laatste congres zich realiseerde toen het tegen 'sectarische afgeslotenheid' optrad.

Hierbij gaat het om de verdere ontwikkeling van de methode van het democratisch centralisme: zonder deze kritische methode van toepassing van de partijdemocratie kan de partij niet reageren op de veelsoortige impulsen vanuit de maatschappij én kan zij zich niet verweren tegen het optreden van stromingen en splitsingen, die een democratische uitwisseling van meningen en eensgezinde

uitvoering van besluiten zouden verhinderen.

Een op verandering gerichte formatie heeft geen toekomst, als haar doelstellingen en optreden niet voorkomen uit en onderworpen zijn aan een vrije discussie en meningsuitwisseling. Wij zijn daarbij diep doordrongen van het besef, dat de kracht van niet-macht-hebbers, niet-bezitters, dus van onderdrukten en uitgebuiten, precies ligt in hun eenheid en saamhorigheid en organisatie. Ziehier de twee pijlers van de methode van het democratisch centralisme, zoals deze door de CPN is beproefd.

De ontwikkeling van de massabeweging is een voorwaarde voor de progressieve ontwikkeling van partijen en voor de ontwikkeling van het partijen-stelsel als zodanig. Op die grond dient juist iedere kunstmatige tegenstelling tussen 'activisme' en parlementaire democratie met de meeste beslistheid te worden afgewezen.

Reactionair geweld en democratische legaliteit

'Activisme', beter gezegd: het optreden van vooruitstrevende democratische massabewegingen, is zelfs een voorwaarde voor de verdediging van de parlementaire democratie. De vertegenwoordigende democratie *op zichzelf* is ook niet *genoeg* om de veranderingen van de maatschappij in socialistische zin te bewerkstelligen en als zij zijn bereikt te beschermen en te verduurzamen.

Het woord 'Chili' is in het debat over dit vraagstuk een begrip geworden.

Onze partij gaat uit van de noodzaak om de vertegenwoordigende democratie te verbinden met de massastrijd tegen de macht van de monopolies en tegen reactionaire tendenzen.

Wat dit laatste betreft, is het niet toevallig dat we een toenemend aantal klachten horen over 'onregeerbaarheid', toenemend juist naarmate het democratische streven van de massa's sterker wordt.

Zo valt in een rapport van de Trilaterale Commissie (een commissie van topmensen van de grote concerns uit de Verenigde Staten, Europa en Japan) over de 'regeerbaarheid van de democratie' te lezen:

'Juist in de laatste jaren schijnt het functioneren van de democratische processen zonder twijfel te hebben geleid tot het falen van de traditionele middelen van sociale controle en tot een ont-legitimering van de politieke autoriteit.'

Dit citaat heeft volgens deze commissie nadrukkelijk onder meer op Nederland betrekking. De vertegenwoordigers van het grote kapitaal spreken dus openlijk uit, dat zij hún greep op het parlementaire systeem kwijtraken en dat het pluriforme partijen-

stelsel een krachtbron is geworden voor de arbeidersklasse.

Zonder aantasting van de politieke en economische macht van de monopolies kan geen grotere emancipatie van onderdrukten worden bereikt. De vertegenwoordigende democratie kan echter voor die strijd juist het meest gunstige terrein bieden. Reactie en geweld, staatsgrepen en burgeroorlogen, kunnen en moeten door de democratische strijd van de massa's verhinderd worden. Ons optreden is dus gericht op *bescherming van de democratische legaliteit*, waarvan de arbeidersbeweging bij uitstek de verdediger is geworden tegenover autoritaire strevingen, terrorisme en reactionair geweld.

Een voorbeeld van de bescherming van de democratische legaliteit is het verbod van racistische of fascistische groeperingen op grond van het Wetboek van Strafrecht dat o.m. propaganda voor racistische opvattingen strafbaar stelt.

Dit is een verworvenheid van onze democratie zoals deze wortelt in de geschiedenis van ons land, in zijn vrijheidslievende tradities en de resultaten van de strijd tegen het fascisme.

Want 'democratie' is een historisch bepaald begrip.

En dit brengt me tot twee series slotopmerkingen, één van de principiële en één van praktisch-politieke aard.

Democratie is een waarde op zich

Uit het bovenstaande betoog zal duidelijk zijn dat naar mijn mening de democratie niet slechts een klassengebonden begrip is en niet abstract kan worden behandeld als 'burgerlijke democratie', 'proletarische democratie', 'slavenhoudersdemocratie' (dat is slavernij voor de slaven en democratie voor de slavenhouders).

De democratie is een waarde op zichzelf, een duurzame en universele waarde. Daarmee bedoel ik niet een of ander bovennatuurlijk of 'ingeschapen' verschijnsel, maar een waarde die concreet bepaald is als *produkt van een historische ontwikkeling*.

Een voorbeeld: iemand die in Duitsland in de jaren van de Hitlerbarbarij de fakkel van het anti-fascisme hooghield, handelde kennelijk tegen de meerderheid van de Duitse bevolking in. Toch was die strijder de drager van de democratie.

Een ander voorbeeld: een gewapende opstand, uitgevoerd door een leger dat met geweren zijn wil oplegt, kan een hoge vorm van strijd voor de democratie zijn, zoals nog onlangs in Nicaragua het geval was.

Het ingaan tegen de meerderheid of een wilsoplegging met de meest autoritaire methoden die denkbaar zijn, namelijk wapen-

geweld, behoeven dus niet ondemocratisch te zijn.

Als wij echter in Nederland spreken over 'de' democratie, dan is dat begrip *eveneens historisch bepaald*.

Het gaat uit van eeuwen van strijd voor politieke en culturele en sociale rechten. Het gaat uit van een politiek stelsel, dat een massabasis heeft in de bevolking, die zich oriënteert op uiteenlopende politieke denkrichtingen, ideologische en culturele verscheidenheid als een hoog goed heeft leren kennen en heeft weten te verdedigen.

Zelfs op momenten dat de structuren en constructies van het politieke stelsel werden vernietigd (in de Tweede Wereldoorlog door de nazi-bezitters) bleef de verscheidenheid van richting en politieke overtuiging bestaan. En deze verscheidenheid had een positieve uitwerking, zij vormde zelf een impuls voor de democratische en anti-fascistische strijd.

Het is toch een van de historische verdiensten van de Nederlandse communisten, dat reeds in een vroeg stadium begrepen te hebben en daar naar gehandeld te hebben.

Als we dus spreken over socialisme en democratie, die onafscheidelijk zijn, dan dienen we de democratie op te vatten als: het in Nederland bestaande pluriforme stelsel van politieke meningsvorming.

Dat heeft de CPN altijd verdedigd tegen geknoei en manipulatie, omdat het op zichzelf het verdedigen *waard* is, nu en zeker niet minder in een socialistische toekomst.

Wat het heden betreft, vormt de politieke pluriformiteit een voorwaarde voor een versterking (in omvang en kwaliteit) van die krachten die een socialistische vernieuwing voorstaan. Dat is de praktisch-politieke kant: zonder politieke meningenstrijd is geen vooruitgang mogelijk.

Wij willen die meningenstrijd voeren en zijn ervoor toegerust. Een versterking van onze posities in de vertegenwoordigende lichamen is daarbij evenzeer noodzakelijk als het opbouwen van een hechte samenwerking met anderen.

Welke vormen die samenwerking verder zal krijgen, is een kwestie van ontwikkeling, van debat, onderzoek, ervaringen met massabeweging, erkenning over en weer van de rol en betekenis van de partners in vooruitstrevende bondgenootschappen. Maar dat die samenwerking de vorm zou krijgen van de vereniging van alle vernieuwende krachten in Nederland in één enkele partij, is een naïeve en aanmatigende gedachte. Het gaat erom zowel de

verschillen als de overeenstemming in aanmerking te nemen. De verschillen te 'bevriezen' en niets gemeenschappelijks te willen zien, zou een levend debat onmogelijk maken. Omgekeerd is een debat ook onmogelijk als wordt afgezien van de eigen principiële stellingnamen of van scherpe kritiek terwille van een schijn-samenwerking die niets dan onderschikking en politiek nihilisme zou betekenen. Dit zijn de praktische grondslagen van onze coalitiepolitiek en zo willen we ook de weg inslaan naar socialisme in Nederland. Om het socialisme te kunnen verwerkelijken in volle pluriformiteit van partijen, zal het eindelijk in de hoogontwikkelde kapitalistische landen voet aan de grond moeten krijgen.

GIJS SCHREUDERS

De nieuwe kernwapens en Europa

De voor ons liggende periode zal een zeer doorslaggevende zijn voor het vraagstuk van internationale vrede en veiligheid. Drie kwesties staan daarbij in het centrum van de belangstelling:

- de strijd in de Verenigde Staten om de ratificatie van het SALT-II-verdrag, en de daarmee in verband staande debatten over nieuwe strategische kernwapens;
- de poging tot het introduceren van een nieuwe generatie kernwapens in Europa, zowel tactische als zg. 'Eurostrategische';
- het vervolg van de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa (de Helsinki-bijeenkomst) te Madrid in 1980, waar het vraagstuk van Europese ontspanning in zijn totaliteit op de agenda staat.

Dit zijn alle zeer omstreden problemen, waarover de beslissing nog lang niet is gevallen.

Inzet van deze strijd zijn de pogingen van agressieve krachten in de Verenigde Staten en West-Europa tot het veroveren van een nieuwe militaire superioriteit. Slagen deze pogingen — hetgeen niet uitgesloten is hoewel de krachten ten gunste van verdere ontspanning bijzonder sterk zijn — dan zou dit een gevaarlijke verkillung, zo niet een crisis, in de internationale betrekkingen tot gevolg hebben. Tevens zou dit leiden tot een vergrote druk op de progressieve en vredelievende krachten, met name in Europa, die streven naar wezenlijke politieke en sociale veranderingen. Anders gezegd, verschijnselen die sterk overeenkomen met die in de koude oorlog, zouden weer zeer nadrukkelijk hun intrede doen in het internationale politieke leven. Dat verhinderen is een van de dringende taken van het ogenblik.

Het gevaar van de nieuwe kernwapens

De NAVO bereidt in Europa een dubbele kernwapenwedloop voor. Ten eerste door de poging nieuwe tactische kernwapens te introduceren, d.w.z. kernwapens voor korte afstanden. De neutronenbom is wel het bekendste voorbeeld hiervan. Deze wapens zijn niet zozeer bedoeld voor het 'afschrikken van de tegenstander' (zoals het heet), maar moeten, aldus de NAVO-kringen de mogelijkheid scheppen voor een directere inzetbaarheid van kernwapens op het gevechtsterrein. Daarom worden deze wapens in de literatuur ook wel aangeduid als tactisch-nucleaire

vechtwapens. Ten tweede bereidt de NAVO de introductie van **Eurostrategische** wapens voor. Dit zijn kernwapens met een middellang afstandsbereik, zodat zij vanaf het vasteland van Europa (bijv. Nederland of West-Duitsland) **rechtstreeks** doelen in de Sowjet-Unie kunnen treffen.

Ondanks NAVO-beweringen van het tegendeel, zijn dit beide ontwikkelingen van een **geheel nieuwe orde**. Omdat de gevaren van tactische wapens als de N-bom al uitvoerig in de massabeweging ertegen is gedocumenteerd, zullen we in het navolgende vooral de kwestie van de Eurostrategische wapens en wat daarmee samenhangt bespreken. Wat zijn de gevaren achter de invoering van Eurostrategische kernwapens?

Deze zijn allereerst gelegen in hun **strategische karakter** zelf. Men behoeft geen polemoloog te zijn om te beseffen dat invoering ervan onvermijdelijk zou leiden tot spanningen met de Sowjet-Unie, en tot tegenmaatregelen van Sowjet-zijde. Het zou olie zijn op het reeds fel brandende vuur van de tactische kernwapenwedloop in Europa. Introductie van Eurostrategische wapens zou extra destabiliserend werken (in feite ook voor de betrekkingen met de Verenigde Staten), doordat deze wapens de mogelijkheden vergroten om een — zelfs strategische — atoomoorlog met Amerikaanse atoomwapens uit te vechten vanuit Europees grondgebied. En dit stimuleert op zijn beurt oorlogszuchtige opvattingen over het '**uitdelen van de eerste atoomklap**'. Daarenboven creëren de Eurostrategische wapens nieuwe barrières en struikelblokken voor de ontwapeningsbesprekingen. Dit is al het geval geweest, zowel in de SALT-I als in de SALT-II onderhandelingen. De problemen en de vertragingen die bijvoorbeeld de Cruise-raket heeft opgeleverd, zijn genoegzaam bekend.

De Eurostrategische kernwapens stellen op een geheel nieuwe wijze de **Westduitse kwestie** en het vraagstuk van de beschikingsmacht over atoomwapens aan de orde. Zouden zij in West-Duitsland gestationeerd worden, dan zou West-Duitsland voor het **eerst** strategische kernwapens op zijn grondgebied krijgen. Het gevaar van delegatie van bevoegdheden m.b.t. kernwapens naar lagere commandanten, dat reeds in de discussie rond de N-bom veel besproken is, zou er een strategische dimensie bij krijgen. In het algemeen kan men zeggen, dat het een aanmoediging zou betekenen voor de lijn van Strauss en zijn aanhangers.

De dreigende 'tactische' en 'Eurostrategische' kernwapenwedloop in Europa staan allerminst los van elkaar. De technische principes van de neutronenbom (verhoogde straling) kunnen bijvoorbeeld ook toegepast worden op de Eurostrategische wapens. In verband met de Cruise-raket is hierop in de Amerikaanse pers ook al diverse

malen gezinspeeld. Dat wil zeggen, dat de specifieke gevaren van de N-bom, zoals aan het licht gekomen in de massa-actie er tegen en tegenwoordig algemeen erkend, als het ware verveelvoudigd worden door ze van tactisch niveau nog eens te verheffen tot een strategisch vraagstuk.

Eurostrategie en tactische kernwapens

Het betreft hier dus allerminst een 'vervanging van verouderde wapensystemen', zoals de NAVO wil doen voorkomen. Integendeel, het gaat om kwalitatief nieuwe stappen in de bewapeningswedloop. Maar zelfs dat niet alleen. Inzet is ook een **politieke verandering** in de nucleaire strategie van de Verenigde Staten en de NAVO. Het gaat niet slechts om nieuwe Eurostrategische wapens, maar ook om een nieuwe 'Eurostrategie'.

Centraal in deze nieuwe nucleaire politiek staat de uiterst gevaarlijke gedachte, dat de nieuwe kernwapens het voeren van een 'atoomoorlog op beperkte schaal' mogelijk zouden moeten maken. In deze visie fungeert Europa als een potentieel atoomslagveld, waarbij de Amerikaanse buitenlandse belangen verdedigd zouden kunnen worden, zonder dat de Verenigde Staten zelf rechtstreeks te lijden zouden hebben van een eventueel militair conflict. Een sprekend bewijs van het 'bondgenootschappelijk karakter' van de betrekkingen tussen de kapitalistische landen in West-Europa en de Verenigde Staten. Des te onverantwoordelijker is het, dat deze nieuwe ontwikkelingen in de bewapening plaats vinden in de zg. **grijze zone** van de wapenbeheersing. Hiermee wordt bedoeld, dat zij niet onderworpen zijn aan enig verdrag tot wapenbeperking, noch zelfs maar onderwerp van gesprek zijn bij enige onderhandeling. Hier is de kernwapenwedloop dus om zo te zeggen zo vrij als een havikje in de lucht. Zowel de tactische (N-bom, Lance, F-16) als de Eurostrategische kernwapens (Pershing-II, Cruise-raket) behoren tot de grijze-zone-wapens.

Begeleidend verschijnsel bij dit alles zijn verschillende vormen van propaganda à la de koude oorlog. Hier doet vooral de discussie rond de SS-20-raket dienst. Op velerlei wijzen wordt hier het publiek voorzien van vervalste informatie. Verheimelijkt wordt, dat in de jaren vóór de stationering van de SS-20 de Franse en Britse strategische kernmacht werd opgericht, en de NAVO bovendien de beschikking kreeg over Amerikaanse Poseidon-onderzeeboten met strategische raketten aan boord. Gezwegen wordt over het feit dat de aandrang om bijv. de Cruise-raket (thans voorgesteld als tegenwicht tegen de SS-20) in te voeren al dateert van ver voordat

er nog maar gesproken werd over het bestaan van de SS-20. Zorgvuldig wordt vermeden om te vermelden, dat de Sowjet-Unie reeds bij de SALT-I-besprekingen voorgesteld heeft de in Europa opgestelde strategische systemen te betrekken in de onderhandelingen; dit werd afgewezen door de VS, met instemming van de Europese NAVO-landen. Hoe kunstmatig de discussie over de SS-20 is, blijkt wel uit het gemanipuleer met de 'harde' cijfers erover. Zo noemde Lubbers enkele maanden terug in de NRC (vermoedelijk in het voetspoor van Luns) een huidig aantal van 600 SS-20-raketten; andere westelijke bronnen (bijvoorbeeld deze zelfde NRC, van 25 april 1979) komen niet verder dan één tiende van dit aantal. De SS-20-fungeert dus, zoals Mient-Jan Faber van het IKV het terecht uitdrukte, als een verkooptruc. Er wordt getracht het beeld te scheppen van een ernstige achterstand van de NAVO, overeenkomstig het recept van de achteraf fictief gebleken 'bomber gap' in de jaren vijftig en de 'missile gap' in het begin van de jaren zestig. Dit creëren van een fictieve kloof dient een tweeledig doel. Ten eerste het verschaffen van een legitimatie om nieuwe wapens in te voeren, en tegelijkertijd onderhandelingen te kunnen blokkeren. Ten tweede om de opvattingen over Europa als potentieel atoomslagveld aanvaard te krijgen.

Realisten en haviken

Het Europese werelddeel zal de komende jaren ongetwijfeld het toneel zijn van heftige beroeringen en diepgaande veranderingen. De voorgenomen ronde in de kernwapenwedloop vormt duidelijk een bedreiging voor de socialistische landen. Deze richt zich echter evenzeer tegen de strijd van de arbeidersbeweging en andere democratische krachten in West-Europa. Tegelijk worden er nieuwe barsten zichtbaar in de traditionele betrekkingen tussen de landen van West-Europa en de Verenigde Staten. Voor de voor ons liggende etappe van de internationale ontspanning zijn de ontwikkelingen in Europa van centrale betekenis; **en sterker dan ooit voorheen zijn de Europese landen zelf in staat de toekomstige ontwikkelingen ten gunste te beïnvloeden.** Maar het daadwerkelijk tot gelding brengen van deze mogelijkheid hangt af van het actief optreden van de arbeidersklasse en haar communistische partij.

Het is niet te verwonderen, dat de voornemens van rechtse krachten in de VS en de NAVO hebben geleid tot ernstige verontrusting in Europa, ook in heersende kringen. Op het gebied van de strategische kernwapens (hiermee duidt men gewoonlijk de kernwapens aan die rechtstreeks vanuit de VS de Sowjet-Unie

kunnen treffen, en omgekeerd) bestaat er thans een algemeen erkende gelijkwaardigheid. De erkenning hiervan, ook door de Verenigde Staten, maakte mede de afsluiting van de SALT-accorden mogelijk. Langs verschillende wegen trachten nu de politici van de harde lijn in de VS deze gelijkwaardigheid weer om te zetten in een overwicht. Ten eerste door oppositie te voeren tegen ratificatie van het SALT-II-verdrag, of op zijn minst in ruil voor die ratificatie de invoering van een volgende generatie strategische kernwapens te eisen (zoals de MX-raket en een nieuwe versie van de Trident-raket). Ten tweede door, naast de huidige strategische wapenwedloop tussen de VS en de USSR, een tweede nucleaire wedloop in tactische en Eurostrategische wapens voor te staan, welke Europa als brandpunt heeft en gebruik maakt van het schemerduister van de grijze zone. Het scheppen van kunstmatige crises, zoals die rond Cuba en (nota bene) rond Sowjet-Russische balletdansers, moet bijdragen aan het ten uitvoer leggen van zo'n confrontatie-politiek. Hierbij moet men nog optellen de pogingen van ditzelfde soort politici om een atoomoorlog op Europees grondgebied voor te stellen als 'denkbaar' en 'aanvaardbaar'. Met andere woorden: Europa zou bereid moeten zijn in geval van een conflict 'de kastanjes uit het vuur te halen', terwijl het daarbij zelf blootstaat aan een atomaire vernietiging.

De bezorgdheid over een dergelijke kamikaze-koers voor Europa ligt voor de hand. Europa is immers met zijn geschiedenis van twee wereldoorlogen het werelddeel dat het meest direct gebaat is bij verdergaande ontspanning. Mede daarom zou het niet ratificeren van SALT-II in Europa leiden tot een 'geloofwaardigheids crisis' van de VS, wellicht vergelijkbaar met die welke ontstond naar aanleiding van de Amerikaanse agressieoorlog tegen het Vietnamese volk. In dit verband is het van belang te vermelden, dat alle Europese NAVO-landen zich duidelijk hebben uitgesproken vóór het SALT-II-verdrag (inclusief bijvoorbeeld de conservatieve Britse regering van Thatcher). Dit beantwoordt aan de belangen en verlangens van de Europese volkeren. Tegelijkertijd is het zonneklaar, dat hier in de heersende kringen een scheiding der geesten optreedt. Aan de ene kant zijn er politici, zowel in Europa als de VS, die de realiteit beseffen, dat de politiek van 'vrede door kracht' niet leidt tot superioriteit (niet voor niets is er weinig overgebleven van het vroegere westerse atoommonopolie!), maar alleen tot groter oorlogsgevaar. Anderzijds roeren zich de Europese haviken, waarvan figuren als Strauss de geruchtmakende exponenten zijn, die menen een nieuwe bewapeningsgolf te kunnen benutten voor eigen doeleinden. Maar zelfs deze groep van politici komt in conflict met de Amerikaanse haviken, waar het de

laatsten óók te doen is om het verzekeren van de overheersende positie van de VS in West-Europa via het opvoeren van de bewapening.

De positie van Europa

De vredesbeweging komt de eer toe, dat zij erin geslaagd is de vraagstukken van vrede en veiligheid, waar deze gewoonlijk in landen als het onze in diplomaten-onderonsjes worden behandeld, te maken tot voorwerp van discussie en actie onder brede lagen van het Nederlandse volk. Tevens wist zij bekwaam gebruik te maken van de tegenstellingen in leidinggevende kringen over deze kwesties, en dit was een van de factoren in het grote succes van de actie tegen de N-bom. Maar we stuiten hier ook op het opmerkelijke feit, dat de nieuwe NAVO-politiek ten aanzien van de kernwapens zèlf bijdraagt tot haar eigen ondermijning. Anders dan met de strategische kernwapens het geval was, is voor de introductie van Eurostrategische en tactische wapens de uitdrukkelijke toestemming van de Europese NAVO-landen vereist. Immers, elk van deze landen afzonderlijk kan het verbod uitspreken over invoering van deze wapens in het NAVO-arsenaal en over de stationering ervan op het eigen grondgebied. En dit stelt de veel gehoorde opvattingen over de VS als alles-bepalende grootheid in de NAVO, en over zg. 'supermogendheden' op losse schroeven.

De supermogendheden-theorieën zijn door de communisten altijd scherp bestreden. In hoofdzaak bevat deze theorie twee stellingen: — het op één lijn stellen van de VS en de Sowjet-Unie, die gezamenlijk als supermogendheden de aandrijfkraft zouden vormen achter de internationale wapenwedloop; — de mening, dat andere landen slechts een ondergeschikte rol vervullen, en speciaal de stelling dat Nederland als klein NAVO-land niet zou moeten proberen het Amerikaanse leiderschap ter discussie te stellen.

De eerste gedachte scheert socialistische en kapitalistische landen over één kam, en vergeet het historische feit dat elke stap in de kernwapenwedloop uitging van de VS in een poging het atoommonopolie, en de grote invloedssfeer die beruiste op de Amerikaanse militaire macht, te behouden. Zij ziet over het hoofd, dat het socialistische stelsel naar zijn aard vredelievend is, hetgeen nogmaals bevestigd werd in de opzienbarende rede van Breznev ter gelegenheid van de viering van het dertigjarig bestaan van de DDR. De tweede bewering miskent de zeer recente geschiedenis

die heeft aangetoond wat kleine volkeren en landen vermogen tegen grote mogendheden. We hoeven maar landen als Vietnam, Cuba, Angola of Nicaragua te noemen. En wat betreft Nederland wordt er fijntjes het zwijgen toe gedaan, dat Nederland zélf een imperialistisch land is, een belangrijke wapenexporteur en een mogendheid met een aanzienlijke neo-koloniale macht.

Desondanks moeten we erkennen, dat voor veel mensen de theorie van supermogendheden een zekere reële basis heeft gehad. Deze is gelegen in het feit, dat hoofdelement in de bewapeningswedloop vanaf 1945 de strategische kernwapenwedloop tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie is geweest. Maar juist deze schijnbare basis wordt door de NAVO zelf ondergraven, nu zij een Eurostrategische kernwapenwedloop wil starten. De Europese landen hebben de mogelijkheid deze te verhinderen. Dit beklemtoont het toegenomen gewicht van Europa. Deze veranderde positie wordt nog meer geaccentueerd door de ontwikkeling van de SALT-besprekingen. Waren bij SALT-I en SALT-II alleen de wapensystemen in de VS en de Sowjet-Unie betrokken, bij de komende SALT-III zullen vrijwel onvermijdelijk ook de Eurostrategische wapens onderwerp van gesprek vormen. Een zelfstandig en constructief optreden van de landen van Europa kan beslissend zijn voor een positief eindresultaat.

De huidige ontwikkelingen stellen ook de veel gehanteerde redenering van de Amerikaanse 'atoomparaplu' over West-Europa in een heel ander licht. Dit behelst de opvatting, dat de lange-afstands-kernwapens in de VS indien nodig geacht ook ingezet zullen worden bij een Europees gewapend conflict. Deze strategische wapens zijn, zoals de NAVO-terminologie luidt, gekoppeld aan de Westeuropese veiligheid. Maar het is duidelijk, dat de introductie van Eurostrategische raketten een feitelijke ont koppeling tot stand brengt. Dat kan niet zomaar weggeredeneerd worden, zelfs al ben je directeur van het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken. De atoomparaplu raakt lek, door toedoen van de NAVO zelf. Dit drukt de landen in Europa met de neus op het feit, dat zijzelf de Europese veiligheid moeten waarborgen. En de enige weg daartoe is het praktisch vorm geven, ook in militaire zin, aan de ontspanning. Daarvandaan stamt het grote belang van de bijeenkomst van Helsinki, en haar voortzetting in Madrid in 1980.

De noodzaak van verdere ontspanning is des te groter, omdat Europa te kampen heeft met zeer grote sociale en politieke problemen, zoals de massa-werkloosheid. Er bestaat een duidelijk verband tussen de strijd voor ontspanning en de klassenstrijd. In een klimaat van internationale spanning is het zeer moeilijk

democratische oplossingen te vinden voor de grote sociale vraagstukken. De ervaringen van de koude oorlog, en het tegenwoordige gepraat over de vorming van Amerikaanse interventielegers, spreken boekdelen. De bewapeningswedloop vormt een steun in de rug van de autoritaire stromingen in Europa. Aldus moeten, tegen de zeer algemene wens tot sociale verandering in, anti-democratische 'oplossingen' geforceerd worden, die de sociale strijd belemmeren en de vorming van progressieve regeringen (met, zoals nu in Europa aan de orde is, directe deelname van communisten) bemoeilijken. Hier zien we hoe belangrijk op alle terreinen het optreden van de communistische partijen in Europa is.

Wat Nederland kan en moet doen

Nederland speelt bij de beslissing over nieuwe kernwapens in Europa een sleutelrol. Ten eerste vanwege het internationale aanzien, dat de Nederlandse vredesbeweging zich de afgelopen jaren heeft verworven. Ten tweede vanwege de ondubbelzinnige uitspraken die het Nederlandse parlement over de neutronenbom heeft gedaan. Ten derde, omdat West-Duitsland (als gevolg van de grote internationale beweging) niet als enige de stationering van nieuwe raketten op zijn grondgebied aandurft, maar andere West-europese landen mede-verantwoordelijk daarvoor wil maken. Daarom **kan** Nederland heel wat doen.

Wat Nederland **moet** doen, is zich tot het uiterste verzetten tegen de invoering van nieuwe kernwapens in Europa, en stationering ervan op nationale bodem bij voorbaat beslist weigeren. Een brede overeenstemming kan erover bereikt worden, dat Europa onder geen beding beschouwd kan worden als een mogelijk toneel van nucleaire conflicten, en dat voor men maar kan denken over verdere bewapening er éérs gepraat moet worden.

Iedereen kent wel het verhaal van het Nederlandse jongetje dat in zijn eentje een grote overstromingsramp voorkwam. Naar men mag aannemen, is dit verhaal enigszins overdreven. Maar waarom zouden miljoenen vredelievende mensen **niet** in staat zijn te voorkomen, dat Europa overstroomd wordt met nieuwe kernwapens, nieuwe agressieve gedachten, nieuwe oorlogsgevaaren?.

HANS AKKERMANS *)

*) Hans Akkermans is natuurkundige en medewerker aan het IPSO.

Afschrikking of vrede in Europa

KANTTEKENINGEN BIJ DE NAVO-JUBILEUMREDE VAN HENRY KISSINGER

Deze maand staat op de NAVO-agenda het principe-besluit over de zgn. modernisering van de kernwapens in West-Europa. De discussie hierover is in volle gang en daarbij is men er in brede kring van doordrongen geraakt dat het hier allerminst om een modernisering gaat. Het gaat om een kwalitatieve verandering van de nucleaire bewapening die in een aantal Westeuropese NAVO-landen staat opgesteld. Naast de tactische atoomwapens (bijvoorbeeld de 'Lance'-raket met atoom- of neutronenkop), bedoeld om in een zich in Midden-Europa afspelende veldslag te worden ingezet, komen nu ook — als de betrokken regeringen er niet door hun bevolking van worden weerhouden hiermee in te stemmen — ballistische middellange-afstandsraketten van het type 'Pershing' en de moderne versie van Hitler's vliegende bom, de 'Cruise'-raket, naar Europa. Deze wapens zijn niet bedoeld als artillerie op het strijdtoneel zelf, maar moeten dienen om militaire en civiele doelen in de Sowjet-Unie te bombarderen met kernwapens.

De nucleaire 'afschrikkingsmacht' van de Verenigde Staten, die vanaf 1945 rugdekking en een vrije hand moest verschaffen aan het Amerikaanse imperialisme door de Sowjet-Unie permanent onder schot te houden, wordt als de plannen doorgaan, voor een deel in West-Europa gestationeerd. 'Voor het eerst in het atoomtijdperk kunnen vanaf de Veluwe atoomraketten op Moskou worden afgevuurd. Nederland en de Sowjet-Unie worden in een toestand van directe nucleaire confrontatie gebracht'. (B. Schmidt in *De Waarheid*, 30 oktober jl.)

Massieve vergelding op flexibel antwoord

De Amerikaanse doctrine van de afschrikking, d.w.z. de **dreiging** met de afschrikwekkende uitwerking van atoomwapens, gaat niet uit van de wens een kernoorlog onmogelijk te maken, zoals wel wordt beweerd, maar wil hem overbodig maken. Vooral gedurende de periode van de 'massieve vergelding', een variant van de afschrikking die in 1954 werd geformuleerd door de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Dulles, maar die in feite had gegolden vanaf het eind van de Tweede Wereldoorlog, hoopten de

meest reactionaire kringen in de Verenigde Staten door middel van een politiek van 'brinkmanship', van tot-aan-de-rand-gaan, de Sowjet-Unie tot concessies te dwingen.

De doctrine van de massieve vergelding hield in, dat iedere poging van de Sowjet-Unie om haar machtsgebied uit te breiden, met een uitputtend atoombombardement van Russisch grondgebied zou worden beantwoord. Dit zou de defensie relatief goedkoop maken, hetgeen goed paste in de conservatieve financiële politiek van Eisenhower en zijn regering. Inderdaad gingen de bewapeningsuitgaven van de VS in de periode na de Korea-oorlog jaar na jaar omlaag, tot en met de begroting voor 1958.

Maar juist omdat er nu een uiterst gevaarlijke situatie was ontstaan, waarbij één incident de Derde Wereldoorlog kon doen uitbreken, moesten de Amerikaanse imperialisten, hun brutale plannen ten spijt, vaker dan ze lief was aan de kant blijven staan bij gelegenheden die wel een militair ingrijpen, maar geen atoomoorlog waard waren. Verwijzend naar de opstanden in Oost-Berlijn en Hongarije in resp. 1953 en 1956, schreef Bernard Brodie, een vooraanstaand medewerker van de **RAND**-Corporation, de 'denk-tank' van de Amerikaanse luchtmacht en de vliegtuigindustrie, enkele jaren later: '...Als we effectief willen zijn in zulke conflicten, en als we in staat willen zijn een sterke positie in te nemen zonder een totale oorlog te veroorzaken, dan zouden we geïnteresseerd moeten zijn in het ontwikkelen van een reëel NAVO-vermogen tot beperkte oorlogvoering.' 1) Diverse landmacht-generaals hadden toen al hun gedachten in die richting laten gaan, en generaal Maxwell Taylor pleitte in die jaren voor een vergroting van het Amerikaanse leger van 17 naar 28 divisies. 11 nieuwe landmachtdivisies uitrusten was echter iets, dat op een Democratische, op de industrie gerichte regering moest wachten. Programma's in deze richting kwamen er dan ook pas in 1961/1962, onder het presidentschap van Kennedy en zijn minister van defensie McNamara, afkomstig van **Ford**.

Maar er was nog een tweede kant aan de bezorgdheid over de Amerikaanse defensiecapaciteit, die op het eind van de jaren vijftig de kop opstak, en die betrefte de kwetsbaarheid van de Amerikaanse atoomwapens voor die van de Sowjet-Unie. Het succes van de 'Spoetnik' had deze kwetsbaarheid in de ogen van het Pentagon op dramatische wijze aan het licht gebracht. Eén van de manieren om hier wat aan te doen, was het mobiel maken van de afschrikingsmacht, zodat deze, zelfs na een Russische verrassingsaanval, nog tot een tweede slag ('second strike') in staat zou zijn; dit was dan ook de strategische betekenis van het 'Polaris'-programma, waarbij atoomonderzeeërs werden uitgerust met ballistische middellange-afstands-

raketten met atoomkop. Met dit programma werd nog onder de Eisenhower-regering een begin gemaakt.

Nu had Eisenhower er vanaf het begin van de vijftiger jaren in het kader van zijn conservatieve en zuinige politiek naar gestreefd West-Europa militair weer op eigen benen te laten staan en daarbij vooral gewerkt aan de herbewapening van West-Duitsland. Dit hing samen met de opvatting, dat een conflict met de Sowjet-Unie bij voorkeur door de Westeuropese staten zelf moest worden uitgevochten. Zo dachten grote delen van de Amerikaanse middenklassen erover (vooral in het zuiden), alsmede de toonaangevende groepen van het bank- en oliekapitaal. Geen wonder dat op het laatst van de Eisenhower-periode minister van Buitenlandse Zaken, Herter, met het dure Polaris-programma aanklopte bij de Westeuropese NAVO-partners. Deze zouden in het kader van een op te richten Multilaterale Strijdmacht (MLF) Polaris- en Pershing- (de voorloper van de huidige Pershing II) raketten mogen kopen en daarmee een aandeel verwerven in een NAVO-kernmacht. Het waren vooral Bondskanselier Adenauer en de toenmalige minister van defensie F. J. Strauss, die dit plan enthousiast begroetten, omdat hiermee aan de Westduitse nucleaire ambities werd tegemoetgekomen.

De Kennedy-regering echter, die te maken had met de politieke en ideologische erfenis van Roosevelt en zijn strijd tegen Duits en Japans fascisme, en die steunde op de massaproductie-industrie en de grote vakbonden, was gevoeliger voor de bezwaren tegen een Westduitse deelname in een NAVO-atoommacht. Het MLF-plan verdween, ondanks herhaalde Amerikaanse toezeggingen, na enkele jaren onderhandelen van de agenda. Wel kwamen er nieuwe Amerikaanse nucleaire garanties en een drastische versterking van de conventionele NAVO-strijdkrachten.

Wat de militaire strategie voor de rest van de wereld betreft, kwamen de accenten te liggen op training voor guerilla-oorlogvoering, op transport door de lucht van grondtroepen, en op het vermogen om marineblokkades te doorbreken en in te stellen. Hiermee werd het door het imperialistische kapitaal en de militairen gevoelde bezwaar van een Amerikaans 'aan de kant staan' overwonnen: na de conservatieve vijftiger jaren gaf de periode 1960/1965 een ongeëvenaard hoog aantal gewapende Amerikaanse interventies te zien, volgens opgave van een recent **Brookings**-rapport gemiddeld 15 per jaar. Daarnaast werd in deze jaren de betrokkenheid van de VS in Vietnam opgevoerd tot de proporties van een agressie-oorlog die slechts in het cynische taalgebruik van de Pentagon-strategen 'beperkt' was te noemen, en die nog jaren na het militaire débâcle van de Amerikaanse

interventie zijn schaduwen over het Indochinese subcontinent werpt.

Kissinger

Ook Henry Kissinger had zich op het eind van de jaren vijftig gemengd in het koor van diegenen, die om een meer actieve Amerikaanse strategie riepen. In 1957 publiceerde hij een boek dat de neerslag bevatte van de discussies die door Nelson Rockefeller voor een uitgelezen gezelschap van bankiers en militairen waren georganiseerd en die daarom de Rockefeller Panels werden genoemd. Het boek, **Nuclear Weapons and Foreign Policy**, werd een bestseller en het was ook vanaf dat moment dat Kissinger naast zijn inkomsten als hoogleraar een jaarlijkse toelage van 12.000 dollar van Nelson Rockefeller ging ontvangen, van tijd tot tijd aangevuld met extra donaties van rond de 50.000 dollar. 2) Wat had Kissinger beweerd, dat hem uitgerekend de gunst van de bank- en oliemagnaat Rockefeller had bezorgd?

In de eerste plaats de twijfel over de effectiviteit van de doctrine van de massieve vergelding. 'Ons vermogen tot massieve vergelding kon de Korea-oorlog niet verhinderen, en evenmin het verlies van Noordelijk Indo-China, de Russisch-Egyptische wapenovereenkomst, of de Suez-crisis voorkomen.' (**Nuclear Weapons**, p. 115.) Tegenover het 'methodische, bijna onmerkbare (!) oprukken van het Kremlin' was de Amerikaanse strategie passief gebleven en net als de generaals Norstadt en Taylor en de al genoemde Bernard Brodie stelde Kissinger voor, beperkte oorlogvoering weer nadrukkelijk in de strategie voor de Amerikaanse strijdkrachten op te nemen.

Op twee punten onderscheidde Kissinger zich echter van de andere voorstanders van een actiever Amerikaans optreden. Beperkte oorlogvoering moest evengoed met kernwapens gebeuren (Id., p. 166); verder hadden de Europese NAVO-bondgenoten volgens Kissinger fundamenteel andere belangen dan de Verenigde Staten, zoals in de Korea-oorlog was gebleken (Id., pp. 37/38), en door de garantie van de massieve vergelding verwaarloosden ze bovendien hun defensie (p. 200).

De strekking was duidelijk: nog afgezien van de aandacht voor het olierijke Midden-Oosten, ging het hier om de opvatting van het meest reactionaire deel van het Amerikaanse kapitaal, dat een oorlog in Europa in de eerste plaats door de Europeanen moest worden uitgevochten. Mocht het, zoals nu werd bepleit, daarbij tot het gebruik van kernwapens komen, dan hoefde dat niet te

betekenen dat ook de VS zelf tot strijdtoneel werden. In dat opzicht nam West-Europa geen andere positie in dan Zuid-Korea of een olieveld in Saoedi-Arabië.

Voorlopig was er dan ook geen overheidsfunctie weggelegd voor Henry Kissinger. Pas in de tweede helft van de zestiger jaren zou het tij weer keren ten gunste van de conservatieve elementen, en het was onder de in 1968 opgetreden president Nixon en diens opvolger Ford, dat hij het nog zou brengen tot minister van buitenlandse zaken. In deze hoedanigheid (c.q. als adviseur van Nixon in de eraan voorafgaande periode) was Kissinger direct betrokken bij de fascistische generaalscoup in Chili, breidde hij de Vietnamese oorlog uit naar het grondgebied van Cambodja en gaf hij o.m. opdracht tot de zgn. Kerstbombardementen op Noord-Vietnam. De Amerikaanse internationale oliebelangen was hij van dienst met zijn Midden-Oostenpolitiek, gericht op het losbreken van Egypte uit het Arabisch-nationalistische kamp, en met de oprichting van het Internationale Energiebureau, dat een gesloten front van de kapitalistische industrielanden tegenover de OPEC mogelijk moest maken.

In **West-Europa** stelde de regering-Nixon aanzienlijk minder belang, enkele bezoeken van Kissinger aan Europa-Cup-wedstrijden daargelaten. De door de Amerikaanse oliemaatschappijen en banken in astronomische winstcijfers vertaalde 'oliecrisis' en de Amerikaanse revolverpolitiek ten tijde van de oorlog in het Midden-Oosten leidden zelfs tot een zodanige bezorgdheid bij de Westeuropese bondgenoten, dat Kissinger zich geroepen voelde tot de proclamatie van een 'Jaar van Europa'. Veel meer dan nog een bijgewoonde kwartfinale leverde dat evenwel niet op.

Niet dat Kissinger ooit iets anders had beweerd: in een boek uit 1965, aan de vooravond van zijn persoonlijk optreden in de wereldpolitiek, had hij zijn oude stellingen nog herhaald en in het licht van de recente ontwikkelingen aangescherpt. Weer de uiteenlopende belangen van de VS en West-Europa; weer de feitelijke onmogelijkheid van een werkelijk Atlantisch bondgenootschap, gegeven het feit dat er door de aanwezige kernwapens sprake is van een 'gemanoevreer om te bepalen welk gebied het strijdtoneel zal zijn als de afschrikking niet werkt' (**The Troubled Partnership**, p. 15) 3) Geen wonder dat Kissinger in dit boek pleitte voor een meer welwillende benadering van Europese 'sterke mannen' als De Gaulle, die immers de reële uitdrukking waren van een zelfstandige Europese politieke en militaire koers. Kissinger's dringende advies luidde dan ook, om op Westeuropees grondgebied lange-afstandswapens op te stellen onder gemengd commando. 'De Geallieerde Kernmacht... zou onder controle moeten staan van een politiek

lichaam waarin de Bondsrepubliek een stem heeft die gelijk is aan die van de landen die kernwapens inbrengen.' (Id., p. 186).

Een strategie voor de jaren '80

De rede, die Kissinger op 1 september jl. voor een gehoor van een honderdtal NAVO-defensiespecialisten in Brussel hield, bevat eigenlijk weinig nieuws vergeleken met de opvattingen die hij de laatste twintig jaar niet heeft opgehouden te verkondigen, nl. dat de afschrikking door de Amerikaanse atoommacht moet worden overgenomen door de Westeuropese NAVO-landen zelf. Wel dringt zich de vraag op, of er op het ogenblik reden is ook aan te nemen dat deze ideeën ook in brede kring door de Amerikaanse en Westeuropese monopoliebourgeoisie zullen worden aanvaard. De aandacht, die de toespraak van Kissinger heeft gekregen (de NRC drukte de Nederlandse tekst integraal af in de editie van 8 september jl.) lijkt daarop te duiden. Alvorens echter op dit aspect in te gaan, vat ik de tekst van de toespraak kort samen.

'Als de huidige tendenzen zich voortzetten', zo opent de rede, 'zullen de jaren '80 een periode van ernstige crisis voor ons allemaal worden.' Deze crisis zal militair gesproken de vorm aannemen van een verder opdringende Sowjet-Unie. Niet dat de Sowjet-leiders super-avonturiers zijn: 'Ik geloof niet dat de Sowjet-Unie Angola gepland heeft, of de voorwaarden schiep voor de interventie in Ethiopië, of een streefdatum had gesteld voor de revolutie in Afghanistan.' Maar in een wereld in beroering, met een mogelijke economische crisis en geconfronteerd met een enorm energieprobleem, zoals die voor de komende tien jaar te verwachten zijn, zullen de landen van de NAVO, doordat ze in iedere militaire categorie, met uitzondering misschien van de marine, achterop raken, hun lot in handen van anderen leggen. 'Want', aldus Kissinger, 'het is nog nooit in de geschiedenis voorgekomen dat een land op het gebied van alle categorieën wapens superioriteit wist te verwerven zonder te trachten deze superioriteit op een bepaald moment in voordeel op het gebied van de buitenlandse politiek om te zetten.'

Vervolgens schetst hij de toestand van Amerikaanse superioriteit zoals die de afgelopen decennia heeft bestaan, daarbij opmerkend dat hij bijna terugverlangt naar 'de vanzelfsprekendheid waarmee toen beslissingen werden genomen'. Zo lagen de strategische verhoudingen ten tijde van de Cuba-crisis in 1962 als volgt: 'In die tijd beschikte de Sowjet-Unie over ongeveer 70 lange-afstandsraketten, die tien uur nodig hadden om van brandstof te worden

voorzien, en dat was langer dan de tijd die onze vliegtuigen nodig hadden om vanaf de dichtstbij gelegen bases de Sowjet-Unie te bereiken.' En ten tijde van de oorlog in het Midden-Oosten in 1973 beschikten de Amerikanen over een raketovermacht van acht tegen één. Inmiddels is deze Amerikaanse superioriteit geslonken als gevolg van een aanzienlijke nucleaire opbouw door de Sowjet-Unie en daarom, aldus Kissinger, had hij recentelijk voorgesteld te komen tot een strategie waarbij de Sowjet-bewapening doel van een kernaanval zou zijn. Daarmee zou afgestapt moeten worden van het gegeven van de afschrikkende werking van de 'wederzijdse verzekerde vernietiging': 'Men kan niet van een land verlangen dat het wapens ontwerpt die geen militair doel hebben en waarvan de voornaamste functie de uitroeiing van de burgerbevolking is...' Terzijde merkt hij dan nog op: 'Wij leven in een paradoxale wereld waarin het juist de liberale, humane en progressieve gemeenschap is (bedoeld is dus het imperialisme), die de bloeddorstigste strategieën propageert en volhoudt dat er niets aan de hand is zolang we nog maar de mogelijkheid hebben om honderd miljoen mensen te doden.'

Deze overwegingen brengen Kissinger vervolgens tot zijn geruchtmakende uitspraak: 'En daarom zou ik willen zeggen — en als minister in functie zou ik dat waarschijnlijk niet doen — dat de Europese bondgenoten niet moeten blijven vragen om steeds meer strategische garanties. Want die kunnen wij niet nakomen, en misschien willen we ze ook niet nakomen, want als we dat wel deden zouden we de totale vernietiging van de beschaving riskeren.'

De keerzijde van de nadruk op de strategische totale vernietiging is volgens Kissinger de verwaarlozing van de militaire betekenis van de tactische nucleaire wapens, die in de jaren '50 en '60 bij duizenden in West-Europa zijn opgesteld. 'Door dezelfde redenering waardoor geen rationeel doel aan de strategische wapens werd toegekend, werd ook voorkomen dat aan de tactische kernwapens een militaire rol werd toegekend. Dat laatste werd mede veroorzaakt door het feit dat het — om tacteloos te zijn — de heimelijke droom van iedere Europeaan was om een kernoorlog te voorkomen, maar als die oorlog toch mocht uitbreken, dat deze dan boven zijn hoofd door de Russen en de Amerikanen met hun strategische wapens zou worden uitgevochten.' Daarom, aldus Kissinger, is het nodig dat de VS een raketmacht opbouwen die gericht is op de wapenopslagplaatsen en raketbases van de Sowjet-Unie en dat Europa dit **eveneens doet**, gegeven het feit dat de Sowjet-wapens, die op beide continenten gericht zijn, niet kunnen worden geëlimineerd.

Aan het slot van zijn rede gaat Kissinger nog kort in op een aantal meer algemene problemen van de huidige internationale politiek, waarbij hij o.m. over het Midden-Oosten opmerkt, dat de VS en West-Europa een verenigd front moeten vormen. Doelend op de olielanden, legt hij zijn gehoor de vraag voor: 'Hebben landen ooit passief toegezien hoe hun economieën massaal in verval raakten zonder een confrontatie aan te willen gaan met degenen die de grootste bijdrage hebben geleverd aan dit verval?', waarop de aantekening volgt, dat door behalve Egypte, ook de PLO aan te moedigen, 'Europa een andere kaart (speelt) dan wij, zodat zowel de radicale als de gematigde elementen tegelijkertijd worden versterkt.'

Een reële dreiging — een historische taak voor de vredesbeweging

De strekking van Kissinger's betoog komt — opgeluisterd met zijn eigen typische stokpaardjes — in wezen neer op de nieuwe, sinds begin vorig jaar geldende Amerikaanse strategie van de voorbereiding op 'anderhalve' oorlog, nl. één in Europa en één in het Midden-Oosten. Het voor deze maand geplande principebesluit over de stationering van strategische kernwapens in West-Europa is daar een onderdeel van.

Het ventileren van deze opvattingen — die zoals we hebben gezien wat Kissinger betreft niet nieuw zijn — gebeurt op een moment, waarop in Frankrijk in een groeiende crisisatmosfeer, compleet met schandalen rond de liberale stroming in de regering-Giscard, vanuit Gaullistische hoek de discussie over een Frans-Duitse kernmacht weer wordt aangeblazen; een moment waarop in West-Duitsland de doorgewinterde kampioen van de Europese atoombewapening Franz-Jozef Strauss zijn kandidatuur voor het Bondskanselierschap heeft gesteld.

Is het nu zo, dat ook in de Verenigde Staten het reactionaire bank-en oliekapitaal, dat traditioneel de verzelfstandiging van de Europese defensie heeft aangemoedigd, nota bene onder een Democratische president zijn plannen kan doorzetten? Een aantal zaken lijken daarop te duiden.

Om te beginnen ontwikkelen de winsten van de Amerikaanse banken en oliemaatschappijen zich net als dat in de vijftiger jaren (de Eisenhower-periode) en in de periode Nixon-Ford het geval was, sinds 1978 weer gunstiger dan die van de industrie. In een overzicht in **Newsweek** van 6 augustus jl., waarin de winsten over het tweede kwartaal van 1979 worden vergeleken met die van het tweede kwartaal van '78, zien we dat alle grote oliemaatschappijen

(**Texaco**, met 132% meer winst, voert de lijst aan) alsmede **Rockefeller's Chase Manhattan Bank** en de **Bank of America** hun winsten sterk hebben zien verbeteren. (Recente krantenberichten hebben deze trend bevestigd). Ook enkele leveranciers van half-fabrikaten in de metaal en chemie hebben betere resultaten behaald. De grote massaproductiebedrijven van eindprodukten echter staan alle onder aan de lijst: **Ford**, **IBM**, **Polaroid**, **Goodyear** en **Lockhead** hebben allemaal slechtere resultaten behaald dan vorig jaar.

En hoewel dit uiteraard niet al te mechanisch moet worden gedacht, wordt het maatschappelijk gewicht van dat deel van het Amerikaanse kapitaal, dat traditioneel meer waarde hecht aan een koopkrachtig dan aan een agressief West-Europa, ongetwijfeld minder. Met andere woorden, standpunten als die van **McNamara** in 1966, dat 'de VS niet van plan zijn om de Bondsrepubliek onafhankelijke controle over atoomwapens te geven' verliezen aan maatschappelijk draagvlak.

In de politieke benoemingen in en door de regering-Carter is deze trend recent duidelijk aanwijsbaar geworden. De aanvankelijk door Carter aan het hoofd van de Amerikaanse centrale bank, de **Federal Reserve**, geplaatste industrieel **Miller**, is vervangen door **Volcker**, afkomstig van o.m. de **Chase Manhattan Bank**, en onder Nixon staatssecretaris van financiën; **Schlesinger**, de representant van de wapenindustrie, is als minister van energie vervangen door **Duncan**, een figuur uit de bank- en oliewereld van Texas. Het Midden-Oostenbeleid is met voorbijgaan van het State Department in handen gelegd van de olie-advocaat **Strauss**, terwijl **Henry Kissinger** himself weer actief deelneemt aan de geheime diplomatie van de VS met recente bezoeken aan China en Joegoslavië. 4) De veranderde militaire strategie van de Verenigde Staten en de NAVO lijkt in het verlengde te liggen van deze verschuivingen op economisch en politiek vlak.

Nu zijn het ongetwijfeld in de eerste plaats de ontwikkelingen in Europa, niet die in de Verenigde Staten, die zullen bepalen of de Europese afschrikkingsmacht er ook echt komt. En hoewel hier, zoals al werd aangegeven, duidelijke tendenzen naar Europees-rechts waarneembaar zijn, is de strijd voor vrede en ontspanning in volle gang en deze strijd laat geen politieke of maatschappelijke groepering onberoerd. Daarvan zijn ook **Kissinger** en zijn broedheren zich maar al te goed bewust. In juli jl., een maand voor hij zijn rede hield, confereerde **Kissinger** samen met ex-NAVO-oppperbevelhebber **Haig**, Nixon's minister van defensie **Packard** (van **Hewlett-Packard**) en **George Schultz**, directeur van o.m. de **Morgan** investeringsbank en eveneens minister uit de tijd van

Nixon, in het Californische Monterey. Hun gast was de in alle stilte naar de Verenigde Staten overgevoegen... Helmut Schmidt. (Zie **NRC/Handelsblad**, 24 juli jl.) Over het onderwerp van gesprek werden uiteraard geen mededelingen gedaan. Het lijkt er echter op dat diegenen in de PvdA, die het standpunt inzake de stationering van nieuwe raketten willen laten afhangen van het standpunt van de SPD, daarmee ook hun oren laten hangen naar de ideeën van het meest reactionaire deel van het Amerikaanse kapitaal, dat daar in Californië zo schitterend vertegenwoordigd was.

Voor degenen, die vastbesloten zijn te voorkomen dat als gevolg van de plannen van Kissinger en de NAVO het Europese subcontinent het toneel voor een mogelijke kernoorlog wordt, zijn er andere inspiratiebronnen. Voor de vredesbeweging in West-Europa, de breedste maatschappelijke beweging die zich, zeker in ons land, na de oorlog heeft ontplooid, ligt er een taak die zonder enige overdrijving **historisch** genoemd kan worden.

KEES VAN DER PIJL*)

NOTEN:

1. B. Brodie, *Strategy in the Missile Age*, Princeton 1965 (1959), p. 337.
2. P. Collier, D. Horowitz, *The Rockefeller's*, New York 1976, pp. 326n, 456n. Kissinger's *Nuclear Weapons*.. is geciteerd uit de verkorte versie, New York 1958.
3. H. A. Kissinger, *The Troubled Partnership, A Re-Appraisal of the Atlantic Alliance*, New York etc., 1965.
4. Zie het artikel van GL in *De Waarheid*, 18 oktober 1979, 'Carter zoekt steun bij de olieconcerns', en *Newsweek*, 6 augustus 1979.

*) Kees van der Pijl is politicoloog, wetenschappelijk medewerker aan de Universiteit van Amsterdam en medewerker aan het IPSO.

Middenklasse en democratische machtsvorming

De middenklasse mag zich op een hernieuwde belangstelling verheugen. In de vijftiger en zestiger jaren ging het hoofdzakelijk over saneren, onder begeleiding van meewarig gemompel over het leed dat de 'kleine man' werd aangedaan. Dat is nu anders. Pessimisme en medelijden zijn vervangen door een serieuze discussie. Daar zijn drie hoofdoorzaken voor aan te wijzen.

In de eerste plaats blijken de meeste groepen in de middenklasse een grote veerkracht te hebben. Er is de laatste jaren zelfs sprake van een zekere groei. Aan het sprookje van een verdwijnende middenklasse komt een einde.

In de tweede plaats begint in de meeste kapitalistische landen de geforceerde liquidatie van midden- en kleinbedrijf in de achter ons liggende jaren, negatief voor de bevolking uit te werken.

In de derde plaats zoekt de arbeidersbeweging in West-Europa naar nieuwe wegen om tot progressieve maatschappij-veranderende machtsvorming te komen. Daarbij neemt het vraagstuk van een bondgenootschap tussen de arbeidersbeweging en de middenklasse een belangrijke plaats in. Wij willen deze thema's toetsen aan de situatie in ons eigen land.

Middenklasse, wat is dat?

Dit artikel gaat uit van de meest ruim gestelde opvatting betreffende het begrip middenklasse. Het gaat hier om winkeliers, ambachtslieden, dienstverlening en landbouw, visserij en transport, horeca en vrije beroepen, reparatie-inrichtingen en bouwnijverheid, tuinbouw en kleine bedrijfjes. Als grens wordt in statistisch Nederland een personeelsbestand tot 50 man (vrouw!) aangehouden. Een heterogene bevolkingslaag, met verschillende invalshoeken naar alle mogelijke maatschappelijke en economische situaties. Al deze zelfstandigen hebben echter ook veel gemeenschappelijks. Ze zijn niet loonafhankelijk, hebben allen een eigen zaak, hun eigen produktiemiddelen, ze werken voor zich zelf en voor eigen risico.

Middenklasse, een stabiele factor

De laatste jaren verlangzaamt de getalsmatige achteruitgang van de

middenklasse. Er is bij verschillende groepen zelfs sprake van een zekere groei. Zo nam voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog het aantal detailhandelaren weer toe. 1)

	1970	1975	1977	1978	1979
verkoopplaatsen detailhandel per 1 jan.	178.414	160.037	156.974	156.476	157.919

Opmerkelijk is ook de weerstand van de kleine detailhandel tegenover de supermarkten en grote warenhuizen. Van een verplettering is geen sprake, zoals de cijfers laten zien.

voeding en genot detailhandel grootwinkelbedrijf, coöperatie, etc.

1970	76,6%	23,4%
1979	69,8%	30,2%

duurzame en overige goederen

1970	69,9%	30,1%
1979	73,8%	26,2%

Deze stabiliteit, hier en daar zelfs lichte groei, heeft verschillende oorzaken.

De kleine producent en handelaar mag onder het monopolistische systeem de minder rendabele gaten opvullen. Maar bij het voortdurend streven naar uitsluitend superwinst aan de bovenkant, groeit het aantal 'onrendabele gaten' aan de onderkant, die door flexibele kleine zelfstandigen worden opgevuld. Dit doet zich voor o.a. in de horeca, de dienstverlening en bij de reparatiebedrijven. De achteruitgang van het aantal winkeliers werd jarenlang bepaald door bedrijfssluitingen van groentenhandelaren, kruideniers en melkboeren. Deze terugloop, hoofdzakelijk veroorzaakt door de massa-fabricatie van verpakte levensmiddelen en de daarmee verbonden supermarkten, begint langzaam in omvang af te nemen. Maar diezelfde massafabricatie heeft in de sfeer van duurzame gebruiksgoederen tot een forse ontwikkeling in de dienstverlening geleid.

Een andere factor is de werkloosheid. Evenals in de dertiger jaren bestaat er bij langdurig werklozen een zekere tendens om voor zich zelf te gaan beginnen. Daarnaast doet zich in een crisisperiode het verschijnsel voor, dat sommige grote bedrijven activiteiten, die niet in het hart van de produktie liggen, afstoten. Zo worden bijvoorbeeld schoonmaak, onderhoud, vervoer en reclame ter besparing overgedragen aan kleine bedrijfjes.

Alle factoren, die leidden tot een bepaalde stabiliteit van de middenklasse zijn nog niet onderkend. De ontwikkelingen in de Verenigde Staten kunnen voor bepaalde aspecten een indicatie geven. In dit land, beheerst door machtige concerns, werken alleen

al 1.600.000 zelfstandigen in de sector 'reparatie elektronische en huishoudelijke apparaten'. 3) In Amerika gebeuren vele dingen eerder en scherper. Het is dan ook waarschijnlijk, dat massaproductie van duurzame gebruiksgoederen parallel loopt met een groeiend leger van kleine zelfstandigen in de sfeer van handel en reparatie.

De middenklasse blijkt een flexibele, nuttige en permanente factor te zijn die zijn plaats in een industrieel hoog ontwikkelde maatschappij volledig bevestigt.

Hoe groot is de middenklasse?

Nederland is een van de oudste (handels)kapitalistische staten ter wereld. Door zijn ligging tussen enkele machtige industrielanden, voorzien als het is van een uitgebreid stelsel van water-, weg- en spoorverbindingen, heeft zich in ons land een bevolking ontwikkeld, die zeer gevoelig is voor, en grote deskundigheid opgebouwd heeft in de handel en dienstverlening, die op zich zelf verdeeld is over tienduizenden kantoortjes, bedrijfjes en instellingen. De industriële ontwikkeling is mager en eveneens versnipperd over vele kleinere bedrijven. Haaks hierop staat de vestiging van multi-nationals, die tot de grootste op aarde behoren. 4) Daarnaast kennen we het fenomeen Rotterdam, niet zo maar de grootste haven ter wereld, maar in activiteit de havens van New York, Yokohama en Londen tezamen evenarend! (1978).

Hoe verhouden de grote, de kleine en middelgrote bedrijven zich ten opzichte van elkaar? De volgende statistiek geeft een beeld 5) van het aantal bedrijven met personeel.

	83.318 minder dan	2 personeelsleden
	56.531 van	2 tot 5 personeelsleden
	29.264 van	5 tot 10 personeelsleden
Kleinbedrijf:	169.113	
	18.947 van	10 tot 20 personeelsleden
	13.313 van	20 tot 50 personeelsleden
Midden- en kleinbedrijf	201.373	
	4.623 van	50 tot 100 personeelsleden
	2.175 van	100 tot 200 personeelsleden
	1.353 van	200 tot 500 personeelsleden
Middelgrote bedrijven:	8.151	

Grotere bedrijven:

596 met meer dan 500 personeelsleden

Van deze 596 bedrijven zijn slechts 236 industrieel van karakter. Alhoewel er in Nederland nog geen compleet statistisch materiaal bestaat over de totale samenstelling van de niet loonafhankelijke beroepsbevolking zijn er naast nauwkeurige tellingen in bepaalde sectoren ook schattingen die nog niet gepubliceerd zijn, omdat het CBS deze nog nader wil onderzoeken. Onder dit voorbehoud komen we aan het volgende beeld. 6)

254.000 bedrijfjes zonder personeel; 201.373 bedrijfjes in het MKB; 154.604 bedrijven in de agrarische sector; 150.000 mensen in vrije en niet omschreven beroepen en een onbekend aantal Nederlanders heeft een gedeeltelijke baan en is gedeeltelijk zelfstandig. Naar schatting 800.000 Nederlanders verdienen hun brood als zelfstandigen.

Ook in verhouding met andere EEG-landen wijkt het sociaal-economisch patroon in ons land sterk af. Enkele voorbeelden 7) uit 1971.

Beroepsbevolking in percentage van totale bevolking	Neder-land	Frank-rijk	W. Duits-land	Luxem-burg
Percentage beroepsbevolking	35	41	43	41,5
in de landbouw	7	13,5	8,5	10
in de industrie	38	40,5	49,5	47,5
in de dienstverlening	55	46	42	42,5
in de detailhandel	12	8,5	9,5	9,5
Bewoners per winkel	87	100	135	?

De middenklasse in Nederland blijkt dus erg omvangrijk te zijn en rijk geschakeerd. Haar werkerrein verschaft aan naar schatting 1,4 miljoen Nederlanders werk. Alleen al getalsmatig hebben we hier te maken met een politieke factor van betekenis.

De middenklasse en de belangen van de werkers

Geforceerde inperking van de middenklasse is nadelig voor de hele werkende bevolking. Het is de gewoonte van de burgerlijke pers om de tekortkomingen in socialistische landen in de sfeer van transport, handel en dienstverlening breed uit te meten, teneinde de vooruitgang op vele andere terreinen te maskeren. Het opmerkelijke feit doet zich echter voor, dat deze nadelen ook in de kapitalistische landen voelbaar worden. In de zestiger jaren verwierven in sommige Amerikaanse satellietsteden de super-

markten zulke monopolieposities, dat zij hun prijzen ongekend konden opvoeren. Protest-inkoop-marsen van vrouwen naar de goedkope kleine detailhandel in de binnensteden waren daar een reactie op.

Ook in Nederland kunnen de nadelen van de sanering uit de zestiger jaren worden onderkend. De woon-koopafstanden in de nieuwbouwwijken, tuinsteden en op het platteland geven problemen, niet het minst voor invaliden en bejaarden. Door gebrek aan een verkoopdraagvlak vallen series produkten in deze gebieden buiten de normale distributie. In het gehele land doet zich op allerlei terreinen een gebrek voelen aan kleine gespecialiseerde reparatiebedrijven. De service-verlening heeft de produktie onvoldoende bijgehouden. Dit spanningsveld wordt nog vergroot, door een toenemende tendens om in crisistijd produkten te laten repareren, inplaats van te vervangen.

Lubbers en de kleinschaligheid

Het zijn o.a. bovengenoemde signaleringen die de discussie over kleinschaligheid hebben gestimuleerd. Nuttige discussies, die niet van de hand moeten worden gewezen. Ook de arbeidersklasse heeft een direct belang bij een fijnmazig, goed functionerend diensten- en voorzieningenniveau. Het scala van subsidies aan 'het bedrijfsleven' voorziet ook in een kleinschaligheidstoeslag, die niet veel om het lijf heeft. Drs. R. F. M. Lubbers, fractievoorzitter van het CDA, bespreekt een en ander in een speciaal themanummer over selectieve groei in de 'Kroniek van het ambacht, klein- en middenbedrijf', december '78:

'Allereerst is er de vraag in hoeverre de dienstverlening, die op bepaalde punten te zeer dreigde te verschralen, weer meer leven ingeblazen kan worden. Een sleutelbegrip daarbij lijkt te zijn het loonkostenniveau. Daarachter gaan dan weer schuil de toedeling van de sociale premielast, de bereidheid tot matiging in het algemeen en de bereidheid tot matiging in het bijzonder voor de non. profit. dienstverlening.'

Lubbers erkent de kwalijke gevolgen van de door de concerns gedichteerde sanering van grote delen van de middenklasse, maar wil tegelijkertijd de problemen op kosten van de arbeiders- én middenklasse oplossen. In wezen wil hij de concerns opsieren met een goedkoop distributie-, transport- en dienstennet.

De CPN erkent de rol van de middenklasse, zowel nu als bij de opbouw van het socialisme. Zij heeft de acties uit de middenklasse gesteund, mee helpen organiseren, beschermd tegen de aanvallen van rechts en is dienovereenkomstig ook opgetreden in de vertegenwoordigende lichamen. Wij denken daarbij aan de acties van boeren, schippers en vissers, huurbeweging van de stedelijke middenstand en protestbewegingen uit de hoek van de vrije beroepen. Toch heeft dit alles niet geleid tot een uitgebreide relatie tussen de CPN en de verschillende groepen uit de middenklasse, enkele uitzonderingen daar gelaten. Natuurlijk speelt de permanente beïnvloeding door de grote bourgeoisie van de middenklasse objectief een grote rol. Maar dat ontslaat ons niet van de verplichting, om na te gaan op welke wijze de betrekkingen met de middenklasse kunnen worden verbeterd en welke hindernissen moeten worden opgeruimd.

Het stellen van het bondgenootschap

Er bestaan vele progressieve publicaties met beschouwingen over het bondgenootschap tussen de arbeidersbeweging en de middenklasse. Daar zijn artikelen bij, die de middenklasse hoofdzakelijk bezien als een soort onmisbare strategische reserve van de arbeidersbeweging in haar strijd tegen het monopoliekapitaal en voor een socialistische doorbraak. Een bondgenootschap gaat echter uit van een wederzijds belang. Dat belang behoeft niet bij beide partijen even zwaar te wegen, maar een zekere paralleloop moet er zijn. Daarom dient ook de vraag beantwoord te worden 'Welk belang heeft de middenklasse bij een bondgenootschap met de arbeidersbeweging?' Daarbij gaat het om een concreet onderzoek naar de belangen van de middenklasse, naar de aanvallen van de concerns op de middenklasse, naar denkpatronen in de middenklasse en het zoeken naar gelijklopende belangen van arbeidersbeweging en middenklasse.

Concrete belangen

Koopkrachtverhoging betekent onder de huidige verhoudingen hoofdzakelijk loonsverbetering. Zij komt niet aan de gehele middeklasse ten goede. Kleine zelfstandigen, zonder eigen personeel, in de detailhandel, horeca en agrarische sectoren zullen

daar zonder meer belang bij hebben. Arbeids-intensieve bedrijfjes, firma's die voor de export werken of als toeleveringsbedrijf zullen daar niet direct mee gebaat zijn. Voor weer andere groepen is het een soort afwegen van voor- en nadelen. De bouw heeft weer meer belang bij hoge staatsuitgaven voor woning- en wegenbouw. Deze innerlijke tegenstrijdigheden binnen de middenklasse worden weer-spiegelt in een jaarverslag van de Raad voor het Midden- en Klein-bedrijf als het op één en dezelfde pagina schrijft: 8)

'...dat loonkostenmatiging en andere lastenverlichtingen... op zich een gunstige uitwerking hebben op de rendementspositie van het midden- en kleinbedrijf'. En enkele regels verder:

'Met name voor de detailhandel, de horeca en het consumenten verzorgend ambacht zal naast een lastenverlichtingsbeleid ook een vraagstimuleringsbeleid een positieve uitwerking kunnen hebben.' Koopkracht alleen, een centraal belang voor de loontrekkende bevolking, geeft een te smalle basis aan een bondgenootschap met de gehele middenklasse. Er zijn daarnaast specifieke maatregelen nodig, zoals die in ons actie- en eisenprogram verwoord zijn en die door de arbeidersbeweging regelmatig aan de orde moeten worden gesteld. Uitgangspunt daarbij is een grote, stabiele en bonafide middenklasse, die mede in het directe belang van de werkende bevolking beschermd moet worden tegen de druk van het grote kapitaal en gestimuleerd moet worden zich zelf daar ook tegen te verzetten.

Maatregelen

Bij maatregelen, die de positie van de middenklasse kunnen versterken, denken we in de materiële sfeer aan gunstige regelingen voor belastingaftrek; ruimere vrijstelling voor BTW-afdracht; vermindering van de sociale premiedruk, die bij kleine zelfstandigen zwaarder weegt; verbetering van de kinderbijslagregeling; uitbreiding van de kleinschaligheidspremies; gedifferentieerde tarieven, zowel van de centrale als plaatselijke overheden op alle terreinen gerichte steunmaatregelen t.b.v. het klein- en midden-bedrijf in de saneringswijken van de grote steden; concrete vergoedingen bij opgelopen schade ten gevolge van langdurige uitvoering van infrastructurele werken; verbetering wet verhuur bedrijfspanden en vooral ook goedkope, langlopende en gegarandeerde financieringsmogelijkheden. Maar ook in de immateriële sfeer moet nog veel tot stand worden gebracht. Wij denken hierbij aan versterking van de invloed van het klein- en middenbedrijf in de planologie, bij het opzetten van winkelcentra; de verbetering

van de voorlichting, waardoor kennisachterstand bij kleine zelfstandigen kan worden weggewerkt; uitbreiding van de bedrijfsadviesdiensten; het doorzichtiger maken van wettelijke regelingen, die nu als een bureaucratisch geheel op de zelfstandigen afkomen; gesubsidieerde opleidingen, die aangepast dienen te zijn aan een moderne, flexibele middenklasse.

Denkpatronen

Bij benadering van de middenklasse dient ook rekening gehouden te worden met een aantal denkpatronen, die vaak buiten ons gezichtsveld vallen. Eén aspect van een bondgenootschap is de aanwezigheid van een gezamenlijke tegenstander. Dat is hier het monopoliekapitaal. Maar het optreden van de multinationals speelt zich af achter gesloten deuren. De gevolgen van hun politiek komen vaak over in de vorm van regeringsbeslissingen. Waar het voor de arbeidersbeweging geen eenvoudige opgave is, de concernpolitiek door een brei van overheidsmaatregelen heen duidelijk op te leggen, is dit voor de middenklasse een nog veel ingewikkelder kwestie.

Onder masochistische verwijzing naar de al tientallen jaren voortdurende zwakte van de eigen organisaties, voelt de middenklasse zich voortdurend bedreigt door 'machtige vakbonden, die hun eisen opschroeven' en 'kortzichtige beslissingen van de overheid'. Het gevoel, door de vakbond te worden bedreigt, wordt in de hand gewerkt door sommige rechtse vakbondsbestuurders. Groeneveld bijvoorbeeld verklaarde enkele jaren geleden de olieconcerns én de boeren tot hoofdvijanden van de arbeidersklasse. Ongenuanceerde aanvallen op artsen lagen in hetzelfde vlak. De 'kortzichtige overheid' wordt heftig bestreden, als Den Uyl een kabinet vormt en het er dan ook naar maakt; maar wordt met fluwelen handschoenen aangepakt als Wiegel en Van Agt de lakens uitdelen. Vele leiders van organisaties uit de middenklasse zijn VVD- en CDA-georiënteerd. Maar al met al blijven de concerns buiten schot. Toch liggen de tegenstellingen er volop, maar ze worden onvoldoende aan het daglicht gebracht. Drie voorbeelden uit één verslag. 9) Een uitspraak van het Hof van Justitie van de EEG heeft een minimumprijnsregeling voor melk, brood en alcoholhoudende dranken op losse schroeven gezet. Dit ten voordele van de grote concerns en ten nadele van de kleine bedrijven, waarvoor deze minimumprijnsregeling werd ontworpen. Een door de Nederlandse vereniging van rijwielhandelaren ingestelde verordening voor de verkoop van fietsen werd door de EEG geliquideerd, dit ten nadele

van de rijwielhandel. Dat neemt niet weg, dat bij textielimport wél protectionistische maatregelen worden genomen, maar die vallen ten nadele uit van de textielhandel.

Ook de EEG-landbouwpolitiek, de opheffing van de verticale prijsbinding op EEG-bevel, de invoering van de BTW tonen aan hoe de concerns alles doen om hun winsten ten kosten van de **gehele** bevolking op te voeren. Enkele grote bedrijven krijgen bedragen toegeschoven, die tien jaar steun uit het ontwikkelings- en saneringsfonds aan alle kleine zelfstandigen overtreffen!

De grote ondernemers hebben er alle belang bij, de middenklasse ideologisch aan zich te binden. Daartoe hebben zij bijvoorbeeld heel bewust de naam van de **middenstands**bonden laten omzetten in **ondernemers**organisaties van het midden- en kleinbedrijf. Het is onze taak voortdurend de negatieve uitwerking van de concernpolitiek op de middenklasse uiteen te zetten.

Ons eigen denken

In de rijen van de arbeidersbeweging leven nog verouderde opvattingen over de middenklasse. Velen hebben een beeld van bekrompen sappelaars voor ogen, kortzichtig, dom, vrekkelig. En natuurlijk zijn ze er nog...

Maar de middenklasser die zich in de tachtiger jaren aan ons voordoet is alert, heeft pittige opleidingen achter de rug, houdt rekening met en reageert op wisselende gebeurtenissen en gedragspatronen en is met reeksen maatschappelijke facetten van het leven verbonden. Een brede kennis van zaken wordt gecombineerd met een uitgebreid relatiepatroon. De toenemende samenhang van alle verschijnselen in de samenleving dwingt de middenklasse haar blik te verwijden.

Series belangrijke technische vernieuwingen, o.a. in de electro-technische industrie, komen voort uit het klein bedrijf. De grote concerns ontwikkelen een behoudzuchtige tendens en besteden veelal meer geld en aandacht aan de verbetering van hun monopolistische machtsposities als aan nieuwe technische ontwikkelingen.

In het verlengde hiervan ligt ons denken over de 'zelfstandigheid' van de kleine zelfstandige. Deze wordt met meewarige blikken ontkend, in twijfel getrokken, als pure schijn opgevat en soms als belachelijk afgeschilderd. Maar de zelfstandigheid is minder schijn, dan wij ons zelf voorstellen. In de eerste plaats moet men zich afvragen wat volledige zelfstandigheid in een gecompliceerde, hoogontwikkelde kapitalistische maatschappij, eigenlijk nog voorstelt. Er kan hoogstens sprake zijn van een vergelijking tussen verschillende

groepen. En als de werkende bevolking geconfronteerd wordt met volcontinuëdiensten, pendelen, overwerk en automatisering, psychische overbelasting, monotonie en werkloosheid dan is het volkomen begrijpelijk, dat vele zelfstandigen zich vasthouden aan hun eigen bezit, ook al levert dat geringere inkomsten op dan hetzelfde werk in loondienst.

De zelfstandige heeft bepaalde vrijheden. Binnen een zekere marge kan hij niet, hard of langzaam werken. Hij kan soms zelf de werktijden vaststellen. Zijn eigen prestaties projecteren in de regel het eigen inkomen direct. Tot op zekere hoogte bepaalt hij zelf zijn eigen inkomsten. Soms worden de matige inkomens opgekrikt door bovenmatig werken. Daar staat tegenover, dat de veelzijdigheid van het werk, de gedifferentieerde taken die hij moet vervullen een en ander compenseert. Vanzelfsprekend wordt de zelfstandigheid beperkt door het gehele kapitalistische stelsel. Maar dat neemt niet weg, dat voor ruim driekwart miljoen Nederlanders en hun gezinnen het zelfstandig bestaan een dermate grote belevingswaarde heeft, dat ze bereid zijn dit met alle mogelijke middelen te verdedigen. Wij moeten deze levenshouding niet idealiseren. Het heeft geleid tot verkramptheid, ook binnen de gezinnen; tot reactionaire uitbarstingen en fascistoïde stromingen. Maar de denkrichting van de middenklasse kan ook sterk worden beïnvloed door het principiële optreden van een krachtige arbeidersbeweging. Naast directe belangenbehartiging t.b.v. de middenklasse dienen ook haar liberale opvattingen erkend te worden, die als tegenhang van de vervreemding, van de onmenselijke produktieverhoudingen in het imperialisme, aan betekenis winnen.

In dit verband is het goed te wijzen op de ervaringen van de putch in Chili, waarover de secretaris-generaal van de Chileense Socialistische Partij Altamirano schreef:

'Een groot aantal van de ondernomen pogingen om de oorzaken te vinden van de afloop wijzen er ogenschijnlijk op, dat daarvoor één soort gemeenschappelijke noemer bestaat en wel ons onvermogen om een doeltreffende politiek tegenover de middengroepen uit te werken. Deze bewering is in de grond juist.'

'...met betrekking tot hen (middenklasse) zouden we ons grotere ideologische inspanningen moeten hebben getroosten om hen te laten zien dat hun lot als klasse op geen enkele wijze onlosmakelijk verbonden is of kan zijn met het kapitalistische systeem.'

Andere factoren

Verschillende scripties, artikelen en dissertaties zijn de laatste jaren

gewijd aan de middenklasse. In enkele belangrijke en progressieve studies, die het bondgenootschap tussen arbeiders- en middenklasse tot thema hebben 11) wordt een zekere schraalheid in het denken over de posities van de middenklasse geconstateerd, een wat verengde, uitsluitend economische benadering. Het interessante in deze niet onjuiste kritiek is echter, dat alle 'bovenbouw' factoren, alle denkpatronen in de middenklasse, die daar bij op het tapijt worden gebracht ook voornamelijk stoelen op directe economische aspecten. Daarmee wordt het bondgenootschap met de middenklasse echter niet op volle breedte gebracht. Juist de laatste jaren beginnen zich nieuwe bruggen tussen de arbeidersbeweging en de middenklasse te ontwikkelen.

Het gevaar, dat uitgaat van de neutronenbom en de nieuwe pogingen tot het installeren van atoomraketten in ons land brengen brede middenlagen mét ons in beweging. Het eigen bezit geeft daarbij extra stimulans aan het positieve optreden van talrijke groepen uit de middenklasse. Maar ook andere vraagstukken, die de multinationals oproepen, blijken tot gezamenlijk optreden te leiden. Wij denken hierbij aan de strijd tegen het verval van oude wijken, verkeers- en energieproblemen, de gezamenlijke weerstand tegen kernenergie, de verdediging van werkgelegenheid in vele regio's, op universiteiten en bij de HBO-opleidingen werden contacten gelegd met zonen en dochters uit de middenklasse, die bij de boerenacties o.a. een vruchtbare uitwerking hebben gehad.

Het eigen kleine bezit

Het geforceerde optreden tegen het kleine bezit in de Sowjet-Unie stoelde op twee overwegingen. In de eerste plaats zou het kleine bezit voortdurend groot bezit opleveren en dus voortdurend vijanden van het socialisme. In de tweede plaats speelde de kapitalistische omsingeling een belangrijke rol. Juist door het ontstaan van socialistische landen in Oost-Europa, door het bestaan van de Sowjet-Unie, is het voor de communisten nietemin in Nederland niet noodzakelijk om vraagstukken van democratie en van het eigen kleine bezit te benaderen vanuit een omsingelings-optie.

De multinationals en het grote bank- en handelskapitaal hebben in Nederland een dermate economisch en financieel overwicht, dat het sprookje 'van krantenjongen tot miljonair' voor de huidige middenklasse niet bepaald opgaat. Het bouwwerk van de nieuwkomer Zwolsman stortte ineens en ook Verolme miste de boot. Zij werden niet in de kring van de 'tweehonderd families'

opgenomen.

Het is duidelijk, dat bij de opbouw van een socialistisch Nederland, het overwicht van de (genationaliseerde) superbedrijven zich versterkt zal doorzetten. Dat het klein-bedrijf dus voortdurend tot grootkapitaal zal uitgroeien is niet aannemelijk. Kernpunt in de verhouding arbeidersbeweging-middenklasse is en blijft de rol van het eigen kleine bezit. Twee en zestig jaar na de Oktoberrevolutie blijken er in de Sowjet-Unie nog vele problemen te bestaan in de sfeer van handel, dienstverlening, transport en onderhoud. Dat leidt nog steeds tot produktieverlies, verloren tijd en energie.

Anderzijds zien we een hardnekkig voortbestaan van kleine producent en handelaar. Zo is bijvoorbeeld de land- en tuinbouw in de Sowjet-Unie praktisch geheel ondergebracht in sowchozen en kolchozen. De kolchosboeren hebben alleen een klein stukje land in eigen vruchtgebruik. De oppervlakte daarvan beslaat slechts enkele procenten van het totale agrarische areaal, maar levert wél 25 procent (!) van de totale landbouwproductie op en deze productie wordt op de vrije kolchosmarkten in de steden verkocht. Maatregelen tegen verschillende middengroepen in de Sowjet-Unie en Oosteuropese landen hebben ook een negatieve invloed uitgeoefend op het denken van de middenklasse in West-Europa. Daarom mag er aan onze opvattingen over de middenklasse niet de minste twijfel bestaan. Daar hangt juist in Nederlandse verhoudingen veel van af.

Het unieke van de eigen situatie is de tegenstelling tussen een beperkte groep supergrote concerns en een enorme middenklasse, hoofdzakelijk verbonden aan handel- en dienstverlening, en met miljoenen werkers. De eerste stap op weg naar een socialistisch Nederland wordt gezet door democratische en anti-monopolistische machtsvorming. Daarbij is de eensgezindheid in de arbeidersbeweging op strijdbare grondslag een centraal gegeven. Daarnaast zal het bondgenootschap tussen de arbeidersklasse en de middenklasse van uitzonderlijk belang zijn. Stappen daartoe liggen in het vlak van concrete belangenbehartiging, naast een systematische uiteenzetting van de rol van het grote kapitaal en het streven van de progressieve arbeidersbeweging naar een betere maatschappij.

Het hoofdstuk democratie

In onze schets van het hoofdstuk democratie van ons toekomstig partijprogram komt de middenklasse niet voor. Ongetwijfeld zal dit in het hoofdstuk over de economie wel het geval zijn.

Toch is dit een onjuiste beperking. Het recht op een niet loon-

afhankelijk bestaan gaat voor grote groepen in de samenleving verder dan zijn strikt economische betekenis. Zij ervaren het als het allerbelangrijkste democratische recht. Hier valt en staat hun hele houding ten opzichte van de arbeidersbeweging mee. In een partij-program, dat opgesteld wordt voor de middellange en lange termijn, dat verder gaat dan de problemen van vandaag, zonder in een abstract theoretische context te vervallen, maar een inspirerend strijdprogramma tegen de monopolies moet worden, waarmee wij velen kunnen winnen voor onze politiek, mag het expliciete recht op een zelfstandig bestaan onder het hoofdstuk democratie niet ontbreken. Dat heeft niets te maken met het introduceren van een zeker liberalisme, maar alles met een verwerking van de ervaringen van de arbeidersbeweging, zowel in de socialistische als de kapitalistische landen gedurende de afgelopen driekwart eeuw.

MAX VAN DEN BERG*)

NOTEN:

1. Hoofdbedrijfsschap detailhandel, Ontwerp jaarverslag over 1978.
2. EIMK Het midden- en kleinbedrijf in 1978 en 1979.
3. 'Small business administration', 1974
4. Drie van de vijf grootste concerns ter wereld buiten de VS bevinden zich in Nederland: Shell, Unilever en Philips.
5. Statistisch zakboek 1978, blz. 124.
6. Deze cijfers baseren zich op die van het CBS, Databank, Kamers van Koophandel, opgaven van beroepsverenigingen en andere tellingen.
7. Hoofdbedrijfsschap detailhandel Jaarverslag 1977
8. Jaarverslag 1977, blz. 20.
9. Jaarverslag 1977, hoofdbedrijfsschap detailhandel, blz. 46-47.
10. Info no. 8, februari 1975, een IPSO-uitgave.
11. Zie o.a. de interessante scriptie van T. E. Flesseman en W. J. Martin, 'Oude middenstand en modern kapitalisme'.

*) Max van den Berg is medewerker van het propagandabureau van het partijbestuur van de CPN en lid van het Amsterdamse districtsbestuur van de CPN.

Het IPSO-plan en het realisme

De publikatie van een nieuwe, geactualiseerde uitgave van het IPSO-plan 'Voor werk en een beter bestaan', die onlangs plaatsvond, hangt samen met een verwerking van recente ontwikkelingen in de economie en het regeringsbeleid, en met een toetsing van onze voorstellen ter bestrijding van de crisis aan de vele discussies en besprekingen die in de afgelopen periode aan het plan zijn gewijd. Er is veel veranderd in het afgelopen jaar wat betreft de krachtsverhoudingen op sociaal-economisch gebied en de opvattingen over crisisbestrijding. De gegroeide oppositie tegen Bestek '81, en met name de havenstaking, hebben geleid tot concrete resultaten die buiten het bestek van de regeringspolitiek gaan, zoals het doorbreken van de nullijn. De kritiek op Bestek '81 blijft niet bij woorden, maar is een materiële kracht geworden. De matigingspolitiek wordt in bredere kring dan voorheen afgewezen. De argumenten daartegen vinden gehoor, en zoals blijkt op vakbondsvergaderingen is de afwijzing van de matigingspolitiek het centrale discussiepunt geworden.

Het debat over een vooruitstrevend alternatief voor het failliete regeringsbeleid dat de problemen voor de bevolking alleen maar vergroot, wint hiermee aan gewicht. In de visie van de communisten heeft de kritiek op Bestek '81 van het begin af centraal gestaan. Het IPSO-plan geeft een uitwerking van een sociaal-economische politiek die de eisen van de oppositie tegen Bestek als uitgangspunt neemt, waardoor het zelf een stimulerende functie in die strijd kan vervullen. Essentieel voor deze benadering is de afwijzing van de matigingspolitiek, die tot aantasting van het levenspeil en de voorzeningen van werkers en sociaal gesteunden leidt, en het aanwijzen van mogelijkheden en bronnen voor een effectieve bestrijding van de werkloosheid ten laste van met name de concernwinsten en de bewapeningsuitgaven. Dit uitgangspunt maakt een progressief alternatief reëel mogelijk en uitvoerbaar, omdat het aansluit bij de belangen en aspiraties van de bevolkingsgroepen die de krachtsontplooiing voor een nieuwe politiek tot stand moeten brengen. En door dit uitgangspunt, kan gezegd worden, staat het IPSO-plan midden in de beweging die zich heeft ontwikkeld tegen de rechtse politiek van Van Agt en Wiegel; daarom kan het belangrijke elementen bijdragen aan een gemeenschappelijk progressief alternatief.

De uitwerking van onze opvattingen over crisis- en werkloosheidsbestrijding in een concreet plan heeft een debat in veel wijdere kring over onze ideeën mogelijk gemaakt en verleent aan de oplossingen die de communisten voorstellen een grotere invloed. Die voorstellen zijn besproken, niet alleen door kranten en weekbladen, maar ook op discussiebijeenkomsten, waaronder een drukbezocht en levendig beraad dat het IPSO vorig najaar over deze materie belegde. Er zijn gesprekken geweest met vakbondsmedewerkers, die hun visie op de inhoud van het IPSO-plan gaven, en er is door economen kritisch commentaar geleverd.

Op een aantal terreinen is, bij handhaving van de uitgangspunten, een verbetering of uitbreiding van de voorstellen nodig gebleken. Een van de meest besproken problemen is de zo moeilijk te bestrijden afbraak van de industriële werkgelegenheid. De strijd om het behoud van arbeidsplaatsen en de verbetering van de industriële structuur zijn daarom uitvoeriger behandeld; het is een kernprobleem van de werkloosheidsbestrijding. Verkorting van de arbeidstijd moet hierbij een belangrijke rol spelen, vooral omdat dit een antwoord vormt op de intensivering van de arbeid door de ondernemers. Het is niet in de eerste plaats een 'herverdeling van schaars werk', omdat in de praktijk vaak juist meer werk door minder mensen wordt gedaan.

Om de afbrokkeling van werkgelegenheid te kunnen bestrijden, en om de resultaten van een vermindering van de arbeidsduur aan de werkers ten goede te laten komen, is het noodzakelijk dat zij zich een grotere invloed op de arbeidsomstandigheden in de bedrijven en op de werkgelegenheid verwerven. Dat kan door contractuele overeenkomsten met de ondernemers met betrekking tot deze punten. Tevens is daarbij een democratisering van de ondernemingen vereist die toetsing en controle van het beleid van de onderneming door de werkers mogelijk maakt.

Het regeringsbeleid kan alleen dan bijdragen aan bestrijding van de werkloosheid als het op een geheel andere leest geschoeid wordt. De volstrekt ondemocratische beschikkingsmacht van de concerns over bedrijven, over winstbestemming en verplaatsing van het kapitaal moet doorbroken worden, onder meer door een beperking van de kapitaalexport. De positie van het midden- en kleinbedrijf moet versterkt worden; een vermindering van de afhankelijkheid van de banken kan worden bereikt door verlaging van de rente, terwijl in de subsidiepolitiek, die gesneden is naar de maat van de grote concerns, een drastische heroriëntatie noodzakelijk is.

Meer aandacht is in de tweede uitgave van het IPSO-plan besteed

aan de energievoorziening en de prijspolitiek op dit terrein in verband met de nieuwe prijsgolf van olie en olieproducten. Voorts zijn de meeste voorstellen, rekening houdend met de gedachtenwisselingen en ontwikkelingen in de economische toestand, geformuleerd, en waar nodig gecorrigeerd; dat laatste bleek bijvoorbeeld noodzakelijk ten aanzien van de onvoldoende gedifferentieerde benadering van banken en pensioenfondsen in de eerste uitgave van het plan.

De gedachtenwisseling heeft zeker een precisering en uitwerking van onze opvattingen opgeleverd; tenminste even belangrijk is het feit dat de kernpunten van deze opvatting over crisisbestrijding enorm hebben doorgewerkt.

Centrale vraagstukken

Matigingspolitiek of verzet daartegen, kapitaalexport bevorderen of bestrijden, geld overhevelen naar de concerns via de WIR of een gerichte werkgelegenheidspolitiek, bewapening of ontspanningspolitiek, dit zijn thema's die nu als centrale vraagstukken gelden in de gehele arbeidersbeweging en zelfs daarbuiten. Mede door het optreden van de communisten in acties en door de coalitiepolitiek van de CPN worden in veel bredere kring dan voorheen antwoorden geformuleerd op die problemen, die in dezelfde richting gaan.

Scherpe reacties heeft het IPSO-plan ook opgeroepen, vooral vanwege de afwijzing van de matigingspolitiek, waarop het gebaseerd is. Het verwerpt immers zowel de 'ombuigingen' in de sociale en collectieve voorzieningen van Bestek '81 als de loonmatiging, die de koopkracht aantast; en dat gaat in tegen het schema van loonkostenmatiging en winstvergroting dat de regering hanteert. Een econoom als prof. C. Goedhart kritiseert het IPSO-plan, met een verwijzing naar de noodzaak van de versterking van de positie van de exportbedrijven, omdat 'niemand bereid is de consequenties van de lastenstijging te aanvaarden', zoals die naar zijn mening voortvloeit uit meer werkgelegenheid in de collectieve sector, terwijl de mensen evenmin de 'inkomensconsequenties' willen aanvaarden van bijv. overgang van vier- naar vijfploegendienst. 'Verdere afwenteling op de rendementen zou de neerwaartse spiraal van ineenschrompeling versterken. Wij behoeven zowel afzetmogelijkheden als rendementen', stelt hij. 1)

Dit is de redenering die erop mikt door lagere loonkosten 'onze' winst en de afzet in het buitenland, de export, te verhogen. Dat betekent een afschuiven op de werkende mensen van de pogingen

van vooral de multinationals om hun concurrentiepositie te verbeteren. Maar daarbij komt dat deze politiek leidt tot een beperking van de binnenlandse bestedingen die voor de werkgelegenheid sterk negatieve gevolgen heeft, terwijl de internationale concerns absoluut geen aanstalten maken de werkgelegenheid uit te breiden. Uit een oogpunt van werkgelegenheid is het effect van een dergelijke politiek negatief. Daarom is het veeleer door Bestek '81 dat de 'neerwaartse spiraal van incenschrompeling' wordt versterkt. In de verklaring 'Economisten tegen Bestek '81' wordt hierover opgemerkt:

'Meer winst is zeker zo hard nodig als meer bestedingen, wordt vaak gezegd. Maar het behalen van meer winst ten koste van de koopkracht van de lonen en andere inkomens van niet bezitters komt in tegenspraak met een voldoende uitbreiding van de bestedingen.'

Berekeningen

Waar de communisten de matigingspolitiek verwerpen, klinkt vanuit de PvdA regelmatig het verwijt dat onvoldoende rekening gehouden wordt met de financiële consequenties, met de noodzaak om keuzen te maken. Zo stelde het PvdA-kamerlid J. v.d. Doef onlangs in Vrij Nederland dat er in het plan van de CPN wel elementen zitten, 'waarvan je zegt — waarom niet?', waarop hij het verwijt laat volgen dat de consequenties niet worden doorberekend. Nu is de kwestie van de berekeningen een voor de PvdA-fractie nogal een traumatisch punt. In Van Thijn's 'Dagboek van een onderhandelaar' wordt uit en te na beschreven hoe bij de mislukte formatie van 1977 de berekeningen van het Centraal Planbureau zijn ingebracht om steeds verdere bezuinigingen af te dwingen. Volgens 'MEMO II' van Den Uyl zou een 'drastische inkomensmatiging', gepaard met een gericht beleid (de WIR met name) de werkloosheid tot 110.000 kunnen terugdringen. De pressie van de CPB-cijfers brengt Van Thijn tot de nogal theatrale verzuchting: 'wij vechten met blote handen tegen de computers'. Deze ervaring rijker komt de PvdA-fractie met 'Werkgelegenheid door solidariteit' als alternatief voor Bestek '81. Echter, ook hier moet de inkomensmatiging via de computer van het CPB een lager werkloosheidscijfer produceren. In het scenario 'Werkgelegenheid door solidariteit' is de loonsomstijging per jaar bijna een procent minder dan in het scenario van de regering. En op grond daarvan zou in 1982 de werkloosheid niet 150 à 175.000 zijn, zoals volgens Bestek, maar welgeteld 5000 lager. Nu kan Den Uyl de regering

verwijten 'ontpolitisierend' op te treden, maar wat hier gepresteerd wordt is wél 'de computer aan de macht'. Men brengt het niet op om terwille van de belangen van de mensen om wie het gaat nu eens buiten dat enge kader te gaan, buiten de smalle marges die gedictieerd worden door de arbeidsinkomensquote en het arbeidskostenmodel van het CPB. In dat kader is er geen ruimte voor lonen en collectieve voorzieningen. Die redenering laat per definitie de winsten buiten schot. Maar in die redenering is er óók geen enkel uitzicht op een bestrijding van de werkloosheid.

Het scenario

Interessant genoeg is nu juist op het centrale punt van de loonpolitiek het 'scenario' van de communisten realistischer dan dat van de regering en dat van Den Uyl. Inderdaad is het zo dat de mensen de 'inkomensconsequenties' van de regeringspolitiek niet op zich willen nemen. Actie om looneisen te realiseren, in het bijzonder de havenstaking, heeft de scenario's van de matigingspolitiek doorkruist.

Daarin heeft het IPSO-plan dan ook een opvatting die veel meer samenvalt met wat er werkelijk gebeurt. De noodzaak van het stellen van looneisen en herstel van de prijscompensatie om de koopkracht te handhaven worden onderstreept. In verschillende toonaarden, komt dit als algemene opvatting in de vakbeweging naar voren.

Daarmee is verbonden de opvatting dat de matigingspolitiek die tot heden is doorgevoerd niet kan worden beschouwd als een voorwaarde voor werkloosheidsbestrijding en maatschappijhervorming, zoals door Den Uyl naar voren gebracht is, ('de centrale betekenis van inkomensbeheersing voor het werkgelegenheidsbeleid', de 'inkomenspolitiek als hefboom'); in de vakbeweging, en ook in de PvdA wint de mening veld dat deze matigingspolitiek juist als een blokkade voor vooruitgang werkt. En dat is eigenlijk ook een centrale stelling van het IPSO-plan.

De havenstaking heeft de meningsverschillen blootgelegd die binnen de PvdA over deze fundamentele kwesties bestaan. De fanatieke reactie daarop van bijvoorbeeld Van den Doel is geheel voorspelbaar. In VN van 3 november j.l. verklaart hij dat de PvdA in haar kader 'vele liberale kleingelovigen' telt, 'die bij de eerste de beste actie in de haven en een verlies van zes zetels in een opiniepeiling direct hun beginselen over boord zetten'. Naar zijn mening is er nog helemaal niet gematigd, en kun je dus ook niet zeggen dat matiging niet meer werkgelegenheid oplevert. Daarbij

komt dan het verwijt aan Den Uyl dat hij niet in staat gebleken is de vakbeweging blijvend in de matigingspolitiek te vangen. Toch ziet hij matigen niet als een doel op zichzelf. 'Er is voor mij maar één doel op zichzelf: het opheffen van de werkloosheid door bijvoorbeeld (?) het bevredigen van fundamentele behoeften.'

Nu zal men het daarmee niet snel oneens zijn. Maar het bevredigen van fundamentele behoeften valt nu juist niet samen met de gepropageerde matigingspolitiek.

Radicaal

Op een aantal terreinen gaat het PvdA-plan in principe in dezelfde richting als het IPSO-plan, zoals ten aanzien van het scheppen van arbeidsplaatsen in de gezondheidszorg en het onderwijs, zij het dat de kosten van dergelijke arbeidsplaatsenplannen door de PvdA nogal laag geraamd worden (ongeveer f 50.000 per arbeidsplaats).

Ook wat betreft de subsidiepolitiek, met name de WIR, is een kentering waar te nemen in de opvattingen van de PvdA; spectaculairder nog is dat het geval met de kapitaalexport, die jarenlang is gepropageerd door PvdA-ministers, en die men nu zegt te willen afremmen om investeringen in energiebesparing te financieren.

Maar om een progressieve werkgelegenheidspolitiek te kunnen voeren, om democratisering in de bedrijven en maatschappelijke hervormingen tot stand te kunnen brengen is het doorbreken van de verstikkende matigingspolitiek van de afgelopen jaren essentieel. Wat dat betreft staat, zoals gezegd, het IPSO-plan op een reëlere grondslag en midden in een maatschappelijke beweging die juist op dat uitgangspunt rust.

Realisme lokt ook 'radicale' kritiek uit. bijvoorbeeld in de vorm van een artikel van Rein van der Horst in de Nieuwe Linie (24 oktober j.l.). Het IPSO-plan pleit niet voor inkomensmatiging, en de eisen zijn reëel, maar voor de rest 'is het alles reformisme wat de klok slaat'. De eisen zijn niet radicaal genoeg, er wordt geen 'arbeiderscontrole over de investeringen, de personeelsbezetting, het arbeidstempo' geëist. Nu worden deze kwesties uitdrukkelijk aan de orde gesteld in het plan, dus wat is nu de betekenis van dit verwijt van 'reformisme'? Van der Horst blijkt van mening dat handhaving van de koopkracht, meer arbeidsplaatsen door korter werken, en afremming van de kapitaalexport een illusie zijn 'zolang de werkers niet een effectieve controle over het hele bedrijfsgebeuren uitoefenen'. De CPN wil 'de crisis van het kapitalisme oplossen binnen het kapitalisme'. Dat is het radicalisme dat de arbeidersbeweging wenst te veroordelen tot een steriel sectarisme en het afzien van

iedere verandering totdat als bij toverslag de 'effectieve controle over het gehele bedrijfsgebeuren' is gerealiseerd. En vooral worden 'bange vermoedens' bij Van der Horst opgewekt waar de communisten verandering samen met anderen willen bewerkstelligen. Met de PvdA, de PPR, de PSP, D'66? Toch een kabinet mét de CPN? Het klinkt als een uitnodiging aan de CPN zichzelf van samenwerking af te sluiten. En dat is vergeefse moeite.

BOE THIO

NOOT:

1. Rostra, blad van de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam, nr. 65, pag. 33.
-

PARTIJDOCUMENTEN

Ontmoeting CPN - CP van België

Op woensdag 17 oktober 1979 heeft in Amsterdam een ontmoeting plaatsgehad tussen vertegenwoordigers van de partijbesturen van de Kommunistische Partij van België en de Communistische Partij van Nederland.

Aan de hartelijke en kameraadschappelijke ontmoeting werd van de zijde van de KPB deelgenomen door: Louis van Geyt (voorzitter) en Albert Coninck (nationaal secretaris); en van de CPN door: Henk Hoekstra (voorzitter), Joop Wolff (lid Dagelijks Bestuur) en partijbestuurder Jan de Boo.

Er vond een intensieve gedachtenwisseling plaats, waarbij in het bijzonder aan de orde kwamen de strijd tegen de gevolgen van de kapitalistische crisis en vredesvraagstukken. Van beide kanten werd de noodzaak onderstreept voor een verder gecoördineerd optreden en voor versterking van de contacten tussen beide partijen.

Uit De Waarheid van vrijdag 19 oktober 1979

CPN en Joegoslavische Communistenbond versterken betrekkingen

Op uitnodiging van het presidium van het centrale comité van de Bond van Communisten van Joegoslavië verbleef de voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, van 24 tot 28 oktober in Joegoslavië. Hij werd vergezeld door het lid van het partijbestuur van de CPN, Jan de Boo.

In het presidium van de Communistenbond voerden Henk Hoekstra en Jan de Boo gesprekken met de voorzitter van het presidium van het centrale comité, Stevan Doronjski, het lid van het presidium, Milos Minić, de uitvoerend secretaris van het presidium, Valdo Jaŋziž, en andere functionarissen. Tijdens het verblijf in Joegoslavië bezochten Henk Hoekstra en Jan de Boo de socialistische republiek Macedonië, waar zij zich op de hoogte stelden van de ontwikkeling en de verworvenheden van deze republiek. Bij deze gelegenheid voerden zij gesprekken met de secretaris van het presidium van de Communistenbond van Macedonië, Boro Denkov, en andere leidende functionarissen.

In een vriendschappelijke, door wederzijds begrip gekenmerkte sfeer, stelden de vertegenwoordigers van de Bond Communisten van Joegoslavië en de Communistische Partij van Nederland elkaar op de hoogte van de politiek en de activiteit van beide partijen, zowel in eigen land als ook op internationaal gebied.

Er had een brede meningsuitwisseling plaats over actuele vraagstukken van de vrede en van op gelijkberechtiging gebaseerde internationale samenwerking; over het behoud, de verdieping en de uitbreiding van de internationale ontspanning en de versterking van de internationale veiligheid, evenals over andere grote vraagstukken van de internationale betrekkingen.

Beide zijden stellen met tevredenheid vast, dat er een brede overeenstemming betaamt en de standpunten over alle besproken vraagstukken dicht bij elkaar staan.

Bijzondere aandacht werd besteed aan de vraagstukken van de ontspanning en de problemen waarmee dit streven wordt geconfronteerd. Vastgesteld werd dat de détente de enige weg vormt ter versterking van de vrede, van gelijkberechtigde samenwerking en van de veiligheid en beiderzijds werd de noodzaak onderstreept van nieuwe inspanningen door de landen die zich voor deze doeleinden uitspreken, en van alle progressieve

en democratische krachten, opdat de ontspanning in alle gebieden van de wereld en op alle terreinen van de internationale betrekkingen vernieuwd en uitgebreid wordt.

Grote betekenis werd gehecht aan de resultaten van de Zesde conferentie van niet-gebonden landen in Havana, als een grote gebeurtenis in het internationale leven en als een belangrijke bijdrage en aansporing in de strijd voor de democratisering van de internationale politieke en economische betrekkingen, voor de oplossing van de problemen van de vrede, van ontspanning, van veiligheid en ontwikkeling in de wereld.

De vertegenwoordigers van de BCJ en CPN wisselden ook van mening over actuele vraagstukken van de toestand en de ontwikkeling van betrekkingen in de arbeidersbeweging en de andere vooruitstrevende bewegingen in de wereld. Zij bevestigden hun overtuiging dat de versterking van de internationale samenwerking en de solidariteit van de communistische en arbeiderspartijen alleen mogelijk is op grondslag van strikte eerbiediging van de principes van gelijkberechtiging, van de onafhankelijkheid van elke partij, van niet-inmenging, uitgaande van de verantwoording voor de eigen arbeidersklasse en volk, alsmede de eerbiediging van de verschillen in gezichtspunten, en de vrijheid van keuze van de wegen in de strijd voor vooruitstrevende maatschappelijke hervormingen en voor het socialisme.

Zij zetten zich ook in voor een constructieve en principiële discussie en voor de uitbreiding van de samenwerking van alle vooruitstrevende en democratische partijen en bewegingen in de wereld. De vertegenwoordigers van de CPN en de BCJ brachten hun tevredenheid tot uitdrukking over de besprekingen, die zij als wezenlijk en vruchtbaar voor beide zijden beschouwden.

In deze gesprekken zien zij de start van een verdere verdieping van de betrekkingen tussen beide partijen. Zij zijn bereid deze betrekkingen en de samenwerking tussen de BCJ en de CPN op alle gebieden en op alle niveaus te ontwikkelen.

Uit De Waarheid van maandag 29 oktober 1979

Verklaring van dagelijks bestuur CPN:

Geen nieuwe atoomraketten!

Nederland staat voor een belangrijke beslissing.

Vanuit de Verenigde Staten en vanuit het hoofdkwartier van de NAVO wordt grote pressie uitgeoefend op de Nederlandse regering en op het Nederlandse parlement om akkoord te gaan met een in het vooruitzicht gesteld besluit tot invoering van nieuwe atoomraketten en stationering daarvan op ons grondgebied.

Geen middel wordt onbeproefd gelaten om over dit voornemen verwarring te zaaien onder de Nederlandse bevolking, die eensgezind en vastberaden neen heeft gezegd tegen de invoering van de neutronenbom.

Op alle mogelijke manieren wordt geprobeerd de schijn te wekken alsof het hier gaat om een eenvoudige vervanging van oud en versleten wapentuig. Dit is echter geenszins het geval. De invoering en stationering op Europees en Nederlands grondgebied van wapens als de Pershing II en de Cruiseraket zou betekenen dat er een nieuwe en zeer gevaarlijke ronde wordt ingezet in de kernwapenwedloop.

Het gaat om wapens die gericht zouden worden op het grondgebied van de Sowjet-Unie. Er staan — en iedereen geeft dat feit toe — géén Sowjet-raketten van welk type dan ook gericht op Nederland.

Het in de NAVO bestaande voornemen zou het evenwicht verstoren en dreigt rampzalige gevolgen te hebben voor de ontspanning tussen Oost en West.

Er mag maar één richtsnoer zijn voor regering en parlement: de vrede en de veiligheid van ons land. Die worden in gevaar gebracht.

Ieder denkend mens begrijpt wat het betekent voor de toekomst als Nederland tot atomaire schietschijf wordt gemaakt.

Ons land moet een dergelijk afschuwwekkend toekomstbeeld bespaard blijven.

Evenzeer is het noodzakelijk om te voorkomen dat uiterst rechtse kringen in de Duitse Bondsrepubliek door middel van de introductie van nieuwe atoomraketten een stap kunnen ondernemen in de richting van een Europese kernmacht — een plan, dat tot nu toe

steeds vrijdeld is maar waarop sommigen hun niet aflatende hoop stellen.

Het is volstrekt duidelijk dat een nieuwe ronde in de atoomwapenwedloop zeer zware lasten zou leggen, ook in financieel en economisch opzicht. De strijd voor loon en werk, voor democratische rechten, tegen de kapitalistische crisis staat haaks op het streven naar een soort oorlogseconomie waarvan het militair-industriële complex de grote profiteur is.

De CPN begroet met instemming de activiteiten van de vredesbewegingen in Nederland, die onophoudelijk aan de orde stellen dat er een ommekeer ten goede plaats moet hebben, dat wil zeggen afbouw in plaats van verdere uitbreiding van de nucleaire wapensystemen en middelen tot massaverdelging.

Zij ondersteunt van harte de initiatieven die deze vredesbewegingen (Stop de neutronenbom - stop de kernwapenwedloop, het Interkerkelijk Vredesberaad en Pax Christi) ontplooiën om ons land tot een vredesfactor te maken.

De CPN is onverkort voor een Nederlands beleid gericht op versterking van de internationale ontspanning en terugdringing van de rol van de kernwapens en meent dat ons land hierin een buitengewoon belangrijke bijdrage kan leveren. Het besluit van de Sowjet-Unie, zoals bekendgemaakt door president Brezjnev, tot terugtrekking van een omvangrijk troepencontingent en duizend tanks uit de DDR, dient als zeer positief en waardevol te worden beoordeeld en als zodanig tegemoet te worden getreden.

Geen nieuwe atoomraketten, maar nieuwe vredesinitiatieven!

Geen atoomchantage, maar onderhandelingen!

Niet de weg op van massa-vernietiging, maar van massa-actie voor de vrede!

Het is nodig daarvoor thans alle krachten in te spannen en allen te verenigen die niet verder willen gaan op een rampzalige weg.

De CPN is er diep van overtuigd dat de Nederlandse bevolking de betekenis van het huidige moment inziet. Allen die jegens onze bevolking verantwoordelijkheid dragen en jegens haar verantwoording horen af te leggen, dienen zich in deze geest te gedragen en het voorstel tot introductie van nieuwe atoomraketten af te wijzen.

Het dagelijks bestuur van de CPN

Uit De Waarheid van woensdag 31 oktober 1979

Inhoudsopgave P en C 1979

Vrouwenstrijd of feminisme?	<i>M. Aerts</i> / <i>J. de Klerk</i>	8	365
De nieuwe kernwapens en Europa	<i>H. Akkermans</i>	10	445
'L'URSS et nous'	<i>K. Bakker</i>	2	89
Europees neo-kolonialisme tussen Lomé en Djakarta	<i>K. Bakker</i>	5	225
De kapitalistische economie in energie perikelen	<i>K. Bakker</i>	9	410
Jan Terlouw en het kommijnekaas-dilemma	<i>M. Bakker</i>	2	70
Over de koude oorlog	<i>M. Bakker</i>	3	129
Gramsci, anti-fascist	<i>M. Bakker</i>	8	360
Middenklasse en democratische machtsvorming	<i>M. van den Berg</i>	10	463
Kernenergie en atoombewapening in de VS	<i>W. Biesiot</i>	3	108
De geschiedenis van de kernenergie; de Bondsrepubliek	<i>W. Biesiot</i>	4	166
De macht in Europa	<i>M. Braun</i>	1	14
De vrouwelijke factor	<i>M. Braun</i>	7	319
De leegloop van de stad	<i>W. de Bruin</i>	7	311
De Waarheid, een investering van generaties	<i>E. Detmers</i>	4	159
De CPN en de vakbeweging in de 60-er en 70-er jaren	<i>C. van Dillen</i>	2	63
		3	117
Tegen achterstellen en achterblijven	<i>T. Divendal</i>	5	220
Feminisme en socialisme	<i>E. Etty</i>	7	326
Wat beweegt de werkers in de gezondheids- zorg en maatschappelijke dienstverlening	<i>C. Galesloot</i>	2	45
Menten, collaboratie en anti- fascistische strijd	<i>H. Geleijnse</i>	1	1
Acties in de haven brengen Bestek- politiek zware slag toe	<i>S. Geugjes</i>	9	381
CPN en Eurocommunisme	<i>R. Haks</i>	3	93
Na de Europese verkiezingen	<i>R. Haks</i>	7	300
Voor een ander bejaardenbeleid	<i>J. Hallie</i> / <i>I. Helle</i>	8	347
De groei zal voortgaan	<i>H. Hoekstra</i>	4	141
Over democratisch centralisme	<i>K. Hoogkamp</i>	7	289
Feministische golf of feministisch hoogtij?	<i>E. Izeboud</i>	6	237
Vrouwenstrijd als democratische machtsvorming	<i>E. Izeboud</i>	8	372
Kabinet-Van Agt verklaart het oordeels- vermogen van vrouwen ondeugdelijk	<i>A. de Leeuw</i>	4	150
Aantekeningen bij de 'Kritiek op het program van Gotha'	<i>G. Maas</i>	2	80
De seksen sinds de steentijd — een recensie	<i>T. Maas</i>	9	423
Chili-lied	<i>R. v. d. Meeberg</i>	8	346
De regio: niet afschrijven maar versterken!	<i>F. Meis</i>	5	214
Nieuwe jazz	<i>J. Middendorp</i>	6	274
Elleinstein over Stalin	<i>R. Milikowski</i>	9	403
100 jaar Anti-Dühring en een nieuwe herdruk	<i>L. Molenaar</i>	6	263
Johan Visschers Geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging	<i>H. Molin</i>	3	126
De Koning, stut van Suharto	<i>J. Morriën</i>	1	27
Nicaragua is vrij	<i>J. Morriën</i>	8	337

Natie en nationale onafhankelijkheid	<i>A. van Ommeren- Averink</i>	2	85
Brieven over het historisch materialisme	<i>D. Oudenampsen</i>	3	122
De sociale politiek van de EEG	<i>D. Oudenampsen</i>	5	207
Afschrikking of vrede in Europa	<i>K. van der Pijl</i>	10	453
Democratie als weg naar het socialisme	<i>T. Regtien</i>	9	396
Politieke patronen in Europa	<i>A. Roelofs</i>	5	199
Enige aantekeningen over de partij	<i>B. Schreuders</i>	9	418
Partijen-pluralisme: lof der verscheidenheid	<i>G. Schreuders</i>	10	433
Mensen van vlees en bloed	<i>S. Schreuders</i>	8	358
Onderschat je tegenstander niet	<i>F. Schults</i>	9	393
Unie van Utrecht	<i>R. Soeter</i>	2	55
De strijd tegen Bestek '81 en de economische toestand	<i>B. Thio</i>	6	250
Het IPSO-plan en het realisme	<i>B. Thio</i>	10	475
De strijd om het stakingsrecht van ambtenaren	<i>C. Veecht</i>	1	19
Wij Europeanen	<i>D. Verhaar</i>	5	229
Van Marshallplan tot EEG	<i>Jaap Wolff</i>	5	193
De weg van de democratie	<i>Jaap Wolff</i>	6	257
Alex de Leeuw over geschiedschrijving		1	34
De CPN en de democratie. Schets ter voorbereiding van een hoofdstuk van het partijprogramma		4	176
Majakovski: Verzen over het Sowjet-paspoort		8	361

Partijdocumenten

Organiseert de actie tegen Bestek '81		1	43
Feliciteatie CPN aan KPB		2	92
Verklaring PCF en CPN		3	131
Partijbestuur CPN was bijeen		3	133
20 mei Waarheid-festival		3	134
Kiest communisten in het Europees parlement		3	135
Kandidatenlijst CPN Europese verkiezingen		4	186
Joop Wolff bij Tsjechische CP		4	187
Bezoek van Italiaanse partijdelegatie		4	187
Partijbestuur CPN was bijeen		4	188
Indonesië-commissie CPN ingesteld		4	189
Communiqué		4	190
Verklaring van de CPN en DKP		4	191
Verklaring van het partijbestuur over atoomcentrales		6	283
Partijbestuur CPN was bijeen		6	284
Consequenties verenigingsrecht voor statuten van de CPN		6	284
Herdenkt massaal de vierde mei		6	285
Verklaring van de KPB en de CPN over de Europese verkiezingen		6	286
Oproep dagelijks bestuur CPN		7	333
Henk Hoekstra pleit voor gemeenschappelijk progressief alternatief		7	334
Ontmoeting Henk Hoekstra met Janos Kadar		7	336
Gijs Schreuders op congres Communistische partij VS		8	380
Oproep voor de Financiële campagne 1979-1980		8	380
Partijbestuur CPN was bijeen		9	428
Brief van Amerikaanse communisten aan de CPN		9	428
De havenstaking — een doorbraak		9	429
Ontmoeting CPN — CP van België		10	482
CPN en Joegoslavische Communistenbond versterken betrekkingen		10	483
Geen nieuwe atoomraketten!		10	485

ERRATUM

Door een technische fout is in het mei-nummer van Politiek en Cultuur de verkeerde inhoudsopgave geplaatst.
Hierbij vindt u de juiste tekst.

MEI 1979

Van Marshallplan tot EEG	J. Wolff	193
Politieke patronen in Europa	A. Roelofs	199
De sociale politiek van de EEG	D. Oudenampsen	207
De regio: niet afschrijven maar versterken!	F. Meis	214
Tegen achterstellen en achterblijven	T. Divendal	220
Europees neo-kolonialisme tussen Lomé en Djakarta	K. Bakker	225
Wij Europeanen...	D. Verhaar	229
Medewerkers aan dit nummer		219

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 23,25 per jaar,
losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 18,75 per jaar

Ons gironummer is 447416, Gem. giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. en C., Prinsengracht 473,
1017 GN Amsterdam, tel. 262565